

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
Третій апеляційний адміністративний суд
Дніпропетровський окружний адміністративний суд
Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого
самоврядування Національної академії правових наук України
Regional Justice Reform Councils (The EU Project Pravo-Justice)
ГО «Національна асоціація медіаторів України»
Professional Association of Mediators in Bulgaria
Рада молодих учених при Міністерстві освіти і науки України
ВГО «Асоціація Українських Правників»
Навчально-наукова лабораторія дослідження проблем правового статусу
внутрішньо переміщених осіб та забезпечення гендерної рівності
Рада молодих вчених Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
ГО «Ла Страда-Україна»
Юридична клініка «Істина»

МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ВИРІШЕННЯ ПРИВАТНО- ТА ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної
конференції

*(30 листопада 2021 року, Дніпропетровський
державний університет внутрішніх справ)*

Дніпро
2022

УДК 34.037
М 42

*Рекомендовано до друку
Науково-методичною радою
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(протокол № 4 від 23.12.2021)*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

д-р юрид. наук, доц. **А.Є. Фоменко** (голова); д-р юрид. наук, проф. **Л.Р. Наливайко** (заст. голови); д-р юрид. наук, проф. **І.О. Грицай**; д-р філософ. наук, проф. **М.В. Несправа**; д-р юрид. наук, доц. **В.М. Савіщенко**; канд. юрид. наук, доц. **С.В. Бабанін**; канд. юрид. наук **Є.В. Мінакова**; канд. юрид. наук **О.С. Чепік-Трегубенко**.

М 42 Медіація як спосіб вирішення приватно- та публічно-правових спорів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 30 листоп. 2021 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 352 с.

ISBN 978-617-8032-45-6

Збірник містить тези доповідей однойменної Міжнародної науково-практичної конференції (розглянуто різні проблемні аспекти сучасних процесів у сфері медіації та шляхи їх розв'язання в Україні).

Для науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти юридичних ЗВО та широкого кола читачів, які цікавляться досліджуваними процесами.

***Матеріали опубліковано в авторській редакції.
Редакційна колегія не завжди поділяє погляди, думки та ідеї
авторів і не несе відповідальності за зміст наданих
ними матеріалів***

ISBN 978-617-8032-45-6

© Автори, 2021
© ДДУВС, 2022

ЗМІСТ

Вітальні слова	13
Фоменко А. Є. Вітчизняний та зарубіжний досвід підготовки медіаторів	17
Наливайко Л. Р. Зарубіжний досвід врегулювання медіації як альтернативного способу вирішення правових конфліктів у світлі прийняття Закону України «Про медіацію»	19
Tvaronavičienė A. Lithuanian Model of Mediators' Qualification Assessment: Legal Regulation and it's Implementation in Practice	22
Аббасова Ф. Медіація в Латвії глазами практикуючого медіатора	25
Alekseenko I. Implementation of the institution of mediation in the international process: a historical aspect	28
Верхоглядова Н. І., Кононова І. В. Використання теорії стейкхолдерів для вирішення конфліктів у соціально-трудовій сфері	31
Гаврилюк Р. О., Пацурківський П. С. Методологічне значення рішення Європейського суду з прав людини щодо альтернативного вирішення спору у справі «Компанія «Регент» проти України» (заява №773/03) від 3 квітня 2008 року	33
Портере В. Медіація в контексте конструктивізму	36
Романадзе Л. Д. Закон України «Про медіацію» як правове підґрунтя для її розвитку: основні положення	38
Tols M. Some Practical Hints on the Conflict Management. The Concept of Conflict	41
Burlakova I., Sheviakov O. Caching approach in modern mediation practice	43
Савіщенко В. М. Формування культури медіації	44
Ананійчук Б. О. Необхідність впровадження медіації в адміністративному судочинстві	46
Андрієвська Л. О. Медіація як засіб вирішення цивільно-правового спору	47
Антонюк В. Є. Медіація як спосіб вирішення конфліктних ситуацій	49

Бабанін С. В. Закон України «Про медіацію»: можливі ризики застосування	51
Баб'як А. О. Медіація як форма вирішення адміністративного спору	52
Балтаджи П. М. Конфлікт як категорія нової реальності	54
Барабаш Г. В., Жиляк В. Р. Медіація в кримінальному процесі України: сучасний стан та перспективи	56
Бахчев К. В., Камишова В. О. Суддя як медіатор: питання теорії та практики	57
Биченко А. С. Міжнародні стандарти здійснення медіації	59
Білич Є. О. Медіація в господарських спорах як один із способів альтернативного вирішення конфліктів	60
Богомол А. І. Проблемні питання застосування медіації в адміністративному процесі	62
Бондар О. С. Щодо трудових спорів та медіації в Україні	63
Бондаренко О. С. Проблемні питання впровадження інституту медіації в Україні	66
Наливайко О. І., Левадна В. С. Медіація в професійній діяльності адвоката	67
Борисенко Т. В. Медіація в адміністративному процесі України	69
Бородулькіна Т. О. Духовне «Я» як основа успішної професійної діяльності медіатора	72
Ботнарченко І. А. Примирення у кримінальному процесі України: деякі міркування	73
Войтюк М. П. Втілення медіації в діяльність поліції у протидії домашньому насильству	76
Миронюк Р. В., Ворона Ю. С. Запровадження медіації в адміністративне судочинство	78
Галкіна Д. А. Адміністративно-правове регулювання медіації	79
Галушко О. І., Коваленко-Марченкова Є. В. Медіація в роботі кураторів студентських груп	80
Гаркуша А. Г. Окремі аспекти застосування медіації у кримінальному провадженні	83

Голобутовський Р. З., Дон О. В. Медіація у професійній діяльності юриста	84
Чепік-Трегубенко О. С., Бордюг О. І. Проблема реалізації медіації в Україні	86
Гончаренко А. Ю., Юсько О. В. Правове регулювання медіації: міжнародний і національний рівень	88
Гончаров А. О., Щодо проблемних питань у сфері медіації	90
Горбалінський В. В., Артеменко Д. С. Проблемні аспекти запровадження інституту медіації в адміністративному судочинстві в Україні	92
Ковбаса В. М., Жилияк В. Р. Реалізація медіації в діяльності адвокатів в Україні: проблеми та перспективи	94
Наливайко Л. Р., Погосян Д. А. Правова компетентність медіатора	96
Грицай І. О., Іванченко А. О. Медіація у професійній діяльності юриста	98
Гусєв А. І. Універсальність базових навичок медіатора у міжпрофесійному просторі	99
Давиденко А. Д. Медіація: проблеми досвіду та теорії	101
Дерій Ю. М. Актуальність методів медіації під час розв'язання спорів у сімейних відносинах	102
Діденко А. В. Моделювання конфліктних ситуацій в економіці	105
Долинська М. С. Виконання функцій медіатора суб'єктами нотаріального процесу в Україні	106
Дрок І. С. Функції медіації в діяльності патрульного поліцейського	108
Дрок М. О. Медіація в діяльності органів та підрозділів Національної поліції України	109
Барабаш Г. В., Піскун Д. А. Справедливий суд шляхом процедури примусової медіації	111
Єфімов В. В. До питання застосування можливостей медіації щодо відшкодування завданих збитків у кримінальних провадженнях у базових галузях економіки (агропромисловий комплекс)	112
Жидкова Є. В. Перспективи розвитку інституту сімейної медіації в Україні	114

Задаля Д. К., Захарченко А. А., Федорук С. С. Нормативно-правове регулювання медіаційної процедури в Україні	117
Заставська В. В. Впровадження медіації як форми відновного правосуддя у кримінальному процесі України	118
Золотухіна Л. О. Особливості впровадження інституту медіації в Україні: сучасний стан та тенденції розвитку	120
Іваниця А. В., Іванченко М. А. Деякі особливості медіації в діяльності адвоката	122
Ільків Н. В., Коханевич А. М. Правові засади впровадження медіації у земельних спорах	124
Ісланкін С. М., Сенько В. В. Податковий компроміс або підстави звільнення від кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)	126
Калініченко З. Д. Питання врегулювання трудових та цивільно-правових спорів за процедурою медіації	128
Камінська О. Л. Медіація у кримінальному судочинстві Чехії	131
Карабиць І. В., Мирошнеченко І. В. Актуальні аспекти застосування медіації в теорії кримінального права	133
Карпенко Р. В. Практика застосування альтернативних способів врегулювання спорів у цивільному судочинстві	134
Кишинська І. О. Адміністративно-правове регулювання медіації	137
Киян В. Я. Окремі питання щодо інституту медіації у трудових спорах	138
Кіреєва Л. В., Сучасні проблеми запровадження медіації у кримінальному процесі	140
Коваль В. О. Медіація в соціальній роботі та психології	141
Ковальчук О. С. Нейтральність в роботі медіатора: психологічний вимір	142
Ковбаса В. М., Рашевська Д. К. Медіація в діяльності адвоката та судді: особливості реалізації	144
Наливайко Л. Р., Кричун А. Ю. Міжнародні стандарти медіації	146

Припутень Д. С., Перетяцько К. С. Вплив медіації на українську модель правової діяльності	148
Ільков В. В., Піскун Д. А. Медіація в діяльності судді: проблеми реалізації	149
Голобутовський Р. З., Бублік С. П. Імплементация зарубіжного досвіду медіації в національне законодавство України	150
Горбалінський В. В., Сопілко Д. В. Медіація у судовому провадженні в Україні	152
Грицай І. О., Веснін Д. С., Медіація в діяльності прокурора: особливості реалізації	154
Миронюк Р. В., Бабич К. С. Правове регулювання застосування медіації при вирішенні цивільно-правових спорів	156
Kozubai I. Linguistic features of mediation	157
Кононова І. В., Верхоглядова Н. І. Соціально-економічні конфлікти	159
Корнієнко В. В. Роль медіації в психологічному консультуванні	160
Косяченко К. Е. Медіація як спосіб деконфліктизації у цивільних правовідносинах	161
Котовська А. І. Медіація як цивілізована форма вирішення спорів приватного характеру	163
Чепік-Трегубенко О. С., Павлішин В. Є. Медіація як важлива складова вирішення конфліктів в Україні	166
Коцай С. В. Правове регулювання застосування медіації при вирішенні цивільно-правових спорів	167
Крамаренко Ю. М. Щодо питання застосування окремих методів врегулювання спорів та конфліктів	169
Криса О. Ю. Медіація в діяльності підрозділів превенції Національної поліції	171
Крошка Н. П. Проблема медіації: психологічний контекст	173
Кузьменко В. В. Актуальність застосування медіації в адміністративному процесі	176
Кулініч О. О. Інтеграція міжнародного досвіду застосування медіаційної процедури як ефективного способу вирішення конфліктів	177

Кусько Р.В., Дрозд Т. М. Окремі питання впровадження медіації в Україні	180
Примаков К. Ю., Лимаренко М. С. Загальна характеристика медіації в Україні та світі	183
Кухар В. О., Масюк С. С. Проблеми застосування медіації в цивільних правовідносинах	184
Куцик К. В. Перспективи застосування медіації при врегулюванні трудових спорів (конфліктів)	186
Кучук А. М. Медіація в Україні: окремі аспекти запровадження	189
Лавренко Д. О. Проблемні аспекти медіації в сфері адміністративного судочинства	190
Лаврик Н. С. Необхідність впровадження медіації у цивільне судочинство	192
Лапкін А. В. Прокурорська медіація у кримінальному провадженні	193
Лебедева Ю. В. До питання медіації в адміністративному судочинстві	195
Левін О. Л. Історичні аспекти розвитку медіації в Україні: доба Київської Русі	198
Леонтєва В. С. Щодо питання впровадження процедури медіації як одного зі способів позасудового вирішення спору	199
Наливайко Л. Р., Слободян В. О. Особливості медіації як альтернативного способу вирішення адміністративних спорів	201
Луговий І. О. Місце медіації в досудовому врегулюванні адміністративних спорів	203
Лукомська А. А. Медіація: міжнародно-правові стандарти	205
Максимова М. К. Медіація у нотаріальній практиці як спосіб вирішення приватно-правових спорів	207
Голобутовський Р. З., Серга Д. О. Медіація у професійній діяльності судді	209
Марищенко Я. С. Сучасний стан інституту медіації в трудових правовідносинах	211
Масоха В. О., Тишков В. Р. Перспективи запровадження медіації у кримінальне право України	212

Мінакова Є. В. Перспективи застосування медіації у вирішенні публічно-правових спорів у контексті контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування	214
Можечук Л. В. Інститут медіації в Україні: перспективи розвитку	217
Мостипан В. О. Необхідність впровадження медіації в цивільне судочинство	219
Мурашкін М. Г. Медіація і можливості під час застосуванні «мозкового штурму»	220
Нагорнюк-Данилюк О. А. Угода про визнання винуватості у кримінальному процесі України: деякі міркування	221
Наливайко О. І., Лещенко А. С. Судова медіація та її впровадження в Україні	224
Недря К. М., Мігченко К. В. Можливості медіації у вирішенні конфліктів «ключових ролей» на прикладі пари «дитина - підліток»: поведінка медіатора	225
Несправа М. В. Особливості застосування медіації у сфері міжнародних відносин	227
Нестеренко Л. Б. Правове регулювання застосування медіації при вирішенні земельно-правових спорів	228
Новікова М. В. Запровадження інституту медіації в Україні: проблеми та перспективи	231
Савіщенко В. М., Гавурська К. Є. Міжнародні стандарти медіації: можливість імплементації у національне законодавство	233
Олійник Л. А. Медіація як спосіб врегулювання господарсько-правових спорів щодо стягнення компенсації за завдану моральну шкоду (окремі аспекти)	234
Орлова О. О. Право на медіацію: правовий дискурс	237
Панченко Л. В. Правові аспекти онлайн-медіації	239
Плахутіна А. А. Критичний аналіз закону про медіацію: окремі аспекти	241
Поклонська О. Ю. Особливості інституту медіації у сімейних спорах	242
Пономаренко О. Л. Перспективи впровадження медіації в цивільний процес на прикладі іноземних держав	244

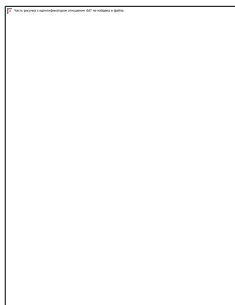
Попко С. В. Концептуальні основи належної адміністративної процедури застосування медіації у публічно-правових спорах	245
Примаков К. Ю., Рукіна Д. О. Актуальність питання впровадження медіації під час вирішення трудових конфліктів	248
Припутень Д. С., Сафонова Т. Р. Медіація як альтернативний спосіб вирішення конфліктів	249
Степаненко К. В. Медіація у сфері вищої освіти: постановка проблеми	252
Протопопова Н. А. Медіація в поведінковій економіці	253
Разумова Г. В., Оскома О. В., Колесник А. С. Медіація як спосіб вирішення конфліктів у бізнес-процесах	255
Рибалкін А. О., Лазарян А. Г. Медіація в діяльності адвоката: проблеми практичної реалізації	257
Рубан І. Д. Медіація в адміністративному процесі	259
Савіщенко В. М., Яцечко О. О. Медіація як спосіб вирішення конфліктів у сім'ї	260
Савчук Є. Ю. Проблеми в діяльності інституту медіації в Україні	262
Самотуга А.В. Муніципальна медіація: досвід Франції	264
Сароян Р. М. Аналіз правового регулювання процедури медіації в Україні	266
Сенько В. В. Актуальні питання принципу конфіденційності у випадках домагання дитини для сексуальних цілей	268
Сергєєва С. Й. Інформаційно-оціночні зустрічі з медіатором: в яких категоріях спорів доцільно запровадити їх обов'язковість?	270
Сидоренко Н. С., Лебєдєва Я. Особливості моделей медіацій у розвинутих країнах: досвід для України	273
Скок О. С., Шевченко Т. В. Проблемні питання запровадження інституту медіації в Україні	275
Сластнікова Г. О. Медіація як форма досудового вирішення спорів щодо примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності	277
Смірнов Д. В. Нормативно-правове регулювання медіації в міжнародному праві	280

Солошик Д. В. Місце медіації в забезпеченні доступу до правосуддя	282
Співак К. В., Саківська О. О. Основні проблеми впровадження та застосування медіації в Україні в межах вирішення цивільно-правових спорів	284
Степаненко К. В., Зінов'єва П. С. Проблеми застосування процедури медіації	286
Ярошенко М. В. Реформа Європейського суду з прав людини з позиції Копенгагенської конференції високого рівня 2018 року	288
Степанова Г. М., Сухомлин Ю. В. Медіація у кримінальному провадженні: перші кроки	290
Степко Д. В. Присутність поліції як засіб медіації	292
Талдикін О. В. Медіація і питання юридичної відповідальності	293
Тищенко І. О., Артеменко Д. С. Проблемні аспекти впровадження та застосування медіації в адміністративному судочинстві в Україні	296
Ткаченко Н. І., Ткаченко І. Д. Медіація в Україні: проблеми, перспективи, альтернативи	299
Трень Т. О. Медіація як метод врегулювання цивільно-правових спорів	300
Трещов М. М. Децентралізована модель бюджетного федералізму як технологія альтернативного врегулювання спорів між органами публічної влади	302
Фісуненко Н. О. Проблеми застосування медіації в менеджменті	304
Учускіна В. В. Адміністративно-правове регулювання медіації: сучасний стан та тенденції розвитку	306
Хамініч С. Ю., Хамініч О. В. Управління як комунікаційний процес медіації	308
Хахуцяк О. Ю. Алгоритм застосування пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення»	309
Хмеленко К. М. Медіація як засіб ресоціалізації у відновному правосудді стосовно неповнолітніх правопорушників	312
Чепік-Трегубенко О. С., Скарга Д. В. Теоретико-правова характеристика медіації в Україні	314

Черненко А. П. Медіація у кримінальному провадженні: окремі проблеми законодавчого забезпечення	316
Шило І. В., Чучко С. В. Можливість застосування медіації у випадку вчинення шахрайства	318
Солошик Д. В. Перспективи застосування медіації в цивільному процесі	320
Шемет У. Р. Щодо питання інтеграції сімейної медіації в судову систему України	322
Черненко А. П., Шиян А. Г. Про медіацію та медіатора у кримінальному провадженні	324
Шалгунова С. А. Медіація у кримінальному процесі: за і проти	326
Шаповал Л. І. Роль «медіації» для сторін конфлікту	329
Шевченко С. О., Мунько А. Ю. Діалог та медіація в системі підвищення кваліфікації публічних службовців	331
Шевяков О. В., Бичко Ф. Ю., Боровських В. О., Глова Д. Є. Медіація в галузі економічної психології: передумови розвитку	333
Шевяков О. В., Вечірська А. Р., Гребенюк А. О., Назаренко І. В. Врегулювання міжособистісних конфліктів у силових структурах: можливості медіації	335
Шендакова К. Г. Роль медіації в діяльності органів ювенальної превенції у профілактиці правопорушень серед дітей	338
Шило І. В. Актуальні питання застосування медіації у разі вчинення кримінального проступку	339
Шиян А. Г. Застосування медіації в кримінальному судочинстві України: деякі питання	341
Шмаленко Ю. І. Особливості функціонування інституту медіації в Німеччині	343
Shubenok T. Mediation im lernen der fremdsprachen	345
Шумейко О. М. Соціально-психологічна складова процесу медіації	346
Шемет У. Р. Особливості правового закріплення та здійснення кримінальних проваджень на підставі угод про примирення	348
Янченко О. І. Медіація в господарських спорах як один із способів альтернативного вирішення конфліктів	350

ВІТАЛЬНІ СЛОВА

Шановні співorganizатори, учасники та гості конференції!

Вітаю учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Медіація як спосіб вирішення приватно- та публічно-правових спорів»!

Як альтернативний процес врегулювання спорів, медіація розвивається в Україні вже близько 25-ти років. У 2021 році ця альтернативна процедура вирішення правових спорів отримала належне законодавче врегулювання. Символічно, що організована нами міжнародна науково-практична конференція стала одним із перших заходів, які проводяться після цієї знакової події.

Наразі медіація як ефективний спосіб альтернативного вирішення спорів широко застосовується у бізнесі, сімейних спорах, соціальній сфері, в IT-сфері, у роботі з громадами. Але розширення сфер її застосування є виправданим і необхідним кроком удосконалення національної системи правосуддя.

Метою проведення міжнародної науково-практичної конференції є створення майданчику для об'єднання медіаторів та усіх, хто цікавиться питаннями запровадження процедури медіації у повсякденну діяльність установ, підприємств, організацій та окремих фізичних осіб, обміну професійним досвідом та ідеями фахівців з медіації з України та інших держав; демонстрація розвитку медіаційної технології фахівцями у межах різних галузей знань; забезпечення умов для поступового розвитку науково-дослідної роботи та зміцнення наукового співробітництва з пошуку оптимальних інструментів роботи з конфліктами; напрацювання інноваційних методів у роботі з конфліктами в різних сферах життєдіяльності суспільства тощо.

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, як осередок освітньої та наукової діяльності, традиційно докладає системних зусиль у питаннях забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Ми активно впроваджуємо нові методики навчання, у тому числі, створюючи на базі університету високотехнологічні тренінгові центри і навчальні полігони. Вони використовуються в освітньому процесі з метою розвитку в майбутніх правників практичних навичок. Наразі нашою метою є створення Центру медіації як осередку підготовки професійних медіаторів, надання послуг із вирішення правових спорів на безоплатній основі, та як платформи практичної підготовки правників.

Продуктивно налагоджуємо співпрацю із зарубіжними освітніми закладами у наукових та освітніх галузях. На сьогодні кількість країн, із якими ми активно взаємодіємо з різних напрямів, сягає понад двадцяти, і серед них – Болгарія, Казахстан, Іспанія, Литва, Німеччина, Польща, Словаччина, Чехія та інші.

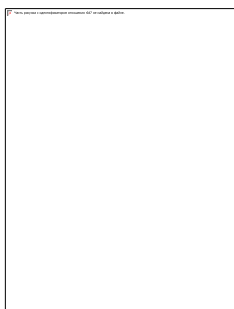
Відповідність правоохоронної системи викликам часу, зокрема її оснащеність сучасними технологічними ресурсами, прозорість, динамічність, правова обґрунтованість, так само як і високий професійний рівень фахівців галузі – усе це є запорукою безпечного функціонування державного «організму» та його розвитку. Наше прагнення до розвитку та вирішення тих проблем, що є предметом розгляду міжнародної науково-практичної конференції, підтверджується проведенням низки суміжних проєктів і заходів.

Ми відкриті для співпраці, обміну ідеями, розробки спільних проєктів! Щиро бажаю всім учасникам конференції успіхів у реалізації поставлених завдань, творчого натхнення і позитивних емоцій від спілкування з однодумцями!

Оголошую Міжнародну науково-практичну конференцію «Медіація як спосіб вирішення приватно- та публічно-правових спорів» відкритою!

**Ректор Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент,
Заслужений юрист України,
полковник поліції
Андрій ФОМЕНКО**

Шановні учасники та гості конференції!

Хочу привітати учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Медіація як спосіб вирішення приватно- та публічно-правових спорів»!

Сьогоднішній захід приурочено до Щорічного Місячника медіації в Україні – 2021, а також із нагоди заснування у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ Центру медіації.

Протягом 11 листопада – 12 грудня Національна асоціація медіаторів України проводить Щорічний Місячник медіації в Україні. Метою акції є просування медіації як послуги та професії, її наближення до людини і бізнесу в усій Україні. Наш захід проводиться в його рамках вперше, але переконані, що це стане доброю традицією.

Співорганізаторами Міжнародної науково-практичної конференції «Медіація як спосіб вирішення приватно- та публічно-правових спорів» виступили: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, ГО «Асоціація сімейних медіаторів України», ГО «Національна асоціація медіаторів України», Третій апеляційний адміністративний суд, Дніпропетровський окружний адміністративний суд, Дніпропетровська регіональна рада реформ правосуддя, Проєкт Європейського Союзу «Право-Justice», Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого самоврядування, Professional Association of Mediators in Bulgaria, Навчально-наукова лабораторія дослідження проблем правового статусу ВПО та забезпечення гендерної рівності, ГО «Українська асоціація представниць правоохоронних органів», Рада молодих учених при Міністерстві освіти і науки України, Регіональний центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Дніпропетровській області, ГО «Ла Страда-Україна» та ін.

Сьогодні у заході беруть участь представники міжнародних організацій, науковці, медіатори, адвокати, працівники соціальних служб, установ та закладів, практичні працівники правоохоронних органів, судді, представники органів державної влади та органів місцевого самоврядування, громадських організацій, а також докторанти, аспіранти та здобувачі вищої освіти. Очно та заочно до конференції приєднались близько 300 учасників, що свідчить про значний інтерес та увагу до питання інституціоналізації та розвитку медіації як альтернативного процесу врегулювання спорів.

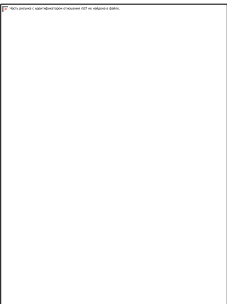
Представлені такі держави як Болгарія, Казахстан, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Словаччина, Туреччина.

Дякую всім представникам міжнародної спільноти, органам влади, закладам вищої освіти, громадським організаціям, що долучилися до цього важливого заходу.

Бажаю всім плідних дискусій, конструктивного обміну думками та досвідом, знаннями і здобутками, що сприятиме успішному досягненню запланованих цілей та завдань!

**Проректор Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
Лариса НАЛИВАЙКО**

Шановні колеги!

Висловлюю подяку колективу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ за організацію та проведення Міжнародної науково-практичної конференції «Медіація як спосіб вирішення приватно- та публічно-правових спорів»! Традиційно Третій апеляційний адміністративний суд підтримує науково-практичні ініціативи Університету і виступає їх співорганізатором.

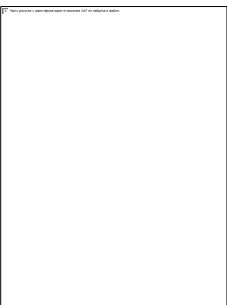
За даними Державної судової адміністрації України, кількість справ, що надійшли на розгляд судів, непропорційно перевищує чисельність суддів місцевих і апеляційних судів, які мають повноваження щодо їх розгляду. За інформацією Вищої ради правосуддя наразі українському правосуддю не вистачає майже третини суддів. Кадровий дефіцит сприяє збільшенню навантаження на суддів, негативно впливає на оперативність та якість розгляду справ, а також на кількість невирішених судових справ.

На сьогодні медіація зарекомендувала себе як ефективний спосіб вирішення спорів у більшості країн світу практично в усіх сферах життя. В Україні медіація набуває все більшої популярності, однак дотепер ще не стала частиною культури врегулювання спорів. Це підтверджує важливість і значущість проведення таких заходів, як сьогоднішня міжнародна науково-практична конференція.

Бажаю всім учасникам, учасникам та гостям конференції натхнення та нових наукових досягнень на благо суверенної України!

**Голова Третього апеляційного
адміністративного суду,
доктор філософії в галузі права
Анатолій КОРШУН**

Шановні колеги!

Маю за честь вкотре долучитись до наукової ініціативи Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ – флагмана юридичної освіти і науки Дніпропетровщини.

Вдячна за організацію та проведення Міжнародної науково-практичної конференції «Медіація як спосіб вирішення приватно- та публічно-правових спорів» – заходу, що покликаний посилити увагу юристів-науковців та практиків, а також громадянського суспільства до інституту медіації, що на сьогодні отримала визнання на законодавчому рівні.

Наразі висока ефективність, оперативність і якість медіації посилює її значення у вирішенні юридичних конфліктів. Основною з переваг вирішення спорів через медіацію є те, що сторони конфлікту повністю контролюють процес прийняття рішення із врегулювання спору й остаточне розв'язання конфліктного питання залежить саме від сторін, а не від суду. Юридична спільнота України підтримує розвиток медіації і як запоруки доступності правосуддя, і справедливості для кожного.

Дякую всім учасникам за інтерес до розвитку медіації в Україні.

Велика честь приєднатися до дискусій провідних осередків медіаторів України!

**Перший заступник начальника
Південно-Східного міжрегіонального
управління Міністерства юстиції (м. Дніпро)
Ольга ЗАХАРОВА**

Вітаю, колеги!

Щаслива сьогодні бути з вами! Така кількість учасників конференції і така кількість тем, які було подано на захід, підтверджує, що інтерес до медіації зростає.

Захоплююсь і вдячна за співпрацю із закладами вищої освіти та науковцями, оскільки ми маємо майданчик для поєднання теорії та практики. Вдячна за ініціативу проведення науково-практичного заходу такого рівня, що об'єднує широкий спектр національних та зарубіжних експертів. Усім учасникам бажаю сьогодні цікавих доповідей, взаємонасичення та взаємообміну важливою інформацією!

У нас довгий шлях попереду та вже багато ми пройшли, а разом це робити завжди легше. У межах цієї конференції бажаю натхнення та задоволення від спільно проведеного часу!

**Президент Громадської організації
«Національна асоціація медіаторів України»,
медіатор
Діана ПРОЦЕНКО**

Вітаю, колеги!

Я надзвичайно вдячна за організацію та проведення такої міжнародної науково-практичної конференції! І за те, що ми можемо обмінятися досвідом і напрацюваннями, послухати наших колег та партнерів, отримати нові інсайди, щоб рухатись назустріч потребам української медіації!

Медіація, окрім багатьох своїх переваг, цінна тим, що може не лише вирішувати конфлікти, а й дозволяє зберігати добрі стосунки учасникам. Медіація підтримується у багатьох країнах світу.

Я наснажена такою великою кількістю учасників, цікавих організацій і експертів та буду також активно записувати інсайди, що будуть утворюватись! Дуже вдячна за організацію, співпрацю та ініціативу! Дякую учасникам за інтерес та плідну роботу!

**Голова Правління Асоціації
Сімейних Медіаторів України,
сертифікований міжнародний сімейний
та бізнес-медіатор, супервізор та тренер з медіації
Світлана СТАДНИК**

Вітаю колеги!

Мені дуже приємно тут сьогодні бути разом із колегами та однодумцями! Хочу завдячити організаторам за таку чудову ідею – проведення Міжнародної науково-практичної конференції з медіації, а також за те, що вона підтримує започаткований Національною асоціацією медіаторів України рух – щорічне насичення простору інформацією про медіацію.

Я вдячна за те, що сьогодні буде обговорюватись низка важливих тем! Захід унікальний і багатогранний, оскільки відбувається 3D сканування української медіації. Очікую виступів визнаних в Україні колег, міжнародних і зарубіжних інсайтів.

Дякую за ініціативу та співпрацю!

**Президент Української Академії Медіації,
національний експерт Проекту
Європейського Союзу «Право-Justice»,
доцент кафедри господарського права і процесу
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент,
Заслужений юрист України
Луїза РОМАНАДЗЕ**

Андрій ФОМЕНКО

ректор Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент,
Заслужений юрист України,
полковник поліції

ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПІДГОТОВКИ МЕДІАТОРІВ

Вирішення тих чи інших юридичних конфліктів в Україні та багатьох інших державах світу первинно асоціюється з органами судової влади. Проте в умовах динамічного розвитку та стрімких змін у різних сферах життєдіяльності суспільства особливо важливими є вироблення та напрацювання нових механізмів ефективного та якісного вирішення правових конфліктів. Для Української держави одним із таких механізмів є медіація.

Розвиток інституту медіації припадає на другу половину ХХ ст. Зародження медіації почалося в державах англосаксонської правової системи, а згодом почалась інтеграція у країни континентальної правової системи. Медіація в Україні почала розвиватися ще в 90-х рр. ХХ ст., однак проблематика медіаційної процедури вирішення юридичних конфліктів значно більше актуалізувалася у світлі прийняття Закону України «Про медіацію» 16 листопада 2021 р., яким визначено порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту, принципи медіації, статус медіатора, а також вимоги до підготовки медіатора та ін.

Тож, сьогодні проблематика підготовки медіаторів має як теоретичне, так і прикладне значення для розвитку української правової системи.

Питання медіації загалом та підготовки медіаторів в Україні та зарубіжних країнах виступали об'єктом дослідження таких науковців як Ф. Аббасова, М. Баймуратов, І. Бут, А. Джеремі, А. Дутко, І. Ізарової, М. Колеснікова, А. Комзюк, Н. Малова, Є. Макаренко, Г. Огречука, Л. Романадзе, Є. Сільвестрі, В. Тацій, Дж. Томаса, О. Фрицький, Л. Фуллер, А. Шаповалова, Т. Шинкар та ін. Проте у сучасних умовах проблематика підготовки медіаторів потребує нових досліджень, враховуючи зарубіжний досвід, що заповнить існуючі прогалини в цьому напрямі та надасть можливість поглянути на це питання з позицій чинного законодавства.

Системне впровадження медіації в Україні почалося у 90-ті рр. ХХ ст. у межах діяльності некомерційних громадських організацій. Перші організації або групи медіації були створені в 1994 р., а 1995-1997 рр. пов'язують із першим досвідом застосування медіації. Завдання фахівців, які працювали в цій сфері, полягало у тому, щоб не тільки на практиці дізнатися, наскільки ця технологія може бути застосована в Україні, а й розробити механізми впровадження медіації у наявну систему роботи з конфліктами. До того ж, у кожному регіоні з'являлася і певна спеціалізація у сферах застосування медіації [1, с. 34]. Перший досвід застосування медіаційної процедури в Україні відбувався у сфері сімейних, трудових, споживчих та інших конфліктах, надалі ця технологія апробувалася та в інших сферах взаємовідносин різних суб'єктів права.

Інтеграція медіації в Україні пройшла низку етапів, ключовим серед чого безперечно стало прийняття Закону України «Про медіацію» 16 листопада 2021 р., що виступило значним досягненням, разом із тим викликало низку питань, серед яких вимоги до підготовки медіаторів.

Згідно зі ст. 10 «Підготовка медіаторів» Закону України «Про медіацію», базова підготовка медіаторів здійснюється за програмою обсягом (тривалістю) не менше 90 годин навчання, у тому числі не менше 45 годин практичного навчання. Програма базової підготовки медіатора включає теоретичну підготовку та відпрацювання практичних навичок. Підготовку медіаторів здійснюють суб'єкти освітньої діяльності. Підготовка медіаторів, окрім базової, може включати спеціалізовану підготовку відповідно до програм навчання, розроблених суб'єктами освітньої діяльності. Після проходження базової та/або спеціалізованої підготовки та підтвердження набутих компетентностей видається відповідний сертифікат. Суб'єкти освітньої діяльності, що здійснюють підготовку медіаторів, ведуть реєстри своїх випускників, в яких

ззначаються відомості, передбачені частиною четвертою цієї статті [2]. У цьому зв'язку важливо звернутися до досвіду зарубіжних країн та запропонувати шляхи удосконалення функціонування медіації в Україні.

Сьогодні в Австрії налічується понад 4000 медіаторів, які мають право діяти самостійно або бути частиною якоїсь організації, та існує близько 60 установ, яким дозволено навчати професійних медіаторів. Правове регулювання основних принципів медіації, професійної підготовки та акредитації медіаторів в Австрії передбачено Цивільним законом про Медіацію. Щоб бути акредитованим, кандидат має бути включеним до списку осіб, що формується регіональним Верховним Судом. Так, медіатор має право претендувати на включення до такого списку, якщо він відповідає певним критеріям: мінімальний вік – 28 років; не менше 200 годин професійного навчання в одному з акредитованих закладів (навчання повинно проходити тільки в зареєстрованих навчальних закладах, у тому числі в університетах). Кожен п'ять років медіатори мають проходити підвищення кваліфікації [3]. Вважаємо, що позитивним, серед іншого, у досвіді Австрії є вимога акредитації закладів, що здійснюють професійне навчання.

Практика Нідерландів свідчить, що роль представників із питань медіації при судах є дуже важливою. Нідерландські координатори з питань медіації є суддями, що несуть відповідальність за сприяння проведення присудової медіації. Вони є контактними особами для інших суддів і співробітників судів, які мають запитання, що стосуються медіації. Координатори з питань медіації забезпечують зв'язок між керівництвом суду, суддями та офісами з адміністрування медіації. Як представники з питань медіації, так і координатори з питань медіації періодично звітують перед керівництвом судів. Координатори з питань медіації забезпечують якість процедури направлення на присудову медіацію та комунікують із широким колом науковців, юристів, медіаторів задля удосконалення такої процедури [4].

Законом від 03 січня 1973 р. створено інститут медіатора Французької Республіки. У Франції медіаційні послуги надають громадські організації, а медіатори мають бути акредитовані прокурором, після чого можуть підписати контракт із Міністерством юстиції Франції щодо надання послуг медіації. Вони є безкоштовними для учасників процесу й оплачуються з державного бюджету. Медіатор може отримати статус публічної особи. Робота медіатора полягає в наданні підтримки особам, які оскаржують рішення державних органів, а також у посередництві між ними і державним органом для укладення мирової угоди. Медіатор також уповноважений вести розслідування й отримувати будь-яку інформацію та пояснення, що стосуються його роботи, від державних органів і має у своєму розпорядженні в кожному департаменті своїх представників [5]. З 1978 р. у Франції введено посаду судового медіатора, прямими обов'язками якого було забезпечення досудового урегулювання спору. Суддя за згодою сторін призначає медіатора, яким може бути фізична особа чи некомерційна організація [6].

У червні 2009 р. Сенат Італії ухвалив Закон «Про медіацію», відповідно до якого медіація вводиться як обов'язкова стадія в суді за окремими категоріями – спори про страхування, фінансові, банківські спори, спори між партнерами фірм тощо. Адвокат зобов'язаний інформувати свого клієнта про можливість звернутися до послуг медіатора [7, с. 226]. Щодо освіти, то особа, яка виявила бажання стати посередником в Італії, повинна володіти ступенем або дипломом, принаймні еквівалентним університетського ступеня після закінчення трьох років навчання або (як альтернатива) бути членом професійної асоціації або організації та пройти як мінімум дворічні курси перепідготовки в закладах, які є акредитованими Міністерством юстиції, а також протягом дворічного періоду перепідготовки вони повинні приймати участь як стажисти щонайменше у двадцяти процедурах медіації. Провайдери навчання, що видають сертифікати, що медіатори пройшли необхідні курси навчання, є державними або приватними органами, акредитованими Міністерством юстиції за умови, що вони відповідають встановленим стандартам [8]. Таким чином, в Італії досить вагому увагу приділяють саме підготовці медіатора, де рівень освіти медіатора повинен відповідати університетському ступеню.

Отже, першочергово медіація як альтернативний спосіб вирішення конфліктів застосовувалася у приватній сфері, а саме в сімейних спорах, у подальшому ця процедура почалася використовуватися та в більш складних конфліктах і публічній сфері. Узагальнюючи вітчизняний зарубіжний досвід підготовки медіаторів, необхідно зазначити, що прийняття 16 листопада 2021 р. Закону України «Про медіацію»

сприятиме в подальшому більш ефективному провадженню медіації в Україні. Однак, низка питань, у тому числі й підготовка медіаторів, потребуватиме удосконалення, зокрема, потрібно розробити державний стандарт підготовки медіаторів. Особливий інтерес викликає положення щодо реєстру медіаторів в Україні – хто саме має бути суб'єктом реєстрації. Вважаємо за доцільне закріпити цю функцію за Міністерством юстиції України. У подальшому потребуватиме уточнення моделі медіації: приватна чи публічна. В умовах розвитку громадянського суспільства в Україні та співробітництва з публічною владою важливим є реалізація громадського контролю за якістю надання послуг у сфері медіації. Важливою є розробка механізмів щодо інформування громадян про можливість застосування медіації як альтернативного способу вирішення спору. Однак, найбільша увага має приділятися освітній складовій медіатора – саме це питання вимагає подальших дискусій та наукових розробок.

1. Супрун Г. Зарубіжний досвід підготовки медіаторів та можливості його застосування в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. №1. С. 34-37.

2. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 7. Ст. 51.

3. Про медіацію, або як швидко вирішити конфлікти, не звертаючись до суду: Збірник статей: Український Центр Медіації при Києво-Могилянській бізнес Школі. URL: https://www.academia.edu/3371628/History_of_Mediation_Movement_2010_Как_все_начиналось_история_зарождения_и_развития_медиации_

4. Присудова медіація: досвід Нідерландів. URL: <https://law.chnu.edu.ua/prysudova-mediatsiia-dosvid-niderlandiv/>

5. Шинкар Т. І. Застосування медіації в адміністративному судочинстві: вітчизняний та зарубіжний досвід: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів. 2018. 24 с.

6. Іщенко О. М. Медіація в кримінальному процесі: зарубіжний досвід та перспективи України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Т. 2. Вип. 39. 2016. С. 126-129.

7. Кисельова Т. Правове регулювання відносин із надання послуг медіації у зарубіжних країнах. *Право України*. 2011. № 11-12. С. 225-245.

8. Медиация в странах Европейского Союза (ЕС). URL: <http://fedim.ru/mediatsiya-v-mire/>.

Лариса НАЛИВАЙКО

проректор Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВРЕГУЛЮВАННЯ МЕДІАЦІЇ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНОГО СПОСОБУ ВИРІШЕННЯ ПРАВОВИХ КОНФЛІКТІВ У СВІТЛІ ПРИЙНЯТТЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО МЕДІАЦІЮ»

Медіація як альтернативний спосіб вирішення правових спорів набуває популярності в Україні, оскільки є ефективною процедурою та користується довірою осіб, які зацікавлені в мирному та добросесному врегулюванні конфліктів.

Актуалізація застосування медіації обумовлена і викликами пандемії коронавірусу (COVID-19) та економічними наслідками карантинних обмежень. Це пов'язано з примноженням, зокрема, сімейних спорів і посиленням навантаження на судову систему загалом. Стрімкий розвиток цієї сфери призвів до нагальної потреби прийняття закону про медіацію, над яким працювали провідні осередки медіаторів України.

Але прийняття відповідного закону є лише початком тривалого процесу його реалізації на практиці. Отож дослідження міжнародного досвіду медіації та її правового забезпечення не втрачає актуальності.

Процес утворення та інституціоналізації медіації в Україні, а також особливості його застосування знайшов своє наукове опрацювання та осмислення у працях таких вчених, як Ю. Бауліна, В. Бевзенко, О. Белінська, В. Бучко, М. Вікторчук, М. Гвоздирев,

Д. Давиденка, В. Землянська, О. Карпенюк, В. Маляренко, О. Михайлов, М. Поліщук, М. Романенко, О. Спектор, Г. Ткач, Г. Ульянов, М. Хавронюк, А. Хищенко, А. Шохін та багатьох інших. Але необхідність вивчення зарубіжного досвіду врегулювання медіації як альтернативного способу вирішення правових конфліктів у світлі прийняття Закону України «Про медіацію» наразі є новою, невирішеною проблемою, що потребує нових комплексних наукових розвідок.

У міжнародному співтоваристві вироблено низку стандартів функціонування інституту альтернативного вирішення правових спорів. Такі стандарти знайшли поширення у країнах Європи та світу через імплементацію низки міжнародних актів, прийнятих Радою Європи та ООН. Серед них, зокрема: Конвенція ООН про міжнародні угоди про врегулювання спорів за результатами медіації (Сінгапурська Конвенція щодо медіації) від 2019 р.; Рекомендації № R (98) 1 про сімейну медіацію від 1998 р.; Рекомендації № R (99) 19 про медіацію в кримінальному процесі від 1999 р.; Рекомендації № R (2002) 10 про медіацію в цивільному процесі від 2002 р.; Рекомендації № (2001) 9 щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами-приватними особами від 2001 р. та ін. Національні правові системи провідних правових держав світу мотивовані використовувати якомога більше чутливих і ефективних способів вирішення правових спорів для найкращого врахування інтересів та пріоритетів громадян.

Цей інститут існує вже декілька сотень років і використовується в багатьох державах світу (Австралія, Австрія, Бельгія, Велика Британія, Іспанія, Канада, Німеччина, Нова Зеландія, Франція тощо) [1, с. 169]. Не виключенням є й Україна, де медіація в різних сферах розвивається та застосовується вже протягом 25-ти років. Але навіть такий тривалий період її становлення не призвів до її стабільного утвердження. Причиною цього експерти одногласно визнали відсутність окремого закону у сфері медіації.

За цей період у Верховній Раді України було зареєстровано значну кількість законопроектів щодо медіації. Тривалий процес лобіювання інституціоналізації медіації, який здійснювали провідні інституції громадянського суспільства, навчально-наукові осередки та практикуючі медіатори призвів до того, що 16 листопада 2021 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про медіацію».

Низка держав світу мають успішний досвід у застосуванні на практиці норм законів про медіацію. Зокрема, йдеться про Австралію (Акт «Про Медіацію»), Болгарію, Казахстан, Білорусь, Молдову (Закон «Про медіацію»), Литву (Закон «Про медіацію в цивільних спорах»), Німеччину (Закон «Про підтримку медіації та інших форм позасудового врегулювання конфліктів»), Румунію (Закон «Про медіацію та організацію професії медіатора») та ін. держави. Окрім того, Європейським Союзом прийнято Директиву 2008/52/ЄС Про деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних справах, якою передбачено імплементацію норм у національне законодавство держав-членів ЄС тощо. Тобто в іноземних державах інститут медіації закріплено на рівні закону [2, с. 15]. До того ж, існують успішні приклади реалізації інституту медіації і без окремого закону, зокрема в Польщі.

Так, медіація в Польщі має досить широку сферу застосування. Процедура медіації застосовується практично в усіх галузях – у кримінальних, цивільних, сімейних, трудових, господарських спорах, а також у справах про вчинення злочину неповнолітніми особами [3, с. 256]. Медіація та посередництво у процесі впровадження нових методів роботи та технологій застосовується як один із основних способів урегулювання протиріч [4, с. 1470; 5, с. 699]. Такий підхід є виправданий і в Україні, але у певних випадках медіація має відбуватись під контролем представників судової влади – суддів-медіаторів.

Зокрема, у Республіці Мальта процедура медіації може бути ініційована стороною спору, передбачена в постанові чи наказі суду або іншого органу, що розглядає справи та приймає рішення в арбітражному порядку, або здійснена відповідно до законодавства [6, с. 26]. У багатьох країнах (США, Канада, Австрія, Польща) медіація активно розвивається саме завдяки створенню механізму, що дозволяє суддям скеровувати сторони до медіації. Часто таке скерування має виключно рекомендаційний характер, і остаточне рішення щодо участі в медіації приймають сторони. Медіація набагато частіше розпочинається саме завдяки рекомендації судді, а не на підставі приватної ініціативи однієї чи обох сторін. У Нідерландах відсутні імперативні вимоги щодо проведення медіації, а сторонам спору надається свобода [7, с. 702; 8, с. 78]. Медіація,

відповідно до Закону України «Про медіацію» від 2021 р., передбачена як позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [9]. Вважаємо доцільним розширити сферу застосування медіації через інституціоналізацію статусу судді-медіатора.

Принциповою є позиція щодо суб'єктів проведення медіації та вимог до медіатора. В Албанії медіатором може бути особа, яка має диплом про отримання університетської освіти, досягла 25 років, закінчила курси професійної підготовки, має ліцензію, зареєстрована в реєстрі медіаторів і щодо неї відсутній обвинувальний вирок за вчинення умисного злочину. У Казахстані, щоб бути професійним медіатором, необхідно мати вищу освіту, досягти 25 років, закінчити курси професійної підготовки, бути включеним до реєстру професійних медіаторів. Натомість законодавство деяких країн не встановлює вимогу щодо досягнення особою певного віку. Наприклад, за ст. 8 Закону Болгарії «Про медіацію» медіатором може бути будь-яка активна особа, яка не була засуджена за злочин і зарахована до Єдиного реєстру медіаторів [6, с. 27]. У національній моделі медіатора частково враховано міжнародно визнану практику.

У ст. 9 Закону України «Про медіацію» від 2021 р. визначено, що медіатором може бути фізична особа, яка пройшла базову підготовку медіатора в Україні або за кордоном. Медіатором не може бути особа, яка має судимість, особа, цивільна дієздатність якої обмежена, або недієздатна особа. А відповідно до ст. 10 Закону базова підготовка медіаторів має здійснюватись за програмою обсягом не менше 90 годин навчання, у тому числі не менше 45 годин практичного навчання [9]. Отож, акцент зроблено саме на якості підготовки медіатора, а не на його віці чи досвіді. Важливою є й освітня спеціальність медіатора, враховуючи специфіку спорів, які він допомагає вирішити. Правові спори вимагають залучення медіатора з вищою юридичною освітою.

Не менш важливою для розвитку інституту медіації є проблема становлення та функціонування мережі професійних організацій медіаторів.

У США створений спеціальний федеральний орган – Федеральна служба США з медіації та примирливих процедурах (Federal Mediation Conciliation Service, FMCS). У Німеччині активно діє та розвивається Федеральний союз медіації в економіці та сфері праці (Bundesverband Mediation in Wirtschaft und Arbeitswelt), у Фінляндії призначається так званий державний примиритель, а у Великій Британії діє консультативна служба примирення і арбітражу (Asac Codes of Practice). Згідно з чинним у Південній Кореї Законом «Про врегулювання трудових спорів» система врегулювання включає процедуру примирення медіацію, арбітраж, екстрене врегулювання, а також добровільне врегулювання на підставі угоди між учасниками спору або колективного договору [10, с. 39]. В Україні не передбачено утворення спеціальних державних інституцій з медіації, але посилено роль добровільних об'єднань медіаторів. Отже, підкреслюється незалежність, автономність і самоврядність медіаторів від державного сектору, що дозволяє їх відносити до інститутів громадянського суспільства.

Висновки. Інститут медіації в Україні отримав нормативно-правове забезпечення, що відповідає традиційним міжнародним підходам, також враховуються особливості національної правової системи. Водночас повноцінна інтеграція медіації в систему вирішення правових спорів в Україні не відбуватиметься швидко, враховуючи типovu для неї ізолюваність. Саме інтегрованість і популярність процедури медіації є характерною для більшості провідних правових держав світу. Включенню медіації до вказаної системи сприяє утвердження суддів-медіаторів.

1. Вікторчук М. В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення господарських спорів в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2016. № 3. С. 168-177.

2. Кармаза О. Медіація та переговори як альтернативні способи вирішення спорів. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 13-18.

3. Поліщук М. Я. Становлення медіації як альтернативного способу вирішення спорів: досвід Польщі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. Вип. 23. Ч. 1. Т. 1. С. 255-258.

4. Sahoo S. Impact of process quality management on firm's operational performance: a mediation analysis of firm's absorptive capacity. *Journal of Manufacturing Technology Management*. 2021. Vol. 32 №. 7. P. 1466-1492.

5. Marimon F., Melão N., Bastida R. Motivations and benefits of quality management systems in social services: mediation of the implementation process. *Total Quality Management & Business Excellence*. 2021. № 32:7-8. P. 693-718.
6. Кармаза О. Інститут медіації: основні концепції розвитку. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 24-28.
7. Hopt K.J., Steffek. F., Mediation. Principles and Regulation in Comparative Perspective. *Oxford University Press*, UK, 2013. 1347 p.
8. Поліщук М. Я. Передумови запровадження медіації як способу вирішення цивільно-правових спорів в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 77-80.
9. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 7. Ст. 51.
10. Серeda О. Г. Медіація (посередництво) як альтернативний спосіб вирішення трудового спору. *Право та інновації*. 2017. № 2 (18). С 38-45.

Agne TVARONAVICIENE

Director and full time professor
at the Institute of Public Law at the Law School
at Mykolas Romeris University;
Deputy Director of Laboratory of Mediation and
Sustainable Conflict Resolution
at Mykolas Romeris University,
CEDR certified mediator, Doctor of law
(Republic of Lithuania)

LITHUANIAN MODEL OF MEDIATORS' QUALIFICATION ASSESSMENT: LEGAL REGULATION AND IT'S IMPLEMENTATION IN PRACTICE

The most important factors of successful mediator's activity are knowledge, skills and personal characteristics. No matter how much the state and other stakeholders support and promote mediation, ultimately, the competence of the mediator becomes the measure of the quality and value of mediations service in the eyes of the disputing parties and society.

This report presents the model of mediators' qualification assessment, which was chosen by Lithuania and reviews the gained experience of formatting the List and its structure. In addition, this presentation includes brief insights from the results of a quantitative study (performed by prof. dr. Agnė Tvaronavičienė and prof. dr. Rokas Uscila), which aimed to collect and analyse statistical data related to the results of the Mediators' state exam (further – Exam) in 2019-2021.

The report intends to acquaint Ukrainian and other foreign mediation experts with Lithuania's experience in forming a pool of professional mediators, to encourage them to benefit from good practice and avoid mistakes that have been made in Lithuania.

1. Mediators' qualification requirements in Lithuania

In Lithuania the profession of a mediator began to form slowly. It was started by the publishing the first research works based on the advanced practice of foreign countries. After that qualification requirements for the court mediators serving in judicial mediation of civil cases (launched in the 2005) were set up. Still in regard of out of court mediation the lack of clear provisions on the qualification of mediators remained obvious till the 2019.

The qualification requirements for individuals seeking to be included in the List were established by the Article 6(1) of the Law on Mediation [1]. These requirements include: higher university education; at least 40 academic hours of training on the topic of mediation no earlier than 5 years before the day of applying; passing the Exam and impeccable reputation. As well some important exceptions are applied under the Article 6(4) of the Law. Judges applying for the court mediator's status are not subject to 40 hours training or examination requirements. Only 3 years of experience as judges and at least 16 academic hours of introductory mediation training are required. The training and Exam also is not required from those candidates, who have a PhD in social sciences and taught mediation at least 100 academic hours in the last 3 years. The Exam passing requirements is not applied to experienced (3 years) attorneys, bailiffs and notaries.

In addition, listed mediators have every 5 years submit documents proving professional

development (non-less than 20 academic hours) to the State Guaranteed Legal Aid Service (further – SGLAS).

In Lithuania regarding the assessment of the qualification of mediators, the most important role is designated to SGLAS as it, *inter alia*, compiles and manages the List and organizes the Exam. The Council of Judges holds responsibility on the assessment of the qualification of court mediators (which can only be judges). Conduction of Exam is a responsibility of Mediators' Qualification Examination Commission (further – Commission) [2]. It consists of five members appointed by the Minister of Justice for the period of 3 years. 1 representative is appointed from the Council of Judges, 1 from the Ministry of Justice, 1 from organisations uniting mediators, and 2 more - appointed from research and study institutions.

2. The List of Mediators of the Republic of Lithuania

The List was started to be filled on January 1st of 2019. Currently 615 mediators are listed [3]. It is public and may be found in the TEISIS information system, which is intended for the administration of state-guaranteed legal aid and mediation. The List provides information about each mediator including name, specialization, type of mediation services provided, work languages and etc. Each mediator can provide their contact details, information on whether they have passed the Exam and whether they have signed a contract on the provision of mediation services with the SGLAS and might provide services funded by the state or not.

It should be stated that most of mediators in the List have legal education and represent traditional legal professions (attorneys, slightly fewer judges, notaries and bailiffs). Only small part of them have non-law education (psychotherapists, psychologists, social workers, educators and etc). Despite the efforts to encourage people with different education to mediate, Lithuanian mediation body is clearly dominated by lawyers. This as well is reinforced by the qualification requirement exceptions that are granted to members of the classical legal professions. More than 45 percent of listed mediators entered the List under exceptions.

3. Mediation training requirements

Before being listed every mediator must attending at least 40 academic hours of mediation training. In order for the training to be recognised as suitable, it is necessary that its content complies with the list of minimum topic requirements for mediation-related training, which is confirmed by the order of the Minister of Justice [2]. The practical mediation tasks must make up from 30 percent up to 40 percent of the training. It should be noted that there are no qualification requirements for training providers. In reality, training on the subject of mediation can be organised and carried out by any person or organisation. It is important only to ensure that the training program meets the minimum requirements for mediation training.

4. The Mediators' Qualification Exam

Lithuanian model of mediators examination reflects best practices of foreign countries as it tests not only the candidates' theoretical and legal knowledge of mediation, but also their skills to mediate, their professional ethics and even personal characteristics.

The program of the Exam consists of 25 topics, which include the concept of conflict, alternative dispute resolution, basics of mediation, mediation techniques, professional activities and ethics of mediators, peculiarities of mediation in individual dispute categories, legal knowledge (such as topics related to general legal principles, transactions, mandates, settlement agreements, etc.). Mediators are expected to demonstrate ability to ensure impartiality, to disclose the interests of the parties, to apply the facilitating communication techniques, etc. Regardless of the education and experience of the candidates, they are subject to an Exam with the same content.

The Exam consists of two parts. The first part is a test of 20 closed-ended questions. Individuals taking the Exam are given one hour of time and are not allowed to discuss or use any aids. The written part tests the candidates' theoretical knowledge. In order to pass the first part of the exam, the candidate must answer at least 14 questions. To ensure impartial evaluation, candidates' works are encrypted. Candidates who have passed the written part are invited to take the second oral part. It aims to assess the ability to provide mediation services and apply knowledge in practice. Members of the Commission take on the roles of the disputing parties, candidates act as mediators. They get certain roles for their simulation as this part of exam is divided into the following stages: introduction of the mediator, introductory speeches of the dispute parties, identification of the interests and issues to be resolved, separate meetings and discussion. Each candidate is given 15 minutes to perform his role. The oral part, as well as the whole exam, is considered to be passed if the person scores at least 7 points (out

of 10). A person who has not passed the Exam may retake the examination no earlier than half a year. There is no limit on the number of times that the exam can be retaken [2]. Those who fail the examination also have the right to appeal the decision of the Commission to the court.

5. Brief results of the Study of the Mediators' Qualification Exam

In order to evaluate the effectiveness of the Exam data about 42 exams that took place between the beginning of 2019 and June 21st of 2021 was collected and analysed.

Data analysis indicated that 643 individuals took the mediator qualification exam throughout the study period. 75 % of candidates passed the written exam (480 persons). 71 % of candidates, who were allowed to continue the examination, passed the oral part (339 persons). General success rate of passing this Exam is 53 %.

The dynamic data analysis of the Exam showed that since February 2020 there has been a decreasing trend in the number of people taking the Exam. Systematically, this is a positive trend, which indicates the end of the initial stage of the examination of mediators and the stabilisation of the situation. In addition, there is a better ratio between individuals who took the exam and those who passed it.

The analysis showed that the majority of the results of the written part of the mediators' exam ranged from 7 to 8.9 points, which accounted for 57 % of all passing grades. Unfortunately, only 18 % of the candidates have shown very good and excellent knowledge. The results of the written part of the Mediators' Qualification Exam are higher than those of the oral exam. Scores of 9 points and above accounted for only 3 % of all passing grades. It indicates that the candidates do not demonstrate particularly good practical mediation skills.

The gender distribution of the candidates indicates female dominance. Throughout the analysed period, only 90 men took the written part of the mediator qualification examination and only 56 took the oral part. Further data analysis showed that the grades of female candidates were higher in both written and oral parts of the Exam.

Conclusions

New Lithuanian mediators' qualification assessment system seems to be effective as there is concrete requirements and clear system of their assessment. However, certain elements of it should be improved. First of all, it is necessary to look for effective solutions that would ensure the better formation of practical mediator skills before the Exam. Second, it is necessary to narrow the circle of exceptions from taking the Exam. As there are currently a sufficient number of certified mediators in Lithuania, it would be appropriate to take the next step and create stricter requirements for the qualification of a mediator. The empirical study outlined the need to continuously monitor the assessment of the mediators'. Such monitoring must take place not only through the assessment of static factors, but also through the analysis of dynamic factors. The latter are directly related to the provision of further mediation services, including the assessment of their quality. In addition there is a need to start a discussion about the necessity to ensure better gender and education diversity in the pool of certified mediators as today female lawyers are dominating in this field.

1. Law on Mediation (2020). TAR, 13616.
2. The order of the Minister of Justice of the Republic of Lithuania (31 December 2018) No. 1R-289 "In regard to the implementation of the Law on Mediation of the Republic of Lithuania". TAR, 21997.
3. The List of Mediators of the Republic of Lithuania. Teisis, 2021.

Фаила АББАСОВА

сертифицированный медиатор,
присяжный адвокат Латвии,
член правления Ассоциации
«Интегрированная медиация в Латвии»,
магистр юридических наук
(Латвийская Республика)

МЕДИАЦИЯ В ЛАТВИИ ГЛАЗАМИ ПРАКТИКУЮЩЕГО МЕДИАТОРА

«Закон о медиации» принят Сеймом Латвии 22.05.2014. и вступил в силу 18.06.2014. С этого момента в Латвии действует законом установленное правовое поле процесса медиации.

Данный закон ждали многие, так как в Латвии на тот момент уже существовали негосударственные организации, которые обучали медиаторов, а так же в Латвии уже существовали практикующие медиаторы.

Закон регламентирует медиацию как процесс добровольного сотрудничества, в котором стороны ищут взаимоприемлемое решение для разрешения своих разногласий через медиатора [1].

До принятия закона в Латвии была разработана модель чистой медиации – в сфере медиации действовало несколько неправительственных организаций (ассоциаций). По мере того как посредничество становилось все более популярным, продолжали появляться новые медиаторы. Ассоциации разработали курсы обучения и подготовки для медиаторов [2]. Хотя ассоциации хорошо работали вместе, содержание и объем учебных курсов различался. Ассоциации также разработали внутренние регламенты (кодекс Этики для медиаторов, описание процесса, регламенты). По данным ассоциаций, медиация в основном осуществлялась в спорах, возникающих из гражданско-правовых отношений – семейных, хозяйственных, трудовых споров. Ассоциации также активно продвигали идею медиации. Исходя из этого правительство разрабатывая концепцию медиации, сделало вывод, что модель самоорганизации чистой медиации работает хорошо, однако существует риск того, что по мере того, как спрос и предложение на медиацию продолжают расти, могут быть слишком разные стандарты для предоставления услуг медиации в Латвии, в том числе: те, которые не предоставляют населению качественные посреднические услуги [3].

Правительством разработанный концепт предусматривал постепенное внедрение моделей медиации, без отказа от какой-либо из моделей медиации. Это означает:

1) в контексте чистой медиации (осуществляется медиатором вне судебного разбирательства) вводится модель самоорганизации – между медиаторами существует свободная конкуренция, которая, в том числе, также определяет стандарты качества услуги медиации;

2) медиация на основе судебного решения (медиация осуществляется сертифицированным медиатором по инициативе суда (судьи), производство по делу приостанавливается на время медиации) признана исходной и основной моделью в обеспечении эффективной связи судебного разбирательства и медиации (взаимодействие);

3) следующая модель медиации – судебная медиация (в рамках судебного разбирательства осуществляется судебным медиатором (судьей, служащим суда или другим лицом), если медиацию осуществляет судья, он не рассматривает соответствующее дело) и интегрированная медиация (суд пытается найти сотрудничество, используя и сочетая особенности судебного разбирательства и медиации) зависит от эффективности и действенности судебной медиации.

Следует сразу обозначить, что третья модель еще не задействована и медиация происходит в рамках первой и второй модели. Законом регламентированные модели, осуществляют вариант взаимозависимых и, следовательно, системно согласованных решений – медиация как независимый способ разрешения споров в основном вводится через чистую медиацию, взаимосвязь медиации и судебного разбирательства в основном достигается через посредничество на основе судебных решений.

Вторая модель, которая была включена в закон, когда суд рекомендует использовать медиацию в модели медиации на основе судебных решений, послужила основным основанием для централизованной сертификации медиаторов. Цель – суд должен быть убежден, что медиаторы имеют достаточную профессиональную подготовку для проведения медиации. Следовательно, медиаторы, желающие оказывать посреднические услуги по рекомендации суда, должны быть сертифицированы.

Существенно то, что в Латвии могут работать медиаторы чистой медиации, а так сертифицированные медиаторы, но «Закон о Медиации» регламентирует в основном деятельность сертифицированных медиаторов. Так же в Латвии существует два утвержденных кодекса этики медиаторов, один из них утвержден 14 октября 2013 года Правлением Ассоциации «Совет Медиации» [4] и 14 января 2015 года утверждённый общим собранием Совета Сертифицированных медиаторов [5]. Совет сертифицированных медиаторов создан на основании Закона о медиации.

Учитывая вышеуказанную дуальность, в практике существует разделение ответственности, прав, обязанностей и требований между сертифицированными медиаторами и медиаторами модели чистой медиации.

Так для получения сертификата, медиатору необходимо сдать экзамен по проверке знаний и навыков. Законом установлены требования к медиатору: лицо достигшее 25 летнего возраста; имеет безупречную репутацию; получил документ об образовании государственного образца о высшем образовании; владеет государственным языком на высшем уровне; прошел курс обучения медиатора (100 академических часов); получил сертификат медиатора. Срок действия сертификата 5 лет, с последующей аттестацией. Надо признать, что процесс сертификации и аттестации является довольно сложным из-за высоких требований. В то же время, надо упомянуть, что некоторые из медиаторов модели чистой медиации, знания и опыт которых может превышать знания и опыт сертифицированных медиаторов, после принятия закона не подали заявки на сертификацию и продолжают работать в модели чистой медиации.

Так же на редакцию Закона повлияла необходимость внедрения норм Директивы о конкретных аспектах медиации в гражданских и коммерческих делопроизводствах Европейского парламента и совета 2008/52/ЕК. В Директиве говорится, что она применяется в первую очередь к использованию посредничества в гражданских и коммерческих делах с трансграничным элементом, но в то же время призывает государства-члены применять положения Директивы к национальным отношениям, т.е. установлен пограничный элемент. Цель Директивы – облегчить доступ к альтернативным способам разрешения споров и способствовать мирному разрешению споров путем содействия посредничеству [3].

Закон претерпел изменения два раза в 2017 году и 2019 году. Изменения Закона от 2019 года, которые вступили в силу с 1 января 2020 года являются существенными и целенаправленными на доступность медиации. Законом установлено, что Министерство юстиции в сотрудничестве с Советом сертифицированных медиаторов принимает соответствующие меры для урегулирования внесудебных и судебных споров с участием ребенка посредством медиации в рамках ежегодного финансирования из государственного бюджета, которое может быть использовано для оказания медиации услуг или выделенных для этой цели. Тем самым начал действовать Государством финансируемый процесс медиации в семейных спорах (досудебный и судебный процесс), где главное место уделяется соблюдению интересов детей. До этих изменений, Министерство Юстиции и Совет Сертифицированных медиаторов каждый год вели переговоры о необходимости такого проекта, что было трудозатратно и не давало чувства стабильности в этом вопросе.

Латвия сравнительно маленькая страна, но с момента вступления в силу закона, медиация стала более доступна в рамках государственных проектов финансирования отдельных процессов медиации. Статистику процессов медиации ведет Совет Сертифицированных медиаторов, что не дает полную картину о процессах медиации и ее популярности, так как уже вышесказано, что паралельно сертифицированным медиаторам практикуют медиацию и медиаторы модели чистой медиации. Так по данным Совета Сертифицированных медиаторов в период с 2016 года по 2020 год было проведено 3713 медиаций, из которых по семейным спорам 2786 медиаций, из них 75 наследственных споров, а так же было проведено 216 бизнес медиаций [6, с 2]. В 2019 и

2020 году вырос спрос на медиации в образовательных учреждениях. Статистика по уголовным процессам не ведется, так как процесс медиации заменяет процесс соглашения в службе Пробации.

Параллельно развитию медиации в Латвии, развивалась судебная практика. Одним из существенных решений суда (юдикатуры) является решение Сената по Административным делам Верховного суда Латвийской Республики от 17 сентября 2020 года в деле SKA-1345/2020, где суд установил, что [В делах, связанных с соблюдением прав детей, споры, в принципе, должны разрешаться во внесудебном порядке, при этом родители ребенка общаются друг с другом с единственной целью – обеспечить соблюдение наилучших интересов ребенка. Конструктивное и объективное общение дает долгосрочный результат – полноценное развитие ребенка, в том числе эмоциональную устойчивость. Хотя решение суда формально регулирует конкретную правовую ситуацию, человеческие отношения страдают от такого судебного разбирательства, особенно ребенок, вовлеченный в дело. Поэтому для родителей в таких случаях разумно использовать все возможные внесудебные средства для облегчения общения, включая медиацию, которое является одним из наиболее эффективных средств разрешения спора, особенно в семейных делах.

Несмотря на положительные моменты, так же существует проблематика связанная с процессом медиации. Это вопрос исполнения договоренностей достигнутых в процессе медиации. Закон предусматривает добровольное исполнение обязательств по в процессе медиации достигнутым решениям. Так же закон предусматривает, что в медиации по судебным решениям, стороны достигнутые соглашения могут оформить в виде мирового соглашения, которое утверждается судом. В этом случае, стороны более защищены, чем в случае чистой модели медиации, когда соглашение имеет частный характер и не утверждено судебным органом. Эта правовая несправедливость должна быть устранена. Во многих странах Евросоюза действует законодательная база, в таких случаях предусматривающая упрощенную процедуру исполнения обязательств, даже без согласия второй стороны, что соответствует требованиям резолюции Европейского Парламента от 12 сентября 2017 года. Несмотря на добровольный характер медиации, необходимо сделать больше для обеспечения того, чтобы соглашения, достигнутые посредством медиации, могли легко исполняться в полном соответствии с основными правами, а также законодательством Союза и национальным законодательством.

Как видно медиация в Латвии становится популярной, но есть необходимость в улучшении эффективности процесса и его применения во многих спорах, в том числе в виде обязательной досудебной процедуре.

1. «Закон о Медиации»/ Mediācijas likums, LR Saeima, Latvijas Vēstnesis, 108, 04.06.2014.
2. URL : http://www.mediacija.lv/?Medi%C4%81cijas_padome
3. Анотация к законопроекту «Закон о Медиации» / Likumprojekta „Mediācijas likums” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija), URL : <http://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/C8D1DCB808392E71C2257AC2004FE48F?OpenDocument>
4. Кодекс Этики медиаторов / Mediatoru ētikas kodekss. URL : file:///Users/faila/Downloads/2013_10_14_Mediatoru_Etikas_Kodekss-2.pdf
5. Кодекс Этики сертифицированных медиаторов /Sertificētu mediatoru ētikas kodekss. URL : http://test.sertificetimediatori.lv/wpcontent/uploads/2016/12/SM_Etikas_kodekss.pdf
6. Статистика. URL : <file:///Users/faila/Downloads/2020-Mediatoru%20darba%20un%20C4%A2imenes%20projekta%20statistika-1.pdf>

Irina ALEKSEENKO
Head of the Department
of International Relations
Dnepropetrovsk State
University of Internal Affairs,
Doctor of Political Science, Professor

IMPLEMENTATION OF THE INSTITUTION OF MEDIATION IN THE INTERNATIONAL PROCESS: A HISTORICAL ASPECT

There are many reasons why the image of the mediator in conflict resolution is important. In history, in settling various disputes, the parties have turned to those persons who could help them find the quickest and least painful way out of the conflict situation. The activities of such a third party were called «mediation», «petitioning», «offering good offices», etc.

By the end of the Thirty Years' War and the emergence of the first Westphalia system of international relations (1648), Europe had developed negotiation protocols, among them those introduced by Cardinal Richelieu, on the obligation to keep negotiations going in order to reach a positive result.

But even before the parties sat down at the negotiating tables in Münster and Osnabrück, the mediators had to clarify many etiquette issues. Among such questions were whether a canopy should be placed over the papal nuncio's seat in the Church, whether French ambassadors, when visited by a Venetian ambassador, should escort him to the last rung of the stairs or to his carriage, and whether the Elector's ambassadors were entitled to the title of excellency as ambassadors of the great powers of the Republic of Vienna and the Netherlands, among others. And it took four whole years of this bloody war for the mediators to be able to express themselves in a way that they could not. In this context, it is important to analyze the mechanism of solving the issues of world order after the Thirty Years' War. The legal framework of the Westphalian system allowed solving inter-state disputes for a long enough time, based on the principle of sovereignty. But by the twentieth century, the need had become apparent to institutionalize conciliation commissions, which were created when the competence of commissions of inquiry, which acted to examine the circumstances of a dispute between states, was extended. The 1909 U.S.-British Boundary Waters Treaty referred to a commission designed to investigate facts relevant to the dispute and to formulate conclusions and recommendations appropriate to its resolution. However, the commission's conclusions were not regarded as binding on the parties to the dispute.

After World War I, such an institution was established in the 1928 General Act for the Pacific Settlement of International Disputes adopted by the League of Nations, in multilateral treaties, in particular the Treaty of Gondr (1923), the Saavedra Lamas Pact (1933), the Bogotá Pact (1948) and bilateral agreements. The purpose of the Conciliation Commission is to clarify the essence of the dispute, collect the necessary materials, and try to bring the parties to an agreement. The results of the commission's work are recorded in minutes or reports, which are adopted by majority vote in the presence of all commission members. The same dispute resolution procedure is stipulated in the UN Charter [2].

The procedure for establishing such commissions is defined: it consists of five members; one member is appointed by the disputing States; three other members are elected with the general consent of the parties from among third-country nationals; the parties appoint the chairman of the commission from among them. But this procedure applies only in the absence of any other agreement by the parties concerned. For this reason, in 1964, the mission to settle the Moroccan-Algerian border conflict included seven members.

As the system of international relations has evolved, the interaction of its participants has been enriched by the various forms of dispute settlement in which the «third party» is involved. The term «third party» is a collective term that refers to different organizers of the dispute resolution process, using different techniques to do so. In international practice, «good offices» (fr. *bons offices*) are known as the assistance of a state or an international body in establishing contact and initiating non-mediated negotiations between the disputing parties.

In international practice, known good offices (*francs bons offices*) are understood to be the facilitation by a State or an international body of contacts and non mediated negotiations between disputing parties aimed at the peaceful settlement of a conflict (for details see chapter

1). They can be used both in peace and in military conflict. The value of good offices is that they are advice that is not binding on the disputing parties. The State providing the good offices does not itself participate in the negotiation or adjudication of the dispute on the merits. This is the difference between good offices and mediation.

Mediation became distinguished from facilitation or «good offices» by the mediator making certain proposals as the basis for negotiations and the settlement of disputes. The Hague Conventions of 1899 and 1907 and the UN Charter (Article 33) regulate the mediation procedure as well as good offices. According to the UN Charter, the conventions and existing practice, a mediator may act at the request of the disputing parties, on his or her own initiative or at the behest of powers not involved in the dispute. And also, according to the UN Charter, the UN Security Council can render «good offices» to the disputing parties (Articles 33, 36, 38 of the UN Charter). Already in 1945, the USSR agreed to mediate with the Provisional French Government in negotiations with Switzerland on the situation of internees during the war. As an example of good offices, the Soviet Union arranged a meeting between India and Pakistan, which was aggravated by the India-Pakistan armed conflict that broke out in Kashmir in August-September 1965. The «good offices» stimulated the signing of the Tashkent Declaration of 1966, which included measures to eliminate the consequences of the conflict: withdrawal of both countries' armed forces to initial positions before the confrontation, resumption of normal diplomatic missions, discussion of the measures to restore economic and trade relations between India and Pakistan, etc. [5].

The Declaration was signed on January 10, 1966, after a meeting in Tashkent between the President of Pakistan, M. Ayub Khan and the Prime Minister of India and Pakistan. The meeting itself took place as a result of the Soviet Union's initiative to normalize relations between India and Pakistan after the war between the two countries in 1965.

A variant of collective mediation is the formation of a contact group. The first such international structure was established under UN auspices in March 1992 to coordinate approaches to resolving the situation in the Balkans. It included representatives from the U.S., Russia, Great Britain, France and Germany. However, the institution duplicated the functions of the International Conference on the Former Yugoslavia (ICBY), although the Contact Group differed from the Conference in the participation of the United States of America. When the IBCU dissolved itself, the Contact Group took on the primary role in the peace settlement.

In 1994, the Contact Group drafted and presented a peace plan (the Contact Group Plan) to the parties. Negotiations were interrupted after a terrorist attack in a market in Sarajevo, for which Serbs were accused.

In Madrid in 2002, Spanish Prime Minister José María Aznar created a group called the Quartet for a Middle East Settlement («Middle East Quartet»), an alliance of the European Union, Russia, the United States and the United Nations to consolidate efforts to peacefully resolve the Arab-Israeli conflict and escalate the conflict in the Middle East. Former British Prime Minister Tony Blair is the Quartet's special peace commissioner.

One of the brightest examples of international mediation today is the format of the «Six» international mediators - the five permanent members of the UN Security Council and Germany - to resolve the Iranian nuclear problem.

An area where the services of international mediators are in demand often concerns the settlement of relations between central authorities and separatist structures. For example, Basque armed separatism has been an issue of concern to European society for more than forty years. Now it is not a question of Europeans unconditionally supporting the Spanish government, but of a balanced search for overcoming contradictions. The group of international mediators on the Basque conflict includes French lawyer Professor Pierre Azan, also a UN consultant on human rights issues, Raymond Kendall, former head of Interpol and Commander of the French Légion d'Honneur, Silvia Casale, former head of the European Committee Against Torture and formerly involved in the Northern Ireland peace process, and Albert Spectorovsky, human rights activist and professor at several universities in Israel and the USA.

The group was led by a prominent peacemaker, South African lawyer Brian Kerryn, an international peacemaker who had played a prominent role in the Northern Ireland situation. In 2010, he initiated the signing of the so-called Brussels Declaration, in which members of the international community, including several Nobel laureates, demanded a solution to the Basque conflict. Kerryn opined that «the peace process can succeed not because of some resolutions passed by international organizations, but only as a result of deep, sustained, detailed and

transparent negotiations between the parties involved. It is our task to organize such a dialogue in Spain. [2, p. 97]. The separatists of ETA responded to this call by calling an indefinite truce with the Spanish authorities and agreeing to international monitoring of their actions.

A specific type of mediation was shuttle diplomacy. In the early 1970s, Assistant to the U.S. President for National Security Henry Kissinger drew up plans to end the Vietnam War, improve relations with the Soviet Union, establish relations with China and resolve the Israeli-Egyptian conflict in the Middle East. Implementing this program required new methods and new forms of contact. The first techniques of shuttle diplomacy were practiced in talks with Vietnam, China and the Soviet Union, and Israel and Egypt. The peculiarity of this form of mediation was that a minimum number of people had to be involved in resolving the conflict. Thus, the most important details of the program were sometimes known only to the U.S. president and Kissinger. The diplomacy was secret, secret, hidden even from many senior American politicians and diplomats, because disclosure of the extraordinary and rickety talks could have undermined the emerging momentum in international affairs.

The October 1978 Camp David Accords, which paved the way for peace between Egypt and Israel, are a successful outcome of shuttle diplomacy. At the invitation of U.S. President Jimmy Carter, Anwar Sadat and Menachem Begin came to the Camp David summit to discuss the possibility of a final peace treaty. The negotiations ended with the signing in Washington of two documents entitled «Principles for the Writing of a Peace Treaty between Egypt and Israel» and «Principles for Peace in the Middle East. On 26 March 1979 in Washington, Begin and Sadat signed the Egyptian-Israeli Peace Treaty, which ended the war between the two states and established diplomatic and economic relations between them.

However, the success of shuttle diplomacy as a form of conflict mediation depends not only on the mediator's experience, his responsiveness and the degree of confidentiality of the negotiations, but also on many other circumstances. The negotiator himself or herself must have real power and authority in his or her country, have the unconditional support of the country's leadership, enabling him or her to act without looking back at that leadership, confident that his or her actions will be approved. «Shuttle diplomacy requires careful preparation, so that the negotiator knows not only the views of the parties to the conflict, but also those of third countries whose interests are at stake in the resolution of the conflict. Perhaps that is why shuttle diplomacy does not have many positive examples. One of them is the actions of French President Nicolas Sarkozy in resolving the Georgian-South Ossetian conflict in 2008.

Over time, the behavior of the third party in the conflict has been enriched by new experiences, and therefore the models of its participation in the dispute resolution process have also diversified. This process continues today, introducing new figures into mediation - mediators, moderators, trabelshooters and ombudsmen. While performing the task of helping the parties to a conflict to find an acceptable way out of the situation, these figures differ in their methods of action and in the expectations placed on them. Hence, it seems necessary to characterize these mediation models.

Thus, on January 1, 2011 in the Russian Federation the law «On the alternative procedure of settlement of disputes with the participation of a mediator (mediation procedure)» (FZ-193 of 20.07.2010) came into force. The law establishes an extrajudicial procedure for settling civil disputes with the participation of neutral persons - mediators - as an alternative to court proceedings. In Russia, where historically there have been various forms of mediation, foreign experience comes in. It should be noted at once that its introduction abroad took some time and required a change in the culture of dispute.

In particular, pilot projects were tried in the British Central Land Court in London, in 1996-1998, in the British Court of Appeal, in the courts of Australia, New Zealand, Canada and in a number of courts in various states of the United States. There were unsuccessful attempts to implement mandatory mediation, where judges would not schedule a case for hearing unless the parties first tried to sit down at the negotiating table. The approach then adopted in the New Jersey courts was that mediation would not apply only if the parties could reasonably explain why mediation would not be appropriate in their case. A similar scheme was implemented in a Canadian province. During the two years of the project's implementation, only 1-2% of all cases were rejected in mediation.

The U.S. passed the Uniform Mediation Act, which consolidated more than 2,500 pre-existing laws in the country regulating mediation in different states and areas of its application. Since 1981, an educational center dedicated to integrating mediation principles into legal

practice - The Center for Understanding in Conflict - has been conducting seminars for lawyers, attorneys, and representatives of other professions whose work involves conflict resolution at various levels, based on the approach developed by its founders and directors, Gary Friedman and Jack Himmelstein [4]. Friedman, a practicing mediator in Silicon Valley, is the author of *A Guide to Divorce Mediation*. (*A Guide to Divorce Mediation*, which has become a reference book for mediators in the U.S. and Europe, and conducts mediation and legal trainings in the U.S., Europe and Israel. Himmelstein, a professor at Columbia Law School and New York Law School, practices as a mediator in New York City and coaches in the U.S. and Europe. Now in the U.S. without mediators in the economy, politics and business no serious negotiation process takes place in this country, there are magazines covering the problems of mediation, there is the National Institute of Dispute Resolution, private and public mediation services. The American Arbitration Association has a great influence on the development of mediation.

The many causes of conflict in today's world create the need for new mediation roles. We can assume that the mediation mission will not be limited to the figures listed above. At the same time, the new mediators will have to possess all the qualities necessary for the resolution of disputes of a very different nature, in addition to the fact that they involve a growing number of actors. Hence the importance of training specialists in the culture of conflict interaction and mediation.

1. Arbitration justice moves to Russia // *Izvestia*. 2013. 9 Jul. S. 3-4.

2. Cheretsky V. The Basque conflict will be solved by mediators. URL: <http://www.russian.rfi.fr/evropa/20110215-baskim-konfliktom-zaimutsya-posredniki>

3. Hessel G. *Mediation in Conflict Resolution: Theory and Technology*. E. Per. by E. Yakovleva. St.Petersburg: Rech. 2004. 235 p.

4. Official website. URL: <http://euro-ombudsman.org>.

5. Tashkent Declaration // *Pravda*. 1966. 11 January.

Наталя ВЕРХОГЛЯДОВА

завідувач кафедри аналітичної
економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор економічних наук, професор

Ірина КОНОНОВА

професор кафедри аналітичної
економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор економічних наук, доцент

**ВИКОРИСТАННЯ ТЕОРІЇ СТЕЙКХОЛДЕРІВ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ
КОНФЛІКТІВ У СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІЙ СФЕРІ**

Теорія стейкхолдерів зацікавлених сторін була розроблена та запропонована Едвардом Фріменом. Згідно цієї теорії автор стверджує, що стійкий розвиток організації залежить від взаємовідносин різних груп зацікавлених сторін [2]. Досягнення цілей та майбутній розвиток організації є важливим не тільки для акціонерів, а також для більш широкого кола зацікавлених сторін, котрі називаються стейкхолдерами.

Стейкхолдери чи зацікавлені сторони – це групи фізичних або юридичних осіб, які мають певні очікування відносно результатів діяльності певної організації [3]. Ключовими зацікавленими сторонами є наступні категорії:

- акціонери / власники;
- менеджмент;
- співробітники;
- клієнти;

Інші зацікавлені сторони можуть займати позицію ключових зацікавлених сторін

в залежності від специфіки діяльності організації.

До інших зацікавлених сторін належать держава, громада, фінансові організації, некомерційні організації.

В останні роки практика взаємодії із стейкхолдерами використовується не тільки компаніями та організаціями, але й державними муніципальними закладами, а також некомерційними організаціями.

Будь-яка зацікавлена сторона має можливість реагувати на дії організації та інших зацікавлених сторін. Ця реакція може мати як позитивний характер в якості співпадіння очікування з результатами для певної зацікавленої сторони, так і від'ємний характер, якщо вони не співпадають, що призводить до виникнення конфліктів.

Конфлікт перекладається з латини як «зіткнення». Конфлікт як соціальний феномен вперше розглядався в роботі Адама Сміта «Дослідження про природу та причини багатства народів». Із точки зору вченого конфлікт базується на розподілі суспільства на класи та групи та на економічному суперництві між ними [1].

Конфлікт – це достатньо гостра фаза вирішення протиріч, які викликані діями людей. Умовно конфлікти можна класифікувати як зовнішні та внутрішні. Зовнішні конфлікти – це зіткнення інтересів певних соціальних груп. Внутрішні конфлікти визначають стратегію поведінки людини при виникненні певного конфлікту. Трудові конфлікти є одним із різновидів соціальних конфліктів. Об'єктом цього конфлікту є відношення, які виникають в процесі виробництва.

Формами трудових конфліктів можуть бути мітинги, демонстрації, страйки, зібрання.

Конфлікт починається в тому випадку, коли одна зі сторін відчуває, що інша сторона задовольняє свої інтереси більшою мірою, ніж інша. Це викликає розбіжності між зацікавленими сторонами, а також порушення діяльності цих сторін.

У результаті виникнення конфлікту з'являються негативні наслідки в спільній діяльності зацікавлених сторін.

Управління конфліктом складається з наступних етапів:

- діагностика;
- профілактика;
- послаблення;
- урегулювання;
- вирішення.

Таким чином, управління конфліктом передбачає усунення причин конфлікту або корегування поведінки зацікавлених сторін. Вирішення конфлікту, у першу чергу, передбачає усунення передумов виникнення конфлікту або зміну цілей зацікавлених сторін.

Слід зазначити, що для вирішення певного конфлікту потрібен індивідуальний підхід, тому при вирішенні конфлікту необхідно враховувати всю множину аспектів.

Дослідження соціально-трудова конфліктів дозволяє констатувати, що науковці розглядають конфлікт як вирішальний фактор розвитку трудових відносин. Із урахуванням цього можна стверджувати, що саме конфлікт є шляхом до інновацій, виникнення взаємовідносин та взаємодії нової якості.

1. Смит А. Исследования о природе и причинах богатства народов. М.: ЕКСМО, 2007.
2. Freeman R. Edward Strategic Management: A stakeholder approach. Boston: Pitman, 1984.
3. Stakeholder Judgments of Value: Advancing Stakeholder / [L.Lankoski, N. Stmith, L. Van Wassenhove] // Theory through Prospect Theory, INSEAD, 2011 URL : http://www.hbs.edu/faculty/conferences/2013-sustainability-andcorporation/Documents/Stakeholder_judgments_of_value_0513FV.pdf.

Руслана ГАВРИЛЮК
завідувачка кафедри публічного права
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича,
докторка юридичних наук, доцентка

Петро ПАЦУРКІВСЬКИЙ
професор кафедри публічного права
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича,
доктор юридичних наук, професор

**МЕТОДОЛОГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ
З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ СПОРУ
У СПРАВІ «КОМПАНІЯ «РЕГЕНТ» ПРОТИ УКРАЇНИ»
(ЗАЯВА №773/03) ВІД 3 КВІТНЯ 2008 РОКУ**

Людська природа [1] та буттєвий устрій людського світу [2] суцільно суперечливі. Це породжує перманентні конфлікти найрізноманітнішого характеру, котрі потребують їх адекватного вирішення. Для розв'язання переважної більшості видів цих конфліктів та спорів людством уже вироблені більш або менш дієві інструменти. Найуніверсальнішим серед них продовжує залишатися наразі державне судочинство. Проте все більшу конкуренцію йому складають впродовж щонайменше останніх півстоліття альтернативні методи вирішення спорів. Вони передусім заповнюють ніші, де правосуддя виявляється неефективним чи навіть неможливим. Нормативну базу для цих методів складають в першу чергу Нью-Йорська конвенція про визнання та виконання арбітражних рішень 1958 р., Гаазька конвенція про угоди та вибір суду 2005 р., а з вересня 2020 р. до них додалася Конвенція ООН про міжнародні угоди щодо врегулювання спорів в результаті медіації (Сінгапурська конвенція з медіації). Дві попередніх підписані та ратифіковані Україною, а третя також підписана, однак ще не ратифікована.

Проте, як з'ясувалося, ними охоплено ще далеко не всі пласти суспільних конфліктів та спорів, які потребують свого цивілізованого врегулювання, однак поки що продовжують залишатися у своєрідній «сірій» (недостатньо врегульованій нормативно) зоні. Одну з таких якісно виокремлених не врегульованих нормативно у належній мірі конфліктів складають спори суб'єктів підприємницької діяльності, що стали предметом розгляду Міжнародних комерційних арбітражних судів. «Найвужчим» місцем цього способу вирішення спорів продовжує залишатися проблема забезпечення виконання рішень МКАС. Про це, зокрема, свідчать Постанова Верховного Суду від 24 вересня 2018 року, справа № 785/1018/18, провадження №61-19417AB18 [3], Постанова Верховного Суду від 29 листопада 2018 року, справа № 760/5924/17, провадження №61-16760CB18 [4], Постанова Верховного Суду від 06 серпня 2020 року, справа № 796/165/18, провадження № 61-7288AB20 [5].

Аналогічна ситуація може повторитися із забезпеченням виконання рішень щодо спорів та конфліктів, прийнятих на основі Сінгапурської конвенції з медіації, оскільки у частині першій її статті 3 йдеться про наступне: «Кожен учасник Конвенції забезпечує виконання мирової угоди відповідно до власних правил процедури і на умовах, зазначених у цій Конвенції» [6]. А згідно цієї ж конвенції це такі ж правила, які застосовуються для забезпечення виконання арбітражних рішень.

Можливість вжиття судами України забезпечувальних заходів щодо вирішення питань про визнання і виконання рішення МКАС передбачена нормами ратифікованих міжнародних конвенцій та договорів, які, згідно частини першої статті 3 Конституції України, частини третьої статті 447 Цивільного процесуального кодексу України, статті 9 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж», а також ратифікованих Україною міжнародних правових актів (до прикладу, частини четвертої статті 6 Європейської конвенції про зовнішньоторговельний арбітраж 1961 р., ст. 6 Нью-Йорської конвенції про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень 1958 р.) стали частиною національного законодавства. Проте, як уже було показано вище, можливість ще не завжди стає дійсністю. Невжиття судами України заходів забезпечення позову нерідко ускладнює і навіть унеможлиблює виконання рішень

МКАС, що негативно позначається на міжнародному публічному порядку та супроводжується значними репутаційними та іншими втратами для України як держави. В свою чергу, вітчизняні і не тільки суди загальної юрисдикції нерідко пояснюють власну пасивність щодо вжиття ними активних забезпечувальних заходів неінтегрованістю у класичну судову систему держави міжнародних комерційних арбітражних судів, тим, що ці суди не є «судами, встановленими законом», а претензії сторін арбітражного розгляду не мають характеру їх «цивільного права», рядом інших чинників. Зокрема, про це зазначається у рішеннях ЄСПЛ [7, п. 201].

У зв'язку з вищевикладеним вважаємо за необхідне навести рішення ЄСПЛ про альтернативне вирішення спору у справі «Компанія «Регент» проти України» (заява № 773/03) від 3 квітня 2008 р. Як зазначається у даному рішенні, до Суду звернулася компанія «Регент» зі скаргою на невиконання в порушення пункту 1 статті 6 Європейської конвенції із захисту прав людини і основоположних свобод, а також статті 1 Першого протоколу до Конвенції рішення Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України від 23.12.19998 р. Заявник, зокрема, стверджував, що рішення МКАС не виконувалося через невиконання власних обов'язків державною виконавчою службою і у зв'язку із набуттям чинності Законом України «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна» від 29.11.2001 р. За скаргами суб'єктів господарювання та наполяганням народних депутатів України цей закон було перевірено на конституційність та визнано таким, що відповідає Конституції України. КСУ пояснив, що рішення судів, які вимагали примусової реалізації майна підприємств та були ухвалені як до, так і після прийняття вищезазначеного закону, не анулюються, а залишаються чинними, проте їх виконання призупиняється до часу, коли буде знайдено досконаліший механізм реалізації майна підприємств-банкротів [8].

Позиція Уряду України у цьому питанні була більш відвертою та однозначною. Зокрема, Уряд наполягав, що пункт 1 статті 6 ЄКПЛ в принципі не може застосовуватися до арбітражних проваджень, оскільки арбітражний суд створюється за угодою між сторонами для вирішення арбітражних питань. При утворенні арбітражного суду сторони, за твердженням Уряду, не передбачали застосування пункту 1 статті 6 ЄКПЛ, а тому він не може поширюватися на примусове виконання прийнятого МКАС рішення, що набуло законної сили. Уряд також стверджував, що у даній справі не було причинно-наслідкового зв'язку між арбітражним провадженням у даній справі та наступним виконавчим провадженням, оскільки компанія-заявник набула право на одержання відповідної заборгованості за окремим договором від 10.02.2003 р., але не відповідно до рішення арбітражного суду. Уряд наполягав на тому, що заява компанії «Регент» несумісна із положенням *ratione materiae* ЄКПЛ.

Усебічно проаналізувавши усі обставини справи, ЄСПЛ насамперед зазначив, що стаття 6 ЄКПЛ не виключає створення МКАС задля вирішення спорів між суб'єктами господарювання. Більше того, Судом було наголошено, що слово «суд» у пункті 1 статті 6 ЄКПЛ не має тлумачитися виключно як класичний суд, інтегрований у стандартну судову систему держави. ЄСПЛ наголосив, що МКАС, який здійснював вищезазначений комерційний арбітраж, був «судом, встановленим законом», оскільки він діяв відповідно до закону України «Про Міжнародний комерційний арбітраж» від 1994 р., а також на основі легітимних процесуальних правил. Відповідно до цього Закону тільки МКАС був уповноважений вирішувати «спори підприємств із іноземними інвестиціями» [7]. Відповідно ж до Закону України «Про виконавче провадження» рішення МКАС прирівнюється за своєю силою до рішень загальних судів і підлягає обов'язковому виконанню [9].

Принципове значення має кваліфікація ЄСПЛ права вимоги дотриматися цивільно-правового зобов'язання як «цивільного права» суб'єкта господарювання, що належить відповідно до цивільного законодавства України та обов'язкового виконання. До речі, саме так кваліфікував ці юридичні конструкції апеляційний господарський суд Івано-Франківської області, що було зазначено у аргументативній частині рішення ЄСПЛ. У зв'язку із вищевикладеним Європейський суд з прав людини резюмував, що «ці доводи є достатніми для висновку, щоб пункт 1 статті 6 Конвенції застосовувався до провадження у цій справі». Заперечення Уряду України були відхилені ЄСПЛ. Також має принципове значення оцінка Судом тривалого невиконання рішення МКАС як «порушення пункту 1 статті 6 Конвенції».

Посилаючись на власну попередню прецедентну практику, ЄСПЛ також зауважив, що «вимога» може бути правомірно розцінена як «майно» у світлі положень

статті 1 Першого протоколу до Конвенції у випадку, якщо ця вимога забезпечується примусовим виконанням [10, п. 40; 11, п. 45]. Суд уточнив при цьому, що уступка боргу також може прирівнюватись в принципі до «майна». «Більше того, - йдеться у рішенні ЄСПЛ, - рішення національних судів, якими компанію-заявника було визнано кредитором у провадженні щодо виконання рішення арбітражного суду від 23 грудня 1998 року, свідчать, що компанія-заявник мала вимогу, яка підлягала виконанню та яка становить «майно» у сенсі статті 1 Першого протоколу до Конвенції» [8]. Спираючись на вищевикладене, ЄСПЛ резюмував, що у даній справі пункт 1 статті 6 Конвенції застосовується і що саме його було порушено Україною. Держава також порушила статтю 1 Першого протоколу до Конвенції. Встановлення факту вищезазначених порушень стало само по собі справедливою і водночас достатньою сатисфакцією у частині відшкодування моральної шкоди, якої зазнав заявник [8].

Відповідно до частини першої статті 9 Конституції України та Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини» рішення ЄСПЛ є обов'язковими для виконання Україною. Зазвичай домінує вузький підхід до розуміння поняття рішення ЄСПЛ, відповідно до якого рішення Суду де-факто зводиться до його резолютивної частини. Можливо, саме тому у вищезазначеному Законі вітчизняний законодавець акцентував увагу правокористувачів на необхідності виконання не лише резолютивної частини рішення Суду, але й на застосуванні його прецедентної практики, передусім аргументативної частини рішень Суду. Про це йдеться, зокрема, у статті 13 даного Закону [12].

Отже, якщо резолютивна частина усіх рішень ЄСПЛ, незважаючи на їх непересічну методологічну значущість як положень прецедентної судової практики, все-таки в першу чергу має конкретне правове значення, спрямоване на вирішення певної правової проблеми, то в аргументативній частині власних рішень ЄСПЛ застосовує ширший підхід, формулює правові висновки на основі основоположних європейських цінностей, передусім цінностей ЄКПЛ та європейського публічного порядку, виробляє аргументативні матриці аналізу суперечливої правової дійсності в цілому, збагачує правову доктрину методологією тлумачення, а судову практику методологією застосування принципу верховенства права як справедливості. Саме в цьому полягає значення тлумачення ЄСПЛ поняття арбітражного суду як суду, «встановленого законом» та такого, що відповідає пункту 1 статті 6 Конвенції, права вимоги сплати заборгованості як «цивільного» права, що відповідає національному законодавству та тривалого невиконання рішення арбітражного суду, незалежно від конкретних обставин, як порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

1. Гаврилук Р. Правова природа медіації як вислід буттєвих властивостей людей. *Право України*. 2018. №3. С. 128-143.

2. Гаврилук Руслана, Зумовленість правової природи медіації буттєвим устроєм людського світу. *Право України*. 2018. №5. С. 181-195.

3. Постанова Верховного Суду від 24 вересня 2018 року справа № 785/1018/18, провадження №61-19417AB18. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_ktss_vp_vid_24_09_2018_roku_u_spravi_785_1018_18/

4. Постанова Верховного Суду від 29 листопада 2018 року справа № 760/5924/17, провадження №61-16760CB18. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/78215121>

5. Постанова Верховного Суду від 06 серпня 2020 року справа № 796/165/18, провадження № 61-7288AB20. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/79573187>

6. United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation [on the report of the Sixth Committee (A/73/496)]. URL: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/singapore_convention_eng.pdf

7. Lithgow and Others v. The United Kingdom Council of Europe: European Court of Human Rights, 24 June 1986, available at: <https://www.refworld.org/cases,ECHR,3ae6b7230.html>

8. Рішення ЄСПЛ у справі «Компанія «Регент» проти України», заява № 773/03 від 3 квітня 2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_426#Text

9. Закон України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016. № 1404-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>

10. Рішення ЄСПЛ у справі «Бурдов проти Росії», заява № 59497/00, від 07.05.2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_045#Text

11. Рішення ЄСПЛ у справі «Полтораченко проти України», заява № 77317/01, від 18.01.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_252#Text

12. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини» від 23.02.2006 № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>

Виктория ПОРТЕРЕ
сертифицированный медиатор,
присяжный адвокат Латвии,
сертифицированный психолог, лектор,
аспирант Латвийского университета
естественных наук и технологий
факультета педагогики,
магистр юридических наук
(Латвийская Республика)

МЕДИАЦИЯ В КОНТЕКСТЕ КОНСТРУКТИВИЗМА

Развитие конструктивного подхода в области философии, коммуникации и информации, появление информационных систем, систем искусственного интеллекта и интернета, приводит к использованию конструктивного подхода в медиации. Отличием конструктивной медиации является: использование диалога и его разновидности дискурса; конструктивное посредничество медиатора при проведении дискурса; содействие коммуникации участников конфликта, то есть достижение ими однозначности представления обмениваемой информации; формирование и обновление психологических конструктов, содействующих достижению согласия; тестирование (анкетирование) сторон медиации; использование элементов цифровой медиации и систем искусственного интеллекта; процесс конструктивного обучения участников конфликта и медиаторов [1].

Впервые само понятие конструктивизма было использовано при обсуждении проблем теории познания в работах Ж. Пиаже и Дж. Келли в 1950-е годы. Полноправно же оно вошло в обиход и приобрело статус понятия, обозначающего определенную эпистемологическую позицию, после статьи П. Вацлавика в сборнике 1981 года «Изобретенная действительность» [2, с. 5]. Конструктивизм имеет свое проблемное поле, свою методологию, свой язык и свою аргументацию, основанную преимущественно на современных психологических, социологических, антропологических, лингвистических и нейробиологических исследованиях.

Центральная идея этого направления – представление о познании не как об отражении и репрезентации, но как об активном построении в сознании субъекта образа познаваемых предметов и событий. Одним из основных его понятий является психологический конструкт, который отчасти обособывает полученное конструктивизмом наименование. Как отмечал Дж. Келли: «Человек смотрит на мир сквозь прозрачные трафареты или шаблоны, которые он сам создает, а затем пытается подогнать их по тем реалиям, из которых состоит этот мир. Подгонка не всегда оказывается хорошей. Однако без таких шаблонов мир предстает перед ним в виде настолько неразличимой однородности, что он не в состоянии извлечь из него никакого смысла.» [3, с. 4,5]. То есть мы живем в реально существующем мире и наши психологические процессы основываются на личных версиях этого мира, которые и являются конструктами. Особенно важно, что персональные конструкты могут измеряться, передаваться, корректироваться и истолковываться в процессе осознанного наблюдения [4].

В конструктивизме выделяют радикальный конструктивизм и социальный конструкционизм. В группе теорий радикального конструктивизма необходимо выделить коммуникационный конструктивизм П. Вацлавика, который во введении своей книги «Насколько реальна реальность» писал: «И самое опасное заблуждение из всех состоит в том, что существует только одна реальность. На самом деле существует множество различных версий реальности, некоторые из которых противоречат друг другу, но все они являются результатом коммуникации, а не отражением вечной, объективной истины» [5].

Радикальный конструктивизм – эпистемологическая позиция, основанная на идеях о: конструировании воспринимаемого мира живой системой, информационной замкнутости и самореферентности когнитивных систем, принципе пригодности и жизнеспособности знания, неотделимости наблюдателя от наблюдаемого, идее автопоэза, как способности системы к производству и поддержанию своего порядка

благодаря собственной активности [6].

По словам родоначальника радикального конструктивизма Э. фон Глазерфельда «радикальность радикального конструктивизма состоит прежде всего в том, что он предлагает теорию познания, в которой понятие знания больше не соотносится с «объективной», онтологической действительностью, а определяется единственным образом как устанавливаемый порядок и организация опытного мира, формируемого в процессе жизни (проживания)» [7, с. 45].

Социальный конструкционизм – это направление в социальных науках, признающее первостепенную роль диалога и дискурса, и отношений между людьми в конструировании ими мира и собственного «я», призывающее к многоголосию и взаимообогащению различных дискурсов (языков и способов интерпретации мира), к демократизации и социальному преобразованию сознания людей [6, с. 38]. Социальные конструкционисты расходятся с представителями конструктивизма и радикального конструктивизма и утверждают, что Мы конструируем мир не индивидуально в своем сознании, а совместно – в разговоре, соглашениях, социальных практиках. С точки зрения социального конструкционизма, все, что мы считаем существующим, реальным, ценным, красивым, правильным, достойным для научного или духовного постижения, конструируется посредством языка в отношениях с другими людьми.

Диалог действительно является основной формой общения социального субъекта и диалог также становится основным инструментом в процессе разрешения конфликта в медиации. М. Бубер выделяет три типа диалога: 1. «подлинный, где каждый из его участников действительно имеет в виду другого или других в их наличном и своеобразном бытии и обращается к ним, стремясь, чтобы между ними установилось живое взаимоотношение; 2. технический, вызванный лишь необходимостью объективного взаимопонимания; 3. замаскированный под диалог монолог, в котором два человека или несколько собравшихся людей странными извилистыми путями говорят с самими собой» [8, с. 108].

Обобщая направления групп теорий конструктивизма, можно выделить несколько базовых положений, являющихся общими для всех этих теорий:

1) знание – это выстраивание (конструирование); 2) истина множественна, альтернативна, культурно-исторически локальна, контекстуальна и ситуативна; 3) критерий «хорошего» знания – пригодность [6].

Что же конструктивизм дает для медиации:

1) роль медиатора, как посредника, которая сопоставима с ролью учителя в процессе обучения; 2) формирование и обновление конструктов, которые содействуют достижению согласия; 3) диалог и его вид дискурс, который является средством достижения согласия сторон конфликта; 4) принципы коммуникационного конструктивизма при построении процесса коммуникации в медиации; 5) процесс конструктивного обучения сторон и участников конфликта и медиаторов [1].

В процессе медиации медиатор играет не только роль посредника, но и важную роль педагога, который направляет процесс урегулирования конфликта и обучает участвующие стороны в содействующей этому коммуникации. В тот момент, когда конфликтующие стороны зашли в тупик в результате недостаточных знаний, это подходящий момент, чтобы узнать что-то новое, полезное для возможного пересмотра психологических конструктов [9].

Навыки диалога открывают возможности для целенаправленного общения конфликтующих сторон и помогают четко и полно изложить информацию. Функции, компоненты и барьеры диалога являются тремя группами факторов, которые необходимо учитывать в процессе медиации. Задача медиатора – объяснить конфликтующим сторонам сущность и влияние каждого фактора в процессе разрешения конфликта [10]. Конструктивный подход способствует ситуации, когда люди активно конструируют свои идеи и интерпретируют их, а диалог является основным средством, как добраться до выводов и результатов. В медиации при поддержке и знании медиатора стороны приобретают новый взгляд на себя, партнера и ситуацию, что дает возможность увидеть варианты решения конфликта и выбрать оптимальный для обеих сторон, наиболее подходящий для сложившейся ситуации в жизни. В результате обе стороны победили и усовершенствовали свою личность, способности и навыки [11].

Для обеспечения коммуникации сторон в процессе медиации медиатор способствует интерпретации передаваемой и получаемой информации с учетом

сложившихся у стороны психологических конструктов, обеспечить корректировку конструктов, мешающих достижению соглашения [4].

При рассмотрении конструктивной медиации необходимо остановиться на понятии акмеологии, которая используется для достижения высокого качества профессионализма. В медиации можно выделить два уровня акмеологии: акмеология медиатора, когда изучаются вопросы и методы достижения высшего профессионального уровня медиатора, его ментальной готовности и осознанности, направленных на достижение согласия конфликтующих сторон в процессе медиации; акмеология сторон медиации, которые для решения конкретного конфликта обратились к помощи медиатора, настроены на разрешение конфликта и с учетом достигнутого на этот момент уровня образования, жизненного опыта, сложившихся конструктов должны с помощью медиатора достичь наивысшей готовности для разрешения конкретного конфликта [12].

1. Portere, V., & Morevs, V. (2020). Constructivism in Mediation. In Environment. Education. Personality, (Vol. 13, pp. 258–265). DOI: 10.22616/REEP.2020.031
2. Цоколов, С. (2000). Дискурс радикального конструктивизма. Традиции скептицизма в современной философии и теории познания. Munchen: Verlag Munchen, ISBN3-9805074-2-4 https://platon.net/load/knigi_po_filosofii/kognitivnye_nauki/cokolov_s_diskurs_radikalnogo_konstruktivizma/17-1-0-228.
3. Kelly, G. A. (2003). The psychology of personal constructs. Volume one. A theory of personality. This edition published in the Taylor & Francis e-Library
4. Portere, V. (2021b). Training in mediation: application on the communication model. Society. Integration. Education, Proceedings of the International Scientific Conference, 6(0), 172–184. DOI: 10.17770/sie2021vol6.6347
5. Watzlawick, P. (1997). How Real is Real. Confusion, desinformation, communication. N.Y., ISBNo-394-72256-6
6. Улановский, А. М. (2009). Конструктивизм, радикальный конструктивизм, социальный конструкционизм: мир как интерпретация. *Question of Psychology*, 2, 35–45. <http://www.psy.msu.ru/people/ulanovsky/2009%20Ulanovsky%20Constructivism,%20%20radical%20..civism,%20social%20constructionism.pdf>
7. Glasersfeld, E. Von. (1998). Einführung in den radikalen Konstruktivismus //Watzlawick P. (Hrsg.) Die erfundene Wirklichkeit. Munchen. 10. Aufl. S. 16–38
8. Бубер, М. (1995). Сборник «Два образа веры. М.: Республика, 464 с. ISBN 5-250-02327-4
9. Portere, V., & Briede, B. (2021). The Meaning of Constructivist Approach in Mediation and the Role of the Mediator. Environment. Education. Personality, 14, 7–8. DOI: 10.22616/REEP.2021.14.032
10. Portere, V., & Briede, B. (2019b). Importance of Dialogue Nature in the Mediator's Competence. Environment. Education. Personality., 12, 146–151. DOI: 10.22616/REEP.2019.018
11. Portere, V., & Briede, B. (2019a). Conflict management models in the context of constructivism in mediation. In Research for Rural Development (Vol. 2, pp. 260–267). DOI: 10.22616/rrd.25.2019.078
12. Portere, V. (2021a). Acmeology in Mediation. Internet Scientific Practical Journal Antology of russian psychotherapy and psychology, 54-61. <https://oppl.ru/up/files/vypuski-antologii/antologiya-spect-vypusk-iun21.pdf>

Луїза РОМАНАДЗЕ

доцент кафедри
господарського права і процесу
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
експерт Проекту ЄС «Право-Justice»,
кандидат юридичних наук, доцент,
Заслужений юрист України

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО МЕДІАЦІЮ» ЯК ПРАВОВЕ ПІДґРУНТЯ ДЛЯ ЇЇ РОЗВИТКУ: ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ

16 листопада в Україні було прийнято закон про медіацію (далі – Закон). Важко переоцінити важливість цього кроку для розвитку медіації в Україні. Звісно, потрібен час, щоб отримати сталі позитивні зрушення, але наразі є очевидним його значення в

цьому питанні. Текст законопроекту про медіацію № 3504, підтриманий депутатами у другому читанні, враховує специфіку майже 30-річного становлення медіації в Україні та покликаний створити максимально сприятливі умови для її повсюдного поширення.

Проект закону про медіацію був розроблений робочою групою Міністерства юстиції України з підготовки пропозицій щодо ратифікації Конвенції ООН про транскордонні угоди, досягнуті внаслідок медіації. До складу робочої групи входили медіатори, судді, адвокати, науковці та представники інших стейкхолдерів. За основу був взятий, так званий, «консолідований текст» проекту закону, напрацьований у 2016 році медіаторською спільнотою разом з суддями, адвокатами, науковцями, представниками бізнесу та громадськості. До експертизи напрацьованого проекту долучалися міжнародні експерти.

Отже, проаналізуємо основні положення новоприйнятого Закону.

Ключовою особливістю Закону є його рамковість. Подібна рамковість, зазвичай, не притаманна українському законодавству. Зазвичай, закони не залишають стільки простору за межами правового регулювання. Однак, у випадку з медіацією це цілком виправданий підхід, що обумовлений сучасним етапом її розвитку. Надмірне «зарегулювання» медіації – реальний ризик, що міг істотно уповільнити або, навіть, зупинити її розвиток в Україні. На необхідність рамкового регулювання медіації також звертали увагу і міжнародні експерти, які були залучені до аналізу законопроекту. У зв'язку з цим, Закон створює правову «рамку» – визначає терміни, закріплює фундаментальні принципи медіації та окреслює основні положення щодо статусу медіатора, прав та обов'язків сторін медіації, змісту угод в медіації.

Структурно Закон складається з 21 статті, що розміщені у трьох розділах (Загальні положення, Статус медіатора та Проведення медіації), а також прикінцевих та перехідних положень.

Сфера дії Закону є дуже широкою – від запобігання виникненню конфліктів (спорів) до їх врегулювання, від цивільних конфліктів (спорів) до кримінальних проваджень. Закон створює правове підґрунтя для застосування медіації у всіх сферах суспільних відносин. Потенційно, медіація можлива всюди, де є простір для переговорів. Хоча зрозуміло, що не всі спори є медіабельними внаслідок різних підстав (зависокий ступень ескалації конфлікту, домашнє насильство, наявність алкогольної залежності, тощо).

Закон визначає медіацію як позасудову добровільну, конфіденційну, структуровану процедуру, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. У Законі також містяться визначення термінів: медіатор, об'єднання медіаторів, правила проведення медіації, сторони медіації, суб'єкт, що забезпечує проведення медіації, учасники медіації. Окрім того, Законом нарешті вноситься ясність у термінологічну плутанину щодо назв договорів в медіації. Термін «медіаційна угода» визначається як письмова угода учасників правовідносин про спосіб врегулювання всіх або певних конфліктів (спорів), що виникли або можуть виникнути між ними, шляхом проведення медіації (за аналогією з терміном «арбітражна угода»). *Договір про проведення медіації* (ст. 20 Закону) – це угода, що укладається перед початком процедури медіації між медіатором та сторонами можливого або наявного конфлікту (спору) у погодженій ними усній чи письмовій формі. *Угода за результатами медіації* (ст. 21 Закону) – це угода, що укладається наприкінці медіації для оформлення досягнутих домовленостей між сторонами медіації у погодженій між ними усній чи письмовій формі.

Важливим здобутком прийнятого Закону є закріплення фундаментальних принципів медіації (статті 4-8 Закону). *Принцип добровільності* означає, що ніхто не може бути примушений до врегулювання конфлікту (спору) шляхом проведення медіації. Сторони є вільними у виборі медіатора, адже важливе значення в процедурі має довіра до медіатора. Окрім того, сторони та медіатор мають право у будь-який момент відмовитися від участі в процедурі. *Принцип конфіденційності* означає, що медіатор, інші учасники медіації, у тому числі суб'єкт, який забезпечує проведення медіації, не мають права розголошувати інформацію, що стала відомою під час підготовки до медіації та проведення медіації. Розкриття конфіденційної інформації медіатором іншій стороні можливо лише за згодою сторони, яка надала таку інформацію. Медіатор не може бути допитаний в якості свідка у справі (провадженні) щодо інформації, яка стала йому відома під час підготовки до медіації та проведення медіації. До речі, подібна

норма у 2017 році з'явилася в нових редакціях усіх процесуальних кодексів. Однак, до прийняття закону про медіацію фактично була "мертвою", бо жоден закон не містив обов'язку медіатора зберігати конфіденційність. *Принцип нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора.* Під нейтральністю та незалежністю медіатора розуміється його нейтральність у ставленні до всіх сторін медіації та незалежність від сторін медіації, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, інших фізичних і юридичних осіб. Нейтральність медіатора у першу чергу виражається в однаковому ставленні до обох сторін медіації, і підтримці кожної з них медіатор приділяє однакову увагу кожній із сторін процедури. Саме ця нейтральність дозволяє медіатору подивитись на спірну ситуацію "зі сторони". Медіатор не оцінює сторони, їх дії. *Принцип самовизначення та рівності прав сторін медіації.* Сторони медіації самостійно обирають медіатора, визначають перелік питань для обговорення, варіанти вирішення конфлікту (спору), зміст угоди за результатами медіації, строки та способи її виконання, інші питання щодо конфлікту (спору) та проведення медіації. Рішення приймається виключно сторонами медіації.

Закон уперше в Україні визначив статус медіатора – раніше жоден із нормативно-правових актів не містив вимог до нього. Згідно зі ст. 9 Закону медіатором може бути фізична особа, яка пройшла базову підготовку медіатора в Україні або за кордоном. Базова підготовка медіаторів здійснюється за програмою обсягом (тривалістю) не менше 90 годин навчання, у тому числі не менше 45 годин практичного навчання. Програма базової підготовки медіатора має включати теоретичну підготовку і відпрацювання практичних навичок. Підготовку медіаторів здійснюють суб'єкти освітньої діяльності – фізичні або юридичні особи (заклад освіти, підприємство, установа, організація), що провадять освітню діяльність (п. 27 ст. 1 ЗУ «Про освіту»). У контексті підготовки медіатора важливою є перехідна норма щодо набуття статусу медіатора особами, які до набрання чинності Законом пройшли навчання базовим навичкам медіатора (медіації) обсягом не менше 48 годин. За роки існування медіації в Україні в різних навчальних центрах існували різні підходи до підготовки медіаторів та, відповідно, пропонувалась різна її тривалість. Водночас більшість навчальних центрів готувало медіаторів за двохмодульними програмами загальною тривалістю 48 годин. Якби Закон не містив зазначеної перехідної норми, то склалася б ситуація, що наступного дня після набуття ним чинності, в Україні майже не залишилось би медіаторів, які, незважаючи на свій досвід, формально не відповідали б вимогам Закону.

У Законі визначені права та обов'язки медіатора (ст. 11 та ст. 12), а також сторін медіації (ст. 18 та ст. 19) та, відповідно, потенційним споживачам послуги медіації буде зрозуміліше в чому сутність процедури та якою є роль медіатора. В Україні офіційно закріплено фасилітаційну модель медіації, у якій медіатор не може надавати сторонам медіації консультації та рекомендації щодо прийняття рішення по суті конфлікту (спору). Медіатор є відповідальним за процедуру, а сторони – за напрацювання рішення по суті конфлікту (спору).

Закон вносить зміни до деяких нормативно-правових актів, створюючи сприятливі умови для медіації у різних правовідносинах. Окремі статті щодо можливості врегулювання спорів шляхом медіації з'являться у Кодексі законів про працю України та Земельному кодексі України. Із набуттям чинності Законом, сторони судового провадження у цивільному та господарському процесах, нарешті, отримають можливість зупинення судового провадження для того, щоб спробувати мирно вирішити спір шляхом медіації. Крім того, запроваджено певний стимул звертатися до медіації для сторін судового провадження – можливість повернення 60% судового збору. Також шляхом внесення змін до Закону України «Про соціальні послуги» відбулось відокремлення медіації як базової соціальної послуги від послуги посередництва. Раніше, це була одна базова соціальна послуга та її надання регулювалось Державним стандартом соціальної послуги посередництва (медіації), затвердженим наказом Міністерства соціальної політики України від 17.08.2016 № 892.

Резюмуючи, хочеться звернути увагу, що прийняття закону є надважливим, але лише першим кроком, в питанні інституалізації медіації в Україні. Попереду тривалий шлях імплементації. Ефективність подальших кроків напряму залежить від вміння медіаторів вибудовувати діалог з різними стейкхолдерами та готовності до співпраці у питаннях напрацювання політик, стандартів та вирішенні інших питань, що не врегульовані на законодавчому рівні.

Martins TOLS

Adviser, Trainer on Good Governance,
HRM in EUAM Ukraine
Certified Mediator, Lawyer, MBA

SOME PRACTICAL HINTS ON THE CONFLICT MANAGEMENT

The word «conflict» comes from the Latin noun *Conflictus* and in general means collision in the broadest sense of the word. There is no single unified world level definition of the Conflict. Many argue that it is not even possible to formulate it because every person has it's own perception and understanding. Some authors speak about Conflict of Interests, Values, Actions, or Directions. However, most authors agree that the Conflict always affects several of these levels – social, psychological, content, relationships, material and emotional.

People often tend to reduce the Conflict reasons to the differences in views and opinions, and do not analyze levels and other factors mostly due to the lack of knowledge and skills. These social skills are not thought in schools and Universities with few exceptions. This is a valid reason we are facing conflicts so often. Conflicts occur in different life and work areas due to vast variety of reasons. Some Conflicts are obvious while others deeply hidden so you can face only consequences, if at all. These and other aspects are differentiating factors when analyzing the Conflict. However, it's not just about clarification at the substantive and material level. There is a factor all Conflicts have in common.

The Conflict always creates psychological or social confusion and discomfort, creating certain feelings and emotions. Emotions lead to certain behavior and actions, which damage relationships, families, work environment and much more.

Based on the observations above, here is my definition of the Conflict, which I created for my own use while studying theory, delivering training sessions and workshops, practicing mediation and participating in the mediation process as a party - the conflict is a collision of human interaction creating psychological or social confusion and discomfort.

Most probably, I am not inventing here a bicycle and something alike already existed. However, the point is – it better helps if you considered your own ideas and came up with a concept that best fits your reality and needs. This is especially essential when you are working with group dynamics as a manager or facilitator.

However, not every conflict is destructive. There are many situations where collision of opinions lead to elaboration of new approaches. The way you see and treat the Conflict defines how you deal with it. Furthermore, the way you deal with it and what tools do you use defines what will be the result.

Conflicts often are not just destructive. They may provide an opportunity for change, if managed properly.

Therefore, one of the conflict functions is change management. Unprofessional change management often causes uncertainty, which many people do fear. The fear is demotivating factor. If you are managing other people, one of the greatest tasks is to know how to manage the change, maintaining high motivation level!

Motivators, Demotivating Factors and Triggers

There are many motivators and every human being has a different set of them. There are also many demotivating factors which destroy work and life balance. The correlation between both is the following – as more you take care of your motivators, as less space in your daily routines demotivating factors can occupy. And, in contrary, as less you take care of your motivators, as more demotivating factors impact your brain, body, soul and heart, and only you yourself can create and maintain the balance between these four essential elements of your being. Manager's responsibility is to assist employees in discovering and nurturing their motivators at the workplace! Great managers use this opportunity with a pleasure and their teams are much more advanced in comparison to those who don't. In your private life you are mostly managing yourself. But, even there are options – coaches, mentors, mediators etc. However, you still hold primary responsibility for identifying and working with your own motivators. No manager can assist if you do not recognize the importance of this task. Of course, if not sure how to begin, ask a professional to coach you and guide through this labyrinth of options.

For instance, Job Satisfaction is one of the greatest motivators in achieving results at

work and it has an impact on your private life. Your responsibility is to understand what exactly brings you job satisfaction and let the superior know it. It can be achieving results, getting appraisal, obtaining new skills, knowledge sharing, career development, positive and supportive work environment, great team members, etc. From employees perspective it may sound strange to initiate this discussion. However, let's assume if your manager never considered the appraisal as a motivator. Or, what if your manager does not really know how to provide a constructive feedback? Could you be "the brave" one to take the first step to initiate this discussion? In addition, could you learn yourself how to prize and how to criticize without humiliating?

If you do not receive appraisal for your achievements, in a long term it may turn into demotivating factor. The same applies in case if for some reason (*pandemic, nature of the work, lack of resources, bad coordination, unclear goals, lack of evaluation criteria, inability to freely express opinions, hiding problems under the carpet, work overload, weak involvement etc.*) you have limited ability to produce results. This leads to dissatisfaction, stress and further health problems or even change of the job. From this perspective, Demotivating Factors Lower Conflict Resistance!

This is why it should be one of your and your manager's top priority to identify demotivating factors and to tackle them or even turn them into motivators before they trigger the collision. Employees most often are not ready to cope with demotivating factors alone. They need support. If a manager is not qualified to deal with demotivating factors and nurture motivators, there is a good ground for a collision and conflict to rise and destroy employees potential. According to my experience, impact of demotivating factors is the conflict cause number one at the workplace.

Here we should talk also about the Conflict Triggers. If your conflict resistance level is low, any conflict trigger can lit the fire. As a conflict trigger can be anything – accusation, penalty for mistake, harassment, assault, expression of anger, talking behind backs, criticism, unequal treatment, even a bad joke etc.

What is very important to consider and understand here – demotivating factors and triggers are much easier to cope with in a social and work environment where you have people whom you trust!

Building the trust should be your ultimate goal wherever you are. Lack of trust is one of the most poisoning venoms in any society. Put the trust building as your goal number one in a team and go for it with every step you make! Especially essential this is for you if you are mediator. You will be successful only if your clients trust you.

Think broader! Apply mediation principles and practice daily!

To enable conflict forecasting and prevention there is a wide range of knowledge and skills, tools and methods at our disposal. Choosing among different options, our goal is to acquire appropriate potential. This is significant part of leadership and management soft skills, essential in any organization, striving for good governance. Certainly, conflict forecasting and prevention skillset is substantial part of modern manager's portfolio of abilities.

Just to remind you, mediation has many different approaches around the globe. Although I am representing Latvian and German school of mediators, here I am offering you only my own observations based on practical experience. The decisive success factor in the conflict forecasting and prevention, as well as in managing conflicts, is how well I am able to identify the purpose of those involved. There is always a purpose, which serves the interests.

It is essential to understand why people act in a certain way or why they avoid the action. The interests and the purpose drive people's behavior. They are either obvious or hidden, considered or unconscious. Even emotions what you see in a conflict are purposeful in this regard.

What is their purpose? What do they want to achieve? What are their true interests?

To find the answers and to verify them, *inter alia*, is one of the main tasks of a mediator at the initial stage of mediation process. There are two crucial issues at stake and I am taking special care of them.

Issue 1. Involve hearts and souls!

To be able to negotiate the conflict, in which the participants have significant differences regarding the facts and opinions, we as mediators have the task and responsibility to ensure they feel safe, they can trust us, and they express themselves freely. We undertake the responsibility to set not only the rules of the mediation process, but also the environment and "the climate". This is not possible without involvement of our hearts and souls.

Issue 2. Set moral justice as your ultimate goal!

The issue of common interest in which parties disagree is the subject of the conversation. Since the process and the result of the conversation heavily depends on the behavior of participants, this is crucial to let the steam go off and requires hard work with emotions. According to my experience, many European schools of mediation has an advantage in comparison to others, who advocate working only with interests and purely legal and material issues. Working with only legal and material issues lead to pure legal justice. Working also with emotions lead to moral justice, which I believe is the right way to satisfy the needs of a human being. Therefore, speaking about my approach to the conflict forecasting and prevention, I am considering both goals – legal and moral justice. This concerns not only commercial, administrative and family mediation, but also mediation of minor criminal offences.

Serious conflict usually has an impact on the work and life balance. If not managed properly, it may destroy half or even more of your work time, at least in the initial phase. If you had conflict at home, you might have brought part of these emotions and feelings to the work and it had an impact on your ability to do the assigned tasks. Work conflicts also have an impact on your private life. Therefore, the Conflict Management along with other Good Governance tools has become an important success factor for improving organization's internal environment. The conflict management is not only reacting to the conflict, it means also the prevention. The goal of the conflict management is to prevent conflicts where possible and to overcome problems and disagreements that are natural in human relationships, in the most efficient manner.

The outcome of a collision is determined not by the conflict itself or it's topic, but by the people involved and their reaction, driven by the needs and purpose!

It is essential to identify these needs and purposes, and to address them. Mediator's and manager's professionalism here is especially essential. We have to ensure that we are certain about how to deal with different opinions and difficulties, and what to do in case these differences and difficulties may cause or already caused the collision. My advise to those who are at the beginning of this path – practice as much as possible, at the workplace or in families and with friends, initially even without remuneration.

Remember – the decisive factor is your and your client's or subordinate's attitude towards the conflict and the ability to deal with it!

We can influence both to help in achieving the best possible outcome – inner peace and true feeling of justice.

Iryna BURLAKOVA

Professor of the Department
of Psychology and Pedagogy
of the Dnipropetrovsk State
University of Internal Affairs,
Doctor of Psychological Sciences

Oleksii SHEVIAKOV

Professor of the Department
of Psychology and Pedagogy
of the Dnipropetrovsk State
University of Internal Affairs,
Doctor of Psychological Sciences,
Professor

CACHING APPROACH IN MODERN MEDIATION PRACTICE

If we consider the traditional methods of resolving disputes: court, arbitration, settlement agreement, then in all these methods the decision is made or approved by a third party. The disputing parties must accept and execute this decision regardless of their attitude towards it.

Mediation is not a court of law. This is a joint creative work of the parties, which often leads to unexpected decisions for the parties. In conditions of limited time, it is important for a

mediator to be able to create a trusting and safe space for the disclosure of the personal potential of the parties,

In order to solve this and other problems in modern mediation practice, such technology as mediation coaching is used - this is an individual conversation with the parties to the conflict. Coaching focuses on future opportunities rather than past mistakes. The philosophy of coaching is based on the idea that for a person, internal obstacles are often more difficult to overcome than external ones [1].

Overcoming these obstacles is the responsibility of the client and the coach, working as a "one team". This meta-model of mediation adds a new level to the establishment of mutual understanding and trust with each side, to understand the dynamics of the conflict from their point of view and to help them in identifying and articulating what is most important to them, and to prepare for negotiations with other parties [2].

The main focus of the media coaching process is on the following points: 1) Setting goals. In which direction the client would like to clarify for himself the conflict in which he found himself. 2) Reality survey. What is the current situation related to the conflict? 3) List of possibilities. List possible ways to resolve the conflict. 4) Selection of an acceptable option. What is the client going to do (what options does he choose)? 5) Formulation of the agenda of the mediation session. What can a client do in a session to achieve his goal?

The main idea of media coaching is based on dialogue. Then the parties can communicate constructively and respectfully, be much better suited to resolve conflicts and resolve disputes themselves.

1. Sarah Hughes How could a 3-step coaching model help executives handle workplace conflict? 2019, International Journal of Evidence Based Coaching and Mentoring, Special Issue 13. p.16-31.

2. Nadja Alexander The mediation meta-model: The realities of mediation practice. – 2011, ADR Bulletin: The Monthly Newsletter on Dispute Resolution. 12, (6). p.126-131.

Вікторія САВІЩЕНКО

директор

Навчально-наукового інституту

права та інноваційної освіти

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

доктор юридичних наук,

кандидат педагогічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МЕДІАЦІЇ

Світові глобалізаційні тенденції, політичні, соціально-економічні кризи, зміни світоглядної, культурологічної парадигми зумовили високий рівень невизначеності та нестабільності, напружену психологічну атмосферу в родинях, трудових колективах та суспільстві в цілому. Показником цієї негативної тенденції є стрімке збільшення кількості конфліктів, правових спорів, висока завантаженість вітчизняних судів. Швидкість руху змін в науці, освіті, економіці, політиці, нові кризи і виклики й надалі будуть змінювати мега-, макро-, мезо- та мікросередовище, посилювати конфліктність у суспільстві. Досвід європейських держав доводить, що вирішувати конфлікти можливо не лише звертаючись до суду, а й шляхом переговорів, медіації.

Найбільш широке коло питань стосовно теорії та практики медіації, її значення для розвитку доктринальних положень юриспруденції, педагогіки, психології, соціології містять публікації Т. Білик, А. Бойка, Т. Войцях, Р. Гаврилюк, О. Демидович, В. Жарких, Н. Крестовської, Б. Лека, В. Родченка, Л. Романадзе, А. Сергєєвої, С. Сергєєвої, С. Сокор, Ф. Стампфа, Г. Чуйко та інших.

Прийнятий 16 листопада 2021 року Верховною радою Закон України «Про медіацію» [1] є позитивним кроком, що визначає правові засади проведення медіації, але для функціонування правових механізмів необхідні ще й культурологічні зміни свідомості суспільства, формування культури медіації. Вочевидь, провідне завдання сучасної освіти полягає в пошуку й запровадженні нових підходів до підготовки молодого покоління для формування культури медіації.

Дослідження цієї проблеми потребує насамперед логіко-семантичного аналізу понять «культура», «медіальний», «медіатор», «конфлікт», «медіація».

Аналіз підходів до визначення поняття «культура» засвідчує різне його тлумачення, як: 1) рівень виховання та розумового розвитку особи, а також освітній інтелектуальний рівень [2, с. 401]; 2) сфера духовного життя суспільства, що охоплює насамперед систему виховання, освіти, духовної творчості, а також установи й організації, що забезпечують їхнє функціонування [3, с. 182]; 3) система програм людської діяльності, поведінки і спілкування для зміни та удосконалення суспільного життя в усіх його основних виявах [4, с. 439]. Отже, поняття «культура» в усіх його трактуваннях пов'язується із позитивною роллю людини, її вдосконаленням, яка є рушійним фактором цивілізованого розвитку суспільства.

Зміст поняття «медіальний» психологи пов'язують із математичним терміном «медіана» і розглядають як: належний до середини (середньої частини) чи розташований у середині (у середній частині) [5, с. 209]. Сучасний словник із педагогіки трактує значення «медіатори» як складні хімічні речовини, що здійснюють перенесення збудження з нервового закінчення однієї клітини на іншу [6, с. 395]. В Універсальному словнику української мови під поняттям «медіатор» (від лат. mediator – посередник) розуміється посередник у дипломатичних відносинах, торговельних угодах, а медіація (від лат. mediatio – посередництво) трактується як один із засобів мирного розв'язання суперечок між двома державами за посередництва третьої держави [2, с. 444]. Визначальною рисою проблематики медіації є її орієнтація на попередження чи врегулювання (вирішення) конфлікту. Конфлікт (від лат. conflictus – зіткнення, боротьба протилежних поглядів; серйозне непорозуміння, суперечка [2, с. 382]), як соціальне явище набуває поширення в усіх сферах життєдіяльності людини: в сімейних, трудових та інших відносинах.

У Законі України «Про медіацію» низка понять набули нормативного визначення: «медіатор – спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію»; «медіація» – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [1].

Отже, у психолого-педагогічній літературі та на законодавчому рівні поняття «медіатор», «медіація» пов'язують із поняттями «середини», «посередництвом», «примиренням», «запобіганням виникненню та врегулюванням конфлікту», а поняття «культура медіації» не набуло остаточного формулювання. Логіко-семантичний аналіз вищезазначених понять дозволяє засвідчити, що зміст поняття «культура медіації (або медіаційна культура)» відрізняється від змісту інших видів культур (політичної, економічної, правової, педагогічної, екологічної тощо), має свої особливості, які полягають у її:

- меті – запобігання виникненню конфліктів, розв'язання усіх видів конфліктів, примирення сторін;
- завданнях – впровадження традиції мирного вирішення конфліктів (спорів), запобігання виникненню конфліктів;
- принципах – законності, гуманності, справедливості, толерантності, компетентності, фасилітації, гнучкості, рівності, добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності, неупередженості;
- функціях – превентивної, регулятивної, психолого-педагогічної, дослідницької;
- формах – практичної, наукової та освітньої діяльності;
- видах – за правовим критерієм: культура медіації у цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних та інших спорах; за критерієм професійної належності: медіаційна культура судді, адвоката, прокурора, нотаріуса, приватного (державного) виконавця, менеджера, педагога, психолога, державного службовця, підприємця, дипломата, економіста, медіатора та ін.;
- сфері застосування: право, освіта, бізнес, політика, економіка, медицина та ін.;
- рівнях формування: мікро-, мезо- та макросередовищі. На рівні мікро-, мезосередовища культура медіації потребує формування в кожній особі, оскільки різноманітні конфлікти закономірно виникають в житті людини і здатність їх попереджати та вирішувати впливає на психологічне здоров'я людини, злагоду в родині,

колективі, суспільстві. Важливу роль у прийнятті суспільством медіації відіграє рівень сформованості культури медіації у самих медіаторів, дотримання норм професійної етики, оскільки від якості здійснення професійних функцій залежить довіра та затребуваність суспільства в таких процедурах. На рівні мікросередовища медіація може застосовуватися при вирішенні міжнародних конфліктів (спорів), зокрема як альтернатива попередження та завершення військових конфліктів, наслідком яких є численні людські жертви. Будь-яка війна закінчується завдяки перемовинам – медіації. Присутність медіаційного аспекту під час врегулювання міжнародних конфліктів засвідчує необхідність формування культури медіації на рівні мезосередовища.

Таким чином, здійснений аналіз із погляду філософських категорій одиничного та загального, логіко-семантичний аналіз дозволили виокремити сукупність істотних ознак поняття «культура медіації» (або «медіаційна культура») та сформулювати його визначення. Культура медіації – система знань, уявлення про запобігання та вирішення конфліктів (спорів), завдяки якій особа, взаємодіючи із соціальним оточенням, унеможливорює виникнення конфліктів або вирішує їх мирним шляхом.

1. Закон України № 1875-IX «Про медіацію» від 16 листопада 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20>.

2. Універсальний словник української мови / уклад. З.Й. Куньч. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. – 848 с.

3. Український педагогічний словник / уклад. С. Гончаренко. Київ : Либідь, 1997. 374 с.

4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В.Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

5. Психологический словарь / сост. Р.С. Немов. М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2007. 560 с.

6. Современный словарь по педагогике / сост. Рапацевич Е.С. Минск. Современное слово, 2001. 928 с.

Богдана АНАНІЙЧУК

курсант Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

д.ю.н., проф. **Р.В. МIRONЮК**
професор кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

НЕОБХІДНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

У сучасному суспільстві кількість адміністративних правопорушень дедалі більшає, також зростає й навантаження на суддів, адже саме на них покладається розгляд даної категорії справ. Саме тому ми повинні наголосити, що на сьогодні є необхідність запровадження механізму медіації в адміністративне судочинство нашої держави.

Відтак, вивчаючи даний аспект, ми не могли оминати увагою той факт, що на сьогодні в адміністративному судочинстві відсутнє законодавче визначення поняття медіації, що безперечно не може не впливати на судочинство, оскільки без даного методу судді, що розглядають дану категорію справ матимуть все більшу навантаженість, тому врегулювання даного аспекту виступає загальним питанням сьогодення.

Також ми маємо наголосити, що у статті 47 кодексу адміністративного судочинства сторони мають право на будь-якому етапі судового процесу шляхом

примирення сторін завершити адміністративну справу. Проте попри те, що даний аспект зазначено в законодавстві, сам механізм проведення медіації не зазначено [1].

Також важливо наголосити, що, виходячи з положень даної статті примирення можливе виключно під час судового процесу. На нашу думку не доцільно застосовувати медіацію саме під час судового розгляду, доцільніше буде її застосування замість нього. Ми пропонуємо змінити формулювання даної статті й наголосити на можливості завершення справи у на будь-якому етапі розгляду справи за примиренням сторін.

Ми не можемо не звернути увагу на праці такого науковця, як С. Калашникової, котра у своїх працях наголошує на необхідності передбачення законодавчого визначення ролі медіативної угоди під час розгляду справ у адміністративному судочинстві [2].

Відтак, ми не можемо не погодитися з думкою названої правниці, адже у разі складання даної угоди особи будуть діяти виходячи із своїх інтересів й виключно у разі, коли вони не можуть дійти згоди, доцільно застосовувати судову практику. Даний факт значно розвантажив би суддів, які розглядають дану категорію справ, а також пришвидшив би розгляд справи.

Розглядаючи це питання, неможливо оминати увагою той факт, що у нашій державі не розвинений механізм медіації. Саме тому потрібна розробка саме цього аспекту, адже досі залишається незрозумілим, хто саме та за яких обставин має право виступати медіатором під час вирішення справи. Доречно було б створити окремий перелік осіб, котрі уповноважені виступати медіаторами під час адміністративного судочинства.

Також, вивчаючи даний аспект, маємо наголосити, що, базуючись на досвіді Європейського союзу, необхідно розглядати механізм медіації не як певний алгоритм вирішення спорів, а надавати кожній особі можливість самостійно вирішувати це питання. Відтак, потрібно наголосити, що у країнах ЄС відмовились від регуляції зазначеного аспекту, надавши сторонам можливість самостійно врегульовувати даний момент.

Доходимо висновку, що на сьогодні виникає гостра необхідність впровадження механізму медіації в адміністративне судочинство, адже досліджуваний аспект не лише розвантажить суддів та пришвидшить розгляд справи, а й надасть сторонам певної автономності під час врегулювання спору, що виникли в момент вирішення даної категорії справ.

1. Кодекс адміністративного судочинства України : закон України від 06.07.2005, № 2747-IV, поточна редакція 05.08.2021, URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#top>.

2. Калашникова С. И. Медиация в сфере гражданской юрисдикции: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2010. С. 19.

Людмила АНДРІЄВСЬКА
старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МЕДІАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ВИРІШЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО СПОРУ

Традиційною формою захисту прав та інтересів, вирішення цивільних, трудових, господарських та інших спорів є звернення до суду. Судова форма захисту, в основу якої покладено змагальний процес, була та залишається провідною. Проте, у практиці багатьох країн закріпились інші механізми вирішення спору, а саме медіація. Чітке законодавче визначення основних понять є однією з головних передумов дієвості законодавства. Під час розгляду питання поняття медіації, насамперед, слід зазначити, що вона є міждисциплінарним явищем, яке обумовлює відсутність єдиного підходу до її визначення.

У загальному тлумаченні термін «медіація» походить від латинського «mediatio» і означає посередництво. У свою чергу, останнє визначається «Новим тлумачним словником української мови» як «1. Сприяння у становленні або здійсненні ділових

контактів, торговельних, дипломатичних та ін. зносин між ким-, чим-небудь; допомога у налагодженні спілкування між ким-небудь... 2. Сприяння примиренню кого-небудь, встановленню миру між ворожими державами» [1, с. 605–606].

Саме у значенні сприяння примиренню медіація визначається як один зі способів АВС і, таким чином, одразу слід зауважити, що медіацію необхідно відрізнити від посередництва в цивільно-правових та комерційних відносинах.

Розглядаючи медіацію як правове явище, С. Калашнікова вказує на наявність двох основних підходів до її визначення. Перший підхід, означений дослідницею як концептуальний (теоретичний), полягає у розкритті поняття медіації через основні цілі, завдання та принципи вирішення спору, яке провадиться за участі третьої незалежної особи. Другим, описовим (практичним) підходом розтлумачується і визначається зміст процедури проведення медіації [2, с. 14-15]. Тобто фактично йдеться про широке та вузьке визначення медіації.

Саме цей підхід до визначення медіації пропонується і В. Самохваловим, який розглядає медіацію одночасно і як «процес розв'язання конфлікту, в якому незалежна третя сторона, що називається медіатором або посередником, сприяє добровільній взаємовигідній згоді під час вирішення спору між сторонами конфлікту», і як «метод вирішення спорів, за яким незалежна третя особа (медіатор) допомагає сторонам дійти прийняттого варіанта вирішення спору, сприяючи їх порозумінню, вносячи ясність в узгоджені та спірні питання, допомагаючи їм зрозуміти позиції одна одної, пропонуючи варіанти врегулювання тощо» [3, с. 176].

Аналіз юридичної літератури також показує, що значна кількість дослідників пропонує розглядати визначення медіації у міцному зв'язку з поняттям переговорів. Так, Н. Бондаренко-Зелінська вказує на синонімічність понять медіації та посередництва та зазначає, що вони являють собою «переговорний процес, що здійснюється за допомогою незалежної сторони – кваліфікованого посередника (медіатора)» [4, с. 180].

З'ясування поняття цивільно-правової медіації пропонує О. Коробкін, розглядаючи її як альтернативний вирішенню судом конфіденційний спосіб вирішення цивільно-правового спору та налагодження взаєморозуміння між його сторонами, за якого вони за власною волею роблять спроби за допомогою медіатора виробити та ухвалити рішення, здатне якнайвдаліше задовольнити інтереси обох сторін спору, тобто вирішити його [5, с. 154].

Загалом такий підхід також є вдалим і охоплює більшість характерних ознак медіації, що відрізняють її від інших способів вирішення спорів. Водночас навряд чи це визначення може бути охарактеризовано як визначення саме цивільно-правової медіації.

Не можна залишити поза увагою також поняття медіації, яке міститься в Директиві № 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах розкриває поняття посередництва, вказуючи, що це «організований процес, яку б назву він не мав, у якому дві або більше сторін намагаються добровільно досягнути вирішення свого спору за допомогою посередника» [6].

Ознаками медіації є: по-перше, мета медіації – вирішення спору та розв'язання конфлікту. По-друге, досягнення зазначеної мети відбувається за участі незалежної третьої нейтральної особи – медіатора.

Законодавче визначення медіації сьогодні міститься лише у Наказі Міністерства соціальної політики України від 3 вересня 2012 року № 537 «Про затвердження Переліку соціальних послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати»: «посередництво (медіація) – допомога у врегулюванні конфліктів; ведення переговорів; опрацювання шляхів та умов розв'язання конфлікту».

Проект Закону України «Про медіацію» №3665 пропонував визначити медіацію як «альтернативний (позасудовий) метод вирішення спорів, за допомогою якого дві або більше сторони спору намагаються в рамках структурованого процесу за участі медіатора досягти згоди для вирішення їх спору».

Наразі, у проекті Закону України «Про медіацію» №3665-1 міститься визначення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору) шляхом переговорів за допомогою одного або декількох посередників (медіаторів) [8].

Позитивним моментом у визначенні медіації, що пропонується проектом Закону України про медіацію № 3665, є вказівка на місце медіації в системі вирішення спорів.

Водночас сама редакція визначення потребує редагування. Зокрема, це стосується визначення медіації як способу, а не методу вирішення спору.

Отже, медіація – це самостійний альтернативний спосіб вирішення цивільно правових спорів за допомогою незалежної особи – медіатора.

1. Новий тлумачний словник української мови: в 4 т. /уклад. В.В. Яроменко, О. М. Сліпушко. К.: Аконт. 1998. Т.3. 928 с.

2. Самохвалов В. Медіація як інститут відносного й примирного правосуддя. Перспективи застосування альтернативних способів вирішення спорів (ADR) в Україні: матеріали II Львів. міжнар. форуму (Львів, 26–29.05.2009) /відп. за вип. І. І. Дутка. Львів: Львів. держ. ін-т новіт. технологій та управління ім. В. Чорновола. 2009. С. 175–178.

3. Бондаренко-Зелінська Н. Медіація: можливість запровадження в цивільному процесі України. Перспективи застосування альтернативних способів вирішення спорів (ADR) в Україні: матеріали II Львів. міжнар. форуму (Львів, 26–29.05.2009) /відп. за вип. І. І. Дутка. Львів: Львів. держ. ін-т новіт. технологій та управління ім. В. Чорновола. 2009. С. 179–182.

4. Директива № 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах від 21.05.2008. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a95.

5. Проект Закону України про медіацію [реєстрац. номер 3665 від 17.12.2015] URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57463.

6. Проект Закону України про медіацію [реєстрац. номер 3665-1 від 29.12.2015] URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57620.

7. Наказ Міністерства соціальної політики України від 03.09.2012 № 537 «Про затвердження Переліку соціальних послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1614-12>.

Варвара АНТОНЮК

курсант факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

І.О. Каширіна

викладач кафедри
українознавства та іноземних мов
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ

Однією з найвідоміших форм для вирішення суперечок у сучасному суспільстві є медіація. Під медіацією розуміють процес вирішення конфлікту за допомогою залучення третьої сторони, яка є авторитетною, та незацікавленою для учасників спору.

У світі процеси пізнання, подолання, прийняття супроводжуються різноманітними конфліктними ситуаціями. Для вирішення конфліктів і суперечок у суспільному житті ми, не підозрюючи своєї участі, часто виступаємо медіаторами до оточуючих. Особистісні якості людини, її світогляд, толерантне ставлення до оточуючих впливають на успіх медіатора. Кожна людина розвиває ці якості більшою чи меншою мірою. Накопичуючи свій власний життєвий досвід, різне відношення та прийняття миру, кожна особистість має виняткову думку на реалії, що відбуваються у суспільстві.

У будь-якому розвиненому суспільстві конфлікти неминучі. Проте, переважно конфлікт, суперечка має деструктивний характер. У подібних випадках сторони, залучені до конфліктної ситуації, не бачачи іншого виходу, вдаються до допомоги правосуддя, явно займаючи позиції і позбавляючи один одного можливості бути почутими і понятими, і, як наслідок, це наводить до нових образ та віддаляє сторони від справжнього вирішення проблеми [1, с. 143-146].

Медіація дозволяє всім учасникам вийти з конфлікту переможцем за відсутності переможених. Тим часом, кожен, хто бере участь у медіації, може набути досвіду ефективного спілкування, що сприяє вдосконаленню та розвитку особистості. Також медіація дозволяє не тільки заощадити фінанси і час, але ще емоційні ресурси. Процес медіації повною мірою працює з емоційною стороною спору, що є необхідним та корисним для вироблення компромісу та допомагає подолати психологічні травми.

Медіація у всьому світі є однією з найпопулярніших форм урегулювання суперечок. За визначенням ліги медіаторів, медіацією називаються переговори за обов'язкової участі нейтральної, третьої сторони, яка докладає всіх зусиль і зацікавлена в тому, щоб кожна з них сторін вирішила конфлікт чи суперечку з максимальною вигодою для себе. Медіація дозволяє уникнути втрати часу в судових розглядах, від додаткових і непередбачуваних витрат процес медіації є приватним і конфіденційним [2, с. 319-322].

Роль медіації на сьогоднішній день дуже значна. Медіація (посередництво) – це процес примирення конфлікуючих сторін шляхом вступу до добровільних переговорів, за участю третьої нейтральної сторони-медіатора, що полегшує процес спілкування між сторонами [3, с. 12].

Медіатор (або посередник) допомагає глибше зрозуміти інтереси та позиції конфлікуючих сторін. Існує безліч проблем, пов'язаних із врегулюванням конфліктів. Аналіз закону про медіацію дозволяє нам зробити висновок про те, що він повністю відповідає тим цілям, заради яких призначений, не передбачено порядок проведення процедури.

Незалежно від того, на якій основі здійснюються посередницькі послуги медіатора, він повинен відповідати професійним вимогам, завдяки яким його діяльність є ефективною, зокрема:

- бути компетентним, посередник має бути добре обізнаний про процедури медіації, тим більше, якщо він здійснює цю діяльність на професійній основі. Для цього необхідне безперервне навчання, підвищення знань та вмій [4, с.160-161];

- бути незалежним, медіатор не повинен перебувати у ділових чи особистих відносинах із конфлікуючими сторонами, а також не мати фінансового інтересу до результатів урегулювання спору;

- мати психологічну стійкість, медіатор має бути культурним і ввічливим, йому необхідно завоювати повагу та довіру сторін. Для того, щоб процес примирення увінчався успіхом, потрібно вміти знаходити вихід із різних проблемних ситуацій. Посередник повинен мати необхідні якості для створення нових психологічних установок в учасників конфлікту [5, с. 9].

Медіація застосовується у всіх сферах людської діяльності: виробництві, у сфері торгівлі та бізнесу, у сімейних відносинах і т.д. Для того, щоб медіація активно використовувалась у нашому суспільстві необхідно «виключити можливість ухвалення неправосудних, несправедливих рішень».

1. Шестакова Ю.В. Медіація у суспільстві, Ю.В. Шестакова Сучасне місто: соціальність, культури, життя людей Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції. 2014. С.143-146

2. Тюпліна І.А. Медіація та медіативний підхід у сучасному суспільстві, І.А. Тюпліна, Конфліктологія XXI століття. Шляхи та засоби зміцнення світу: матеріали Другого Санкт-Петербурзького міжнародного конгресу конфліктологів. Санкт-Петербург. 2014. С. 319-322

3. Медіація: підручник, за ред. А.Д. Карпенка, А.Д. Осинівського: Редакція журналу Третейський суд, 2016. С.12.

4. Мельниченко, Р.Г. Медіація як спосіб вирішення конфліктів, Р.Г. Мельниченко, Соціальний конфлікт у різних нормативно-семіотичних системах. Казань, 2012.с. 160-161.

5. Шамлікашвілі Ц.А. Медіація у питаннях та відповідях Ц.А. Шамлікашвілі. Видавництво «Міжрегіональний центр управлінського і політичного консультування», 2017. С. 9.

Сергій БАБАНІН
доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО МЕДІАЦІЮ»: МОЖЛИВІ РИЗИКИ ЗАСТОСУВАННЯ

16 листопада 2021 р. Верховною Радою України прийнято Закон «Про медіацію». Прийняття цього Закону є результатом багаторічної праці та наполегливості фахівців різних галузей знань в Україні, яким є небайдужою мирна форма вирішення будь-яких конфліктів за допомогою проведення процедури медіації.

Прийняття Закону узгоджується зі Стратегією розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, затвердженою Указом Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021, яка, зокрема, визначає пріоритети удосконалення положень законодавства у сфері судоустрою, статусу суддів, судочинства та інших інститутів правосуддя, а також впровадження невідкладних заходів для забезпечення позитивних зрушень у функціонуванні відповідних правових інститутів. Стратегією передбачений розвиток альтернативного (позасудового) та досудового врегулювання спорів, зокрема, встановлення для окремих, визначених законом, категорій справ обов'язкового досудового порядку врегулювання спорів із використанням медіації та інших практик, а також запровадження та розвиток інституту медіації (п. 4.1.5) [1].

Судова практика свідчить, що для повноцінного врегулювання певного виду спору правові норми та їх судове забезпечення не завжди є достатніми, оскільки незадоволеність судовим рішенням може призводити до його невиконання, додаткових судових розглядів. Під час прийняття рішення суди повинні спиратись на правові норми, що призводить до фактичного неврахування психологічних аспектів того чи іншого спору (наприклад, вирішення питання про розподіл майна при розірванні шлюбу, визначення місця проживання малолітньої дитини тощо). Таке неврахування може призводити до неефективності рішень, прийнятих на підставі виключно нормативно-правових актів, що захищають інтереси лише однієї зі сторін судового процесу [2].

Незважаючи на важливість для України прийняття Закону «Про медіацію», певні положення останнього здатні, на наш погляд, за певних умов негативно вплинути на розвиток медіації в країні.

Так, згідно ч. 1 ст. 9 Закону медіатором може бути фізична особа, яка пройшла базову підготовку медіатора в Україні або за кордоном, а згідно ст. 10 Закону базова підготовка медіаторів здійснюється за програмою обсягом (тривалістю) не менше 90 годин навчання, у тому числі не менше 45 годин практичного навчання. Програма базової підготовки медіатора включає теоретичну підготовку і відпрацювання практичних навичок. Підготовку медіаторів здійснюють суб'єкти освітньої діяльності, якими можуть бути фізична або юридична особа (заклад освіти, підприємство, установа, організація), що провадить освітню діяльність [3]. Після проходження базової та/або спеціалізованої підготовки та підтвердження набутих компетентностей видається відповідний сертифікат. Об'єднання медіаторів та суб'єкти, що забезпечують проведення медіації, ведуть реєстри медіаторів з дотриманням вимог закону щодо збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу (ч. 1 ст. 14 Закону) [4].

Таким чином, Закон «Про медіацію» не містить суттєвих обмежень ані щодо освіти кандидата у медіатори, ані щодо його практичного досвіду тощо. Також у Законі відсутні обмеження щодо суб'єктів освітньої діяльності, які можуть здійснювати підготовку медіаторів. Відсутність таких обмежень здатна призвести до недобросовісної конкуренції на ринку підготовки медіаторів, зокрема, до створення суб'єктів освітньої діяльності, діяльність яких буде спрямована на отримання прибутку від кількості виданих сертифікатів про підготовку медіаторів. При цьому сама підготовка може здійснюватися формально, або взагалі бути відсутньою.

Для прикладу, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» містить значно більше вимог як до кандидата у адвокати (і щодо освіти, і щодо стажу діяльності), так і щодо його підготовки та ведення Єдиного реєстру адвокатів України [5], у якому на сьогоднішній день зареєстровано понад 60 тисяч осіб [6].

Розвиток недобросовісної конкуренції на ринку підготовки медiatorів не сприятиме формуванню довіри до цього інституту серед населення України, менталітет якого, здебільшого, не готовий до вирішення спорів шляхом мирних перемовин за допомогою неупередженого посередника.

Не сприятиме розвитку медіації в Україні і неможливість примусового виконання зобов'язання сторони медіації, оскільки ст. 18 Закону встановлює право сторони у разі невиконання чи неналежного виконання угоди за результатами медіації звернутися до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу в установленому законом порядку [4].

Усунути таку прогалину здатне надання угоді за результатами медіації статусу виконавчого документу.

Ще одним із можливих ризиків певних зловживань Законом «Про медіацію» слугує, на наш погляд, положення, згідно якого проведення медіації не впливає на перебіг позовної давності (ч. 2 ст. 3) [4]. За певних умов це положення може використовуватись недобросовісною стороною для затягування процесу вирішення спору та унеможливлення його судового розгляду.

Звісно, ефективність або неефективність Закону «Про медіацію» може показати лише практика його застосування, проте наведені положення мають достатньо високу ймовірність знизити рівень сприйняття інституту медіації населенням України.

1. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2312021-39137>.

2. Бабанін С.В. Законодавче врегулювання медіації як соціальної послуги. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2020. № 43. С. 56-60.

3. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

4. Про медіацію: Проект Закону України від 19.05.2020 р. № 3504 (в редакції до другого читання 10.09.2021) / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.

5. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05 липня 2012 р. № 5076-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.

6. Кількість адвокатів в Україні перевищила 60 тисяч. URL: <https://unba.org.ua/news/6744-kil-kist-advokativ-v-ukraini-perevishila-60-tisyach.html>.

Ангеліна БАБ'ЯК

курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

д.ю.н., проф. **Р.В. Мironюк**
професор кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МЕДІАЦІЯ ЯК ФОРМА ВИРІШЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СПОРУ

Медіація як альтернативний спосіб подолання розбіжностей було інституціоналізовано в рамках «Проекту Закону про медіацію». На нашу думку, медіація – «це процедура активної участі в конфлікті нейтральної незацікавленої сторони, яка має авторитет у всіх учасників конфліктуючих і докладає зусиль для взаємовигідного врегулювання спору. Зазначається, що медіація – це позасудовий процес врегулювання

комерційних спорів, процес переговорів, організований медіатором (юристом або юридичною компанією), якого сторони обрали як незалежний арбітр для вирішення спору, або медіація - позасудовий спосіб врегулювання спору між сторонами за участю та під керівництвом третього нейтральної особи-посередника, не наділеної правом винесення обов'язкового для сторін рішення».

Медіатор допомагає сторонам дійти згоди, полегшуючи та спрямовуючи комунікацію між ними, допомагаючи отримати відповідну інформацію та зробити правильний вибір. Відповідальність за досягнення угоди лежить на самих сторонах, медіатор не має повноважень вирішувати проблеми замість сторін. Призначення медіатора полягає у наданні допомоги учасникам спору визначити власні інтереси і таким чином визначити прийнятні умови мирової угоди. Безумовно, основне завдання медіатора – це приводити сторони до консенсусу. Медіація є одним із інструментів відновного правосуддя, що активно розвивається у світі протягом багатьох років. Інституціоналізація медіації послужила приводом для розвитку відновного підходу в нашій країні [1].

В адміністративних процедурах України позитивною мотивацією для підвищення рівня медіації буде запровадження моделі останньої, за якої судді виступатимуть виключно як їхні спонсори. Ця роль залишається за зовнішніми медіаторами права, якими можуть бути як професійний приватний медіатор із відповідною ліцензією, що уповноважений державою здійснювати діяльність із проведення медіації у порядку, встановленому законом (щось на кшталт приватного виконавця), або, залежно від категорії спору, уповноважений посередник від органу державної влади чи місцевого самоврядування. Важливим моментом упровадження цієї моделі в українську реальність є встановлення юридичної відповідальності посередника за порушення вимог конфіденційності. Для того, щоб знайти найефективніший метод вирішення юридичних суперечок, було досліджено різні моделі медіації за кордоном, опісля їх було інтегровано в українські адміністративні процедури. Найпоширенішими були несудова та судова моделі. Ці типи медіаційних моделей повинні базуватися на основних принципах використання медіації (готовність сторін, рекомендації суду), що є важливим [2].

Із урахуванням зазначених критеріїв медіацію як обов'язковий спосіб досудового вирішення можна визнати за категоріями адміністративних спорів, що виникають у рамках адміністративних та адміністративно-процесуальних відносин, пов'язаних, зокрема, з ліцензуванням окремих видів діяльності, видачею інших спеціальних дозволів, державною реєстрацією об'єктів та прав на них, стягненням обов'язкових платежів (податків, зборів, мит), суперечок між відповідними органами публічного управління та фізичними особами (організаціями), обумовлені наявністю розбіжностей з технічних, фінансових та інших спеціальних питань, наприклад, з питань оцінки вартості майна, що підлягає передачі (вилученню), дотримання особою спеціальних технічних та інших обов'язкових вимог при експлуатації різних об'єктів та обладнання, відповідності підготовленої ним спеціальної документації (проектної, технічної) встановленим нормативним вимогам, правильності обчислення податку, збору або мита, наявності майнової чи іншої шкоди, заподіяної державі, муніципальній освіті, фізичній чи юридичній особі.

Отже, оскільки медіаторські послуги надаються переважно на платній основі, представники конфліктуючих сторін, як правило, не зацікавлені в цій процедурі, оскільки від цього залежить їхня винагорода. Ще однією перешкодою є законодавство про медіацію, що потребує корегування в контексті його поширення на відносини з позасудового розгляду адміністративних спорів, а також у контексті окремих очевидних проблем та прогалин. Зокрема, Проект Закону про медіацію не передбачає у своєму обмеженому списку можливості застосування процедури медіації щодо спорів, що впливають із адміністративних правовідносин.

1. Токарева К. С. Побудова належної адміністративної процедури застосування медіації у публічно-правових спорах (концептуальна основа). Актуальні проблеми правознавства. 2020. Вип. 4 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/arpgr_2020_4_12.

2. Берлач А. І., Издебська У. І. Медіація в адміністративному судочинстві. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2020_4_27

Поліна БАЛТАДЖИ
професор кафедри
державно-правових дисциплін
Одеського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

КОНФЛІКТ ЯК КАТЕГОРІЯ НОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Конфлікти супроводжували людство протягом всієї історії та знайшли висвітлення в історичній літературі всіх країн і народів. Це сюжет багатьох художніх творів та вистав, об'єкт уваги художників та образ у роботах скульпторів. Спроби філософського осмислення категорії сягають у стародавні часи і знаходять відображення в трактатах та наукових роздумах. Справедливим буде віднесення конфлікту до найбільш поширеної в історії людства, форми соціальної взаємодії.

Підкреслюючи інтерес, приділений конфлікту в різні часи, слід мати на увазі, що дослідження носили суто описовий характер. Питання соціальної природи конфлікту, динаміки розвитку та ескалації, мотивації поведінки суб'єктів, способів профілактики та інструментів вирішення, стали предметом наукових досліджень значно пізніше.

Сьогодні все частіше робляться спроби нового осмислення та визначення сучасної ролі конфлікту як соціального феномену. Дослідницький інтерес обумовлений багатофакторною природою конфлікту та його впливом на суспільні процеси. Специфіка вітчизняної конфліктної реальності, напрямки суспільного та державного розвитку, новизна і складність завдань, що стоять перед сучасним суспільством, вимагають ґрунтовного системного аналізу природи соціального конфлікту. Водночас слід говорити про відсутність єдності підходів щодо інтерпретації конфліктологічних термінів та понять. Конфлікт як категорія наукового пізнання, знайшов визначення у дослідженнях із політології, соціології, психології, юриспруденції, філософії і навіть літератури. Незалежно від контексту, універсальним можна вважати розуміння конфлікту як зіткнення двох або більше сил, спрямованих на забезпечення своїх інтересів в умовах протидії.

Конфлікт, як соціально-правове та психологічне явище, віддзеркалює економічні, політичні, ідеологічні, культурні, етичні та інші фактори суспільного життя. Проблема конфліктів є універсальною та набула міждисциплінарного характеру. Конфліктологія закріпила свої позиції як науковий напрям та як навчальна дисципліна у програмах різних спеціальностей. Знання та використання ефективних технологій запобігання конфліктів і нейтралізації конфліктогенних чинників, стає важливим завданням на всіх рівнях [1, с.7].

Трансформація усіх сфер суспільного життя, призвела до кризи традиційних норм, цінностей, моральних настанов та в цілому дезорієнтації людини у мінливому світі. На перший погляд, класова боротьба, міждержавні протистояння, боротьба за ресурси, як історичні причини конфліктів, відійшли у минуле. Однак людство стало заручником власної еволюції. Нові можливості у поєднанні з традиційним, екстенсивним, споживчим типом мислення, призвели до глобальної системної кризи цивілізації.

Загострення старих та появу нових соціальних протиріч на макро та мікрорівнях, дослідники пов'язують з глобалізаційними процесами. Складно не визнати, що оцінку ролі соціальних конфліктів очікують серйозні зміни. Це стосується насамперед макроконфліктів, під якими слід розуміти конфлікти, обумовлені глобальними проблемами сучасності, що загрожують інтересам людства і ставлять під питання існування цивілізації. Песимізм, обумовлений об'єктивною оцінкою нової реальності, дає підстави для визнання XXI ст. «століттям воєн».

Людство стоїть перед вибором подальшого шляху розвитку. Це момент перебалансування. Мають змінитись цілі розвитку та алгоритми їх досягнень. Орієнтиром у формуванні нової реальності має стати забезпечення стійкості суспільства до глобальних соціальних конфліктів, природу яких пов'язують із соціальними протиріччями постіндустріального суспільства. Соціальний конфлікт, як характерне явище розвитку суспільства, охоплює різноманітний спектр протиріч навколишньої

дійсності. В основу будь-якого соціального протиріччя покладено об'єктивну суперечність між протиборчими сторонами. У такому контексті, конфлікт є однією з фаз розвитку соціального протиріччя, що виникає в процесі його наростання, коли суперечність не знаходить вирішення. Водночас конфлікт – це не просто протиріччя. Це специфічний тип взаємодії, що полягає в зіткненні інтересів суб'єктів (класів, національних, етнічних, релігійних груп тощо). Соціальний конфлікт часто виникає через конкуренцію за доступ або контроль над ресурсами чи можливостями [2, с.122].

В контексті в нових реалій, визначення ролі та місця конфлікту в системі соціальних відносин, можливо через характеристику його функцій. Неоднозначність оцінок ролі конфлікту дає підстави говорити про різноплановість та навіть протилежність позицій щодо функцій конфлікту. Отже, існуючі точки зору умовно можуть бути представлені двома підходами: деструктивним та конструктивним. Характеристика конфлікту як чинника настання деструктивних наслідків, є сталою конструкцією сприйняття й асоціюється з руйнацією порядку в той чи іншій сфері. У свідомості більшості, конфлікт – це негативне явище, що несе загрозу відносинам, порядку, інтересам і є синонімом протистояння, хаосу, безладу, війни. Разом із тим, приводом для дискусії є той факт, що наслідки конфлікту впливають як на кожен зі сторін, так і на соціальне ціле. З одного боку, конфлікт може сприяти ідеологічній єдності, посиленню соціального контролю та централізації прийняття рішень кожною з сторін. Із іншого, конфлікти можуть зміцнювати різні рівні рівноваги, сприяти створенню коаліцій. І якщо в контексті соціології та психології така позиція знаходить підтримку, то в контексті політології та дипломатії, акцентування уваги на позитивній ролі конфлікту, веде до ідеологічної помилки, пов'язаної з фетишизацією війни або воєнно-політичних конфліктів [3, с.4].

Огляд підходів у визначенні ролі конфлікту свідчить про її неоднозначність. Так чи інакше конфлікт об'єктивно привертає увагу до загострення протиріч. Важливим є питання ціни такої уваги. Отже, на нашу думку, про умовно позитивний аспект конфлікту можна говорити залежно від конкретного історичного, політичного та соціального контексту.

Отже, конфлікт – це об'єктивне соціальне явище. Неможливість уникнення протиріч у суспільних відносинах, визначає необхідність пошуку ефективних способів їх вирішення. Залежно від обставин, у якості таких засобів виступають як конфліктна так і консенсуальна (альтернативна) взаємодія [4, с.47]. І хоча життя без протиріч і конфліктів – це утопія, альтернативні способи їх вирішення – це реальність. А це означає, що:

- конфлікт є істотним фактором соціальних зав'язків і потребує постійної уваги;
- будь-який конфлікт має і потребує рішення;
- вирішення конфліктів – це взаємна робота;
- уникнення конфлікту – це свідоме поведінка.

У нових реаліях конфлікт читається як активне невдоволення, придушення якого веде до загострення, а раціональна регуляція – до контрольованої еволюції.

1. Конфліктологія : навч. посіб. / Л. М. Герасіна, М. П. Требін, В. Д. Воднік та ін. Х.: Право, 2012. 128 с.

2. Сенік О. М. Динаміка розвитку правового конфлікту. *Інформація і право*. 2013. № 1 (7). С. 121–130.

3. Перепелиця Г. М. Воєнно-політичний конфлікт: методологія дослідження та врегулювання: автореф. дис.. д-ра політ. наук: 23.00. 02. К., 1996. – 38 с.

4. Ромашов Р.А. Юридическая конфликтология: учебник. Москва: КНОРУС, 2021. 280 с.

Гліб БАРАБАШ

викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Валерія ЖИЛЯК

здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МЕДІАЦІЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Із прийняттям КПК України та появою нових інститутів у кримінальному процесі, місце медіації у кримінальному провадженні та критерії її застосування в контексті КПК України дають нам підставу визначити альтернативні способи примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим. Однак укладення угод про примирення чи так званих «медіаційних угод» у випадках вчинення кримінальних правопорушень практикується вже понад десять років, але як ми бачимо, в українському законодавстві, медіація не набула достатнього рівня розвитку [1].

Станом на сьогодні у кримінально-процесуальному законодавстві України не застосовуються норми, що регулювали б процес вирішення конфлікту шляхом використання медіації. Незважаючи на стійку правову базу в Україні проведення медіації потребує її вдосконалення з урахуванням досвіду зарубіжних країн. В Україні через нечітку процедуру проведення медіації – відсутні усталені положення процедури примирення в законодавчих актах, а також обмежене коло справ, у яких можна застосовувати даний процес [2].

Підсумовуючи вищесказане, можна зазначити, що в Україні процедура проведення медіації має невдосконалений характер, через що, як показує нам практика, застосування медіації здійснюється здебільшого у випадках вчинення кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості. Безумовно, було б доцільним застосовувати медіацію і щодо кримінальних проступків аналогічно зі злочинами невеликої тяжкості. Із огляду на її кримінально-процесуальні наслідки та на тяжкість злочину, результати вирішення конфлікту можуть бути різними, але доречним буде зробити на законодавчому рівні певний алгоритм процедури проведення медіації з вільним доступом до правосуддя всіх учасників процесу [3].

Насамперед, медіація в кримінальному процесі є дуже перспективною. У чинному українському законодавстві існує достатньо шансів на розвиток інституту примирення. Практична актуальність проблематики медіації полягає в тому, що, окрім суто кримінально-правового значення, вона має певні кримінально-процесуальні аспекти, а також відіграє профілактичну роль у протидії зі злочинністю [4].

На практиці досвіду зарубіжних країн, перевагами медіації під час вирішення кримінальних справ є те, що: вона сприяє гуманізації правової системи; спрощує та прискорює процес вирішення кримінальних спорів; знижує соціальну напругу між обвинуваченим та потерпілим; підвищує рівень довіри до судової влади; забезпечує права та законні інтереси потерпілого та правопорушника. Якщо взяти за приклад нашу державу, то для врегулювання процедури медіації, державним службовцям потрібно прийняти законопроект «Про медіацію», що надасть нам можливість перейти до медіатора-орієнтованої системи [5].

Враховуючи все вищевикладене, із упевненістю можна стверджувати, що процес медіації розпочато в Україні, однак, на жаль, на законодавчому рівні він ще потребує належного закріплення. Актуальним залишається питання щодо ухвалення ЗУ «Про медіацію», а також Кодексу етики медіатора та внесення відповідних змін до

кримінально-процесуального законодавства. Задля розширення правової бази, правникам потрібно більше уваги приділяти питанням проблематики медіації та висвітлювати свої ідеї, доповнення до перспективи розвитку даного процесу.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2013, № 9-10, № 11-12, № 13.
2. Землянська В.В. Запровадження медіації у кримінальне судочинство України. В.В. Землянська. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2004, №6. Ст. 107-111.
3. Зер Г. Медіація в випадках тяжких злочинів. *Вісник юстиції*. 2001. № 3. Ст. 25-30.
4. Микитин Ю.І. Медіація – ефективна складова кримінального процесу. Ю.І. Микитин. 2007. № 1. Ст. 33-34.
5. Законопроект «Про медіацію» *Відомості* від 19.05.2020. № 3504. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.

Костянтин БАХЧЕВ

доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

Віолетта КАМИШОВА

здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**СУДДЯ ЯК МЕДІАТОР:
ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ**

Із прийняттям судової реформи, зокрема, нових процесуальних кодексів, у професійному середовищі все частіше обговорюється питання запровадження нового процесуального інституту захисту прав, а саме вирішення спору за участю судді. Зовні цей механізм нагадує зарубіжні аналоги судової медіації. Однак у нашому випадку судова медіація має свої особливості та недоліки. Закон передбачає, що медіація є конфіденційною формою вирішення спору, що не має жодного відношення до судового засідання. Відбувається за участю нейтральної третьої сторони – посередника, який допомагає сторонам вирішити спір мирним шляхом, швидко та без тривалих, а часом і дорогих судових розглядів.

Медіатор допомагає сторонам визначити питання, із яких між ними виникають непорозуміння, і розглянути різні шляхи вирішення спору. Це допомагає сторонам досягати домовленостей у конфіденційному форматі, але навіть ця надзвичайно важлива частина визначення не вирішує саму проблему. Для того, щоб сторони домовилися про варіант вирішення спору, медіатор може конфіденційно спілкуватися зі сторонами, іноді навіть без присутності іншої сторони (що суддя ніколи не зможе зробити, якщо справа вирішується в суді).

Якщо в результаті застосування медіації не було досягнуто мирової згоди, медіатор повинен припинити свою діяльність. Тоді інша особа, яка не виступала посередником у суперечці, може продовжити роботу над справою. Слід підкреслити, що за жодних обставин медіатор не може продовжувати роботу у справі в іншій ролі [1, с. 145].

Сьогодні судова система перебуває у стані змін, реформації та значного дефіциту представників судової гілки влади. Це призводить до завантаження судів справами, що збільшує тривалість їх розгляду та тягне за собою неналежну якість здійснення правосуддя. Такий стан справ створює негативний імідж суду як інституції, що не здатна швидко, якісно та ефективно вирішувати спори.

Останнім часом великого поширення набула медіація, у процесі якої сторони

спору за допомогою незалежного медіатора приходять до загального і оптимального вирішення спору з урахуванням своїх інтересів і з найменшими втратами для кожного з них. Основні принципи медіації дозволяють швидко, якісно та конфіденційно вирішувати конфліктні ситуації. Хоча в багатьох європейських країнах цей процес вбудований в офіційну судову систему, будучи невід'ємною частиною судового процесу.

Зарубіжний досвід свідчить, що судова медіація є поширеним явищем не лише для країн Європейського Союзу, а й пострадянських держав, до того ж використовуються різні концепції судової медіації [2, с. 99].

В Україні вирішили запровадити поняття судової медіації, у межах якої остання має стати повноцінним елементом судових процедур, тобто однією зі стадій судочинства. Ця концепція апріорі суперечить суті класичної моделі медіації та її автономній ролі у вирішенні спорів.

Основною метою медіації є досягнення консенсусу. Судова медіація ґрунтується на компромісах, на яких сторони поступаються позиціям. Таким чином, швидше за все, ми будемо мати справу з «квазімедіацією», що є далекою від класичного розуміння медіації.

Отже, за аналізом нових процесуальних кодексів можна простежити декілька варіантів, що закладені в інституті судового вирішення спору за участю судді: таке судове врегулювання відбувається до початку розгляду спору, по суті та оформляється ухвалою суду, якою зупиняється провадження у справі та починається відлік іншого процесуального строку, а саме строк вирішення спору за участю судді, який не повинен перевищувати 30 днів із дня постановлення ухвали; формат досудового врегулювання передбачає проведення спільних або закритих зустрічей: усі сторони процесу беруть участь у загальному, а закриті проводяться з кожним учасником процесу окремо; під час судового вирішення спору за участю судді суддя не має права надавати сторонам юридичні консультації та рекомендації, а також оцінювати представлені у справі докази; протокол засідання та будь-яка інша фіксація технічними засобами не ведеться: із огляду на конфіденційність таких зустрічей забороняється використовувати портативні, аудіотехнічні пристрої, фотографувати і проводити кінозйомку, застосовувати відео- та звукозапис [3, с. 151].

За відсутності порозуміння між сторонами повторне врегулювання спору за участю судді неможливе, така справа передається на розгляд у загальному порядку, але до іншого судді; припинення врегулювання спору за участю судді настає у разі подання стороною заяви про припинення врегулювання спору за участю судді; закінчення 30-денного терміну; укладення сторонами мирової угоди; припинення такої угоди відбувається на підставі ухвали судді, що не підлягає оскарженню.

Отже, головною метою цієї новели є розвантаження судової діяльності, прискорення вирішення спорів, відновлення іміджу судової влади, таємність, зрушення психологічних перепон між суб'єктами господарювання, а також це має зменшити судові витрати.

1. Яковлев В. В. Присудова та позасудова медіація: основні ознаки. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Право»*. Вип. 26. 2017. С. 139-151.

2. Фурса С. Я. Врегулювання спору за участі судді—новий зміст медіації. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 2. С. 97-101.

3. Озерський І. В. Актуальні проблеми медіації в юрисдикційному процесі України: навч. посіб. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. 248 с.

Анастасія БИЧЕНКО

курсант факультету
підготовки фахівців для підрозділів
стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

к.ю.н., доц. **О.О. Круглова**

доцент кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
підполковник поліції

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗДІЙСНЕННЯ МЕДІАЦІЇ

Міжнародний інститут із запобігання та вирішенню конфліктів (CPR) є незалежною некомерційною організацією, уже понад 35 років успішно та ефективно допомагає міжнародному бізнесу в запобіганні та вирішенні комерційних суперечок. Членами організації є найбільші корпорації та юридичні фірми, наукові та урядові установи, а також провідні медіатори та арбітри з усього світу.

Сторони, що бажають вдатися до рішення спору. Перший крок у пошуку найбільш відповідного способу полягає у визначення доступного інструментарію та того, який інструмент (або які інструменти) найкраще відповідає інтересам сторін і конкретної ситуації. Оцінка цього вимагає врахувати той люфт у виборі одного (чи декількох) способів альтернативного вирішення спорів, що дає сторонам укладена між ними чинна угода, а також шляхи їх реалізації.

Ключовим вважатимуться поділ цих процесів на судові, результатом яких є рішення, обов'язкове до виконання (наприклад, у разі арбітражу або висновку експерта), та несудові, унаслідок яких приймається рішення, що не має обов'язкової сили (якщо йдеться, наприклад, про незалежну попередню оцінку або медіації).

Важливий процедурний момент у тому, що процес способів вирішення спору можна провести як силами самих сторін (і тоді він буде самоврядним), чи з допомогою тієї чи іншої організації, що спеціалізується на цьому, та буде його куратором за плату від сторін (тоді процес проходитиме під її егідою). Прикладами самоврядних процесів можуть бути такі медіація й арбітраж, коли сторони звертаються до нейтральної третьої сторони, медіатора чи арбітра безпосередньо. Однак і медіація, і часто арбітраж проводяться за підтримки організації, що займається альтернативним врегулюванням суперечок [1].

Ведуче за планом, але без формально регламентованих правил процедури обговорення перспектив досягнення мирової угоди з участю нейтральною третьою стороною, не володіє повноваженнями щодо прийняття рішень. Зазвичай кілька тижнів йде на підготовку, та 1–2 дні на саму медіацію. Завдяки невеликій тривалості, медіація значно дешевше за арбітраж або судовий розгляд; зазвичай витрати сторони ділять порівну.

Ці правила проведення процедури медіації підлягають застосуванню медіаторами під час врегулювання будь-яких суперечок, що виникають із цивільних правовідносин, у тому числі у зв'язку із здійсненням підприємницької та іншої економічної діяльності, а також суперечок, що виникають із трудових та сімейних правовідносин.

Процедура медіації не застосовується до колективних трудових спорів, а також спорів, що виникають із цивільних відносин, у разі, якщо такі суперечки торкаються або можуть торкнутися прав та законних інтересів третіх осіб, які не беруть участі в процедурі медіації, або публічних інтересів [2].

Процедура медіації може застосовуватися для вирішення спорів як до звернення сторін до суду, третейського суду, так і після звернення до суду, третейського суду як до розгляду спорів у судах, третейських судах, так і в процесі розгляду спорів, у тому числі за пропозицією судді, або третейського судді.

Медіативна угода укладається в письмовій формі та повинна містити відомості про сторони, предмет спору, проведену процедуру медіації, медіатора, а також

узгоджені сторонами зобов'язання, умови та строки їх виконання.

Текст медіативної угоди готується юридичними консультантами сторін, а, у разі їх відсутності, за згодою сторін текст медіативної угоди, виходячи з досягнутих під час медіації домовленостей, може бути підготовлений медіатором чи сторонами самостійно. До того ж, медіатор рекомендує сторонам отримати кваліфіковану правову допомогу (юридичну консультацію).

Сторони повинні сумлінно прагнути до вирішення будь-яких суперечок, що виникають із угоди або пов'язаних з нею, якнайшвидше, через переговори між уповноваженими представниками сторін, до компетенції яких входить врегулювання розбіжностей, які обіймають вищу посаду в управлінні компанією, ніж співробітники, які безпосередньо відповідають за виконання умов договору. Будь-яка особа може передати іншій стороні письмове повідомлення про будь-яку спірну ситуацію, що не вдалося вирішити в робочому порядку [3].

Під альтернативним вирішенням спору у законодавстві ЄС розуміється позасудове вирішення спорів за допомогою залучення незалежної третьої особи, яка пропонує або виносить рішення, або підводить сторони до взаємовигідного вирішення спору. Розробка правового регулювання даного інституту активно ведеться як на регіональному (ЄС), так і на універсальному (ЮНСІТРАЛ) рівнях [4].

Отже, з огляду на світову практику, будь-яка демократична країна, щоб знайти шляхи задоволення зростаючого попиту суспільства на ефективну та справедливую судову систему має створити повноцінний комплекс різноманітних дієвих процедур вирішення спорів. У зв'язку з цим медіативний рух набув великої популярності в Європі, про що свідчать численні міжнародні документи Європейського Співтовариства та Європейської Комісії.

Медіація – це визнана міжнародною спільнотою реальність, ефективний спосіб вирішення конфліктів та альтернативний метод вирішення спорів, що дозволяє знайти можливе рішення, яке найкраще відповідає потребам усіх сторін у суперечці. Вважаємо, що Україні слід ураховувати позитивний досвід європейських країн щодо альтернативного вирішення спорів, особливо велику кількість можливостей для медіації. Це шлях до зниження соціальної напруги, порозуміння та консенсусу в усіх сферах суспільного життя.

1. Адамантіс Є. Медіація в Україні: «за» та «проти» - Юрист & Закон., 2011р., № 42. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/EA002546.html.

2. Керівні принципи для кращого виконання наявних рекомендацій про медіацію в сімейних справах і медіацію в цивільних справах (Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (СКЕП-СЕРЕJ) : Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. Київ, 2015. С. 472–480.

3. Коваленко І. Медіація в сучасному світі та перспективи її розвитку в Україні. АО «Кравець і партнери», 2021 р. , № 13. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA014649.

4. Директива 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних справах. Міжнародний документ № 2008/52/ЄС від 21.05.2008 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a95.

Євген БЛИЧ

викладач відділення
первинної професійної підготовки,
спеціалізації та підвищення кваліфікації
Навчально-наукового інституту заочного
навчання та підвищення кваліфікації
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МЕДІАЦІЯ В ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРАХ ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ

У країнах Європи 80% спорів, що перебувають у провадженні суду та передаються на медіацію, вирішуються без судового розгляду.

Медіація – це процес досудового врегулювання суперечок, що виникають у сфері господарського, цивільного, трудового, адміністративного, кримінального та міжнародного права, за допомогою третьої незацікавленої особи – медіатора.

Медіатором є незалежний посередник, який допомагає сторонам вирішити спір

шляхом медіації.

Поняття «медіація» походить від лат. *mediare*, що означає бути посередником. У перекладі з англійської мови термін «медіація» (*mediation*) означає посередництво, клопотання, заступництво.

Медіація у праві – це метод вирішення спорів із залученням посередника (медіатора), який допомагає проаналізувати конфліктну ситуацію так, щоб зацікавлені сторони самостійно змогли обрати варіант рішення, що задовольняв би інтереси та потреби всіх учасників конфлікту.

В Україні інститут медіації перебуває на стадії зародження. Зазначений чинник зумовлює та пояснює наявність численних наукових підходів до визначення поняття «медіація», а також законодавчі ініціативи стосовно прийняття нормативно-правового акта на врегулювання цього правового явища.

Основними принципами, на яких ґрунтуватиметься майбутній інститут української медіації, є принцип добровільної участі, принцип активності та самовизначення сторін медіації; принцип незалежності та нейтральності медіатора; принцип конфіденційності інформації щодо медіації.

Ознаками медіації в господарському процесі є:

1) добровільність і конфіденційність .

2) допомогу сторонам спору надає незалежний професійний посередник який організовує переговори з метою узгодження інтересів сторін.

3) рішення в результаті приймається сторонами конфлікту самостійно.

Як показує світова практика, альтернативне вирішення спорів є цілком реальним та має місце бути механізмом вирішення приватно-правових спорів між юридичними та фізичними особами. Застосування різноманітних способів вирішення спору обумовлено об'єктивним фактором серед яких:

- Необхідність спрощення процедури вирішення конфліктів та спорів
- Використання наявних методів примирення та подолання конфліктів

Потреба у звільненні судових органів від великої кількості приватних та господарських спорів.

Застосування інституту медіації для вирішення господарських суперечок є надзвичайно ефективним і дієвим механізмом, враховуючи високий відсоток звернень до господарських судів та низький відсоток виконання їхніх рішень.

По-перше, впровадження медіації як засобу позасудового вирішення господарського конфлікту значно розвантажить господарські суди та збереже час і кошти його учасникам.

По-друге, учасники господарського конфлікту, можуть прийняти найбільш вигідне для всіх рішення та зберегти порядні партнерські відносини.

Для бізнесу швидкість вирішення господарського спору є ключовим чинником. Адже перспектива витратити час та ресурси на довготривалу судову тяганину, що в результаті не може не дати можливості отримати реального виконання судового рішення не приваблює нікого. Гнучкість та оперативність медіації зробить її чудовим інструментом для вирішення спорів в очах господарюючих суб'єктів.

Медіація є дуже ефективним альтернативним методом вирішення господарських спорів. Запровадження медіації в Україні сприятиме позитивному розвитку громадського суспільства та формуванню цивілізованого вирішення спорів у всіх сферах діяльності. Медіація має більше переваг ніж недоліків. Коли в нашому суспільстві буде запроваджений інститут медіації, він позитивно вплине на учасників процесів та забезпечить права учасників на примирення.

1. Розман Ю.В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення приватно-правових спорів. *Актуальні проблеми політики*. 2013. Вип. 49. С. 245–256.

2. Козирева В. П., Гаврилішин А. П. Медіація як альтернативний спосіб вирішення господарських спорів. *Малий і середній бізнес (право, держава, економіка)*. 2011. № 1–2. URL : http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/misb/2011_1-2/Kozyreva_Gavrilishyn.pdf.

3. Резнікова В. Медіація (посередництво) як спосіб вирішення господарських спорів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. № 90. С. 10–15.

4. Подковенко Т.О. Медіація як один з альтернативних способів розв'язання конфліктів. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2009. Вип. 45. С. 31-38.

5. Кисельова Т. Правове регулювання відносин із надання послуг медіації у зарубіжних країнах. *Право України*. 2011. № 11-12. С. 225-236.

Альона БОГОМОЛ
курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
д.ю.н., проф. **Р.В. Миронюк**
професор кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

Сучасний світ побудований таким чином, що уникнути спорів просто неможливо, само тому ми повинні розуміти, що у сучасному суспільстві важливу роль повинна відігравати медіація. Відтак ми повинні зауважити, що не виключенням є і адміністративне судочинство.

Вивчаючи дане питання, потрібно більш детально акцентувати свою увагу на тому, що відповідно до статті 47 Кодексу про адміністративне судочинство сторони мають право на будь-якій стадії судового процесу, завершити його шляхом досягнення примирення [1].

Проте маємо розуміти, що дане твердження виступає не зовсім коректним, оскільки надає таку можливість виключно під час судового засідання, коли доцільніше було б надати право особі завершити дану справу на будь-якому етапі розгляду провадження у разі примирення осіб. Відтак, запровадивши запропоновані зміни до сучасного законодавства, ми б значною мірою полегшили діяльність суддів, оскільки на сьогодні вони перевантажені, а також пришвидшимо розгляд справ та надамо особам певної автономності при вирішенні даного питання.

Також ми повинні розуміти, що відповідно до проекту закону «Про медіацію», медіацію проводять до звернення до суду [2]. Тобто, у разі прийняття даного нормативно-правового акту буде виникати суперечність норм. Проте на нашу думку більш доцільною є норма запропонована у проекті закону.

Вивчаючи дану тематику, ми не маємо ігнорувати той факт, що такий науковець, як Т. Шинкар зазначає, що у низці країн із розвиненими правовими системами, що мають тривалу історію еволюційного розвитку, склалися механізми сприяння спрощеному приведенню у виконання мирових угод, досягнутих сторонами у відсутність судового процесу [3]. Суди в них уповноважені надавати виконавчу силу таким позасудовим мировим угодам. Це надає сторонам ряд переваг у порівнянні з тією ситуацією, коли мирова угода затверджується після початку судової процедури.

Спираючись на це, ми пропонуємо надати законодавчої сили рішенням, котрі затверджують медіатори під час розгляду адміністративного провадження, необхідно насамперед акцентувати увагу на позитивних аспектах запровадження даного методу. Відтак, особи, які беруть участь в адміністративному провадженні матимуть право альтернативного вирішення спору, водночас не позбавляючись права судового розгляду справи, оскільки медіація має виступати альтернативою судового розгляду, а не його заміною й особа матиме право у разі недоходження згоди під час медіації звернутися до суду.

Також ми повинні зауважити, що яскравим прикладом може виступати Канада, оскільки в даній країні суддя-медіатор має право відмовитися від застосування процедури врегулювання спорів під час адміністративного судочинства за умови, що він усвідомлює той факт що одна із сторін свідомо затягує час розгляду справи або ж використовує цю процедуру не добросовісно, також у разі якщо він не бачить можливості розв'язання даної ситуації даним шляхом. Отже, ми вважаємо даний підхід доцільним, оскільки саме ця особа визначатиме можливість розв'язання спору шляхом застосування засобів медіації, й виключно у разі неможливості розгляду справи у

даному аспект застосовувати судовий розгляд справи.

Відтак ми можемо дійти висновку, що необхідність запровадження медіації до сучасного законодавства України набуває все більшої актуальності, адже кількість справ постійно зростає. Саме тому доходимо висновку, що на сьогодні слід запроваджувати якісні зміни до сучасного законодавства, що регулює дане питання.

1. Кодекс адміністративного судочинства України : закон України від 06.07.2005, № 2747-IV, поточна редакція 05.08.2021, URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#top>

2. Проект Закону зареєстровано : Про медіацію № 3504 URL : <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/216385.html>.

3. Шинкар Т.І. Юридичний конфлікт (спір) як різновид соціального конфлікту в контексті способів його альтернативного вирішення. *Наукові записки Львівського університету бізнесу і права*. 2016. Вип. 14. С. 178-183.

Олександр БОНДАР

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ЩОДО ТРУДОВИХ СПОРІВ ТА МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ

Конституція України гарантує кожному право на працю, судовий захист, а також право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [1]. Трудове право регулює трудові відносини, що являють собою – вольовий двосторонній зв'язок між працівником та роботодавцем, врегульований нормами трудового права, що виникає на підставі укладання трудового договору з приводу використання найманої праці, а також встановлення умов праці на підприємствах, навчання й перекваліфікації за місцем роботи та відносини, пов'язані з наглядом і контролем за додержанням трудового законодавства, вирішенням трудових спорів та працевлаштуванням громадян. Тому цілком нормально якщо у процесі використання найманої праці виникають розбіжності (конфлікти) між сторонами соціально-трудова відносин з приводу застосування норм трудового законодавства. Кодексом законів про працю України передбачена можливість розгляду трудових спорів окрім судами іншим компетентним органом, а саме комісіями з трудових спорів, на практиці такі конфлікти здебільшого вирішуються в судовому порядку. Отже, у якості новацій пропонується запровадити інститут медіації як альтернативний спосіб вирішення будь-яких конфліктів у тому числі і правових, а значить і трудових також. Наразі в Україні діяльність медіаторів вже започаткована, але серед кола суб'єктів діяльності яких пов'язана з юриспруденцією (науковці, юристи, адвокати, судді, прокурори тощо) виникло багато дискусійних питань із приводу медіації в Україні та її ролі у вирішенні трудових спорів (конфліктів).

Важливо зазначити, що сучасне трудове право та законодавство використовує два терміни «трудова спір» і «трудова конфлікт», при тому, що наразі немає єдиного підходу до визначення цих понять. Трудовими спорами прийнято вважати розбіжності між сторонами трудового договору з приводу застосування норм трудового законодавства, а також встановлення нових або зміни існуючих умов праці. Тоді, згідно Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» трудові конфлікти – це розбіжності, що виникли між сторонами соціально-трудова відносин, щодо: встановлення нових або зміни існуючих соціально-економічних умов праці та виробничого побуту; укладання чи зміни колективного договору, угоди; виконання колективного договору, угоди або окремих їх положень; невиконання вимог законодавства про працю. Кодекс законів про працю України взагалі не містить навіть натяку на присутність визначення вище вказаних понять [2].

Тому виникає закономірне запитання щодо адекватності понять «трудова спір» і «трудова конфлікт», а також про правову природу названих категорій. Сьогодні існують різні точки зору щодо співвідношення поняття трудового спору та трудового

конфлікту. Вітчизняний вчений В.В. Лазор зазначає, що у чинному трудовому законодавстві України відсутні дефініції трудових спорів і трудових конфліктів, зазначене можна розглядати як прогалину у праві [3].

Якщо розглядати вищевказані поняття крізь призму їх етимології, то між ними виявиться велика різниця. Слово *конфлікт* має багато значень, походить від латинського «*conflictus*» (зіткнення). За даними Юридичної енциклопедії (далі – енциклопедія) в загальному розумінні конфлікт – зіткнення поглядів, інтересів, позицій та ін., що супроводжується конфронтацією, суперництвом, конкуренцією чи протиборством його учасників. Конфлікти можуть виникати в багатьох сферах суспільного життя людей, нас цікавить юридичний або правовий ракурс цього явища. Згідно енциклопедії юридичний конфлікт – протиборство двох чи кількох суб'єктів, зумовлене протилежністю чи несумісністю їх інтересів, потреб або цінностей [4]. Отже, конфлікт у трудовому праві можна охарактеризувати як конфронтація між працівником та роботодавцем зумовлена протилежністю чи несумісністю їх інтересів, потреб або цінностей у процесі використання найманої праці.

Згідно Словнику української мови, спір це словесне змагання; обговорення чогонебудь двома або кількома особами, у якому кожна зі сторін обстоює свою думку, свою правоту. «Велика українська юридична енциклопедія» визначає індивідуальний трудовий спір, як неврегульовані розбіжності між роботодавцем і працівником із питань застосування трудового законодавства, колективних угод, локальних нормативно-правових актів, трудового договору або встановлення чи зміну індивідуальних умов праці, про які заявлено в орган наділений відповідними повноваженнями з їх вирішення [5-6].

О. Ярошенко та А. Слюсар однаково вказують, що виникнення за певних обставин розбіжностей між сторонами трудових правовідносин об'єктивно обумовлене й впливає з правової природи цих відносин. Це зумовлено тим, що для роботодавця пріоритетною (основною) умовою його діяльності є отримання максимально можливого прибутку як результату діяльності підприємства. А основним інтересом під час виконання своїх трудових функцій найманими працівниками є одержання гідної заробітної праці як засобу для існування себе та своєї сім'ї без надмірного перенавантаження та іншої шкоди своєму здоров'ю. Отже, спори у сфері праці – це складні соціально-правові явища, котрі рефлектують різні конфліктні ситуації, що виникають під час трудової діяльності. Таким чином, трудові спори – неврегульовані шляхом безпосередніх переговорів розбіжності між сторонами соціально-трудових відносин щодо застосування законодавства про працю [7].

Варто додати, що трудові спори (конфлікти) можуть розглядатись лише компетентними органами, які визначені у трудовому законодавстві. Так, згідно ст. 221 КЗпП України трудові спори розглядаються комісіями по трудових спорах та районними, районними у місті, міськими чи міськрайонними судами. Відповідно до положень ст. 7 Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)», розгляд колективного трудового спору (конфлікту) залежно від того, що за питання розглядаються, здійснюється примирною комісією або трудовим арбітражем [2; 8].

Отже, на сьогоднішнє трудове законодавство містить вичерпний перелік суб'єктів, що мають право розглядати та вирішувати трудові спори (конфлікти) і серед них медіатор відсутній.

Щодо медіації варто зазначити таке, О. Можайкіна зазначає, що медіація – це добровільна, конфіденційна та структурована процедура позасудового врегулювання спору (конфлікту), де медіатор (посередник) допомагає сторонам конфлікту усвідомити та зрозуміти інтереси один одного і знайти ефективний шлях для досягнення взаємовигідного рішення [9].

Специфіка трудових відносин між працівником і роботодавцем насамперед полягає в тому, що їх природа передбачає можливість виникнення конфлікту через неоднаковість їх інтересів. Певні особливості медіації в трудовому праві зумовлені специфікою трудових відносин. Ці особливості, між іншим, містять таке: переважно медіацію ініціює роботодавець; хоча роботодавець і є сильною стороною трудових відносин через владність своїх повноважень, але нерідко баланс сил схиляється на сторону працівника особливо під час трудового спору про звільнення. Окрім того, майже завжди саме роботодавець зацікавлений в тому, щоб якнайшвидше вирішити трудовий

спір (конфлікт), що зумовлено як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. До внутрішніх можна віднести бажання зберегти злагоджений мікроклімат у трудовому колективі, а також час, гроші тощо. До зовнішніх відносяться можливість ініціації незадоволеним працівником проведення різного роду перевірок для роботодавця державними органами, ризик втрати довіри або репутації на ринку послуг тощо. А отже, конфіденційність, яку забезпечує медіація дуже часто є вирішальною для роботодавця. Із огляду на те, що розгляд у суді трудового спору може затягнутись на рік і навіть більше, такий процес може стати для роботодавця надто дорогим (сюди можна віднести оплату послуг адвоката та у випадку незаконного звільнення виплату компенсації за час вимушеного прогулу). Тому час, гроші та інші адмінресурси є ще одним важливим фактором, що може схилити роботодавця в бік медіації [10].

За останні 10 років було здійснено чимало спроб врегулювати медіацію на законодавчому рівні. Нещодавно, 16.11.2021 р. Верховна Рада України у другому читанні прийняла Закон «Про медіацію» (далі – закон), що наразі очікує на підпис Президента України. У законі зазначено, що він визначає правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою. Згідно закону медіатор – спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію, а медіація – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Законом пропонується внести зміни до низки нормативно-правових актів, зокрема і до Кодексу законів про працю України, а саме доповнити його статтею 222¹ «Врегулювання трудових спорів шляхом медіації» такого змісту:

Трудовий спір між працівником і власником або уповноваженим ним органом незалежно від форми трудового договору може бути врегульовано шляхом медіації відповідно до Закону України «Про медіацію» з урахуванням особливостей, передбачених цим Кодексом.

Договір про проведення медіації та угода за результатами медіації у трудових спорах укладаються в письмовій формі.

У разі невиконання чи неналежного виконання угоди за результатами медіації сторони медіації мають право звернутися для розгляду трудового спору до органів, передбачених статтею 221 цього Кодексу.

Участь у процедурі медіації може бути визнана поважною причиною у розумінні статей 225 і 234 цього Кодексу» [11].

Отже, враховуючи вищевказане можна зазначити, що в Україні на законодавчому рівні вже визначено як і ким мають розглядатись трудові спори (конфлікти). Але саме це законодавство не досконале та має ряд прогалин, відсутність дефініції трудових спорів і трудових конфліктів, складна процедура розгляду таких спорів тощо. Водночас, медіація виглядає начебто достойною альтернативою, що має свої переваги (конфіденційність, час, гроші, адмінресурси), але поверхневий аналіз закону про медіацію показує, що він також не досконалий і має ряд недоліків. Після підписання закону та набрання ним сили, якщо сторони погодяться вирішити конфлікт шляхом медіації, суд зобов'язаний буде зупинити провадження, але не більш ніж на 90 днів із моменту винесення ухвали про зупинення провадження у справі. За результатами проведеної медіації сторони можуть укласти мирову угоду, а суд має затвердити її, якщо вона не порушує права третіх осіб. Медіація аналогічна процесуальному інституту «Врегулювання спору за участю судді». На практиці інститут «Врегулювання спору за участю судді» не набув широкого розповсюдження, адже сторони почали зловживати такою можливістю і часто мали на меті зробити відвід судді. Зокрема, якщо сторони не досягли згоди за участі судді, такий суддя підлягає відводу. Із огляду на наведену практику цілком можливо, що сторона зловживатиме й інститутом медіації. Як приклад, сторона погодиться на врегулювання конфлікту за участі медіатора, але без жодного дійсного наміру на це і в такий спосіб намагатиметься затягнути процес і зупинити провадження.

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів): Закон України від 03.03.1998 № 137/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137/98-%D0%B2%D1%80#Text>.

3. Лазор В.В. Правове регулювання правових спорів, конфліктів і порядок їх вирішення на сучасному етапі: монографія / Лазор В.В. Луганськ: Вид-во «Література», 2004. 332 с
4. Юридична енциклопедія: в 6 т. / за ред. Ю.С. Шемшученка. Київ: «Укр. енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1999. Т. 6. 765 с.
5. Словник української мови: в 11 т. Київ : Наукова думка, 1970-1980.
6. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків: Право, 2016.
7. Трудове право : підручник / О.М. Ярошенко та ін. ; за заг. ред. О.М. Ярошенка. 3-тє вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2019. 544 с.
8. Кодекс законів про працю України: Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
9. Можайкіна О. С. Поняття та зміст основних принципів медіації в цивільно-правових відносинах. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. № 5. С. 55.
10. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський та ін. ; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.
11. Проект Закону про медіацію від 19.05.2020 № 3504. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.

Олексій БОНДАРЕНКО

слухач магістратури
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

к.ю.н., доц. **М.П. Юніна**
доцент кафедри

цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі розвитку суспільства загострення набирають проблеми у сфері вирішення конфліктних ситуацій між особами. Зазначимо, що недосконалість законів, що полягає у неможливості передбачення моментів складності ситуації та особистої специфіки, безпосередня тривалість судового розгляду справи, перевантаженість судів, а також наявність труднощів у реалізації прийнятих судом рішень, відповідним чином свідчить про обмеженість та наявність недоліків розгляду справ саме в судовому провадженні. Виходячи з цього, актуальними виступають питання пошуку новітніх способів урегулювання конфліктів, а також шляхів до порозуміння конфліктуючих сторін.

Одним із видів сучасних способів вирішення спорів є медіація, яка являє собою відповідний процес, коли неупереджена сторона (медіатор), безпосереднім чином допомагає налагодити комунікації між сторонами конфлікту, за допомогою спеціалізованих методів спілкування та ведення переговорів [1]. Зазначимо, що медіатор не приймає рішення та не надає порад стосовно прийняття рішень, тобто в процесі медіації сторони лише самостійно приймають рішення, що влаштуватиме та задовольнятиме безпосередні інтереси обох сторін конфлікту. Також доцільним є зазначити той факт, що сама по собі медіація поділяється на певні види, що залежать від сфери конфліктної ситуації, а також від способу вирішення конфлікту, які обрають сторони спору.

Пряма медіація є безпосередньою зустріччю сторін конфлікту, а непряма полягає в процесі, що здійснюється шляхом передачі інформації посередником (медіатором) від однієї сторони до іншої. Комерційна медіація полягає у процесі вирішення конфліктів у сфері господарських правовідносин між сторонами, що безпосередньо не підпорядковуються одна одній. За цього виду медіації сторонам конфлікту надаються рівні можливості при обранні незалежного медіатора, який допомагає їм зберегти не лише часові та грошові ресурси, а й партнерські відносини [2].

Сутність медіації полягає у вирішенні спорів із залученням посередника, який має спеціальну підготовку та є незалежним і безпосередньо організовує переговори таким

чином, щоб налагодити саму комунікацію, а також створити поле для порозуміння, що в подальшому призводить до знаходження компромісу між сторонами конфлікту.

Слід зазначити, що медіація як один із видів альтернативних способів вирішення спорів є ефективною та потрібною в використанні, адже під час відповідного процесу наявними є такі переваги: 1) економія часу; 2) зниження вартості процесу вирішення спору; 3) можливість відповідним чином впливати на результат; 4) конфіденційність процедури; 5) можливість збереження або відновлення ділових відносин між сторонами; 6) з'являється певна можливість запобігання виникнення конфліктів в майбутньому; 7) гарантії виконання рішення (у випадках успішної медіації) [3]. Вищезазначені переваги вказують на той факт, що медіація є найбільш доцільною та зручнішою при вирішенні будь-яких конфліктів, адже можливим є дійти порозуміння та зменшення кількості витрат, а також виключити можливість довгого процесу розгляду справи.

Інститут альтернативного вирішення спорів знайшов своє відображення в практиці міжнародного законодавства, адже відповідні його види (зокрема медіація) безпосередньо доводять його ефективність, успішність та оперативність порівняно із традиційним судовим порядком врегулювання правових спорів. Щодо України, то зазначимо той факт, що вже розроблено Міністерством юстиції у співпраці зі спільнотою медіаторів проект Закону №3504 «Про медіацію», що у 2020 році прийнято за основу. Відповідним проектом установлені правові засади та певний порядок проведення медіації саме в Україні. Однак у нашій країні впровадження медіації здійснюється досить повільними темпами, в порівнянні з іншими державами світу, адже законодавчого закріплення цього інституту в Україні немає.

Отже, можна зробити висновок, що проблематика законодавчого впровадження даного інституту в правову діяльність нашої країни полягає в наявності невисокого рівня правової культури, низького рівня довіри до даної послуги з боку населення, недостатньої проінформованості суспільства загалом, а також певної специфіки національного правосуддя. Спираючись на це, необхідним є здійснення відповідних дій з боку державної влади з метою запобігання розвитку даних факторів, що негативно впливають на ефективне впровадження медіації в національну правозастосовну практику.

1. Розман Ю. В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення приватно-правових спорів. *Актуальні проблеми політики*. 2013. 245-256 с.

2. Притика Ю. Д. Зміст та класифікація принципів медіації. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. 86-92 с.

3. Кармаза О. О. Інститут медіації: основні концепції розвитку. *Підприємство, господарство і право*. 2017. 24-28 с.

Олег НАЛИВАЙКО

старший науковий співробітник
секретаріату Вченої ради
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Валерія ЛЕВАДНА

здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МЕДІАЦІЯ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА

У сучасному світі найпопулярнішим альтернативним методом вирішення конфліктів та спорів є медіаційна процедура, яка набула своєї актуальності ще в сімдесятих роках двадцятого століття в США та Європі. Імплементация до національного законодавства міжнародних стандартів актуалізувало питання нормативно-правового закріплення альтернативних методів врегулювання спорів і в національному

законодавстві. До того ж, створення інституту медіації в Україні є одним із заходів децентралізації державної влади, надання громадянам реальної можливості обирати інші несудові способи вирішення своїх суперечок зі збереженням судової влади як основного механізму вирішення спорів у суспільстві. Попри те, що в Україні діяльність у сфері медіаційних послуг поступово стає окремою професією, все одно така послуга потребує професійних умінь юриста, адже надання послуг в медіації має певну правову основу.

Розробленню наукових підходів щодо ефективної реалізації медіації приділяли такі науковці, як Т. Барабаш, Б. Леко, Г. Чуйко, М. Поліщук, О. Можайкіна, Л. Махова, Н. Мазарані, Г. Огречук, С. Йосипенко, С. Калашникова, В. Цимбалюк, Т. Шинкар та ін.

У сучасному світі найважливішими соціальними цінностями та головним об'єктом більшості конституційно-правових відносин є свободи людини та громадянина, що згідно зі статтею 55 та статтею 124 Конституції України охороняються судом. Кожен має право на все, що не заборонено законом засоби захисту своїх прав і свобод від порушень та незаконного втручання. Водночас, основний закон держави, а саме стаття 59, гарантує кожному право на професійну правову допомогу, яка надається безкоштовно у випадках, передбачених законом [1]. Для виконання цієї важливої соціальної функції в Україні діє інститут адвокатури. Але, якщо спиратися на реалії нашого світу, то захист прав та свобод громадян у державі можливий не тільки зверненням до судових органів та правозахисних інститутів, але, водночас, можна звернутися і до альтернативних методів вирішення конфліктів, серед яких особливе місце посідає медіація.

Для повного розуміння, як саме впливає медіація на професійну діяльність адвоката, необхідно дослідити поняття «медіація». На думку О. Можайкіної, медіація є структурованою, добровільною та конфіденційною процедурою позасудового врегулювання конфлікту, в котрій посередник допомагає сторонам у розумінні їхніх інтересів та пошуку ефективних шляхів досягнення взаємоприйняттого рішення [2]. А що ж стосується мети медіації, то як вважає Л. Махова, – це обговорення, усвідомлення й опрацювання складної конфліктної ситуації задля оптимального виходу з неї [3]. Медіація проводиться незалежною, нейтральною та неупередженою особою, тобто медіатором. Як визначають певні науковці, медіатор – це підготовлений посередник, котрий допомагає сторонам конфлікту вирішити ситуації [3].

Досліджуючи цю проблематику, насамперед, варто зазначити, що відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокатська діяльність – незалежна професійна діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту [4]. Наразі поширеним явищем у Європі є застосування адвокатами технік із медіаційних послуг та умінь медіатора, тому що врегулювання конфліктів за допомогою медіації має певні позитивні аспекти, як і для адвоката, так і для клієнта.

Вплив медіації на професійну діяльність адвоката має низку позитивних переваг, а саме: підвищення конкурентоспроможності на ринку праці; опанування нових умінь у наданні медіаційних послуг; адвокат може сам виконувати функції медіатора.

Деякі науковці виокремлюють також інші переваги медіації як альтернативного способу врегулювання конфлікту, на відміну від судового захисту порушених прав, серед яких такі: на відміну від судового розгляду, процедура медіації використовується добровільно, та лише за згодою двох сторін; сторони самостійно можуть вибрати медіатора, проте у процесі судочинства регламентованим є призначення судді; процес медіації є оперативним вирішенням конфлікту та короткостроковим, але судовий процес є доволі неоперативним вирішенням конфлікту; нейтральність та незалежність медіатора, гнучкість процедури медіації на відміну від владних повноважень суду та чіткої урегульованості процесу [5].

Відповідно до статті 7 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», то адвокатська діяльність не містить обмежень щодо несумісності з медіаційною діяльністю [2]. Також згідно зі статтею 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правової допомоги, необхідні для належного виконання договору про надання правової допомоги [2]. Отже, опираючись на законодавство адвокат може пов'язувати свою професійну діяльність з медіаційною. Як зазначалося вище, врегулювання конфліктів здійснюється медіатором, тобто незалежною третьою особою.

Важливим аспектом є те, що медіатор має задовольнити обидві сторони спору. Тому адвокат повинен підготувати свою оцінку ситуації для вирішення спору. Якщо ж одна сторона все ж таки бажає скористатися медіаційними послугами, то адвокату потрібно запросити другу сторону для вирішення конфлікту.

Отже, в такому випадку адвокат-медіатор зобов'язаний дотримуватися не лише етичних засад адвокатської діяльності, але й етичних засад медіації. Керуватися адвокат повинен Європейським кодексом етики медіаторів. Також, як адвокат, так і медіатор мають дотримуватися конфіденційності у справах. Якщо порівнювати медіатора без юридичної освіти та адвоката-медіатора можна виокремити певні переваги. Адже адвокат може не лише дійти до вирішення конфлікту, а й допомогти з офіційною частиною, тобто грамотно все оформити з юридичної точки зору. Також, на відміну від інших юристів, адвокату не властивий обвинувальний ухил ведення справ, тому він психологічно налаштований знаходити позитивні аспекти у своєму клієнті.

У межах дослідження варто також зауважити негативні аспекти. Можна зазначити те, що в Україні відсутні законодавчі норми стосовно повного правового регулювання процедури медіації. Зокрема, це значною мірою унеможливило використання процедури для вирішення будь-яких конфліктів. Наразі в Україні приймається проєкт Закону України «Про медіацію».

Отже, найпопулярнішим альтернативним методом вирішення конфліктів та спорів є медіація. Медіація повинна стати невід'ємною частиною адвокатської діяльності, бо потреба суспільства у медіаційних уміннях адвоката з кожним днем зростає. Вплив медіації на професійну діяльність адвоката має певні недоліки та переваги. Відповідно до законодавства України адвокат може поєднувати свою професійну діяльність з медіаційною. Інтеграція медіації в українську правову систему є важливим завданням не лише для інститутів громадянського суспільства, а й для держави.

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 24. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254>

2. Можайкіна О. С. Поняття та зміст основних принципів медіації в цивільно-правових відносинах. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 55.

3. Махова Л. О. Переваги впровадження в Україні інституту медіації як позасудового способу врегулювання господарських спорів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 125.

4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 року № 5076-VI (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/shho-advokatu-potribno-znaty-pro-mediatsiyu/>

Тетяна БОРИСЕНКО

викладач кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МЕДІАЦІЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Зародження такого явища, як «медіація» бере свій початок ще з часів давніх Афін, Стародавньої Греції та Риму. Саме тоді для мирного та об'єктивного врегулювання конфлікту, що виникав між людьми залучалась третя особа, яка мала бути незалежною та незацікавленою. Переважно в якості третьої особи, що мала вирішувати конфлікт, виступала особа похилого віку, яка, маючи багатий життєвий досвід, могла запропонувати сторонам конфлікту декілька варіантів мирного вирішення конфліктної ситуації.

У сучасному розумінні «медіація» як окремий альтернативний спосіб вирішення спорів зародилася в 60-70 роках ХХ ст. у США. Поява і динамічний розвиток процедури медіації в цій країні були зумовлені кризою судової системи. За таких обставин, беручи участь у медіації, сторони отримували реальну можливість швидко та ефективно вирішити власний спір. Із часом, численні переваги медіації, порівняно із судовим розглядом спору, стали причиною розширення географічних кордонів використання цієї

процедури. Так, медіація набула поширення у Великобританії, Канаді, Австралії і в більшості країн Європейського Союзу (Австрія, Італія, Німеччина, Нідерланди та інші). [1, с. 134]

Вітчизняні українські науковці, не зважаючи на те, що поняття «медіація» є широкоживим на міжнародному рівні та у зарубіжній правовій теорії і практиці, не дійшли єдиного підходу до розуміння самого змісту поняття «медіація».

Так, О. Белінська, під поняттям «медіація» розуміє добровільний та конфіденційний спосіб вирішення конфліктної ситуації, де медіатор у ході структурованої процедури допомагає учасникам конфлікту вступити у прямі перемовини з метою вироблення спільного рішення щодо проблеми. [2, с. 158–159]

М. Колеснікова та А. Шаповалова визначають медіацію, як техніку ведення переговорів за допомогою третьої нейтральної сторони (медіатора), яка не є суддею чи арбітром, – він не судить і не виносить жодних рішень, він нейтральний відносно сторін конфлікту, проте саме від нього залежить результат порозуміння, отримання найвигіднішого варіанту вирішення спору, який задовольнить обидві сторони. На думку науковців, важливою ознакою медіації є те, що вибір медіатора здійснюється спільно та добровільно, а цінність цього способу обумовлена розв'язанням протиріч шляхом зосередження безпосередньо на інтересах сторін (опонентів спору), досягнення взаємної згоди, а не на правових позиціях або договірних правах [3, с. 44].

С. Корінний під інститутом медіації в адміністративному процесі запропонував розуміти особливий інститут права, якому властива внутрішня організація, взаємозв'язок юридичних норм, що у своїй сукупності становлять цілісну конструкцію, завдяки якій здійснюється регулювання правовідносин в адміністративному процесі між сторонами в адміністративній справі щодо вирішення їх публічно - правового спору шляхом залучення до цієї процедури посередника в особі судді задля досягнення примирення сторін у справі [4, с. 11].

Проаналізувавши запропоновані визначення поняття «медіації», можна виокремити такі основні принципи медіації: 1) добровільна участь; 2) рівність прав сторін; 3) незалежність, неупередженість та нейтральність медіатора; 4) конфіденційність інформації щодо процедури медіації.

Зважаючи на високу популярність та широке застосування процедури медіації для вирішення конфліктних ситуацій в різних країнах світу, у світовій практиці склалися певні моделі медіації. Так, на підставі дослідження різних видів медіації у зарубіжних країнах, М. Поліщук пропонує розглядати три такі основні моделі: 1) приватна (позасудова) медіація, що характеризується повною незалежністю від процесу розгляду спору судом; 2) присудова медіація, для якої властива певна координація із судовим процесом, але відмежування процедури медіації від суду як інституції; 3) медіація в межах судового процесу, для якої притаманним є локальний і персональний зв'язок із судом та діями, що реалізуються в межах розгляду справи судом [5, с. 53].

Що ж стосується вітчизняної практики застосування альтернативних способів вирішення адміністративних спорів, то Кодексом адміністративного судочинства передбачено можливість застосування сторонами у справі процедури врегулювання спору за участю судді. Така процедура ззовні, має багато спільного з медіацією, що призводить до необґрунтованого ототожнення цих понять. Однак вони зовсім різні.

Порядок вирішення адміністративних спорів за участю судді регламентовано главою 4 розділу II Кодексу адміністративного судочинства України. Аналіз законодавчих норм дозволяє дійти висновку, що вирішення адміністративних спорів за участю судді може застосовуватися лише до початку розгляду справи по суті. Сама переговорна процедура здійснюється під керівництвом судді, який розглядає справу, а не медіатора. Адміністративний спір у такому випадку вважається вирішеним у разі примирення сторін, звернення позивача до суду із заявою про залишення позовної заяви без розгляду, або в разі відмови позивача від позову чи визнання позову відповідачем. Окрім цього, під час вирішення спору за цією процедурою суддя та сторони процесу зобов'язані дотримуватися процесуальних вимог та враховувати судову практику.

На відміну від процедури вирішення адміністративних спорів за участю судді, медіація, переважно, здійснюється за участю особи, яка має спеціальну підготовку, до того ж, сторони не обмежені предметом спору та можуть вийти за межі попереднього конфлікту та урегулювати інші спірні моменти.

Тому можна стверджувати, що у вітчизняній практиці розгляду адміністративних

справ процедура медіації в класичному її розумінні відсутня. Унаслідок цього деякі науковці вважають, що в адміністративних процедурах України гарною практикою буде запровадження такої моделі медіації, за якої право проведення процедур медіації залишиться за зовнішніми медіаторами права, якими може бути як професійний приватний медіатор із відповідною ліцензією, що уповноважений державою здійснювати діяльність з проведення медіації у порядку, встановленому законом, щось на кшталт приватного виконавця, або, залежно від категорії спору, уповноважений посередник від органу державної влади чи місцевого самоврядування [6, с. 165].

В Україні нагальною є потреба розвитку альтернативних методів вирішення спорів, серед яких – не лише арбітражі та третейське судочинство, а також переговорні процедури, в тому числі за участі нейтрального посередника – медіатора. О. Крутій вважає, що використання медіації свідчить про високу інституційну розвиненість суспільства, оскільки медіація забезпечує запобігання та розв'язання конфліктних ситуацій між суб'єктами публічного управління: органами публічної влади та структурами громадянського суспільства поза примусовими засобами. Це є особливо важливим в умовах глобалізації, коли збільшується напруженість у міжнародних відносинах та розширюється джерела конфліктної взаємодії. Тому, чим більше система публічного управління країни відкрита до паритетності та інноваційності у вирішенні конфліктів, тим вище її потенціал стійкості до протистояння конфліктним та соціально напруженим ситуаціям на міжнародному рівні [7, с. 11-12].

Однак, для повноцінного запровадження медіації в сучасний Український правовий простір, необхідно вирішити деякі проблемні питання, що наразі існують у цій сфері. І основною з них є створення належної правової основи для ефективного врегулювання конфліктів за допомогою медіації відповідно до європейських стандартів і норм міжнародного права. Необхідним є утворення законодавчої бази, яка б містила основні принципи медіації, сферу її застосування, коло справ, у яких можливе призначення медіації, вимоги до медіаторів та умови набуття статусу медіатора, правовий статус медіатора, максимальні строки проведення медіації для уникнення невинуватого затягування процедури учасниками. Вирішенням цієї проблеми повинен стати Закон України «Про медіацію», який наразі вже прийнятий Верховною Радою України у другому читанні.

1. Поліщук М. Я. Поняття медіації як альтернативного методу вирішення спорів. Держава і право. 2014. URL : http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Oty6-iL0v34J:www.irbis-nbuv.gov.ua/cgiin/irbis_nbuv/cgiirbis4.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/dip_2014_65_22.pdf+&cd=15&hl=ru&ct=clnk&gl=ua

2. Белінська О.В. Медіація – альтернативне вирішення спорів. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 1 (5). С. 158-173.

3. Колеснікова М. В. Шаповалова А. О. Актуальність впровадження інституту медіації в законодавстві України. *Правові горизонти/Legal horizons*. 2017. С. 41-46. URL : <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/57892>.

4. Корінний С. О. Впровадження медіації в адміністративний процес України, автореф. дис. канд. наук: 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Ужгород, 2019, 22 с.

5. Polishchuk, M. Ya. (2016) Modeli mediatsiyi: porivnyal'no-pravovyy analiz dosvidu zarubizhnykh krayin [Models of mediation: comparative legal analysis of the experience of foreign countries]. *Sudova ta slidcha praktyka v Ukraini*. Vyp. 2. S. 52-56. [in Ukr.].

6. Берлач А. І., Издебська У. І. Медіація в адміністративному судочинстві. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4. С. 161-167. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2020_4_27.

7. Крутій О. М. Медіація як комунікаційний засіб розвитку корпоративної культури публічного управління в умовах глобалізації / *Державне будівництво*. 2019. № 2. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2019_2_4.

Тетяна БОРОДУЛЬКІНА
доцент кафедри психології та педагогіки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, доцент

ДУХОВНЕ «Я» ЯК ОСНОВА УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МЕДІАТОРА

Аналіз існуючих теоретичних підходів до визначення поняття «медіація» та характеристик медіаційної діяльності дає нам можливість виділити ключову (психологічну) умову для успішного здійснення медіаційного процесу: нейтральність медіатора як посередника (незалежної третьої сторони у розв'язанні конфлікту, переговорах, тощо) [5, с. 25-33], нейтральне ставлення до учасників медіаційного процесу та здатність зайняти відсторонену позицію під час посередництва [3, с. 19].

Вважаємо, що для того, щоб не тільки зовнішньо демонструвати нейтральну та незалежну позицію відносно до учасників певного міжособистісного конфлікту та/або переговорів, але і внутрішньо перебувати в цій відстороненій позиції тривалий час, протягом всього медіаційного процесу, у медіатора мають бути сформованими відповідні компетентності. Поряд із «професійною позицією», «знанням процедури медіації та здатності до її проведення»; певними комунікативними навичками та особистісними якостями [3, с. 19], у медіатора має бути на достатньо високому рівні сформована самосвідомість. Високопрофесійний медіатор, на нашу думку, має бути, перш за все, зрілою особистістю з усвідомленими духовними цінностями та орієнтирами. Усвідомлене буття в духовній площині є основою та важливим чинником професійної діяльності медіатора, а саме – його відстороненої позиції та нейтральності.

Будь-яке спілкування супроводжується певними емоційними проявами з боку її учасників. У багатьох випадках, саме неврегульовані та неконтрольовані емоційні реакції, імпульсивність комунікантів призводять до спалаху конфлікту. Великою перепорою для налагодження конструктивної взаємодії та вирішення конфліктної ситуації часто є негемовні емоції учасників конфлікту, яким важко відсторонитися від власних почуттів (часто негативних) та подивитися на ситуацію «зверху», з іншого боку. Цей крок – відсторонитися від емоцій та особистісних вузьких інтересів, подивитися на виниклу проблемну ситуацію «зверху» – учасникам будь-якого конфлікту можливо зробити, на нашу думку, з позицій «Духовного Я» («Вищого Я») людини. Проте найчастіше конфлікт розгортається в площині так званого «Повсякденного Я». А як зазначає М. Вайс, «Повсякденне Я» не може допомогти людині в кризу, воно не є «локомотивом розвитку» [2, с. 25]; «сутність повсякденного Я – це інерція, перебування в тому, що про себе знаєш», тоді як сутність Вищого Я – це перетворення; Вище я шукає перетворюючу дію [2, с. 29].

Вважаємо, що в медіаційному процесі медіатор символічно грає роль «Духовного Я» відносно до розв'язання тієї чи іншої конфліктної ситуації, що розгортається на рівні «Повсякденного Я» учасників конфлікту. Для того, щоб виконувати роль так званого «замісника» «Духовного Я» у конфліктній ситуації, у медіатора має бути накопичений власний досвід духовного розвитку.

На думку М. Вайса, саме «Вище Я – це єдина інстанція в людині, чия сутність є передбачення, рух вперед та пошук змін, які ведуть далі» [2, с. 27]. «Дух є спрямованим на мету життя, він завжди орієнтований на майбутнє», - зазначає Б. Лівехуд [4, с.24]. Цікаво, що однією з особливостей медіації, на думку О. Урусової, є саме «спрямованість у майбутнє, оскільки це єдина площина, що надає можливість встановити конструктивну взаємодію особистостей для досягнення спільної мети» [5, с. 32]. Тобто, перенесення уваги в площину майбутнього в медіаційному процесі можливе з позицій саме «Духовного Я» людини, тоді як увага «Повсякденного Я» зосереджена або на проблемах минулого, або на повсякденні.

Розгляд «Духовного Я», як основи успішної професійної діяльності медіатора, звичайно, не означає, що інші сторони буття та особистості медіатора не мають значення і не є важливими. Проте «Духовне Я», на нашу думку, є тим внутрішнім стрижнем медіатора, що дає йому можливість зберігати спокій, рівновагу, зосередженість та ясну

свідомість у найскладніших медіаційних ситуаціях.

Значимо, що поділ самосвідомості людини на два «Я» («Повсякденне Я» та «Духовне Я») є дещо умовним. Погоджуємося з тезою Р. Ассаджіолі про «дійсну єдність та унікальність «Я»»; «немає двох «Я», двох незалежних та відокремлених істот»; «Я» одне і воно проявляється на різних рівнях усвідомленості [1, с. 31-32]. Прагнення до внутрішньої інтеграції та цілісності і є проявом духовного в людині, одним з імпульсів її духовного розвитку та самоздійснення. Вважаємо, що медіатор, який є духовно розвинутою зрілою особистістю буде значно ефективнішим у медіаційному процесі, ніж медіатор із домінуючим «Повсякденним Я» та неінтегрованою імпульсивною особистістю.

Медіація – це не тільки чіткий алгоритм дій, спрямований на знаходження вірного рішення; а медіатор – це не тільки той, хто навчений активно слухати та влучно застосовувати ті чи інші стратегії та прийоми розв'язання конфлікту. Медіація починається зі свідомої підготовки та внутрішнього налаштування медіатора на Зустріч інших «Я», зі створення простору та відповідної атмосфери для Зустрічі цих «Я». «Необхідною умовою для сприймання іншої людини в її Я-бутті є переживання себе самого як Я-істоти» [6, с. 133] – такий підхід до Іншого можливий саме в духовній площині буття людини; саме досвід переживання власного «Духовного Я» медіатором буде запорукою того, що учасників медіації він буде сприймати не тільки як дві сторони конфлікту, але як індивідуальності, «Я», між якими потрібно побудувати «міст» для можливості Зустрічі.

1. Ассаджіолі Р. Психосинтез. Принципы и техники. М.: Эксмо-Пресс, 2002. 416 с.

2. Вайс М. Я тот, кем мог бы стать. Шансы развития в биографии. Из опыта биографического консультирования. К.: НАИРИ, 2021. 240 с.

3. Гусев А.І. До проблеми особистісно орієнтованої підготовки медіаторів // Гусев А. І. До проблеми особистісно орієнтованої підготовки медіаторів. Освіта та розвиток обдарованої особистості. № 7 (38), 2015. С. 18-22.

4. Ливехуд Б. Кризисы жизни – шансы жизни. Развитие человека между детством и старостью. Калуга. «Духовное познание», 2012. 224 с.

5. Урусова О. Г. Формування психологічної готовності майбутніх медіаторів до роботи у сфері управління персоналом. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук зі спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, 2018.

6. Шульц Д., Шёффман Э. Пути к другому. Аспекты лечебнопедагогической диагностики на основе антропософии. К.: НАИРИ, 2019. 176 с.

Ірина БОТНАРЕНКО

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності

Навчально-наукового інституту № 1

Національної академії внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук

ПРИМИРЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: ДЕЯКІ МІРКУВАННЯ

Правова система України у сфері кримінального судочинства характеризується тим, що значна кількість її правових інститутів не використовуються в повному обсязі та належним чином. Одним із таких інститутів є примирення сторін, закріплене у Главі 35 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України, та різновид такого примирення сторін – медіація (який, на жаль, на сьогодні ще не отримав свого законодавчого закріплення). Змістом зазначеного інституту є те, що за наявності визначених умов кримінальне провадження може бути припинено (закрито), якщо обвинувачений примирився з потерпілим.

Запровадження в Україні особливого порядку кримінального провадження на підставі угод здійснилось з урахуванням рекомендацій міжнародно-правових актів, зокрема: Рамкового рішення Ради Європейського Союзу «Про місце жертв злочинів у

кримінальному судочинстві» від 15.03.2001 р., Рекомендації № 6 R (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи «Щодо спрощення кримінального правосуддя» від 17.09.1987 р., Рекомендації № R (99) 19 від 15.09.1999 р. Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації у кримінальних справах, Резолюції ПАРС «Укладання угод у кримінальному провадженні: необхідність мінімальних стандартів для систем відмови від судового розгляду» № 2245 (2018), Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи державам-членам стосовно заходів щодо недопущення і скорочення надмірного робочого навантаження на суди № R (86) 12; Рекомендації Res (2005) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо захисту свідків та осіб, які співпрацюють з правосуддям, ухвалену Комітетом Міністрів Ради Європи на 924-му засіданні заступників міністрів 20 квітня 2005 року та інших актів.

У наукових колах питання досягнення компромісу торкалися у своїх дослідженнях фахівці різних галузей права: Х. Аликперов, О. Бандурка, І. Басиста, К. Бурба, Л. Головка, П. Головнєнков, М. Дирдін, В. Землянська, О. Кучинська, Л. Лобойко, В. Маляренко, Ю. Микитин, В. Нор, В. Труба, О. Перепада, П. Пушкар, Т. Присяжнюк, Г. Саєнко, О. Санталов, О. Сидельніков, В. Тertiшник, М. Хавронюк, Л. Хрушова, В. Чабанюк, С. Чернявський, М. Шумило та інші. Не применшуючи значення наукового доробку вчених з окресленої тематики, відмітимо, що наразі вони, однак, не повністю розкривають кримінально-процесуальну концепцію примирення, або дослідження здійснюються в контексті розгляду інших теоретико-прикладних проблем. Окрім того, на практиці процедура припинення кримінального провадження у зв'язку з примиренням сторін викликає дуже багато питань і складнощів. Зокрема, примирення сторін на стадії досудового розслідування зустрічається набагато рідше, ніж у суді. Однією з причин такої ситуації можна назвати небажання правоохоронних органів здійснювати таку процедуру з огляду на можливе сприйняття її як впливу (тиску) на потерпілого або небажання закривати кримінальне провадження на стадії завершення та передачі його до суду.

Із урахуванням того, що угода про примирення сторін є новітнім інститутом для кримінального судочинства України – застосовується виключно з моменту прийняття у 2012 році КПК України, під час її укладання на різних стадіях кримінального провадження іноді виникають дискусійні моменти як у сторони захисту, так і у потерпілої сторони, у зв'язку з чим вбачається доцільність у подальших поглиблених дослідженнях указаної проблематики.

Законодавче закріплення та практична реалізація угоди про примирення в кримінальному процесуальному праві України, стверджує Н. Турман, є втіленням ідеї відновного, так званого реституційного, правосуддя. Саме концепція відновлювального правосуддя стала однією з вагомих тенденцій розвитку сучасного судочинства у світі. Результатом здійснення відновного правосуддя є укладення добровільної угоди про примирення, у якій задовольняються інтереси як потерпілої сторони, так й особи, що підозрюється чи обвинувачується в учиненні кримінального правопорушення. Зазначена угода покликана забезпечити якнайшвидше й повне відновлення прав потерпілого за рахунок дій обвинуваченої особи [1, с. 273].

Поняття примирення у кримінальному процесуальному законодавстві України не окреслено, однак у п. 4 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 року №12 «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення від кримінальної відповідальності» закріплено положення, що під примиренням особи, яка вчинила злочин, з потерпілим необхідно розуміти акт прощення її ним в результаті вільного волевиявлення, що виключає будь-який неправомірний вплив незалежно від того, яка зі сторін була ініціатором та з яких мотивів [2].

У чинному законодавстві України інститут примирення знайшов своє закріплення: 1) у нормах Кримінального кодексу (далі – КК) України (ст. 46), яка передбачає звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим) [3]; 2) у положеннях КПК України – укладення угоди про примирення між підозрюваним (обвинуваченим) та потерпілим (Глава 35) [4]. У процесуальному законодавстві в загальних рисах закріплено зміст, умови та механізм досягнення компромісу, проте на сьогодні все ж існують прогалини та нечіткості, пов'язані з особливостями укладення такої угоди, що, у свою чергу, зумовлюють наявність наукових дискусій серед вчених та практиків.

Зі змісту зазначеного розділу КПК України, можна виділити ознаки, які

характеризують інститут примирення: 1) є способом урегулювання кримінально-правового конфлікту; 2) участь лише потерпілого та особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні кримінального проступку або нетяжкого злочину; 3) наслідком укладення та затвердження угоди про примирення є: а) для підозрюваного чи обвинуваченого – обмеження права оскарження вироку згідно з положеннями статей 394 і 424 КПК України та відмова від здійснення прав, передбачених п. 1 ч. 4 ст. 474 КПК України; б) для потерпілого – обмеження права оскарження вироку згідно з положеннями статей 394 і 424 КПК України та позбавлення права вимагати в подальшому притягнення особи до кримінальної відповідальності за відповідне кримінальне правопорушення і змінювати розмір вимог про відшкодування шкоди. Із аналізу ст. 468 КПК України ми бачимо, що угода про примирення сторін можлива при вчиненні кримінального проступку або нетяжкого злочину. Наразі законодавець не конкретизує коло діянь, при вчиненні яких можливе застосування зазначеного інституту. Лише в абз. 2 ч. 1 ст. 468 КПК міститься положення про те, що угода про примирення у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, може бути укладена лише за ініціативою потерпілого, його представника або законного представника [4].

Наступне положення, на яке необхідно звернути увагу, це те, що примирення сторін можливе за спільної узгодженої позиції потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого). Тобто, потерпілий оголошує свої умови, на яких можлива відмова від вимоги притягнути підозрюваного (обвинуваченого) до відповідальності, а останній погоджується на виконання цих вимог. Домовленості стосовно угоди про примирення, окрім зазначених вище осіб, можуть проводитися також і захисником, і представником, або за допомогою іншої особи, погодженої сторонами кримінального провадження (крім слідчого, прокурора або судді) (ч. 1 ст. 469 КПК України). Згідно з ч. 8 ст. 469 КПК у випадку, коли в провадженні беруть участь кілька потерпілих від різних кримінальних правопорушень і домовленості про укладення угоди досягнуто не з усіма потерпілими, тоді угоду може бути укладено з одним або кількома з потерпілих, а відповідні матеріали відносно особи, з якою досягнуто домовленості, підлягають виділенню в окреме провадження. Якщо ж у провадженні беруть участь кілька потерпілих від одного злочину, угода може бути укладена й затверджена тільки з усіма потерпілими. У питанні примирення, зазначає Г. Юркова, дуже важливим є те, що воно повинно бути реальним, якщо заподіяна кримінальним правопорушенням шкода повністю відшкодована, але примирення потерпілого з винним не відбулося, останній не може бути звільнений від кримінальної відповідальності за ст. 46 КК України [5].

Отже, першочерговою умовою, яку мають виконати учасники кримінального судочинства для надання можливості органу досудового розслідування закрити кримінальне провадження у зв'язку з примиренням сторін, є добровільне виявлення потерпілим бажання примиритися з підозрюваним (обвинуваченим) і, на підставі урахування цієї обставини, припинити кримінальне провадження.

На нашу думку, заслуговують на увагу положення, зазначені О. Стратієм. На переконання науковця, розуміння поняття «угоди про примирення» зводиться до такого: 1) спосіб урегулювання спору, розбіжностей. Під час укладання угоди про примирення фактично суд не розглядає кримінальне провадження, оскільки сторони самостійно врегульовують спір на підставі примирення; 2) процедуру врегулювання спору як порядок вчинення дій, спрямованих на врегулювання спору (висунення та обговорення умов примирення, укладення угоди); 3) реалізацію сторонами їх процесуального права: укладення угоди про примирення, звернення до суду з проханням про затвердження цієї угоди є процесуальними діями; 4) договір, у якому містяться зобов'язання сторін. Відповідно, він регулює правовідносини (встановлює права і обов'язки його сторін: підозрюваного чи обвинуваченого і потерпілого), встановлює юридичний факт, що має процесуальне значення (угода про примирення, затверджена судом, є підставою для закриття кримінального провадження – юридичний факт у сфері процесуального та матеріального права), як документ (акт фіксації волі сторін) [6, с. 116].

На підставі вищевикладеного, визначимо примирення сторін як оформлену у належній процесуальній формі письмову домовленість потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого) щодо припинення кримінально-правового конфлікту, який виник між ними, шляхом досягнення прийнятного результату для обох сторін у межах кримінального провадження, вираженого у відшкодуванні визначеного розміру шкоди

потерпілому підозрюваному (обвинуваченому), та у відмові потерпілого від вимоги притягнути останнього до кримінальної відповідальності.

Правильне застосування зазначеного інституту сприяє підвищенню ролі та активності потерпілого у кримінальному судочинстві, повному та швидкому відновленню його порушених прав і свобод, одночасно має гуманістичне спрямування по відношенню до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення та в подальшому виявили позитивну поведінку, спрямовану на примирення з потерпілим, та відшкодування заподіяної кримінальним правопорушенням шкоди.

1. Турман Н. Поняття та значення угоди про примирення у кримінальному процесі України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12. С. 273–277.

2. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 року №12 «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення від кримінальної відповідальності» необхідно розуміти акт прощення їм ним в результаті вільного волевиявлення, що виключає будь-який неправомірний вплив незалежно від того, яка зі сторін була ініціатором та з яких мотивів. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05#Text>.

3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

5. Юркова Г. В. Проведення з примирення сторін у кримінально-процесуальному праві України: порівняльний аналіз. *Право і суспільство*. 2013. № 6-2. URL : http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2013/6-2_2013/85.pdf.

6. Стратій О. В. Психолого-правові особливості кримінального провадження на підставі угод : дис...канд.юрид.наук: 19.00.06. К., 2015. 226 с.

Марина ВОЙТЮК

викладач циклу загально-правових дисциплін
відділення первинної професійної підготовки,
спеціалізації та підвищення кваліфікації
Навчально-наукового інституту
заочного навчання та підвищення кваліфікації
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВТІЛЕННЯ МЕДІАЦІЇ В ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІЦІЇ У ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Практика застосування позасудового вирішення спорів досить поширена у країнах Європейського Союзу, Австралії та Сполучених Штатів. Україна досить тривалий час вивчала позитивний досвід зарубіжних країн у частині застосування позасудового врегулювання конфлікту – медіації. Нещодавно, 16 листопада 2021 року, у другому читанні Верховною Радою України прийнято Закон України «Про медіацію», що надасть можливість обирати несудові засоби вирішення конфліктів.

Згідно прийнятого Закону, медіація проводиться за взаємною згодою сторін медіації з урахуванням принципів добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації [1].

У Національній поліції використовуються напрямки, зазначені в ЗУ «Про медіацію», та застосовуються в процесі виконавчо-розпорядчої діяльності відносно суб'єктів вищевказаного інституту права.

Функціонування Національної поліції ґрунтується на загальних та спеціальних принципах, що визначають основні положення, якими керуються відповідні органи, а також посадові особи у виконанні поставлених перед ними завдань. Загальні принципи: верховенство права, дотримання прав і свобод людини, законність, відкритість та прозорість [2]; спеціальні принципи: політична нейтральність, взаємодія з населенням на засадах партнерства, безперервність, своєчасність, принцип толерантності та конфіденційності.

Впровадження медіації – новий досвід у діяльності поліції, що допоможе

покращити комунікацію із населенням, метою якої є запобігання виникненню або врегулювання конфлікту та недопущення вчинення правопорушень. Яскравим прикладом відображення інституту медіації у запобіганні домашнього насильства, що проходить через призму:

- юридичних консультацій;
- профілактичної бесіди;
- роз'яснювальної роботи про наслідки вчинення домашнього насильства.

Тобто, метою поліцейського при отриманні заяви чи повідомлення про вчинення домашнього насильства є вирішення конфлікту, і не завжди це вирішується складанням протоколу про адміністративне правопорушення за ст. 173-2 КУпАП [3] чи винесенням тимчасового заборонного припису стосовно кривдника, а інколи достатньо провести із потерпілим та ймовірним кривдником роз'яснювальну бесіду, попередити про адміністративну відповідальність та подальше перебування на профілактичному обліку в органах поліції в категорії «кривдник» (як свідчить поліцейська практика, деякі особи не знайомі із нормами чинного законодавства та наслідками даних дій).

Відповідно до статті 3 Закону України «Про медіацію»: медіація може застосовуватися у будь-яких конфліктах (спорах), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також кримінальних провадженнях під час укладення угод про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим та в інших сферах суспільних відносин [1].

Проте, у прийнятому Законі «Про медіацію» не враховані особливості вирішення категорій справ щодо вчинення домашнього насильства, до того ж, застосування медіації в таких справах суперечить Конвенції Ради Європи про запобігання насильства щодо жінок та домашньому насильству [4]. Позиція несумісності застосування медіації у справах щодо домашнього насильства закріплена у частині 1 статті 48 Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами – «Заборона обов'язкового застосування до процесів або винесення вироків альтернативного вирішення»: Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для заборони на обов'язкові альтернативні процеси з вирішення спорів, у тому числі посередництва та примирення, стосовно всіх форм насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції [4]. Проте, оскільки Україна не ратифікувала Конвенцію Ради Європи, то, відповідно, застосування медіації до домашнього насильства наразі не суперечить нормам українського законодавства.

Таким чином, запровадження інституту медіації в українське законодавство дозволить органам поліції забезпечити права та інтереси кожного суб'єкта, врегулювати конфлікти альтернативним способом та покращити комунікацію з населенням.

1. Про медіацію : Закон України прийнято від 16 листопада 2021 URL : <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/216385.html>.

2. Про поліції: Закон України від 2 липня 2015 № 580-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: прийнятого 7 грудня 1984 року № 8073-X. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text>.

4. Медіація в справах щодо домашнього насильства в контексті Законопроектів «Про медіацію». URL : <http://jurfem.com.ua/mediatsiya-v-spravah-shcodo-domashnyogo-nasylstva/>.

Роман МИРОНЮК

професор кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

Юлія ВОРОНА

курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ В АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО

У сучасному українському суспільстві наявна сформована ідея про судові рішення будь-яких питань, даний аспект призводить до перевантаженості суду та затягування розгляду провадження. Саме тому важливим аспектом для нашого суспільства на даному етапі виступає впровадження поняття медіації у даний процес.

Слід зазначити, що для України судова медіація є новим видом вирішення конфліктів, водночас, у зарубіжних країнах вона вже досягла значного успіху в своєму використанні. Так, медіація в адміністративному процесі вже активно застосовується в США, Австралії, деяких країнах Європи, серед яких Німеччина та Голландія. Саме тому ми повинні наголосити на тому, що на сьогодні доцільно використовувати практику інших держав із метою врегулювання даного питання у законодавстві нашої країни.

Відтак, вивчаючи дану тематику ми повинні зазначити, що поняття медіації у сучасному законодавстві нашої країни відсутнє. Тому ми пропонуємо звернути особливу увагу визначення що пропонує нам такий науковець, як В. Самохвалов, а саме – це процес врегулювання конфлікту за допомогою медіатора, який виступає третьою стороною з метою взаємовигідного та добровільного результату [1]. Вивчаючи даний аспект, ми не можемо оминати увагою той аспект, що, відповідно до статті 180 Кодексу адміністративного судочинства України, суддя у процесі підготовчого провадження повинен з'ясувати, чи бажають сторони врегулювати даний спір шляхом примирення, та надати їм строк для його врегулювання [2]. Ми вважаємо дане твердження не зовсім логічним, оскільки медіація має на увазі розв'язання спору без участі судді. Саме тому доцільно було б надати можливість сторонам до підготовчого провадження врегулювати даний спір шляхом укладення мирової угоди. У такому разі пропонуємо зобов'язати сторони до початку підготовчого провадження надіслати до суду заяву про завершення розгляду провадження за досягнення ними згоди.

Маємо зауважити, що даний аспект значно полегшить розгляд справ, оскільки особам котрі бажають врегулювати даний спір можливо буде це зробити до початку розгляду справи, що зекономить не лише час учасників, але й насамперед розвантажить суди.

Також, вивчаючи даний аспект більш детально, розуміємо, що в нашій державі відсутній механізм позасудового врегулювання спору, саме тому наголошуємо на необхідності впровадження до законодавства нашої країни саме даного аспекту. Відтак, стверджуємо, що визначення хто саме та за яких умов може розглядати дані спори та укласти договір примирення є необхідним. Також важливим аспектом, на нашу думку, виступає визначення процесуального статусу даного договору. Пропонуємо прирівняти його за статусом до рішення суду, із метою уникнення проблемних моментів/аспектів у даному питанні. Відтак ми можемо дійти висновку, що на сьогодні необхідно впроваджувати систему медіації до законодавчої бази нашої держави, а також більш якісно надавати тлумачення нормам та прописати у законодавстві випадки, коли особа має право розглядати справу у позасудовому порядку. Також слід зауважити, що необхідно закріпити саме поняття медіація, а також визначити, хто саме може її проводити.

1. Самохвалов В.П. Медіація як інститут відносного й примирного правосуддя. Перспективи застосування альтернативних способів вирішення спорів (ADR) в Україні: матеріали ІІ Львів. міжнар. форуму. Львів, 2009. С. 175-178.

2. Кодекс адміністративного судочинства України : закон України від 06.07.2005, № 2747-IV, поточна редакція 05.08.2021, URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#top>.

Діана ГАЛКІНА

курсантка факультету підготовки
фахівців для підрозділів
стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

д.ю.н., проф. **Р. В. Миронюк**
професор кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕДІАЦІЇ

Із огляду на те, що на сьогодні в Україні відсутнє законодавче закріплення медіації в системі адміністративного судочинства, можна скористатись іншим шляхом та розглядати медіацію як частину адміністративної діяльності судів. До того ж, слід розглянути декілька варіантів. Перший – медіатором виступає спеціально підготовлений працівник апарату суду. У такому разі медіація загалом не є частиною судочинства, а лише складовою «документообігу». Вбачаємо, що наявною є можливість реалізації такого підходу шляхом збільшення штатної чисельності працівників апарату суду відповідно до співвідношення кількості суддів та з урахуванням роботи спеціалізованих колегій із розгляду справ, а також шляхом розвитку цієї компетенції спеціаліста-медіатора. Другий варіант – здійснення медіації суддею, наділеним адміністративними повноваженнями (саме в межах адміністративної діяльності судді), який також є звільненим від обов'язку здійснювати судочинство в цій адміністративній справі.

Нам імпонує позиція С. Калашникової, яка вважає, що для того, щоб забезпечити права добросовісних учасників процедури медіації, потрібно передбачити спрощений порядок приведення медіативної угоди до виконання, розвиваючи ідею про те, що нотаріально засвідчити медіативну угоду та визнати за нею виконавчу силу – найдоцільніше. Це дасть змогу забезпечити реалізацію досягнутих у медіації домовленостей, дотримуючись принципів як юрисдикційної, так і неюрисдикційної діяльності [1].

Д. Давиденко із цього приводу зазначає, що в низці країн із розвиненими правовими системами, що мають тривалу історію еволюційного розвитку, склались механізми сприяння спрощеному виконанню мирових угод, досягнутих сторонами за відсутності судового процесу [2]. Суди в них уповноважені надавати виконавчу силу таким позасудовим мировим угодам. Це надає сторонам низку переваг порівняно з тією ситуацією, коли мирова угода затверджується після початку судової процедури.

Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів широко застосовується в усьому світі, насамперед у США, в Австралії та Європі. У багатьох країнах вона закріплена законодавчо. У суспільствах деяких держав, наприклад, Голландії, уже сформувалася культура медіації як можливого шляху врегулювання спору, в інших країнах, зокрема в Німеччині, вона тільки зароджується. У багатьох судах реалізуються модельні проекти; перші експерименти, що проводилися із залученням науковців, успішно завершилися. Наразі в Німеччині активно обговорюється питання щодо того, яким чином можна безпосередньо закріпити інститут медіації у тому чи іншому процесуальному кодексі.

Наприклад суддя-посередник (медіатор) у Канаді може відмовитись від застосування процедури досудового врегулювання адміністративних спорів у таких випадках: якщо він не бачить перспектив застосування процедури досудового врегулювання адміністративних спорів, оскільки характер спору свідчить про неможливість узгодження позицій сторін; якщо він усвідомлює, що одна зі сторін затаює час або використовує процедуру досудового врегулювання спорів недобросовісно (із метою з'ясування позиції іншої сторони, отримання інформації про наявні докази, що потім використає в судовому засіданні) [3]. Ми погоджуємось із таким підходом, і вважаємо за доцільне знайти відповідне закріплення в українському законодавстві.

Нині й в Україні планується запровадження медіації як альтернативної форми вирішення спорів, передусім в адміністративному судочинстві. Разом із питаннями організації роботи судів, відбору та підготовки суддів альтернативні методи розв'язання спорів становлять один з п'яти тематичних напрямків спільної програми Європейської Комісії та Ради Європи з покращення діяльності судової гілки влади в Україні. У червні цього року в Києві відбувся перший круглий стіл із питань можливостей медіації в адміністративному судочинстві. Керівництво ВАСУ прийняло рішення стосовно впровадження медіації в адміністративних судах України. Наразі, перші 14 суддів та наукових співробітників різних адміністративних судів України проходять навчальний курс медіації, що завершується на початку листопада 2007 року. Підготовку медіаторів проводять Франс ван Арем, суддя, медіатор та тренер із Голландії.

На наше переконання, якщо законодавець не окреслить коло обов'язково медіабельних справ, то зустрічі з медіатором за позовами, у яких суд переконаний про необхідність примирення сторін, що сперечаються, зобов'язані мати імперативний характер. Окрім того, доцільно встановити імперативні терміни проведення процедур примирення за окремими категоріями справ. До того ж, зазначені терміни не мають перевищувати терміни розгляду справ судами (за більшістю категорій справ – 2 місяці).

Водночас вимога дотримання обов'язкового досудового порядку за всіма категоріями справ може мати також негативний ефект: сторона, що отримала претензію, вживатиме негайні заходи щодо приховування майна та до моменту пред'явлення позову буде неплатоспроможним боржником. У цьому питанні потрібен розумний баланс.

На сьогодні медіація в Україні існує «на громадських засадах». Загальна кількість конфліктів, що було вирішено із застосуванням ADR-процедур, незрівнянно менша, ніж кількість спорів, вирішених у традиційному – судовому – порядку. Можливо, законодавче закріплення медіації підвищить довіру до цього інституту, і медіація зможе стати ефективним інструментом вирішення спорів в Україні.

1. Калашникова С.И. Медиация в сфере гражданской юрисдикции : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2010. 21 с.

2. Давыденко Д.Л. Содействие примирению сторон в странах западной Европы: обеспечение исполнения медиативных и иных мировых соглашений: <http://www.iurisprudentia.ru/files>.

3. Аргіс Дж. Довідник з питань врегулювання судових спорів за допомогою судді (для канадських суддів та адвокатів). <http://archive.nbv.gov.ua/e-journals/FP/2012-4/10govkpu.pdf>.

Олена ГАЛУШКО

старший викладач кафедри девелопменту
нерухомості, обліку та маркетингу
Придніпровської державної академії
будівництва та архітектури;

Євгенія КОВАЛЕНКО-МАРЧЕНКОВА

доцент кафедри
аналітичної економіки та менеджменту
начальник науково-редакційного відділу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук

МЕДІАЦІЯ В РОБОТІ КУРАТОРІВ СТУДЕНТСЬКИХ ГРУП

Медіацію можна визначити як особливий вид переговорів за участю незалежного посередника (нейтральної особи) з метою розв'язання конфлікту та примирення сторін, що конфліктують. Від звичайних перемовин медіацію відрізняють наявність незалежного посередника та визначені правила ведення переговорів. У сучасному світі медіацію вважають одним з найбільш цивілізованих шляхів розв'язання конфліктів.

Принципи медіації було закладено ще у давні часи – у Вавилоні, Греції та Римській імперії, коли для вирішення спорів залучали посередників. Сучасна медіація виникла після II Світової війни та почала розвиватись у США, Англії та Австралії. У

1970-ті роки медіація була вже досить поширена у США, а у 1980-ті роки почала розповсюджуватися у Європі. Найбільш значущими документами, що заклали нормативно-правові основи медіації в світі, є: Нью-Йоркська конвенція ООН 1958 р. «Про визнання та приведення у виконання іноземних арбітражних рішень», Погоджувальний регламент Комісії міжнародного права ООН (ЮНСІТРАЛ), Директива Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу 2008/52/ЄС від 21 травня 2008 р. «Про деякі аспекти посередництва (медіації) у цивільних та комерційних справах» та ін. [1]. Отже, медіація є сучасною розвинутою практикою, яка використовується у провідних країнах світу.

В Україні нормативно-правові основи медіації було закладено з прийняттям Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації) за Наказом Міністерства соціальної політики України № 892 від 17.08.2016 р. У цьому Державному стандарті було визначено «зміст, обсяги, умови та порядок надання соціальної послуги посередництва (медіації), показники її якості для суб'єктів різних форм власності та господарювання, які надають таку послугу». Державний стандарт застосовується «для надання соціальної послуги особам / сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, моніторингу й контролю якості її надання, визначення тарифу платної соціальної послуги» [2].

У 2021 р. Верховна Рада України ухвалила Закон про медіацію. Отже на законодавчому рівні закріплено можливості проведення медіації, яка полягає «у добровільному позасудовому врегулюванні конфлікту (спору) шляхом переговорів сторін за допомогою медіатора». В законі визначено наступні принципи проведення медіації: взаємна згода сторін спору, неупередженість медіатора, добровільність, конфіденційність, самовизначення, рівність прав сторін, незалежність та нейтральність [3].

Медіація має досить багато областей застосування, найбільш поширені з них наведені на рис. 1. На наш погляд, медіація в освіті вирішує багато соціально значущих питань, зокрема [5]:

- формує навички безконфліктного спілкування та культуру конструктивної поведінки;
- розвиває повагу до особистості та світогляду інших людей, до права кожної людини на захист своїх інтересів;
- створює психологічно комфортне та безпечне середовище, яке сприяє навчанню на розвитку особистих здібностей;
- прививає здатність приймати рішення та відповідати за свої вчинки;
- формує дружню та доброзичливу атмосферу в колективі.

Сфери застосування медіації

Рис. 1. Основні області застосування медіації (складно авторами за [1; 4]).

В роботах [6, 7] ми підкресливали важливість використання сучасних методичних технологій вищої освіти, до яких можна віднести і медіацію. Цей метод може ефективно використовуватись в роботі кураторів студентських груп не тільки для розв'язання конфліктів, що виникають між студентами або у студентів з викладачами, а й для формування навичок коректного спілкування та ефективного вирішення спорів, що можна віднести до розвитку soft skills. Також після знайомства з техніками медіації

студенти зможуть використовувати їх у подальшій професійній діяльності, що сприятиме їх більшій ефективності та конкурентоздатності як фахівців [8, 9]. Застосування медіації в роботі кураторів студентських груп є особливо ефективним, оскільки куратори добре знають студентів групи та вже встановили з ними спілкування та довіру. Також навички, набуті в роки навчання, мають ефект імплікації, тобто «вдруковування» в пам'ять і потім можуть використовуватись рефлексивно в реальних життєвих та ситуаціях та професійній діяльності.

На наш погляд, для розвитку практики медіації в роботі студентських груп, необхідно:

- поширювати інформацію про техніки медіації та практики її ефективного використання серед кураторів студентських груп;
- сформулювати цілі, завдання та принципи використання медіації в роботі кураторів студентських груп;
- популяризувати позитивні аспекти медіації серед викладачів та студентів вищих навчальних закладів;
- організувати навчальні семінари з технологій і практики медіації для викладачів і студентів;
- розвивати методичну базу та організувати круглі столи для обміну досвідом використання медіації в роботі кураторів студентських груп;
- створити інформаційний ресурс в Інтернет з методичними матеріалами щодо використання медіації в роботі вищих навчальних закладів.

Реалізація зазначених пропозицій сприятиме більш ефективній роботі кураторів, дозволить встановлювати більш довірчі відносини зі студентами, запобігатиме переведенню конфліктів в довготривалу латентну фазу, покращить стосунки між студентами у групі та надасть їм важливі у сучасному світі навички комунікацій та ефективного розв'язання суперечок.

1. Шамликашвили Ц.А. Медиация — современный метод внесудебного разрешения споров. М.: Издательство ООО «Межрегиональный центр управленческого и политического консультирования», 2017. – 77 с.

2. Державний стандарт соціальної послуги посередництва (медіації) : наказ Міністерства соціальної політики України № 892 від 17.08.2016. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16#Text>

3. Прийнято Закон «Про медіацію» / Інформаційне управління Апарату Верховної Ради України (опубліковано 16.11.2021 р.). URL : <https://www.rada.gov.ua/print/216385.html>.

4. Мазаракі Н. А. Медіація в Україні: теорія та практика : монограф. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 276 с.

5. Медиация в образовании: поликультурный контекст : материалы I Междунар. науч. конф. Красноярск, 24-26 октября 2019 г. / под общ. ред. О. Г. Смоляниновой: Сиб. федер. ун-т, 2019. – 421 с.

6. Галушко О. І., Веселова С. І. Сучасні технології освіти при підготовці фахівців будівельної галузі. *Міжнародна наукова інтернет-конференція «Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення» (11 липня 2018 р.)* : 36. тез доповідей (випуск 30). Тернопіль, 2018. С. 25-26.

7. Галушко О. І., Галушко І. М., Веселова С. І. Деякі сучасні методичні технології вищої освіти. Освіта та наука в умовах глобальних викликів : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. Судак: ВіТроПринт, 2011. С. 30-33.

8. Luchaninova O., Markina L., Kovalenko-Marchenkova Y., Zhovnirchuk Y., Mishchenko D. Professional Competence Development Of Future Professionals In Vocational Education For The Labour Market / *Revista Práxis Educacional, Vitória da Conquista – Bahia – Brasil, Edição Especial*, 2020. V. 16. N. 37. P. 203-223.

9. Kovalenko-Marchenkova Ye. Management of Human Resources Reward System as the Element of Enterprise's Activity. *Scientific approaches to modernizing the economic system: vector of development: collective monograph*. Lviv-Toruń: Liha-Pres, 2020. P. 115-132.

Аліна ГАРКУША

доцент кафедри кримінального процесу
факультету підготовки фахівців для
органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У світі існує загальноприйняте тлумачення терміну «медіація», як один із способів урегулювання спорів, що виникають у різних галузях права. До вирішення спорів залучається незацікавлена особа, яку зазвичай називають «медіатор». До її обов'язків відноситься керування та організація процедурою медіації, а також допомога під час налагоджування процесу комунікації між сторонами спору, що виник.

Прийнятий 22 листопада 20221 року Закон України «Про медіацію» (далі – Закон), надав офіційне визначення медіації», а саме відповідно до п. 4 ст. 1 – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів» [1].

Так, у багатьох державах прийнято вважати, що застосування інституту медіації має переваги перед судовим вирішенням спору. Основною з яких є саме факт добровільного виконання домовленостей. Зокрема, процедура медіації характеризується короткими термінами здійснення, що дозволяє сторонам зберегти час, спокійта кошти.

Щодо медіації у кримінальному процесі, слід зазначити, що вона спрямована на досягнення примирення між потерпілою особоюта підозрюваною (обвинуваченою), а також усвідомлення протиправної поведінки та відшкодування заподіяної шкоди.

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) прямо не передбачає поняття медіації, на що вказує відсутність прямої вказівки на право сторін застосовувати медіацію в кримінальному процесі. Відтак, здійснивши аналіз норм КПК України, ми дійшли висновку, що його норми надають можливість сторонам використати медіацію для вирішення конфлікту, зокрема, передумови для цього закладені в інституті угод, а саме – примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим).

У розділі VIКПК України «Особливі порядки кримінального провадження», а саме в Главі 35 «Кримінальне провадження на підставі угод» передбачені підстави для проведення медіації, а саме – укладання угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим. Отже, у ч. 1. ст. 469 КПК України передбачено можливість залучення медіатора до укладання вищевказаної угоди про примирення «домовленості стосовно угоди про примирення можуть проводитися самостійно потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, захисником і представником або за допомогою іншої особи, погодженої сторонами кримінального провадження (крім слідчого, дізнавача, прокурора або судді)» [2].

Також обмежено коло ініціаторів проведення медіації. Відповідно до ч.1 ст.469 КПК України укладення угоди про примирення може здійснюватися лише за ініціативою потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого. Це положення впроваджено з метою дотримання принципу добровільності участі сторін у проведенні медіації, що має забезпечити сторони від тиску зі сторони обвинувачення. Кримінальним процесуальним законодавством встановлено також часовий проміжок для проведення медіації. Згідно з ч.5 ст.469КПК України, ініціювати укладення угоди про примирення можна в будь-який момент після повідомлення особі про підозру до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку [2].

Здійснивши аналіз норм КПК України, ми прийшли до висновку, що хоча офіційно медіація відсутня, але очікуємо на позитивні зміни з прийняттям Закону «Про медіацію». Зокрема, у наукових колах панувала думка, що з прийняттям Закону, до КПК України будуть внесені зміни, що стосувалися б запровадження статусу медіатора, особливостей здійснення медіації і обмежень щодо її проведення. Але, на жаль, у вищезгаданому нещодавно прийнятому Законі і згадки не має щодо внесення змін до

КПК України. Сподіваємося, що цей недолік згодом буде виправлено задля забезпечення офіційної реалізації інституту медіації у кримінальному провадженні.

Слід зазначити, що відповідно до ст. 4. Закону, медіація проводиться за взаємною згодою сторін медіації з урахуванням принципів добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації [1].

Так, проведення медіації має конфіденційний характер та не має бути розголошена сторонами та медіатором. До того ж, розголошення інформації можливе лише за згодою учасників медіації. Із огляду на це, деякі науковці навіть пропонують внести медіаторів до переліку осіб, щодо яких неможливе проведення допиту у розрізі їхньої професійної діяльності та щодо фактів, про які вони дізналися у процесі проведення медіації [3, с. 651]. Медіація у кримінальних провадженнях має бути самовизначеним та доступним заходом. Стосовно доступності, по-перше, особа має бути повідомлено про можливість проведення медіації, а по-друге, особа за будь-яких обставин повинна мати можливість отримати послуги з проведення медіації на будь-якій стадії здійснення правосуддя. Ознакою незалежності проведення медіації є також те, що медіатор є особою, що не симпатизує та не займе позицію жодної зі сторін, а навпаки, буде намагатися рівною мірою допомогти всім учасникам медіації.

У кримінальному процесі дотримання зазначених принципів є важливим під час застосування медіації. В ч. 1 ст. 469 КПК України передбачено учасників медіації в кримінальному процесі, а саме: 1) потерпілий і підозрюваний (якщо медіація відбувається на стадії досудового розслідування) чи обвинувачений (якщо медіація проводиться на стадії судового розгляду); 2) захисник і представник; 3) інші особи, погоджені сторонами кримінального провадження (крім слідчого, дізнавача, прокурора або судді).

Резюмуючи, зазначимо, що завдяки своїм перевагам та ефективності медіація заслужено отримала своє місце у вирішенні кримінально-правових конфліктів та стала одним зі способів примирення потерпілого з підозрюваним чи обвинуваченим.

1. Про медіацію: закон України від 22 листопада 2021 р. URL :http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. Дата оновлення: 11.09.2020. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n384>.

3. Ткачук А.Ю., Чернова С.Р. Медіація у кримінальному процесі. Молодий вчений. 2018. No 5(2). С. 649–652. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_5%282%29__71.

Роман ГОЛОБУТОВСЬКИЙ

доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук

Олександр ДОН

здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МЕДІАЦІЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИСТА

У професійній діяльності юриста використовується різні способи вирішення конфліктів та спорів, медіація виступає одним з них. Латиною медіація означає «посередництво», від грецького «medos» – «нейтральний», «незалежний від сторони», тобто медіація передбачає використання третьої сторони шляхом консультування та професійних порад допомагає у вирішенні певних правових спорів та конфліктів з якими звертаються клієнти до юриста. Сьогодні, положення про медіацію вже регламентовані

законом, Закон України «Про медіацію» прийнято 16.11.2021 року. У загальному положенні, медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів може використовуватись у цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних правовідносинах, а також кримінальних провадженнях під час укладання угод про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим, міжнародних правовідносинах та в інших сферах суспільних відносин [1].

Медіації, як певній процедурі притаманні ознаки, серед яких слід виділити такі: 1) наявність нейтральної третьої особи – медіатора, який сприяє налагодженню комунікації між сторонами; 2) вирішення спору та напрацювання угоди безпосередньо сторонами, а не медіатором; 3) відсутність жорсткої правової регламентації процедури, змагальності та обов'язкового рішення; 4) наявність медіаційної угоди та, як правило, неможливість примусового її виконання без звернення до компетентних органів. Тобто, медіація виступає третьою стороною та являється стороною не насильства, спільних угод [2].

Щодо принципів медіації, то ними є: добровільність, конфіденційність, щирість намірів щодо вирішення конфлікту, неупередженість посередника, правомочність сторін, неформальність та гнучкість процедури медіації. Згідно з цими принципами забезпечується непорушність медіації, як процедури у відповідності до чинного законодавства.

До основних компонентів медіації належать: забезпечення розуміння, чітка структура процедури та орієнтація на інтереси. Забезпечення порозуміння є дослідженням інтересів та потреб сторін, через використання спеціальних медіаційних технік та процедур. Чітка структурована процедура передбачає зорганізовану, поступову та необмежену у часі медіаційну процедуру. Орієнтація на інтереси дозволяє учасникам повністю ознайомитись із інтересами протилежної сторони та з'ясувати, що є важливим саме для обох сторін.

Відповідно до Закону України «Про медіацію», медіатором може бути фізична особа, яка досягла 30 років, має вищу освіту та пройшла спеціальну підготовку, тобто отримала підвищення ефективності комунікативних навичок, знає як підготувати договір про проведення процедури медіації, уміє оцінювати варіанти рішень на реалістичність оформлення домовленостей за результатами медіації, а тому може використовуватись у діяльності юриста. Натомість, юрист має бути акредитованим, записаним до відповідного реєстру медіаторів та мати певні комунікативні навички, бути компетентним виконуючи свою роботу.

На думку, науковців юрисконсульт-медіатор виконує функцію посередника. Його найголовніша функція полягає у збереженні нейтральності. Виконуючи цю функцію, юрисконсультант проводить медіаційну зустріч сторін конфлікту, налагоджує комунікації між ними, залагоджує непорозуміння, допомагає знайти варіанти вирішення існуючої проблеми, кожен із яких буде прийнятним для обох сторін. І тут основним завданням юрисконсульта є не доведення неправоти чи вини однієї зі сторін, а зосередження на їх інтересах і на способах їх задоволення. Кінцевим результатом та індикатором ефективності медіації та професіоналізму юрисконсульта-медіатора є досягнення сторонами консенсусу, виконання усіх домовленостей, що були досягнуті у процесі медіації, яка забезпечує мирне вирішення правового спору. Також, юрист у сфері медіації може працювати за двома напрямками – як представник однієї зі сторони спору і як суб'єкт здійснення медіації, але в обох випадках кінцевим результатом його діяльності є досудове врегулювання конфлікту та недопущення юрисдикційного провадження. Навіть сама присутність юрисконсульта надає зацікавленій стороні впевненості в юридичній підтримці [3].

На практиці, юрист при проведенні процедури медіації відіграє величезну роль, оскільки досліджує факти та інтереси сторін, що визначені об'єктивними критеріями для перевірки справедливості рішень. Правового консультування потребує кожен клієнт для подолання розбіжностей і отримання певного бачення проблеми, через різну обізнаність щодо ситуації, певних дій чи подій. Юрист допомагає клієнту визначитись з інтересами клієнту, що дасть можливість згенерувати конкретні ідеї для їх реалізації. Наприклад, у спорі щодо невиконання умов контракту постачальник погодився на відстрочку виплат в обмін на додаткові замовлення товару на погоджених сторонами цінових умовах. У такому випадку постачальник задовольнив потребу у стабільних замовленнях, а покупець – у безпечних фінансових умовах, що враховують сезонність його бізнесу. Юрист допомагає клієнту краще зрозуміти питання медіатора щодо визначення цих

потреб та сформулювати їх.

Отже, можемо дійти висновку, що використання медитаційної процедури в діяльності юриста обумовлена потребою у вирішенні певних правових конфліктів та спорів з якими звертаються конфліктуючі сторони до юриста. Основними перевагами такої медіації будуть: знаття емоційного напруження, можливість збереження стосунків, орієнтованість рішення на інтереси і потреби сторін (у цьому випадку юрист може залучатись як посередник, тобто медіатор чи бути на одній з конфліктуючих сторін), економія часу, фінансових ресурсів, сталість результату, а також гнучкість, конфіденційність процедури медіації.

1. Верховна Рада офіційний сайт. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877
2. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.] ; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.
3. Розвиток науки і техніки: проблеми та перспективи: збірник тез Міжнародної науковопрактичної інтернет-конференції з нагоди відзначення Дня науки-2021 в Україні (м. Київ, 20 травня 2021 р.). Київ: ДНДІ МВС України, 2021. с.93-95
4. Медіація в роботі юриста URL : <https://jur-gazeta.com/publications/practice/mediatsiya/mediatsiya-v-roboti-yurista.html>.

Ольга ЧЕПІК-ТРЕГУБЕНКО

доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

Ольга БОРДЮГ

здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ

У сучасному світі популяризації набуває тема медіації, оскільки кількість спорів зростає з кожним днем. Переважно більшість спорів в яких наявні порушення права або обов'язків вирішуються через судову інстанцію. Але існують інші правові альтернативні вирішення спорів (далі АВС) і конфліктів без звернення до формальної системи судочинства. Основними видами АВС є переговори, арбітраж та медіація.

Варто зазначити цілий ряд науковців, які займались дослідженням різних аспектів медіаційної процедури, а також проблем її реалізації, серед яких наступні: В. Баранова, Р. Безпальча, Є. Борисова, С. Васильчак, В. Землянська, Г. Єрмоменко, О. Лисенко, Т. Подковенко, Ю. Притика та ін.

Зараз у активно розвиваються новітні технології. З'являється багато засобів та інструментів, що можуть замінити традиційні на новітні технології. Медіація є одним із нових підходів вирішення спорів. Медіація – це добровільна та конфіденційна процедура позасудового врегулювання спору (конфлікту), у якій медіатор (посередник) допомагає сторонам у розумінні їх інтересів та пошуку ефективних шляхів досягнення взаємоприйняттого рішення. Тобто, це врегулювання певних конфліктних ситуацій третіми особами (недержавним органами) та альтернативне розв'язання проблеми, що виникла між ними.

На думку Н. Волковицької, яка є членкинею Вищої ради правосуддя, медіація у праві – це метод вирішення спорів із залученням посередника (медіатора), який допомагає проаналізувати конфліктну ситуацію так, щоб зацікавлені сторони самостійно змогли обрати варіант рішення, що задовольняв би інтереси та потреби всіх учасників конфлікту. Інші науковці вважають, що медіація (від лат. *mediatio*) – переговорний

процес, що здійснюється за допомогою незалежного нейтрального кваліфікованого посередника – медіатора, який допомагає сторонам спору проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб вони змогли самостійно обрати той спосіб вирішення суперечки, що відповідатиме інтересам обох сторін [1, с. 246]. До того ж, медіатор не приймає рішення за сторони конфлікту, а лише сприяє останнім у пошуку взаємовигідного рішення та оформленні його документально (медіаційною угодою). Метою медіації є знаходження оптимального рішення для обох сторін, що є альтернативним та прийнятним для цих суб'єктів.

На сучасному етапі розвитку даного інституту існують дві концепції: судова медіація та автономна медіація. У першій, судовій, медіація відіграє важливу роль, вона є основним елементом у вирішенні спору саме під час судових процедур. Щодо автономної медіації можна зазначити, то вона характеризується поза судовим вирішенням спорів, але паралельним із судовим вирішенням, а у подальшому даний підхід може навіть витіснити вирішення спорів у формі судочинства.

Характерними рисами цього інституту є: забороняється будь-який тиск на сторони вирішення конфлікту з метою припинення чи застосування цього процесу; прийняття рішення щодо початку, продовження чи припинення даної процедури відбувається лише за згодою сторін та у певному порядку; характеризується відносною самостійністю, тобто суб'єкти вирішення питання самі обирають медіатора, де та як саме буде розглядатись процес вирішення справи, вирішувати питання щодо обсягу вимог один до одного, а також вирішувати, що запитання та пропозиції можуть обговорюватись та бути задоволеними; досить важливим аспектом у вирішенні питання шляхом медіації є непорушення конституційних прав сторін, оскільки питання повинні вирішуватись справедливо та без порушення особистих прав.

Інститут медіації виник не так давно, але вже набув популярності в багатьох країнах світу. В Україні питання медіації законодавчо не закріплене, але ще у 2015 році був поданий законопроект який не підтримали, а саме Закон України «Про медіацію». У законопроекті зазначалась процедура та особливості медіації в окремих категоріях спорів. Але даний законопроект не було прийнято. На міжнародному рівні історія розвитку інституту медіації починається з другої половини 20 століття. Такі країни, як Канада, Велика Британія та Австралія одразу підхопили цей спосіб вирішення спорів. Нині даний спосіб альтернативного вирішення використовується також у країнах ісламського та африканського походження і є основним способом вирішення всіх спорів.

Постановка проблеми медіації становить сукупність чинників, що можуть бути перешкодою для вирішення спорів саме органами державної влади, оскільки дана компетенція у минулому належала виключно третій гілці влади – судовій. Медіація – це один із перспективних видів вирішення спорів. «Але чи може вона бути дієвою?». У вирішенні спору діє третя особа – це медіатор, він діє на засадах нейтральності, об'єктивності та конфіденційності. У свою чергу, як судочинство діє також об'єктивно, але вже регулюється законами, кодексами та іншими нормативно правовими актами. Тим самим обираючи норму права, за якою особа буде нести відповідальність, вказується і вид відповідальності [2, с. 135]. Також важливим аспектом у судочинстві є врахування всіх обставин, що є досить важливим.

Проблемними аспектами цього інституту можна зазначити такі: низький рівень правової культури в країні; необхідність у прийнятті судової реформи, її вдосконалення та забезпечення ефективності застосування, оскільки наразі існують прогалини у чинному законодавстві; низький рівень довіри до даної процедури. Оскільки така процедура може здійснюватися за допомогою технічних засобів та дана послуга є платною, не всі люди вважають цю послугу ефективною, оскільки існують певні стереотипи, тому звертаються до традиційного вирішення цього питання; дана процедура не є популярною. У нашій нації прийнято нове не визнавати або ставитись до нього з побоюванням, адже не всі погоджуються на компроміс. В інституті медіації передбачається вирішення саме альтернативним шляхом певних проблем та бажання їх владнати. Тому для таких груп людей краще вирішувати спір саме через судочинство, щоб чітко було встановлено відповідальність; відсутність професіоналів. Оскільки даний інститут в Україні не є наразі достатньо розвиненим, існує проблема недостатньої кількості професійних медіаторів; відсутність нормативної бази – це одна з важливих проблем, оскільки правовідносини не можуть бути вільними, вони мають регулюватись певними нормами, що базуються на чітких принципах; також заважає імплементації

медіації відсутність чітких вимог щодо документації. Це є важливим аспектом, оскільки будь-які правовідносини мають бути зафіксовані документально [3, с. 98]. В інституту медіації немає законодавчо закріплених вимог щодо ведення документації, тому в подальшому у сторін можуть виникати правові питання. Також повинна бути уніфікована база, у якій будуть зберігатись практики. Це полегшить процес вирішення справ для третіх осіб, тобто медіаторів.

Проблемним можна також вважати те, що медіація може зсунути або стати конкурентом судочинству. Оскільки вирішення спорів шляхом медіації може бути короткочасним процесом, на відміну від реального судочинства, яке може тривати роками. Вирішення спорів шляхом медіації у майбутньому може бути перепорою для вирішення низки проблем через судочинство.

Отже, важливими з вищенаведених проблем можна зазначити, відсутність належної нормативної бази та відсутність кваліфікованих осіб. Із появою належної нормативної бази інститут медіації може насправді набути популярності та стати пріоритетним шляхом вирішення спорів.

1. Крестовська Н., Романадзе Л., Медіація в професійній діяльності юриста: підручник. Київ: 2019. 462 с.

2. Поліщук М.Я. Поняття медіації як альтернативного методу вирішення спорів. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2014. С. 134-139.

3. Мазаракі Н. Медіація в Україні: проблеми теорії та практики. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. С. 92-100.

Андрій ГОНЧАРЕНКО

Олександр ЮСЬКО

курсанти Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор **Р.В. Миронюк**
професор кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕДІАЦІЇ: МІЖНАРОДНИЙ І НАЦІОНАЛЬНИЙ РІВЕНЬ

Процедура вирішення спорів шляхом медіації не є новиною для України, однак до сьогодні це питання було законодавчо не врегульоване, та, навіть не зважаючи на це, вирішення спорів за допомогою процесу медіації в Україні стрімко зростає. Ще у 2006 році в Україні відбулося визнання на державному рівні необхідності такої процедури, як медіація, про що йдеться в Указі Президента України «Про Концепцію удосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів». Одним із завдань цієї концепції виступає «створення можливостей для розвитку альтернативних, тобто позасудових, способів розв'язання спорів [1].

У серпні 2019 року Міністром юстиції України в Сінгапурі було підписано Конвенцію Організації Об'єднаних Націй щодо медіації [2]. Також в Україні було декілька спроб затвердження процедури медіації на законодавчому рівні, однак кожного разу законопроекти не проходили затвердження. Натепер відомо, що 22 квітня 2020 року Уряд схвалив проект Закону України «Про медіацію», передбачивши доопрацювати його у триденний термін з урахуванням декількох зауважень. Проектом даного закону визначається порядок та правові засади проведення медіації [3].

Однак важливим фактором є те, що затвердження медіації на законодавчому рівні дасть можливість визначити права й обов'язки медіатора та сторін процесу медіації, а

також врегулює питання щодо вимог до договору про медіацію та угоди про врегулювання спору за результатами медіації. Як зазначає Т. Подковенко, розвиток медіації в сучасному світі зумовлюється такими реальними викликами, із якими стикаються, хоча й не завжди можуть впоратися судові системи [4, с.26].

Саме до таких проблем слід віднести:

- довгу тривалість судових процесів;
- великі витрати на ведення судових справ;
- надмірна заформалізованість процедури;
- певні складнощі у правовому регулюванні.

Саме тому на сучасному етапі розвитку українського суспільства медіація з повним правом може розглядатись як один із перспективних та ефективних способів альтернативного вирішення конфліктів доволити інтереси сторін

Ціль медіації – це спонукання сторін спору в досягненні консенсусу, який надалі письмово фіксується. Також варто зазначити, що медіація – це краща альтернатива судовому процесу, що зберігає можливість звернення до суду у будь-який час, за бажанням однієї зі сторін. Вона не гарантує вирішення проблеми, але дає шанс на вирішення її поза судом, із дотриманням основних принципів:

- рівноправності сторін;
- нейтральності та неупередженості медіатора;
- конфіденційності;
- добровільності участі в процесі медіації.

Основні концепції розвитку інституту медіації розглядає О. Кармаза та зазначає, що процес медіації, врегульований на законодавчому рівні, буде сприяти швидкому вирішенню цивільних, господарських, сімейних, трудових та адміністративних спорів без залучення коштів із державного чи місцевих бюджетів, а також зменшить навантаження судів, а домовленості, досягнуті в процесі медіації, будуть дотримуватись [5, с. 25]. Про стрімкий розвиток медіації в Україні свідчить процес створення низки організацій та об'єднань, що займаються вирішенням спорів та різного роду конфліктів за допомогою процедури медіації. Щодо розвитку ринку послуг медіації, то С. Скрипник визначає розвиток медіації в Україні у двох напрямках: практичному та теоретичному [6, с. 1].

Перший – теоретичний, що передбачає навчання медіатора та характеризується функціонуванням ряду асоціацій, шкіл та тренерів, які займаються викладанням техніки та навчають основним принципам проведення медіації.

Другий напрям – практичний, про що свідчить активне її використання для вирішення сімейних спорів та побутових конфліктів у цивільних спорах.

Отже, спираючись на викладений вище матеріал та враховуючи теоретичний та практичний досвід країн Європи, можна зазначити, що медіація може застосовуватись для вирішення різного виду конфліктів (спорів). Справді, у правовому розвитку України медіація є перспективною, однак слід наголосити, що така процедура потребує здійснення її популяризації з метою збільшення довіри суспільства. Потрібно інформувати суспільство про можливість не тільки вирішення конфлікту в цілому, а й досягнення консенсусу у спірних питаннях саме за допомогою проведення процедури медіації.

1. Про концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів : Указ Президента України № 361/2006 від 10 травня 2006 р. URL : <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/361/2006>.

2. УКРІНФОРМ. Мультимедійна платформа іномовлення в Україні. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2755938-ukrainapidpisala-konvenciu-oon-pro-vreguluvanna-sporivza-rezultatami-mediacii.html>.

3. УКРІНФОРМ. Мультимедійна платформа іномовлення в Україні. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubricsociety/3010705kabminshvalivzakonoproekt-pro-mediaciu-z-urahuvannamzauvazen.html>.

4. Подковенко Т. Інститут медіації: зарубіжний досвід та українські перспективи. Актуальні проблеми правознавства: зб. наук. праць. 2016. Вип. 1. С. 26-31. URL : http://www.nbuiv.gov.ua/UJRN/argpr_2016_1_7.

5. Кармаза О. Інститут медіації: основні концепції розвитку. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 2. С. 24-28. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_2_6.

6. Сисоенко М. Тема: Техніка медіації. Український юрист. 2019. № 9. URL : <https://www.jurist.ua/article/1856>.

Артур ГОНЧАРОВ

викладач циклу спеціальних дисциплін
відділення первинної професійної підготовки,
спеціалізації та підвищення кваліфікації
Навчально-наукового інституту заочного
навчання та підвищення кваліфікації
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЩОДО ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ У СФЕРІ МЕДІАЦІЇ

Застосування медіації як способу вирішення спорів у позасудовому форматі має зрозумілий позитивний ефект, бо економить, щонайменше, час та гроші. Ще одним важливим аспектом медіації є конфіденційність, а бізнес це дуже цінує. Медіація – це конфіденційний процес, при якому те, що обговорювалося або узгоджувалося в приватному порядку, не може бути передано третій стороні без згоди сторін медіаційної угоди. Навіть, якщо медіація не призвела до угоди, сторони можуть перейти до арбітражу або судового розгляду, але те, що відбувалося в процесі медіації, залишається конфіденційним і не буде розголошено або використано при арбітражному або судовому розгляді.

В Україні розглядаються, щонайменше два протилежні підходи стосовно впровадження цієї процедури, які полягають у питанні: регулювати це новим окремим законом чи залишити все як є зараз? На сьогодні медіацію можна здійснювати на договірних засадах у площині наявного регулювання цивільних та господарських правовідносин. Маючи на увазі, що медіація – це процес виключно добровільний та гнучкий, тому застосування його у приватній сфері не потребує наявності обов'язкової законодавчої бази.

З іншого боку, існування законодавчого регулювання основ медіації дає учасникам медіації можливість «покластися на передбачувану нормативну базу», тобто надає цій процедурі в очах потенційних користувачів статусу визнання державою та вагомості завдяки наявності відповідного законодавчого регулювання. Зважаючи на гнучкість та багатогранність цього механізму, його надмірне регулювання, до того ж на етапі впровадження може бути просто згубним, адже створюватиме бар'єри там, де повинні бути можливості.

Однак, із огляду на вимоги часу чи західних партнерів, в Україні наразі триває вже не перша спроба законодавчо врегулювати цей механізм та надати йому певних інституційних рис, а саме: загально-визначеної термінології, закріплення основних принципів проведення медіації, мінімальних стандартів навчання медіаторів, наявність реєстрів медіаторів тощо.

У своєму першочерговому задумі медіація створювалася як альтернатива арбітражу для вирішення міжнародних комерційних спорів, що, у свою чергу позитивно впливало б на розвиток міжнародної торгівлі. Саме тому вже кілька десятків років медіація успішно застосовується у світовій практиці.

Якщо стосовно комерційних спорів все більш-менш зрозуміло, то розширення процедури медіації на цивільні спори є окремим та складним питанням.

Що стосується кримінальних проваджень, то тут постає дискусія.

Чи варто обмежити поле застосування медіації у кримінальних справах, лише тими видами злочинів, у яких можливе звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, або можливе проведення медіації у всіх видах вчинених злочинів? А у зв'язку з тим, що кримінальне покарання має свій зміст та функції, а проведення медіації у кримінальних справах може суперечити змісту та функціям кримінального покарання, то застосування такої процедури є неможливим.

З іншого боку, медіація дає можливість для ведення діалогу між потерпілим та винною особою, адже на сьогодні система кримінального переслідування побудована таким чином, що потерпілий як сторона кримінального провадження, не подаючи цивільний позов у межах кримінального процесу, отримує хіба що психологічну компенсацію від того, що винна особа понесла покарання. Із огляду на зазначене, автор статті вважає, що необхідно обмежити можливість звільнення від кримінальної

відповідальності із застосування медіації тими видами злочинів, щодо яких законодавством передбачена можливість примирення винного з потерпілим, а для тяжких та особливо тяжких злочинів передбачити можливість проведення медіації щодо обсягу та способу компенсації завданої потерпілому шкоди.

Стосовно інших цивільних справ, відповідно до чинного законодавства, наразі сторони можуть послуговуватися хіба що положеннями процесуальних кодексів про мирову угоду (ст. 175 ЦПК, ст.78 ГПК), що надають сторонам можливість укласти мирову угоду під час розгляду справи судом [1, 2]. Безпосередньо по законопроекті є кілька питань, стосовно того, чому норми зазначено саме таким чином [3]?

У частині третій статті 3 проекту визначено спори, у яких медіація не може проводитися, серед них визначено лише спори, що впливають чи можуть вплинути на права та законні інтереси третіх осіб, які не є учасниками цієї медіації.

Однак авторами проекту не було взято до уваги положення статті першої Директиви 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради з певних аспектів медіації у цивільних та комерційних справах, відповідно до яких Директива не поширюється, зокрема, на податкові, митні та адміністративні спори чи відповідальність держави за дії чи упушення при здійсненні державної влади [4].

Частиною другою передбачено, що сторони самостійно визначають перелік питань, що обговорюватимуть, варіанти врегулювання, зміст угоди за результатами медіації, строки та способи виконання, інші питання щодо проведення медіації. Однак звертаю увагу, що законопроект взагалі не містить положень щодо виконання угоди за результатами медіації та строків такого виконання, хоча інші питання в той чи інший спосіб врегульовані законопроектом.

Окрім того, у статті залишилися не врегульованими питання, чи може бути медіатором особа, яка, наприклад, виключена з реєстру медіаторів, і чи взагалі можна і потрібно його виключати з реєстру, а також чи можуть медіатори суміщати свою діяльність з іншими видами діяльності, в тому числі бути народними депутатами України, державними службовцями, адже така діяльність буде оплачуватися сторонами медіації. У частині другій статті 9 проекту передбачено лише, що медіатором не може бути особа, яка має судимість, особа, цивільна дієздатність якої обмежена, або недієздатна.

Частиною другою статті 10 законопроекту передбачено здійснення підготовки медіаторів суб'єктами освітньої діяльності. Водночас змінами до Закону України «Про нотаріат» передбачається покладення обов'язку щодо підготовки нотаріусів у сфері медіації, ведення та оприлюднення реєстрів нотаріусів, які пройшли підготовку у сфері медіації, на Нотаріальну палату України.

Надання освітніх послуг, які і належить відповідно до статті 10 законопроекту, до основи підготовки медіаторів, до повноважень Нотаріальної палати України належати не можуть [5].

Стаття 15 проекту передбачає відповідальність медіатора. При цьому у частині першій статті зазначено, що у разі порушення зобов'язань за договором про проведення медіації медіатор несе цивільно – правову відповідальність відповідно до закону. У зв'язку із таким положенням, на нашу думку, реалізація порушеного питання потребує відповідних змін до Цивільного кодексу України, зокрема з метою врегулювання такого виду договору, умов його укладення та відповідальності за порушення умов такого договору.

Частиною другою зазначеної статті передбачено, що у випадках, передбачених законом, медіатор несе адміністративну чи кримінальну відповідальність. Однак чинне кримінальне та адміністративне законодавство не передбачають відповідальності саме медіатора.

Пунктом 6 частини першої статті 18 передбачено, що сторони медіації мають право у разі невиконання чи неналежного виконання угоди за результатами медіації звернутися до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу в установленому законом порядку. Зазначена редакція потребує уточнення, з яких саме питань сторони мають звернутися до перелічених судів.

Підсумовуючи вищезазначене, зрозуміло що це питання потребує подальшого обговорення у фаховій спільноті з подальшим внесенням змін у діюче законодавство.

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 2004 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
2. Господарський процесуальний кодекс України від 1992 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.
Офіційний вебпортал Верховної Ради України, проект Закону про медіацію від 16.11.2021 URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.
3. Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради з певних аспектів медіації від 2008 URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a95#Text.
4. Закон України «Про нотаріат» від 1993 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>.

Володимир ГОРБАЛІНСЬКИЙ

доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

Дар'я АРТЕМЕНКО

здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ
В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ В УКРАЇНІ**

Будь-які зміни в процесі судової реформи передбачають не лише вдосконалення судів, а й ефективне вирішення юридичних конфліктів – судових процесів. Згідно з оглядом даних про стан правосуддя у 2018 році в місцевих загальних та окружних адміністративних судах розглянуто 199,3 тис. адміністративних справ. Така кількість спорів із державою загалом ускладнює процес справедливого, законного рішення, оскільки навантаження на судову владу є непропорційною її можливостям.

Одним із позасудових способів захисту порушених прав є медіація. Медіатор має бути незалежною третьою стороною (особою) відносно до сторін спору, що жодним чином не зацікавлена у вирішенні конфлікту на їхню користь, але сприяє вирішенню спору шляхом пошуку найкращого рішення, яке задовольняє обидві сторони.

Як зазначає Фрідріх-Йоахім Мемель, голова Адміністративного суду Гамбурга: «Медіація – це добровільний процес переговорів, який може бути перерваний у будь-який момент, коли сторони приймають власні рішення та впливають на результат. Медіація має три особливості: по-перше, переговори веде третя особа зі спеціальною підготовкою – медіатор. По-друге, процес медіації має особливу структуру, що відкриває можливість пошуку взаємовигідного рішення. І по-третє, на відміну від традиційного судового розгляду, медіація не обмежується предметом спору».

Впровадження медіації в українське законодавство пов'язано з необхідністю вирішення спорів альтернативним способом. Сутність медіації – проектувати спрощений, менший витратний і менш конфліктний процес у процедурах вирішення спорів.

Публічні спори, які вирішуються в порядку адміністративного судочинства, часто називають немедійними, тобто такими, які не можуть бути вирішені шляхом медіації. По-перше, це пов'язано з особливостями суб'єктивного складу адміністративно-процесуальних правовідносин, а саме з тим, що однією зі сторін завжди є орган державного управління. Проте аналіз законодавства та практики за кордоном показує, що медіація в адміністративних справах не тільки можлива, але й дійсно ефективна. Успішне впровадження медіації в українському адміністративному судочинстві залежить від здатності вчених і законодавців вирішити низку теоретичних і практичних

проблем. У поданій роботі висвітлено найактуальніші проблеми проведення медіації в адміністративному судочинстві.

Однією з найгостріших проблем є реалізація таких принципів медіації, таких як волонтерство та ініціатива. Однією з договірних сторін, як правило, є державний орган, тому слід мати на увазі, що можливості посадових осіб реалізовувати свої повноваження часто обмежені. Це пов'язано з тим, що в Конституції України є положення про те, що органи державної влади та їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, визначені Конституцією та законами України. Проте відповідно до статті 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість дій держави. Встановлення та захист прав і свобод людини є основним обов'язком держави [2]. Український «Закон про державну службу» визначає такі принципи державної служби, як служіння українському народу, гуманізм і соціальна справедливість, а також пріоритет прав людини і громадянина [3]. Такі ж принципи передбачено Законом України «Про службу в органах місцевого самоврядування» [4]. Аналізуючи ці принципи, можна констатувати, що досягнення компромісу між органом державного управління та громадянином є одним із пріоритетів держави та місцевого самоврядування. Щодо ініціативи, як одного з принципів медіації, то, мабуть, буде важко дочекатися позасудового врегулювання спору від органу державної влади, але він повинен прийняти таку пропозицію, якщо вона подана громадськістю.

Друга проблема – це питання оплати праці посередника. Знову ж таки, оскільки одна із сторін є органом державної влади, що діє від імені держави або місцевого самоврядування, фінансування винагороди медіатора має передбачатися у державному або територіальному бюджеті, що обмежує вибір сторонами медіатора, оскільки його винагорода повинна бути забезпечена та не повинна бути занадто великою. Для вирішення цієї проблеми необхідно з'ясувати, у якій формі буде здійснюватися діяльність медіатора. Є три варіанти:

1. Медіатор як представник громадської організації. Хоч така діяльність і буде безкоштовною, цю можливість не варто сприймати всерйоз, оскільки це буде переважно грантова діяльність, і в цьому випадку систематична та професійна діяльність медіаторів може бути піддана сумніву.

2. Другий варіант – приватні посередники. Однак це також не найкращий спосіб проведення медіації в адміністративному судочинстві, оскільки органи державної влади не можуть витратити державні кошти на послуги приватних медіаторів.

3. Третій варіант, який наразі є єдиним прийнятним для запровадження медіації в адміністративному судочинстві: медіація, як діяльність окремих представників судової влади (це може бути суддя чи інший працівник суду, який спеціалізується на медіації).

Така діяльність не потребує додаткового фінансування та не суперечить положенням Закону України «Про судоустрій та статус суддів», у якому зазначено, що «судді не можуть обіймати інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, окрім науково-педагогічної та креативної». Подібна практика існує в Республіці Польща. Медіацію в адміністративних справах проводить суддя або інший службовець суду, який спеціалізується на медіації. У деяких судах існує окремий відділ, співробітники якого розглядають справи за допомогою медіації.

Третя проблема полягає в тому, що не всі адміністративні справи, що підсудні адміністративним судам за статтею 17 КАС України можуть бути застосовані до альтернативного вирішення спорів. Такими категоріями справ є спори між суб'єктами щодо виконання ними своїх управлінських обов'язків, у тому числі делегованих повноважень, передбачених ч.3 ст.17 КАС України, а також спори щодо правовідносин, пов'язаних із правом голосу, повноваження або процес референдуму. Неможливість медіації в таких категоріях справ є об'єктивним фактом, враховуючи характер відносин між сторонами спору. Натомість спори між фізичними та юридичними особами, зазначеними у ч. 1 ст. 17 КАС України з суб'єктом повноважень на оскарження її рішень, дій чи бездіяльності, зазначених у ч. 2 ст. 17 КАС України можна вважати опосередкованою. Щодо прийняття громадян на державну службу, їх переведення, звільнення з державної служби, а також передбачених ч.4 ст.17 Спорів КАС України за заявою суб'єкта у випадках, передбачених законом [5].

Ще однією проблемою запровадження медіації в адміністративному судочинстві є відсутність належного законодавства. Зараз розробляється проект закону про «медіацію»

[6], який не включає адміністративні питання до сфери його дії. Проте запровадження медіації в адміністративному судочинстві як діяльності окремих представників судової влади не суперечить положенням КАС України. Медіація у такий спосіб може бути здійснена таким чином: відповідно до статті 111 КПК України суддя в попередньому судовому засіданні роз'яснює сторонам можливість мирного врегулювання спору. Якщо сторони домовляться про медіацію, суд передає матеріали іншому судді-медіатору або іншому працівнику суду, який спеціалізується на медіації.

Отже, незважаючи на проблеми, що існують під час проведення медіації в адміністративному судочинстві, створення такого інституту відіграватиме важливу роль у розвитку правової культури країни, сприятиме розслабленню системи адміністративних судів в Україні та сприятиме мирному врегулюванню спорів та публічним суперечкам. Як показує практика, підходи до примирення, які пропонуються за кордоном, можуть бути дуже різними. Проте не можна сказати, що вітчизняне законодавство вибрало найбільш оптимальну модель для такої процедури.

1. Prawo o postepowaniuprzedadministracyjnymi. Komentarz. Wydanie. LexisNexisWarsawa. 2006. URL : <https://sip.lex.pl/komentarze-i-publikacje/komentarze/prawo-o-postepowaniu-przed-sadami-administracyjnymi-komentarz-wyd-587524686>.

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР (зі змінами та допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1996, № 30, ст. 141.

3. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 року № 889-VIII (зі змінами та допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2016, № 4, ст.43.

4. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.06.2001 року № 2493-III (зі змінами та допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001, № 33, ст. 175.

5. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 року № 1402-VIII (зі змінами та допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2016, № 31, ст.545.

6. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 року № 2747-IV (зі змінами та допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005, № 35-36, № 37, ст. 446.

7. Про медіацію: проект Закону України UPL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877

Володимир КОВБАСА

доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Валерія ЖИЛЯК

здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

РЕАЛІЗАЦІЯ МЕДІАЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТАВ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасні юридичні дослідження все частіше трактують факт запровадження медіації як альтернативної форми вирішення спорів. Професія адвоката – багатофункціональна, що дозволяє йому вибирати стратегію розгляду справи та приймати рішення. Поступово впроваджується процедура медіаційної адвокатури – альтернативний, позасудовий спосіб вирішення спорів як приватних відносин, так і у сфері суспільних відносин [1].

Загалом, медіація – це комунікативний процес, що має диспозитивний характер, при якому сторони приймають власні рішення та можуть впливати на результат. Цей процес характеризується цими трьома основними особливими формами вираження: по-перше, переговори веде третя особа із спеціальною підготовкою. По-друге, процедура медіації має складну структуру, що відображає можливість пошуку взаємовигідного

рішення. І по-третє, медіація, на відміну від звичайного судового розгляду не обмежує предмет процесуального спору [2].

Однією із актуальних проблем впровадження медіації є конституційно закріплене право адвоката діяти в межах своїх повноважень, тобто реалізувати принципи верховенства права та законності, які передбачені механізмом дії медіації, на які адвокати неспроможні. Оскільки суд є однією зі сторін медіації, його ініціативність має чіткі межі та суперечить суті медіації.

Іншою проблемою є статус медіатора й оплата його праці. Медіатором може бути як громадський представник на безоплатній основі, так і приватна особа, що залучена судом на державній основі. У будь-якому разі статус медіатора не є однозначним і потребує уточнень [3].

Оскільки за наявною нормативно-правовою базою медіація не може в повному обсязі застосовуватись на законних підставах у вигляді оптимального способу вирішення спору, тому розв'язання проблемних питань потребує значно наблизити процес медіації до бажаного рівня, а саме державні службовці повинні прийняти Закон «Про медіацію» повторно, але з вирішенням певних прогалин, що в майбутньому передбачали б упровадження медіації в режим роботи суду. Тобто для побудови такої дієвої системи її варто впроваджувати поетапно [4].

Перший етап полягає в обов'язковості участі медіатора у судовому процесі, що дає альтернативну перевагу на стадії досудового розгляду; *другим* етапом є позитивний досвід вирішення спорів за участі медіатора, який допоможе перейти на медіаторо-орієнтовану систему з вибірковою участю судді; третій етап – є остаточним перехідом, що передбачає добровільний вибір учасниками справи між медіацією та судом [5]. Варто обов'язково запровадити в законну силу законопроект «Про медіацію», що надасть нове життя – медіації в Україні.

Отже, сьогодні медіація може бути розглянута як перспективний та дієвий спосіб вирішення конфліктів, який поєднує у собі, як приватні, так і публічні правові аспекти. Важливим напрямом діяльності адвокатів у процесі медіації – є їх участь в якості представників судового розгляду, з метою належного і фахового представництва інтересів сторін з урахуванням хоча б одного із загальних принципів чинного законодавства.

1. Юридична газета онлайн. «Адвокат-медіатор: коли виникає конфлікт інтересів?». URL : <https://jur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodniy-arbitrazh-ta-adr/advokatmediator-koli-vinikaekonflikt-interesiv.html>.

2. Підручник «Медіація у професійній діяльності юриста». За редакцією Наталі Крестовської, Луїзи Романадзе. Одеса «Екологія». 2019. Ст. 79-100.

3. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Сер. *Юриспруденція*. 2015 № 13 том 2. Ст. 25-27.

4. Законопроект «Про медіацію» *Відомості ВВР*. № 3504 від 19.05.2020. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.

5. Белінська О.В. Медіація-альтернативне вирішення спорів. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. С. 158-173.

Лариса НАЛИВАЙКО

проректор
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

Діана ПОГОСЯН

здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРАВОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МЕДІАТОРА

Українське суспільство сповнене чималою кількістю конфліктів на різних рівнях та в різних сферах, що зумовлює необхідність пошуку дієвих способів їх розв'язання. Сфера юриспруденції не є винятком у даному випадку, де останнім часом значна увага приділяється вирішенню правових конфліктів за допомогою нових, альтернативних способів, зокрема медіації.

Медіація – це структурована добровільна та конфіденційна процедура позасудового врегулювання спору, в якій медіатор (посередник) допомагає сторонам у розумінні їхніх інтересів та пошуку ефективних шляхів для досягнення взаємоприйняттого рішення [1]. Сторонами в цьому процесі є фізичні або юридичні особи, які уклали договір з медіатором задля вирішення певного конфлікту.

Медіація, як ми бачимо, проводиться безпосередньо медіатором, який, зокрема, повинен дотримуватись певних принципів досудового врегулювання спору, важливе місце серед яких займає принцип нейтральності. Медіатор може брати участь у процедурах, де він займає нейтральну позицію. Тобто він зобов'язаний: не надавати перевагу жодній стороні конфлікту; забезпечувати рівність сторін; не давати оціночних суджень діям та висловлюванням будь-якої зі сторін; не нав'язувати власну думку сторонам конфлікту.

Нейтральність позиції медіатора сприяє гарній взаємодії при проведенні процедури медіації, через те що сторони більше схильні до активного обговорення своєї проблеми за участю третьої особи.

На думку Р. Гордієнка, концепція безсторонності медіатора є центральною у процесі медіації. Безсторонність означає свободу від фаворитизму та неупередженість. Медіатор не приймає подарунки, послуги чи інші блага, отримання яких може викликати сумніви щодо вищезазначених якостей [2].

У процесі своєї підготовки успішному медіатору необхідно засвоїти певні навички, що стануть у нагоді під час побудови медіаційного процесу. Діана Проценко, викладач Школи медіації, у своїх дослідженнях наголошує на обов'язковості засвоєння медіатором таких знань: принципи, цілі, правова основа, фази процесу медіації, її ознаки та структура, специфіка різних видів; поведінка й етика медіатора; техніки ведення переговорів [3, с. 46].

Варто звернути увагу на те, що, окрім отриманих навиків, медіатора як висококваліфікованого спеціаліста характеризують: правова культура, уміння слухати та ставити чіткі запитання, здатність до критичного мислення й аналізу отриманої інформації, трансформація негативних емоцій сторін у чітко виважені та позитивні позиції. Він має бути компетентним, регулярно поглиблювати й удосконалювати свої знання, підвищувати кваліфікацію.

Основне завдання медіатора – домогтися зміни початкових поглядів сторін. Сторони вступають у суперечку з фіксованими, здавалося б незмінними позиціями та сприйняттям ситуації: стосовно іншої сторони, наприклад, що лише їхні дії є причиною конфлікту; так і щодо себе, що саме ви є жертвою несправедливості; чи самого спору, що в цій ситуації потрібна ескалація спору.

Оскільки медіатор не наділений правом і повноваженнями приймати будь-які

рішення, нічого не буде вирішено, поки обидві сторони не прийдуть до консенсусу. Усвідомлення того, що варіанти рішень не можуть бути нав'язані медіатором, значно зменшує напруження та ймовірність того, що будь-яка зі сторін конфлікту буде відстоювати лише займану позицію.

Отже, медіатор за будь-яких делікатних, складних, напружених ситуацій під час переговорів з учасниками повинен незмінно зберігати тверезість розуму, розсудливість, проявляти винахідливість, володіти здатністю переконувати, тобто він має бути висококваліфікованим фахівцем у галузі медіації.

Також медіатор бере на себе технічні питання, а саме організовує проведення медіації: готує приміщення для переговорів, забезпечує все необхідне для ефективної роботи (канцелярське приладдя, фліпчарти, питна вода тощо), допомагає сторонам визначити та надалі дотримуватися регламенту, забезпечує коректність спілкування між сторонами.

Доцільним також є звернення до проекту закону України «Про медіацію». Відповідно до ст. 9 медіатором може бути фізична особа, яка пройшла базову підготовку медіатора в Україні або за кордоном, що має включати не менше 90 годин навчання, зокрема не менше 45 годин навчання практичним навичкам. Окрім того, медіатором не може бути особа, яка має судимість, або цивільна дієздатність якої обмежена [4]. Отже, як ми бачимо, не передбачено, з якого віку особа може стати медіатором, а також вимоги до освітнього рівня. Тобто, по суті, медіатором може стати хто завгодно. На нашу думку, законопроект потребує більш детального врегулювання деяких питань та вимагає доповнень.

Отже, незважаючи на відсутність чинного закону, медіація в нашій країні часто використовується як спосіб примирення потерпілого та правопорушника, для захисту прав споживачів, вирішення трудових і сімейних спорів. Показником ефективності медіації в Україні є саме виконання сторонами домовленостей, які були досягнуті у процесі медіації. Медіація завжди є добровільною. Якщо сторони зійшлися на тому, щоб урегулювати спір, застосовуючи медіацію, то це свідчить про готовність виконати досягнуті ними домовленості в будь-якому випадку. Ділова репутація та рівень професіоналізму є найсуттєвішими характеристиками медіатора, що варто цінувати, незважаючи на відсутність законодавчого регулювання, адже це – найголовніший стримувальний чинник відповідальності професіонала. Медіація в Україні насправді є реальною, практично існуючою справою, яку потрібно розвивати, вдосконалювати та обов'язково закріпити на рівні законодавства.

1. Можайкіна О. С. Поняття та зміст основних принципів медіації в цивільно правових відносинах. *Актуальні проблеми сучасної юриспруденції*. 2017. № 5. с. 55.

2. Гордієнко Р. Л. Медіація та її роль у консалтинговій діяльності в сфері охорони здоров'я. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 202-205.

3. О медиации, или как быстроразрешить конфликт без обращения в суд / за ред. Т. Еременко. К. 2010. С. 46.

4. Про медіацію: проект закону України від 19.05.2020 р. № 3504. *Відомості Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.

Ірина ГРИЦАЙ
професор кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

Аліна ІВАНЧЕНКО
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МЕДІАЦІЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИСТА

Медіація є одним із найпоширеніших у світі альтернативних способів урегулювання конфліктів. Упровадження медіації в Україні на сьогодні є одним із актуальних напрямів реформування системи доступу громадян до справедливого правосуддя та ефективним засобом зниження конфліктного потенціалу суспільства в цілому. У зв'язку з цим, кожен професійний юрист має володіти знаннями про медіацію, уміннями й навичками роботи із цим інструментом альтернативного вирішення конфліктів.

Медіація – це певна сукупність процесів, у якому спеціально підготовлений нейтральний та незалежний фахівець тобто медіатор, намагається допомогти вирішити конфлікт за участі добровільної згоди конфліктуючих сторін [2, с.101]. Медіатор виступає як посередник між двома конфліктуючими сторонами, він допомагає порозумітися і полегшує весь процес спілкування, поринаючи в позиції кожної сторони та враховуючи інтереси обох, завдяки цьому йому вдається знайти більш ефективні способи вирішення поставленої проблематики.

Розглядаючи медіацію, слід звернути увагу на її принципи, серед яких такі: неупередженість, конфіденційність та добровільність.

Так, медіатор має досить не упереджено відноситися до конфліктуючих сторін, ніяким чином не дати відчуття одній із сторін відчуття своєї прихильності чи зайву зацікавленість в справі. Робота медіатора має бути об'єктивною та чесною і в жодному випадку медіатор не повинен бути зацікавлений в конфлікті або його вирішенні на користь однієї з сторін.

Досить важливим фактом є те, що вся інформація котру отримує медіатор мала конфіденційний характер і не була розголошеною чи оприлюдненою без згоди сторін або якщо цього не вимагає закон. Якщо під час вирішення конфлікту відбуваються збори чи засідання з однією із сторін, медіатор має заздалегідь це обговорити з усіма сторонами. Також є забороненим передача будь-яких даних, інформації щодо поведінки сторін про результативність справи.

До того ж, процедура медіації має добровільний характер. Змусити конфліктуючі сторони скористатися послугами медіації або хоча б спробувати скористатися ніхто не може. Оскільки основною метою медіації є добровільний процес, що полягає у взаєморозумінні на добровільному початку сторін, досягнути вирішення чесною та справедливою угоди. Добровільність передбачає наступне: жодну зі сторін неможливо змусити брати участь у процесі медіації; будь-якої хвилини кожна зі сторін має право відмовитись і вийти з процесу вирішення конфлікту; під час процесу кожна із конфліктуючих сторін може контролювати процес, тобто сам хід медіації і знову ж таки послуги самого медіатора протягом всього процесу прийняття рішення, сторони приймають добровільно [1, с. 164].

Основними характерними рисами медіації є такі: медіація є особливим видом переговорів, що мають певну структуру; обов'язкова участь медіатора; медіатор не є представником жодної зі сторін; медіатор сприяє сторонам у проведенні переговорів і досягненні взаємоприйнятної рішення [2, с. 102]. Діяльність у сфері надання послуг медіації в Україні поступово набуває рис окремої професії, відмінної від професії

юриста чи психолога. Але так чи інакше медіація має свою правову складову, що зумовлює залучення до її здійснення професійних юристів як осіб, які рекомендують конфліктуючим сторонам проходження медіації, супроводжують або консультують своїх клієнтів у ході медіації.

Тому кожен професійний юрист сьогодні має володіти відповідними компетентностями у сфері забезпечення доступу до медіації та надання послуг із медіації, рівно як і знаннями щодо інших альтернативних способів вирішення конфліктів. Набуття знань, умінь та навичок із медіації у кожній юридичній професії сприятиме підвищенню ефективності у процесі комунікації з клієнтами, адже юридична професія, подібно до професії медіатора, передбачає роботу з людьми [2, с. 396].

Ефективність медіаційної процедури визнана європейським співтовариством, що рекомендує її впровадження у ролі основного методу альтернативного вирішення конфліктів на досудовому етапі та під час судового розгляду [3, с. 16]. Як свідчить практика, у країнах Європи 80 % спорів, щоперебувають у провадженні суду та передаються на медіацію, вирішуються без судового розгляду. Доцільним є прийняття Закону України «Про медіацію», оскільки це могло б сприяти посиленню ролі медіації як альтернативного методу вирішення спорів, усвідомлення суспільством цього питання та інтеграції медіації в правову систему України.

Отже, медіація є невід'ємною складовою у професійній діяльності юриста. В Україні поступово медіація набуває рис окремої професії, даючи фахівцям медіаторам більше можливостей. Ця професія відрізняється від професії юриста та психолога, але має багато спільного з цими спеціальностями. Спеціалісту-медіатору потрібно дотримуватись зазначених правил та в жодному разі не ставати на одну з сторін. Слід урахувати, що кінцевим результатом медіації є не лише примирення сторін, а й прийняття компромісного рішення.

1. Боброва О.М. Відновне правосуддя. Особливості впровадження процедури медіації: європейський досвід. К.: Наш час, 2006.

2. Медіація у професійній діяльності юриста. За редакцією Наталі Крестовської, Луїзи Романадзе. Одеса, 2019.

Андрій ГУССВ
доцент кафедри психології
та особистісного розвитку
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України,
керівник Київської філії
ГО «Одеська обласна група медіації»,
член ГО «Національна Асоціація
медіаторів України»,
кандидат психологічних наук, доцент

УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ БАЗОВИХ НАВИЧОК МЕДІАТОРА У МІЖПРОФЕСІЙНОМУ ПРОСТОРІ

Одеська обласна група медіації (ООГМ) на сьогодні є найстарішою профільною організацією в Україні, яка існує з 1994 року. Організацією проводиться навчання як курсу «Базових навичок медіатора», так і різноманітних спеціалізованих курсів з медіації та конфліктології. За останні 7 років різними видами навчання з медіації, конфліктології та діалогу було охоплено більше 5000 осіб. За роки існування співробітниками організації був накоплений значний досвід навчання медіації представників різних спеціальностей (адвокатів, нотаріусів, суддів, поліцейських, працівників митної служби, чиновників різних рівнів, менеджерів, представників бізнесу, педагогів, соціальних працівників, психологів, викладачів ВЗО, громадських активістів тощо). Подальші наші висновки будуть базуватись на узагальненні зворотнього зв'язку від учасників різних програм навчання з медіації, конфліктології та фасилітованого діалогу.

З практичної точки зору цінність медіаційного підходу полягає у поєднанні в

рамках однієї технології кількох важливих компонентів, кожен з яких сам по собі є ефективним засобом встановлення взаєморозуміння в процесі переговорів не тільки між сторонами конфлікту, але і у інших ситуаціях, які потребують чіткого донесення інформації до співрозмовника, прояснення наявних позицій та інтересів, врахування можливих перспектив і т.д.

Навчання медіаторів (за виключенням медіації однолітків) – це завжди навчання дорослих осіб, які вже мають іншу професійну ідентичність. Тож процес навчання медіації пов'язаний із засвоєнням нової професійної позиції та відповідного ціннісного та світоглядного її «забезпечення» фахівцями, основні професії яких самі по собі передбачають наявність чітких професійних та світоглядних переконань. Тому з андрагогічної точки зору досить часто саме добре сформована професійна позиція індивіда стає на заваді напрацюванню унікальної «нейтральної» професійної позиції медіатора, що не дозволяє медіатору надавати поради, «підводити» учасників до «правильного» варіанту вирішення ситуації і давати моральну оцінку їхнім діям у конфлікті, і таке інше.

Між тим, саме вихід за межі вузькопрофесійного бачення причин виникнення конфліктних ситуацій та можливих шляхів їх вирішення за рахунок засвоєння медіаційного погляду стає значним ресурсом для зростання в межах «основної» спеціальності.

Одним із головних ресурсів є засвоєння учасниками навчання професійної позиції медіатора, що є неможливим без наявності «внутрішньої згоди» з принципами медіації, які, в свою чергу, базуються на відповідному ціннісному фундаменті. Нагадаємо, що філософія медіації базується на наступних принципах:

1. У кожного є своя правда, своє бачення. І це є цінним.
2. Кожна людина має право на реалізацію своїх інтересів так, як вона їх розуміє.
3. Інша людина є іншою, інакшою. І це є цінним.
4. Кожна людина – кращий експерт своєї ситуації і краще знає, що їй потрібно.
5. Медіація заснована на рівності сторін.

6. Медіація не шукає винних. У конфлікті у кожного є своя міра провини в тому, що ця ситуація трапилася, тому медіація не виділяє винуватих і міру винності [4, с. 28]. Зазначимо, що практичне знайомство з цими принципами часто має значний вплив на професійні уявлення учасників навчання.

Інші складові професійної позиції медіатора, такі як: «прикладне» розуміння причини виникнення конфлікту, здатність до відстороненого погляду на ситуацію, спрямованість на майбутнє як головна стратегія вирішення проблемних ситуацій, також значною мірою впливають на уявлення учасників навчання про причини виникнення конфліктних ситуацій, можливі стратегії поведінки в конфлікті, шляхи та варіанти їх вирішення. Також вони значно розширюють їх можливість щодо профілактики конфліктних ситуацій та ранньої діагностики потенційних «зон напруги».

Прийом переходу з позицій на інтереси не тільки дозволяє самому фахівцю краще зрозуміти потреби клієнта, але дозволяє і самому клієнту краще розібратися у власних вимогах. Відповідно, більш чітке розуміння вимог тягне за собою можливість їхнього кращого формулювання та, у перспективі, – задоволення.

Засвоєння комунікативної складової (активного слухання, перефразування, резюмування, постановки питань, вміння спілкуватись «нейтральною» мовою, роботи з емоціями іншої людини і т.д.) є корисною не лише у випадках посередництва при вирішенні конфліктів, але значною мірою покращує ефективність проведення ділових переговорів, сприяє налагодженню взаєморозуміння з клієнтами/відвідувачами, підвищує ефективність комунікації в середині колективу. Вони також є ефективними у випадку необхідності чіткого формулювання та узгодження майбутнього результату, та в усіх інших ситуаціях, в яких є потреба максимально чітко та зрозуміло домовитись про будь-що (контракт, проект, рішення і т.д.).

Слід зазначити, що усі вищеперераховані навички є широко відомими поза межами медіаційної технології, однак особливої ефективності надає їм комплексне застосування у сполученні з описаними вище елементами професійної позиції медіатора. Саме медіаційний погляд на проблему допомагає звернути увагу на ті моменти у розповіді людини, що є сутнісними для розуміння усієї ситуації. Він також дозволяє уникнути типових для «вузькопрофільного сприймання» помилок в комунікації: опущення (деталей), спотворення, узагальнення, «читання думок» і т.д. [2, с. 60].

Навчання медіації також сприяє розвитку особистісних якостей, які допомагають людині бути ефективним комунікатором та посередником у конфлікті. Серед таких якостей виокремлюють: вміння слухати і аналізувати, вміння чітко висловлювати свої думки, гнучкість у мисленні і гнучкість поведінки, уміння керувати своїми емоціями, доброзичливість до людей і, в той же час, наполегливість і терпіння в досягненні цілей, працездатність, уміння бути терпимим до критики і вільно працювати в агресивному середовищі [1].

Широке розповсюдження медіації має вплив і на суспільство в цілому, оскільки вона має ефект самонавчання учасників: люди, які пройшли процедуру медіації, набувають позитивного досвіду вирішення своїх проблем та надалі використовують медіаційні підходи у розв'язанні своїх суперечок і поза процедурою медіації. Так, на демократичний потенціал медіації, пов'язаний з її навчальним ефектом, вказує австрійська дослідниця Кріста Пелікан: «Засвоений суб'єктом досвід медіації з часом посилюється, а самостійне вирішення конфлікту, засноване на зацікавленому проясненні інтересів і потреб сторін, може розширювати контекст впливу медіації, крок за кроком ставати способом вирішення конфліктів у соціумі» [3, с. 50].

1. Аллахвердова О. В. Конфликты, медиация, психология. Медиация: теория, практика, перспективы развития. Сб. материалов Первой всероссийской научно-практической конференции (23–24 апреля 2015 г., Москва). Отв. ред. О. П. Вечерина. М.: ФГБУ «ФИМ», 2015. С. 17-23.

2. Базовый курс медиации: рефлексивные заметки / М. С. Бойко [и др.] ; под общ. ред. С. В. Лабода. Минск : Медисонт, 2011. 316 с.

3. Медиация – искусство разрешать конфликты. Знакомство с теорией, методом и профессиональными технологиями / Составители: Г. Мета, Г. Похмелкина / перевод с немецкого Г.Похмелкина. Москва: Издательство «VERTE», 2004. 320 с.

4. Терещенко И.Г., Гусева А.В., Гусев А.И. Медиация в школе: украинский опыт внедрения. Информационно-исследовательский центр «Интеграция и развитие». К.: Золоті ворота, 2013. 150 с.

Анастасія ДАВИДЕНКО

курсант факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор **Р.В. Миронюк**
професор кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МЕДІАЦІЯ: ПРОБЛЕМИ ДОСВІДУ ТА ТЕОРІЇ

Правові суперечки та конфлікти є невід'ємною частиною суспільства. Завдання держави – творити умови вирішення спорів та захисту прав, що охороняються законом та інтереси громадян. Як показує міжнародний досвід – застосування альтернативних методів вирішення спорів неминуче. Це найефективніша передумова рішення з системою правосуддя правової колізії та спорів. Більше того, система правосуддя в Україні сьогодні має низку істотних недоліків: високе навантаження на суди, тривалість та складність судового розгляду, значні судові витрати, недостатній розвиток механізмів конкуренції та рівноправності, відкритість судового розгляду, що призвела до розголошення конфіденційної інформації в процесі, відсутність загальноприйнятих критеріїв справедливості. З огляду на це, рішення суду породжують негативний вплив, в результаті маємо лише негативну реакцію сторін на вирішення спору.

Один із перспективних напрямків розвитку системи альтернативного вирішення спорів – медіація – процедура, за якої посередник систематично сприяє спілкуванню між

сторонами конфлікту або суперечки для досягнення взаємоприйняттого результату вирішення конфлікту або вирішення спору. Окрім того, є посередник на основі нейтралітету та конфіденційності по суті спору [1, с. 275].

На відміну від суворо регламентованого судового процесу, спрямована на суть позову медіація має гнучкий підхід до вирішення спорів із урахуванням усіх аспектів спору, обставин незалежно від юридичного чи правового значення. Точно тому медіацію називають альтернативним методом вирішення спорів.

У більш практичному сенсі медіація – це примирення та пошук конструктивного підходу до вирішення конфлікту. Дозволяє визначити питання, важливі для обох сторін; під різними кутами розглядає предмет спору; дозволяє використовувати конфлікт як «інструмент навчання» і є основою для покращення відносин між сторонами. Медіація дозволяє сторонам продовжувати або іноді розпочинати говорити.

Медіатор не враховує виявлення будь-яких емоцій під час процедури медіації. Медіатор зосереджується на перспективі не аналізу минулих відносин між сторонами, а відносини сторін спору. Він контролює процес і не впливає на учасників процесу медіації або результат, сам організовує проведення процедури.

Процес медіації складається з етапів, кожен з яких унікальний за своєю метою та змістом. Після досягнення всіх цілей потрібно переходити до наступного етапу. Існують наступні етапи процесу медіації: підготовка до медіації; вступ в процедуру медіації; обговорення пошук і розробка проблем, варіантів вирішення спорів; рішення спору, укладання та узагальнення договору [2, с. 10].

Отже, медіація – нове перспективне рішення спорів як публічного, так і приватного права. В Україні сформовано основу для застосування медіації та медіаційних процедур на рівні законодавчих ініціатив, але законодавчі оповідання вимагають формування чіткої теоретичної основи:

- тлумачення термінів (медіація, медіаційна угода тощо);
- з'ясування сутності та меж поняття можливих правових спорів має бути вирішено через процедуру медіації, оскільки, наприклад, кримінальне переслідування та віднесені до цієї категорії справ адміністративні правопорушення вимагають зміни чинного порядку українського законодавства;
- відповідальність учасників процедури медіації за порушення вимоги до конфіденційності. Тому ці законопроекти мають стати публічним обговоренням із залученням іноземних суб'єктів господарювання, які повинні знати та вміти користуватися послугами посередників.

1. Гаврилішин А. П. Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів. Науковий Вісн. Херсон. держ. ун-ту. 2014. № 5. Т. 1. С. 275-278.

2. Резнікова В. В. Медіація (посередництво) як спосіб вирішення господарських спорів. Вісн. КНУ. 2012. № 90. С. 10-15.

Юрій ДЕРІЙ

викладач циклу загальноправових дисциплін
відділення первинної професійної підготовки,
спеціалізації та підвищення кваліфікації
Навчально-наукового інституту заочного
навчання та підвищення кваліфікації
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІСТЬ МЕТОДІВ МЕДІАЦІЇ ПІД ЧАС РОЗВ'ЯЗАННЯ СПОРІВ В СІМЕЙНИХ ВІДНОСИНАХ

За даними Державної служби статистики України, у 2017 р. було зареєстровано 249 522 шлюбів, а розлучень – 128 734, що становить біль ніж 50 відсотків. Звісно, це офіційна статистика, що не має даних про проживання людей без реєстрації шлюбу або осіб, які перебувають у шлюбі, але, наразі, фактично не є родиною, але з деяких причин не розлучаються. У 2018 р. було укладено на 21 111 шлюбів менше, а розлучень – на 35 882 більше ніж за попередній рік [6].

Судова практика показує, що в більшості випадків за позовами про розірвання шлюбу слідує ряд інших позовів, найпоширеніші з них: про визначення місця проживання дитини, стягнення аліментів, про стягнення додаткових витрат на дитину, про позбавлення батьківських прав, поділ майна подружжя та інші. У 2018 р. у судах першої інстанції на розгляді перебувала 134 691 справа про розірвання шлюбу, а розглянуто – 110 756 справ. Також на розгляді перебувало 70 290 справ про стягнення аліментів, а розглянуто – 57 076 справ. Апеляційні інстанції у 2018 р. розглянули 328 справ про розірвання шлюбу та 2 368 справ про стягнення аліментів [6].

З огляду на статистику за 2018 р., найбільше навантаження судової системи лягає на суди першої інстанції, що ухвалили 110 756 рішень про розлучення та 57 076 рішень щодо стягнення аліментів. В апеляційних інстанціях було розглянуто 2 368 справ про стягнення аліментів та 328 справ про розірвання шлюбів. Верховний суд переглянув 72 справи про розірвання шлюбів та 414 справ про стягнення аліментів.

Адвокати, які практикують у судах, розуміють, що справи в судах щодо розірвання шлюбу та стягнення аліментів розглядаються, як правило, від 3-х місяців до 1-го року. Не завжди це найкращий варіант вирішення справи довірителя, адже всі ці довгі місяці сторони перебувають у конфлікті та переживають стрес. Також буває не просто виконувати рішення щодо стягнення аліментів, що тривають до 18 років дитини. Завдяки прийняттю у 2018 р. законів про підвищення відповідальності за несплату аліментів, значно збільшилося виконання таких рішень.

Слід також звернути увагу на те, що ступінь ескалації конфлікту в таких суперечках у процесі судового розгляду досягає свого апогею. І навіть якщо спочатку сторони заходили до судового процесу в натягнутих відносинах, то у процесі судових розглядів у переважній більшості випадків ці відносини спотворюються до неможливості. Одним із яскравих доказів ескалації конфлікту є виклик дітей в суд для дачі показань або пояснень, надання письмових та усних пояснень, що містять в собі факти особистого і/або інтимного життя одного з подружжя, всілякі форми образ і осквернення один одного. Чому так відбувається? Тому що в суді, коли одна сторона знаходиться в процесуальному статусі позивача, а друга – відповідача, фактично одна сторона для того, щоб обґрунтувати (в першу чергу самій собі) правильність своєї позиції і свого вибору, яким є подача позову до суду, повинна всіляко очорнити другу сторону. У таких ситуаціях будь-яке послаблення своєї позиції, навіть із хорошими намірами домовитися, може бути сприйнята як особисту поразку і здача позицій, а друга сторона може прийняти це як послугу.

У суді сторони ведуть «переговори» на рівні своїх принципових позицій, що обґрунтовуються, як правило, з точки зору закону передбачених прав і обов'язків. Найчастіше дані норми закону ніяк не відображають справжні інтереси і потреби сторін. Наприклад, стягнення в судовому порядку аліментів на дитину не влаштовує справжню потребу батька в тому, щоб обоє батьків дбали і забезпечували всі необхідні потреби дитини і він ні в чому не потребував; заяву про позбавлення батьківських прав, як правило, пов'язане з потребою одного з батьків безперешкодно виїжджати з дитиною за кордон і відчувати свободу від другого з батьків у питаннях турботи і виховання дитини, а також своєю – не звертатися з проханнями кожен раз при плануванні від'їзду. Чому так відбувається? Тому що в основі сімейних конфліктів і суперечок лежать відносини, що на певному етапі стали завдавати болю, страждання, незрозуміння, недомовленість, відчуття, що тебе не чують, не люблять, не цінують, не поважають і т.п.

Суд не працює з причиною виникнення конфлікту, та й відносини сторін суду не важливі. Суд керується нормою права. Однак, часто посилаючись на норми права, кожна зі сторін у суді хоче розповісти свою історію відносин, поділитися переживаннями. Але тут наштовхується на суворі рамки судового процесу – суду це не важливо і не потрібно!

І тут на допомогу може прийти нова, законодавчо закріплена процедура запобігання виникнення або врегулювання конфліктів (спорів) шляхом переговорів – медіація. Відповідно до Закону, медіація це – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Результатом проведення цих переговорів може стати прийняття угода за результатами медіації – письмова угода учасників правовідносин про спосіб врегулювання всіх або певних конфліктів (спорів), що виникли або можуть виникнути між ними, що фіксує результат домовленості сторін медіації у погодженій між ними

усній чи письмовій формі з урахуванням вимог закону [5]. Медіаційна угода може укладатися у формі медіаційного застереження в договорі або у формі окремої угоди.

Також медіація покликана повністю вичерпати конфлікт. Хоча сторони можуть не примиритися до кінця, але з медіації вийдуть з рішенням, яке їх задовольнятиме. Медіація корисна тим, що сторони мають можливість висловити свою позицію та побажання щодо вирішення конфлікту, спільно напрацювати рішення, що будуть вигідними для обох сторін. Є певний відсоток медіацій, які нічим не завершуються. Звісно, дуже мало українців обізнані з цією процедурою і не завжди розуміють, як вона відбувається, тому в ситуації сімейного конфлікту не розуміють, що можуть скористатися цією процедурою. За допомогою медіації сторони отримують значно більше конструктивних рішень, аніж шляхом судового спору [4].

Інститут медіації, однозначно, має заручитися довірою українців. Адже більшості пар, які розлучаються, поки складно повірити, що медіатор – це не їхня зброя у війні проти іншої сторони, що медіатор може розповісти іншій стороні конфіденційну інформацію без її згоди чи «вмовити» погодитися на невігідні умови. Не варто плутати медіацію з переговорним процесом. Адже в медіації медіатор – це незалежна від кожної сторони особа. Її завдання полягає не у тому, щоб переконати чи вмовити сторону погодитися на варіант, який медіатор вважає найкращим, а застосовуючи свої професійні навички, допомогти сторонам виявити свої справжні інтереси та напрацювати рішення, які влаштують обидві сторони. Саме професійність медіатора та його репутація мають велике значення для встановлення довіри, проведення екологічної та результативної медіації [8].

Підсумовуючи, слід зазначити, що медіація – це дуже важливий інститут, запровадження якого дозволить не тільки уникнути довготривалої судової тяганини, але й надасть сторонам можливість дійти консенсусу у процесі вирішення спорів. Вирішення сімейних спорів мирним способом має низку значних переваг, зокрема, це – відсутність втручання держави у процес вирішення спору та кінцеве рішення; договірний характер, що передбачає взаємоузгодження процедур та виконання ухвалених рішень; універсальність як щодо видів спорів, що можуть вирішуватися, так і щодо їх суб'єктного складу; гнучкість, тобто сторони визначають прийоми, варіанти процедур, умови та порядок їх здійснення; конфіденційність, адже проведення переговорів, медіація та врегулювання спору не є публічними процесами, відсутнє їх фіксування та, зазвичай, відкрита інформація не підлягає розголошенню; мінімізація фінансових витрат та часу, потрібного для вирішення спору.

Слід зауважити, що вже сьогодні (без чинного закону) медіація в Україні часто використовується як спосіб примирення потерпілого і правопорушника, для захисту прав споживачів, вирішення трудових та сімейних спорів. Показником ефективності медіації в Україні є саме виконання сторонами домовленостей, досягнутих у процесі медіації. Медіація є добровільною. Якщо сторони дійшли згоди врегулювати спір, застосовуючи медіацію, то це означає стовідсоткову готовність виконати досягнуті ними домовленості.

Репутація та професіоналізм є найважливішими характеристиками медіатора, які варто берегти, попри відсутність законодавчого регулювання, адже це найголовніший стримувальний чинник відповідальності професіонала в будь-якій сфері. Медіація в Україні насправді є реальною справою, що має розвиватись, покращуватись, вдосконалюватись та обов'язково закріпитись на законодавчому рівні [7].

1. Сімейний кодекс України.
2. Цивільний кодекс України.
3. Цивільний процесуальний кодекс України.
4. Гаро Г.О. Мирне вирішення сімейних спорів: Фактор, 2019. 80 с.
5. Проект Закону про медіацію. № 3504 від 19.05.2020. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=3504&skl=10
6. Власюк К. Мирись, мирись і більше не сварись!: Юридична газета онлайн, №38-39 від 17.09.2019. URL : <https://jur-gazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo/miris-miris-i-bilshe-ne-svaris.html>.
7. Сидоришина Т. Медіація – нова фішка комунікації.: Юридична газета онлайн, №38-39 від 17.09.2019. URL : <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/mediaciya--nova-fishka-komunikaciyi.html>.
8. Власюк К. Медіація: мирний шлях у процесі розлучення.: Юридична газета онлайн, №2-3 від 25.01.2019. URL : <https://jur-gazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo/mediaciya-mirniy-shlyah-u-procesi-rozluchennya.html>.

Анастасія ДІДЕНКО

доцент кафедри аналітичної
економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент

МОДЕЛЮВАННЯ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ В ЕКОНОМІЦІ

В основі будь-якої господарської діяльності лежить прийняття оптимальних управлінських рішень для досягнення стратегічних цілей, що передбачає взаємодію із зовнішнім середовищем, мінливість якого вимагає серйозного обґрунтування управлінських рішень та застосування методів по мінімізації негативних наслідків цієї взаємодії. Тобто учасники економічних відносин функціонують в умовах невизначеності, але при цьому сфера їх зацікавленості може бути як різною, так і спільною, що й створює конфлікт бізнес-інтересів.

У роботі [1] зазначають про шість способів для усунення бізнес-протиріч. Перший, це нейтралізація об'єкта конфліктної бізнес-ситуації. Другий полягає у встановленні визначених норм при використанні об'єкта конфлікту. Третій спосіб передбачає передачу об'єкта конфлікту іншому суб'єкту або ще називається компенсаційний спосіб. За четвертим способом необхідно відокремити одну від одної конфліктуючі сторони. П'ятий прийом полягає у пошуку загальних інтересів для перенесення відносин суб'єктів в іншу площину. І, нарешті, за шостим способом залучають третю сторону.

Залучення посередників передбачає вирішення конфліктних ситуацій без звертання до суду. Ця діяльність має назву медіація, тобто «діяльність професійних посередників, які спрямовують учасників юридичного спору до компромісу і врегулювання спору самостійно самими учасниками» [2, с. 39]. Найбільш популярною ця форма врегулювання конфліктів є у країнах Європейського Союзу, США, Австралії, а глобалізаційні процеси сприяють поширенню цих ідей і в Україні [3, с. 172].

Розглядають наступні два види парадигм, що визначають межі моделей медіації. Як зазначають у монографії [2, с. 89], перша – це інтерпретативна парадигма, в її базисі лежить гуманітарна наука, приклади та власне викладення. Друга – це раціонально-наукова парадигма, яка ґрунтується на соціальних науках та теорії ігор.

Як зазначають у [4, с. 160] теорія ігор представляє собою теоретичний базис математичних моделей прийняття оптимальних рішень у стратегічних ситуаціях ринкових відносин, що мають характер конкурентної боротьби, в яких успішність суб'єкта залежить від рішень інших сторін конфлікту.

Тобто, під час вирішення конфліктів варто, перш за все, визначити його учасників, з'ясувати можливі наслідки, а допомогти із вирішенням цих питань має теорія ігор, де всі взаємовідносини бізнес-конфліктів можуть бути представлені у виді математичних співвідношень. Формалізація конфліктів через мову теорії ігор представляє собою набір наступних атрибутів [5, с. 18-19]:

- множина гравців, де кожен гравець має свій номер;
- набір стратегій, що формують загальну ситуацію, який складається з окремих стратегій всіх гравців. Розрізняють прийнятні ситуації та ситуації рівноваги;
- виграти гравців, які представляють собою вираження ступеня задоволеності інтересів кожного гравця в ситуації що склалася;
- власне сама гра, тобто система, що відповідає стану певної гри;
- рішення гри.

Отже, загалом варто зазначити, що обґрунтоване прийняття управлінських рішень є гарантією ефективного функціонування суб'єкта підприємницької діяльності, при цьому застосування апарату теорії ігор сприяє появі додаткових перспектив регулювання діяльності у бізнес-конфліктах.

1. Мельник А.Г., Мельник О.І., Іванців Р.Я. Ефективні засоби вирішення бізнес-конфліктів в умовах ринкової економіки. Ефективна економіка. 2020. № 8. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/8_2020/66.pdf

2. Мазаракі Н. А. Медіація в Україні: теорія та практика : монографія. Інститут

законодавства Верховної Ради України. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 276 с.

3. Ципіна, Д. С. Аналіз структури медіативної компетентності студентів економічних спеціальностей. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Випуск 17. Т. 1. С. 171-175.

4. Ставицький О.В. Використання математичного інструментарію теорії ігор в економіці. *Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці* : Матеріали V Міжнародної науково-методичної конференції. Чернівці : Друк Арт, 2017. С. 160-161

5. Моделювання конфліктів в економіці: звіт про НДР (остаточний) / кер. М.М. Петрушенко. Суми: СумДУ, 2017. 132 с.

Марія ДОЛИНСЬКА

завідувач кафедри
господарсько-правових дисциплін
Інституту права Львівського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ВИКОНАННЯ ФУНКЦІЙ МЕДІАТОРА СУБ'ЄКТАМИ НОТАРІАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Діяльність нотаріату має певну спільність із діяльністю інших органів цивільної юрисдикції.

Ми погоджуємося з думкою В. Комарова та В. Баранкової, що нотаріальна діяльність має превентивний (попереджувальний) характер, захищаючи права і законні інтереси громадян від можливих порушень у майбутньому, надаючи нотаріальним документам безспірного характеру [1, с. 37].

На нашу думку, нотаріальна діяльність – це різновид юридичної діяльності, що має превентивний (попереджувальний) характер та охоплює сукупність постійно або систематично здійснюваних публічних дій, спрямованих на юридичне закріплення безспірних цивільних прав та фактів (надання офіційної сили, вірогідності юридичним правам, фактам та документам), які здійснюються органами нотаріату та квазінотаріату, з метою забезпечення захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, які звернулися по вчинення нотаріальних дій та надання правової допомоги [2, с. 37].

З часу прийняття в незалежній Україні Закону України «Про нотаріат» у 1993 році, в діяльності органів нотаріату відбулися значущі зміни, які стосувалися як розширення кола суб'єктів нотаріального процесу так і розширення видів виконуваних ними функцій.

У першу чергу це стосується найважливішого та найбільшого за чисельністю, серед органів нотаріату та квазінотаріату, суб'єкта – нотаріусів.

Прийнятим у листопаді 2021 року Законом України «Про медіацію» укотре було розширено функції нотаріальних органів держави.

З аналізу вищевказаного закону вбачається, що нотаріуси відтепер мають право, додатково до вчинення нотаріальних дій, які спрямовані на юридичне закріплення безспірних цивільних прав і фактів, також здійснювати медіацію, як позасудову процедуру врегулювання конфліктів (спорів).

На думку авторів цього дослідження, варто зупинитися на суб'єктах нотаріального процесу, що матимуть право на проведення медіації у нотаріаті.

Загально відомо, що українські нотаріуси працюють як в державних нотаріальних контрах та державних нотаріальних архівах, а також займаються приватною нотаріальною практикою.

Законодавець встановлює, що медіатором може бути фізична особа, яка не має судимості, цивільна дієздатність якої не обмежена, не є недієздатною особою, а також пройшла базову підготовку медіатора як України, так і за кордоном.

Тобто, до особи медіатора, огульно, законодавець не виставляє жодних «особливих вимог» (зокрема, щодо наявності правничої освіти, вікового цензу та навичок практичної діяльності), що, на нашу думку, може призвести у майбутньому до конфліктів та судових спорів.

Нормами підпункту 6 розділу четвертого «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про медіацію» доповнено Закон України «Про нотаріат» новою

статтю 16-1 «Медіація в нотаріаті», а також розширено повноваження нотаріусів у частині виконання функцій медіатора, за умови проходження базової підготовки медіатора.

Органом, що здійснюватиме підготовку нотаріусів – медіаторів, визначено професійне об'єднання нотаріусів: Нотаріальну палату України, як юридичну особу, що видаватиме відповідний сертифікат.

На нашу думку, право на проходження підготовки медіатора має як приватний нотаріус, так і державний нотаріус.

Варто зауважити, що таким правом можуть скористатися як нотаріус, так і завідувач державної нотаріальної контори, а також завідувач державним нотаріальним архівом та нотаріус цього ж архіву.

Вищевказані суб'єкти, на нашу думку, будуть, в першу чергу, проводити медіацію з метою запобігання конфліктів (спорів) у майбутньому або щодо врегулювання будь-яких конфліктів (спорів) у цивільних, сімейних, спадкових справах.

Ми підтримуємо думку М. Дякович, що «результатом медіації у нотаріальній практиці не обов'язково має стати нотаріальний акт, оскільки сторони можуть не досягнути порозуміння і нотаріальна дія не буде вчинена» [3, с. 139].

Якщо ж медіатором виступає державний нотаріус державної нотаріальної контори чи приватний нотаріус, то нотаріальна дія, як правило, вчинятиметься. В іншому випадку не було би потреби щодо проведення медіації у нотаріальному порядку та укладення договору про медіацію.

У випадку здійснення процедури медіації завідуючим чи державним нотаріусом державного нотаріального архіву та укладення договору про медіацію, не може йти мова про нотаріальне посвідчення правочину, оскільки вони таким правом не наділені.

Стверджуємо, що законодавцем не заборонено пройти базову підготовку медіатора, як в Україні, так і за кордоном, іншим працівникам державних нотаріальних контор чи приватного нотаріуса.

Наприклад, цим правом може скористатися помічник приватного нотаріуса.

Зауважуємо, що законодавець не надав право Нотаріальній палаті України здійснювати підготовку медіаторів – не нотаріусів, оскільки палата веде та оприлюднює реєстри лише нотаріусів, які пройшли підготовку в сфері медіації.

Таким чином, за отриманням відповідних знань та внесенням до реєстру медіаторів, помічник приватного нотаріуса щодо отримання базової підготовки медіатора повинен звернутися до іншої юридичної особи, яка забезпечуватиме надання послуг з медіації та вестиме реєстр медіаторів.

По аналогії, таким же правом щодо отримання належної підготовки у сфері медіації мають право скористатися інші квазінотаріальні суб'єкти нотаріального процесу.

Виникає питання, чи мають право інші медіатори, які не є нотаріусами, здійснювати медіацію «в нотаріаті»?

На нашу думку, із аналізу норм Закону України «Про медіацію», очевидно, законодавець вважав, що надання медійних послуг щодо нотаріального процесу мають здійснювати лише нотаріуси.

Інші працівники державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів та службові та посадові особи, уповноважені на вчинення нотаріальних дій, що прирівнюються до нотаріально посвідчених, відповідно статті 40, 40-1 Закону України «Про нотаріат», мають право на проходження підготовки у сфері медіації не в Нотаріальній палаті України, а в іншій юридичній особі, яка надає послуги з медіації та веде реєстр медіаторів.

Вищевказаним особам не заборонено, за умов отримання свідоцтва медіатора, здійснювати процедуру медіації, як позасудову процедуру врегулювання конфліктів (спорів).

Хоча до сьогодні залишається невирішеним питання щодо ведення такої процедури в нотаріаті та не виникає питання щодо проведення ними медіації в інших сферах.

1. Долинська М. С. Нотаріальний процес: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 652 с.

2. Комаров В.В., Баранкова В. В. Нотаріат в Україні : підручник. Х.: Право, 2011. 384 с.

3. Дякович М. М. Пропозиції щодо розвитку медіації в нотаріальній практиці нотаріусів. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 4. С. 137-139.

Ірина ДРОК
науковий співробітник
навчально-наукової лабораторії
з дослідження проблем превентивної
діяльності Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ФУНКЦІЇ МЕДІАЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ПАТРУЛЬНОГО ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Здійснюючи цілодобове патрулювання території обслуговування, патрульні поліцейські першими реагують на заяви та повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення та інші події. Прибувши на місце події, патрульний поліцейський має з'ясувати обставини правопорушення, підтвердити його вчинення або те, що подія відбулася, а далі діяти відповідно до своєї компетенції: викликати слідчо-оперативну групу або самостійно здійснити провадження у справах про адміністративне правопорушення, затримувати злочинця по гарячих слідах, охороняти місце злочину, збирати докази у справі про адміністративне правопорушення та інші, передбачені законодавством дії, відповідно до ситуації, що відбулася.

З огляду на те, що патрульний поліцейський є першим представником держави на місці правопорушення або події, від його компетентних дій залежить подальший розвиток подій. Аналіз діяльності патрульної поліції дозволяє констатувати надважливу роль патрульного поліцейського, який, виконуючи, перш за все, превентивну функцію з метою недопущення більш тяжких наслідків, фактично застосовує функції медіатора (переговорника). Прикладів виконання функцій медіатора патрульними поліцейськими безліч:

22 лютого 2019 року 57-річний житель Краматорська намагався стрибнути вниз з даху дев'яти поверхового будинку. Завдяки переговорам з ним патрульних поліцейських впродовж сорока хвилин, чоловік передумав стрибати та спустився з даху за допомогою поліцейських [1].

11 грудня 2020 року 20-річна дівчина, жителька міста Кропивницький намагалася стрибнути з мосту, перелізла через огорожу. Злагоджена діяльність патрульних поліцейських (два офіцери відволікали розмовами, а третій, скориставшись моментом, схопив та витяг з-за огорожі) попередила факт самогубства дівчини [2].

25 червня 2021 року 54-річний мешканець міста Львів вчинив домашнє насильство відносно своєї дружини в присутності двох малолітніх дітей. Після прибуття патрульних поліцейських правопорушник схопив ніж і погрожував вкоротити собі в'язь, якщо поліцейські не покинуть приміщення. Патрульні поліцейські застосували методи вербальної комунікації з порушником. І зрештою, після тривалої розмови, чоловік відклав ножа в сторону [3].

Наведені приклади яскраво демонструють, що від того, що, як і яким чином скаже патрульний поліцейський, може залежати життя людини.

Прояви медіації можна відстежити і в інших напрямках діяльності патрульних поліцейських. Наприклад, під час зупинки автомобільного транспорту починається діалог з водієм, який не завжди погоджується з діями поліцейського. Від вдалого застосування вербальних прийомів та засобів поліцейським залежить виконання поставлених перед ним завдань у повному обсязі, уникнення факту насміхання над його непрофесійними діями з боку правопорушника та свідків, уникнення конфліктної ситуації з водієм, тощо. Найвищим ступенем переговорів у даному випадку стає згода водія з вчиненим правопорушенням, накладеним стягненням (якщо таке було накладене) та його оплата на місці вчинення правопорушенням.

Ще одним із прикладів проведення переговорів поліцейського та правопорушника є виявлення осіб, які вчиняють адміністративне правопорушення – розпивання спиртних напоїв у громадських місцях. Попередження поліцейськими ускладнення ситуації (наприклад, злісна непокора законному розпорядженню поліцейського) можна здійснити за допомогою ефективної комунікації з правопорушником.

Окрім того, спілкування з потерпілими, свідками, дітьми, батьками дітей або

особами, що їх замінюють, адміністрацією підприємств, установ організацій, посадовими та іншими особами вимагає від патрульного поліцейського навичок комунікатора. Проте не завжди така діяльність вдається патрульному поліцейському, який діє скоріше на інтуїтивному рівні, виходячи з власного досвіду.

З огляду на сказане можемо констатувати, що фактично патрульні поліцейські виконують функції медіатора у своїй професійній діяльності, але не на професійному рівні. Для ефективного набуття знань, умінь та навичок медіатора пропонуємо доповнити курси підвищення кваліфікації патрульними поліцейськими відповідним навчальним курсом, наприклад, «Основи медіації». Після відпрацювання типових ситуацій у навчальних умовах, поглиблення знань з психології та конфліктології, набуття навичок ораторського мистецтва ефективність діяльності патрульних поліцейських в екстремальних умовах, пов'язаних із розв'язанням конфліктів, підвищиться, як і кількість врятованих життів та попереджених кримінальних правопорушень.

1. У Краматорську патрульні відмовили від самогубства чоловіка, який вже готовий був стрибати з 9-поверхівки. URL : [https://tsn.ua/ukrayina/u-kramatorsku-patrolni-vidmovili-vid-samogubstva-cholovika-yakiy-vzhe-gotoviy-buv-stribat-z-9-poverhivki-1302204.html](https://tsn.ua/ukrayina/u-kramatorsku-patrolni-vidmovili-vid-samogubstva-cholovika-yakiy-vzhe-gotoviy-buv-stribat-z-9-poverhivki).

2. У Кропивницькому патрульні попередили спробу самогубства. URL : <https://www.kypur.net/u-kropyvnytskomu-patrolni-poperedyly-sprobu-samogubstva-video/>.

3. Львівські патрульні врятували від самогубства чоловіка, який вчинив домашнє насильство. URL : <https://dyvys.info/2021/06/26/lvivski-patrolni-vryatuvaly-vid-samogubstva-cholovika-yakij-vchyniv-domashnye-nasylstvo/>.

Микола ДРОК

викладач циклу спеціальних дисциплін
відділення первинної професійної підготовки,
спеціалізації та підвищення кваліфікації
Навчально-наукового інституту заочного
навчання та підвищення кваліфікації
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МЕДІАЦІЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ТА ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Однією з новел останніх років для України стало впровадження у поліцейську діяльність медіативних практик на кшталт поліції комунікації у європейських державах (зокрема, взята за основу модель Чехії [1]).

Відповідно у 2017 році були створені подібні підрозділи в Україні [1]. Чим саме є «поліція комунікації» або «поліція діалогу» в Україні сьогодні? Це група поліцейських (близько двохсот осіб [2]), які пройшли навчання і виконують у разі необхідності функції медіації. Переважно, саме таких поліцейських залучають під час проведення масових заходів. Медіація – це не основна діяльність відібраних поліцейських. Мета таких поліцейських – вербальними способами спробувати налагодити контакт із конфліктуючими сторонами і домовитися не застосовувати силу проти опонентів, поліцейських, інших громадян. Якщо засоби поліцейської комунікації не досягли своєї мети, то починають роботу інші підрозділи Національної поліції, уповноважені застосувати фізичну силу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю.

Проте, як показує практика, існування поліцейських-комунікаторів – формальне явище, що має бути переосмислене та відформатоване належним чином відповідно до міжнародних стандартів.

Що ж таке медіація і яка сутність даного явища? Медіація у перекладі з англійської мови (mediation) означає «посередництво». Аналіз діяльності медіаторів зарубіжних держав дозволяє прийти до висновку, що медіація – це особливий вид діяльності, який полягає у врегулюванні спору за участю третьої, незацікавленої особи (медіатора). Така особа не приймає рішення за учасників конфлікту, а застосовує відповідні спеціально-розроблені заходи для має врегулювання конфлікту мирним

шляхом.

Нами виділені наступні вимоги, що висуваються до медіації: професіоналізм; гнучкість; поєднання формально-визначених та неформальних дій; спеціальна методологія; досвід. Проаналізуємо кожну із зазначених вимог у призмі поліцейської діяльності.

Професіоналізм. Поліцейська діяльність відрізняється підвищеними вимогами до компетентності та професіоналізму співробітників. Тотожне ставлення має бути і до медіаторів, які є поліцейськими або працюють за контрактом. Медіатори повинні мати спеціальні підготовку, досвід професійної діяльності. Це мають бути спеціалісти у сфері практичної психології, психопатології, конфліктології, соціології.

Гнучкість. Медіативна діяльність не являється статичною, шаблонною. Це динамічна, креативна діяльність. Тобто ефективність медіації підвищується у разі застосування медіатором нестандартних, індивідуальних, неочікуваних підходів до кожної ситуації на практиці.

Поєднання формально-визначених та неформальних дій. Позитивний ефект медіації посилюється, якщо медіатор поєднує свої професійні знання, загальноприйняті наукові прийоми та технології з неформальними.

Спеціальна методологія. Сутність медіації полягає у застосуванні спеціально-створених та відпрацьованих прийомів та технологій, що становлять методологію діяльності медіатора. Такі прийоми та технології вироблені спеціально для складних та нестандартних психологічних конфліктів за метою їх якнайкращого та найшвидшого вирішення.

Досвід. Здійснюючи свою професійну діяльність, медіатор накопичує досвід із метою удосконалення успішних, позитивних методик та практик, а також із метою уникнення в подальшому негативного досвіду або допущених помилок.

Аналіз вимог до медіації дозволяє зробити висновок щодо фактичної відсутності в Україні такого явища:

- медіатори в поліції мають бути професійними психологами, соціологами, конфліктологами, які працюють постійно або періодично за запрошенням. Тобто сьогодні медіація в поліції не має професійного рівня;

- участь медіаторів в Україні сьогодні обмежена урегулюванням конфліктів під час масових заходів, проведенням переговорів з їх учасниками, але у світі медіатори також попереджають самогубства, вбивства, звільняють заручників, уникають застосування зброї злочинцями у різних ситуаціях, тощо. Тобто в Україні явище медіації в поліції потребує подальшого розвитку та удосконалення відповідно до світових стандартів;

- заходи, технології, методики, що застосовують українські медіатори, є скоріше інтуїтивними, ніж задалегідь відпрацьованими, професійно підготовленими. Дана обставина знижує ефективність їх застосування.

З огляду на викладене, вважаємо запровадження медіації в Національній поліції України необхідним, ефективним та професійним способом вирішення конфліктів в суспільстві. Однак подальший розвиток та удосконалення даного явища є нагальною потребою для української поліції, адже поки що поліція діалогу має вузьку направленість своєї діяльності та у повному обсязі не відповідає поняттю «медіація».

Із цією метою в поліції МВС України мають бути передбачені відповідні заходи, наприклад, прийняття окремого Положення про медіацію в Національній поліції, а також розробка механізмів реалізації його нормативно-визначених положень. Зрозуміло, що це тривалий процес і його перші кроки вже зроблені, але більш активне запровадження медіації в Національній поліції допоможе реорганізувати методи та способи боротьби з насильством, криміналітетом, тероризмом та іншими негативними явищами в суспільні шляхом переваги інтелектуально-аналітичних операцій над каральними та силовими з широким використанням гнучких та варіативних технологій.

1. В Україні діє поліція комунікації: що це таке? URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/details/29059408.html>.

2. Сині жилети: як і для кого працює поліція діалогу в Україні? URL : <https://yur-gazeta.com/interview/sini-zhileti-yak-i-dlya-kogo-pracyue-policiya-dialogu-v-ukrayini.html>.

Гліб БАРАБАШ
викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Дар'я ПІСКУН
здобувачка вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

СПРАВЕДЛИВИЙ СУД ШЛЯХОМ ПРОЦЕДУРИ ПРИМУСОВОЇ МЕДІАЦІЇ

Сучасне українське суспільство, у процесі реформування своїх фундаментальних правових цінностей та правової ідеології переживає період глибоких інституційних змін. Проведення реформ у демократичних державах спрямоване на захист прав і свобод громадян, забезпечення та розвиток справедливого судового захисту, що потребує переосмислення правових інновацій, що використовуються у світовій правовій практиці [1].

Станом на сьогодні, через неналежний стан правової невизначеності правників та недостатньої опрацьованості юридичної бази в питаннях використання альтернативного вирішення спорів – медіації, призводить до неефективного вирішення спорів та до перевантаження суду. Враховуючи велику кількість наукових праць із проблематики медіації, залишається актуальним питання щодо визначеності ролі медіації у забезпеченні основоположного права людини – права на справедливий суд [2].

Право кожного на справедливий суд виражає правову природу процесуальних відносин. Це право не має соціальної загрози, оскільки воно не стане перешкодою для досягнення таких цілей, як захист прав і законних інтересів громадян так і захист суспільних благ таких як: основи конституційного ладу, моральність, безпека й оборона держави. Кожному гарантується захист його фундаментальних прав, а саме – права на справедливий суд, бо доступність до правосуддя є ключовим правом людини [3].

Належним буде визначити саме поняття присудової медіації – це медіація, що проводиться «ніби» при суді та інтегрована в судовий процес, вона використовується задля вирішення спорів, які вже стали предметом судового розгляду, за згодою сторін або за призначенням судді. Також, на наш погляд, присудова медіація є самостійним видом медіації, в якому учасники процесу мають право на будь-якій стадії судового розгляду перервати процес і звернутися до процедури медіації. Зокрема, на суд покладається обов'язок запропонувати сторонам використовувати її в разі альтернативного вирішення спору і в подальшому затвердити результати, що мають обов'язкову силу [4].

Якщо нехтувати даною проблематикою, то це може призвести до суттєвих питань щодо процедури вирішення примирення між сторонами та нестабільністю правової регламентації відносин. Автори вважають, що доречним буде створити такий процесуальний інститут, як інститут примирення. Безумовно, ефективне функціонування цього інституту потребує часу та запозичення практики присудової медіації в зарубіжних країнах, також алгоритму дієвих механізмів його вдосконалення, що в майбутньому буде сприяти розвитку цього інституту [5].

Узагальнюючи, доходимо висновку, що медіація – це процес альтернативного вирішення спорів за участю третьої нейтральної, не зацікавленої в даному конфлікті сторони – тобто медіатора, який допомагає учасникам знайти компроміс в конфлікті. Підкреслимо, що присудова медіація, це потрібний інститут для законодавства України, який має свої переваги перед традиційним судочинством, а саме він сприяє вільному доступу до правосуддя та підвищенню рівня довіри громадян до судової системи. Становлення інституту примирення є закономірним результатом розвитку процесуального законодавства та запровадження процедури медіації в судовій системі України.

1. Денисова Р. О. Інститут медіації в Україні. Теорія і практика правознавства. 2018. Вип. 1 (13). Ст. 1–9.

2. Грень Н. М. Реалізація права людини на справедливий суд шляхом процедури присудової медіації: теоретико-правове дослідження: дис. канд. юрид. наук. Львів. 2016. Ст. 250.

3. Конституція України. Відомості ВВР. 1996, № 30, Ст. 7.
4. Медіація у професійній діяльності юриста: підручник. Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський. За ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса. *Екологія*, 2019. Ст. 456.
5. Бондаренко-Зелінська Н.Л. Медіація. Перспективи впровадження в Україні. 2012. № 11. Ст. 186-188.

Володимир ЄФІМОВ
доцент кафедри фінансових
та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ МЕДІАЦІЇ ЩОДО ВІДШКОДУВАННЯ ЗАВДАНИХ ЗБИТКІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ У БАЗОВИХ ГАЛУЗЯХ ЕКОНОМІКИ (АГРОПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС)

У всьому світі майже 100 країн використовують одну із форм відновного правосуддя щодо протидії злочинності. У багатьох із цих держав впровадження відновного правосуддя відбувається ще на експериментальній основі й на рівні окремих територій чи судів. Дослідниками впевнено стверджується спостереження зростання ролі деяких стратегій відновного правосуддя (інститут медіації) у боротьбі зі злочинністю в національному масштабі [1, с. 75].

Однією з нових та одночасно «добре забутих» процедур відновного правосуддя є медіація у кримінальних провадженнях, під якою розуміють процес, що веде медіатор за участю потерпілого, з одного боку, та підозрюваного, обвинуваченого з метою досягнення між ними згоди та/або примирення стосовно спору (конфлікту) шляхом вироблення взаємоприйняттого рішення (відновного результату). Відновний результат – це угода, досягнута у ході відновного процесу, що передбачає реалізацію заходів, які охоплюють компенсації/відшкодування, реституцію/відновлення первинних прав і роботи на користь громади, що має на меті задоволення індивідуальних та колективних потреб і відповідальності сторін, а також досягнення реінтеграції потерпілого і правопорушника [1, с. 75-76].

У сучасному кримінальному процесуальному законодавстві України не застосовуються положення, що регулювали б процес вирішення конфлікту шляхом використання інституту медіації. Наявність певної правової бази нажалі ще замало для активного застосування медіації в кримінальному процесі України. Тому є необхідність її вдосконалення з урахуванням досвіду інших країн. Впевнено застосуванню медіації у кримінальних провадженнях перешкоджає відсутність чіткої процедури примирення в законодавчих актах та не визначеність за якими саме кримінальними правопорушеннями можна застосовувати дану процедуру [2].

Окремі положення застосування медіації є у Кримінальному процесуальному кодексі України (КПК України), статті 468, 469, 471, 473–476. Згідно з ч. 1 ст. 468 КПК України у кримінальному провадженні може бути укладена угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим. Можливість приймати участь медіатора передбачена ч. 1 ст. 469 КПК України, у якій закріплено, що домовленості стосовно угоди про примирення можуть проводитися самостійно потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, захисником та представником або за допомогою іншої особи, погодженої сторонами кримінального провадження (крім слідчого, прокурора або судді) [1, с. 76].

Як слушно зауважують О. Назарук та А. Онищук, більшість кримінальних проваджень можуть бути вирішені за допомогою медіації ще на досудовому етапі, сприяючи визначенню заходів, альтернативних ув'язненню. Метою первинного етапу медіації є не вирішення конфлікту як такого, а розуміння сторонами того, що відбувається, і позиції одна одної. Далі продовжується обговорення деталей, ризиків та перспектив справи. Сторони розуміють, що пропонують одна одній прийнятні варіанти вирішення конфлікту, до того ж, медіатор не може нав'язувати сторонам свою думку. Сторони самі мають досягти компромісу й прийти до спільного вирішення їхнього

конфлікту [1, с. 76-78; 6].

На думку А. Ткачук і Є. Чернова, цікавим моментом є те, що законодавець закріпив право сторін обрати для проведення медіації будь-яку особу, яка погоджена сторонами (за винятком слідчого, прокурора або судді). Проте за таких умов можуть виникати проблеми з порушенням процедури або принципів здійснення медіації. Тому вони вважають за доцільне визначити певні критерії для зайняття медіаторською діяльністю, адже відсутність вимог до медіатора може призвести до укладення некоректних угод. Крім того, для осіб які бажають займатись медіаторською діяльністю необхідно встановити вимогу щодо проходження підготовки. Також доречним аспектом вважають підтримати пропозиції значного кола науковців про ухвалення проекту закону «Про медіацію», та увести до кола суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності медіатора, визначити його права та обов'язки, розробити організаційні та матеріально-технічні заходи щодо забезпечення діяльності медіаторів [3; 4].

На думку Н. Турман, необхідно пам'ятати, що кінцевим результатом здійснення процедури медіації є укладення угоди між сторонами, яка в подальшому затверджується судом і підлягає виконанню. Отже, укладення сторонами угоди вже певною мірою є свідченням того, що процес медіації розпочався. Укладення та виконання угоди між сторонами щодо вирішення конфлікту (спору) є метою медіації. Тому доречно на законодавчому рівні закріпити визначення поняття медіативної угоди. Медіативна угода – письмова угода, досягнута сторонами в результаті здійснення процедури медіації стосовно конфлікту (спору) або окремих розбіжностей щодо конфлікту (спору) [4, с. 288].

А. Мурзановська та В. Пожар дійшли висновку, що в Україні медіація між потерпілим і правопорушником – це переважно автономний процес, що відбувається поза межами кримінального судочинства завдяки унікальним механізмам співпраці, розробленим через відсутність чіткої нормативно-правової бази для медіації в кримінальних провадженнях, і введеним у дію угодами про співпрацю, які уклали зацікавлені сторони на місцевому рівні. На їх думку, такі відновні програми є результатом пілотних ініціатив, що підтримуються насамперед іноземними донорами та в деяких випадках – місцевою владою. На жаль, нині існуючий стан речей не зазнав суттєвих змін. Хоча вони підкреслюють, що в Україні успішно реалізовані та реалізуються низка проєктів, серед яких називають «Підвищення поінформованості суддів та адвокатів щодо медіації та обізнаності громадян про медіацію для покращення доступу до правосуддя та підвищення ефективності судової влади» (USAID, Українська Академія медіації); Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину» (Координаційний центр (БПД), метою якого є забезпечення відшкодування заподіяної шкоди, максимально раннє виведення неповнолітніх правопорушників із кримінального процесу з обов'язковим ужиттям узгоджених заходів для їх ресоціалізації та запобігання повторним злочинам; «Впровадження відновного правосуддя в Україні» (Інститут миру і порозуміння у співпраці з Верховним Судом), метою якого є зміцнення стійкості українських громад шляхом застосування відновного правосуддя для попередження злочинності, врегулювання конфліктів та підтримки примирення. Зроблені висновки та рекомендації за їх результатами мають бути предметом вивчення та знайти своє практичне втілення в реалізації різних форм відновного правосуддя загалом та медіації зокрема [5, с. 143-144].

Що стосується застосування можливостей медіації щодо відшкодування завданих збитків у кримінальних провадженнях у базових галузях економіки, зокрема в агропромисловому комплексі, фактично практики застосування медіації щодо відшкодування завданих збитків не існує, оскільки документувати злочинну діяльність шляхом проведення контрольної закупівлі законом дозволяється лише за тяжкими злочинами (ст. 271 КПК України «Контроль за вчиненим злочином»), а звертатись в приватному порядку до суду потерпілі не поспішають, тому що проведення експертиз відбуватиметься за рахунок потерпілої сторони. Ось і виходить, що збитки від кримінального правопорушення менші ніж доведення вини та отримання компенсації від «винуватця». Парадокс, але за тяжкими злочинами процедуру угоди примирення не дозволить прокуратура, тому що збитки становлять значні суми та злочинні дії носять загрозу для суспільства і не позбавляти волі обвинувачену сторону не дозволяє сам закон. А у випадку не тяжких злочинів та кримінальних проступків, потерпілі не бачать сенсу займатись , адже увесь матеріальний напрямок оплати процесуальної сторони судового розгляду лежить саме на потерпілих. Таким чином, відбувається замкнене коло

щодо захисту прав споживачів. На автозаправочних станціях нам можуть залити до баку авто неякісне паливо, від чого можуть вийти з ладу окремі частини двигуна внутрішнього згоряння і довести провину поставщика пального неможливо. Та ж сама ситуація і зі сферою споживання продукції агропромислового комплексу. На торгових ринках фактично для споживача є щоденний ризик ошукання зі сторони приватних торговців сільгосппродукцією. Фактів підтвердження тому маса. Хоча би окремі телепередачі, щодо журналістських рейдів сільгоспринками великих міст висвітлюють такі явища й спливає весь негатив зазначених вище проблем захисту споживачів.

Як висновок, слід зазначити, що з точки зору закону впровадження інституту медіації до кримінального процесу має низку значних переваг, що доводять наукові дослідження та публікації з урахуванням закордонного досвіду, але цей напрям вимагає критичних доробок як із боку науки, так і практичних дій правоохоронних органів.

1. Назарук О., Онищук А. Медіаційна процедура у кримінальному процесі. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 2. Ч. 2. С. 74–80.

2. Звягіна І. М. Медіація у кримінальному процесі URL : <file:///C:/Users/user/Desktop/Медіація/47216465.pdf>.

3. Ткачук А.Ю., Чернова Є.Р. Медіація у кримінальному процесі URL : <file:///C:/Users/user/Desktop/Медіація/151.pdf>.

4. Турман Н. Інститут медіації у кримінальному процесі Польщі та України. URL : <file:///C:/Users/user/Desktop/Медіація/54.pdf>.

5. Мурзановська А.В., Пожар В.Г. Медіація у кримінальному процесі: досвід України та Польщі. URL : <file:///C:/Users/user/Desktop/Медіація/30.pdf>.

6. Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод: постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 11 грудня 2015 року № 13. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-15>.

Євгенія ЖИДКОВА

викладач циклу спеціальних дисциплін
відділення первинної професійної підготовки,
спеціалізації та підвищення кваліфікації
Навчально-наукового інституту
заочного навчання та підвищення кваліфікації
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ СІМЕЙНОЇ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ

Основними цінностями людини є її права та свободи, як невід'ємне благо світової цивілізації, тому питання їх забезпечення постійно перебувають у центрі уваги. Посилення ролі приватного права призвели до актуалізації питання забезпечення належного рівня захисту сімейних прав. Незважаючи на демократизацію українського суспільства, роль судової влади щодо вирішення сімейних конфліктів досі залишається ключовою. Проте у сучасних умовах динамічного розвитку суспільства все частіше виникають випадки, коли судова система не здатна забезпечити ефективне вирішення спору.

Сімейні конфлікти – це одна з найпоширеніших категорій справ, особливістю яких є специфічні взаємовідносини сторін та різноманітність предмету спору, зокрема щодо поділу майна, прав на дітей, виплати аліментів тощо. З огляду на це, судовий розгляд затягується на довгий час, хоча для сімейних спорів украй важливим є швидке вирішення.

Із метою оптимізації ресурсів виникає необхідність в альтернативних методах вирішення сімейних спорів. Найпоширенішим способом у європейських країнах вважається сімейна медіація.

Упровадження інституту сімейної медіації сприяє мінімізації психологічного навантаження на сторони та забезпечує ефективне та швидке вирішення спору. Саме тому цей інститут заслуговує на увагу з боку вітчизняних науковців і практиків із метою глибокого дослідження та закріплення в національній правовій системі.

Звернувшись до статистики, можна прослідкувати доволі не обнадійливі тенденції, адже за останні 30 років кількість шлюбів зменшилася в 3 рази. У 2020 році було офіційно зареєстровано 167,9 тисяч шлюбів, тоді як у 1995 році 431 тисяча. Водночас, за даними Opendatabot, у 2020 році кількість розлучень сягала 119 253 випадків. Зазвичай більша кількість розлучень відбувається через суд – близько 70 % [1]. Як наслідок, спостерігаємо перевантаження судів загальної юрисдикції (справи щодо розлучення, поділу майна, визначення розміру аліментів, визначення місця проживання дитини тощо), а також маємо на сьогодні велику кількість зруйнованих сімей.

Наведене вище доводить доцільність упровадження сімейної медіації в Україні. Внаслідок чого, вважаю актуальним подальший аналіз правових підстав її запровадження та створення плану її реалізації вітчизняним науковим колом.

Відповідно до положень статті 55 Конституції України, кожному надається право в будь-який не заборонений законом спосіб захищати свої права та свободи від порушень і протиправних посягань [2].

Відповідно до ч.1 ст. 3 Сімейного кодексу України, сім'я є первинним та основним осередком суспільства [3]. Варто зазначити, що сім'я створює особливий зв'язок між її членами, тому створення сім'ї є важливим кроком, що має також і певні юридичні наслідки. Водночас, відповідно до статті 7 Сімейного кодексу України, учасники сімейних відносин мають право врегулювати їх за домовленістю або через звернення до суду [3].

Оскільки однією із ознак сімейних відносин є приватність, розірвання цих відносин теж повинно відбуватися приватним, а не публічним шляхом для мінімізації психологічного навантаження, розголосу особистих обставин та негативного впливу на дітей чи інших членів сім'ї.

Сьогодні дуже часто затяжний судовий розгляд, подекуди такий, що містить агресію та амбіції з боку сторін конфлікту має наслідком негативний вплив на дитину, яка стає заручником ситуації. Virішення сімейно-правових спорів завжди супроводжується високим ступенем емоційного переживання та доволі негативним ставленням учасників процесу один до одного. Небезпідставні образи та постійні непорозуміння лише підбурюють учасників до безапеляційного протистояння та бажання помсти за невинуваті надії щодо щасливого сімейного життя, що практично унеможливлене будь-які шанси на самостійне мирне врегулювання конфліктних питань [4].

У такому випадку необхідним є альтернативний шлях вирішення такого

роду спорів, що дозволив би з мінімальними фінансовими, часовими затратами максимально швидко і вигідно для сторін розв'язати конфлікт, не втягуючи до нього третіх осіб. На мою думку, серед альтернативних способів вирішення сімейних спорів є медіація. Цей інструмент уже давно використовується зарубіжними країнами та має позитивний результат, який могла б перейняти й Україна.

Сімейна медіація – процес, у якому незалежна третя сторона (медіатор) допомагає сімейним парам, що перебувають на стадії розірвання шлюбу, покращити між ними взаємодію, прийняти вигідні та усвідомлені для кожного з них рішення щодо питань, пов'язаних із розлученням, дітьми, майном. Сімейна медіація може застосовуватися як досудовий та позасудовий спосіб вирішення спору, а також під час судового розгляду справи та вже на етапі виконання судового рішення [5].

Багатьма сучасними країнами вже давно застосовується інститут сімейної медіації, що значно спрощує процедуру розгляду та винесення рішення в сімейному конфлікті. Медіація вже зарекомендувала себе в таких країнах, як: США, Канада, Японія, Франція, Німеччина. У цих країнах медіація в більшості випадків є обов'язковою в справах з приводу аліментів, що надає можливість закрити спори ще на етапі звернення до суду [6].

Доцільно зазначити, що сьогодні в Україні триває процес законотворення стосовно медіації. Так було прийнято за основу проект Закону України «Про медіацію» [7]. Даний законопроект загалом позитивно оцінюється вітчизняними науковими діячами, адже є першим серйозним кроком України задля регламентації даного питання. Положення даного акту широко обговорюються як звичайними громадянами в соціальних мережах, так і юридичними фахівцями.

Прийняття проекту Закону України «Про медіацію» буде мати позитивні наслідки, зокрема: поширення та популяризацію медіації в цілому, правову регламентацію правового статусу медіації як інституту в Україні, чітке визначення прав

та обов'язків медіатора, його функцій та вимог до нього, загальних юридичних вимог до медіаційної угоди. Водночас, це є ще одним кроком до наближення положень національного законодавства до європейського.

Одночасно, Україна перебуває лиш на початковому етапі впровадження медіації. Громадяни продовжують звертатися до судів, тим самим перевантажуючи і без того не зовсім досконалу судову систему, створюючи собі фінансові витрати та очікуючи рішення у справі тривалий час.

Тому, з метою покращення поточної ситуації, розвитку даного інституту можна запропонувати наступне:

- прийняти проект Закону України «Про медіацію»;
- створити спеціалізовані навчальні центри для майбутніх медіаторів, із залученням міжнародних фахівців; створити умови для обміну досвідом між зарубіжними та вітчизняними медіаторами;
- забезпечити популяризацію правового інституту сімейної медіації серед суспільства;
- створити відповідний орган, підзвітний Міністерству юстиції України, з метою формування державної політики, стратегії та координації медіації в Україні;
- забезпечити ефективну взаємодію даного органу із судовою системою України.

Виходячи з вищенаведеного, можна зробити висновок, щодо важливості детального вивчення та подальшого введення в соціальну та правову систему України такого важливого інструменту, як медіація. Цей інструмент допоможе Україні перейняти досвід сучасних держав світу, та оптимізувати врегулювання сімейних правових спорів, а також вивести Сімейний Інститут України на прогресивний рівень.

1. Кількість шлюбів в Україні зменшилася втричі за останні 30 років: Оpendatabot. URL : <https://opendatabot.ua/analytics/love-is-2020>.

2. Конституція України: Закон від 28 червня 1996 року No 254к/96-ВР / Відомості Верховної Ради України від 23.07. 1996. No 30.

3. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 року No 2947-III. БД «Законодавство України». ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

4. Буров М. Сімейна медіація як альтернатива суду. Електронне видання «Юрист & Закон». ТОВ «Ліга Закон». 2020. No 27. URL : <https://de-jure.ua/wp-content/uploads/2020/07/Simeyna-mediaciya-yak-alternativa-sudu.pdf>.

5. Даниленко Платон. Сімейна медіація як альтернатива суду. Електронне видання «Юридична газета». 2019. No38-39 (692-693). URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo/simeyna-mediaciya-yak-alternativa-sudu.html>.

6. Власюк Катерина. Мирись, мирись і більше не сварись. Електронне видання «Юридична газета». 2019. No 38-39 (692-693). URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo/miris-miris-i-bilshe-ne-svaris.html>.

7. Про медіацію: проект Закону України від 19.05.2020 року No 3504. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.

Дмитро ЗАДАЛЯ
доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук,

Анастасія ЗАХАРЧЕНКО
Софія ФЕДУРК
здобувачки вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕДІАЦІЙНОЇ ПРОЦЕДУРИ В УКРАЇНІ

Розширення можливостей застосування альтернативних способів вирішення цивільно-правових спорів, одне із центральних місць серед яких посідає такий спосіб, як урегулювання спору за участю судді, в умовах демократизації та гуманізації судового процесу в Україні, зростання соціальної функції судової гілки влади, прагнення до більш ефективного, зваженого та якісного цивільного судочинства стає все більш актуальним.

Окремі аспекти процедури врегулювання спору за участю судді досліджували такі представники цивільного процесуального права, як Н. Грень, С. Ківалов, М. Поліщук, Ю. Розман, Л. Романадзе, Т. Цувіна та ін.

Загалом, медіація – це конфіденційна форма вирішення спорів, що не має нічого спільного з судовим засіданням. Вона відбувається за участі нейтральної третьої сторони – медіатора. У свою чергу медіатор – спеціально підготовлений нейтральний та незалежний посередник, який, дотримуючись певних процедур, допомагає сторонам спору у його врегулюванні, організовує та проводить медіацію [3].

Основна мета медіації – це досягнення консенсусу. Натомість, судова медіація базується на компромісах, за яких сторони поступаються позиціями. Медіатор допомагає людям знайти вихід із їх ситуації. На даний момент у нашій країні дуже завантажені суди, так як не вистачає фахівців, справи просуваються дуже повільно, саме це спричиняє неналежну якість здійснення правосуддя [1, с. 93]. Через це почали з'являтися медіатори, які допомагають вирішити людям проблеми не доходячи до судового розгляду.

Міжнародний досвід застосування медіаційної процедури є досить тривалим. Судова медіація є звичним явищем не лише для країн Європейського союзу, а й для пострадянських держав, при цьому використовуються різні концепції судової медіації [2, с. 81]. В Україні до парламенту подано декілька проектів законів щодо медіації, що знаходяться на розгляді. В одному із проектів визначено поняття медіації, що розглядається як альтернативний (позасудовий) метод вирішення спорів, за допомогою якого дві або більше сторони спору намагаються в межах структурованого процесу за участю медіатора досягти згоди для вирішення спору. Цей метод допомагає вирішити ситуацію так, щоб дві сторони змогли досягти спільного рішення, шляхом знайдення компромісу, адже це набагато швидше та ефективніше.

Медіація в Україні запроваджується з дев'яностих років і включає досвід понад 50 проектів у самих різних структурах. Було навчено понад 2500 медіаторів, створено понад 20 центрів, випробувано схеми взаємодії із державними органами місцевої влади, судами, міліцією, прокуратурою, соціальними службами, освітніми закладами, комерційними, суспільними і навіть релігійними організаціями.

Наразі в Україні йде активна робота над законодавчим урегулюванням медіації. Отже, лише за 2015 рік у Верховній Раді України було зареєстровано 4 законопроекти з медіації. Слід зазначити, що передумови для запровадження інституту медіації передбачені Конституцією України, статтею 124 якої регламентовано, що законом може бути визначено обов'язковий досудовий порядок врегулювання спору. Також

процесуальним законодавством України визначено можливість укладання сторонами мирової угоди у цивільному та господарському процесі або заяви про примирення при вирішенні публічно-правової суперечки.

Основною перевагою медіації є економія часу, коштів, сил. На відміну від судового розгляду суперечок, медіація не триває роками, а деяких країнах взагалі обмежується 15-20 годинами. Що стосується коштів, то в Україні вона не буде значно дешевшою порівняно з іншими країнами, оскільки судова тяганина в США, наприклад, виходить значно дорожчою, ніж судовий збір та послуги адвокатів в Україні. Не менш важливим є мирне та конфіденційне вирішення конфлікту, що потрібне в таких сферах, як сімейні та корпоративні конфлікти, оскільки дуже часто судовий розгляд приводить до публічного вирішення і не забезпечує конфіденційності, оскільки судовий розгляд проводиться відкрито і лише в окремих випадках здійснюється закритий розгляд справи.

Зважаючи на всі переваги медіації, дивно, що в Україні її не використовують частіше. Проект закону про медіацію спрямований на те, щоб змінити ситуацію. Він допомагає поінформувати широку громадськість про медіацію як альтернативу судовим процесам. Поінформованість слід також підвищувати через проведення цілеспрямованих інформаційних кампаній у публічних ЗМІ, а також через суддів, адвокатів та інших надавачів правової допомоги, які інформують окремих учасників судового процесу про їх можливості. Це стане реальністю лише у тому випадку, якщо юристи самі переконуються у перевагах медіації.

Тому доцільно, щоб медіація стала частиною навчальних програм вишів та інших форм юридичної освіти. Це не означає, що всіх юристів слід обов'язково готувати як медіаторів, однак вони повинні принаймні отримати базові знання з цього типу вирішення спорів, щоб вміти надавати консультацію клієнтам та сторонам, які ведуть судовий процес.

Отже, законодавче закріплення процедури медіації сприятиме ефективному поширенню в суспільстві культури мирного врегулювання спорів, дозволить знизити навантаження на суди, скоротити терміни розгляду справ, зменшити витрати сторін на правову допомогу та судовий процес загалом.

1. Бондаренко С. А. Учасники медіативного процесу: громадянсько-правовий аспект. *Вестник Алтайской академии экономики и права*. 2012. № 3. С. 92-96.

2. Бутирська І. Врегулювання спору за участю судді: перспективизапровадження у господарський процес України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12. С. 79-83.

3. Романадзе Л.Д. Врегулювання спору за участю судді та іншупроцесуальні новели: вплив на розвиток медіації. URL : <http://mediation.ua/wp-content/uploads/2017/05/Stattya-pro-Mediatsiyu-v-proektah-protseksodeksiv-2.pdf>.

Валерія ЗАСТАВСЬКА

викладач циклу загальноправових дисциплін
відділення первинної професійної підготовки,
спеціалізації та підвищення кваліфікації
Навчально-наукового інституту заочного
навчання та підвищення кваліфікації
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ ЯК ФОРМИ ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Термін відновне правосуддя (*англ. Restorative Justice*) сформувався у середині 70-х років ХХ сторіччя як рух за зміну поглядів на злочин та покарання. Основною концепцією такого підходу є його орієнтованість не на встановлення вини особи та її покарання, а на надання можливості сторонам конфлікту та суспільству в цілому самим прийняти рішення та впоратися з наслідками правопорушення.

Відповідно до Рекомендації СМ/Рес (2018) 8 Комітету Міністрів державам-членам щодо відновного правосуддя у кримінальних справах, прийнятою Комітетом Міністрів Ради Європи від 03 жовтня 2018 р.: «Відновне правосуддя означає будь-який

процес, який дозволяє тим, кому була завдана шкода, та тим, хто несе відповідальність за таку шкоду, у випадку їх зв'язку зі скоєнням правопорушення, за посередництвом спеціально підготовленої та неупередженої третьої сторони» [1].

Якщо звернутися до Рекомендації N R (99) 19 Комітету Міністрів державам – членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах, прийнятій Комітетом Міністрів Ради Європи від 15 вересня 1999 р., то медіація у кримінальних справах трактується як процес, де жертві та правопорушнику надаються можливості, у разі їхньої згоди, брати активну участь за допомогою нейтральної третьої сторони (медіатора) у вирішенні питань, пов'язаних зі скоєним злочином. При цьому зазначається, що медіація потребує певних навичок, умінь, акредитованої освіти [2].

Окрім цього, рамковими міжнародно-правовими документами, з впровадження та подальшого розвитку системи медіації та запровадження принципів відновного правосуддя, стали Основоположне рішення «Про становище жертв злочинів у кримінальному судочинстві», прийняте Європейським Союзом у 2001 році, у відповідності до якого до 22 березня 2006 р. кожна держава – учасниця ЄС повинна була у своєму законодавстві закріпити можливість проведення медіації у випадках вчинення злочинів. У липні 2002 р. Економічна та соціальна Рада ООН прийняла Резолюцію «Про основні принципи використання відновного правосуддя у кримінальних справах», яка закликала держави – учасниці ООН розробити стратегії та політику спрямовану на впровадження відновного правосуддя [3].

Упровадження в Україні альтернативних способів вирішення спорів являється необхідною умовою інтеграції в європейську спільноту. Застосування інституту медіації в Україні, як дієвого способу вирішення конфліктів значно ускладнюється відсутністю ґрунтовної нормативно-правової бази її регулювання.

Не зважаючи на те, що деякі принципи відновного правосуддя знайшли своє відображення у Кримінальному законодавстві України, процедура впровадження медіації, як способу вирішення конфлікту у кримінальному процесі, не має чітко визначеного характеру.

Утім, відповідно до ч. 4 ст. 56 Кримінального процесуального кодексу України: «На всіх стадіях кримінального провадження потерпілий має право примиритися з підозрюваним, обвинуваченим і укласти угоду про примирення. У передбачених законом України про кримінальну відповідальність та цим Кодексом випадках примирення є підставою для закриття кримінального провадження». Далі ст. 468 визначає такі види угод: угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим та угода між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості [4].

У ст. 469 Кримінального процесуального кодексу чітко зазначено, що ініціаторами укладення угоди про примирення можуть бути виключно такі сторони кримінального провадження, як потерпілий, підозрюваний або обвинувачений тоді як, за умови досягнення домовленості стосовно угоди, вони можуть звертатися до допомоги захисника, представника, або іншої особи, погодженої сторонами кримінального провадження [4]. До того ж, правовий статус «іншої особи», як учасника процесу, не закріплений у Кримінальному процесуальному законодавстві.

Прийняття Закону України «Про медіацію» (далі за текстом – Закон) повинно було стати відправною точкою у врегулюванні та становленні правового статусу медіатора у кримінальному процесуальному законодавстві. Так у ст. 3 Закону прийнятого 16 листопада 2021 року Верховною Радою України зазначено, що: «дія цього Закону поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим)» [5].

Проте у Прикінцевих та перехідних положеннях Закону не зазначено жодних змін, що могли б законодавчо закріпити та визначити статус медіатора та деталізувати порядок проведення процедури медіації.

Отже Україна знаходиться на правильному шляху впровадження ефективної моделі відновного правосуддя. Чинне українське законодавство має основи для втілення процедури медіації, насамперед, це інститут примирення у кримінальному

законодавстві. Проте, подальший рух потребує системних змін у багатьох законодавчих актах України.

1. Рекомендація CM/Rec(2018)8 Комітету міністрів державам-членам стосовно відновного правосуддя у кримінальних справах. Ухвалено Комітетом міністрів 3 жовтня 2018. URL :<http://ipscg.org.ua/upload/Recommendation-CM-Rec20188-UKR-upd.pdf>.

2. Рекомендація N R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам - членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах. Прийнято від 15 вересня 1999. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_828#Text.

3. Передмова до експертного висновку стосовно законодавчих передумов впровадження процедури медіації в Україні, проведеного експертом ГО “Лабораторія законодавчих ініціатив”. Землянська В. від 11 березня 2004. URL : <https://parlament.org.ua/2004/03/11/ekspertnij-visnovok-stosovno-zakono/>.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Верховна Рада України. 2013 (БВР). Документ 2341-3. Чинний. поточна редакція – Редакція від 25.11.2021, підстава – 1888-9. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

5. Про медіацію : Закон України прийнято від 16 листопада 2021. URL:<https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/216385.html>.

Лілія ЗОЛУХІНА

професор кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Найбільш поширеним на міжнародному рівні серед альтернативних способів врегулювання спорів є інститут медіації. У зв'язку із тим, що інститут посередництва на даний час в Україні знаходиться на етапі формування та впровадження, вивчення міжнародного досвіду та законодавства інституту медіації є актуальним.

Європейським Союзом було прийнято Директиву 2008/52/ЄС «Про деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних справах» [1, с. 24]. Окрім того, необхідність запровадження в країні інституту медіації підтверджується Рекомендацією Комітету Міністрів Ради Європи «Про медіацію в цивільних справах» (R № (2002) 10) та «Про сімейну медіацію» (R № (98) 1), а також «Зелена книга» про альтернативне врегулювання спорів у цивільному та комерційному праві Комісії Європейських Співтовариств, Типовим законом ЮНСІТРАЛ «Про міжнародну комерційну примирювальну процедуру» із настановами щодо її впровадження й застосування (2002) тощо.

Поняття «медіація» у законодавстві кожної країни і в наукових працях відрізняються. Так, у ст. 1 Закону Румунії «Про медіацію та організацію професії медіатора» встановлено, що медіація є додатковим способом урегулювання конфліктів шляхом примирення за допомогою третьої особи, яка має спеціалізацію медіатора, в умовах нейтральності, справедливості та конфіденційності. Відповідно до законодавства США, медіація – це процес, у якому посередник полегшує спілкування та переговори між сторонами, щоб допомогти досягти добровільної згоди щодо їх спору [1, с. 25]. Відповідно до ч. 3 ст. 2 Закону Литви «Про медіацію в цивільних спорах» медіація – це процедура вирішення спорів, за якої один або декілька посередників допомагають сторонам вирішити спір мирним шляхом. Щодо українського законодавства, то в проекті Закону України медіація визначається, як добровільна, позасудова, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [2]. Проаналізувавши всі поняття можна дійти висновку, що в українському законодавстві дефініція поняття медіація є більш ширшою, адже зазначається характеристика процесу медіації, а саме що це є «добровільна, позасудова, конфіденційна і структурована процедура».

Перш за все, найважливішим є визначити в законопроекті України місце

медіаторів у системі органів державної влади, а саме зазначити яким органом буде контролюватися діяльність медіаторів, чи буде створюватися окремий автономний орган чи контрольну функцію буде здійснювати профільне міністерство у виконавчій владі. У проекті Закону України, лише зазначено, що медіатори мають право здійснювати свою діяльність шляхом утворення об'єднання медіаторів. Обов'язок вносити інформацію про посередників до реєстру медіаторів покладається на об'єднання медіаторів, організації, що забезпечують проведення медіації, також державні органи та органи місцевого самоврядування можуть вести та оприлюднювати реєстри медіаторів, яких вони залучають або послугами яких користуються.

У визначенні поняття «медіація» в проекті Закону України зазначено, що медіація є позасудовою процедурою, проте в подальшому не зазначено, що суддя не може бути посередником. Передбачення цієї норми в проекті Закону України дасть змогу чітко затвердити, що в Україні не може бути проведено судової медіації. Одним із завдань інституту посередництва є розвантаження судової системи, а якщо дати суддям повноваження бути медіаторами, це ще більше навантажить їх. Також суддя є висококваліфікованим спеціалістом і вирішувати справи шляхом знаходження компромісу між сторонами, буде вкрай важко, враховуючи те, що суддя буде звертати увагу на правову позицію і вирішувати спір відповідно до норм законодавства. Це знову призведе до того, що угода за результатами медіації, може не задовольнити когось із сторін, в результаті чого, сторона буде надалі захищати свої права та інтереси.

У ч. 1 ст. 9 проекті Закону України зазначено, що медіатором може бути фізична особа, яка має вищу освіту та пройшла базову підготовку у сфері медіації в Україні або за її межами. Науковці дуже активно обговорюють, яку освіту має здобути медіатор та якими професійними навичками повинен володіти.

Є науковці, які згодні з тим, що медіатором може бути будь-яка особа, і для цього виду діяльності взагалі не обов'язково мати юридичну освіту [3; 5]. Формування штату професійних медіаторів у такому разі має відбуватись на базі працівників закладів освіти, професійних психологів, управлінців, які пройшли відповідне стажування. Проте, важко сказати, що для врегулювання спору не потрібні правові знання. Безумовно медіатор повинен бути психологом, знання якого можна отримати проходячи базову підготовку у сфері медіації, але він й повинен володіти законодавством. Як зазначила Н. Бондаренко-Зелінська у своїй роботі, розуміючи можливі наслідки звернення до суду (такі як реальні строки судового провадження, можливість апеляційного та касаційного переглядів, вартість юридичного супроводу судового провадження, можливі проблеми примусового виконання судового рішення) і роз'яснивши їх іншим учасникам медіації, юрист-медіатор тим самим дасть сторонам додатковий стимул для вирішення спору в позасудовому порядку [4, с. 183].

Щодо міжнародного досвіду, то у нормах іноземних держав, також не зазначено вимог щодо вищої юридичної освіти. Законодавство Польщі, навпаки, є досить ліберальним у питанні вимог до майбутніх медіаторів. Щоб бути медіатором в Польщі у цивільних справах, необхідно бути фізичною особою, яка має повну цивільну правосдатність та дієздатність, не визначається вік, а також освіта та професія, яку повинен мати практикуючий медіатор. Щодо вимог медіатора, у Чехії посередник повинен отримати диплом магістра, проте протягом 6 місяців з моменту подання заяви про внесення до списку Міністерство юстиції дозволяє кожному заявнику скласти іспит медіатора, який сплачує плату за допуск до іспиту медіатора; це не застосовується, якщо заявник є юристом. Це досить правильно, оскільки пройшовши базову підготовку у сфері медіації, особа складає кваліфікаційний іспит чим в подальшому підтверджує свої здобуті знання і набуває статусу кваліфікованого спеціаліста.

Підсумовуючи вищенаведене, можна стверджувати, що найголовнішою проблемою для впровадження інституту медіації в Україні є перш за все, прийняття Закону України «Про медіацію», що буде слугувати за-конодавчою базою для створення інституту. Провівши порівняльний аналіз, законодавчих актів іноземних країн та проекту Закону України «Про медіацію», який існує на сьогоднішній день, можна сказати, що законопроект потребує доопрацювання, а саме: 1) визначити місце медіаторів в системі державних органів: створити автономний орган для здійснення контролюючої функції за діяльністю посередників або ж наділити відповідними повноваженнями Міністерство юстиції України; 2) врегулювати процедуру направлення сторін до медіації; 3) закріпити норму, що забороняла б суддям бути посередниками; 4)

як результат завершення базової підготовки у сфері медіації, передбачити в Законі України, обов'язок здати на успішно кваліфікаційний іспит медіатора.

1. Кармаза О. Інститут медіації: основні концепції розвитку. Підприємництво, господарство і право. Цивільне право і процес. 2017. № 2. С. 24-28.
2. Про медіацію : Проект Закону України № 3504 від 19.05.2020 р. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.
3. Медіатори в Івано-Франківську. URL : <http://news.if.ua/news/7220.html>
4. Bondarenko-Zelinska N. L. Vprovadzheniya mediatsiyi u sudovij proces yak skladova nablyzheniya zakonodavstva Ukrayiny do yevropejskix standartiv [Introduction of mediation in the judicial process as a component of approximation of the legislation of Ukraine to the European standards]. Mizhnarodne pryvatne pravo: rozvytok i garmonizaciya.

Андрій ІВАНИЦЯ

доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Маргарита ІВАНЧЕНКО

здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ МЕДІАЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА

Сьогодні судові інстанції в Україні є доволі перевантаженими, через високий приріст судових спорів. Представники будь-якого суспільства в нашій державі потребують швидкого та негайного вирішення спорів та конфліктів «вже сьогодні». Особи, які мають суперечності, можуть вирішити певні спори та конфлікти, через альтернативні види вирішення.

Медіація – структурована добровільна та конфіденційна процедура позасудового врегулювання спору (конфлікту), у якій медіатор (посередник) допомагає сторонам у розумінні. Одне із змісту (висновку) медіації це про сучасний шлях проходження справи в досудовому процесі [1].

Зараз практику медіацію використовують досить часто в країнах Європи і США. Якщо порівнювати систему юридичних практик Європи, США й України, то можна зробити висновок медіація – це відносно нова практика в нашій системі права.

Практика медіації стала звичним процесом під час справ, які знаходяться в досудовому процесі й потребують врегулювання конфліктів. Відносно до українського судочинства застосування діяльності медіації в системах права досить нове, однак юридичні професії звертаються до практик медіації з метою запобігання довгих конфліктів. Чим конфлікт довше затягується тим складніше буде його вирішити.

Використання на практиці медіації в діяльності юриспруденції може розв'язати заплутану і надзвичайно навантажену систему права України, кількість позовів до суду через різні конфліктів між особами завдяки медіації можуть зменшити свою кількість. Медіація задовольняє обидві суб'єктів конфлікту, що майже неможливо отримати під час судового процесу, керуючись нормами права.

Медіацію розподіляють на три компоненти без яких процес медіації не буде відбуватись. Перший компонент – це чітка структура дій, що складається з конструктивних діалогів, пошук можливих поступальних рішень що впливають на гнучкість процесу задля врегулюванні конфлікту. Другий компонент – це забезпечення розуміння. З'ясувати, чого саме бажають сторони конфлікту від поставленої ситуації. Однакове розуміння сторонами проблемної ситуації дає можливість досліджувати їхні інтереси і потреби [2, с. 104]. Третій компонент займає орієнтацію на інтерес сторін

конфлікту, що виступає центральним елементом переговорного процесу визначення для осіб конфлікту, що є важливим для них. Головний чинник медіації залежить від бажання сторін дійти до мирного врегулювання конфлікту.

Правильне виконання адвокатом цих трьох компонентів медіації може призвести до фінального процесу – виходу з глухого кута конфлікту і запровадження нових альтернативних рішень щодо справи.

Під час дослідження теми, важливо правильно розуміти поняття та критерії медіації, суттєвих відмінностей понять медіації з іншими видами спілкування між опонентами, наприклад таких, як переговори. Різниця медіації та переговорів полягає в тому, що переговори проводяться між сторонами конфлікту, спору без залучення третьої незалежної особи-медіатора. Медіатор не бере на себе відповідальність приймати будь-яке рішення замість сторін конфлікту, він лише направляє на альтернативні вирішення конфлікту, але конфлікт буде вирішений тільки при згоді двох сторін.

При використанні медіації детально наголошуємо на використанні комунікативних функцій. Запорука успіху медіатора – це правильний діалог між учасниками конфлікту, знання в сфері психологічних методів спілкування-знаходження правильного підходу до кожної особи, подолання напруженості, запровадження конфіденційності матеріалів й осіб, неупередженість у діях.

Практика медіації розподіляється на певні групи галузевих знань: право, психологія, культурологія, соціологія, лінгвістика. Медіація з галузі права виконує певні функції: укладення договорів, оформлення домовленостей, надає уявлення про юридичну складову. Діяльність адвоката займає правовий спектр дій в застосування медіації [3, с. 411].

Розглянемо головну відмінність медіатора й адвоката. На відміну від медіатора, адвокат виступає за інтереси саме свого клієнта, перехиляє ситуацію в доречну для клієнта сторону. На відміну від цього, медіатор зазвичай не зацікавлений у суб'єктах конфлікту, його основна мета – це вирішення одного питання, що буде доречним і вигідним для кожної сторони конфлікту.

Особливістю медіації в питанні адвокатури виступає сфера професійної адвокатської етики. Діяльність адвоката, як нормативна база, закріплена в Правилах адвокатської етики. Згідно зі статтею 9 Правил адвокатської етики з основних принципів адвокатури визначено неприпустимість конфлікту інтересів. Адвокат не може представляти і захищати одночасно двох або більше клієнтів, інтереси яких є взаємно суперечливі. Адвокат у практиці використання медіації може представляти альтернативні рішення у справі тільки своєму клієнту. Адвокат не виступає третьою незалежною особою (як медіатор), він виступає виключно з однієї сторони спору. Адвокат може проводити супровід у процесі медіації, використовувати психологічні методи медіатора для швидкого врегулювання конфлікту.

Практика медіації в адвокатурі є одним із кваліфікаційних чинників, що економить час для клієнта і для адвоката, конфіденційність, що залежить від неофіційності процесу і залучення більш прав голосу для провадження гнучкості процесу, контроль ситуації належить саме учасникам конфлікту.

Отже, медіаційні прийоми в професійній діяльності адвоката дають йому можливість бути конкурентоспроможним серед інших адвокатів. Медіація вдосконалює креативність в професії адвоката через знаходження для клієнта альтернативних рішень у справі, обрання правильного і доречного плану дій виконання справи.

1. Можайкіна О. С. Поняття та зміст основних принципів медіації в цивільно-правових відносинах. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 55.

2. Крестовська Н., Романадзе Л. Медіація у професійній діяльності юриста: поняття та природа медіації. Одеса: Екологія, 2019. 104 с.

3. Правила адвокатської етики від 9 червня 2017 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>.

Наталія ІЛЬКІВ

доцент кафедри
господарсько-правових дисциплін
Львівського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Анастасія КОХАНЕВИЧ

здобувач вищої освіти
Львівського державного
університету внутрішніх справ

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ У ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРАХ

Світовій практиці вже давно відома така практика альтернативного вирішення спорів як медіація. На сьогоднішній день вона набула значної популярності, будучи швидким та ефективним способом урегулювання юридичних конфліктів. Процедура медіації вважається успішною за умови вироблення сторонами взаємовигідного рішення, яке закріплюється у медіаційній угоді. Названа процедура належить до неюрисдикційних форм вирішення спорів та не передбачає владне вирішення спору уповноваженими органами.

Практика застосування медіації як ефективного способу вирішення спорів характерна для багатьох країн світу. Медіація набула значного розвитку у Європі, Австралії, США й активно розвивається у країнах пострадянського простору. Аналіз зарубіжного досвіду свідчить, що у більшості зарубіжних країн (Німеччина, США, Словенія, Нідерланди та ін.) розвивається інститут інтегрованої медіації. Відтак, ця модель є абсолютно прийнятною для впровадження в українське законодавство через її економічність та комфортність для сторін, а також прозорість, позбавлення від корупційних ризиків. Проблема постійного збільшення кількості правових конфліктів не може бути розв'язана цілковито та одночасно. Зменшення їх кількості може бути досягнуте через стимулювання збільшення позасудових практик примирення сторін і поширення позитивного досвіду застосування процедури медіації. Суспільство отримає значні зиски від існування дієвої системи позасудового правосуддя: від розвантаження судових органів – до зменшення соціальної напруги у соціумі. Більш детальна законодавча регламентація процедур альтернативного вирішення спорів сприятиме поінформованості суспільства щодо таких процедур, а також створить підґрунтя для успішного розвитку цих правових інститутів в Україні.

Відсутність тривалого нормативного врегулювання питань медіації зумовила різноманітність наукових поглядів на поняття та природу медіації. Так, М. Кузьміна розглядає її як добровільний конфіденційний процес розв'язання будь-якого спору, у якому нейтральна третя особа допомагає сторонам досягнути домовленості (згоди) шляхом переговорів [1]. На думку А. Максур, медіація – це опосередкована правом посередницька діяльність третьої особи для сторін правового конфлікту. Вона не має повноважень на вирішення спору по суті, однак прагне до самостійного та добровільного примирення сторін і на основі цього – до вирішення юридичного конфлікту [2].

Під медіацією в основному розуміють сам процес переговорів, під час якого медіатор виступає як організатор та управляє процесом переговорів, шляхом досягнення сторонами найбільш вигідної угоди, що може задовольнити інтереси обох сторін, та на основі якої спір можна буде вважати врегульованим. Процес проведення процедури медіації є можливим на різних етапах розгляду спорів – це як в досудовий час, у період судового провадження, так і після судового періоду та й під час виконавчого провадження. Медіація проходить за умови збереження конфіденційності інформації, нерозголошення відомостей, одержаних у ході переговорів, оскільки не є винятковою ситуація, коли справа в майбутньому може бути передана на вирішення суду внаслідок невдало проведеної медіації. Тобто, закріплюється гарантія збереження права на звернення до суду для продовження вирішення спору судовим шляхом.

На сьогодні інститут медіації в нашій державі перебуває на стадії становлення. Прийняття Верховною Радою України 22 листопада 2021 року Закону України «Про

медіацію» ознаменувало визначення правових засад та порядку проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), закріпило принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою. Так, згідно ст.1 Закону, медіація визначається як позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів.

Що стосується безпосередньо земельних спорів, то на сьогоднішній день актуалізується проблема відсутності чіткого правового поля щодо діяльності медіаторів у земельних спорах. Адже відсутність чіткої юридичної процедури вирішення земельних спорів за допомогою медіації може мати наслідком недобросовісне застосування цієї процедури в процесі володіння, користування та розпорядження головним національним багатством України – землею.

Важливо звернути увагу, що з розвитком науки земельного права доктринальні погляди на природу земельних спорів отримали різний зміст. Так, поширеним розумінням земельних спорів у земельно-правовій доктрині є їх тлумачення як спорів (конфліктів), що виникали між громадянами, підприємствами, установами й організаціями, з приводу володіння, користування й розпорядження земельними ділянками [3]. Беручи за основу предмет спору, розрізняють три групи земельних спорів: 1) власне земельні спори; 2) майнові спори, пов'язані з землею; 3) спори щодо оскарження рішень і дій органів влади у сфері регулювання земельних відносин [4].

Доповнення ЗК України статтею 158-1 створює правові передумови для врегулювання земельних спорів шляхом медіації. До особливостей застосування цієї процедури до вирішення земельних спорів слід віднести положення, встановлені ч. 1, що вказують на субсидіарне застосування під час їх вирішення поряд із Законом «Про медіацію» актів земельного законодавства України. Дане положення є абсолютно слушним, зважаючи на вище виокремлені види земельних спорів. Так, виходячи із змісту ч. 2 ст. 158 ЗК України не можуть бути вирішені шляхом медіації спори з приводу володіння, користування і розпорядження земельними ділянками, що перебувають у власності громадян і юридичних осіб, а також спори щодо розмежування територій сіл, селищ, міст, районів та областей. Вони вирішуються виключно судом.

У ч. 2 ст. 158-1 ЗК визначається коло суб'єктів, покликаних «сприяти примиренню сторін земельного спору». Зокрема, до них віднесені, передбачені ст. 158 ЗК України. Такими органами визначено суд та органи місцевого самоврядування.

Враховуючи ч. 2 ст. 158 ЗК України земельні спори у межах території територіальних громад, зокрема, щодо меж земельних ділянок, що перебувають у власності й користуванні громадян, щодо обмежень у використанні земель і земельних сервітутів, із приводу додержання громадянами правил добросусідства, і спори з приводу розмежування меж районів в містах вирішуються органами місцевого самоврядування. Звідси слідує, що ці спори могли б бути вирішені і шляхом медіації, але лише до їх вирішення органами місцевого самоврядування, оскільки після цього, зокрема в разі незгоди землевласників чи землекористувачів із рішенням органу місцевого самоврядування, законодавець встановлює судовий порядок вирішення такого спору.

Додатковою гарантією прав сторін земельного спору, що вирішується із застосуванням медіації є письмова форма договору про проведення медіації та угоди за результатами медіації.

Очевидно, з огляду на особливу важливість об'єкта, з приводу якого виник земельний спір, тобто земель, що є «основним національним багатством України», законодавець встановив можливість для сторін спору «у разі невиконання чи неналежного виконання угоди за результатами медіації» можливість юрисдикційного вирішення спору. Однак зважаючи на вищевизначене коло органів, що «сприяють примиренню сторін земельного спору», викликає сумнів у зверненні в такому випадку знов до органів, «що вирішують земельні спори».

Таким чином, запровадження такої альтернативної процедури розв'язання земельно-правових спорів як медіація є нагальною потребою українського суспільства, й земельне законодавство створює передумови для застосування альтернативних способів урегулювання земельно-правових конфліктів, [5] однак потребує суттєвого доопрацювання.

1. Кузьміна М. Юридический конфликт: теория и практика разрешения. М. : Юрлитинформ., 2008. 245 с.
2. Максуров А.А. Медиация в праве: вопросы определения понятия. *Юстиция*. 2013. № 12. С. 60–63.
3. Земельне право : підруч. / За ред. В. І. Семчика і П. Ф. Кулиничка. К. : Ін Юре, 2001. С. 236.
4. Шемшученко Ю. С. Земельні спори . *Юридична енциклопедія*. К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана. К., 1999. Т. 2. С. 590-591.
5. Шахрай І.С. Дозвіл (врегулювання) земельних спорів як спосіб захисту суб'єктів земельних відносин. *Актуальні проблеми юридичної освіти в контексті навчання альтернативного врегулювання спорів як підходу до забезпечення прав людини* : зб. матеріалів. Міжнар. наук.-метод. конф. (м. Мінськ, 29 листопада – 3 грудня 2016 р.). Мінськ : БДУ, 2016. С. 168-176.

Сергій ІСЛАНКІН

старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Вікторія СЕНЬКО

викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПОДАТКОВИЙ КОМПРОМІС АБО ПІДСТАВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ, ЗБОРІВ (ОБОВ'ЯЗКОВИХ ПЛАТЕЖІВ)

25 грудня 2014 року Верховною Радою України було ухвалено Закон України № 63 «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей уточнення податкових зобов'язань із податку на прибуток підприємств та податку на додану вартість у разі застосування податкового компромісу», що започаткував інститут податкового компромісу в Україні і став підставою звільнення від відповідальності платників податків за умови добровільного декларування ними податкових зобов'язань з ПДВ та податку на прибуток підприємств.

Мета дослідження полягає у визначенні процедури податкового компромісу або звільнення від кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів).

Питання реформування податкової системи ґрунтовно досліджувалися у працях З. Варналія, О. Германової, Д. Гетманцева, О. Зварич, А. Крисоватого, Л. Лисяк, І. Лютого, Д. Серебрянського, Ю. Сибірянської, О. Смірної, А. Соколовської, Л. Тарангул, В. Федосова, І. Чугунова, К. Швабія, Л. Шемаєвої та ін. видатних вітчизняних науковців.

Застосування процедури податкового компромісу або її аналогів у податкових правовідносинах, як однієї з можливих спроб виведення економіки з «тіні» простежується у фіскальній політиці Європейських країн та США. Добровільна акція декларування недоплачених до бюджету платежів – це певний компроміс між державою та платниками податків, результатом якого є взаєморозуміння та як наслідок – надходження коштів до бюджету.

Що ж таке податковий компроміс? Згідно з підрозділом № 9-2 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України, податковий компроміс – це режим звільнення від юридичної відповідальності платників податків та/або їх службових осіб за заниження податкових зобов'язань із податку на прибуток підприємств та/або податку на додану вартість за будь-які податкові періоди до 1 квітня 2014 року з урахуванням строків давності, встановлених статтею 102 Податкового кодексу України (далі – ПКУ) [1].

Платник податків, який вирішив скористатися процедурою податкового компромісу, під час дії податкового компромісу за такі податкові періоди має право подати відповідні уточнюючі розрахунки податкових зобов'язань із податку на прибуток підприємств та/або податку на додану вартість, в яких визначає суму завищення витрат, що враховуються при визначенні об'єкта оподаткування податком на прибуток підприємств та/або суму завищення податкового кредиту з податку на додану вартість.

До того ж, сума заниженого податкового зобов'язання з податку на прибуток підприємств та (або) податку на додану вартість сплачується в розмірі 5 % такої суми, а 95 % суми заниженого податкового зобов'язання з податку на прибуток підприємств та (або) податку на додану вартість вважаються погашеними, штрафні санкції не застосовуються, пеня не нараховується.

Сума погашеного податкового зобов'язання з податку на прибуток та/або податку на додану вартість в розмірі 95 відсотків внаслідок застосування податкового компромісу не враховується для визначення об'єкта оподаткування податком на прибуток підприємств.

Податковий компроміс вважається досягнутим після сплати платником податків узгоджених податкових зобов'язань. Після досягнення податкового компромісу, такі зобов'язання не підлягають оскарженню та їх розмір не може бути змінений в інших податкових періодах.

У разі досягнення податкового компромісу перевірки щодо податку на прибуток підприємств та (або) податку на додану вартість за уточненими операціями у наступних періодах за зазначеними податками контролюючими органами не проводяться [1].

Діяння, вчинене платником податків або його службовими особами, що призвело до заниження його податкових зобов'язань з податку на прибуток підприємств та (або) податку на додану вартість, якщо такі податкові зобов'язання уточнені за процедурами застосування податкового компромісу та сплачені до бюджетів, не вважається умисним ухиленням від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів).

За порушення податкового законодавства України передбачено фінансову відповідальність, адміністративну відповідальність, передбачену статтею 163-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення, за порушення порядку ведення податкового обліку, а також кримінальна відповідальність, передбачена статтею 212 Кримінального Кодексу України (далі – ККУ), за умисне ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів).

Відповідно до ч. 1 ст. 212 ККУ, умисне ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), що входять до системи оподаткування, введених у встановленому законом порядку, вчинене службовою особою підприємства, установи, організації, незалежно від форми власності або особою, що займається підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи чи будь-якою іншою особою, яка зобов'язана їх сплачувати, якщо ці діяння призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у значних розмірах [2].

Законом України № 63 «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей уточнення податкових зобов'язань з податку на прибуток підприємств та податку на додану вартість у разі застосування податкового компромісу», статтю 212 ПКУ доповнено частиною 5, згідно якої, діяння, передбачені частинами першою – третьою статті 212 ПКУ, не вважаються умисним ухиленням від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), якщо платник податків досяг податкового компромісу відповідно до підрозділу 9² розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України» [1; 3].

Звільнення від кримінальної відповідальності здійснюється в порядку, передбаченому Кримінальним та Кримінальним процесуальним кодексами України, оскільки діяння, вчинене платником податків або його службовими особами, що призвело до заниження його податкових зобов'язань з податку на прибуток підприємств та (або) ПДВ, якщо такі податкові зобов'язання уточнено за процедурами застосування податкового компромісу та сплачено до бюджетів, не вважається умисним ухиленням від сплати податків, зборів (п. 10 Закону № 63, ст. 212 КК) [2; 3].

Відповідно до вимог п. 9 статті 284 Кримінального процесуального кодексу України, кримінальне провадження та провадження щодо юридичної особи закривається стосовно податкових зобов'язань особи, яка вчинила дії, передбачені статтею 212 Кримінального кодексу України, досягнутий податковий компроміс відповідно до

підрозділу 9-2 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України [2; 4].

Необхідно враховувати, що застосування податкового компромісу не виключає притягнення до відповідальності за кримінальні правопорушення, передбачені іншими статтями Кримінального кодексу України (зокрема, ст. ст. 364, 358 та ст. 366 Кримінального кодексу України). Практичне застосування норм Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та Податкового кодексу України, дозволяє стверджувати про неможливість закриття кримінального провадження, у зв'язку з досягненням податкового компромісу щодо складів кримінальних правопорушень, які не визначені ст. 212 КК України.

Застосування податкового компромісу є звичною справою для багатьох іноземних країн та особливо популярне серед платників податків – транснаціональних корпорацій. Такий податковий компроміс досягається, зокрема, за допомогою здійснення податкового врегулювання між платником податку та податковим органом держави.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що поняття податкового компромісу значно ширше від поняття податкового компромісу, закріпленого в чинному Податковому кодексі України. Підміна податкового компромісу звичайною податковою амністією, яка на практиці не забезпечила повного звільнення службових осіб платників податків від кримінальної відповідальності – це шлях, який не сприятиме успіху. Безперечно, наслідком податкового компромісу виступає податкова амністія, яка звільняє платника податків від формальних негативних наслідків досягнення компромісу. Проте податковий компроміс є значно ширшим поняттям, що включає різні механізми ефективної та взаємовигідної взаємодії між платником податків і податковими органами як на етапі спірних правовідносин, так і до моменту їх виникнення.

1. Податковий кодекс України: прийнятий Верховною Радою України від 02.12.2010 р. № 2755-VI: станом на 21.11.2021 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

2. Кримінальний кодекс України: прийнятий Верховною Радою України від 05.04.2001 р. № 2341-III: станом на 04.10.2021 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей уточнення податкових зобов'язань з податку на прибуток підприємств та податку на додану вартість у разі застосування податкового компромісу: Закон України від 25.12.2014 р. № 63-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/63-19#Text>.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий Верховною Радою України від 13.04.2012 р. № 4651-VI: станом на 04.10.2021 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Зоя КАЛІНІЧЕНКО
доцент кафедри аналітичної
економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент

ПИТАННЯ ВРЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ТА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ ЗА ПРОЦЕДУРОЮ МЕДІАЦІЇ

Досвід показує, що вміння домовлятися стає прерогативою не тільки дипломатів й політиків, а й юристів, бізнесменів та майже всіх соціальних верств населення. За науковою термінологією «медіація» (англ. mediation – посередництво) – це вид альтернативного врегулювання спорів, метод вирішення спорів із залученням посередника, що допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації та проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб вони самі змогли обрати той варіант рішення, який би задовольняв інтереси і потреби усіх учасників конфлікту. На відміну від формального судового чи господарського процесу, під час медіації сторони доходять згоди самі – медіатор не приймає рішення за них.

Існує розподіл відповідальності: сторони несуть відповідальність за прийняття рішення та його виконання, медіатор – за дотримання правил та принципів процедури, а також за правомочність сторін й неформальність та гнучкість процедури медіації.

Медіація в її сучасному розумінні стала розвиватися в другій половині ХХ сторіччя, перш за все, у країнах англосаксонського права – США, Австралії, Великобританії, після чого почала поширюватися і в Європі. Перші спроби застосування медіації, як правило, стосувалися вирішення спорів у сфері сімейних відносин. Згодом медіація отримала визнання під час вирішення широкого спектра конфліктів і суперечок, починаючи від конфліктів в місцевих громадах і закінчуючи складними багатосторонніми конфліктами в комерційній та публічній сфері.

Галузі, в яких застосування медіації є найпоширенішим:

- між- і внутрішньокорпоративні суперечки;
- спори у банківській і страховій сфері;
- супровід проектів, реалізація яких зачіпає інтереси багатьох сторін;
- конфлікти на роботі;
- сімейні суперечки;
- спори, пов'язані з авторським правом та інтелектуальною власністю;
- медіація в освіті;
- міжкультурні конфлікти і багато іншого.

Завдання етапу розв'язання проблеми – визначити шляхи розв'язання проблеми та знайти варіант, який задовольнить обидві сторони конфлікту. Для цього медіатор повинен допомогти сторонам: визначити, що за питання потрібно розв'язати в першу чергу, щоб створити основу для подальших рішень; розглянути питання від найважливіших до менш суттєвих, якщо атмосфера не надто напружена. Коли напруженість значна, обирати першими до опрацювання найлегші пункти.

Важливим елементом етапу розв'язання проблеми є визначення переліку проблем. Варто пам'ятати, що сторони мають спочатку дійти порозуміння у визначенні проблем, а потім намагатися розробити рішення. Не варто одразу «зациклюватися» на якомусь одному варіанті розв'язання. Перед прийняттям рішення необхідно напрацювати різноманітні можливості – для цього можна використати метод «мозкового штурму». Оцінювати можливі варіанти вирішення ситуації доречно тільки тоді, коли їх було запропоновано декілька. Обговорення шляхів розв'язання конфлікту передбачає визначення переваг і недоліків кожного із запропонованих варіантів. Окрім того, доречно визначити реалістичність виконання зазначених способів виходу з конфліктної ситуації для обох учасників, адже від цього залежить майбутній успіх «відновлення» стосунків. Також варто обговорити, до яких наслідків приведе виконання того чи іншого плану для сторін. Наслідки можуть торкатися фінансових справ, часу, стосунків із друзями, родиною, самооцінки тощо. Наприкінці доречно допомогти сторонам визначити справедливі критерії, якими вони керуватимуться у прийнятті рішень.

Останній етап процедури медіації присвячено підписанню угоди або документа, що офіційно закріплює досягнуте протягом попереднього етапу порозуміння. Порозуміння саме по собі – це завжди добре, однак, допоки воно залишається словесною декларацією, немає впевненості, що сторони дійсно порозумілися, як конкретно вони будуть виконувати спільний план виходу з конфліктної ситуації. Маємо сказати, що в практичній діяльності не бракує випадків укладання між сторонами усної угоди, яка частіше має значно нижчий статус порівняно з письмовою угодою.

Угода повинна містити детальний план виходу з конфліктної ситуації з вказаними часовими межами та розподілом відповідальності між учасниками конфлікту. Формулювання угоди мають бути чіткими.

Медіація, орієнтована на вирішення проблем (problem-solving or settlement-directed approach). Основною особливістю цього підходу є зосередженість на інтересах людей, а не на позиціях: позиція – це результат конфлікту, що його сторона заявляє як найбільш бажаний; інтереси – мета, яка повинна бути задоволена або досягнута. У межах підходу медіатор спочатку пропонує сторонам викласти свої позиції, а вже потім допомагає їм визнати, що у сторін існують спільні інтереси та потреби.

У суспільстві існує тренд судитись, про що свідчить нестримне зростання кількості адвокатів, адже саме попит породжує пропозицію. Осіб на шляху до справедливості не зупиняють навіть іноді чималі ставки судового збору, перспектива провести щонайменше років п'ять життя у боротьбі. Раніше частіше намагались вирішити усі конфлікти, наприклад, у колі родини шляхом досягнення певних домовленостей. Напевне, такий процес вирішення конфліктів можна порівняти з сучасним поняттям медіації, до якої останнім часом прикуто все більше уваги.

В Україні інститут медіації тільки починає розвиватись і використовується не так активно, як, можливо, цього хотілося б. У вітчизняне законодавство починають імплементувати певні норми, що регулюють медіацію, закріплюють сферу її застосування, порядок і правила проведення. Проект закону про медіацію передбачає, що медіація – це добровільна, позасудова, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора намагаються врегулювати конфлікт шляхом переговорів.

Сучасний досвід багатьох розвинутих країн показує, що медіація є ефективним, фінансово заощадливим і своєчасним способом досягнення консенсусу, вирішення конфлікту порівняно з вирішенням спору в судовому порядку. При чому компроміс і врегулювання можуть бути досягнуті не тільки у спірних питаннях, що виникають у сімейних, цивільних, господарських, корпоративних відносинах, але й навіть у певних кримінальних провадженнях. Очевидно, що й вирішення трудових конфліктів (як індивідуальних, так і колективних) за допомогою медіації можливе.

Переймаючи зарубіжний досвід, зокрема, у питаннях вирішення трудових спорів і конфліктів шляхом медіації, слід звернути увагу, що, незважаючи на досить поважний вік вітчизняного трудового законодавства, яке хоч і зазнало деяких змін, але прогресивним не стало, відбиток медіації як інструменту вирішення конфліктів, прослідковується досить давно. Так, у гл. XV Кодексу законів про працю містяться положення про комісії з трудових спорів, які мають створюватись і діяти на підприємствах, в установах, організаціях, де кількість працюючих не менше 15 чоловік.

Спори, що можуть розглядатись такими комісіями, зазвичай обмежені за характером чи суб'єктивним складом. До компетенції комісій не входить вирішення і розгляд спорів, пов'язаних із поновленням на роботі. Не може вона розглядати й спори за заявами працівників про оформлення трудових відносин у разі виконання ними роботи без укладення трудового договору, не розглядає спори за заявами власника або уповноваженого ним органу про відшкодування працівниками матеріальної шкоди, що заподіяна підприємству, установі чи організації; спори за заявами адміністрації чи керівного складу підприємства, службових осіб, керівних працівників, які обираються, затверджуються чи призначаються на посади, з питань звільнення, зміни дати і формулювання причин звільнення, переведення на іншу роботу, оплати за час вимушеного прогулу і накладення дисциплінарних стягнень.

Законом України «Про колективні договори і угоди» також передбачається діяльність примирної комісії або посередника у спірних питаннях, що виникають під час обговорення умов колективного договору, що укладається. Однак, зазначені особи не є медіаторами і не є сторонніми особами для сторін спору чи конфлікту, а обираються з числа працюючого колективу. Що стосується застосування медіації для вирішення конфліктів до моменту чіткого врегулювання цього питання на законодавчому рівні, можна говорити лише про квазі-медіацію та інші позасудові способи, зокрема досягнення домовленостей шляхом переговорів. Утім, для пошуку сторонньої особи, яка може виступити медіатором і допомоги сторонам досягти консенсусу, потрібне, перш за все, бажання сторін конфлікту, що не завжди існує одночасно у обох.

У питаннях вирішення трудових конфліктів сторону роботодавця прийнято вважати сильнішою порівняно з працівником. На працівників, які вбачають образу з боку роботодавця, це певним чином діє негативно і психологічно пригнічує. Але практичний досвід показує, що в багатьох випадках саме працівники намагаються маніпулювати роботодавцем. Звісно, такі дії працівника викликають у роботодавця зворотну реакцію. Починається конфлікт. Саме на цій стадії зародження конфлікту і слід вдаватись до медіації як інструменту його вирішення. Але для подолання конфлікту потрібне бажання обох сторін.

Ефективним інструментом активного застосування медіації у вирішенні трудових конфліктів є передбачення її у трудових договорах чи локальних положеннях і актах роботодавця. Медіаційне застереження у локальних актах роботодавця чи письмовому трудовому договорі може містити ряд положень, зокрема щодо вибору медіатора: який механізм його призначення, кваліфікаційні характеристики; умови конфіденційності: обмеження використання відомостей, що були отримані під час проведення процедури медіації, у майбутніх судових спорах чи інших конфліктних ситуаціях; порядок проведення зустрічей із медіатором: разом чи окремо; порядок розподілу витрат у разі залучення зовнішнього медіатора, а не передання вирішення конфлікту внутрішній

комісії з трудових спорів; обов'язковість домовленостей, прийнятих за результатами проведеної медіації, і відповідальність за недотримання як інструмент стимулювання. Тоді участь у медіації з боку працівника стає певним обов'язком.

Медіація, як і будь-який інший спосіб подолання конфліктів, розвивається, хоча й викликаючи певний скепсис із боку як роботодавців, так і працівників. Причиною такого скептичного ставлення є, насамперед, відсутність чіткого законодавчого регулювання медіації як окремого інституту розв'язання конфліктів. Для ефективного розвитку й активного застосування медіації необхідні прийняття профільного закону і внесення відповідних змін у національне трудове законодавство. Для розвитку медіації та подолання скептичного ставлення до цього інституту слід організувати активне інформування громадськості, проведення інформативної роботи з роботодавцями, які, у свою чергу, мають доносити таку інформацію до своїх працівників. Час не стоїть на місці, і модель управління підприємствами, побудови відносин між роботодавцем і працівниками все більше віддаляється від ієрархічної, набуваючи ознак кооперації рівноправних елементів, де є місце вирішенню конфліктів мирним шляхом.

1. Вільна енциклопедія Вікіпедія. URL : <http://uk.wikipedia.org/wiki>

2. Ерік М. Рунессон, Марі-Лоранс Гі. Медіація конфліктів і спорів у галузі корпоративного управління Вашингтон : [s. n.], 2007. 68 с.

3. Медіація – мистецтво вирішувати конфлікти. Знайомство з теорією, методом і професійними технологіями Укладачі: Г. Мета, Г. Похмелкіна Переклад з нім. Г. Похмелкін. К: Основи 2016.

Олександра КАМІНСЬКА

ад'юнкт відділу докторантури та ад'юнктури
Національної академії внутрішніх справ

МЕДІАЦІЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ЧЕХІЇ

Існує думка, що позбавлення волі за вчинення кримінального правопорушення – це єдине покарання, на яке заслуговує винна особа.

Але не секрет, що позбавлення волі не забезпечує саму ціль покарання – виправлення і ресоціалізацію правопорушника. Рівень рецидивної злочинності зростає, профілактика та попередження вчинення нових правопорушень не дають своїх результатів, соціальна справедливість взагалі не реалізується. Тому постає питання – яке «покарання» буде максимально ефективним?

Більшість країн світу все частіше використовують так звану «альтернативну форму вирішення кримінально-правового конфлікту». Вона полягає у застосуванні медіації – примиренні правопорушника з потерпілим та відшкодуванні завданих збитків [1].

Медіація активно розвивається в сучасних європейських країнах. Єдиної універсальної моделі не існує, але мета медіації одна – досягнення компромісу між двома сторонами за допомогою третьої незалежної особи. Тому пропонуємо розглянути досвід застосування медіації у кримінальному процесі Чехії.

Зародження інституту медіації в Чехії відбулося в 1990 році. Представники фонду «Partners for Democratic» (США), у якому працювали фахівці з медіативної практики, допомогли заснувати «České centrum pro vyjednávání a řešení konfliktů» (Чеський центр переговорів і вирішення конфліктів) [2]. Його ціллю стало розширення медіації як позасудового способу вирішення конфліктів.

У 2000 році з'являється «Asociace mediátorů ČR» (Асоціація медіаторів Чеської Республіки) [3]. Її метою є збереження медіації на високому професійному рівні, дотримання всіх професійних стандартів та етичних принципів, підвищення поінформованості про медіацію тощо.

Слід зазначити, що Асоціація має: акредитацію Міністерства освіти Чеської Республіки; розроблений Етичний кодекс медіатора, Освітні та професійні стандарти медіації. З 2003 року вона є членом Всесвітнього форуму медіації (World Forum of Mediation Centres) [4] та з 2007 – Всесвітньої організації посередництва (World Mediation Organization) [5].

Першим документом, що закріпив процедуру медіації на законодавчому рівні, є

Закон «Про службу пробації та медіації» [6], у якому містилися поняття кримінальної процесуальної медіації: 1) це позасудове посередництво з метою вирішення спору між обвинуваченим і жертвою; 2) це діяльність, направлена на врегулювання конфліктної ситуації, в рамках кримінального провадження. Законодавче закріплення медіації в кримінальному судочинстві Чехії є дуже цінним і дозволяє відмежувати його від медіації в інших галузях права.

Важливим є те, що процедура медіації в Чехії можлива на всіх етапах кримінального судочинства. Її мета – створення умов для застосування альтернативних рішень у кримінальних провадженнях. Це сприятиме вирішенню конфлікту між потерпілим і правопорушником, а також підвищить рівень відшкодування збитків.

Отже, під час медіації у процес вирішення кримінально-правового конфлікту допускаються всі сторони. До того ж, роль потерпілого посилюється, так як його права максимально задовольняються відшкодуванням завданих збитків. А правопорушник не лише бере на себе відповідальність за вчинені дії, а й має можливість оцінити наслідки свого протиправного діяння. Таким чином, мова йде не лише про відновлення прав потерпілого, а і щодо формування правослужбної поведінки у правопорушника.

Служба пробації та медіації є державним органом та знаходиться під юрисдикцією Міністерства Чехії. Вона провадить свою діяльність через незалежні центри пробації та медіації, які працюють в усіх судових округах.

На Службу пробації та медіації покладені такі функції:

- вирішення конфлікту шляхом примирення;
- пробаційний нагляд (має на меті мотивувати правопорушника вести порядний спосіб життя);
- збір даних про особу правопорушника (соціальне і службове положення, сім'я, рівень розвитку, характеристики та інші матеріали, які мають значення);
- контроль за виконанням громадських робіт;
- призупинення тримання під вартою (профілактична функція, яка часто застосовується до неповнолітніх);
- співпраця з органами соціального забезпечення, навчальними та медичними закладами, церквами та релігійними організаціями, фондами та іншими установами тощо.

Медіація визнана в усьому світі одним із найефективніших способів вирішення конфліктів. Забезпечуючи дотримання прав усіх учасників, медіація допомагає врегулювати взаємовідносини між правопорушниками та потерпілими; надає можливість приймати рішення самостійно; встановлювати обов'язкові для виконання домовленості. Ефективність такого примирення обумовлюється також безпечним місцем для обговорення, встановленням довіри між учасниками. Вважаємо, що досвід Чехії потрібно врахувати під час/упроцесі реформування законодавства України у сфері медіації.

1. Юридична енциклопедія. URL : <https://leksika.com.ua/13710425/legal/mediatsiya>.
2. České centrum pro vyjednávání a řešení konfliktů. URL: <https://rejstrik-firem.kurzy.cz/facia-ceske-centrum-pro-vyjednavani-a-reseni-konfliktu-cr/>.
3. Asociace Mediátorů České Republiky. URL : <https://www.amcr.cz/co-je-to-mediace/>.
4. The World Forum of Mediation Centres. URL : <https://www.uanet.org/fr/evenements/26th-world-forum-mediation-centres>.
5. World Mediation Organization. URL : <https://worldmediation.org/>.
6. Zákon o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě). - URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-257>.

Іван КАРАБИЦЬ
Іван МИРОШНЕЧЕНКО
курсанти Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
к.ю.н., доц. **С.В. Бабанін**
доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ В ТЕОРІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Одним із важливих векторів розвитку сучасного правового світу є створення ефективних соціальних механізмів вирішення конфліктів, оскільки вони забезпечують реалізацію принципів гуманізму, демократії, справедливості та об'єктивності, особливо у сфері запобігання злочинності. Кримінальні відносини, що виникають внаслідок вчинення кримінального злочину або проступку, різноманітні та включають: компенсацію шкоди; відновлення порушених зв'язків із громадськістю; забезпечення ефективності реабілітаційного процесу та ін.

Інститут медіації – відомий засіб вирішення кримінальних конфліктів у більшості європейських країн.

Загалом термін «медіації» походить від латинського «mediate», що означає «бути посередником». У перекладі з англійської означає посередництво, прохання, клопотання [1, с. 158].

Ми вважаємо, що у кримінальному праві сутність медіації розкривається через її функціональне призначення та зміст.

Так, В. Шаблистий вважає, що функція кримінального закону є формою його соціального призначення, що знаходить відображення у формулюванні вимог про безпеку певних дій та визнання їх правопорушеннями, а також заходів реагування на них [3].

На його думку, соціальна функція кримінального права може виявлятися в тому, що кримінально-правовий захист – регулює та захищає суспільні відносини у всіх сферах життя. Інші функції кримінального права явно випадають із цього «тандему», який передбачає, що соціальна функція кримінального права поєднує регулюючі та захисні функції і, отже, є лише частиною функцій кримінального права.

І хоча медіація є результатом вторгнення диспозитивних категорій до системи кримінального правосуддя, не слід забувати, що кримінальному праву притаманний у більшості випадків імперативний метод правового регулювання. Тому застосування медіації обмежується примиренням потерпілого та винної особи при вчиненні останньою кримінального проступку або нетяжкого злочину, тобто такими, через які інтереси суспільства і держави менше потерпають, аніж інтереси конкретного потерпілого.

Соціальна мета кримінального права:

- а) дати визначення злочинної та незлочинної поведінки;
- б) запобігання кримінальним конфліктам і, у разі їх виникнення – відновлення соціальної справедливості.

Соціальна функція кримінального права виконується всією сукупністю норм кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого права.

Соціальна функція кримінального права проявляється в інституті примирення правопорушника та жертви, тобто у наявності підстав для звільнення особи від кримінальної відповідальності.

У цьому контексті медіація є логічним наслідком розвитку правового інституту

примирення правопорушника та потерпілого, що дозволяє сторонам вирішувати кримінальні конфлікти нетрадиційними методами кримінального судочинства, а компромісом зі спеціалістом (медіатором).

Деякі вчені вважають, що потрібно змінити саме поняття правоохоронної діяльності, щоб перейти від стратегії «війни зі злочинністю» до «системи відновного правосуддя».

Медіація – складний процес. Обсяг медіації залежить від її соціальної мети.

Для кримінального права запровадження інституту медіації визначає розвиток правового інституту примирення. Медіація у кримінальному праві відображена у соціальній функції, яка у свою чергу ділиться на функції: медіація, арбітраж, компенсація. Через механізм медіації кримінальне право реалізує такі принципи: економія кримінальних репресій, пропорційність, гуманізм і справедливість [2].

Підсумовуючи, варто зазначити, що 16 листопада 2021 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про медіацію», що є, безсумнівно, перемогою над застарілою системою кримінального судочинства та кримінально-процесуальних відносин між потерпілим та підозрюваним.

Отже, у висновках варто сказати, що інститут медіації є надзвичайно важливою складовою кримінально-правової політики, що визначається державою. Позитивним є те, що даний інститут ось-ось розпочне свою роботу на території нашої держави, що є надзвичайно важливим явищем в умовах дотримання права та основоположних свобод людини та громадянина.

1. Белінська О.В. Медіація – альтернативне вирішення спорів. Вісник Вищої ради юстиції. 2011. № 1 (5). С. 158-173.

2. Єрмоєнко Г. Перспективи розвитку медіації в Україні. Інформаційний ресурс «Українського центру медіації». URL : <http://ukrmediation.com.ua/files/content/Perspectivy.pdf>.

3. Шаблістий В.В. Безпековий вимір кримінального права України: людино-центристське дослідження: монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ : Ліра ЛТД, 2015. 420 с.

Роман КАРПЕНКО

старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ СПОСОБІВ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Медіація набула поширення на території Канади лише після 1990-х років. Протягом тривалого часу ця процедура використовувалась лише як спосіб вирішення колективних та приватних спорів, що виникали із трудових правовідносин. Утім, згодом виникла необхідність пошуку альтернативи судовому розгляду справи, а медіація почала сприйматись як оптимальний варіант вирішення спору. На сьогодні Канада є однією з тих країн, у яких медіація ефективно використовується. Ця процедура сприяє розвантаженню судової системи, а також створює умови для пошуку взаємовигідного вирішення спору приватними особами. Тому, з огляду на специфіку правової системи Канади, а також успішність процесу розвитку альтернативних способів вирішення спорів, досвід цієї країни є показовим і його використання під час запровадження медіації в Україні видається доцільним.

Присудова та судова медіації може починатись як за ініціативою сторін, такі за ініціативою суду. До того ж, у деяких випадках основною підставою для початку медіації є рішення суду, незалежно від згоди сторін на участь у медіації. Присудова медіація, що є обов'язковою для сторін застосовується у провінції Онтаріо. Початок такої процедури медіації можливий лише після відкриття судового провадження у відповідній справі. Зокрема, згідно правил цивільного процесу провінції Онтаріо, обов'язкова медіація має розпочатись протягом 180 днів з моменту подання заперечення проти позову. Однак, суд

має право продовжити вказаний строк, якщо цього вимагають обставини справи. Такими обставинами можуть бути наявність у спорі більше, ніж двох сторін, а також складний та комплексний характер предмету спору. До початку першого засідання у межах медіації, сторони зобов'язані сформуванати спільну інформаційну базу для забезпечення ефективності цієї процедури. Кожна зі сторін має підготувати виклад своєї позиції у письмовій формі, що передбачає надання відомостей щодо фактичних та правових обставин спору, а також коротке пояснення власних інтересів. Якщо одна із сторін не виконує названого обов'язку і це впливає на доцільність проведення медіації загалом, медіатор скасовує засідання та од-ночасно надає судовому координатору з питань медіації засвідчення факту порушення стороною спору відповідних вимог Правил цивільного процесу щодо медіації. Недотримання вимоги надання інформації, необхідної для ефективно-го проведення медіації, може мати серйозні процесуальні наслідки для сторони-порушника. Хід процедури обов'язкової медіації в Онтаріо не визначається процесуальним законодавством провінції. Таким чином, форма комунікації між сторонами, сторонами та медіатором може бути вільно ними обрана. Результат медіації також залежить лише від волі сторін спору. Однак, особиста участь у засіданнях у межах медіації є обов'язком сторін. Якщо сторона спору не з'явилася на запланованому засіданні, медіатор невідкладно повідомляє про це судового координатора з питань медіації. Порушення стороною обов'язку участі у засіданнях у межах медіації, як і порушення обов'язку надання інформації, необхідної для ефективного проведення медіації, є підставою для передання спору на розгляд судді. Суддя, зокрема, може прийняти рішення про застосування до сторони-порушника певних процесуальних заходів. Наприклад, суддя може відмовитись брати до уваги будь-які матеріали, що сторона-порушник бажає надати, а також відхилити позов, якщо сторона-порушник є позивачем або не розглянути заперечення проти позову, якщо сторона-порушник є відповідачем. Суддя також має повноваження зобов'язати сторону, що не виконала свого обов'язку у межах процедури медіації, самостійно оплатити усі судові витрати. Згідно Правил цивільного процесу, медіатор зобов'язаний підготувати звіт про хід медіації протягом десяти днів із моменту завершення процедури та надати відповідний документ сторонам і судовому координатору з питань медіації. Якщо медіація завершується укладенням угоди про вирішення спору, то обов'язковою є письмова форма такої угоди, а також підписи обох сторін. Недотримання цієї вимоги не зумовлює недійсності угоди, примусове виконання якої, у разі необхідно-сті, може бути забезпечене судом, але для цього заінтересована сторона спору повинна надати докази того, що угоду було укладено [1, с. 100]. Таким чином, формальна вимога укладення угоди про вирішення спору у письмовій формі спрямована, насамперед, на спрощення процедури примусового виконання умов угоди. Окрім того, у разі, якщо укладена угода про вирішення спору врегульовує усі питання, що стали підставою для подання позову, сторона-позивач повинна повідомити про це суд протягом десяти днів з моменту підписання угоди. На підставі цього повідомлення суд припиняє судове провадження [2].

Передумовами початку процедури судової медіації є подання позову позивачем, а також подання заперечення на позов відповідачем. Згідно Цивільного процесуального кодексу провінції Квебек, сторони можуть подати спільну заяву про уповноваження судді на проведення медіації на будь-якому етапі судового процесу розгляду справи. До змісту заяви має входити короткий виклад обставин спору. Утім, головуєчий суддя також може ініціювати початок процедури медіації і, якщо сторони не заперечують проти такої ініціативи, обрати суддю, який керуватиме процесом пошуку взаємовигідного рішення. Із метою створення умов для досягнення сторонами консенсусу під час медіації, етапи медіації не були чітко визначені Цивільним процесуальним кодексом провінції Квебек. Разом із тим, у Кодексі можна знайти деякі вимоги щодо самої процедури медіації. Зокрема, сторони повинні особисто відвідувати засідання у межах медіації. На вимогу сторін, їх адвокати також можуть брати участь у засіданнях. Засідання під час медіації не обов'язково мають бути спільними, оскільки, за згодою іншої сторони, суддя може проводити окремі засідання за участі лише однієї сторони спору. Окрім того, можливою є присутність на засіданнях третіх осіб (якщо суддя та сторона вважають, що це позитивним чином вплине на хід переговорів). Загалом, більшість процесуальних правил щодо проведення кожного засідання у межах медіації узгоджуються сторонами та суддею спільно і можуть бути змінені таким чином, щоб максимально відповідати потребам сторін.

Якщо сторонам не вдається знайти спільне вирішення спору під час медіації, судовий процес розгляду справи продовжується. У такому разі, важливою умовою прийняття судом справедливого та неупередженого рішення є гарантія того, що суддя, який був медіатором у відповідній справі, не братиме участі у подальшому розгляді цієї справи у судовому порядку. Будь-яка інформація, надана судді-медіатору сторонами не може бути підданою розголосу у майбутньому, а письмові матеріали, отримані суддею під час участі у медіації, підлягають знищенню. Успішне завершення процедури медіації, а саме – укладення угоди про вирішення спору, є підставою для припинення розпочатого судового процесу у відповідній справі. Угода, укладена між сторонами, що брали участь у медіації повинна мати ознаки «мирової угоди», передбаченої статтею 2631 Цивільного кодексу провінції Квебек. У такому разі, угода про вирішення спору матиме зобов'язуючу силу судового рішення і може бути виконана у примусовому порядку. Якщо угода про вирішення спору не відповідає поняттю миркової угоди у розумінні Цивільного кодексу, сторони (або лише одна, заінтересована сторона) можуть звернутися до суду з проханням затвердити відповідну угоду. Така процедура забезпечує гарантію примусового виконання угоди між сторонами у будь-який момент [3, с. 944-947].

Канада є досить цікавим прикладом розвитку медіації у різних категоріях спорів. Це зумовлено, насамперед, формою державно-територіального устрою Канади, оскільки, із огляду на розподіл нормотворчої юрисдикції між федерацією та провінціями, законодавчий підхід до медіації, залежно від території, завжди має свої особливості. Таким чином, у Канаді представлені усі три моделі медіації: приватна, присудова та судова. До того ж, кожна модель медіації виявилась ефективною на території відповідних провінцій. Спільною рисою правового регулювання усіх провінцій є визнання таких основних засад медіації, як добровільність, конфіденційність, нейтральність та неупередженість медіатора. Нетиповим є підхід до цього принципу на території провінції Квебек, де медіація в окремих категоріях спорів може бути обов'язковою для сторін, а недотримання обов'язків щодо особистої присутності на засіданнях у межах медіації та надання необхідної інформації про обставини справи є підставою для застосування до сторони-порушника заходів процесуального впливу. Однак, таку практику складно назвати порушенням принципу добровільності медіації, оскільки укласти угоду про вирішення спору сторони можуть лише за власним бажанням. Загалом, судова медіація успішно використовується у судах різних міст провінції Квебек ще з 1997 року. На сьогодні, виконання функцій медіатора становить значну частину професійної діяльності суддів. Також затрати часу на проведення медіації є набагато меншими, ніж затрати часу на розгляд справи у судовому порядку. Тому розвиток судової медіації позитивним чином вплинув на процес розвантаження судів провінції Квебек. Разом із тим, на території провінції Квебек, як і на території усіх інших провінцій Канади, можливим є звернення до різних моделей медіації. Таким чином, сторони спору завжди обирають ту форму процедури медіації, що найбільше відповідає їхнім потребам та інтересам.

1. Alexander N. Global trends in mediation, 2nd edn. Kluwer Law International, Netherlands, 2006. 465 p.

2. Civil Procedure Rules (R.R.O. 1990, Reg. 194). URL : <http://www.ontario.ca/laws/regulation/900194>.

3. Hopt K.J., Steffek F., Mediation. Principles and Regulation in Comparative Perspective. Oxford University Press, UK, 2013. 1347 p.

Інна КИШИНСЬКА

курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

д.ю.н., проф. **Р.В. Миронюк**
професор кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕДІАЦІЇ

Різні країни по-різному здійснили правову рецепцію інституту медіації. Починаючи з народних медіаторів, характерних для КНР, які працюють виключно на безоплатній основі до професійної діяльності висококваліфікованих медіаторів із законодавчо регламентованим рівнем оплати послуг або відшкодуванням послуг з боку держави в рамках надання безоплатної правової допомоги.

Навіть у Європі застосування медіації отримало різне правове оформлення та різний ступінь практичного застосування. Справжнє дослідження обмежене зверненням до досвіду країн романо-германської правової сім'ї у зв'язку з наявністю у правопорядках цієї групи країн загальних родових ознак, обумовлених належністю до цієї системи права, що детермінує успішність фрагментарної правової акультурації інституту медіації нормами права європейських держав

Не можна сказати, що медіація як процедура позасудового врегулювання суперечок прижилася скрізь. Як правовий інструмент медіація виникла у відповідь на кризу судової системи, пов'язаною з «недоступністю» судів. Недоступність правосуддя потрібно розуміти у широкому сенсі, викликану низкою причин, насамперед, звичайно, дорожнечою (високі державні мита, вартість послуг адвоката, необхідність внесення судової застави), необхідністю дотримання численних формальностей (наприклад, подання позовної заяви лише через адвоката) [1].

На сьогоднішній момент існують такі сфери її застосування:

- сімейна медіація, пов'язана з розлученням та поділом майна, медіація у спадкових справах;
- медіація у справах про відшкодування заподіяної шкоди;
- бізнес-посередництво (всередині компанії, а також між партнерами);
- шкільна медіація;
- медіація у сфері захисту прав споживача, якщо споживач висловив це свою згоду (для виробника передбачено обов'язок брати участь);
- посередництво у державному секторі, екологічне посередництво;
- міжкультурна медіація;
- медіація у кримінальному процесі.

Трендом розвитку українського законодавства про медіацію останніх років постало питання щодо забезпечення відповідного рівня підготовки медіаторів.

Аналіз українського законодавства показує, що досягається це такими способами: 1) забезпеченням відповідного рівня підготовки медіаторів; 2) контрольованим державою допуском до професії та 3) роллю професійних співтовариств.

Базуючись на іноземному досвіді для України, велику роль у контролі якості підготовки медіаторів відіграють професійні спільноти. Німецьке законодавство не передбачає стандартів навчання професії медіатор, деякі приватні об'єднання медіаторів взяли це завдання на себе.

Союз інтегрованого посередництва, Федеральна робоча група у справах сімейної медіації, Федеральний союз медіації з питань економіки та зайнятості та Федеральна асоціація медіації висувають однакові вимоги до навчання (не менше 200 годин) та сертифікують своїх членів відповідно до стандартами асоціації чи спілки. Відсутність єдиних стандартів породила різноманітні підходи до тривалості програми навчання [2].

Ряд освітніх організацій навчають лише 110 годин, інші – 450 годин, але диплом медіатора видають і ті, й інші. Наразі, для підтвердження кваліфікації, визнаною однією з названих вище асоціацій, необхідно скласти кваліфікаційний іспит. Це дозволяє займатися медіацією, на якій спеціалізується зазначена асоціація, наприклад, сімейною або з трудових спорів.

Саме членство медіатора у професійній спільноті гарантує його належну професійну підготовку та відповідний рівень, що забезпечує спеціалізацію у тій чи іншій професійній сфері.

Будь-яка модель медіації в судовому процесі хоч і може розвантажити судову систему, проте, на жаль, на сьогодні суто формально, оскільки запровадження медіації за відсутності звички в громадян вирішувати свої спори самостійно може призвести до нівелювання іміджу медіації та невиправдання очікувань громадян, а отже, може бути завдано невиправданої шкоди всьому процесу впровадження медіації в Україні [3].

Потрібно якнайшвидше доопрацювати, прийняти та ввести в дію Закон України «Про медіацію» із метою належного введення медіації в правове поле; забезпечення захисту від звинувачень у корупції для державних службовців і представників судової системи, які безпосередньо використовують медіацію або рекомендують сторонам звертатись до медіації під час урегулювання адміністративних спорів; захисту медіатора шляхом заборони допитувати його як свідка.

1. Сидельніков О.Д. Інститут примирення сторін в адміністративному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 21 с. URL : http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12577/1/Sydielnikov_2017.pdf ?fbclid=IwAR0OuCYjTqWMPliwP8exQCtiSXvPk-PdtRjHgtAs8l3ajpyg-U6al4Da1Q.

2. Боженко Н. В. Удосконалення адміністративно-правового забезпечення медіації в адміністративному судочинстві. Підприємство, господарство і право. 2017. № 9. С. 116–119.

3. Боженко Н. В. Theoretical-legal analysis of the principles of mediation. Visegrad Journal on Human Rights. 2017. № 1/2. С. 17-20.

Володимир КИЯН

завідувач кафедри

цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ У ТРУДОВИХ СПОРАХ

Прагнення до незалежності та формування державності поставило перед Україною низку європейських вимог щодо правового врегулювання трудового законодавства у цілому та вдосконалення порядку вирішення трудових спорів (конфліктів), зокрема.

Особливої важливості ці питання набувають, коли у процесі трудової діяльності між сторонами трудового договору виникають розбіжності, що згодом можуть перерости у спори.

У світовій та європейській практиці при врегулюванні конфліктів (спорів) широкого застосування набув інститут медіації, що надає можливість обирати досудові та позасудові способи для вирішення конфліктів (спорів) при збереженні можливості звертатись до суду для їх вирішення.

Статтею 124 Конституції України встановлено, що законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору. Це означає, що окремим законом досудовий порядок вирішення спору може бути покладено на інший крім суду орган.

Сучасні інтеграційні процеси у державі, прийняття нового Трудового кодексу України, необхідність удосконалення способів захисту порушених трудових прав і інтересів суб'єктів трудових відносин, усе це обумовило актуальність перегляду діючого законодавства щодо врегулювання трудових спорів, конфліктів на усіх рівнях. А тому

одним із перших кроків щодо врегулювання досудового порядку вирішення трудових конфліктів (спорів) стало прийняття 16 листопада 2021 року Закону «Про медіацію» [1].

Відповідно до ст. 3 цього закону процедура медіації поширюється на суспільні відносини, пов'язані з її проведенням з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим).

Тепер фізичні та юридичні особи зможуть звернутись до медіатора, який має вищу освіту та пройшов базову підготовку у сфері медіації для її проведення як до звернення до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу, так і під час судового, третейського чи арбітражного провадження або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу.

Наразі у діючому КЗпП України до цього часу зберігається процедура досудового розгляду трудового спору, яка покладається на комісію по трудових спорах. Це обов'язковий первинний орган, що створюється і функціонує на підприємстві, в установі, організації з метою розгляду та вирішення індивідуальних трудових спорів, які виникають між працівником і роботодавцем або уповноваженим ним органом, щодо порушення прав та законних інтересів працівників. Трудовий спір підлягає розгляду комісією, якщо працівник самостійно або з участю профспівкової організації, що представляє його інтереси, не врегулював розбіжності при безпосередніх переговорах з роботодавцем.

Проте із прийняттям у 1996 році Конституції України, що гарантувала право кожного громадянина звертатися до суду безпосередньо, обов'язковість первинного розгляду комісією поступово зникла, хоча подекуди ця процедура до цього часу продовжує тривати.

Проблема розгляду трудових спорів комісією виникає і тоді, коли на підприємствах кількість працюючих становить менше 15 чоловік. А відповідно до ст. 233 КЗпП України створення комісії у такому випадку не передбачалося.

Із прийняттям Закону України «Про медіацію» було внесено зміни і до трудового законодавства. Так КЗпП України доповнили ст. 222¹ «Врегулювання трудових спорів шляхом медіації» [2]. Це означає, що тепер трудовий спір між працівником і роботодавцем незалежно від форми трудового договору може бути врегульовано шляхом медіації відповідно до Закону України «Про медіацію» з урахуванням особливостей, передбачених цим Кодексом.

Із метою належності забезпечення доказів на здійснення досудового захисту у трудових спорах укладається договір про проведення медіації та угода за результатами медіації в письмовій формі.

З урахуванням викладеного вище можна зробити висновок, що процедура розгляду індивідуальних трудових спорів (конфліктів) тепер покладається на три органи: суди, комісії по трудових спорах і медіаторів. Де досудовий порядок розгляду спору може проходити лише за попередньою згодою між сторонами, а у разі відсутності такої згоди сторони можуть звертатися безпосередньо до суду.

На наш погляд, ще не зовсім зрозумілою залишилася позиція законодавця щодо вирішення колективних трудових спорів. Тому виникає питання, чи можуть сторони колективного договору у разі виникнення спору звертатися до медіації по аналогії закону? Оскільки повноваження медіації поширюються на трудові відносини, а зміни до КЗпП внесені лише щодо індивідуальних трудових спорів.

1. Про медіацію. Закон України від 16.11.2021. URL : <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/216385.html>.

2. Кодекс законів про працю від 10.12.1971 №322-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32208?find=1&text=%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD#w1_3.

Лідія КІРЕЄВА
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
к.ю.н., доц. **С.А. Шалгунова**,
професор кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Прийнятим законопроектом «Про медіацію» передбачено, що медіація призначена для вирішення спірних питань, що виникають при порушенні та захисті трудових, майнових, сімейних та інших прав особи. Як указано в законопроекті, «медіація – добровільна, позасудова, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів» (ст. 1) [1]. Водночас автори законопроекту визначили, що процедура медіації може застосовуватися у будь-яких конфліктах (спорах), що виникають у цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних правовідносинах, а також кримінальних провадженнях під час укладання угод про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим та в інших сферах суспільних відносин (ст. 2 ч. 1) [1].

Однак, на наш погляд, не зовсім логічним виглядає можливість застосування процедури медіації під час судового, третейського чи арбітражного провадження або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу (ст. 2 ч. 3) [1]. Проведення такої процедури посередництва у вирішенні конфлікту чи спору до звернення до суду, у тому числі третейського, міжнародного комерційного арбітражу, – зрозуміло. Але як буде вирішуватися питання прийняття остаточного рішення при одночасному розгляді конфлікту чи спору у двох інстанціях? Яке рішення буде остаточним? З одного боку, процедура медіації є добровільною, і за бажанням будь-якої зі сторін, її може бути припинено на будь-якому етапі її проведення. Таким чином, це право на припинення повинно буде передбачено в угоді про медіацію, що підписуватимуть сторони перед її початком. Однак, якщо суд, до якого звернулася сторона до початку проведення процедури медіації прийме рішення, що не буде задовольняти одну зі сторін, – як тоді вирішувати питання? До того ж, у процесі судового розгляду можуть виявитися такі обставини, що одна або обидві сторони намагалися зберегти в таємниці, не оприлюднюючи їх, – як діяти в цьому випадку? Знову проводити процедуру медіації з нових питань спору чи звертатися до суду з оскарженням прийнятого рішення, чи – до суду вищої інстанції?

Отже, запровадження процедури медіації в Україні, з одного боку, частково дозволить зняти частину спорів з розгляду в судах і розвантажити їх. Але з іншого, – є проблема чесності сторін, що вступатимуть в цю процедуру. Аналіз судової практики з господарських, цивільних справ показує, що кожна сторона намагається приховати «незручні» для неї факти від суду (розміри своїх реальних прибутків під час розрахунку заподіяної шкоди, при несплаті податків, при визначенні розміру аліментів та ін.), оскільки це може вплинути на рішення суду. Під час прийняття рішень у справах, що не пов'язані з порушенням майнових прав та свобод особи, – це є можливим. А як бути з тими випадками, коли в процесі вчинення адміністративного порушення порушено немайнові права особи, наприклад, мали місце публічні образи, приниження честі та гідності особи?

Окрім того, законопроект «Про медіацію» передбачає і можливість розгляду кримінальних справ (ст. 2) [1], що можуть підпадати під процедуру примирення, передбачену чинним КПК України (ст. 469-479) [2]. До того ж, законодавець виділяє дві категорії справ, по яких можуть бути укладені угоди про примирення: у провадженнях

за кримінальними проступками та нетяжкими злочинами і за кримінальними провадженнями у формі приватного обвинувачення (ст. 469 ч. 3 КПК України) [2].

Однак, виникає питання, як вирішувати проблемні питання укладення угоди про примирення, на що звертають увагу вітчизняні правники. Так, адвокати Алла Мельниченко та Дмитро Никифоров, партнери ЮФ Vargen, зазначають таке: 1) не за всіма злочинами можна укласти угоду про примирення, а лише за кримінальними проступками, злочинами невеликої та середньої тяжкості, а також у справах приватного обвинувачення; 2) ініціатива щодо укладення угоди повинна виходити лише від тих осіб, які прописані в законі; 3) зміст угоди має відповідати вимогам закону в усіх деталях, щоб вона була у подальшому затверджена; 4) умови угоди повинні відповідати інтересам суспільства; 5) під час укладання угоди необхідно дотримуватися прав інших осіб; 6) добровільний характер угоди про примирення; 7) наявність реальної можливості виконати умови угоди [3].

Під час аналізу чинного кримінально-процесуального закону виникає ще одне питання, пов'язане з юридичними особами. У ст. 469 ч. 3 КПК України закріплено, що укладення угоди про примирення у кримінальному провадженні щодо уповноваженої особи юридичної особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким здійснюється провадження щодо юридичної особи, не допускається [2]. Законодавець не зовсім чітко сформулював визначення «уповноваженої особи юридичної особи», – це службова особа? Для вирішення питання притягнення такої уповноваженої особи до кримінальної відповідальності, згідно положень чинного кримінального закону, а саме примітки до ст. 364 КК України [4], це можуть бути службові особи, які вчинили кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Чи підпадають під цю категорію уповноважених осіб ті, які вчинили кримінальні правопорушення, передбачені іншими розділами КК України (кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, у тому числі при наданні медичних послуг, або з використанням електронних мереж та ін.).

Так, необхідно погодитися, що медіація в більшості справ може прискорити прийняття рішень та розв'язання спорів і конфліктів, але при вчиненні кримінальних правопорушень, як і більшості адміністративних, – така процедура повинна прийматися дуже обережно, щоб не тягти за собою/спричинити порушення конституційних прав та свобод людини і громадянина.

1. Проект закону України «Про медіацію» № 3504 від 16.11.2021. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. // Відомості Верховної Ради України, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13. Ст.88. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17?find=1&text=угода+про+примирення>.

3. Мельниченко А., Никифоров Д. Угода про примирення. Як це працює на практиці // Юрист Закон. Архів електронного видання. URL : https://uz.ligazakon.ua/magazine_article/EA013585.

4. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25-26. Ст. 131. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

Владислав КОВАЛЬ

доцент кафедри психології та педагогіки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат педагогічних наук, доцент

МЕДІАЦІЯ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ ТА ПСИХОЛОГІЇ

Ураховуючи чіткість угод між учасниками спору та конфліктність ситуації, на яку спрямована діяльність по медіації можна говорити про те, що з боку психології та соціальної роботи в цьому ракурсі можливе застосування директивних методик.

На відміну від медіації, технології, що використовують у психології та соціальній роботі спрямовані на зсув зовнішнього локусу контролю на внутрішній. За умови медіації цього не відбувається, а значить, необхідність у технологіях, спрямованих на

розгортання знань і уявлень про себе як суб'єкта діяльності, спрямованих на вирішення власних проблем в особистості не відбувається.

Медіація, як структурований процес із обов'язковою участю посередника як структурною одиницею, що направляє й підтримує процес давно використовується в соціальній роботі. Практика залучення фахівців, спрямована на вирішення проблем клієнта, що мають чіткий алгоритм і вирішення яких залежить винятково від взаємодії сторін, щільно ввійшла в такі аспекти соціальної роботи як посередництво та соціальний супровід. Відносно психологічної практики слід помітити, що неможлива реалізація практично будь-якої форми медіації без урахування психологічних знань в областях психології спілкування, вікової психології, психології сім'ї та типології особистості.

До того ж сама по собі медіація не просто форма розв'язання конфлікту, а процес створення відповідного безпечного психологічного середовища та психологічних умов, у яких може бути реалізоване вирішення суперечки, насамперед, за рахунок процесу узгодження інтересів сторін. Водночас варто враховувати, що в процесі медіації поведінка сторін буде сильно відрізнятися від поведінки при адміністративних і судових процедурах. Також варто враховувати те, що медіація – груповий процес, а значить повинні враховуватися фактори групової динаміки та групової взаємодії. Тут уже мова йде про використання знань в області соціальної психології й соціології.

Таким чином, медіація є однією з форм, що постійно активно використовуються в практиці психології та соціальної роботи, але лише як складовий елемент поряд з іншими практиками й формами. Знання, необхідні для реалізації ефективних практик медіації, пов'язані з такими областями психології як: психологія спілкування, вікова психологія, психологія сім'ї та типологія особистості.

Олена КОВАЛЬЧУК

доцент кафедри психології та педагогіки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук

НЕЙТРАЛЬНІСТЬ В РОБОТІ МЕДІАТОРА: ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Медіація – це добровільний та конфіденційний процес переговорів, у якому нейтральна та спеціально підготовлена сторона (медіатор) допомагає сторонам досягти взаємовигідної угоди. Коли йде мова про процес медіації, то значна увага приділяється ролі третьої сторони – медіатору, який за принципом нейтральності має зберігати нейтралітет та не приєднуватись до жодної зі сторін. За визначенням українського тлумачного словника слово «нейтральний» означає той, який не належить, не стосується до жодної зі сторін, країн або той, хто не приєднується до жодної зі сторін (у боротьбі, дискусії, суперечці), а зберігає нейтралітет або той, хто не бере участі в будь-якій справі, роботі, байдужий до них. За визначенням Duden, слово «нейтральний» трактується, як «ні той, ні інший» – це особа, яка є нейтральною та представлена у роді зовнішньої третьої сторони [1, с. 98].

Медіатор та інші учасники медіації дотримуються принципів конфіденційності, добровільності, нейтральності, незалежності, неупередженості, самовизначеності та рівності сторін.

Розглянемо статтю 6 «Про незалежність та нейтральність медіатора» із Закону про медіацію, де зазначено, що під час медіації медіатор, як нейтральна третя особа, має бути незалежним від сторін медіації, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, інших фізичних і юридичних осіб. У цій статті відмічається, що медіатор не може: 1) поєднувати функцію медіатора з функцією іншого учасника медіації в одному і тому конфлікті (спорі); 2) надавати сторонам медіації консультації та рекомендації щодо конфлікту (спору), якщо сторони не домовилися про інше; 3) бути представником або захисником будь-якої зі сторін у досудовому розслідуванні, судовому, третейському чи арбітражному провадженні у конфлікті (спорі), у якому він був медіатором [2, с. 3].

У кодексі етики медіатора НАМУ серед етичних вимог до медіатора констатовано про незалежність і нейтральність. Медіатор має бути незалежним від впливу третіх осіб на процедуру і результат медіації. Медіатор має бути нейтральною особою, яка не є зацікавленою у змісті спору. Медіатор допомагає сторонам конфлікту (спору) налагодити комунікацію, проводити переговори, досягти порозуміння. Медіатор надає сторонам медіації консультації виключно щодо порядку проведення медіації та фіксування її результатів [1, с. 1].

Із одного боку, керуючись положенням Закону, зрозуміло, що означає займати нейтральну позицію у переговорах. З іншого боку, медіатори-початківці відмічають труднощі у збереженні нейтральності під час проведення процедури медіації. У таких ситуаціях необхідно проаналізувати, що за психологічні фактори вплинули на втрату нейтральності. Про збереження нейтральної позиції медіатор оголошує сторонам, коли знайомить їх із процесом медіації. Медіатор відмічає, що сторонам буде надано однаковий проміжок часу для того, щоб висловити свої позиції. У разі необхідності проведення сепаратних зустрічей, час спілкування з медіатором/або медіаторами, для кожної сторони буде однаковим. Проте, на практиці трапляється, що одна сторона небагатомовна, постійно мовчить, надає прості відповіді «так» чи «ні», а інша постійно перетягує увагу медіатора, описує ситуацію і не може зупинитись. Такі випадки можна визначити як втрата нейтральності.

Ще одна категорія помилок медіатора, пов'язаних із втратою нейтральності, розкривається, як схожість досвіду медіатора з однією зі сторін у результаті чого, у третью сторону виникає бажання об'єднатись з цією стороною проти іншої. У такому випадку медіатор передає ведення процедури ко-медіатору або іншому медіатору, він не має права продовжувати процедуру.

У деяких випадках медіатори-початківці плутають нейтральність з об'єктивністю, що не є тотожними поняттями. Нейтральність – це не підтримування жодної сторони, у медіатора немає власного інтересу у справі, чи домовляться сторони, чи ні, його не цікавить. Медіатор слухає неупереджено, не критикуючи, не надаючи оцінок. Задача медіатора – це проведення процедури та створення сторонам умов для конструктивного діалогу для винайдення найоптимальнішого рішення для обох сторін. Натомість, об'єктивність є оцінкою, що ставить експерт.

До критеріїв, що відображають нейтральність медіатора, можна віднести питання, особливо те, як медіатор їх формулює. У процесі проведення медіації я означила три положення, пов'язаних із питаннями: 1. Відповіді є на всі запитання, основне – правильно сформулювати питання. 2. Правильно сформульоване запитання наближає медіатора до розуміння інтересів сторін. 3. Якщо ви, у якості медіатора, розгубились і не знаєте, як комунікувати далі – перефразуйте питання чи звернення та резюмуйте.

1. Колодей К. Мобінг. Психотерор на робочому місці та у школі. Гуманітарний центр. Харків, 2021. 404 с.

2. Закон про медіацію. URL : <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/195902.html>.

3. Кодекс етики медіатора НАМУ від 07 грудня 2017 р., протокол № 1. URL : <http://namu.com.ua/ua/info/mediators/ethical-code/>.

Володимир КОВБАСА
доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидатюридичних наук, доцент

Дар'я РАШЕВСЬКА
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МЕДІАЦІЯ В ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА ТА СУДДІ: ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ

У сучасному світі медіація є невід'ємною частиною адвокатської та суддівської діяльності. Це відбувається через те, що навіть найсуворіші покарання не зупиняють зростання злочинності. Тому медіація може стати тим компромісом у системі судочинства, що надає можливість повною мірою враховувати позиції сторін і, водночас, буде більш раціональним і економним засобом досягнення мети правосуддя порівняно з традиційним процесом вирішення судових справ. Важлива роль відновного правосуддя є визнаною ООН, Радою Європи, Європейським Союзом. Практично в усіх європейських країнах, а також США, Канаді, Австралії у процесі здійснення кримінального судочинства передбачено застосування відновного підходу.

Медіація – структурована добровільна та конфіденційна процедура позасудового врегулювання спору (конфлікту), у якій медіатор (посередник) допомагає сторонам у розумінні їх інтересів та пошуку ефективних шляхів досягнення взаємоприйнятого рішення.

Метою медіації є розглядання, обговорення, усвідомлення й опрацювання дуже складної конфліктної (проблемної) ситуації задля найбільш оптимального виходу з неї. В обговоренні має бути місце різним поглядам, думкам, іноді несумісним, щодо самих подій або варіантів виходу із важкої ситуації. Результатом успішної медіації є досягнута під час обговорення конкретна угода. Рішення, прийняті унаслідок медіації, можуть бути закріплені в угоді лише в разі, якщо кожна зі сторін конфлікту (спору) їх визнає і приймає.

Так, наприклад, у Німеччині, згідно з дослідженнями, професор права і медіатор Томас Тренчек розрізняє корпоративну медіацію включно з медіацією трудових конфліктів, сімейну медіацію, медіацію між жертвою і кривдником (відновне правосуддя), шкільну медіацію та медіацію у громаді. Його співавтори додають у якості окремих видів також медіацію у спадковому праві, у будівництві, комерційній медіації, медіації у довіллі, у сферах банкрутства, страхування, медіацію в адміністративному праві, соціальному праві, спорах щодо охорони здоров'я, у спорах щодо інтелектуальний власності.

Звичайно, медіація розглядається як альтернативний спосіб вирішення спорів, що вже виникли між сторонами, а з часом стала процедурою, що спрямовано на запобігання конфлікту. Наразі, залежно від мети проведення процедури медіація поділяється на: медіацію запобігання спорам, або превентивна медіація, метою якої є профілактика конфліктів та спорів, що можуть виникнути в майбутньому; медіацію врегулювання спорів, тобто медіація в спорах, що вже виникли між сторонами.

Людина, яка звернулася по допомогу до адвоката частіше за все учасник довгої та заплутаної історії, де є безліч неприємних емоцій. Адвокат для нього – це останній шанс усе виправити та налагодити. Через це багато адвокатів стикаються з таким явищем, як професійне вигорання, яке викликане надлишком емоцій клієнтів, з якими адвокату доводиться розбиратися.

Звернення до медіатора може бути корисним і адвокату і його клієнту за кількома аспектами. По-перше, такий вид вирішення конфліктів знімає емоційну складову

конфлікту. Навіть у разі не вдалої медіації під час якої сторони не змогли домовитись, клієнту стає зрозуміло чого саме він хоче від цього судового процесу, покращується його емоційний стан. А по-друге, в адвоката з'являється вільний час і сили, через те, що він не бере участь у цьому процесі [1].

Перші кілька зустрічей медіатор проводить із адвокатами сторін. На зустрічах обговорюється можливість та доцільність проведення процедури. Вирішується, що робота можлива, лише окремо з кожною зі сторін. Наступні кілька зустрічей проводилися з кожною стороною у присутності адвоката. Після того як учасники почали довіряти медіатору та самій процедурі, робота продовжилася без адвокатів. Коли сторони змогли домовитися про головне – їхню готовність знайти спільне та взаємовигідне рішення, адвокати повернулися до процедури як консультанти щодо умов медіативної угоди. Зазначений приклад показує можливості участі адвоката у процедурі.

Медіація може інтегруватися до діяльності юрисдикційних органів двома шляхами: як самостійна процедура, та як технологія врегулювання конфлікту. Наприклад, у першому випадку медіація може інтегруватися до судового провадження як самостійна процедура, що проводиться спеціально сертифікованими особами та звернення до якої можливе на будь-якій стадії провадження в суді. Поряд із цим, законодавство, покладаючи на суддів обов'язок сприяти сторонам у врегулюванні спору, не забороняє застосування певних медіативних навичок та технологій самим суддею під час розгляду справи в суді. Сучасні тенденції щодо посилення взаємодії медіативної процедури та судочинства зумовлюють необхідність приділення окремої уваги дослідженню проблем медіації, інтегрованої до судового провадження, і класифікації її видів. У літературі відсутня єдність поглядів щодо назви зазначеного виду медіації. Зокрема, можна зустріти такі назви, як судова медіація, присудова медіація, медіація, анексована судом, наближена до суду медіація; медіація, пов'язана із судом, тощо. Проте чіткого розмежування між зазначеними поняттями авторами не проводиться, що дає змогу зробити висновок, що загалом ідеться про певні варіанти інтеграції медіації в судову систему [2].

Для аналізу видів медіації з точки зору її зв'язку із судовим провадженням за основу може бути взято кілька критеріїв. По-перше, урахувуючи попередню класифікацію щодо поділу медіації загалом на приватну та інтегровану, можна запропонувати залежно від способу взаємодії процедури медіації саме із судовим провадженням, виокремлювати: позасудову медіацію, тобто приватну медіацію в спорі, що не переданий на розгляд суду, яка є самостійним способом альтернативного вирішення спорів, існує паралельно із судовим провадженням та проводиться незалежними приватними медіаторами; присудову медіацію, тобто медіацію, яка проводиться ніби при суді, є інтегрованою в судове провадження, використовується для вирішення спорів, що, як правило, уже стали предметом судового розгляду, за згодою сторін або за призначенням чи рекомендацією судді.

Процес застосування медіації не обмежений жодною галуззю права. Це може бути: примирення потерпілого та правопорушника, якщо вчинено злочини невеликої тяжкості чи необережний злочин середньої тяжкості; налагодження стосунків подружжя та встановлення нормальних взаємин поза шлюбом; добросусідське сусідство; порозуміння сторін у трудових правовідносинах; вирішення проблем відшкодування моральної та/або матеріальної шкоди; у галузі корпоративного управління – врегулювання конфліктів між членами ради і встановлення меж між наглядом та управлінням, спорів акціонерів та інвесторів, між компанією та посадовими особами тощо; в адміністративних справах – врегулювання спору між органами державної влади чи місцевого самоврядування і приватними особами, що спрямоване на мирне вирішення публічно-правових спорів, налагодження діалогу між громадянами та органами влади.

Отже, у сучасному світі такий спосіб вирішення цих питань відходить на другий план. Це стає можливим завдяки стрімкому розвитку медіації, що має багато переваг: зрозумілий процес, що не має стільки правил та нюансів, як судовий; економія часу, медіація триває кілька годин, можливо місяць, якщо справа дуже складна, на відміну від судової, що триває роками; учасники конфлікту тримають все під своїм контролем, у той час, як у судовому не мають такої можливості; економія фінансових ресурсів; конфіденційність та збереження репутації тощо.

1. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилук, І. Городиський [та ін.] ; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.

2. Ромащенко І.О. Участь України в міжнародних об'єднаннях держав. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2018. URL : <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-2320/>.

Лариса НАЛИВАЙКО

проректор
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

Анна КРИЧУН

здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ МЕДІАЦІЇ

У сучасному світі особливого значення набувають механізми саморегулювання, коли суб'єкти суспільних відносин мають можливість самостійно встановлювати правила поведінки та контролювати їх дотримання. Зростання активності та відповідальності учасників правових відносин дозволяє державі делегувати частину своїх повноважень у певних сферах інститутам громадянського суспільства.

Зарубіжний досвід свідчить про те, що вирішення та врегулювання правових спорів відноситься саме до однієї з таких сфер. Медіація – це процес, в якому третя (нейтральна) особа сприяє врегулюванню суперечки між двома чи більше сторонами. Не існує загального чи точного визначення елементів, що необхідні при здійсненні медіації та які відрізняли б її від інших альтернативних методів урегулювання спорів. Тому частіш за все використовується широке визначення процесу медіації [1]. Оскільки це є відносно новою темою на порядку денному національних та міжнародних законодавчих органів, кількість документів, що встановлюють систему міжнародних стандартів щодо процедур і способів здійснення медіації, порівняно мала.

Якщо говорити про міжнародні стандарти, то слід зазначити, що вони діляться на два основні види залежно від джерела їх закріплення [2]:

- *імперативні*: ті, що закріплені в міжнародно-правових актах, які носять обов'язковий характер для держав, що приєдналися до них;

- *диспозитивні*: ті, що закріплені в міжнародних документах, які мають характер так званого «м'якого права» (англ. softlaw), водночас не мають обов'язкової юридичної сили і застосування яких залежить від розсуду та волі суб'єктів правовідносин.

Однак деякі універсальні конвенції та інші документи, що встановлюють стандарти в галузі прав людини, впливають на поведінку процедур медіації та їх методи. Зокрема, закони, що регулюють питання медіації, можуть впливати на право на справедливий судовий розгляд і право на доступ до правосуддя та рівність перед судом; відтак особливого значення набуває стаття 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права про право на справедливий судовий розгляд. Стаття 14 гарантує рівність перед судами та трибуналами і право вважатися невинним, поки винність його не буде доведена згідно з законом [3]; цей аспект права може бути порушений в результаті прийняття до відома або використання в суді інформації, отриманої під час медіації.

При здійсненні медіації у справах, що стосуються прав жінок і дітей, (насамперед це стосується кримінальних справ і справ, пов'язаних із сім'єю), Конвенція ООН про права дитини та Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок встановлюють міжнародні стандарти, яких необхідно дотримуватись при розробці та здійсненні відповідного законодавства. У силу характеру процесу медіації та її

націленості на збереження мирних відносин між сторонами спору, медіація особливо добре підходить для сімейних справ, включаючи справи про опіку. Тому Європейська конвенція про здійснення прав дітей виділяє медіацію як кращий спосіб врегулювання суперечок, які зачіпають інтереси дітей у випадках, коли це можливо.

Щодо комерційних суперечок Комісія ООН з права міжнародної торгівлі (далі «ЮНСІТРАЛ») розробила Типовий закон про міжнародний торговий арбітраж (далі «Типовий закон ЮНСІТРАЛ»), що є стандартним керівництвом для країн, які прагнуть ухвалити законодавство в цій галузі. У Типовому законі використовується широке визначення терміну «примирення», яке, серед іншого, включає медіацію. У Керівництві із застосування та використання Типового закону, також розробленому ЮНСІТРАЛ, пояснюється, що хоча Типовий закон номінально присвячений питанням міжнародного арбітражу, він також може бути використаний на внутрішньодержавному рівні. Тому законодавці можуть отримати в ньому корисні рекомендації, що стосуються даної сфери.

Медіація також згадується або рекомендується як альтернативний метод врегулювання спорів у кримінальних справах кількома міжнародними нормотворчими документами, присвяченими питанням становища потерпілих у кримінальному судочинстві.

І, нарешті, щодо мирного врегулювання конфліктів, на рівні ООН медіація розглядається як засіб, що часто використовується у процесах мирного регулювання та/або запобігання етнічних конфліктів. Важливим нормотворчим керівництвом є Керівництво ООН з ефективної медіації (2012), що, серед іншого, наголошує на значенні інклюзивності процесу медіації, особливо в етнічно різноманітному середовищі. На рівні ОБСЄ мирне врегулювання суперечок також є одним із десяти керівних принципів Гельсінського заключного акту Наради з безпеки та співробітництва в Європі, в якому медіація визначається як один зі способів мирного врегулювання конфліктів. Медіація як така має особливий статус у регіоні ОБСЄ в якості зобов'язання, що держави-учасниці ОБСЄ взяли на себе з метою запобігання або врегулювання місцевих, регіональних чи міжнародних конфліктів. Це зобов'язання закріплене та розширене в документах ОБСЄ, зокрема, у Довідковому посібнику з розвитку посередництва, що передбачає облік гендерних факторів у Рішенні 3/11 Ради міністрів ОБСЄ «Про елементи конфліктного циклу, пов'язані з підвищенням потенціалу ОБСЄ щодо раннього попередження, термінових дій, сприяння діалогу, підтримки посередництва та постконфліктного відновлення», та в інших документах.

Таким чином, під альтернативним вирішенням спору в законодавстві ЄС розуміється позасудове вирішення спорів за допомогою залучення незалежної третьої особи, яка пропонує або виносить рішення, або підводить сторони до взаємовигідного вирішення спору. Розробка правового регулювання даного інституту активно ведеться як на регіональному (ЄС), так і на універсальному (ЮНСІТРАЛ) рівнях [1].

Отже, процедура медіації не лише визнана міжнародною спільнотою, а й широко використовується у практичній діяльності. Сама медіація визнана максимально ефективним та відносно швидким способом вирішення не лише проблемних правових питань, але й у різних питаннях, де виникає спір чи конфліктна ситуація між конфліктуючими сторонами. Ми вважаємо, що Україна повинна запозичити від Європейських країн і країн, де активно використовують медіацію – найкраще. Ураховувати лише позитивний досвід використання процедури медіації на практиці та покращувати правове регулювання медіаційної процедури в державі відповідно до міжнародних стандартів.

1. Подковенко Т. Медіація: міжнародно-правові стандарти. *Актуальні проблеми правознавства*. Вип. 4 (12). 2017 р. С. 47-54.

2. Медіація у професійній діяльності юриста: підручник. Одеса, 2019. С. 285.

3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII від 19.10.1973 р.

Дмитро ПРИПУТЕНЬ
професор кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

Катерина ПЕРЕТЯТЬКО
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВПЛИВ МЕДІАЦІЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОДЕЛЬ ПРАВОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Людство пройшло довгий шлях для того, щоб ми мали те, що маємо зараз, а з еволюцією людей, змінилися і настанови щодо права. Адже сучасні проблеми потребують сучасних рішень. Таким чином більшість розвинених країн усе частіше застосовують таке поняття, як медіація. Її роль полягає у тому, щоб вирішити конфлікт максимально мирним способом завдяки посереднику. Це ситуація, коли опоненти, розуміючи, що не можуть впоратись із конфліктом самі, обопільно просять допомоги у третьої сторони.

Медіатора – людину, яка є посередником, іноді порівнюють із суддею, проте це різні поняття, але ті, що можуть стати нестандартним поєднанням. Класичний суд – це суворо врегульований, формалізований та зосереджений на суті позову розгляд конфлікту. На відміну від того, що медіація – більш гнучкий підхід до вирішення спору, урахування всіх аспектів спірної ситуації, незалежно від їх юридичного чи правового значення [1, с. 94]. Таким чином медіація відбувається лише за згодою двох сторін, вона не встановлює, хто має рацію, а хто ні, і лише допомагає сторонам дійти згоди, а не вирішує конфлікт за опонентів.

Український центр порозуміння – представник міжнародної організації SearchforCommonGround в Україні. Мета цього центру – в об'єднанні людей, які вважають, що у світі, де все ще силою вирішуються конфлікти, можна знайти вирішення спорів у вигляді співпраці та взаєморозумінні. Медіацію можна вважати наукою, що пропонує вирішення суперечок мирним шляхом, за більш приємних обставин, без залучення державних юрисдикційних органів. Не можна не погодитися, що така альтернатива більше схоже на світле майбутнє, бо при таких обставинах осмислення певних речей відбувається швидше.

Не так давно було створено Комітет з питань медіації при Національній асоціації адвокатів України. Тобто зацікавленість адвокатського товариства медіацією розширює кругозір та допомагає опанувати нові навички, що набирають популярність у світі. Сучасним адвокатам потрібно змінювати стереотип мислення під час надання клієнтам послуг із врегулювання спорів. Їм слід концентрувати увагу не тільки на правових позиціях клієнта, але й на їх інтересах, що приховані за цими позиціями [2]. Це змінило б систему судочинства в країні. Адже тоді б у вирішенні певних питань, адвокат не захищав лише певну сторону, а допомагав би знайти консенсус між ними, урегульовуючи питання із опонентами, задовольняючи обидві сторони.

У багатьох країнах світу медіація стала особливою складовою суду. Суд вважається кінцевою інстанцією у вирішенні особистих конфліктів та бізнес-проблем, а через нестачу суддів, питань, що потребують їх втручання, стає все більше. У країнах, де практикується судова медіація, цей процес і його кінцевий результат відбувається не так, як указано в основній меті альтернативного вирішення спору, а так, що обидві сторони знаходять компроміс, поступаючись чимось. Суд, що насамперед керується законом, має допомогти знайти вирішення проблеми, але не використовує консенсус, адже він все ще зважає на докази і норми права [3]. Україна намагається створити всі умови для впровадження судової медіації, але це все ще залишається процесом.

Сьогодні медіація в Україні законодавчо не врегульована, а Закон «Про медіацію»

досі не прийнятий Верховною Радою України. Тобто процес впровадження цього явища значно повільніший і не закріплений на законодавчому рівні, тому нові можливості для судових органів обмежені.

Отже, медіація – це нове вирішення спору, що можна вважати ефективним з психологічної та правової точки зору, адже опоненти мають змогу домовитися, підступитися до проблеми з різних боків, переосмислити її, за допомогою медіатора, знаходячи вигоду в конфлікті для обох сторін із мінімальними втратами, чи без них.

1. Мазаракі Н. Медіація в Україні: проблеми теорії та практики. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 1. С. 92–100.

2. Ситюк В. Медіація та правові перспективи її розвитку в Україні. URL : <https://radako.com.ua/news/mediaciya-ta-pravovi-perspektivi-yiyi-rozvitku-v-ukrayini>.

3. Коваленко Д. Судова медіація – challenge для України. URL : <https://radako.com.ua/news/sudova-mediaciya-challenge-dlya-ukrayini>.

Василь ІЛЬКОВ

професор кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

Дар'я ПІСКУН

здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МЕДІАЦІЯ В ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Із прийняттям судової реформи у професійному середовищі все активніше обговорюється питання щодо запровадження нового процесуального інституту захисту прав, а саме медіації як альтернативної форми вирішення спорів за участю судді. У правовому житті нашого суспільства є традиційні методи розв'язання конфліктів та спорів, що не ефективно їх вирішують та не задовольняють інтереси сторін. Існує традиція, яка закріплена у певній стійкій формі, щодо звернення осіб з будь-яких юридичних спорів до суду, яка призвела їх до перевантаженості в умовах дефіциту суддівських кадрів.

Кожна держава, що вирішила запровадити медіацію, самостійно вирішує, яка модель буде найкраще відповідати її системі законодавства і правовій культурі [1]. Зокрема, мова йде про обов'язковість проходження процесу медіації для всіх учасників спору. А саме, принцип добровільності визначається від моменту ініціювання медіації, що можлива як за рішенням сторін, так і за рекомендацією судді, але водночас зберігається можливість сторін припинити участь у процесі медіації у будь-який момент часу [2].

Проблемою медіації в діяльності судді є те, що в Україні не вистачає фахових медіаторів, але на сьогодні єдиною прийнятною формою проведення цього процесу є так звана судова медіація – тобто ця процедура проводиться у межах розпочатого в суді провадження по справі суддею, який має відповідну підготовку медіатора.

Станом на 11 червня 2021 року фактична кількість суддів у судах України становить 5327 при визначеній кількості 7304. Повноваження щодо здійснення правосуддя мають лише 4954 судді. Із огляду на вищесказане, можна зазначити, що українському правосуддю не вистачає майже третини суддів [3].

Найкращою альтернативою покращення кількості суддів-медіаторів є зменшення навантаження на суди та застосування інших способів вирішення конфліктів, а також, потрібно усунути недоліки в процедурі медіації, що допоможе нам досягти: покращеного рівня правосвідомості населення; вільного доступу до правосуддя; довіри

до судової системи; частки добровільно виконаних рішень. Медіація дає змогу: скоротити навантаження на суддів; зменшити строки розгляду справ, та відсоток оскаржуваних рішень; усунути негативну реакцію на судову систему в Україні [4].

Медіація є одним із найпопулярніших оптимальних способів урегулювання спорів (конфліктів) у розвинених країнах світу, що допомагає учасникам за допомогою медіатора налагодити комунікацію та обрати той варіант рішення, який буде задовольняти інтереси та потреби всіх сторін спору. В Україні медіація набуває популярності, однак вона ще не стала частиною культури врегулювання спорів. Окрім того, медіація в Україні, на відміну від інших європейських країн, є законодавчо нерегульованою, що значною мірою знижує ефективність її застосування [5].

Отже, українське чинне законодавство щодо закріплення процедури медіації, сприятиме ефективному поширенню в суспільстві культури мирного врегулювання спорів, дозволить знизити навантаження на суди, скоротити строки розгляду справ, зменшити витрати сторін на правову допомогу та судовий процес у цілому. Законопроект «Про медіацію», на мою думку, є важливим етапом для розвитку та функціонування процедури медіації, тому його потрібно закріпити на законодавчому рівні.

1. Поліщук М.Я. Поняття медіації як альтернативного методу вирішення спорів. *Держава і право: збірник наукових праць: юридичні і політичні науки*. Вип. 65. Київ, 2014. Ст. 134-139.
2. Публікація «Справедливе правосуддя». Національна Асоціація Медіаторів України. 2017.
3. Огляд даних про стан здійснення правосуддя. Державна судова адміністрація України. URL : https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ogl_2020.
4. Підручник «Медіація у професійній діяльності юриста». За редакцією Наталі Крестовської, Луїзи Романадзе. Одеса «Екологія». 2019. Ст. 396 - 410.
5. Кисельова Т. Праворегулювання відносин із надання послуг медіації у зарубіжних країнах. *ПравоУкраїни*. 2011. Ст. 225–236.

Роман ГОЛОБУТОВСЬКИЙ

доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук

Сабіна БУБЛІК

здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ МЕДІАЦІЇ В НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Судова система кожної держави відіграє важливу роль у врегулюванні суспільних відносин. Її ефективність характеризується можливістю захищати права та свободи людини і громадянина відповідно до законодавства. Судова система України зазнала суттєвих змін внаслідок проведення судової реформи. Однак, сьогодні судова гілка влади не є досконалою та має недоліки, пов'язані з такими проблемами, як порушення строків розгляду справ, низький рівень професійності суддів, зловживання правом тощо. Все це призводить до порушень законодавства, неможливості реально захистити права людини і громадянина, недовіри з боку громадськості до судової гілки влади, різного роду зловживань і, як наслідок, неефективності судової системи в цілому [1, с. 109]. Тому існує необхідність щодо розвитку альтернативних способів вирішення конфліктів.

Наразі у всьому світі медіація є однією з найпопулярніших форм альтернативного врегулювання спорів. Статистика європейських держав вказує, що 83–85% медіаційних

процедур є успішними [2, с. 41]. У більшості випадків учасники процедури доходять повної або часткової згоди протягом короткого часу після цієї процедури.

До того ж, актуальність медіації доволі жваво обговорюється в українських юридичних колах. Технології альтернативного врегулювання спорів (Alternative dispute resolution, ADR) все частіше обговорюються як науковцями, так і практиками [3, с. 1]. Проте, існує низка складних запитань, що ускладнюють розвиток медіації в Україні.

Однією з центральних проблем становлення медіації в Україні є відсутність чіткого розуміння, яким чином медіація має бути втілена в українській правовій системі. Доволі поширеною є думка, що медіацію слід розглядати як частину судочинства, і проводиться вона має суддею, який отримав на це доручення [4, с. 2]. Прихильники цієї моделі розвитку вважають, що судова медіація має на меті покращити функціонування правової системи та запропонувати альтернативний спосіб вирішення спору, що дозволяє уникнути таких чинників, як тривалість та дорожнеча судового процесу, його можливість заангажованість, перенавантаженість судів тощо. Однак, у цьому випадку слід враховувати, що становлення медіації в Україні буде цілком залежати від наявності у влади так званої політичної волі.

Багато фахівців категорично заперечують доцільність поглинання існуючою системою правосуддя медіаційних процедур. Вони наполягають на тому, що надання послуг із медіації є абсолютно нормальною комерційною діяльністю. Комерційна, або ринкова, медіація – це процес, у якому примирення осіб здійснює спеціально підготовлений експерт, діяльність якого оплачують сторони. Недоліком такої моделі медіації називають її екстенсивний характер розвитку.

Окрім того, існують також і деякі обґрунтовані побоювання з приводу намагань законодавчо врегулювати медіацію в Україні. Зокрема це пов'язано з гіпертрофованим адмініструванням суспільного життя в нашій державі. На думку деяких фахівців, будь-яка сфера діяльності, відносини в якій береться регулювати держава, врешті-решт стає надмірно зарегульованою, а іноді навіть припиняє розвиватися. Загальновідомою стала ситуація з медіацією в Румунії, коли до прийняття відповідного закону медіатори розглядали більше 1500 справ на рік, а після – лише декілька десятків [5, с. 27]. Такий розвиток законодавчого регулювання медіації можливий і в Україні, зокрема що стосується обкладення податками медіаторів. Тому важливим є обдумане та виважене законотворення.

На сьогоднішній день ведуться дискусії науковців щодо того, яка з відомих в Україні форм медіації – судова чи комерційна найкраще усталиться в нашій державі. Зрозуміло, що з огляду на євроінтеграційні прагнення України ми маємо уважно вивчати європейський досвід розвитку АОЯ-технологій.

На сьогоднішній день у світовій практиці склалося кілька варіантів реалізації присудової медіації, які, як правило, обумовлені різними цілями впровадження процедур примирення, а зокрема, медіації в національний правовий простір. Так, можна виділити такі підходи: залучення для проведення медіації спеціалізованих організацій або приватно-практикуючих медіаторів («приватна медіація в рамках судового процесу»); проведення медіації в суді співробітниками суду, у тому числі суддями (умовно такий вид посередництва можна назвати «медіація інкорпорована в судовий процес»); проведення медіації безпосередньо суддею, який розглядає справу (інтеграція медіативної технології в судовий процес) [6, с. 125].

Із аналізу змісту Директиви 2008/52/ЄС Європейського парламенту та Ради від 21.05.2008 р. «Про деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних правовідносинах» вбачається також, що за такими критеріями як суб'єкт ініціювання та/або підставою здійснення, медіація може бути: ініційованою самими сторонами спору; здійснюваною у результаті пропозиції чи розпорядження суду; у порядку виконання припису законодавства [7, с. 17].

Позасудова медіація – це порядок розв'язання спору між сторонами, який проводиться незалежною, третьою стороною (зовнішнім медіатором), який у досудовому порядку намагається допомогти сторонам дійти згоди [8, с. 139].

Процедура позасудової медіації дозволяє сторонам не тільки зберегти значний обсяг власних повноважень при веденні переговорів, але одночасно і високі шанси на сприятливе вирішення конфлікту. Медіаторами під час позасудової медіації виступають особи, які пройшли навчання з медіації та отримали відповідний сертифікат про право на зайняття медіацією.

Наприклад, в Австралії в програмах судової медіації примирні процедури проводять приватні посередники, яких сторони самостійно обирають зі спеціально підготовлених списків, сформованих в судах. В Австрії аналогічні списки складає Міністерство юстиції, в Нідерландах – Нідерландський інститут посередництва.

Отже, діяльність зовнішніх медіаторів не регламентується на рівні національного законодавства, тому в своїй діяльності зовнішні медіатори керуються загальними рекомендаціями, що затверджені Радою Європи з проведення медіаційної процедури. Сторони наділяють медіатора чітко визначеним обсягом процесуальних повноважень.

1. Самойленко А. Альтернатива судовим баталіям: переговори, медіація та третейський суд. *Правовий тиждень*. 2016. № 17. С. 1-2.
2. Васильчак С. В. Медіація як один із методів цивілізованого вирішення корпоративних конфліктів. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2016. № 20.14. С. 133-137.
3. Добриніна Г.А. Чи можна вирішити спір, не звертаючись до суду? *Справочник економіста*. 2018. № 6. С. 35-38.
4. Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету : [збірник]. Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2014. Вип. 22. Ч. II. – 340 с.
5. Розман Ю.В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення приватно-правових спорів. *Актуальні проблеми політики*. 2014. Вип. 49. С. 245-256.
6. Поліщук М.Я. Поняття медіації як альтернативного методу вирішення спорів. *Держава і право*. Вип. 65. С. 134-139.
7. Притика Ю.Д. Зміст та класифікація принципів медіації. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 10. С. 86-92.
8. Череватюк В.Б. Медіативна процедура вирішення спорів: теоретичні і практичні аспекти. *Юридичний вісник*. 2015. № 2 (35). С. 41-46.

Володимир ГОРБАЛІНСЬКИЙ

доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

Данило СОПЛКО

здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МЕДІАЦІЯ У СУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УКРАЇНІ

Розвиток процесуального права – це постійний процес, що постійно супроводжується зі змінами громадських стосунків, які воно регулює. За відсутності такого розвитку виникає розрив між стосунками, що складаються в суспільстві та їх правовим регулюванням. Уся судова система працює в умовах реформування державою кримінального права, процесуального законодавства та синхронно працює в умовах реформ, спрямованих на вдосконалення судової системи України. Всі ці зміни, що є необхідні для правильного функціонування та підтримки якості та вдосконалення правосуддя, ефективності виконання судових актів та ін. створюють велике навантаження на судову систему, загалом, навантаження на систему примусового виконання судових рішень, зокрема, а також навантаження на одного суддю, що набагато перевищує норму, а в деяких судах продовжує зростати. Через це судді, замість того, щоб розглядати справи, просто по алгоритму видають судові рішення.

Одним із інститутів кримінального права, що допомагає зняти навантаження с судової системи є примирення сторін.

Розвиток і поширення дружніх досудових і позасудових способів врегулювання суперечок значною мірою здатний доповнити заходи, що вживаються державою, по розвантаженню судової системи, а також якісній зміні і вдосконаленню культури

вирішення суперечок в суспільстві. Також серед різноманіття альтернативних способів вирішення суперечок саме медіація надає сторонам можливість досягти угоди, що відбиває їх істинні інтереси та потреби на основі вичерпання конфлікту.

Більшість науковців визначають медіацію як певний підхід до розв'язання конфлікту, у якому нейтральна третя сторона забезпечує структурований процес для того, щоб допомогти конфлікуючим сторонам прийти до взаємно прийнятної вирішення спірних питань [2, с. 158].

Американський кримінолог Говард Зер зазначив, що «основна мета медіації полягає у відшкодуванні шкоди та забезпеченні зцілення жертви. Друга ж мета повинна полягати у залагодженні стосунків між жертвою та правопорушником (тобто, примирення)» [3, с. 20]. Але доречно було б зазначити, що застосування примирення як зазначено у законодавстві можна тільки у провадженні щодо деяких видів спірних правових відносин.

Однак у світовій практиці є випадки, коли медіація використовувалася при вирішенні спорів з вчиненням тяжких чи особливо тяжких злочинів. Також І. Айртсен під час дослідження цього питання у Британській Колумбії звертав увагу на те, що примирення допускається у тяжких і особливо тяжких злочинах (озброєне пограбування, зґвалтування, убивство) [1, с. 122-130]. Досвід проведення медіації у випадку вчинення тяжких злочинів відомий і в Україні. Наприклад, автором даного дослідження було проведено медіації у випадку вчинення тяжких злочинів (наприклад, частина 3 статті 135 та частина 3 статті 187 КК України). Тобто медіація може бути застосована незалежно від тяжкості злочину. Однак її кримінально-правові та кримінально-процесуальні наслідки у кожному окремому випадку, з огляду на тяжкість злочину, можуть бути різними [5, с. 258].

Проте в Україні інститут примирення (медіації) знаходиться на етапі формування і потребує чіткого законодавчого регулювання, але вже існує невеликий ряд нормативно-правових актів, висновків суддів, концепцій тощо.

Наприклад, існує затверджений Наказом Міністерства соціальної політики України Державний стандарт соціальної послуги посередництва (медіації), лист Генерального прокурора від 2008 року «Щодо використання процедури примирення у кримінальному провадженні та розширення альтернативи переслідуванню» акцентовано увагу на необхідності роз'яснювати потерпілим і обвинуваченим про їх право на примирення самостійно або за допомогою посередників (медіаторів) та про можливі наслідки у разі досягнення примирення й відшкодування заподіяних збитків [6], Указ Президента від 2011 року щодо затвердження Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх, у якій наголошується про необхідність прийняття закону про медіацію та реалізації пілотних проектів щодо створення центрів відновного правосуддя [7].

Щодо механізму застосування медіації, то, відповідно до чинного законодавства, укладення угоди про примирення можливе в будь-який момент після повідомлення особі про підозру і до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку. Тобто, на практиці застосування, якщо матеріали справи на медіацію перебувають на стадії досудового розслідування, то медіатори отримують необхідну інформацію з районних управлінь внутрішніх справ або кримінальної поліції, але коли матеріали на медіацію перебувають на стадії судового провадження, то медіатори отримують усю необхідну інформацію від судді або від судової канцелярії.

Проте, «успішний досвід впровадження програм відновного правосуддя в регіонах України свідчить, що більш ефективними є ті моделі роботи, де самі представники правової системи (судді, прокурори, працівники кримінальної міліції у справах неповнолітніх, спеціалісти служби у справах дітей) інформують сторони про наявність такої можливості» [4, с. 135].

Отже, українська медіація повинна існувати та розвиватися, тому що, окрім примирення між двома сторонами, вона може також досягти перевиховання правопорушників і так само в майбутньому зменшити рецидиви та рівень злочинності серед дорослих. Щоб сформувати повну правову основу для ефективного розв'язку конфліктів за допомогою медіації відповідно до європейських стандартів і норм міжнародного права, необхідно ухвалити Закон України про медіації, який повинен визначати основні принципи, її об'єм, сфера злочинної діяльності, для якої можуть бути призначені медіатори тощо.

1. Айртсен И. Примирение между жертвой и правонарушителем в случае серьезных преступлений: последовательное и структурное изменение парадигмы преступности; [пер. с англ. Т. Громовий]. Правосудие по делам несовершеннолетних. М.: Центр «Судебно-правовая реформа», 2000. С. 122-130.
2. Белінська О.В. Медіація – альтернативне вирішення спорів. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 1 (5). С. 158-173.
3. Землянська В.В. Відновне правосуддя в кримінальному процесі України. Посібник. К.: Видавець Захаренко О.В., 2008. 200 с.
4. Медіація як кримінально-процесуальна категорія та її застосування в кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх. *Зовнішня торгівля, фінанси та право*. 2015. № 4. С. 130-139.
5. Місце медіації у кримінальному провадженні та критерії її застосування в контексті нового КПК України. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України* 2013. Вип. 32. С. 254-261.
6. Про організацію діяльності органів прокуратури щодо захисту прав і свобод дітей: Наказ Генерального прокурора України від 6 грудня 2014 року.
7. Про концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні: Указ Президента України від 11.08.2011 № 811/2008.

Ірина ГРИЦАЙ
професор кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

Денис ВЕСНІН
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МЕДІАЦІЯ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА: ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ

Діяльність медіаторів у прокуратурі є ефективним та дієвим рішенням більшості судових справ і, безумовно, це впливає на покращення роботи прокурора. Відтак, медіація – це різновид альтернативного вирішення спорів із залученням посередника, який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес спілкування та проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб вони самі могли обрати рішення, що б задовольняло інтереси та потреби сторін конфлікту.

Оскільки прокурор (з латин.) – «підкувальник», отже прокурор в такому випадку може виступати медіатором. Тобто перехід від звичного нам усім «прокурор – державний обвинувач» до прокурора посередника між державою та громадянином. Під час процесу медіатор повинен бути нейтральним в даному конфлікті, не займати позицію однієї з сторін, не оцінювати їх, а в рівній мірі допомагати обом сторонам.

Використання медіації та інших альтернативних процедур в рамках кримінального провадження є світовою тенденцією, про що свідчить низка міжнародно-правових та європейських актів обов'язкового та рекомендаційного характеру, серед яких: Рекомендація Ради Європи № R (99) 19 від 15 вересня 1999 р. «Про медіацію у кримінальних справах» та Керівні принципи № 13 для кращого виконання наявної Рекомендації щодо медіації в кримінальних справах від 7 грудня 2007 р.

Зокрема, указані Керівні принципи наголошують, що «судді, прокурори та інші органи кримінального правосуддя відіграють важливу роль у розвитку медіації. Вони мають бути у змозі надавати інформацію, проводити спеціальні інформаційні заходи з питань медіації та, коли це є можливим, пропонувати потерпілим і/або правопорушникам скористатися медіацією і/або передавати справи на медіацію. Державам-членам рекомендується започаткувати і/або посилювати співпрацю між

органами кримінальної юстиції та службами медіації задля ефективнішого охоплення потерпілих та правопорушників медіаційними послугами» (п. 11 (ч. 1.2.).

Новітня Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи «Про відновне правосуддя в кримінальних справах» CM/Rec (2018) 8 від 3 жовтня 2018 р. передає прокуратуру до органів кримінальної юстиції, які покликані запровадити відновлювальну юстицію. Це положення розглядається як один із загальних принципів організації відновного правосуддя «Про відновне правосуддя в кримінальних справах» CM/Rec (2018) 8 від 3 жовтня 2018 р. [1].

Консультативна рада Європейських прокурорів (далі – КРЕП) щодо альтернативних заходів кримінального переслідування вказує, що посередництво та примирення у кримінальних справах можуть бути успішно реалізовані, де це доречно, разом із альтернативними заходами кримінального переслідування (пункт 35) [2].

Особлива увага приділяється посередництву КРЕП та іншим альтернативним заходам у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх. Наприклад, у висновку No 5 «Прокуратура та ювенальна юстиція» (Єреванська декларація) вказується, що «у питаннях ювенального правосуддя прокурори повинні у межах своєї компетенції намагатися передбачити виховні та соціальні заходи, такі як: компенсація, освіта, нагляд за лікуванням соціальних служб, влаштування в установи для неповнолітніх, посередництво, а також судовий нагляд, випробування та умовне звільнення використовуються в максимально широкій мірі з урахуванням інтересів потерпілого, держави, неповнолітнього, а також мету кримінального правосуддя» (п. 31) [3].

Отже, врешті-решт, функції прокуратури з посередництва у сфері кримінального правосуддя зводяться відповідно до вищезазначених актів до наступного: 1) інформування громадян про медіацію та правову роботу з медіації; 2) пропозиція, якщо це можливо, потерпілим та/або правопорушникам скористатися посередництвом; 3) передача кримінальних справ до посередництва; 4) забезпечення посередництва як виховного та соціального заходу для неповнолітніх, які вчинили кримінальні правопорушення.

Сьогодні посередництво у діяльності прокурора може виражатися лише в аспекті інформування потерпілого, підозрюваного чи обвинуваченого про можливість укладення угоди про примирення, пояснення механізму його укладення, правових наслідків та його реалізації. Підкреслимо, що запровадження медіації до сфери кримінального правосуддя має одночасно враховувати мету відновного правосуддя та мету кримінального правосуддя.

1. Recommendation CM/Rec(2018)8 of the Committee of Ministers to member States concerning restorative justice in criminal matters. Adopted by the Committee of Ministers on 3 October 2018 at the 1326th meeting of the Ministers' Deputies. URL: <https://vmsz.nl/wp-content/uploads/2018/10/Aanbeveling-Europa-3-oktober-2018-restorativejustice-in-criminal-matters.pdf>

2. Висновок № 2 (2008) Консультативної Ради Європейських прокурорів щодо «Альтернативних кримінальному переслідуванню заходів»: Прийнятий Консультативною Радою на її 3-й Пленарній зустрічі (Страсбург, 15–17 жовтня 2008 року).

3. Висновок № 5 «Прокуратура та ювенальна юстиція» (Єреванська декларація). З урахуванням офіційних змін. Ця декларація була прийнята під час 5-ї пленарної зустрічі КРЕП, що відбулася в Єревані 19–21 жовтня 2010 року.

Роман МИРОНЮК

професор кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

Карина БАБИЧ

курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ ПРИ ВИРІШЕННІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ

Медіація є позитивним способом приватноправового регулювання. Наявний світовий досвід та наявність у вітчизняному законодавстві норм про сприятливі наслідки використання позасудових примирних процедур вказує на зростання ролі медіації у вирішенні цивільно-правових спорів, що випливають із деліктів, та відшкодування шкоди, заподіяної злочином.

Як зазначають фахівці, прогресивність використання медіації виявляється у прагненні суспільства та держави до розвитку правової культури, підтримці добровільності участі у позасудових розглядах та підвищенню навичок співробітництва у подоланні конфліктних ситуацій у приватноправовій сфері [1, с. 50-59], усунення конфліктів у соціумі.

Акцент на популярність медіації ставить як президент, так і бізнес-спільнота. Судом розробити пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання медіації, у тому числі щодо проведення примирних процедур під час розгляду справ державними судами [2].

Принципи процедури медіації:

- 1) принципи, що характеризують особливості організації проведення медіації та статус її учасників (організаційні принципи);
- 2) принципи, що характеризують порядок проведення медіації (процедурні засади) [4].

До першої групи належать принципи добровільності та нейтральності; до другий – принципи конфіденційності, самостійності, співробітництва та рівноправності сторін.

Правила проведення медіації, підстави врегулювання спору, зміст медіативної угоди, кваліфікація, необхідна медіатору для проведення примирної процедури, визначаються обраною моделлю медіації.

У існує два основні напрями розвитку медіації:

1. Приватна медіація, суть якої полягає у наданні кваліфікованої допомоги сторонам у вирішенні їх спору.

Вона має здійснюватися професійними медіаторами, які пройшли спеціальну підготовку та навчання. Приватна медіація може проводитись за широкому колу юридичних справ при умови, що суперечка має властивість медіабельності. Об'єктивні фактори визначають можливість проведення медіації з певної категорії справ і полягають у наступному:

- 1) відсутня пряма заборона проведення медіації;
- 2) предмет та зміст спору не суперечать моральності та громадському порядку;
- 3) суперечка не торкається інтересів осіб, які не беруть участь у медіації;
- 4) законом допускається можливість укладання мирової угоди щодо цієї категорії справ (відносна умова). Наявність суб'єктивних факторів свідчить про можливість проведення медіації з конкретного спору [4].

До них пропонується відносити:

- 1) готовність сторін вести переговори;
- 2) тривалий характер відносин та взаємозалежність учасників спору (відносна умова).
2. Офіційна (державна) медіація.

Підставою для припинення процедури медіації є ініціатива самого медіатора. Для цього йому необхідно написати відповідне заяву та направити її сторонам спору. До того ж, законодавець застерігає, що перш ніж написати таку заяву, медіатор повинен провести консультації зі сторонами з приводу припинення примирливої процедури. через недоцільність її подальшого проведення. Таким чином, підставою відмови медіатора від подальшого проведення примирної процедури, а отже і підставою припинення процедури медіації є недоцільність її проведення.

Під недоцільністю розуміється невиправданість, безглуздість будь-яких дій. Як відомо, сенс проведення процедури медіації полягає в тому, щоб за допомогою медіатора сторони змогли дійти компромісного вирішення спору, а основна завдання медіатора – забезпечити сторонам сприятливі умови для взаєморозуміння під час проведення переговорів, щоб сторони самостійно дійшли найбільш прийнятній для кожної сторони угоді, що дозволяє їх конфлікт.

У зв'язку з цим цілком логічно, що законодавець залишає його право завершити процедуру медіації, якщо медіатор приходить до висновку про те, що сторони не зможуть досягти компромісу та врегулювати свою суперечку [3].

Про припинення процедури медіації через її недоцільність медіатор повинен написати відповідне заяву та направити її сторонам спору. Однак законодавець не вказує, яким саме способом має надсилатися дана заява. У зв'язку з цим вибір способу залишається за медіатором. У будь-якому разі направлення такої заяви сторонам має фіксуватися, оскільки процедура медіації вважається припиненою в день направлення даного заяви сторонам.

Заключною підставою припинення процедури медіації є відмова від продовження процедури медіації однієї, кількох чи всіх сторін спору. Письмова заява про відмову від продовження процедури медіації має бути направлено медіатору.

1. Про медіацію: Проект Закону № 3665 від 17.12.2015 URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57463

2. Єрмоєнко Г. І. Медіація як спосіб вирішення суперечок ???

3. Гойко О. Від судового захисту до альтернативних методів вирішення спорів. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2010. № 6 (56). С. 54-60.

4. Беліков О. Конфлікти у підприємницькій діяльності та можливості їх врегулювання. Юстиніан. № 5/2007.

Inna KOZUBAI

Senior Lecturer of Social
and Humanities Chair
of Dnipropetrovs'k State
University of Internal Affairs

LINGUISTIC FEATURES OF MEDIATION

Being a form of Alternative Dispute Resolution (ADR) mediation occasionally implicates two parties and a mediator. The mediator is considered to be the «qualified neutral» or unbiased individual who helps the parties communicate [1, p. 134]. The crucial purpose of mediation is for the parties in conflict to come to a mutual agreement concerning the issues which have arisen between them [2, p. 54]. Mediators take up the delicate situation in the mediation. They have to control the process of the mediation simultaneously while giving the parties control over the agreements, decisions and discussions between the parties as well. The parties participating in the mediation can be the individuals in conflict, such as the couple in divorce mediation, the lawyers representing the individuals or even the parties with their lawyers [2]. A different approach is required according to the mediation specific needs. This engages a great deal of flexibility, on the mediator's role, in creating the approach that is necessary for the specific moment within each mediation. Since mediations are centered on conversation and communication between the parties facilitated by the mediator, the mediator has to possess adaptive language skills.

To look into how mediators adapt and alter their language to fit the situation, mediations were observed and analyzed from the perspective of a linguist. A linguistic analysis of mediators' language provided a better idea of what kinds of mediation strategies mediators are

using and what steps they take to change the views and attitudes of the parties or issues in the mediation. A study such as this will provide better guidelines for mediation training, as well as linguistically focused identification of the language strategies used. Although mediation training is typically very effective and often emphasizes the personal styles of each mediator, a congruent set of guidelines of the possible techniques that are available for each mediation would help train mediators from different backgrounds, educations, and experience with mediation, law and other forms of ADR.

Many mediation books and mediation training manuals are describing the basic ideas of the most significant and essential mediation techniques. Many scholars in mediation are concerned with how these works focus on learning through experience [3]. Although this is often a very informative way of learning, it does not make the best use or inclusion of the wide variety of techniques available to each mediator. It can cause problems for specialized mediators within real-time, quickly changing, complex and diverse mediations. Although a certain set of strategies may work for a mediator for a few cases, eventually they will be confronted with situations for which they are not prepared. Without a proper understanding of the range of mediation techniques available to each mediator, such conflicts can cause mediators to stumble on the issue and lose control of the mediation process and the parties.

Not only is mediation concentrated on the linguistic definitions of a productive conversation, but it also falls under the theory of legal discourse. Although mediation does not make use of the typical legal discourse found in trials and courtrooms, it is a form of legal discourse having to do with resolving issues and understanding the facts of a specific situation [4, p. 86]. Study in legal discourse is focused on the «nature, functions, and consequences of language use in the negotiation of social order» [4, p.67]. This research focus needs to be narrowed to describe mediation discourse, as mediation is not strictly focused on «social order» but instead tends to focus more on social relationships, personal issues, and, of course, legal issues.

Mediation is not strictly taught in law schools, nor does one have to be a lawyer to become a mediator. Mediation training is usually an independent set of classes or sessions in which individuals are trained in a particular type of mediation [2]. Additionally, these pieces of training include a certain amount of participation in mediation as a mediator or co-mediator, as well as some mediation observations [3]. The most meaningful part of this mediation training is the practical segment in which the students participate in practical exercises on the different approaches to conflict, differences in approaches to various kinds of mediation, as well as mediating in practice mediations while being observed by experienced mediators. For instance, each state in the USA has different regulations for mediation training and certification [3]. The lengths and scope of this training varies, which makes it impossible to describe a common model for training. Qualified mediators then discuss certain important points and essential aspects to remember when mediating [5]. Additionally, mediators in family and divorce mediation use techniques such as venting emotions as well as discussion of past issues. Because of this, mediation training should include practical techniques to show that mediators must act differently towards these types of mediation, as the situations are often much more delicate and involve a more cautious approach to negotiations since both parties want what is best for themselves, any children involved, and any other family.

This work shows how mediators facilitate the process of mediation in the form of a productive conversation between the two parties in conflict. When looking in mediation training manuals, mediation textbooks, and other literature that aim to teach individuals mediation and inform about the tools available for mediators to facilitate the process of mediation, reality testing questions, as well as open-ended and closed questions are the main focus of any writing about questions used in mediation. The different kinds of questions are abundant in the language of the mediator and I found that there are particular instances and purposes for which different categories of questions are used. Mediation manuals and textbooks should put a larger focus on the use of questions used by mediators and trainees should be given better examples of the types of the wording of these questions as well as specific instructions for their use during mediations.

1. Fisher, R., & Brown, S. (1988). *Getting Together*. Boston, MA: Houghton Mifflin.
2. Kovach, K. K. (2010). *Mediation: Principles and Practice*. St.Paul: West Group.
3. Gmurzynska, E., & Morek, R. (2014). *Mediacje: teoria I praktyka*. Warsaw, PL: Wolters Kluwer.
4. Galdia, M. (2014). *Legal Discourses*. Frankfurt am Main, DE: Peter Lang.
5. Hill, N.J. (1998). *Journal of Dispute Resolution. Qualification Requirements for Mediators*. Vol 1.

Ірина КОНОНОВА

професор кафедри
аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор економічних наук, доцент

Наталя ВЕРХОГЛЯДОВА

завідувач кафедри
аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор економічних наук, професор

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ КОНФЛІКТИ

Поняття «соціально-економічний конфлікт» включає всю сукупність соціально-економічних відносин в суспільстві, тобто відносини між владою та бізнесом, між виробництвом та споживанням. Загальною причиною соціально-економічного конфлікту є дефіцит економічних ресурсів. Дефіцит економічних ресурсів та викликані ним конфлікти залежать від двох взаємопов'язаних проблем:

1. Проблеми в сфері виробництва;
2. Проблема в сфері розподілу.

Можливість розподілу ресурсів залежить від:

1. Кількості матеріальних благ (ВВП), що створюються в суспільстві впродовж певного періоду часу;
2. Кількості ресурсів та доходу на душу населення.

Ці показники характеризують ефективність суспільного виробництва. Ефективність виробництва визначається якістю та кількістю робочої сили, кількістю та якістю матеріально-технічної бази, технологічним рівнем процесу виробництва та системою управління виробництва.

Найбільш складною є проблема, пов'язана з розподілом ресурсів. На вирішення цієї проблеми впливає значна кількість факторів. А саме, тип та стан системи розподілу, що існує в суспільстві; витрати на її утримання; гнучкість; оперативність; відкритість; справедливості та інше.

Зазначемо, що проблема достатності ресурсів існує в будь-якому, навіть найбільш розвиненому, суспільстві. Тому, конфліктність існує в будь-якому суспільстві.

Відповідно до діалектичної теорії конфлікту, розробленою К. Марксом та Р. Дарендорфом, суспільство є складною соціальною системою, якій притаманні конфлікти [1]. Соціальна організація суспільства є різними групами, що об'єднані за певною ознакою (класи та соціальні слої). Ці групи мають різні можливості споживання певного виду ресурсів в залежності від позиції, яку вони займають в соціальній організації суспільства. Тому основною причиною соціальних конфліктів є нерівномірний розподіл ресурсів та їх дефіцит.

Зазначемо, що володіння певними видами ресурсів не завжди є гарантією володіння іншими видами. Тому розглядаємо поняття «бідності» та «багатства» з економічної точки зору. Межі абсолютної та відносної бідності не можуть співпадати [2].

Соціально-економічні конфлікти в процесі свого розвитку можуть перетворитися в соціально-політичні конфлікти [3].

Сучасні економісти з метою попередження та урегулювання соціально-економічних конфліктів пропонують використовувати комплексний метод, який включає в себе наступні елементи:

1. Моніторинг;
2. Моделювання;
3. Менеджмент.

Інша група економістів пропонує для урегулювання соціально-економічних конфліктів використовувати метод управління конфліктом, послідовність використання якого складається з наступних етапів [4]:

1. Інституалізація конфлікту – визначення загальних правил і принципів;
2. Легітимізація – готовність соціальних груп, між якими виникають конфлікти, дотримуватись норм і правил;
3. Структурування соціальних груп, що конфліктують – виявлення конфлікту інтересів;
4. Редукція – послідовне послаблення конфлікту.

Загалом, для попередження соціально-економічних конфліктів та для їх успішного вирішення необхідним є постійний діалог між суспільством та владою, між бізнесом і владою, між роботодавцями та найманими працівниками.

1. Marx, Karl. 1971. Preface to A Contribution to the Critique of Political Economy, Tr. S. W. Ryazanskaya, edited by M. Dobb. London: Lawrence & Wishart.

2. Кармаза О.О., Кушерець Д.В. Медіація в Україні: пропозиції щодо вдосконалення законодавства України. Порівняльно-аналітичне право. 2019. № 1. С. 105-107.

3. Медіація: ефективне вирішення конфліктів. URL : <http://www.voas.gov.ua/work/med-ats-ya/med-ats-yaefektivne-vir-shennya-konfl-kt-v/>.

4. Єрмоєнко Г. Перспективи розвитку медіації в Україні. URL : <http://ukrmediation.com.ua/files/content/Perspectyvvy.pdf>.

Вікторія КОРНІЄНКО

доцент кафедри
психології та педагогіки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, доцент

РОЛЬ МЕДІАЦІЇ В ПСИХОЛОГІЧНОМУ КОНСУЛЬТУВАННІ

Аналіз наукової літератури показав, що будь-яке суспільство багате на різноманітні конфлікти, і не лише між індивідом та державою, індивідом та суспільством, а й окремими індивідами [2,4,5,8].

Медіаторська діяльність як спосіб ефективного вирішення все зростаючої кількості, гостроти і глибини конфліктів і суперечок, у сучасних реаліях використовується в різних галузях соціальної практики [2-4; 6,]. Тому медіація в психології, як і в інших галузях, націлена на пошук згоди, використовуючи при цьому «дискурсивний простір», під час якого відбувається комунікація між клієнтом та консультантом. Реалізація певного дискурсу призводить до об'єктивних психологічних змін і конфліктуючі сторони перестають шукати «винного», а натомість обговорюють різні варіанти вирішення конфлікту і спільно вибирають з них той, який вони обидва визнають найкращим [3,4,6,8].

Цей спосіб вирішення конфлікту, за допомогою посередника, не новий, але, не зважаючи на те, що залучення третьої сторони для вирішення суперечок існували досить давно, потреба в цьому способі подолання розбіжностей, саме в психологічному консультуванні, є дуже високою [2,4,5,7].

На думку науковців (Т. Надвична, С. Васильчак, Т. Титаренко, В. Андрєєнкова, К. Левченко, М. Матвійчук, О. Дацко), у процесі розв'язання психологічного конфлікту (медіації) всі рішення приймаються тільки з обопільної згоди конфліктуючих сторін, і вони обидві добровільно беруть на себе обов'язок спільно виконувати прийняті ними рішення. Зрозуміло, що сторони роблять це лише тоді, коли задоволені цими рішеннями. [1-3; 5; 8].

У своїх дослідженнях фахівці довели, що в психологічному консультуванні медіація буде ефективною лише тоді, коли обидві сторони матимуть на меті врегулювати конфлікт. Якщо ця умова буде виконаною, то ймовірність успішного вирішення конфлікту, за допомогою медіації, буде досить високою [2; 4-5].

У психологічному консультуванні психолог-консультант (медіатор) є нейтральним, він не дотримується нієї сторони, його участь у процесі полягає у сприянні вирішенню проблем усіх учасників конфлікту та одночасній підтримці або фрустрації тієї або іншої сторони [4-6; 8].

Доведено, що за проблемами, що пов'язані з порушенням комунікації, ховаються особистісні проблеми клієнта, які він не хоче або не може обговорювати і саме вони призводять до труднощів у міжособистісних стосунках, що стають, у свою чергу, приводом для звернення до психолога-консультанта [2-5].

Отже, досвід правильно організованих переговорів в психологічному консультуванні, навіть якщо він не призводить до успішної угоди, вчить учасників медіації тому, як треба себе вести в складних життєвих ситуаціях, дає їм зразки ефективної комунікації, формує бачення самих себе з несподіваної точки зору. А висока професійність психолога буде проявлятися в тому, що більшість учасників переговорів після сеансу медіації навчаються того, як можна спілкуватись із протилежною стороною без афектів, злагоджено і водночас досягати позитивного результату [2; 4-5].

1. Васильчак С.В. Медіація як один із методів цивілізованого вирішення корпоративних конфліктів. Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. 2016. Вип. 20.14.133-137с.

2. Андрєєнкова В.Л., Левченко К.Б., Матвійчук М.М., Дацко О.В. Вирішую конфлікти та будує мир навколо себе. Базові навички медіації однолітків. Навчально-методичний посібник. К.: ФОП Нічога С.О. 2020. 200 с.

3. Кармаза О. Інститут медіації: основні концепції розвитку. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 2. 24–28 с.

4. П.С. Прибутко. Конфліктологія: навч. посіб. К: КНТ, 2010. 136 с.

5. Основи психоконсультування : навч. посіб. / упоряд. і ред. Т. Л Надвинична. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. – 2000 с.

6. Єрьоменко Г. Перспективи розвитку медіації в Україні. URL : <http://ukrmediation.com.ua/files/content/Perspectyvy.pdf>.

7. Кузьміна М.Н. Юридический конфликт: теория и практика разрешения. Москва. Юрлитинформ, 2008. 253 с.

8. Ясиновський І. Г. Характеристика моделей медіації в розвинутих країнах. Юридичний вісник. 2014. № 4 (33). 94-98 с.

9. Титаренко Т. М. Кризове психологічне консультування : [програма навч. курсу].

Академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. К. : Міленіум, 2009. – 64 с.

Ксенія КОСЯЧЕНКО

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ДЕКОНФЛІКТИЗАЦІЇ У ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

У наш час медіація як самостійний правовий інститут є невід'ємною складовою правової системи більшості країн нашого світу. Проте підходи до правового регулювання застосування медіації під час вирішенні правових спорів мають певні відмінності.

Таким чином, характеристику правового регулювання застосування медіації при вирішенні цивільно-правових спорів слід починати з аналізу підходів до правового регулювання застосування медіації, що стали результатом тривалого розвитку цього правового інституту. Необхідність правового регулювання застосування медіації обумовлюється, насамперед, тим, що в процесі медіації її учасники вступають у відносини, результатом яких має стати прийняття рішення, яке здатне вплинути на правове становище сторін медіації.

Говорячи про медіаційні відносини, варто зазначити, що вони належать до суспільних відносин. Разом із тим, коли будь-яке правовідношення має розглядатися як суспільне, не будь-яке суспільне відношення буде правовідношенням, а отже, вдаючись до медіації при вирішенні приватноправових спорів, потрібно створити такі умови, за яких медіаційне відношення набудуватиме чинності правовідношення. Виключно у такий

спосіб можна наразі гарантувати результативність та плідність цього способу вирішення приватноправових спорів.

Медіатор є центральною фігурою процесу медіації, до основних функцій якої належать організаційна, аналітична та контрольна [1, с. 37]. Поняття медіатора так само, як і медіації, нове для правової науки України, а особливості правового статусу медіатора є основною підставою для виділення медіації як самостійного способу альтернативного вирішення спорів.

Термін «медіатор» походить від англійського «mediator» і перекладається як «посередник».

Директиви ЄС щодо медіації: «Медіатор визначається як будь-яка третя особа, до якої звертаються сторони, аби провести медіацію ефективним, неупередженим та компетентним способом, незалежно від найменування або професії такої особи, а також незалежно від того, яким чином ця третя особа призначається для проведення медіації і незалежно від процедури проведення медіації» [2]. Отже, пропонується дуже розгалужене визначення поняття медіатора, що має забезпечити збереження національних особливостей медіації, які склалися в окремих країнах-членах ЄС.

Розглядаючи медіацію як правове явище, науковець С. Калашнікова вказує на наявність двох основних підходів до її визначення. Перший підхід, визначений як концептуальний, полягає у розкритті поняття медіації через основні цілі, завдання та принципи вирішення спору, яке провадиться за участі третьої незалежної особи. Другим, практичним підходом розтлумачується і визначається зміст процедури проведення медіації [3, с. 14-15]. Тобто фактично йдеться про широке та вузьке визначення медіації.

У юридичній літературі пропонуються й інші визначення медіації:

- як способу вирішення сторонами спору за участі третьої незалежної особи (посередника), яка допомагає сторонам знайти взаємовигідне рішення;
- як способу узгодження спорів, за яким взаємоприйнятне для сторін вирішення конфлікту відбувається за участі посередника без звернення до суду;
- як залучення незацікавленого посередника для врегулювання спірних моментів;
- як засобу «регулювання спору за допомогою незалежного, нейтрального посередника, який сприяє сторонам у досягненні угоди»;
- як «добровільний та конфіденційний спосіб вирішення конфліктної ситуації, де медіатор у ході структурованої процедури допомагає учасникам конфлікту вступити у прямі перемовини з метою вироблення спільного рішення щодо проблеми», тощо.

Наведені вище підходи не можна вважати однозначно правильними, так як медіація не є формою переговорів. Переговори розглядаються як «самостійний універсальний спосіб альтернативного вирішення цивільно-правових спорів, що реалізується через переговорний процес під час безпосередньої конструктивної взаємодії сторін і спрямований на досягнення взаємоприйняттого компромісного рішення» [4, с. 8].

Достатньо загальний і такий, що також містить більшість характерних ознак медіації, є підхід, запропонований науковцем О. Марковою, яка визначає медіацію як різновид процедури примирення, «в основі якої лежить врегулювання спору або конфлікту шляхом досягнення сторонами взаємовигідного, компромісного рішення, яке буде задовольняти обидві сторони, за участі третьої нейтральної особи – медіатора, який, здійснюючи загальне керівництво процедурою, допомагає сторонам досягти максимально ефективного рішення самостійно» [5, с. 209].

Вирішення правового спору має специфіку, що полягає у прийнятті судом рішення, заснованого на правових нормах. Водночас, це не завжди має за наслідок також розв'язання конфлікту, оскільки існують випадки, за яких із ухваленим рішенням згодна тільки одна сторона, яка виграла справу, або навіть не згодні обидві. Відносно розв'язання конфлікту, то першочерговим стає з'ясування питання можливості взаємних поступок, що і дозволяє виробити рішення, з яким повністю або частково погодяться обидві сторони. Цей компроміс може бути досягнутий як сторонами самостійно завдяки переговорам між ними, так і за участі третьої особи, яка допомагає сторонам налагодити спілкування та дійти взаємоприйняттого для сторін рішення [6, с. 99]. При розв'язанні конфлікту під час медіації згода досягається безпосередньо сторонами, що на власний розсуд окреслюють свої подальші відносини, оформлюючи договір про вирішення спору.

Отже, як спосіб вирішення цивільно-правових спорів медіація є специфічним видом посередництва, специфіка якого визначається метою такого посередництва (вирішення спору) та особливостями статусу посередника – медіатора. Також,

доцільність та ефективність застосування медіації як альтернативи вирішенню спору судом залежить від багатьох факторів. Як доводить зарубіжний досвід, її використання є найбільш ефективним при вирішенні спорів із суб'єктивною оцінкою ситуації з боку сторін, що може бути виправлено за допомогою психологічних прийомів. До таких спорів, у першу чергу, належать такі, що мають міжособистісний характер (сімейні, сусідські, спори про порядок та розмір відшкодування шкоди, у тому числі моральної шкоди, тощо). Вибір саме медіації як найефективнішого способу вирішення спору обумовлюється особливою функцією медіатора як професіонала, який знається на методиках дієвого розв'язання спору, що надають сторонам змоги подивитися на причину та наслідки конфлікту під іншим кутом, знайти новий варіант вирішення суперечки, що влаштовував би обидві сторони, а відтак, головною метою медіатора є не пошук того, хто винний, що створює перешкоду для подальшого спілкування або співробітництва, а пошук шляхів погодження.

1. Купцова О. В. Медіатор в урегулюванні юридических конфліктов: от исходных начал к функциональному анализу. Вестн. Мордов. ун-та. 2014. № 4. С. 34-41.
2. Директива № 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах від 21.05.2008 http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a95
3. Калашникова С. И. Медиация в сфере гражданской юрисдикции: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.15 «Гражданский процесс, арбитражный процесс». Екатеринбург. 2010. С. 258.
4. Спектор О. М. Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів : дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Київ. 2012. С. 244.
5. Маркова О. О. Щодо можливості використовувати договір у процедурі примирення сторін для врегулювання конфліктів та спорів: порівняльний аналіз із законодавством країн Європейського Союзу. Форум права. 2014. № 3. С. 207–212.
6. Николукин С. В. Альтернативные способы урегулирования споров в системе защиты гражданских прав. Образование и право. 2012. № 9 (37). С. 93–114.

Анастасія КОТОВСЬКА
помічник адвоката
(Адвокатське об'єднання
«Квадра Право», м. Київ)

МЕДІАЦІЯ ЯК ЦИВІЛІЗОВАНА ФОРМА ВИРІШЕННЯ СПОРІВ ПРИВАТНОГО ХАРАКТЕРУ

У сучасному світі, де фігура особистості відіграє важливу роль, кожен хоче вирішити спір у той спосіб, який на його думку підходить йому як найкраще. Класичне вирішення спорів у судовому порядку не завжди задовольняє інтереси сторін, до того ж такий спосіб вирішення конфлікту потребує чимало часу, фізичного та емоційного ресурсу сторін, їх грошей, а іноді і ділової репутації.

Ставши незалежною державою та перейшовши до ринкової економіки, Україна здобула широкі можливості для використання недержавних форм вирішення спорів. В українському суспільстві використовують процеси, за допомогою яких вирішуються спори без звернення до судових органів. Такі процеси називаються альтернативним врегулюванням спорів, що включає в себе: переговори, арбітраж та медіацію.

Виклад основного матеріалу.

У другій половині ХХ століття в країнах Європи, розпочався процес відмови від «державного патерналізму», коли вирішення правових спорів здійснюється виключно шляхом прийняття відповідного обов'язкового для виконання рішення, і розпочався перехід до «плюралістичного підходу», що надало конфліктуючим особам право вибору способу врегулювання їх розбіжностей шляхом надання можливості використання примирних процедур [1].

Слово «медіація» в XVI столітті означало «розділити на дві рівні частини» (зміст тепер застарілий). Це слово походить латинського «mediatus» – «частки минулого» та від «mediare» – «розділяти навпіл». Пізніше слово «медіація» стало означати «бути в середині», від латинського «medius» – «середина» (від кореня medhyo – «середина»). З

XVII століття «медіація» означає – «займають середнє місце або позицію». Пізніше слово «медіація» стало значити «діяти як посередник, втручатися з метою примирення» [2].

Історія медіації сягає Стародавньої Греції, де старости полісів виступали посередником у місцевих суперечках між жителями. У древньому Ізраїлі цар Соломон був посередником між двома жінками, які посварилися через законне материнство дитини, де цар Соломон втрутився і запропонував рішення, однаково вигідне обом жінкам. Через століття посередники застосували медіацію для врегулювання громадянських розбіжностей між громадянами Ізраїлю та іншими національностями. Центри громадського посередництва були створені для вирішення суперечок із Палестиною після того, як Ізраїль проголосив державність у 1948 році. Навіть закон шаріату підтримує роль посередника у конфліктах. Емпіричне правило полягає в тому, що цей посередник повинен бути об'єктивним і не зацікавленим у суперечці. Такі «медіатори» мають вирішувати суперечки, лише пропонуючи ідеї та рішення конфліктуючим сторонам. Рішення прийняти чи відхилити пропозиції посередника залишається за конкретними сторонами. Окрім царя Соломона, видатними, якщо їх так можна назвати, медіаторами були пророк Мухаммед, який примирював ворожі племена та допомагав їм знайти спільне рішення у конфлікті, та Конфуцій, який вважав, що повага один до одного важливіша за закон і пов'язані з ним конфлікти. Проте Конфуцій наполягав у тому, щоб конфліктуючі сторони добровільно погодилися на таке примирення [3].

У 1960-х та 1970-х роках у Сполучених Штатах Америки та країнах Європи викладався та практикувався лише один вид медіації, що нині називається «фасилітаційна медіація». За цієї медіації медіатор структурує процес, щоб допомогти сторонам досягти взаємоприйняттого рішення. Медіатор не дає рекомендацій сторонам, не дає власних порад чи думок щодо результату справи та не передбачає, що суд зробить у справі. Медіатор відповідає за процес, а сторони відповідають за результат.

Із часом, при вирішенні спорів люди почали використовувати «оціночну медіацію». Оціночний медіатор допомагав сторонам у досягненні рішення, вказуючи на слабкі сторони їхніх справ та прогнозуючи, що можуть зробити суддя чи присяжні. Медіатори, які проводили оцінку, були стурбовані юридичними правами сторін, а не потребами та інтересами, та проводили оцінку на основі правових концепцій справедливості.

Трансформуюча медіація – це новітня концепція, названа Джозефом Фолджером і Робертом Бушем у їхній книзі «The Promise of Mediation» [4, с. 17]. Трансформуюча медіація ґрунтується на цінностях «наділення повноваженнями» кожної зі сторін максимально можливою мірою та «визнання» їх потреб, інтересів, цінностей та точок зору.

У певному сенсі цінності трансформуючої медіації відбивають цінності ранньої фасилітаційної медіації, оскільки вона зацікавлена у розширенні прав і можливостей сторін. У трансформуючій медіації сторони структурують як процес, так і результат медіації, а медіатор наслідує їх приклад [5].

Медіація така ж давня, як і сам конфлікт, що у своїх різних формах має тисячолітню історію. Медіація повсякчас трансформується, адже вирішення сучасних проблем потребують сучасних методів та технік.

16 листопада 2021 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про медіацію» (далі – Закон). Відповідно до даного Закону «медіація» – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються а) запобігти виникненню або б) врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Медіатор – спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію [6]. Законом передбачені вимоги та заборони до медіаторів. Зокрема медіатор повинен мати сертифікат, що підтверджує проходження базової та/або спеціалізованої підготовки та підтвердження набутих компетентностей. Медіатором не може бути особа, яка має судимість, особа, цивільна дієздатність якої обмежена, або недієздатна особа

Окрім передбачених Законом вимог до медіатора, останній має володіти комунікативними навичками, бути гнучким, рішучим та доброзичливим, вміти розглянути будь-яку ситуацію з різних кутів. Наявність таких якостей та характеристик, допомагає медіатору в процесі медіації. Наприклад, медіатор, демонструючи своє почуття гумору, транслює почуття оптимізму конфліктуючим сторонам, що, зокрема,

позитивно відображається на результаті медіації. Як у стародавні часи так і зараз – успіх медіації залежить від заінтересованості сторін. Сторони в медіації додають свій внесок, і рішення стає більш змістовним та ефективним, коли всі сторони взаємно сприяють цьому. Слід додати, що причиною успішної медіації є довіра сторін до медіатора, і звичайно – наявність у медіатора досвіду.

Медіація допомагає вирішити суперечки, що виникають у процесі провадження господарської діяльності як суб'єктами малого та середнього бізнесу так і суб'єктами великого бізнесу. Як показує практика, досудове врегулювання спорів має чимало переваг перед судовим процесом. Винагорода медіатора менша за судові витрати та витрати на правничу допомогу. Процедура медіації набагато швидша ніж судовий процес. Медіація гарантує більшу конфіденційність. Під час медіації економляться внутрішні ресурси сторін. Нарешті – і, мабуть, найважливіше медіація допомагає усунути конфлікт в спокійній атмосфері, що часто позитивно впливає на емоційний стан та здоров'я конфліктуючих.

Окрім того, медіація допомагає залишити в товаристві надійних учасників, слугує покращенню між ними партнерських стосунків, зміцненню довіри та розвитку самого товариства.

Медіація спрямована на збереження ділових відносин. Також медіація заохочує відкритий потік інформації так, як це не вдається в судовому процесі. Розкриття інформації є важливим, якщо сторони хочуть повністю зрозуміти один одного – і як тільки сторони мають можливість повністю обговорити проблеми, вирішення стає реальним. Навіть якщо медіація не вирішила суперечку повністю, сторони часто отримують ясність, покращують спілкування або навіть часткові рішення. Якщо в майбутньому буде розпочато судовий процес, його можна буде краще спростити.

Медіація використовується у суперечках, що виникають між підприємствами та споживачами, наприклад, у справах про медичну халатність або у приватному секторі надання освітніх послуг.

Відповідно до Закону України «Про освіту» заклад освіти, залежно від засновника, може діяти як державний, комунальний, приватний чи корпоративний [7]. Так, у процесі надання освітніх послуг у суб'єкта господарської діяльності, а саме приватного закладу освіти, виникають чимало суперечок як із клієнтами, так і з конкурентами. Медіація в цій галузі дуже дієва, оскільки стосується чутливої сфери, пов'язаної з дітьми, і спокійна обстановка під час вирішення таких спорів – вирішальна. Наприклад, конфлікти, що виникають на ґрунті булінгу швидше та краще вирішувати через медіацію, тому що медіація допоможе не тільки вирішити спір, а й розібратись із причиною такої поведінки кривдника, направить його на шлях виправлення.

Медіація має переваги та недоліки. Якщо учасники спору не бажають брати участь у процесі медіації, медіація не спрацює. Окрім того, навіть після значних зусиль сторін у суперечці медіація може зазнати невдачі. Це означає, що вирішення проблеми, можливо, доведеться відкласти, доки не буде використана інша форма альтернативного врегулювання спорів, або доки сторони не звернуться до суду.

Медіація може бути проведена до звернення до суду або під час досудового розслідування, судового провадження, або в процесі виконання рішення суду. Проведення медіації не впливає на перебіг позовної давності [8]. Участь медіатора в укладенні й перегляді умов договорів може бути різноплановою й дає змогу вивести переговори на якісно новий рівень. Це досягається завдяки тій нейтральній позиції, яку займає медіатор.

Висновок. Медіація – цивілізована форма вирішення спорів приватного характеру, що слугує покращенню між суб'єктами господарської діяльності партнерських стосунків, зміцненню довіри та розвитку їх діяльності. Медіація стає популярнішою серед населення України, оскільки вона швидша і економніша, ніж судовий процес. З прийняттям Верховною Радою України Закону України «Про медіацію» на законодавчому рівні закріплено поняття медіації, її принципи, вимоги до медіатора, що слугує прискоренню розвитку медіації.

1. Калашникова С. И. Медиация в сфере гражданской юрисдикции.
URL : <http://mosmediator.narod.ru/index/0-1604>.

2. Online Etymology Dictionary <https://www.etymonline.com/word/mediator>

3. Вінтер Я., Томас Т. Р. The History of Mediation and Why It Is Still in Use Today.
URL : <https://www.mediate.com/articles/vinther-history.cfm>.

4. Роберт А. Барух Буш, Джозеф П. Фолгер The Promise of Mediation. Сан Франциско, 1994. – 296 с.
5. Зена Зумета Styles of Mediation: Facilitative, Evaluative, and Transformative Mediation URL : <https://www.mediate.com/articles/zumeta.cfm>
6. Закон України «Про медіацію» пп. 2, 4 ч. 1 ст. 1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877
7. Закон України «Про освіту» ч. 3, ст. 22 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
8. Закон України «Про медіацію» ч. 2 ст. 3 URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877

Ольга ЧЕПІК-ТРЕГУБЕНКО

доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

Владислав ПАВЛІШИН

здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**МЕДІАЦІЯ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ВИРІШЕННЯ
КОНФЛІКТІВ В УКРАЇНІ**

Медіація вже давно широко відома та використовується для вирішення конфліктних питань у всьому світі. Особливою популярністю вона користується в Європі. Різні країни намагаються знайти їй місце для функціонування паралельно з судовою системою та іншими альтернативними способами вирішення суперечок.

В Україні медіація існує вже понад десять років, і кількість спеціалістів, які використовують техніки медіації на практиці або проводять навчальні вебінари. На даному етапі розвитку нашої країни, ряд пов'язаних з медіацією проблем урегульовано на законодавчому рівні, але залишається відкритим питання, чи буде прийнято спеціальний закон, що визначає діяльність медіаторів.

На території України процес проведення медіації є добровільним, тобто проводиться тільки після згоди обох сторін. Нажаль, багаторічні спроби прийняти закон «Про медіацію» не принесли результату. Один із законопроектів, щодо використання послуг медіаторів, був прийнятий в першому читанні у листопаді 2016 року [1], однак у лютому 2019 року не набрав необхідну кількість голосів для прийняття у другому читанні та був повністю відхилений [2]. Тепер залишається тільки чекати, оскільки невідомо коли знову буде розгляд подібного закону про врегулювання конфліктних питань без звернення до суду.

Водночас певні рамки на законодавчому рівні все ж таки були встановлені, зокрема, завдяки судовій реформі 2017 року. Насамперед йдеться про конфіденційність інформації, що сторони довіряють незалежному посереднику під час проведення медіації. Так, п. 2 ч. 1 ст. 70 Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК), п. 2 ч. 1 ст. 67 Господарського процесуального кодексу України (ГПК) та п. 2 ч. 1 ст. 66 Кодексу адміністративного судочинства України (КАСУ) передбачено, що не можуть бути допитані як свідки особи, зобов'язані згідно із законом зберігати у таємниці відомості, що були довірені їм у зв'язку з наданням професійної юридичної допомоги чи послуг посередництва (медіації) під час проведення позасудового врегулювання спору (щодо таких відомостей). У п. 8 ч. 2 ст. 65 Кримінального процесуального кодексу України (КПК) також зазначено, що особи, які брали участь в укладанні та виконанні угоди про примирення у кримінальному провадженні, не можуть бути допитані як свідки стосовно обставин, що стали їм відомі у зв'язку з участю у укладанні та виконанні угоди про

примирення [3].

Слід відзначити, що медіація як допомога у врегулюванні суперечок та вирішення конфліктів входить до Переліку соціальних послуг, наданих особам, які перебувають у складних життєвих ситуаціях і не можуть їх самостійно подолати. Тобто це також є складовою до рушійної сили узаконення даного виду діяльності, оскільки суспільству дійсно потрібні кваліфіковані люди, які зможуть вирішувати конфліктні ситуації без допомоги адвокатів та прокурорів, допомагаючи суб'єктам знаходити спільну мову. До того ж, наказом Міністерства соціальної політики України від 17 серпня 2016 року № 892 [4] затверджено Державний стандарт соціальної послуги посередництва (медіації), що визначає зміст, обсяги, умови та порядок надання соціальної послуги посередництва, показники її якості для суб'єктів різних форм власності та господарювання, що надають таку послугу [5].

Незважаючи на відсутність Закону «Про медіацію», у державі існує багато програм із підготовки майбутніх медіаторів. І хоча зараз, на законодавчому рівні доки не встановлені вимоги до медіатора як спеціаліста, важливу роль грає саме кількість прослуханих годин програм із підготовки майбутнього фахівця з вирішення конфліктів та суперечок.

Випускники програм навчання медіаторів працюють як самозайняті особи або в межах центрів медіації, таких як, наприклад, Український центр медіації, Київський центр медіації, Центр фінансової медіації, Центри медіації при Київській, Львівській та Донецькій торгово-промислових палатах та інших закладах.

Отже, медіація широко використовується для вирішення конфліктів та суперечок не тільки у межах правових відносин суб'єктів, а й для питань сімейного, житлового, спадкового, трудового та організаційного аспектів. Перспектива її пріоритетного використання в Україні обумовлюється деяким законодавчим регулюванням та створення законопроектів, щодо легалізації даного виду діяльності. Саме це дає надію на майбутнє використання медіації як складової суспільно-правової дійсності громадянами нашої держави.

1. Про медіацію: проект Закону України від 19.05.2016 № 3504. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.

2. Про медіацію: проект Закону України від 28.12.2019 № 2706. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67831.

3. Медіація в Україні: короткий огляд. URL : <https://journal.arbitration.ru/ru/analytics/mediatsiya-v-ukraine-kratkiy-obzor/>.

4. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації) зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства соціальної політики № 1266 від 07.08.2017 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16#Text>.

5. Згода про застосування посередництва (медіації). URL : <https://ips.ligazakon.net/document/TM054972>.

Степан КОЦАЙ

викладач циклу спеціальних дисциплін,
відділення первинної професійної підготовки,
спеціалізації та підвищення кваліфікації
Навчально-наукового інституту заочного
навчання та підвищення кваліфікації
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ ПРИ ВИРІШЕННІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ

Медіація вже довела свою ефективність при вирішенні цивільно-правових спорів, а відповідне нормативно-правове регулювання її застосування існує сьогодні не лише в національному законодавстві значної частини зарубіжних країн, а й на міжнародному рівні. В Україні запровадження правового регулювання медіації тільки починається і відбулося це прийняттям проекту Закону «Про медіацію» Верховною Радою України

16.11.2021 [1].

Необхідність правового регулювання застосування медіації обумовлюється, насамперед, тим, що в процесі медіації її учасники вступають у відносини, результатом яких має стати прийняття рішення, що здатне вплинути на правове становище сторін медіації.

Оскільки раніше в Україні застосування медіації для вирішення цивільно-правових спорів не було предметом правового регулювання, можна визначити низку питань, що стосуються його запровадження.

Згідно систематизації Ю.Притика [2], законодавчі норми щодо правового регулювання медіації можна поділити на наступні групи:

- *інтегроване правове забезпечення медіації*;
- *диференційоване нормативно-правове забезпечення медіації*.

Про *інтегроване* правове забезпечення медіації йдеться, коли регулювання правовідносин, пов'язаних із застосуванням медіації при вирішенні спорів відбувається на рівні спеціальних інтегрованих нормативно-правових актів – *законів*. В Україні інтегрований підхід до регулювання правовідносин, пов'язаних із медіацією вже визначений проектом Закону «Про медіацію», що має на меті імплементувати «директиву ЄС про медіацію», що має сприяти «інтеграції цього інституту в правову систему України, а також сприятиме її популяризації. В даному законі вперше вводяться поняття медіації, медіатора, медіаційної угоди та правил медіації.

Згідно вказаного проекту закону, поняття *медіація* це – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [1].

Також, згідно проекту закону встановлюється на які сфери відносин поширюється даний закон : стаття 3 – «Дія цього Закону поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі *цивільних*, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях із метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим)» [1].

Варто зазначити, якщо йдеться про цивільні, сімейні, трудові, господарські, адміністративні спори, то доцільно з цього формулювання виключити слово «конфлікти», оскільки це не передбачено відповідними процесуальними кодексами.

Диференційоване нормативно-правове забезпечення медіації означає, що правове регулювання медіації здійснюється шляхом включення відповідних норм до нормативно-правових актів, перш за все, процесуального характеру (процесуальних кодексів). В Україні також впроваджується такий тип правового регулювання медіації, а саме в прикінцевих положеннях «Проекту закону України про медіацію», де відповідно із введенням закону вносяться зміни до інших нормативно правових актів, кодексів [1].

Щодо правового регулювання у сфері цивільно-правових спорів, можна зазначити про внесені зміни до Цивільного кодексу України, що передбачає проект Закону «Про медіацію» [1]:

- у розділі 1 главі 4, ЦПК « Учасники судового процесу», в статті 49 «процесуальні права сторін», частина 7 вводиться можливість примирення сторін *шляхом медіації*, на будь-якій стадії судового процесу [1];

- також у статті 61 зазначили: особа не може бути представником, якщо вона є чи була медіатором під час проведення медіації щодо спору, пов'язаного із справою, що розглядається в суді» [1]. Це правове регулювання насамперед потрібне, щоб забезпечити нейтральність, незалежність та неупередженість медіатора, що прописано в статті 1 та забезпечення принципів медіації, що прописані в статті 4 проекту Закону «Про медіацію» [1];

- у розділі 3 главі 3 в статті 197, ЦПК : у підготовчому засіданні суд з'ясовує чи бажають сторони укласти мирову угоду, *провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації*. Це правове регулювання забезпечить врегулюванню спору шляхом медіації, як альтернативу судовому розгляду, а також сприятиме популяризації її в Україні[1]

- також у главі 8, статті 251 ЦПК впроваджується можливість зупинення провадження у справі у зв'язку з проведенням медіації [1].

Повертаючись до основного тексту даного законопроекту, не обійшлося без зауважень: законопроект не визначає особливостей проведення процедури медіації залежно від того, коли вона проводиться – до подання позову (заяви) до суду чи вже під час судового провадження чи виконання рішення тощо [3].

«Медіаційна угода» визначається як «письмова угода учасників правовідносин про спосіб врегулювання всіх або певних конфліктів (спорів), які виникли або можуть виникнути між ними, шляхом проведення медіації». Водночас надалі у законопроекті цей термін не використовується; Питання щодо змісту медіаційної угоди залишилося неврегульованим, що свідчить про недотримання принципу верховенства права. Також у пункті 10 частини першої статті надано визначення поняття «учасники медіації» і перераховано, кого можна до них віднести, однак у законопроекті відсутні права та обов'язки учасників медіації, проект розкриває лише права та обов'язки медіатора та сторін медіації (статті 11, 12, 18 та 19) [3].

Важливим аспектом правового регулювання застосування медіації при вирішенні цивільно-правових спорів є окреслення меж такого регулювання. Медіація – складне міждисциплінарне явище. Як під терміном «альтернативне вирішення спорів» мається на увазі ціла низка способів, за допомогою яких відбувається позаюрисдикційне вирішення спору, так і термін «медіація» є загальним для цілої низки процедур, спрямованих на вирішенні спору та розв'язання конфлікту між сторонами.

Підсумовуючи, слід зауважити, що Україна останнім часом зробила великий крок у розвитку правового регулювання застосування медіації в сторону гармонізації свого законодавства із законодавством країн-членів ЄС у зазначеній сфері.

1. Офіційний вебпортал ВРУ. Текст проекту Закону «Про медіацію» 3504 від 19.05.2020 1708-IX друге читання. Підписаний ВРУ 16.11.2021. URL : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4>.

2. Притика Ю. Д. Зміст та класифікація принципів медіації. Бюл. М-ва юстиції України. 2010. № 10. С. 86-92.

3. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. Зауваження до проекту Закону України «Про медіацію» Головне юридичне управління Апарату Верховної Ради. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.

Юрій КРАМАРЕНКО

доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЩОДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ОКРЕМИХ МЕТОДІВ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ ТА КОНФЛІКТІВ

Темпи та обсяги поширення інформації (обіг знань, думок та переконань) істотно впливають на взаємовідносини. З одного боку, сьогодні ми маємо унікальну можливість для різнобічного розвитку та вдосконалення, а з іншого, можемо втратити зв'язок із реальністю та вдаватися іноді до неадекватних висновків та переконань. Різні сприйняття оточуючого нас світу, розуміння поведінки (своїї та інших), явищ і процесів, а також реакція на них, часом призводять до відкритих протистоянь один з одним. Такі явища не є новими для історії людства, а отже і механізми, що мінімізують шкоду від них або дозволяють долати такі труднощі взаєморозуміння, вже були предметом неодноразового пошуку та дослідження.

Одним із альтернативних способів розв'язання спорів та конфліктів є медіація. Сьогодні в Україні питанням медіації приділяють досить багато уваги. Однією з основних тем застосування процедури медіації є вибір методів за допомогою яких можна буде досягти врегулювання спору чи конфлікту.

Обговорюючи таку тему, першим питанням постає розмежування таких понять як «спір» [1] та «конфлікт» [2]. Спільним для них є те, їх суть складає протиріччя та зіткнення між двома або більше сторонами, а різним є ступінь протистояння. Так, для конфлікту притаманною є «гострота» суперечки - наявність психологічного або фізичного насилля

або тиску один на одного, намагання спричинити шкоду або ж негативне ставлення до свого опонента, негативне емоційне забарвлення тощо. Можна також стверджувати, що спір може перейти у конфлікт, і навпаки. Таке розмежування є доцільним через те, що залежно від того, із чим ми маємо справу, будуть відрізнятися способи розв'язання такої проблеми. Завданням особи, яка намагається допомогти врегулювати таку ситуацію, є недопущення переходу спору в конфлікт, а в разі конфлікту перевести його в категорію спору. Від такої особи це вимагає використання нейтральної лексики, слів, що не допускають розширеного тлумачення, уникання оціночних суджень, оперування фактами без надання їм позитивної чи негативної конотації.

Ще одним важливим фактом є те, що спір і конфлікт виникають найчастіше лише тоді, коли сторони мають однакову мету, досягнення якої можливе лише однією стороною («гра з нульовою сумою»), або коли результативність однієї сторони суттєво зменшує цінність результату іншої. Отже, ключовими є причини та мета, а точніше те, як їх розуміють самі сторони. В основі причин можуть знаходитися особисте негативне ставлення, відсутність або обмеженість будь-чого, що має для сторони суттєве значення. Метою є досягнення конкретного результату, що є цінним для сторін, тобто задовольняє їх потреби (бажання) або збільшує їх можливості. Тобто, маємо ситуацію, у якій сторони позиціонують свого опонента як суттєву перешкоду на шляху до досягнення бажаного майбутнього або вчинення певних дій. Також слід зазначити, що для побутових конфліктів така перешкода найчастіше є уявною, оскільки зазвичай мова йде про різницю переконань та способи їх нав'язування один одному. Для правових спорів чи спорів у сфері підприємницької діяльності або управління мова йде про реальні дії та наслідки. У таких спорах необхідним є максимально можливе встановлення дійсних умов та обставин, а також прогнозування вірогідних наслідків.

Теоретично, можна цілком припустити, що будь-який спір чи конфлікт можна врегулювати, питанням є методи, час та ресурси (також учасники ситуації), що необхідно задіяти. Так, наприклад, конфлікти, що мають в основі триваючу та/або глибоку особисту неприязнь або бажання фізичного знищення опонента, вирішити досить складно. Такі випадки потребують не тільки значного часу для зменшення емоційного напруження, а й пошуку або створення з'єднуючих пріоритетів, цілей, фактів та обставин. На щастя, не всі конфлікти мають такі ознаки, а отже, більшість суперечок, що виникають у повсякденному житті, можливо врегулювати. Для цього або самі сторони спільними зусиллями здійснюють пошук їх вирішення, або залучають іншу особу, або ж звертаються до особи, наділеною правом приймати рішення, що мають обов'язкову для сторін силу.

Через те, що протягом навіть одного дня ми сприймаємо інформацію, яка зазвичай відмінна від тієї, що сприймають інші, а також те, що всі ми маємо різні психофізіологічні особливості та соціальні умови, що формують наш світогляд та особливості сприйняття, можна цілком припустити, що рівень порозуміння може зменшуватись, а суперечок зростати. Дієвим інструментом для подолання непорозуміння та визначення конкретних дій є метод проведення дискусії, що дозволяє не тільки зрозуміти переконання один одного, а й здійснити пошук нових фактів та обставин. Цей метод суттєво відрізняється від діалогу, під час якого здійснюється обмін думками чи переконаннями та дебатів, де переконується третя (наділена правом розсудити сторона) в правильності та обґрунтованості аргументів однієї зі сторін.

Ще з часів Сократа («Менон») зазначали, що для того, щоб співрозмовники «міркували по-дружньому», відповідати один одному «необхідно м'якше та у значній відповідності до мистецтва вести розмірковування», яке полягає «не тільки в тому, що відповідати правду», а й «виходити з того, що відомо тому, хто запитує за його власним переконанням» [3, с. 384]. Саме з дотриманням цих вимог побудовано метод дискусії, запропонований Р. Акоффом, який розробив його спираючись на праці А. Рапопорта [4, с. 48-51]. Цей метод полягає у шести наступних стадіях.

1. Кожен учасник вислуховує точку зору свого опонента аж поки не зрозуміє та не сформулює його позицію в прийнятній формі. Після цього кожен у такій самій формі намагається обґрунтувати позицію іншої сторони. Якщо формулювання виявляється неприйнятним для іншої сторони, то дискусія триває до досягнення згоди (правильного розуміння).

2. Кожна сторона має сформулювати фактичні та моральні обставини, за яких, на її думку, буде правильна позиція іншої сторони (умови усунення конфлікту).

3. Кожен учасник формулює своє уявлення про те, яким чином може бути встановлено дійсний стан, тобто які методи будуть використані для вивчення поточного стану та обставин.

4. Сторони визначають дійсний стан.

5. Сторони складають «матрицю втрат», у якій різні обговорювані позиції утворюють рядки, а обґрунтування, що підлягають узгодженню утворюють стовпці.

6. Кожна зі сторін вирішує, яка з помилок є більш суттєвою (важливою).

Оскільки в основі спору знаходяться не тільки певні причини, а й мета, досягнення якої є цінною для сторін, то можливо застосовувати такий метод із постановкою акцентів пошуку альтернативних способів досягнення бажаного або досягнення іншої мети, що задовольнить очікування опонентів. Для цього можна ставити питання про альтернативні способи досягнення бажаного під час третього - шостого етапів.

Підсумовуючи, можна зазначити, що спір, в основі якого знаходиться різне бачення сторонами того ж самого питання – цілком природне явище у взаєминах. Вирішення, зазвичай, потребують лише ті спори, де сторони вбачають у своєму опонентіві перешкоду для досягнення певних цілей. Процес розв'язання таких ситуацій залежить від бажання та вміння їх розв'язувати. Наявність додаткових інститутів, наприклад таких як медіація, має допомогти у вирішенні таких складних ситуацій.

Звісно, побудова теоретичних моделей, що дозволяють розв'язувати суперечки, відрізняється від реальних умов, у яких вони відбуваються. Досить складно врахувати всі фактори впливу, починаючи від неусвідомлених бажань та прагнень або ж мінливості поведінки людей, закінчуючи впливом інших суб'єктів, що намагаються бути осторонь та уникати викриття як сторони, зацікавленої у конфлікті. Особливу складність викликають ті ситуації, де створення конфлікту і є мета, завдяки якій штучно створюють можливість впливу чи підстави для звільнення від зобов'язань.

Конфлікт чи спір, як і будь-яка проблема, вирішуються шляхом розумінням їх суті та дією, що змінює стан речей. Отже, ретельно обміркована, спланована та зрозуміла учасникам процедура, що дозволяє поступово рухатись від встановлення всіх умов та обставин до вчинення конкретних узгоджених сторонами дій, є запорукою досягнення бажаного результату.

1. Словник української мови: в 11 томах. Том 9, 1978. Стр. 530. URL: <http://sum.in.ua/s/spir>

2. Словник української мови: в 11 томах. Том 4, 1973. Стр. 274. URL: <http://sum.in.ua/s/konflikt>

3. Платон. Сочинения в четырех томах. Т. 1 / Под общ. ред. А.Ф. Лосева и В.Ф. Асмуса; Пер. с древнегреч. СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та; «Изд-во Олега Абышко», 2006. 632 с.

4. Акофф, Р. Искусство решения проблем / Р. Акофф: пер. с англ. М.: Мир, 1982. 224 с.

Олександр КРИСА

курсант Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

д.ю.н., проф. **Р.В. Миронюк**
професор кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МЕДІАЦІЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ПРЕВЕНЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Актуальність даної теми полягає у дослідженні роботи поліцейських – медіаторів, а також необхідності розроблення нормативно-правового регулювання медіації у діяльності підрозділів превенції Національної поліції, а також набуття знань та

практичного досвіду працівниками підрозділів превенції Національної поліції. Це обумовлено перевагами медіації над іншими юридичними методами вирішення конфліктів, а саме: – економія часу; – конфіденційність; – добровільність; – незалежність, нейтральність та неупередженість медіатора.

Згідно з проектом №3504 від 19.05.2020 Закону «Про медіацію», медіація – це добровільна, позасудова, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [1]. Основним завданням медіації є проведення процесу позасудового примирення, що відбувається за взаємною згодою сторін, із урахуванням принципів добровільності, конфіденційності, незалежності та нейтральності медіатора, неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін. Процес примирення полягає в організації зустрічі двох сторін конфлікту із залученням посередника (медіатора – особи, яка проводить медіацію і не має повноважень щодо прийняття рішення по суті конфлікту) та спробою досягнення добровільного порозуміння чи примирення.

Запровадження медіаційних практик у діяльність Національної поліції України потребує, перш за все, нормативно-правового та організаційного забезпечення. Запровадження медіаційних практик у діяльність Національної поліції України сприятиме реалізації положень Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 12 119/2021 [2, с. 12].

Основними напрямками застосування медіаційних практик у діяльності Національної поліції України є діяльність:

- «Поліції діалогу» для вирішення конфліктів під час мітингів/акцій/масових заворушень/ масових скупчень людей;
- Ювенальної превенції для вирішення конфліктів в сім'ї, булінгу чи правопорушень, що вчиняються дітьми;
- Дільничних офіцерів поліції для вирішення конфліктів в межах їх юрисдикції

Більш детально розглянемо важливість медіації у діяльності працівників ювенальної превенції та дільничних офіцерів поліції.

На території Донецької області для працівників ювенальної превенції було встановлено Програму використання тривірневої моделі профілактики правопорушень серед дітей на території Донецької області на 2018 – 2022 роки, що передбачає здійснення постійної профілактики серед неповнолітніх за трьома рівнями:

- первинним, коли превентивні заходи поширюються на молодь загалом. Полягає в проведенні загально-профілактичних заходів серед молодів;
- вторинним, під час якого діти навчаються самостійному розв'язанню конфліктів шляхом медіації, отримують практичні знання та допомогу. Полягає в залученні дітей, які самостійно, без втручання дорослих, намагаються вирішити конфлікти на ранніх стадіях;
- третинним, спрямованим на роботу зі специфічними видами девіантної поведінки. Полягає у створенні Координаційної ради, для вжиття заходів індивідуальної профілактики поведінки осіб зі специфічними видами девіантної поведінки, що не відповідає загальноприйнятим нормам [2].

Важливість імплементації/впровадження медіації до діяльності працівників ювенальної поліції дозволить урегулювати конфлікти, пов'язані з дітьми, на ранніх стадіях, виявляти приховувані факти конфліктів, недопущення конфліктів та булінгу серед дітей та недопущення правопорушень, вчинених дітьми. Важливим кроком стала серія тренінгів для поліцейських, які працюють із дітьми, що проведено на Донеччині в 2018 році. Отримані навички поліцейські-медіатори будуть використовувати в своїй професійній роботі, спрямованій на профілактику підліткової злочинності. Близько 80% тренінгів було присвячено відпрацюванню практичних навичок. Навчання проходило у форматі рольових ігор, роботі в малих групах та сприяло формуванню команди однодумців [3].

Позитивним результатом медіації в діяльності працівників ювенальної поліції є приклад інспектор ювенальної превенції Мирноградського відділення поліції Антона Сябрука. За зверненням місцевої жительки, офіцер за декілька зустрічей допоміг їй, налагодивши комунікацію та стосунки між конфліктним сином та нею [4].

Медіація у діяльності дільничних офіцерів поліції полягає у вирішенні конфліктів

між сусідами, членами подружжя, запобігання та припинення домашнього насильства. Також послуги медіаторів будуть застосовуватися в урегулюванні конфліктів між сторонами на підготовчій стадії кримінальних проваджень та справах із приводу адміністративних правопорушень.

Отже, важливо зазначити, що введення практики медіації в діяльності підрозділів превенції національної поліції є необхідним та важливим для отримання позитивних результатів у своїй діяльності. Така практика допоможе урегулювати конфлікти на ранніх стадіях, примирити сторони, своєчасно запобігти тяжким наслідкам, а також знизити загальний рівень правопорушень.

1. Закон про медіацію : Проєкт від 19.05.2020 р. № 3504.
URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.

2. Безпалова О. І. Особливості впровадження практики медіації в діяльність органів поліції щодо профілактики випадків насильства у дитячому середовищі. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. № 2. 2019. С. 21–25. URL : <https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2019/11/2-19-ua/5.pdf>.

3. 19 офіцерів поліції Донеччини отримали сертифікати провідних тренерів з медіації (ФОТО, ВІДЕО). Краматорське районне управління поліції. URL : <http://kramatorsk-police.dn.ua/news/view/4855>.

4. Медіація, запропонована мирноградським поліцейським, допомогла примиритися матері й сину. Покровське районне управління поліції. URL : <http://pokrovsk-police.dn.ua/news/view/9066>.

Наталія КРОШКА

доцент кафедри психології та педагогіки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук

ПРОБЛЕМА МЕДІАЦІЇ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ

Процес світової глобалізації провокує безліч змін у соціально-політичному та економічному устрою всіх країн світу, генерує і ескалує, в тому числі суперечки і конфлікти нового зразка [4]. Особливої актуальності набувають питання гуманізації суспільства у періоди трансформаційних змін, які охоплюють практично всі сфери суспільного життя. Одним із напрямків гуманізації українського суспільства є впровадження медіації при вирішенні різного роду конфліктів шляхом переговорів і знаходження компромісу.

Медіація – альтернативна процедура регулювання спорів, технологія соціальної комунікації – зарекомендувала себе ефективним засобом мирного врегулювання конфліктів у західній практиці. В Україні медіація активно розвивається, удосконалюються механізми її інтегрування у діяльність судів, нотаріату та інших органів в цивільній юрисдикції. Накопичується досвід приватної медіації, не пов'язаної із системою права. Завдяки своїй міждисциплінарності та молодості медіація є перспективним інститутом, що сприяє гуманізації та становленню демократичних принципів у суспільстві, наближає до прогресивних світових тенденцій у галузях психології, конфліктології, сфері правосуддя.

Проблема медіації висвітлюється в працях вітчизняних і зарубіжних авторів. Слід зауважити, що більшість досліджень присвячені саме юридичним аспектам медіації. Водночас, проблема психологічного змісту медіації як міждисциплінарної науки майже не представлена у літературі. Так, у працях вітчизняних (І. Белінська, Н. Бондаренко-Зелінська, О. Волобуєва, Н. Гайдук, О. Демидович, Р. Коваль, Б. Лепко, Г. Огречук, О. Спектор, Г. Чуйко) та зарубіжних авторів (Н. Александер, О. Аллахвердова, Х. Бесемер, О. Брижинський, В. Гопанчук, Д. Давиденко, О. Іванова, С. Калашнікова, Л. Лав, О. Літвинова, Л. Паркінсон, П. Рендольф, Д. Сталберг, Ц. Шамлікашвілі) визначається специфіка медіації як міждисциплінарної науки (юриспруденція, конфліктологія, психологія, дипломатія, лінгвістика, соціологія, філософія, менеджмент, математика і кібернетика). Незважаючи на досить широкий спектр досліджень, в Україні визначення медіації у психологічному контексті знаходиться на початковій стадії.

Дослідження медіації як методу врегулювання конфлікту здійснюється цілою низкою наукових дисциплін – юриспруденцією, соціологією, психологією, конфліктологією тощо. Водночас, аналіз наукової літератури засвідчив відсутність єдиного визначення поняття «медіація», навіть в межах однієї дисципліни.

Так, аналіз дефініцій медіації, що наводяться в психологічній та юридичній літературі показує, що найчастіше при її визначенні виділяються такі ознаки:

1) медіація є процесом переговорів або пошуку вирішення проблеми, що лежить в основі конфлікту;

2) у медіації, окрім сторін конфлікту, бере участь незалежний посередник – медіатор, який здійснює сприяння процесу переговорів, організує їх і керує ними і на досвід, знання та вміння якого спираються сторони;

3) сторони повністю контролюють процес прийняття рішення та умови вирішення спору, самостійно приходять до вирішення;

4) знайдене рішення припиняє конфлікт і є взаємовигідним, що задовольняє інтереси обох сторін, а також реалістичним [1].

У цілому, визначення поняття «медіація» у науці трактується з акцентом саме на ту міждисциплінарну галузь, у контексті якої розглядається. Аналізуючи психологічні дослідження проблеми медіації, можна простежити еволюцію та гнучкість поняття. Найбільш раннє та поширене визначення терміну «медіація» в психологічній науці дається як інструменту вирішення конфлікту (О. Брижинський, Л. Паркінсон, П. Рендольф, Ф. Стрессер та інші). Дійсно, це є однією з головних відмінностей у підході до розуміння медіації між юриспруденцією та психологією, оскільки під час медіації одночасно стикаються два аспекти: у правовому аспекті вирішується суперечка, у психологічному – розв'язується конфлікт [6].

Британські психологи Ф. Стрессер та П. Рендольф будують авторську модель медіації на методиці екзистенціальної психотерапії. Погляди науковців поділяє й Л. Паркінсон, визначаючи медіацію як процес спільного врегулювання конфлікту сторонами, у процесі якого два та більше учасників за допомогою незалежної третьої сторони або сторін спілкуються один із одним і знаходять прийнятне для всіх сторін рішення проблеми [9, с. 10].

Наступний підхід у трактуванні медіації робить акцент на залученні посередника (Н. Бондаренко-Зелінська, Д. Давиденко, С. Калашнікова, Й. Ріссе, М. Робертс та ін.). С. Калашнікова зауважує, що медіація є самостійним позаюрисдикційним способом врегулювання правової суперечки шляхом переговорів сторін за сприяння нейтральної особи – медіатора, та виділяє найбільш суттєві її ознаки: наявність переговорів конфліктуючих сторін; наявність медіатора, що виконує функції організації та регулювання процесу переговорів; переговори сторін побудовано за так званою «гарвардською моделлю переговорів», розробленою американськими психологами Р. Фішером та У. Юрі [8]. «Гарвардська модель» передбачає спільне вирішення проблеми сторонами, що орієнтуються, з одного боку, на об'єктивні стандарти та критерії, а з іншого боку – на власні інтереси та потреби, які розкриваються у процесі переговорів». При цьому застосування «гарвардської моделі» у переговорах з участю незалежного посередника (медіатора) здійснюється відповідно до спеціальної (медіативної) технології?».

У рамках найбільш сучасного підходу медіація розглядається як конструктивна комунікація або комунікативна практика (О. Аллахвердова, Т. Базаров, Е. Рунессон, Ц. Шамлікашвілі та ін.). Наприклад, О. Аллахвердова визначає медіацію в якості структурно-організованого процесу групової взаємодії, у якому один із учасників взаємодії полегшує комунікацію між двома (і більше) учасниками, які знаходяться в емоційному протистоянні один до одного і не здатні самостійно здійснити конструктивну комунікацію [2].

Аналіз літератури дозволяє зробити висновок, що переважна кількість науковців погоджується з тим, що саме юриспруденція та психологія є базовими науками, на стику яких виникла медіація. Зокрема, Л. Паркінсон зауважує, що медіація, як акт врегулювання конфлікту, вимагає спеціальної освіти і навиків, контролю емоцій і творчого підходу. Медіація, що є сполучною ланкою між юриспруденцією та психологією, сприяє усуненню бар'єрів між представниками різних професій і встановленню взаємовигідного партнерства між ними [7, с. 5].

Американський дослідник К. Клок також погоджується, що медіація є міждисциплінарною галуззю знань, що спирається на право, соціологію, лінгвістику і, зокрема,

на психологію. Відтак, без психологічних знань підготовка медіатора за визначенням виявляється неповною і однобокою, оскільки в будь-якій суперечці сходяться не стільки інтереси, скільки позиції, характери, звички і уявлення конкретних людей. Без розуміння цього факту, без уміння розібратися в психологічній складовій конфлікту неможливо вичерпати суперечку і добитися стійкості у покладанні угоди між його сторонами [5, с. 12].

Українські науковці О. Волобуєва та О. Урусова [4] зауважують, що в центрах медіації саме юристи та адвокати складають головну аудиторію цієї професії, а далі за популярністю виступають психологи, коучери, бізнес-тренери. На думку дослідниць, методику процесу медіації (шляхи впровадження у соціальне життя, оформлення та підписання документів, фінансові та процедурні питання тощо) запозичено саме із юриспруденції, а з психології – техніки виконання. У процесі медіації в центрі уваги знаходиться особистість, із її психологічними особливостями, інтересами, потребами, а юридичний процес передбачає розгляд тільки правової основи конфлікту та більш орієнтований на дотримання і виконання норм законодавства.

Професійна діяльність медіатора належить до класу евристичних, вона пов'язана з аналітичною, дослідницькою діяльністю, плануванням, управлінням, контролем, інтеракційними процесами між людьми, конструюванням та проектуванням продуктивних шляхів виходу з конфліктних ситуацій. Ця професійна діяльність вимагає високої ерудиції, оригінальності, критичності мислення, прагнення до розвитку та постійного самовдосконалення. Престиж професійної діяльності перебуває на стадії формування, оскільки медіаційний процес тільки впроваджується до практики [3]. У практичній діяльності медіатор використовує психологічні технології та інструменти таких психологічних напрямів, як: психотерапевтична практика (активне слухання, перефразування, фреймінг, відображення, мозковий штурм, поведінковий чи комунікативний тренінг, психодрама); гештальт-терапія – ехо-техніка, техніка екстрополізації тощо; психолінгвістика: уміла постановка «правильних» запитань, побудова фраз, лінгвістичні обороти у мові медіатора, синтез розрізної інформації; конфліктології; коучинг; риторика (робота з мімікою, жестами, позою) тощо [4].

Тренди розвитку медіації останніх років свідчать про перспективність медіації не просто як правового поняття, а як засобу соціальної взаємодії, соціального діалогу, що враховує, передусім, соціально-психологічний аспект професіоналізації напрямку. У зв'язку з перспективою розвитку медіації в Україні виникла гостра необхідність у створенні ефективних програм підготовки професійних медіаторів. Водночас, на теперішній час відсутні єдині стандартні вимоги до рівня підготовки осіб, які пройшли професійне навчання у сфері медіації, і єдина система оцінки якості. У зв'язку з цим завдання створення та розробки ефективних програм підготовки набувають гострої актуальності та практичної значущості. Virішення означеної проблеми можливе за рахунок детального психологічного вивчення та аналізу професійної діяльності медіатора, побудови її моделі, виявлення ключових цілей та завдань медіатора на різних етапах його діяльності, розробки відповідно до них моделі компетенцій.

1. Азарнова А. Н. Психологические условия повышения эффективности обучения профессиональных медиаторов : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Москва, 2013. 233 с.

2. Аллаxвердова О.В. Медиация как социально-психологический феномен. *Вестник Санкт-Петербургского университета. Политология. Международные отношения*, № 2-1, 2007. С. 151-159.

3. Белінська І.А. Основні критерії психологічного профілю медіатора *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*, (18), 2012 . с. 34-43. DOI : <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2012-18.%25p>

4. Волобуєва О., Урусова О. Психологічний контекст визначення медіації як міждисциплінарної науки. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія : Психологічні науки. 2016. № 1. С. 53-65.

5. Клок К. Психологический портрет медиации. *Медиация и право: посредничество и примирение*. М. № 2(20). 2011. С. 12–24.

6. Огрєнчук Г. О. Визначення медіації в правовій доктрині та законодавстві. *Порівняльно-аналітичне право*. К., 2014. № 6. С. 96–99.

7. Паркинсон Л. Семейная медиация. М. : ООО Межрегиональный центр управленческого и политического консультирования, 2010. 400 с.

8. Фишер Р., Ури У. Переговоры без поражения. Гарвардский метод. Манн, Иванов и Фербер, 2012. 272 с.

9. Strasser F., Randolph P. Mediation. A Psychological Insight into Conflict Resolution. London: Continuum, 2004. 196 p.

Валерія КУЗЬМЕНКО

курсант Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

д.ю.н., проф. **Р. В. Миронюк**
професор кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

Статистика судових рішень, завантаженість судів та тривалість розгляду судових спорів свідчить про те, що вирішення юридичних конфліктів, особливо в адміністративному праві, через судові органи не може бути єдиним способом подолання юридичних спорів. Тому актуальним є вирішення питання розвантаження судової системи шляхом використання медіації як альтернативного способу вирішення спорів чи конфліктів.

Окрім того, використання медіації як альтернативного методу щодо судового розгляду та вирішення юридичних конфліктів узгоджується з правом будь-якими не забороненими законом способами захисту своїх прав та обов'язків від порушень та протиправних посягань, що регулюється ст. 55 Конституції України. Актуальність проблем, пов'язаних з інститутом юридичної медіації, визначається необхідністю зміни правової основи виникнення, формування та функціонування інституту медіації у національному законодавстві України з урахуванням європейського досвіду [1, с. 53].

Загалом, питаннями адміністративного процесу займаються такі провідні вчені – адміністративісти, як В. Авер'янов, О. Андрійко, Ю. Битяк, В. Гаращук, І. Голосніченко, Т. Коломоєць, Н. Писаренко, К. Ростовська та ін. Проблему застосування медіації у праві досліджували у своїх працях такі вчені-юристи, як О. Адамантис, О. Белінська, О. Ващук, Г. Єременко, Н. Ковалко та інші.

Т. Шинкар, визначає медіацію як альтернативу судовому процесу як форму досудового, позасудового чи позапроцесуального вирішення спорів та вирішення конфліктів, яка добровільно обирається сторонами (або призначається уповноваженим органом) з метою досягнення ними згоди та яка в рамках структурованої процедури передбачає обов'язкову присутність третьої сторони (неупередженого та нейтрального посередника), обраної за взаємною згодою сторін спору чи конфлікту, не уповноважений будь-якою стороною конфлікту приймати власні рішення, але покликаний надати професійну всебічну допомогу у справедливому врегулюванні конфлікту/суперечки та приведення конфліктуючих сторін через посередництво до стабільного та конструктивного діалогу, який буде служити компромісною, стабільною та взаємозадовільною угодою сторін для досягнення цілей попередження чи зменшення конфлікту, усунення його детермінант, підвищення ефективності/оперативності його вирішення, зменшення витрат на вирішення конфлікту/спору та/або відмову в судовому розгляді конфлікту/спору, припинення вже розпочатого провадження та/або зменшення обсягу позовних вимог [2, с. 44].

Отже, медіація – це добровільний переговорний процес, який може бути перерваний у будь-який момент, також сторони самостійно виробляють рішення та можуть впливати на результат.

Медіації притаманні три особливості: по-перше, переговори веде третя особа зі спеціальною підготовкою – медіатор. По-друге, процедура медіації має особливу структуру, що відкриває можливості для спільного пошуку взаємовигідного рішення. І по-третє, на відміну від класичного судочинства, медіація не обмежується лише процесуальним предметом спору. Крім того, медіація пропонує такі три переваги:

швидкість, конфіденційність і, як свідчить загальна практика медіації, високий ступінь ефективності [3, с. 2].

У адміністративно-правовій науковій думці поступово утверджується положення про те, що використання альтернативних засобів вирішення публічно-правових спорів іноді дає змогу підвищити ефективність державного управління порівняно з такою, що була б досягнута в результаті застосування адміністративних процедур, заснованих на підпорядкуванні та субординації між учасниками в адміністративному порядку. Такі правовідносини відрізняються надмірним формалізмом, складністю, вартістю, невмінням врахувати всі обставини справи, непередбачуваністю результатів і, як наслідок, меншим ступенем задоволеності приватних осіб якістю державного управління у частині сприяння належній реалізації їхніх прав та законних інтересів в адміністративно-правовій площині. Розширення можливостей залучення медіатора до вирішення адміністративно-правових питань органічно відповідає тенденції у бік ширшого використання адміністративних договорів як інструментів адміністративно-правового регулювання [4, с. 10].

Отже, процедура медіації є альтернативним засобом вирішення спорів, створення найбільш сприятливого середовища для спілкування та обміну інформацією між сторонами спору під керівництвом професійного медіатора для досягнення взаєморозуміння, подолання упередженості та, як наслідок, досягнення згоди сторонами на взаємоприйнятних умовах. Перевагами та факторами ефективності медіації є конфіденційність змісту спілкування під час медіації та інформації, пов'язаної з медіацією, можливість більш зручного та оперативного вирішення спору без зайвих юридичних процесуальних витрат, а також зменшення конфліктів і можливість відновлення та зміцнення довіри у стратегічних відносинах між сторонами спірних правовідносин.

1. Озерський І. В. Актуальні проблеми медіації в юрисдикційному процесі України : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. 248 с. С. 51.

2. Шинкар Т. І. Застосування медіації в адміністративному судочинстві : вітчизняний та зарубіжний досвід : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2018. 220 с.

3. Фрідріх-Йоахім Мемель Про можливості впровадження медіації в рамках діючого Кодексу адміністративного судочинства України. Гамбург.2007. URL : http://www.voas.gov.ua/upload/337_mediac2.pdf.

4. Маслова А. Б. Загальнотеоретична характеристика медіації та передумови її використання як процедури вирішення митних спорів. *Правова позиція*. № 3 (32). 2021. С. 10-16.

Ольга КУЛІНЧ

доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ІНТЕГРАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЙНОЇ ПРОЦЕДУРИ ЯК ЕФЕКТИВНОГО СПОСОБУ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ

Динамічний розвиток суспільних відносин, що сьогодні ускладнений карантинними обмеженнями, спричиненими пандемією COVID-19, зумовлює необхідність пошуку нових методів урегулювання конфліктних ситуацій, які допомогли б зменшити навантаження на судову систему, а також забезпечити швидкість та конфіденційність вирішення приватно- та публічно-правових спорів. Вплив європейських правових традицій на правову систему України спричинив розвиток одного з найбільш ефективних у світі способів альтернативного вирішення конфліктних ситуацій – медіації. Сьогодні в Україні відбувається становлення цього інституту, зокрема, особливу увагу приділено нормативно-правовому забезпеченню питання, однак необхідним залишається аналіз міжнародного досвіду реалізації медіативної процедури в Україні.

Дослідження альтернативних способів та шляхів вирішення конфліктів здійснено у роботах вітчизняних науковців: І. Терещенко, О. Белінська, М. Дяковича, В. Бучко, С. Запари, А. Гаврилішин, Г. Гончарової, В. Комарова, С. Кулака, Д. Кушерець, В. Козирева, Х. Бесемера, Е. Борисова, Ю. Розман, А. Залара, С. Кузьменко, Т. Худякової, Т. Цувіної, Н. Турман, Ю. Притики, О. Євсєєва та інші. Беручи до уваги світовий досвід дослідження інституту медіації та медіаційної процедури, ми можемо визначити таких науковців, як Е.-М. Runesson, D. Spencer, J.-A. Mirimanoff, M. Brogan, M.-L. Hi, N. Alexander, Jessica A. Stepp, A. Krikorian, A. Lawrence Huerta та ін.

Вирішення правових спорів із використанням процедури переговорів та посередництва завжди були одним із основних та ефективних інструментів щодо їх вирішення, саме тому медіація стала одним з ключових аспектів на шляху реформування національного законодавства.

Для врегулювання конфліктних ситуацій передбачено низку судових та адміністративних (позасудових) заходів, спрямованих на найбільш ефективний результат вирішення конфліктної ситуації. Для здійснення характеристики цих засобів, необхідно розуміти, що є змістом поняття «конфлікт». Найбільш загальне визначення – це зіткнення протилежних інтересів, поглядів; а також він може бути визначений як суперечності, які виникають між людьми, колективами в процесі їх сумісної трудової діяльності через нерозуміння або протилежності інтересів, відсутність злагоди між двома або більше сторонами [2, с. 76]. Врегулювання та вирішення конфліктів за допомогою втручання третьої сторони розглядається (поряд із прямими переговорами), як одна із форм конструктивного управління конфліктами.

Міжнародний інститут із попередження та вирішення конфліктів розробив «Керівництво з медіації та АРС у Європі», у якому докладно описано інструментарій, що використовують юристи на кожному етапі медіації, а також окремі випадки із їхньої практики. Обґрунтована доцільність використання медіації як техніки запобігання конфліктам. Тому розповсюдження медіації, її інтеграція до правової культури є одним із виявів гнучкого реагування правової практики на запити сучасного світу. До того ж, актуалізація та раціоналізація закріплення медіаційної процедури у національній правовій системі України обумовлена євроінтеграційними процесами, зокрема, вона є умовою вступу до Європейського Союзу. Ця теза відображена в Угоді про Асоціацію України з Європейським Союзом та Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами.

У більшості країн світу медіація є визнаним і широко використовуваним методом вирішення конфліктів між людьми. У США, Канаді, Австрії, Великобританії, Німеччині, Норвегії, Фінляндії, Франції, Польщі та інших європейських країнах прийнято спеціальні закони, що захищають право медіатора на нерозголошення інформації, отриманої від сторін у процесі медіації [1, с. 131; 3, с. 28]. У деяких країнах прийняті спеціальні юридичні норми, відповідно до яких до участі в судовому процесі сторони повинні спробувати вирішити свій спір шляхом медіації. Поширюється практика медіації в країнах Східної Європи та колишніх республіках Радянського Союзу. Значний досвід є уже в Польщі, Албанії та інших країнах.

У США тільки 5% справ, поданих до суду, направляється на розгляд, решта вирішуються мирним шляхом. Вирішальним чинником у розвитку медіації є визнання ефективності цього методу американськими судами. Справа в тому, що американська система судочинства сприяє тому, щоб більшість суперечок вирішувалося сторонами добровільно до суду. Більше того, у деяких штатах суд приймає справу до розгляду лише після аргументації сторін про те, що медіація у їх справі не може бути застосована. Без медіаторів у сфері економіки, політики та бізнесу в США не відбувається жодного серйозного переговорного процесу.

У Великобританії, окрім нормативно-правового закріплення інституту, існує спеціальна гаряча лінія з медіації, куди можна зателефонувати з будь-якого кінця країни і, коротко описавши конфлікт і переваги щодо кандидатури медіатора, отримати перелік фахівців, які підходять до запитуваних вимог.

У Німеччині медіатори працюють прямо при судах, що дозволяє знизити кількість потенційних судових позовів. Закон «Про підтримку медіації» було опубліковано у Федеральному законі. У більшості німецьких шкіл права запроваджено постійний курс медіації. Діяльність медіатора прирівнюється до підприємницької: за наявності сертифіката професійний медіатор може здійснювати медіацію з урахуванням патенту,

як будь-який інший підприємець.

Для ефективної імплементації найкращого міжнародного досвіду застосування медіації, варто звернути увагу на її особливості у державах, що територіально наближені до України.

Отже, медіація є надзвичайно важливим компонентом правової системи Польщі. Перша спроба запровадження медіації у польське законодавство була пов'язана з прийняттям нового Кримінального кодексу, що вступив у силу 1 вересня 1998 р. Важливу роль стосовно координації діяльності щодо проведення медіації, підготовки необхідних спеціалістів виконує Польський Центр Медіації, який нараховує понад 1000 членів і має понад 50 осередків та філій по всій країні та займається посередництвом у всіх сферах суспільного життя [6, с. 287]. Тобто зараз система працює не тільки у кримінально-правовій сфері, але й для вирішення конфліктів у приватно-правових відносинах, зокрема, цивільно-правових, сімейних, корпоративних, а також для врегулювання певних публічно-правових питань, що пов'язані з роботою публічної адміністрації.

У Болгарії прийнято Закон «Про медіацію (посередництво)», що регулює відносини, пов'язані із медіацією (посередництвом), як альтернативним способом рішення правових та неправових суперечок. У законі визначено, що медіація (посередництво) є добровільною і конфіденційною процедурою для позасудового вирішення суперечок, у яких третя особа – медіатор (посередник) – допомагає сторонам, що сперечаються, дійти згоди. Також медіація проводиться і у випадках, передбачених Кримінально-процесуальним кодексом [4]. Варто зазначити, що законом детально визначено правовий статус медіатора та деталізована процедура проведення медіації.

У Грузії медіація активно використовується у процесах вирішення медичних конфліктів та у виконанні рішень, винесених Службою медичної медіації. У 2010 році Служба набула державного статусу [5]. З органу, що сприяє примиренню сторін, що сперечаються, Служба поступово перетворилася на орган із розгляду суперечок між пацієнтами та страховими компаніями, страховими компаніями та медичними установами, взявши на себе функцію винесення рішення по суті.

Отже, сьогодні медіація – визнаний та затребуваний спосіб альтернативного вирішення конфліктних ситуацій у всьому світі. У державах із різними правовими системами, він відіграє важливу роль у пошуку найбільш оптимального, швидкого та позитивного для усіх сторін рішення у приватно-правових та публічно-правових спорах. Позитивний досвід реалізації досліджуваного способу вирішення конфлікту у зарубіжних державах, актуалізує необхідність його запровадження в Україні, що зобов'язалась розвивати його, підписавши Угоду про асоціацію з Європейським Союзом.

1. Альтернативні підходи до розв'язання конфліктів: теорія і практика застосування / уклад. : Н. Гайдук, І. Сенюта, О. Бік, Х. Терешко. Львів : ПАІС, 2007. 296 с.

2. Жаворонкова Г.В., Скібіцький О.М., Сіващенко Т.В., Туз О.І. Управління конфліктами : Навч. пос. Київ : Кондор, 2010. 172 с.

3. Подковенко Т.О. Інститут медіації: зарубіжний досвід та українські перспективи. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. № 1. С. 26-31.

4. Про медіацію (посередництво): Закон Болгарії від 17 грудня 2004 року URL : www.commonground.org.ua.

5. Про медіацію: Закон Грузії. URL : https://www.legislationline.org/download/id/9126/file/GEO_Law%20on%20Mediation_ru.pdf.

6. Турман Н. Інститут медіації в кримінальному процесі Польщі та України. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 5. С. 286-289.

Руслана Кусько
Тетяна Дрозд
викладачі кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ

Питання розв'язання конфліктів, захисту і поновлення прав людини є ключовими у юриспруденції. У наукових дослідженнях традиційно більше приділялось уваги питанням поновлення і захисту прав та свобод людини, які забезпечуються державою шляхом звернення до публічної системи судочинства. Погляди наших вітчизняних науковців щодо врегулювання спорів шляхом державного втручання значно змінилися під впливом позитивного зарубіжного досвіду використання альтернативних способів розв'язання конфліктів і спорів, у яких держава фактично не задіяна. Поступово з'являлись наукові дослідження щодо альтернативних способів врегулювання конфліктів, одним з яких, та найбільш успішним у прогресивному світі, є медіація.

Дослідженнями медіації займалися А. Берlach, О. Сидельникова, З. Красиловської, А. Лиско, М. Адамантіса, В. Баранова, О. Белінської, О. Бобрової, Н. Бондаренко, Я. Валюк, Л. Власової, О. Ващук, А. Гайдука, О. Горової, Ю. Губар, С. Задорожної та ін.

Правові засади та порядок проведення в Україні медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору) закріплено у Законі України «Про медіацію» від 16.11.2021, яким також визначено загальні принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою.

Закон визнає медіацію як позасудову добровільну, конфіденційну, структуровану процедуру, під час якої, за допомогою медіатора (медіаторів), сторони намагаються врегулювати конфлікт (спір) шляхом проведення переговорів [3].

Дія Закону поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим).

Медіація може бути проведена до звернення до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу або під час досудового розслідування, судового, третейського, арбітражного провадження, або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу [3].

Тобто впровадження медіації в правовідносинах розглядається як інноваційний спосіб вирішення конфліктів, альтернативний інструмент врегулювання виниклих суперечок, це процедура примирення сторін за допомогою третьої незалежної сторони.

Загалом процес судового примирення сторін передбачено у судочинстві. Так, наприклад, у адміністративному судочинстві статті 190, 236 КАС України надають суду можливість зупинити провадження у справі за клопотанням обох сторін з наданням часу для їх примирення і, відповідно до ст. 180 КАС України, у підготовчому засіданні дослідити бажання сторін вирішити спір шляхом примирення [2]. Також, статтею 240 КАС України передбачена можливість залишення позову без розгляду за заявою позивача на будь-якій стадії судового провадження [2].

Якщо розглядати медіацію як спосіб вирішення спорів у адміністративному судочинстві, то слід згадати, що відповідно до статті 2 КАС України завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень [2].

Статтею 4 КАС України роз'яснено, що публічно-правовий спір це спір у якому:

- хоча б одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції, в тому числі на виконання делегованих повноважень, і спір виник у зв'язку із виконанням або невиконанням такою стороною зазначених функцій; або

- хоча б одна сторона надає адміністративні послуги на підставі законодавства, яке уповноважує або зобов'язує надавати такі послуги виключно суб'єкта владних повноважень, і спір виник у зв'язку із наданням або ненаданням такою стороною зазначених послуг; або

- хоча б одна сторона є суб'єктом виборчого процесу або процесу референдуму і спір виник у зв'язку із порушенням її прав у такому процесі з боку суб'єкта владних повноважень або іншої особи [2].

Згідно ст. 3 КАС України суб'єкт владних повноважень - орган державної влади (у тому числі без статусу юридичної особи), орган місцевого самоврядування, їх посадова чи службова особа, інший суб'єкт при здійсненні ними публічно-владних управлінських функцій на підставі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень, або наданні адміністративних послуг [2].

Тобто у адміністративному судочинстві однією зі сторін незмінно виступає «суб'єкт владних повноважень», рішення, дії чи бездіяльність якого можуть бути оскаржені в суді.

Статтею 19 Конституції України визначено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією і законами України [1]. У свою чергу ч.1 ст. 190 КАС України встановлює, що умови примирення не можуть суперечити закону або виходити за межі компетенції суб'єкта владних повноважень [2].

Зазначена невідповідність ускладнює проведення судового примирення сторін та може суттєво утруднити застосування процедури медіації у майбутньому.

Окрім цього, на теперішній час, залишається недослідженою процедура застосування медіації у вирішенні адміністративних спорів в адміністративних справах, де суб'єктом правовідносин є вищі органи державної влади та її посадові особи (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Центральна виборча комісія тощо), та у суперечках щодо правовідносин, пов'язаних із виборчим процесом і референдумом, тощо.

Досліджуючи окремі аспекти нормативного закріплення процедури медіації в кримінальному законодавстві встановлено, що застосування самої процедури медіації між потерпілим та правопорушником визначається у главі 35 Кримінального процесуального кодексу України - «Кримінальне провадження на підставі угод». У частині першій статті 469 КПК України зазначається, що домовленості стосовно угоди про примирення можуть проводитися самостійно потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, захисником і представником або за допомогою іншої особи, погодженої сторонами кримінального провадження (крім слідчого, прокурора або судді) [4].

У кримінальному процесі застосування процедури медіації передбачено не тільки ч. 1 ст. 469 КПК України. Так, у відповідності до статті 46 КК України, особа, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду [5].

Тобто у частині 1 статті 469 КПК України та статті 46 КК України конкретно не зазначається про залучення медіатора до процедури примирення, однак надано можливість застосування цієї процедури у кримінальному процесі.

Відповідно до частини 2 статті 469 КПК України угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо кримінальних проступків, нетяжких злочинів та у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення. Укладення угоди про примирення у кримінальному провадженні щодо уповноваженої юридичної особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким здійснюється провадження, не допускається [5]. Тобто законодавством визначено перелік кримінальних протиправних діянь у кримінальних провадженнях, на стадії досудового розслідування або судового розгляду яких, можливе укладення угод про примирення та, відповідно, залучення медіатора для реалізації самої процедури медіації.

Відповідно до частини 5 статті 469 КПК України укладення угоди про примирення або про визнання винуватості може ініціюватися в будь-який момент після

повідомлення особі про підозру до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку [5]. Таким чином у кримінальному процесі, на відміну від адміністративного, чітко визначено на якій стадії можливо застосування медіації.

Однак, на теперішній час, законодавством не визначено яким чином відбуватиметься реалізація процедури медіації у кримінальному провадженні. Також відсутнє визначення процесуального статусу медіатора у кримінальному провадженні, його права та обов'язки.

У кримінальному процесі медіація має розглядатися не лише як спосіб примирення сторін. Потрібно розуміти, що очікуваний результат виконання медіатором своїх повноважень полягає не лише у складанні угоди між потерпілою і обвинуваченою стороною, а й усвідомленні правопорушником факту вчинення ним протиправного діяння, повному відшкодуванні завданих ним збитків або усуненні заподіяної шкоди. З огляду на зазначене стає питання щодо необхідності наявності спеціальних вмінь та навичок, якими повинен володіти медіатор, залучений до кримінального провадження. Також відкритим залишається питання щодо самої процедури залучення медіатора, оскільки цей момент також законодавчо не визначено.

На теперішній час існують певні проблемні питання застосування медіації, у тому числі, у кримінальному процесі та при вирішенні спорів в адміністративному судочинстві. Законодавча процедура процесу медіації, методи та механізми її застосування ще потребують наукового опрацювання, внесення доповнень до нормативно-правових актів та певних змін, прийняття нових законів та підзаконних актів які у своїй сукупності сформулюють систему правового регулювання медіації.

Однак, як показує світова та європейська практика, Інститут медіації має свої суттєві переваги, насамперед, дає змогу сторонам конфлікту без судового розгляду мирно врегулювати спір, при цьому не позбавляє можливості звертатися до суду для реалізації права на правосуддя.

У своєму дисертаційному дослідженні Токарева К. С. приходять висновку, що процедура медіації є більш гнучка, на відміну від процедур судового розгляду, які є чітко регламентованими процесуальним законодавством. Соціальний інститут медіації формує певну систему цінностей та етичних норм, зменшує рівень конфліктності, закріплює у суспільстві певні соціальні норми та моделі поведінки. Розвиток та розповсюдження технологій медіації інтегрують соціальний зразок поведінки для членів суспільства, який полягає у мирному врегулюванні спорів, прагненні до ефективного, добровільного та конфіденційного співробітництва. Медіатор може керувати процесом вирішення конфлікту (спору), відповідно до побажань сторін або з урахуванням специфіки спору на власний розсуд відповідно до своїх знань та досвіду [7].

Отже, медіація має стати дійовим способом вирішення конфліктів і спорів. Ухвалення Закону «Про медіацію» створило правове підґрунтя для ефективного застосування медіації в Україні. Запровадження інституту медіації позитивно впливатиме на правову культуру спілкування громадян, підвищить рівень довіри осіб до даного способу захисту, дозволить державі делегувати частку своїх повноважень в окремих галузях інститутам громадянського суспільства, розвантажить і оптимізує судову систему та спростить доступ до правосуддя.

1. Конституція України UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Кодекс адміністративного судочинства України UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n9685>.

3. Закон України «Про медіацію» UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1875-20#Text>.

4. Міністерство юстиції України UPL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/zakon-pro-mediatsiyu-vidkrivae-novi-mojlivosti-klientam-sistemi-bpd>.

5. Кримінальний процесуальний кодекс UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n3767>.

6. Кримінальний кодекс України UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n204>.

7. Токарева К. С. Адміністративно-правове регулювання медіації: сучасний стан та тенденції розвитку: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2021. 392 с.

Каміль ПРИМАКОВ

доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

Максим ЛИМАРЕНКО

здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Ще з зародження людства конфлікти переслідували та турбували людей по всьому світу. На жаль остаточно вирішити всі конфлікти через суд просто неможливо, тому була поставлена задача розробити найкращий інститут для їх вирішення без його втручання. Так і була створена медіація.

На сьогодні медіація є одним із найпоширеніших способів вирішення конфліктів. Що ж таке медіація? Медіація – структурована добровільна та конфіденційна процедура позасудового врегулювання спору (конфлікту), у якій медіатор (посередник) допомагає сторонам у розумінні їхніх інтересів та пошуку ефективних шляхів досягнення взаємоприйняттого рішення [1, с. 101]. Основною метою медіації є опрацювання конфлікту та пошук найбільш оптимального виходу з неї.

Важливим елементом медіації є бажання сторін на мирне врегулювання суперечності. Опоненти намагаються досягти домовленостей шляхом компромісу, Щоб досягти згоди, вдаються до допомоги медіатора – третьої сторони конфлікту, який не представляє жодну з сторін. Медіатор не наділяється яким-небудь правом, тому якщо сторони не дійдуть до згоди – нічого не буде вирішено.

Окрім того, важливо зазначити, що процедура медіації повинна мати повний конфіденційний характер. Тобто інформація яку отримав медіатор під час процесу не має бути розголошена без згоди сторін. Єдиним виключенням, що дозволяє оприлюднити інформацію є вимога закону [2].

Під час засідання медіатор мусить виконувати такі функції як:

- 1) оцінювання конфлікту (медіатор повинен оцінити ситуацію яка склалася між сторонами та ретельно її проаналізувати);
- 2) слухач (медіатор повинен вислухати усі сторони, спокійно вислухати інформацію та бути стриманим, не дивлячись на те співпадають його погляди з доповідачем чи ні);
- 3) організатор процесу (формує тон переговорів, підтримувати психологічний стан сторін тощо);
- 4) формувати альтернативні ідеї для пошуку компромісу;.
- 5) допомога в пошуках необхідної інформації;
- 6) допомога у створенні остаточних домовленостей між сторонами;
- 7) навчити сторони правилам поведінки під час процесу переговорів.

Подія, що поклала початок зародження медіації у Європі припадає на 1976 рік. Саме тоді відбулась конференція Р. Паунда з питання «Причини невдоволеності населення адмініструванням системи правосуддя в США». Розвитку сприяли такі причини як: висока вартість судових зборів, корумпованість суду та тривалість судового процесу. Безпосередньо у Європі закони про медіацію були прийняті лише у кінці ХХ- на початку ХХІ ст. [3]. До України медіація прийшла в середині 90-х років ХХст. та використовувалась у різних сферах цивільного судочинства (трудовах, сімейних, конфліктах). Бажаючи перейняти досвід західних партнерів, Україна робить спроби законодавчо врегулювати механізм медіації та надати йому інституційних рис. У 2015 році

було зареєстровано 4 законопроекти «Про медіацію». У листопаді 2016 року Верховною Радою України їх було прийнято за основу проекту закону «Про медіацію» [4].

Як відомо, наша судова система має певні недоліки (тривалість судових процесів, перезавантаженість судів, великі витрати під час судового процесу та втрата довіри з боку громадян до судової системи). Через подібні труднощі люди намагаються оминати судові процеси та намагаються вирішити свої конфлікти самостійно, що в решті-решт не призводить ні до чого або знову ж таки до судового процесу. Саме через ці проблеми медіація і є одним із найперспективніших способів вирішення конфліктних ситуацій у суспільстві. Адже, як було зазначено раніше, медіатори не наділені правом, а отже сторони нічого не втраять, якщо почнуть цей процес. Більше того, обравши медіацію замість суду суперники мають можливість самостійно вимірювати справедливість рішень та зберегти позитивні відносини зі своїм конкурентом.

На цей момент відбувається так зване «вбудовування» інституту медіації в судову систему України. Не зважаючи на це, медіація не порушує вже перевірені часом інститути суду, а лише доповнює їх, при цьому не змінюючи. Уже сьогодні суд може рекомендувати метод медіації сторонам, але слід зауважити, що сторони мають повне право від цієї рекомендації відмовитись.

Підсумовуючи все вищесказане, можна сказати, що хоча медіація в Україні лише зароджується, вона вже має під собою міцний фундамент та потенціал для розвитку. Такі фактори, як неідеальність судової системи та витрати на її процес будуть лише підштовхувати людей до процесу медіації, що, на відмінну від першої, не буде їм нічим загрозувати.

1. Медіація у професійній діяльності юриста. За редакцією Наталі Крестовської, Луїзи Романадзе. Одеса, 2019 рік .462 с.

2. Боброва О.М. Відновне правосуддя. Особливості впровадження процедури медіації: європейський досвід / О.М. Боброва, О.О. Горова, В.В. Землянська, Н.М. Прокопенко. К.: Наш час, 2006. 164 с.

3. Землянська В. Аналіз практики судових та правоохоронних органів з впровадження процедури медіації в Англії, Бельгії та Німеччині. 2007 рік.

4. Закон України про медіацію від 17 грудня 2015 року №3665, URL : https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57463.

Владислав КУХАР

Святослав МАСЮК

курсанти факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

С. В. Корогод

викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
капітан поліції

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ В ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Світова практика застосування медіації свідчить, що медіація є досить ефективною формою для захисту, що цілком успішно функціонує поряд із судовим захистом.

Інститут медіації, що близько 20 років використовується провідними країнами світу, викликає усе більшу зацікавленість і в українському суспільстві. Проте, медіація на теренах нашої країни сприймається вкрай неоднозначно, як українськими спеціалістами у сфері права, так і суспільством. Який фактор впливає на це?

Відповідаючи на це складне запитання, слід виділити дев'ять основних несподіваних проблем, які заважають впровадженню та використанню медіації в Україні, а саме:

1. Відсутність норм законодавства, що послідовно та системно налагоджували б цю процедуру. Наразі, існує близько десяти законопроектів про медіацію, жоден з яких не набув чинності через змістовні вади, що стало предметом справедливої критики в професійному юридичному середовищі.

2. Невизначеність стосовно вибору концепції медіації, що потрібно запроваджувати в національне законодавство. Сьогодні в Україні не існує консолідованого бачення щодо того, яку з відомих концепцій обрати для запровадження у вітчизняне законодавство. Із цього приводу науковці діляться на два табори. Деякі підтримують концепцію судового посередництва (що є невід'ємною частиною судової процесуальної процедури), інші – автономну концепцію. Представники останньої концепції запевняють, що медіація має бути автономним способом вирішення юридичних спорів, а отже, вона має функціонувати паралельно із судовим захистом та не поглинатися тими чи іншими видами судочинства [1 с. 149-152].

3. Інерційне відношення суспільства до юридичного захисту переважно у вигляді судового захисту. У разі виникнення спору, на думку переважної більшості українців, його слід вирішувати через суд, переклавши відповідальність на суддю за прийняте рішення та залишивши за собою право його оспорювати, у разі неотримання очікуваного результату.

4. Низька довіра до цієї послуги, пов'язана із недостатньою обізнаністю населення щодо провідної ролі медіації. Проблематика полягає в тому, що велика кількість людей не мають уявлення стосовно існування примирної процедури, такої, наприклад, як медіація, і через це люди намагаються одразу вирішити проблемне питання через суд. Із метою вибудовування інформаційного іміджу медіації у суспільстві створюються окремі проекти, що фінансуються донорами з різних країн світу, але їх вплив є недостатнім. Окремою проблемою є недостатня координація зусиль щодо розвитку медіації. Зміст інформації розподілений за регіональним принципом нерівномірно – основні інформаційні потоки зосереджені у великих містах обласного значення, а вся районних центрах існує інформаційний вакуум [2, с. 17].

5. Менталітет суспільства, бажання однієї зі сторін задовольнити лише свої інтереси, не бажаючи йти на компроміс. Наразі більшість українців ще не розуміють різниці між медіацією та медитацією, медіумами, медіа і т. п., ментально не сприймають цей термін і втрачають можливість зменшувати кількість конфліктів і перетворювати проблему на шанс. Відсутність бажання суспільства знайти рішення, що буде підходити обом сторонам конфлікту, спричиняє використання традиційного змагального вирішення спорів за допомогою правосуддя, яке сприяє напрузі юридичних конфліктів, а підсумкове судове рішення задовільняє інтереси лише однієї зі сторін.

6. Низький рівень правової культури населення, без якого неможливо провести реформи щодо запровадження певного правового інституту. Правова культура – це система правових цінностей, що відповідають рівню досягнутого суспільством правового прогресу й відображають у правовій формі стан свободи особи, інші соціальні цінності. Деякі вчені визначають, що правова культура – це система таких ідеальних елементів, що належать до сфери дії права та відображаються у свідомості та поведінці людей. На сьогодні відсутні прояви затребуваності та поширення медіації. Коли українці почнуть користуватися медіацією як варіантом швидкого вирішення конфлікту та спору, ось це і буде відображенням розвитку правової культури суспільства та готовності громадян до діалогу як з державою, так і між собою тощо [3, с. 264].

7. Відсутність фінансової підтримки з боку країни, оскільки будь-які реформи потребують чималих витрат. Для того, щоб поширити медіацію як процедуру врегулювання спору потрібно надати можливість конфліктуючим сторонам безоплатно спробувати вирішити конфлікт за допомогою медіації. Для цього потрібна фінансова підтримка держави, а саме покриття витрат на медіацію в рамках безкоштовної юридичної допомоги. Як приклад фінансової підтримки медіації з боку країни можна навести США, де медіація, що проводиться за обов'язковим приписом суду, здійснюється, переважно, за кошти держави, окрім виняткових випадків, визначених судом. Закони деяких штатів із цього приводу надають право суду встановлювати фіксовану вартість медіації.

8. Якість надання медіаторами своїх послуг. В Україні надання послуг медіації не

організовано централізовано, акцент робиться на самоврядуванні медіаторів. Це має місце, якщо існує жорсткий контроль якості. Зрештою, якість відіграє вирішальну роль для формування довіри серед широкої громадськості.

9. Монополія освітніх закладів, що готують медіаторів. У наш час в Україні досить невелика кількість навчальних закладів, особливо сертифікованих, де початківці мають змогу отримати знання та навички необхідні для практики медіації або підвищити кваліфікацію, яку вони вже мають. На сьогодні, медіація в Україні існує на засадах самоврядування без будь-якого спеціально визначеного законом статусу «обов'язковості».

Отже, системно-послідовне вирішення проблем, про які йшлося вище, дозволить запровадити в Україні ще одну прогресивну форму захисту прав та інтересів суб'єктів приватноправових відносин. Усебічне застосування медіаційного захисту, поміж інших позитивних наслідків, призведе також до підвищення ефективності судового захисту, адже значна кількість спорів вирішуватиметься в позасудових процедурах, що знизить завантаженість судів і дозволить їм концентруватися на тих категоріях спорів, які вирішити шляхом медіаційного посередництва неможливо.

1. Медіація у професійній діяльності юриста / за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса: Екологія, 2019. 462 с. URL : <https://www.legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2020/01/mediatsiya-u-profesijnij-diyalnosti-yurysta.pdf>.

2. Маан Б., Сергеева А., Сергеева С., Романадзе Л., Родченко В. Гар-Аналіз впровадження інституту медіації в Україні. 2020. с. 16-19. URL : <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/5f5/f7d/2a9/5f5f7d2a9b5cb356474501.pdf>.

3. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України, 2017. с. 264. URL : https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/tdp/navch_pos_tdp.pdf.

Катерина КУЦИК

старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ ПРИ ВРЕГУЛЮВАННІ ТРУДОВИХ СПОРІВ (КОНФЛІКТІВ)

Інтереси роботодавців і найманих працівників не завжди співпадають, тому природною є можливість зіткнення цих інтересів на будь-якій стадії трудових правовідносин. Розбіжності, що виникають між працівником (колективом працівників) і власником підприємства або уповноваженим ним органом із приводу застосування норм трудового законодавства призводять до виникнення трудових спорів (конфліктів). Їх причинами можуть бути як застосування законодавства про працю, так і встановлення чи зміна умов праці. Залежно від суб'єктного складу, трудові спори розділяють на індивідуальні та колективні, що, у свою чергу, впливає на особливості їх врегулювання.

Індивідуальні трудові спори є найбільш поширеним видом трудових спорів. Вони можуть вирішуватись безпосередньо у судовому порядку, що передбачено Конституцією України (ст. ст. 55, 124) та ст. 232 КЗпП України; у загальному порядку, шляхом звернення до комісії по трудових спорах чи суду (ст. 221 КЗпП України) або ж в особливому порядку, зумовленому специфічним суб'єктним складом спору.

Комісія по трудовим спорам є обов'язковим первинним органом із розгляду трудових спорів, що виникають на підприємствах, в установах, організаціях, за винятком спорів, зазначених у КЗпП України (трудова спори судів, прокурорсько-слідчих працівників, а також працівників навчальних, наукових та інших установ прокуратури, які мають класні чини, особливості розгляду яких встановлюються законодавством (ст. 222 КЗпП України); трудові спори, що підлягають безпосередньому розглядові у районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судах і вичерпний перелік яких міститься у ст. 232 КЗпП України). У ч. 2 ст. 224 КЗпП України законодавець визначив, що комісія по трудовим спорам розглядає трудовий спір, якщо працівник самостійно або

з участю профспілкової організації, що представляє його інтереси, не врегулював розбіжності під час безпосередніх переговорів із власником або уповноваженим ним органом. Виходячи з цього, постає питання – як мають відбуватися такі переговори на практиці та чи будуть вони ефективними? Імовірно, у цій ситуації працівник міг би звернутися за допомогою до посередника (медіатора), аби врегулювати спір ще на стадії виникнення та аби, в подальшому, відпала потреба звертатися до комісії по трудових спорах.

Тут варто зауважити, що деякі науковці розглядають комісії по трудових спорах як інструмент вирішення трудових спорів (конфліктів), що за своєю природою схожий на медіацію. Утім, на наш погляд, таке порівняння є не виправданим. Як аргумент можна навести той факт, що право на звернення до комісії по трудових спорах як спосіб врегулювання трудового спору доступне не усім суб'єктам трудових відносин. Відповідно до ч. 1 ст. 223 КЗпП України комісія по трудових спорах обирається загальними зборами (конференцією) трудового колективу підприємства, установи, організації з числом працюючих не менш як 15 чоловік. Зважаючи на те, що на українському ринку праці переважають мікропідприємства із нечисельною кількістю працюючих, то більшість працівників позбавлені можливості вирішити спір шляхом звернення до комісії по трудових спорах у зв'язку з відсутністю умов для утворення таких комісій. Водночас, відповідно до прийнятого Закону України «Про медіацію», медіація проводиться за взаємною згодою сторін медіації медіатором (медіаторами) та/або суб'єктом, що забезпечує проведення медіації, якого сторони обирають самостійно.

Порядок обрання, чисельність, склад і строк повноважень комісії визначаються загальними зборами (конференцією) трудового колективу підприємства, установи, організації, а кількість працівників у складі комісії по трудових спорах підприємства має бути не менше половини її складу. З огляду на викладене, можуть виникнути сумніви щодо неупередженості та об'єктивності цієї комісії. Окрім цього, ст. 223 КЗпП України встановлює, що організаційно-технічне забезпечення комісії по трудових спорах (надання обладнаного приміщення, друкарської та іншої техніки, необхідної літератури, організація діловодства, облік та зберігання заяв працівників і справ, підготовка та видача копій рішень і т. ін.) здійснюється власником або уповноваженим ним органом, що, у свою чергу, також може бути способом вчинення перешкод або здійснення впливу на роботу комісії по трудових спорах.

Конституція України, що гарантує право кожному громадянину звернутися до суду для захисту своїх порушених прав і врегулювання трудових спорів (конфліктів) не виняток. Однак, беручи до уваги навантаження на суди, чи може розраховувати сторона, що прагне врегулювати спір, на швидке його вирішення? Окрім того, вирішення трудових спорів у судовому порядку передбачає значні судові витрати для сторін, а також неможливість отримати рішення у короткі строки, знову ж таки, через перевантаженість судової системи. Також варто пам'ятати, що, відповідно до норм трудового законодавства, у разі, коли сторона спору виявить бажання звернутися до суду з метою його врегулювання, вона буде обмежена строками, які встановив законодавець. Так, відповідно до ст. 233 КЗпП України, працівник може звернутися із заявою про вирішення трудового спору безпосередньо до районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду в тримісячний строк з дня, коли він дізнався або повинен був дізнатися про порушення свого права; у справах про звільнення – у місячний строк із дня вручення копії наказу (розпорядження) про звільнення; для звернення власника або уповноваженого ним органу до суду в питаннях стягнення з працівника матеріальної шкоди, заподіяної підприємству, установі, організації, встановлюється строк в один рік із дня виявлення заподіяної працівником шкоди.

Також, не завжди сторона трудового спору задоволена ухваленим судовим рішенням, що зумовлює необхідність його перегляду у вищих судових інстанціях. На противагу цьому, з допомогою медіації сторони трудового спору (конфлікту) можуть вирішувати спори набагато швидше та якісніше – під час підготовки спільного рішення за допомогою медіатора вони будуть більш задоволені кінцевим рішенням, аніж кінцевим судовим рішенням, відтак відпаде потреба перегляду судового рішення вищою судовою інстанцією.

Розглядаючи медіацію як спосіб урегулювання трудового спору (конфлікту) варто зауважити, що сторона спору може звернутися за допомогою до медіатора на будь-

якому етапі врегулювання спору: до і після звернення до комісії по трудових спорах або до суду (наразі, як до судового розгляду, так і під час здійснення судового провадження по справі). Вважається, що медіатор (посередник) сприятиме забезпеченню переговорного процесу між сторонами та обранню конкретних шляхів і способів вирішення спору. До того ж, медіація збільшує ймовірність збереження нормальних стосунків між сторонами індивідуального трудового спору в майбутньому.

Варто окремо зупинитися на питанні вирішення колективних трудових спорів. Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 03.03.1998 № 137/98-ВР встановлює, що розгляд колективних трудових спорів (конфліктів) здійснюється примирною комісією або ж трудовим арбітражем. У разі потреби примирна комісія: залучає до свого складу незалежного посередника – визначену за спільним вибором сторін особу, яка сприяє встановленню взаємодії між сторонами, проведенню переговорів, бере участь у виробленні примирною комісією взаємоприйнятної рішення (ст. 10 Закону). Тож, як бачимо, чинне законодавство передбачає позасудовий порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів), підтвердженням цього загального правила є і судова практика (постанова Касаційного цивільного суду у справі № 479/58/19 від 29.05.2019 та постанова Великої Палати Верховного Суду № 916/2721/18 від 01.10.2019).

У контексті врегулювання колективних трудових спорів (конфліктів) варто згадати Національну службу посередництва і примирення, що створена для сприяння поліпшенню трудових правовідносин та запобігання виникненню колективних трудових спорів (конфліктів), їх прогнозування та сприяння своєчасному їх вирішенню. Представники Служби не беруть безпосередньої участі у врегулюванні спору, а рішення Служби мають рекомендаційний характер, проте умовно – вона виступає свого роду посередником між сторонами колективного трудового спору (конфлікту).

Новоприйнятий Закон України «Про медіацію» передбачає можливість проведення медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі трудових. Зокрема, медіація згадується виключно як інструмент вирішення індивідуальних трудових спорів. Так, у зв'язку із прийняттям Закону пропонується внести зміни до КЗпП України шляхом доповнення статтею 222¹ «Врегулювання трудових спорів шляхом медіації», гарантувавши можливість вирішення трудових спорів між працівником і власником або уповноваженим ним органом незалежно від форми трудового договору шляхом медіації відповідно до Закону України «Про медіацію» із урахуванням особливостей, передбачених КЗпП України. Водночас, жодним чином не згадано про можливість проведення медіації для вирішення колективних трудових спорів (конфліктів), що може бути цілком виправдано в умовах, коли розгляд спору примирною комісією чи трудовим арбітражем результату не дав, колективного звернення до суду чинне законодавством не передбачає, а проведення страйку – як крайнього заходу врегулювання конфлікту є недоцільним. Тому, на наш погляд, варто погодитись із думкою деяких теоретиків стосовно того, що, оновлюючи трудове законодавство та запроваджуючи медіацію при вирішенні індивідуальних трудових спорів, є сенс чітко прописати таку можливість і для вирішення колективних трудових спорів.

Слід також зазначити, що певні суперечності можуть виникати і під час обговорення та підписання колективного договору між трудовим колективом та роботодавцем. Закон України «Про колективні договори і угоди» у ст. 11 передбачає, що для врегулювання розбіжностей під час ведення колективних переговорів сторони використовують примирні процедури. Якщо у процесі переговорів сторони не дійшли згоди з незалежних від них причин, то складається протокол розбіжностей, до якого вносяться остаточно сформульовані пропозиції сторін про заходи, необхідні для усунення цих причин, а також про строки відновлення переговорів. Протягом трьох днів після складання протоколу розбіжностей сторони проводять консультації, формують із свого складу примирну комісію, а у разі недосягнення згоди звертаються до посередника, обраного сторонами. Примирна комісія або посередник за термін до семи днів розглядає протокол розбіжностей і виносить рекомендації щодо суті спору. У такому випадку, що сформована примирна комісія, що обраний посередник – не є сторонніми особами, а це може викликати сумніви в їх об'єктивності при врегулюванні спірної ситуації, тому у даному випадку також можна розглядати можливість

проведення медіації із залученням спеціально підготовленої нейтральної, незалежної, неупередженої фізичної особи, яка проводить медіацію.

Враховуючи викладене, медіація може бути дієвим інструментом для вирішення трудових спорів (конфліктів) – як індивідуальних, так і колективних. Хоча чинним трудовим законодавством України передбачені способи врегулювання трудових спорів, втім, це не забороняє застосовувати медіацію як альтернативу. З цією метою варто популяризувати таку процедуру серед суб'єктів трудових відносин, а для її активного та ефективного застосування передбачати можливість її застосування у трудових або колективних договорах.

Андрій КУЧУК

професор кафедри права
та методики викладання правознавства
Сумського державного педагогічного
університету ім. А.С.Макаренка,
доктор юридичних наук, професор

МЕДІАЦІЯ В УКРАЇНІ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ

Уже більше двадцяти років як Україна обрала для себе вектором розвитку розбудову правової держави. Як відомо, однією з визначальних ознак правової держави є особливе становище в такій державі судових органів. Пов'язане це з тим, що саме суд є тим органом, що охороняє людські права. Окрім цього, варто також відзначити, що суд виступає арбітром, що розв'язує правовий конфлікт між учасниками суспільних відносин.

Водночас, не можна не відзначити, що аналіз статистики звернень до Європейського суду з прав людини (у розрізі статей Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, на порушення яких скаржаться заявники) доволі чітко вказує на системні порушення в діяльності судових органів в Україні, що не дозволяє ефективно реалізовувати право людини на справедливий суд.

У означеному контексті не можна не відзначити також наявність такої проблеми як тривалість судового розгляду в Україні.

Так, ще на початку 2000-х років О. Бартовщук відзначала наступне: «Аналіз предмету скарг, поданих проти України, свідчить, що переважна кількість скарг стосується надмірної (нерозумної) тривалості досудового слідства, судового розгляду чи виконання рішень національних судів та відсутності правових засобів для вирішення цієї проблеми на національному рівні» [1]. Додам, що і нині ситуація мало відрізняється від описаної О. Бартовщук.

Наголошу, що різні держави запроваджують різноманітні засоби для забезпечення права людини на справедливий розгляд справи та прийняття справедливого рішення. Зокрема, приділяється значна увага і позасудовому вирішенню юридичних конфліктів, які дозволяють «розвантажити» судову систему. Одним із таких ефективних засобів є медіація.

Як наголошує Девід Майкл Вон – Керівник Програми USAID «Нове правосуддя» – «у правовому житті сучасного суспільства звичні способи вирішення правових конфліктів не завжди є ефективними, оскільки, як правило, залишаються незадоволеними інтереси та потреби однієї, а то й обох сторін конфлікту. З іншого боку, усталена традиція звернення до державних органів з приводу кожного конфлікту призвела до перевантаження судів та адміністративних органів. Доброю альтернативою покращення доступу до правосуддя та зменшення навантаження на суди є застосування інших способів вирішення спорів, зокрема, медіації» [2, с. 10].

У цьому контексті варто вказати на український досвід запровадження медіації, коли, незважаючи на відсутність профільного закону, що визначав би процедуру медіації, надавав би правового характеру її результатам тощо, в Україні створено розгалужену мережу організацій медіаторів, реєстр медіаторів тощо.

Водночас, не можна не відзначити і того, що 16 листопада 2021 року було прийнято Закон України «Про медіацію», що можна розцінювати як перспективний крок

у розвитку медіації в Україні.

Прийнятий проект Закону серед іншого передбачає такі важливі аспекти медіації:

– принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою;

– повноваження медіатора, а також сторін медіації, порядок проведення медіації, вимоги до договору про медіацію та до угоди про врегулювання конфлікту (спору) за результатами медіації;

– медіація не проводиться у конфліктах (спорах), що впливають чи можуть вплинути на права і законні інтереси третіх осіб, які не є учасниками цієї медіації [3].

Прийнятий Закон про медіацію може стати основою ефективного функціонування системи медіації в Україні як способу позасудового розв'язання правового конфлікту, що зможе розвантажити судову систему, забезпечуючи доступ людини до правосуддя та підвищуючи ефективність судового розгляду справ.

1. Бартовшук О. Судовий розгляд в розумні строки: мрії чи реальність? URL https://minjust.gov.ua/m/str_6788.

2. Медіація у професійній діяльності юриста / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.] ; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса: Екологія, 2019. 456 с.

3. Інформаційне управління Апарату Верховної Ради України. Прийнято Закон «Про медіацію». URL : <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/216385.html>.

Дар'я ЛАВРЕНКО

викладач кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ МЕДІАЦІЇ У СФЕРІ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

Вирішення суперечок у сфері адміністративної юстиції залишається актуальним і під час здійснення судово-правової реформи в Україні, що полягає, зокрема, у внесенні змін до Конституції України, прийнятті нових процесуальних кодексів та Закону України «Про судоустрій і статус суддів», що спрямовані на впорядкування відносин сторін правових конфліктів. Судова влада є одним із основних гарантів дотримання та реалізації правових положень, адже саме розв'язання правових конфліктів через рішення суду є універсальним засобом правового захисту прав і свобод як громадян, так і юридичних осіб. Проте статистика прийняття судових рішень, завантаженість судів і тривалість розгляду судових суперечок свідчать про те, що вирішення правових конфліктів, а особливо в адміністративному праві, через органи судової влади не може бути єдиним способом подолання правових суперечок. Сьогодні тема альтернативного способу врегулювання спорів все жвавіше обговорюється науковим колом юристів-правників, оскільки наслідок знаходить власне доктринальне закріплення в науковій літературі. Але, на законодавчому рівні досі немає єдиного комплексного нормативно-правового акту для регулювання такої процедури вирішення спору як медіація, що є підвидом альтернативних способів регулювання спору.

Радою Європи, як провідною міжнародною організацією, Україні було рекомендовано зробити кроки в процесі реформування законодавчої бази, зокрема йдеться про рекомендації та керівні принципи, що було викладено в наступних документах:

1. Рекомендації щодо медіації в сімейних справах Rec (98);
2. Рекомендації щодо медіації в кримінальних справах Rec (99) 19;
3. Рекомендації щодо медіації в цивільних справах Rec (2002) 10;
4. Рекомендації щодо альтернативного судового розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами – приватними особами (адміністративні справи) Rec (2001).

Застосування медіації в сімейних, кримінальних та цивільних справах не є чимось новим для міжнародної спільноти, адже певним чином вже наявні надбання та досвід із

урегулювання таких спорів, однак питання адміністративного судочинства та альтернативного регулювання спорів у ньому залишаються досить дискусійними.

Відповідно до законодавства України, процедура врегулювання спору за участю судді в адміністративному судочинстві регулюється положеннями глави 4 розділу II Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) [1]. Так, відповідно до ч. 1 ст. 184 КАСУ врегулювання спору за участю судді проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті. Згідно зі ст. 180 КАСУ в підготовчому засіданні суд зобов'язаний з'ясувати, чи бажають сторони вирішити спір шляхом примирення або звернутися до суду для проведення врегулювання спору за участю судді, а також за наявності згоди сторін встановити строки та порядок такого врегулювання спору. Відповідно до ч. 2 ст. 184 КАСУ проведення врегулювання спору за участю судді в адміністративному судочинстві не допускається: 1) в адміністративних справах, визначених главою 11 розділу II КАСУ, за винятком справ, визначених статтею 267 цього Кодексу, та типових справ; 2) у випадку вступу у справу третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору [1].

Як ми можемо бачити, в адміністративно-правових спорах провадиться врегулювання спору за участі судді як альтернатива судовому процесу, однак це не є медіацією, зважаючи на ряд відмінностей:

1. Суб'єктний склад: (суддя/медіатор/посередник);
2. Документальне оформлення результату: (ухвала/угода про результати медіації);
3. Процедура проведення;
4. Цінова політика: (платно/безплатно);
5. Загальні засади проведення процедури.

Регулювання адміністративно-правових спорів потребує доктринальних та законодавчо інших підходів, адже дані спори варто розглядати через призму публічності (публічного права). Основа адміністративного спору – це фактична сторона правового конфлікту, що означає різні за своєю правовою дією обставини конфліктної ситуації [3].

Європейська хартія про місцеве самоврядування визначає, що місцеве самоврядування – це право і реальна здатність органів місцевого самоврядування регламентувати значну частину публічних справ і управляти ними, діючи у рамках закону, під свою відповідальність і в інтересах місцевого населення [4].

Інакше кажучи, беручи до уваги такі особливості публічно правового впорядкування суспільних відносин, можна зробити акцент на частковій немедіабельності таких спорів, саме через суб'єктний склад таких правовідносин, що надалі зумовлює певні труднощі в досягненні головної мети альтернативного вирішення спорів — вирішення конфлікту.

Отже, медіація в адміністративному судочинстві стосується саме не загально визнаного міжнародного зразка проведення процесу медіації, зважаючи на те, що відрізняється колом суб'єктів, власне їх повноваженнями, та документальним оформленням. Але, окрім цього має конче необхідне значення для становлення й розвитку медіабельності адміністративного спору, всієї правової спільноти держави, пересічних громадян і міжнародних практиків, адже виступає джерелом досвіду для подальшого розвитку даного виду альтернативного врегулювання спору.

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 № 2747-IV (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2020 Ст. 446.

2. Міжнародні стандарти у сфері судочинства. Київ: Істина, 2010. 488 с.

3. Боженко Н. В. Поняття та ознаки адміністративно-правового спору. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1, т. 1. С. 69-71.

4. Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування: Закон України від 15.07.1997 р. № 452/97-ВР. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z970452.html.

Нікіта ЛАВРИК

курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

к.ю.н., доц. **О.О. Круглова**

доцент кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

НЕОБХІДНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ У ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО

Спори відіграють важливу роль у житті кожної держави, не виключенням виступає й Україна, саме тому дуже важливим аспектом законодавства є саме їх врегулювання. Відтак ми повинні зазначити, що найбільша кількість спорів відбувається у цивільному судочинстві та їх кількість постійно зростає, коли кількість суддів не збільшується, що безперечно призводить до їх перевантаження. Саме тому важливе значення для кожної країни виступає позасудове врегулювання спорів.

Вивчаючи дану тематику, ми повинні наголосити, що медіація виступає досить розповсюдженим явищем для багатьох країн світу, в той час як в нашій державі дані методи врегулювання спору виступають відносно молодими й не розвинутими.

Відтак, вивчаючи вітчизняне законодавство з даного питання, ми можемо дійти висновку, що на сьогодні досі відсутнє законодавче закріплення поняття медіації, звісно ми не можемо не звернути увагу на проект закону України «Про медіацію», проте даний нормативний акт вже давно необхідно було прийняти чого досі нажалі не зробили [1].

Відтак, відповідно до зазначеного вище нормативного акту, ми повинні зауважити, що в ньому поняття медіація трактується так: «це добровільне позасудове врегулювання спору за допомогою третьої особи, що виступає медіатором».

До того ж, необхідно наголосити, що у проекті закону нам також надається визначення, хто саме може виступати медіатором під час позасудового вирішення спору. З цього випливає важливість прийняття цього закону, адже він урегулює недоліки у сучасному законодавстві з даного питання.

Також ми повинні зауважити, що, відповідно до статті 49 Цивільно-процесуального кодексу України, сторони мають завершити розгляд провадження у разі підписання мирової угоди на будь-якому етапі судового розгляду справи [2].

Виходячи з цього, ми розуміємо, що таке право сторін не зовсім відповідає поняттю медіації, адже медіація відбувається у позасудовому порядку. Саме тому ми наголошуємо на необхідності зміни законодавства у цьому аспекті на більш коректне формулювання, або ж додати норму права, котра б регулювала сам позасудовий розгляд справи.

Вивчаючи дане питання, ми також повинні акцентувати увагу на тому, що у законодавстві нашої держави відсутнє визначення процесуального статусу мирової угоди, встановленої за допомогою медіації. Саме тому ми наголошуємо на необхідності визначення процесуального статусу такого рішення, адже без його закріплення не можливо визначити наслідки застосування медіації для цивільного судочинства.

Відтак, ми можемо дійти висновку, що на сьогодні виникає нагальна необхідність прийняття Закону України «Про медіацію» у якому б було врегульовані питання, котрі не розглядаються законодавцем у вже існуючих нормативно-правових актів.

1. Закон України Про медіацію : проект закону, від 19.05.2020, № 3504 URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=3504&skl=10.

2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004, № 1618-IV, поточна редакція 05.08.2021 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#top>.

Андрій ЛАПКІН
доцент кафедри судоустрою
та прокурорської діяльності
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, доцент

ПРОКУРОРСЬКА МЕДІАЦІЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю розширення практики застосування медіації у кримінальному провадженні, а також визначення ролі прокурора у цьому процесі. Чинне законодавство України не лише не передбачає залучення прокурорів до примирювальних процедур, а й дистанціює їх від цього процесу, забороняючи брати участь у проведенні домовленостей стосовно угоди про примирення (ч. 1 ст. 469 КПК України). Водночас, такий підхід не є аксіоматичним, тому заслуговують на увагу альтернативні моделі, які передбачають активне залучення прокурорів до проведення медіації.

Передусім необхідно звернути увагу на те, що участь прокурорів у застосуванні медіаційних процедур у кримінальному провадженні цілком відповідає міжнародним стандартам. Так, у Керівних принципах до Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № R (99) 19 від 15 вересня 1999 р. про процедуру примирення у кримінальних справах вказується на те, що прокурори відіграють важливу роль у розвитку медіації. Вони мають бути у змозі надавати інформацію, проводити спеціальні інформаційні заходи з питань медіації та, коли це є можливим, пропонувати потерпілим і/або правопорушникам скористатися медіацією і/або передавати справи на медіацію. Відповідно до Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи CM/Rec (2018) 8 про відновне правосуддя в кримінальних справах від 03 жовтня 2018 р. прокуратура належить до органів кримінальної юстиції, що покликані реалізовувати відновне правосуддя. Згідно із п. 40 Висновку Консультативної ради європейських прокурорів № 2 (2008) стосовно альтернативних кримінальному переслідуванню заходів, посередництво та примирення у кримінальних справах може успішно імплементуватися, де це прийнятно, разом із альтернативними кримінальному переслідуванню заходами.

Аналіз іноземного досвіду свідчить, що прокурор є обов'язковим суб'єктом примирювальних процедур, залежно від ступеню залучення до яких виділяють: (1) делеговану медіацію; (2) медіацію у межах повноважень прокуратури; (3) комбіновану модель [1, с. 431]. Відповідно до першої (США, Польща), прокурор, взаємодіючи із потерпілим та обвинуваченим, ініціює процедуру медіації як альтернативу кримінальному переслідуванню та оцінює її результати, приймаючи рішення, що впливають на правову долю кримінального провадження. Наприклад, у США, законодавство яких не поділяє угоди на види залежно від наявності у справі потерпілого, перед укладенням угоди прокурор проводить роз'яснювальну роботу з потерпілим [2, с. 180]. У Польщі процеси медіації реалізуються під контролем прокурора незалежними посередниками-медіаторами, але сам прокурор участі у них не бере [3, с. 256]. Відповідно до другої, прокурор безпосередньо реалізує процес медіації. Заслуговує на увагу досвід Бельгії, де прокуратура забезпечує відбір і підготовку справи до медіації, проводить її (шляхом слухання справи у кабінеті прокурора) та контролює виконання, приймаючи рішення про припинення кримінального переслідування або його здійснення в загальному порядку. Задля цього у прокуратурах існує спеціальна прокурорська посада – першого помічника прокурора, відповідального за проведення медіації, а також спеціальні посади радників з медіації, на які приймаються юристи-кримінологи, та їх помічників – спеціалістів у галузі соціології, які вживають безпосередніх заходів щодо примирення потерпілого і особи, що має зазнати кримінального переслідування [4, с. 168]. Комбінована модель, на думку дослідників, має місце у Франції, де прокурор має право до винесення рішення про видання публічного позову і за згодою сторін прийняти рішення про проведення медіації, якщо він вважає, що такий захід забезпечить відшкодування шкоди, завданої потерпілому, покладе кінець конфлікту та сприятиме виправленню особи, яка вчинила злочинне діяння. До того ж, прокурор або самостійно

намагається вжити заходів для примирення сторін, або передає справу спеціально для цього призначеній фізичній чи юридичній особі [1, с. 432].

Концептуально участь прокурора в укладенні угод про примирення не суперечить призначенню цього інституту, адже суспільство й держава в будь-якому випадку залишаються стороною кримінально-правового конфлікту. Надання потерпілому повноваження одноосібно вирішувати його долю шляхом укладення угоди є проявом делегування йому публічних за своєю природою повноважень. Таким чином, укладення угоди про примирення завжди стосується інтересів суспільства. Зважаючи на це, залучення прокурора до кримінального провадження на підставі угоди про примирення є цілком можливим і виправданим [5, с. 869].

Свого часу на долучення прокурорів до практичного застосування медіації у кримінальних справах, як на судових, так і на досудових стадіях провадження, розширення сфери застосування вказаних процедур, подолання консервативної психології прокурорів, їх орієнтування на альтернативне вирішення відповідних справ та спонукання до виявлення ініціативи у цьому питанні спрямовував лист Генерального прокурора України № 09/1-233вих-08-236кв від 01.08.2008. На жаль, його приписи так і не були повністю впроваджені до практики. Водночас, залучення прокурора до процесу примирення осіб має декілька позитивних аспектів, зокрема: 1) у прокурора є усі необхідні організаційні важелі, щоб провести зустріч потерпілого з обвинуваченим і запропонувати їм дійти примирення, що може відбуватися навіть у його кабінеті; 2) прокурор безпосередньо контролює законність процедури примирення, добровільність волевиявлення сторін та додержання інших умов, необхідних для настання передбачених законом правових наслідків примирення; 3) прокурор відразу оцінює результати примирення та приймає рішення щодо застосування передбачених законом правових наслідків.

Варто звернути увагу на певне поширення укладення угод про примирення з ініціативи осіб, які здійснюють кримінальне провадження, що у судовій практиці веде до відмови у їх затвердження. Однак, на наш погляд, таку ситуацію варто сприймати не як недолік, із яким треба боротися, а як об'єктивну дійсність, що потребує нормативного врегулювання. Зважаючи на це, у науковій юридичній літературі висловлюються пропозиції більш широкого залучення прокурорів та інших органів, що ведуть процес, до процедур примирення у кримінальному провадженні, які заслуговують на сприйняття й підтримку законодавця.

На думку Г. Тюріна, участь прокурора у процедурі примирення має такі складові: 1) інформування сторін про можливість примирення; 2) прийняття рішення про початок переговорів і призупинення задля цього строків досудового розслідування; 3) організація зустрічей між потерпілим і підозрюваним, обвинуваченим; 4) присутність під час проведення переговорів з метою контролю їх законності та надання сторонам необхідної юридичної та іншої допомоги у досягненні згоди; 5) підготовка проекту угоди про примирення, роз'яснення сторонам її змісту; 6) посвідчення факту укладення угоди, доручення її до обвинувального акта і направлення їх до суду для затвердження даної угоди; 7) участь у судовому розгляді угоди про примирення; 8) контроль за виконанням угоди про примирення [6, с. 198]. На наш погляд, у діяльності прокурора в процесі медіації можна виділити чотири основні компоненти: 1) ініціювання досягнення примирення між сторонами; 2) організаційне та процесуальне сприяння процесу домовленостей; 3) забезпечення виконання результатів домовленостей в аспектах їх впливу на кримінальне провадження, а також повного і своєчасного виконання.

Опоненти прокурорської медіації вказують, що обов'язок примирення недоцільно покладати на службових осіб, оскільки губиться живий зв'язок із громадою, що є важливим для реабілітації правопорушника [7, с. 221]. Проте, навряд чи діяльність медіатора буде мати більшу громадську підтримку чи визнання, ніж прокурора. Окрім того, помилковим у даному підході є однобічна орієнтація на забезпечення інтересів правопорушника, оскільки медіація – це двосторонній процес, який має на меті передусім відновлення інтересів потерпілого, а не реабілітацію правопорушника. До того ж, за умови запропонованої нами моделі, додатковим позитивним стимулом для сторін є авторитет прокурора, як офіційної посадової особи, від якої безпосередньо залежить доля кримінальної справи, а перевагами такої моделі виступають її простота, дешевизна, оперативність і процесуальна визначеність, чого не можна очікувати від залучення до процесів примирення сторонніх осіб.

На думку Н. Турман, дотримання принципу об'єктивності при укладенні угоди про примирення можна досягнути у більш повному обсязі, якщо до процедури примирення залучити фахівця в даній справі, тобто медіатора [8, с. 114]. Із цим можна було б погодитися, адже прокурор як представник сторони обвинувачення має виражений процесуальний інтерес у справі, який полягає у притягненні винного до кримінальної відповідальності. Разом з тим, цей інтерес є суто публічним. Під час його реалізації прокурор підпорядковується вимогам об'єктивності й неупередженості, а тому не є виразником приватних інтересів жодної зі сторін медіації. Водночас, залучення до переговорів медіатора завжди містить ризики його упередженості, впливу на нього з боку сторін справи (передусім, сторони захисту) із метою домогтися більш вигідних для себе умов примирення, тощо.

Важливо наголосити й на тому, що в умовах відсутності в Україні належної організаційної системи медіації можливості залучення до кримінального провадження незалежного та кваліфікованого медіатора є обмеженими, а тому не відповідають реальній потребі у реалізації сторонами права на примирення. Відповідно, участь у цьому процесі прокурора видається кращим варіантом, аніж залишення потерпілого та підозрюваного без жодних процесуальних та організаційних можливостей досягти примирення.

Зважаючи на це, на сучасному етапі вважаємо виправданим запровадити в Україні елементи «прокурорської медіації» до повного сформування системи медіаційного забезпечення кримінального провадження. Після цього можна перейти до «делегованої моделі», зберігаючи широкі повноваження прокурора щодо прийняття рішення про передання справи на медіацію, контролю за додержанням прав сторін під час її проведенні та оцінки результатів з точки зору продовження кримінального переслідування або відмови від нього.

1. Білик Т., Гаврилюк Р., Городиський І. та ін. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник. За ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.
2. Шкелебей, В. А. Угоди про примирення й визнання винуватості в кримінальному процесі України та інших країн: порівняльний аналіз Національна академія внутрішніх справ. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2012. - 2012. №6 (85). С. 179-188.
3. Поліщук М. Я. Становлення медіації як альтернативного способу вирішення спорів: досвід Польщі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2013. Вип. 23, ч. 1, т. 1. С. 255-258.
4. Туманянц А. Р. Медіація в сучасній європейській практиці: досвід Франції й Бельгії. *Проблеми законності*. Вип. 90. С. 166-170.
5. Лапкін А. В. Прокурор у кримінальному провадженні: теоретичні, правові та організаційно-методичні проблеми : монографія. Харків : Право, 2020. 1304 с.
6. Тюрін Г. Є. Організаційно-правові основи участі прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2017. 250 с.
7. Кучер В. О. Процесуальні можливості забезпечення захисту прав та законних інтересів потерпілого за допомогою медіації у кримінальному судочинстві України. *Проблеми забезпечення конституційних прав громадянина в кримінальному судочинстві: Матеріали наук.-практ. конф. 26 жовт. 2007 р. Львів: держ. ун-т внутр. справ, 2008. С. 219-221.*
8. Турман Н. Процесуальний статус та роль медіаторів при укладенні угод у кримінальному провадженні. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. №. 4. С. 113-117.

Юлія ЛЕБЕДЄВА

викладач кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ МЕДІАЦІЇ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Потужні глобалізаційні процеси та процес євроінтеграції зумовлюють необхідність приведення українського законодавства у відповідність до законодавства передових країн світу. У даному аспекті, на увагу заслуговує нормативно-правове регулювання альтернативного вирішення публічно-правових спорів в

адміністративному судочинстві.

Європейським Союзом напрацьовано низку стандартів із проведення медіації в адміністративних справах. Такі акти доцільно поділити на загальні, до яких належать: резолюція від 02.03.1978 № (78) 8 щодо юридичної допомоги та консультацій [1]; рекомендації від 14.05.1981 № R (81) 7 відносно шляхів полегшення доступу до правосуддя (якою запропоновано заохочувати застосування примирення сторін і медіацію) [2], від 16.09.1986 № R (86) 12 щодо заходів з попередження і зменшення надмірного робочого навантаження в судах [3], від 12.05.2004 № R (2004) 6 щодо вдосконалення національних засобів правового захисту [4].

До спеціально-галузевих належать Рекомендація від 05.09.2001 № R (2001) 9 щодо альтернативного судового розгляду спорів між адміністративними органами і сторонами – приватними особами (адміністративні справи) (ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 762 засіданні заступників міністрів 05.09.2001 р.) [5]; та Керівні принципи від 07.12.2008 № 15 для кращого виконання наявної Рекомендації щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами – приватними особами), прийняття яких виявилось обумовленим дотриманням прав людини та навантаженням на судову систему (ухвалено Європейською комісією з ефективності правосуддя 07.12.2007 р.) [6].

Впровадження медіації в адміністративній юстиції країн Євросоюзу демонструє, що раціонально побудована система правової медіації стає додатковим ефективним механізмом захисту прав громадян та юридичних осіб, сприяє вдосконаленню правової держави та принципу поділу влади.

Щодо України, показовою є діяльність проекту ЄС «Pravo-Justice», що ініціює розвиток медіації в країні. Як зазначають експерти проекту, медіація в адміністративних спорах має свої особливості з урахуванням яких, найбільш перспективними для медіації є спори за участю органів місцевого самоврядування, які зацікавлені в мирному вирішенні спорів та мають необхідні повноваження. Зокрема, для пілотування пропонуються такі категорії справ: оскарження рішень щодо тарифів на житлово-комунальні послуги, передачі комунальної власності, отримання дозволів, передачі землі у власність або в оренду та деякі інші [7].

Окрім того, завдяки процедурі медіації можуть бути вирішені суперечки, пов'язані з діяльністю приватних юридичних професій, а саме нотаріусів та приватних судових виконавців. Це можуть бути суперечки з приводу державної служби та звільнення, захисту права на доступ до публічної інформації, стягнення податкової заборгованості тощо.

Серед існуючих моделей медіації експерти виділяють медіацію в судовому порядку. Ця модель передбачає створення посередницького центру з акредитованими зовнішніми посередниками на базі суду. Утім, ефективне використання медіації в адміністративних спорах вимагає створення відповідної законодавчої бази, зокрема прийняття законів про медіацію та адміністративну процедуру [7].

Доцільно зазначити, що згідно з положеннями статті 3 законопроекту «Про медіацію» № 3504, його дія поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) [8]. Тобто запропонована редакція по проекту Закону не обмежує застосування медіації лише приватними сферами і поширюється на адміністративні правовідносини.

Головним юридичним управлінням апарату Верховної Ради України було напрацьовано більше 20 змістовних зауважень до тексту законопроекту, до яких наприклад належить те, що положення останнього не визначають особливостей проведення процедури медіації залежно від того, коли вона проводиться – до подання позову (заяви) до суду чи вже під час судового провадження чи виконання рішення тощо; визначення термінів «медіатор» (пункт 2 частини першої статті) та «медіація» (пункт 4 частини першої статті) надаються без урахування визначення цих термінів у статті 3 Директиви 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради з певних аспектів медіації у цивільних та комерційних справах. Крім того, використане у терміні «медіація» формулювання «структурована процедура» потребує додаткового розкриття.

Міститься низка зауважень щодо змістовного розкриття принципів за якими здійснюватиметься процедура [9].

Крім того, оскільки міжнародні та європейські стандарти щодо медіації є різними, в проєкті мають бути виписані особливості проведення медіації з урахуванням специфіки тих спорів, про які йдеться. Так, у законопроекті не враховано положень Рекомендацій Ради Європи в галузі адміністративного судочинства та адміністративного права, згідно з якими інститут примирення сторін буде дієвим, якщо:

- передбачати можливість судового контролю під час примирення сторін;
- передбачити дотримання принципів рівності та безсторонності;
- передбачати забезпечення сторін у спорі відповідною інформацією про можливість використання процедури примирення;
- забезпечувати незалежність і безсторонність судді;
- гарантувати справедливість відповідної процедури, забезпечуючи, зокрема, повагу до прав сторін у спорі та дотримання принципу справедливості;
- гарантувати, наскільки це є можливим, прозорість використання процедури примирення та певний рівень свободи розсуду;
- забезпечувати виконання рішень, досягнутих шляхом використання процедури примирення;
- передбачити можливості для завершення процедури примирення в межах розумного строку, встановлюючи для цього відповідні граничні терміни чи інші умови.

Підсумовуючи, варто зазначити, що здійснення медіації в адміністративних справах матиме низку позитивних наслідків, до яких слід віднести розвантаження судової системи, уникнення тривалих судових розглядів і демонстрація того, що держава готова шукати додаткові шляхи вирішення спорів. Утім, ефективне використання медіації в адміністративних спорах вимагає створення відповідної законодавчої бази, зокрема прийняття законів про медіацію та адміністративну процедуру.

1. Resolution (78) 8 of the Committee of Ministers to Member States on legal aid and advice. URL : http://www.whiplashinfo.se/EU/resolutioner/78_8/resolution_78-8.htm.

2. Recommendation № R (81) 7 of the Committee of Ministers to Member States on measures facilitating access to justice: Adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 14 May 1981. URL : <http://www.euromed-justice-iii.eu/document/coe-1981-recommendation-n°-r-81-7-committee-ministers-member-states-measures-facilitating>.

3. Recommendation of 16.09.1986 № R (86) 12 of the committee of ministers to member states concerning measures to prevent and reduce the excessive workload in the courts. URL : <https://www.legislationline.org/download/id/1482/file/599fb47a6edcf80759cf02aabaf5d9b7.pdf>

4. Recommendation Rec R (2004) 6 of the Committee of Ministers to member states on the improvement of domestic remedies. URL : <https://rm.coe.int/16805dd18e>.

5. Recommendation Rec (2001) 9 of the Committee of Ministers to member states on alternatives to litigation between administrative authorities and private parties: of 05.09.2001. URL : <https://rm.coe.int/16805e2b59>.

6. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). Guidelines for a better implementation of the existing Recommendation on alternatives to litigation between administrative authorities and private parties: of 07.12.2007. URL : <https://rm.coe.int/1680747683>.

7. Pravo-justice. European Justice For Ukraine. Presents the Draft Report on Mediation in Administrative Disputes. URL : <https://www.pravojustice.eu/post/projekt-yes-pravo-justice-presentuvav-projekt-zvitu-z-mediaciyi-v-administrativnih-sporah>.

8. Проєкт Закону України «Про медіацію»: від 19.05.2020 р. № №3504. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.

9. Зауваження Головного юридичного управління Апарату Верховної Ради України до проєкту Закону України «Про медіацію». До реєстр. № 3504 (друге читання) URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.

Олег ЛЕВІН
доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат історичних наук, доцент

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ: ДОБА КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Як зазначається у літературі, історію вирішення спорів взагалі можна розглядати як історію зміни співвідношення трьох основних її форм: насильницької (анти-правової), судової (за допомогою примусового відновлення порушеного права в судовому порядку) і примирювальної [1, с. 163]. Аналіз джерел дозволяє стверджувати, що врегулювання конфліктів шляхом залучення третьої особи-посередника не нове явище у правовій культурі країн світу та України, зокрема.

Характерні риси цього феномену почали своє формування ще на ранніх етапах виникнення людської цивілізації. В часи існування первісно-общинного ладу переважала насильницька форма вирішення спорів, яка взагалі не була обмежена. У процесі сутичок і збройних зіткнень, переможець нав'язував свою волю тому, хто зазнав поразки. Крім того, звичаї того періоду призводили до того, що суперечка між двома особами швидко переростала у суперечку між родинами, родами, племенами, що значно підвищувало її небезпеку.

Щодо існування традицій процедур примирення, тобто медіації, на території нашої держави, то найдавніші згадки можна знайти в джерелах права часів Київської Русі.

На теренах сучасної України перша згадка про інститут медіації закріплена у найдавнішому руському літописі «Повісті врем'яних літ», до складу якого входять положення договору 911 р. між Київською Руссю та Візантією. У договорі 911 р. між Київською Руссю та Візантією закріплені положення про право родичів вбитої особи на одержання відшкодування від злочинця. У постановах, договорах 944 р., міждержавних договорах Київської Русі з іноземними державами відшкодуванню підлягала особиста образа у вигляді побоїв та матеріальна шкода у вигляді викрадання чужого майна [2, с.21, 29, с. 313].

Як зазначає Н. Нестор, правові норми «Руської правди» закріплювали можливість заміни кровної помсти грошовим викупом за образу [3, с. 165].

Норми Руської правди не дають інформації про те, як, у який спосіб та за чиєю ініціативою відбувалося відшкодування завданої шкоди, і чи у такому випадку конфлікт було вичерпано чи ні. Натомість, практика примирення простежується у політичній історії Київської Русі. Прикладами попередження конфліктних ситуацій завдяки договірному врегулюванню відносин є такі інститути влади як співправління князів та князівські з'їзди (снеми).

Як відомо, після смерті Володимира Великого між його нащадками розпочалася братовбивча війна. Її завершення пов'язують із досягненням компромісу між Ярославом і Мстиславом, ініціатором якого виступив останній. Літопис руський так описує цю подію: «І послав Мстислав услід за Ярославом (посла) говорячи: «Сиди ти на столі своїм у Києві, оскільки ти еси старший брат, а мені хай буде ся сторона». Та не одважувався Ярослав у Київ іти, допоки вони оба (не) замирилися. І сидів Мстислав у Чернігові, а Ярослав у Новгороді, а в Києві сиділи мужі Ярославові» У 1026 р. «Ярослав зібрав воїв многих, і прийшов до Києва, і вчинив мир з братом своїм Мстиславом коло Городця (Пісочного). І розділили вони по Дніпру Руську землю: Ярослав узяв сю сторону. А Мстислав – ту. І стали вони оба жити в братолюбстві, і перестали усобиця і заколот, і була тиша велика у землі Руській».

У цьому уривку з літопису чітко вказано на процедуру укладення угоди про примирення: її ініціював Мстислав, а результатом став територіальний розподіл владних повноважень між братами-князями, що мав силу аж до смерті Мстислава. Цю зустріч Ярослава і Мстислава вважають першим князівським з'їздом.

Домовленість про збори; «стояння», тобто зайняття очікувальної позиції на місці

проведення з'їзду (зазвичай, це було село або невелике місто); обговорення питань, що виносились на з'їзд; укладення угоди (це було не завжди); спільний бенкет, інколи з роздачею подарунків [4, с. 299]. Процедура медіації у сучасних правових системах теж складається із цих стадій: ініціатива; угода про передачу справи на медіацію; попередні зустрічі; зустріч сторін; укладення угоди. Незвичною для сьогодення формою закріплення угоди про примирення було хресне цілування. Християнська релігія забороняла клятви як рудимент язичництва. Натомість цілування хреста на знак дотримання укладеної угоди, надання обіцянки розглядалось, по-перше, як символ миру та любові між князями, по-друге, як ритуал відвернення диявольських лестоців та ненависті [5, с. 108].

Таким чином ми бачимо, що ще з колиски України – Київської Русі постає проблема медіації, яку наші предки починали вирішувати дуже вчасно.

1. Давыденко Д. Л. Из истории примирительных процедур в Западной Европе и США // Вестник Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации : официальное ежемесячное печатное издание Высшего Арбитражного Суда РФ. 2004. № 1. С. 163–176.

2. Нестор Н. В. Правове регулювання примирення: історичний огляд. Держава і регіони. Сер.: Право. 2010. № 2. С. 165–168., Нестор Н. В. Перспективи розвитку інституту медіації в кримінальному судочинстві України: нормативно-правовий аспект. Форум права. 2010. № 3. С. 312–317.

3. Нестор Н. В. Правове регулювання примирення: історичний погляд / Н. В. Нестор // Держава та регіони. Серія : Право : наук.-вироб. журн. / Класич. приват. ун-т. Запоріжжя. 2010. № 2. С. 165–168.

4. Щавельов А. С. Процедура съезда князей / Восточная Европа в древности и средневековье: политические институты и верховная власть. М. : Институт всеобщей истории РАН, 2007. С. 297–301.

5. Стефанович П. С. Крестоцелование и отношение к нему Церкви в Древней Руси / П. С. Стефанович // Средневековая Русь : сб. науч. трудов. М. : Индрик., 2004. Вып. 5. С. 86–113.

Валерія ЛЕОНТЬЄВА

курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

к.ю.н. **К.Р. Резворович**

завідувач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЩОДО ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОЦЕДУРИ МЕДІАЦІЇ ЯК ОДНОГО ІЗ СПОСОБІВ ПОЗАСУДОВОГО ВИРІШЕННЯ СПОРУ

Питання впровадження Європейського досвіду в частині альтернативних методів вирішення правових спорів, що забезпечує оперативне та ефективне примирення сторін правового конфлікту, наразі є одним з найактуальніших питань для українського законодавства. В Україні дотепер формою захисту та відновлення порушених прав та інтересів фізичних та юридичних осіб залишається звернення до суду, що призводить до перевантаження судової системи і, як наслідок, затягування судового розгляду справи, зниження ефективності та можливості подальшого виконання та реалізації рішення суду.

Одним із таких альтернативних методів вирішення правових спорів є медіація. Термін «медіація» має походження від латинського слова *mediatio* (посередництво). Під медіацією слід розуміти добровільну, позасудову, конфіденційну, структуровану процедуру, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Першою країною, яка мала позитивний досвід впровадження інституту медіації, були Сполучені Штати Америки, де і законодавчо закріпили вперше інститут медіації при вирішенні справ, пов'язаних із

сімейними протиріччями та при встановленні опіки над дітьми. У Європі впровадження медіації розпочалось ще на початку 80-х рр. минулого століття. Зараз вона успішно розвивається в таких країнах, як Польща, Норвегія, Німеччина, Фінляндія, Австрія та Велика Британія [1].

Не можна стверджувати, що в Україні інститут медіації не є розвиненим, у нашій країні діють Українська академія медіації, Український центр медіації та багато інших самоврядних організацій та установ основною метою яких є навчання та підготовка медіаторів, підвищення їх кваліфікації. Однак нещодавно прийняли ЗУ «Про медіацію» від 16.11.2021, який закріпив сам термін «медіація», а також правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору). Для України, яка прагне вдосконалення та імплементації норм ЄС до національного законодавства, питання законодавчого врегулювання процедури медіації, на наше переконання, є нагальним. Законодавче врегулювання процедури медіації та саме визначення у нормативно-правових актах такого терміну, стало поштовхом для швидкого та ефективного розвитку інституту медіації загалом.

Проблемами впровадження інституту медіації до національного законодавства займалися такі науковці, як В. Баранова, Р. Безпальча, Є. Борисова, Г. Запара, Н. Гончарова, В. Мотиль, М. Дякович, В. Землянська, В. Комаров, Д. Подковенко.

На даний час, на нашу думку, існує декілька проблем, з якими може зіштовхнутись, зокрема, законодавець, при регламентації процедури примирення в законодавчих актах.

По-перше: і досі серед науковців та законодавців відсутня єдина думка щодо того, чи повинен процес медіації бути частиною судової процесуальної складової, що буде регулюватись нормами процесуального законодавства чи то медіація повинна бути відокремленим інститутом позасудового захисту прав та інтересів сторін, та як сам процес альтернативного врегулювання правового спору передувати судовому розгляду справи або навіть запобігати йому. Особисто наша думка полягає в тому, що інститут медіації повинен існувати відокремлено від судового процесу, але процесуальні питання проведення медіації мають знаходити своє відображення у чинному процесуальному законодавстві. Адже, процес медіації має бути доступним для сторін і у ході судового розгляду справи, у випадку, якщо сторони по справі будуть клопотати суд про надання часу для примирення.

По-друге: однієї із проблем на шляху до впровадження інституту медіації, ми вбачаємо недостатню проінформованість громадян України про наявність медіації, як одного із способів вирішення конфлікту між сторонами. Невисокий рівень правової культури та необізнаність про альтернативні методи досудового вирішення конфлікту можуть стати основним фактором, який перешкоджатиме розвитку медіації в Україні, адже громадяни будуть вирішувати правові спори і надалі шляхом звичного звернення до суду [2].

По-третє: проаналізувавши Закон України «Про медіацію», що 16.11.2021 року було прийнято ВР України, необхідно зазначити, що відсутній законодавчо визначений критерій для навчання медіаторів та вимоги для закладів та установ, які б такі навчання проводили. У тексті самого закону зазначено, що підготовку у сфері медіації здійснюють заклади освіти, а також організації, що забезпечують проведення медіації, суб'єкти господарювання незалежно від форми власності та організаційно-правової форми, що мають право надавати послуги у сфері медіації або організувати їх надання відповідно до законодавства [3]. Таке формулювання та відсутність вимог та критеріїв для навчання майбутніх медіаторів, на наше переконання, може стати однією з причин того, що у медіаторів просто будуть відсутні необхідні навички та знання для проведення якісної процедури медіації. Окрім того, відсутність єдиного державного реєстру медіаторів не дозволить проводити системний аналіз діяльності останніх та регулювати діяльність медіаторів. Беручи до уваги досвід Італії у питаннях медіації необхідно зазначити, що Провайдери послуг медіації повинні бути професійними та незалежними організаціями. Асоціації адвокатів мають право створювати власні Медіаційні організації. Медіаційні організації, внесені до Реєстру, мають право також пропонувати послуги медіації у режимі «онлайн». Плата за послуги медіатора не є фіксованою, а встановлюється залежно від репутації конкретного медіатора. Адвокат зобов'язаний інформувати свого клієнта про можливість звернутися до послуг медіатора. Для тих, хто звертається до медіації, передбачаються окремі податкові пільги [4]. Як ми бачимо, зарубіжний досвід

покаже нам необхідність чіткого законодавчого регулювання усіх питань медіації.

По-четверте: відсутність чітко сформованого та закріпленого у законі переліку документів, які формуються та складаються медіатором під час проведення медіації, відсутність чітко визначених строків та термінів проведення процедури примирення сторін може стати наслідком зниження ефективності процедури медіації, та як наслідок недійсність самої угоди за результатами медіації.

Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що медіація як один із ефективних способів позасудового вирішення правових спорів знайшла своє законодавче закріплення у багатьох країнах, кожна з яких застосовує самостійно обрану модель медіації [5]. В Україні процес упровадження процедури медіації буде залежати не лише від чіткого законодавчого урегулювання даної процедури, але і від готовності самого суспільства та громадян відступити від таких звичних судових процесів та за вирішенням спорів звертатись до медіаторів та процедури медіації. Україна ж, у свою чергу, повинна забезпечити ефективний процес ведення даної процедури та реалізації її на практиці шляхом застосування позитивного досвіду зарубіжних країн.

1. Цувіна Т.А. Впровадження інститут присудової медіації як перспективний напрямок реформування цивільного процесуального законодавства України. Збірник наукових праць Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства. 2017. С. 195-200

2. Ясиновський І. Г., Полтавський окружний адміністративний суд, Актуальні проблеми політики. 2015. Вип. 55. Актуальні проблеми політики. № 55. 2015. С. 260-267.

3. Прийнято Закон «Про медіацію». Юридична газета online: веб-сайт. URL : <https://yur-gazeta.com/golovna/priyunto-zakon-pro-mediaciju.html>.

3. Проект закону «Про медіацію» від 19.05.2020 року, URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.

4. Law# 69 dated 18 June 2009. URL : <http://www.parlamento.it/parlam/leggi/09069l.htm>

5. Мамницький В. Ю., Медіація в цивільному процесі та перспективи запровадження в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції* № 3, 2019. С. 59-63.

Лариса НАЛИВАЙКО

проректор
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

Вікторія СЛОБОДЯН

здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ МЕДІАЦІЇ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНОГО СПОСОБУ ВИРІШЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ СПОРІВ

Сучасна завантаженість судів і зatoryжна тривалість розгляду та вирішення судових спорів є свідченням того, що врегулювання правових конфліктів лише органами судової влади не може бути єдиним способом подолання правових суперечок. Вирішити означену проблематику можливо шляхом використання медіації як альтернативного способу вирішення спорів. Особливо актуальним є її застосування в адміністративному процесі.

Історично першими застосовували посередництво ще в додержавному суспільстві жерці та правителі для забезпечення правопорядку і безпеки. Вони виступали в ролі своєрідних професійних медіаторів, забезпечуючи безконфліктне вирішення проблемних ситуацій. Відомі також згадки про посередництво у вирішенні спорів у Стародавній Греції та Стародавньому Римі [1, с. 65]. Однак, медіація у своєму сучасному розумінні почала існувати з кінця ХХ ст. у країнах англо-саксонського права. Дещо пізніше

розпочалося її стрімке поширення і в країнах романо-германського права.

Проект Закону України «Про медіацію» № 3504 [2] визначає медіацію як добровільну, позасудову, конфіденційну, структуровану процедуру, під час якої сторони за допомогою медіатора намагаються врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів.

Дослідник С. Корінний під інститутом медіації в адміністративному процесі розуміє специфічний внутрішньо-організований інститут права, якому притаманний взаємозв'язок комплексу норм, існуючий із метою здійснення регулювання правових відносин у адміністративному процесі між сторонами адміністративної справи щодо вирішення їх публічно-правового спору задля їх примирення та шляхом залучення до цієї процедури медіатора (посередника) [3, с. 11].

Однією з переваг медіації є її швидкість порівняно із судовим розглядом спору. Однак, основною її перевагою над іншими способами вирішення спорів є те, що вона не заглядає в минуле, а в режимі реального часу допомагає сторонам конфлікту усвідомити свої інтереси та зробити так, щоб ці інтереси можна було гармонійно поєднати.

Діяльність медіатора є певним процесом, що складається з наступних стадій: 1) відкриття справи та підготовка до її розгляду; 2) виступ медіатора; 3) проведення переговорів і вирішення конфліктів; 4) застосування медіаторської етики [4].

Отже, медіатор в адміністративному спорі виступає як його третя сторона, що здійснює контроль над процесом прийняття компромісного рішення сторонами конфлікту, забезпечує реалістичну оцінку ситуації сторонами, зменшує їх психоемоційний стан і комплекс інших заходів з метою прийняття адекватного рішення [5, с. 81].

Не беручи до уваги очевидні переваги процедури медіації, її ефективність та доцільність застосування для вирішення певних категорій адміністративних справ, цей процес гальмує відсутність профільного закону, який би регулював питання медіації в Україні. Зазначимо, що своєрідною формою медіації в адміністративному судочинстві є врегулювання спору за участі судді. Однак ці дві процедури жодним чином не можна ототожнювати [6, с. 177].

Вважаємо, що основна проблема застосування інструментів медіації для вирішення адміністративних спорів заключається в тому, що нині відсутні певні гарантії забезпечення виконання угод, прийнятих за результатами процедури медіації. Ця проблема набуває особливої актуалізації у зв'язку з тим, що за суб'єктами владних повноважень закріплений імперативний обов'язок діяти тільки в межах повноважень, які чітко визначені законом. Зокрема, відсутність необхідних засобів забезпечення виконання медіаційної угоди є основним чинником, який значно зменшує кількість звернень до даної процедури, позаяк ставить під великий сумнів її ефективність.

З метою вирішення існуючих проблем, що стосуються медіації як способу вирішення адміністративних спорів, можна запропонувати наступні рекомендації:

1) правова регламентація процедури медіації не повинна суперечити її основоположним принципам, таким як гнучкість, рівність і самостійність сторін тощо;

2) потрібно запобігти тому, аби процедура медіації суперечила процедурі адміністративного оскарження і навпаки. Більше того, необхідно забезпечити їх гармонійне доповнення одна одною;

3) необхідно розробити різноманітні моделі та форми процедури медіації, що забезпечить ефективне використання її потенціалу в повному обсязі;

4) до особи медіатора слід встановити високі професійні та морально-етичні вимоги, а також забезпечити необхідні умови для постійного удосконалення професійних навичок;

5) законодавчо розширити обсяг компетенції державно-владних суб'єктів у частині ініціативи та участі в медіації;

6) створити та забезпечити ефективний механізм виконання медіаційних угод з метою гарантування безпеки та, як наслідок, підвищення рівня довіри громадян до даного способу вирішення адміністративних спорів;

7) прийняти Закон України «Про медіацію», взявши за основу прийнятий у першому читанні законопроект, доповнити його вищезазначеними положеннями, а також внести відповідні зміни в КАС України.

Таким чином, використання такого альтернативного способу вирішення адміністративних спорів як медіація, покликана допомогти вирішити низку проблемних питань, що нині існують в адміністративному судочинстві. До того ж, специфіка сучасних правових реалій зміщує акцент на альтернативне вирішення правових спорів,

що може здійснюватися шляхом застосування процедури медіації. Тому нагальною постає необхідність створення та забезпечення належного функціонування інституту адміністративної медіації в нашій державі. Вона має стати додатковим ефективним способом захисту прав фізичних та юридичних осіб, а також сприяти покращенню стану існуючих нині демократичних підвалин нашої держави.

1. Грень Н. М. Реалізація права людини на справедливий суд шляхом процедуриприсудовоїмедіації: теоретико-правоведослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2017. 250 с.

2. Про медіацію: проєкт Закону України від 19 трав. 2020 р. № 3504. URL :http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.

3. Корінний С. О. «Впровадження медіації в адміністративний процес України», автореф. дис. канд. наук: 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Ужгород, 2019, 22 с.

4. Training Program Requirements. URL : <https://www.imimmediation.org/training/trainingprogram-requirements>.

5. Бліхар М. Медіація як спосіб вирішення адміністративних спорів. *Підприємництво, господарство і право: загальноукраїнський науково-практичний господарсько-правовий журнал*. 2020. 10 (12). с. 78-82. URL : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/10/14.pdf>.

6. Пилипенко В. О., Кичко А. М. До питання про медіацію в адміністративному судочинстві. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 6, том 2, 2020. с. 175-179. URL : http://www.nvppp.in.ua/vip/2020/6/tom_2/31.pdf.

Ігор ЛУГОВИЙ

доцент кафедри поліцейського права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

МІСЦЕ МЕДІАЦІЇ В ДОСУДОВОМУ ВРЕГУЛЮВАННІ АДМІНІСТРАТИВНИХ СПОРІВ

Упровадження інституту медіації в Україні змістовно пов'язує сучасний розвиток правової системи України з європейськими правовими системами, цінностями та пріоритетами розвитку сучасного цивілізованого світу. Утвердження європейських цінностей в нашій державі сформуvalo попит суспільства на формування культури підприємницької діяльності, яку неможливо уявити без дотримання принципів правової культури, що призвело до еволюції стандартів добросовісності, відповідальності та чесності бізнесу, заснованих на природних принципах права, та сформувало підґрунтя до актуалізації засобів саморегулювання. Наведене безпосередньо стосується порядку вирішення спорів та конфліктів. У свою чергу влада, зокрема, законодавча, має реагувати на потреби суспільства, запроваджуючи відповідні зміни у правовому регулюванні [1, с. 37].

Публічно-правові спори, що вирішуються в порядку адміністративного судочинства, часто називають немедіабельними, тобто такими, які не можуть бути вирішені шляхом застосування медіації. Насамперед, це зумовлено особливостями суб'єктного складу адміністративних процесуальних правовідносин, а саме, тим фактом, що однією зі сторін завжди виступає орган публічної адміністрації. Проте аналіз законодавства та практики зарубіжних країн показує, що медіація в адміністративних справах не лише можлива, а й справді ефективна [2].

Під медіабельністю публічно-правового спору доцільно розуміти сукупність властивостей спору, за обов'язкової наявності яких за взаємною згодою сторін є ймовірність його врегулювання за допомогою процедури медіації.

Властивостями або критеріями медіабельності публічно-правового спору можуть бути наступні: легітимність; законність; спеціальна правосуб'єктність; наявність дискреційних повноважень (адміністративно-го розсуду) у суб'єкта владних повноважень; компетенційні межі (рамки); спір не зачіпає інтереси осіб, які не беруть участь у медіації; перспектива оформлення результатів медіації згідно з нормами матеріального та процесуального права (так званий критерій дієвості (виконуваності)

медіаційної угоди); добровільність [3, с. 33].

Слушно зауважує Голова Касаційного адміністративного суду Верховного суду України Михайло Смокович, що процедуру примирення саме в адміністративній юстиції важко запроваджувати. Певний досвід з впровадження медіації в модельних судах свідчить про нерозуміння суті процедури, адже судді не мають домовлятися про мирові угоди з суб'єктами владних повноважень. До того ж, про медіацію не може йти мова, наприклад, у виборчих справах. Варто пам'ятати, що сторони можуть примиритися на будь-якій стадії судового розгляду, і навіть у виконавчому провадженні. Тому як перед початком судового розгляду, так і на кожній стадії судового процесу суддя повинен запитати у сторін, чи не бажають вони примиритися [4].

Слово «медіація» походить від латинського «mediatio» – посередництво. У соціальній психології вчені розглядають медіацію як специфічну форму регулювання спірних питань, конфліктів, узгодження інтересів.

В основному під цим поняттям розуміють добровільний та конфіденційний спосіб вирішення конфліктної ситуації, де медіатор у ході структурованої процедури допомагає учасникам конфлікту вступити у прямі перемовини з метою вироблення спільного рішення щодо проблеми [5, с. 158].

Можемо погодитись із думкою Н. Боженко, яка визначає основні ознаки медіації: а) суб'єктом вирішення адміністративно-правового спору завжди виступає орган публічної влади або посадовець; б) правове положення сторін характеризується юридичною рівністю перед законом і судом; в) суть медіації з вирішення адміністративно-правового спору складають розбіжності між суб'єктами адміністративного права; г) предметом розбіжностей є суб'єктивні публічні права і законність адміністративних актів; д) істотною ознакою медіації є наявність певної процедури [6, с. 6].

Безперечно, медіація в адміністративному процесі є позитивним явищем, до переваг якої відносять: 1) контроль, який мають сторони як над безпосередньою процедурою медіації, так і над її результатами; 2) пряму участь сторін у переговорах; добровільність процедури; швидкість проведення медіації, її ефективність і економічність, простота та гнучкість; 3) справедливість, оскільки медіатор гарантує, що вже існуючі нерівні відносини між сторонами не можуть вплинути на хід ведення переговорів і їх результат; 4) конфіденційність; 5) забезпечення ефективної взаємодії між сторонами; сприяння в підтримці, поліпшення або відновлення взаємин між сторонами; врахування довгострокових і важливих інтересів сторін в кожній стадії процедури медіації для врегулювання спору з акцентом на сьогодення і майбутнє, а не на минуле; 6) взаємовигідність результату медіації; творчий підхід до вирішення суперечки [7, с. 8].

На нашу думку, під медіацією в адміністративному судочинстві слід розуміти спосіб урегулювання адміністративно-правових спорів, який може застосовуватись під час провадження в адміністративній справі, за допомогою якого сторони на основі добровільної згоди намагаються врегулювати адміністративно-правовий спір шляхом примирення за допомогою медіатора (медіаторів) із метою досягнення ними взаємоприйняттого рішення у справі.

Однак, попри всі позитивні моменти медіації, безперечно існують також і проблеми її впровадження в адміністративне судочинство, що обговорюються як науковцями, так і суддями адміністративних судів. До таких, зокрема, належать:

- проблеми законодавчого регулювання (відсутність профільного закону; недосконалі стандарти надання послуги; відсутність стандартів навчання медіації тощо);
- ставлення до медіації правничої спільноти, пов'язане з різними факторами – від недостатньої обізнаності щодо медіації, побоювання втрати клієнтури до зневіри у можливості вирішення конфліктів без фахової правничої допомоги та щодо можливої несправедливості та незаконності прийнятих сторонами рішень;
- стереотипи правосвідомості (від презумпції недоброчесності контрагента до презумпції правоти рішення суду);
- проблеми доступності медіації (невелика кількість медіаторів, відсутність інфраструктури) тощо [8].

Завдання інтеграції медіації в судову систему полягає в тому, щоб надати громадянам можливість вибору найбільш доцільного механізму врегулювання конкретного спору із широкого кола різноманітних механізмів. Це мотивуватиме громадян та сприятиме підвищенню особистої відповідальності за вирішення їх спорів.

Коли до медіації починають ставитися лише як до інструменту, що дозволяє позбутися судових справ, її сутність стає викривленою.

Інтеграція медіації в судову систему має базуватись на поступовому створенні законодавчої бази, починаючи з рамкового закону про медіацію та внесення змін до процесуальних кодексів, закінчуючи, якщо це буде потрібно, спеціалізованими нормативними актами щодо медіації в адміністративних справах.

1. Мазаракі Н.А. Теоретико-правові засади запровадження медіації в Україні : дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2019. 484 с.

2. Лиско А. Проблеми впровадження та проведення медіації в адміністративному судочинстві в Україні. URL : <http://aphd.ua/problemu-vprovadzhennia-ta-provedennia-mediatsi-v-administrativnomu-sudochynstvi-v-ukrany/>.

3. Bortnikova A. Criteria for the mediatability of a public-law dispute. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 6. С. 29-34.

4. Медіація в адміністративному процесі: так чи ні? URL : https://jurliga.ligazakon.net/news/181295_medatsya-v-admnprotses-tak-chi-n.

5. Белінська О. В. Медіація – альтернативне вирішення спорів. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 1(5). С. 158-173.

6. Боженко Н.В. Адміністративно-правове забезпечення медіації як способу вирішення адміністративних спорів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2018. 18 с.

7. Шинкар Т.І. Застосування медіації в адміністративному судочинстві: вітчизняний та зарубіжний досвід : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2018. 20 с.

8. Студенников С. Медіація в адміністративних спорах: судді обговорили проблеми. URL : <https://sud.ua/ru/news/publication/141338-mediatsiya-u-administrativnikh-sporakh-suddi-obgovorili-problemu>.

Аліна ЛУКОМСЬКА

курсант Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Т. О. Жеглінська

старший викладач кафедри
теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МЕДІАЦІЯ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ

Прозоре, ефективне та незалежне функціонування системи правосуддя становить основу реалізації принципу верховенства права та є важливим елементом безпосередньої гарантії і захисту основоположних прав і свобод людини. Під час вирішення питань щодо стандартів Європейського союзу та Ради Європи у сфері ефективності та незалежності судової системи першим документом, що відразу приходить всім на думку, є Європейська конвенція про захист прав людини, а також ст. 6 Конвенції, що забезпечує захист права на справедливий судовий розгляд.

Із 70-х років Комітет міністрів Ради Європи для підтримки та узгодження завдань держав-членів у цьому відношенні та на додаток до зазначеної конвенції прийняв деякі рекомендації, які визначають загальні принципи функціонування системи правосуддя та пропонують урядам ідею розроблення відповідного законодавства, а також приймають інші заходи, що є спрямованими на підтримку, зміцнення та розвиток відповідних принципів.

Однією з цілей таких рекомендацій є реалізація «позасудових способів врегулювання спорів»: Рекомендації № R (99) 19 Комітету міністрів про медіацію кримінальному процесі (ухвалена Комітетом міністрів 15 вересня 1999р.); Рекомендації № R (98) 1 Комітету міністрів державам-членам про сімейну медіацію (прийнята

Комітетом міністрів 21 січня 1998р.); Рекомендації Rec (2002) 10 Комітету міністрів державам-членам про медіацію в цивільному процесі (прийнята Комітетом міністрів 18 вересня 2002р.).

Саме ці Рекомендації були одними з найперших документів подібного роду, які визначали можливість медіації для співтовариств Європи в мінливому контексті соціального характеру. Окрім цього, вони є актуальними й тому, що слугують певним стимулом для впровадження та зміцнення державами-членами медіації у трьох її сферах: кримінальному, сімейному та цивільному праві [1, с. 9-10].

Досить великих зусиль щодо більш ефективної реалізації Рекомендацій Комітету міністрів, що регулюють питання медіації доклала Європейська комісія з ефективності правосуддя (СЕРЕJ). СЕРЕJ розробило на основі Рекомендацій відповідні керівні принципи, а також конкретні заходи, що безпосередньо спрямовані на вирішення питання забезпечення їх ефективного здійснення. Тому 7 грудня 2007 року було прийнято «Керівні принципи для більш ефективної реалізації існуючої рекомендації про медіацію кримінальному процесі СЕРЕJ (2007) 13» [2] та «Керівні принципи для більш ефективної реалізації існуючих рекомендацій про сімейну медіацію та медіації в цивільному процесі СЕРЕJ (2007) 14» [3].

Відповідні Керівні принципи є практичним інструментом держав-членів (національні законодавці, політики, судді і загалом всі зацікавлені сторони), допомагаючи їм адаптувати вищезазначені Рекомендації, а також знайти підстави в наявних регіональних та міжнародних документах, до того ж, визначаючи, як саме такі положення можуть найкраще реалізуватися у питанні розробки нових стандартів у тих сферах, що містять у собі правові прогалини.

В основу Керівних принципів покладено 3 поняття: «інформаційність», «наявність», «доступність». Дані поняття є відомими як «Три головні складові мнемонічної схеми» це є тими трьома елементами, на яких ґрунтуються схеми розвитку медіації.

Тому, щоб збільшити рівень відповідної застосовності медіації, слід якнайшвидше вжити заходи, що спрямовані на безпосередню розробку та створення реально діючих схем на досить великій географічній площі. Ми вважаємо, що для розвитку доступності медіації необхідна бути вигідна клієнтам у тому аспекті який торкається витрат місця, часу, інформації, а також легко доступності до медіатора. Також досить важливою умовою безпосереднього розвитку інституту медіації є підвищення інформованості усіх зацікавлених сторін.

Окрім цього, варто зазначити декілька міжнародно-правових актів, що регулюють питання медіації: Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, які торкаються питання здійснення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила), що були прийняті Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН №40/33 від 29 листопада 1985 року, Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25 січня 1996 року (ст. 13), Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою, прийнята Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН №40/34 від 29 листопада 1985.

Слід також виокремити деякі документи Комісії Організації Об'єднаних Націй, що стосується права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ): Типовий закон ЮНСІТРАЛ від 19 листопада 2002 року про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру та Погоджувальний регламент ЮНСІТРАЛ від 4 грудня 1980 року.

Отже, із вищевикладеного випливає, що законодавство ЄС під альтернативним вирішенням спору розуміють насамперед позасудове вирішення спорів через залучення незалежної третьої особи, яка має право пропонувати або виносити рішення, а також підводити сторони для взаємовигідного вирішення спору. Тому як на регіональному (ЄС), так і на універсальному (ЮНСІТРАЛ) рівнях ведеться досить активна розробка правового регулювання даного інституту.

Виходячи зі світової практики, можемо зазначити, що кожна демократична країна, яка перебуває на шляху пошуку задоволення всезростаючого попиту суспільства на неупереджену та ефективну систему правосуддя, повинна реалізовувати ідею створення повноцінного комплексу, який включає в себе різноманітні дієві процедури врегулювання спорів. Саме тому в Європі набув досить великої прихильності рух щодо запровадження медіації. Про цей факт свідчить ціла низка міжнародних інструментів Ради Європи та Європейського співтовариства. Таким чином, медіація є визнаною світовою спільнотою реальність, альтернативною формою вирішення спорів,

ефективним способом вирішення конфліктів, що, у свою чергу, дозволяє знайти життєздатне рішення, що максимально задовольнятиме потреби обох сторін, які є залученими у відповідну суперечку. Тому ми вважаємо, що Україні необхідно неодмінно враховувати саме позитивний досвід країн Європи в аспекті широких можливостей щодо альтернативного способу вирішення спорів, особливо якщо це стосується медіації. Адже це є вірним шляхом щодо зниження соціальної напруги, консенсусу та розуміння в різноманітних сферах суспільного життя.

1. Доклад експертів по результатам засідання робочої групи по вопросу: Механизмы внесудебного урегулирования споров (ВУС) с акцентом на следующие вопросы: уголовное восстановительное правосудие и процедура медиации в гражданском процессе г. Страсбург, 26 сентября 2016 года. URL: <https://rm.coe.int/1680700fd3>.

2. Керівні принципи для кращого виконання наявної Рекомендації про медіацію в кримінальних справах (Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (СКЕП-СЕРЕЈ) Страсбург, 7 грудня 2007 р. СЕРЕЈ (2007) 13). Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства Київ. 2015. С. 489-496.

3. Керівні принципи для кращого виконання наявних рекомендацій про медіацію в сімейних справах і медіацію в цивільних справах (Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (СКЕП-СЕРЕЈ), Страсбург, 7 грудня 2007 р., СЕРЕЈ (2007) 14). Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. Київ. 2015. С. 472-480.

Маргарита МАКСИМОВА

викладач кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
Університету внутрішніх справ

МЕДІАЦІЯ У НОТАРІАЛЬНІЙ ПРАКТИЦІ ЯК СПОСІБ ВИРІШЕННЯ ПРИВАТНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ

Необхідність реформування нотаріату та надання йому додаткових напрямів діяльності є актуальним питанням, що привертає увагу фахівців у галузі права. Одним із сучасних напрямів реформування нотаріату є надання нотаріусам повноважень здійснювати медіативну функцію під час вчинення нотаріальних дій. Уміння здійснювати якісну медіацію у нотаріальній діяльності належить до неспеціалізованих навичок, що опосередковано впливають на високу продуктивність праці нотаріуса.

На жаль, медіації у нотаріаті багато часу приділяли недостатньо уваги. Тривалий час нотаріальна медіація, її етапи та принципи були не врегульовані законодавством України, хоча давно практикуються світовою нотаріальною спільнотою. Серед представників інших юридичних професій нотаріус найбільш покликаний виступати в ролі медіатора відповідно до XXIII рішення Конгресу Міжнародного союзу латинського нотаріату [1, с. 94-95].

Нотаріат відіграє важливу роль у здійсненні превентивного правосуддя. 16.11.2021 р. було прийнято ЗУ «Про медіацію», який вплинув на внесення змін до ЗУ «Про нотаріат», де в результаті передбачено, що нотаріуси зможуть проводити медіацію за умови проходження ними базової підготовки.

Підготовка медіаторів становитиме не менше 90 годин навчання і включатиме теоретичні знання та практичні навички щодо принципів, порядку та методик проведення медіації. Підготовку медіаторів проводитимуть суб'єкти господарювання будь-якої форми власності та організаційно-правової форми, що мають право надавати медіативні послуги або організувати їх надання відповідно до чинного законодавства.

Медіація у нотаріаті дещо відрізняється від процедури класичної медіації, хоча її принципи та етапи схожі на процедуру класичної медіації [2, с. 137-139]. Медіація в нотаріальній діяльності-це певна процедура з конкретними обов'язковими правилами та етапами. Сутність медіації у нотаріаті полягає в усвідомленні істинних інтересів конфлікту та вмінні знайти взаємовигідне рішення.

Під час класичної медіації сторони надають попередню згоду на проведення цієї процедури, а медіація у нотаріаті є ситуативною, оскільки нотаріус часто стикається з

конфліктом інтересів безпосередньо при вчиненні нотаріальних дій, тому не має часу і можливостей на підготовку. Основною рисою класичної медіації є допомога сторонам вести перемовини, не вирішуючи, хто з них правий, а нотаріус на відміну від медіатора є правником, який не лише сприяє порозумінню сторін, але й надає юридичні поради, бо наслідком конфліктів сторін може стати залучення нотаріуса у судовий процес [3, с. 143-146].

Звичайний медіатор під час процедури не втручається у конфлікт, а при потребі спрямовує діалог, поки сторони повністю не визначать всі проблеми та інтереси і не залишаться повністю задоволені результатами обговорення. При цьому, до нотаріуса перш за все приходять не сперечатися, а для того, щоб отримати надійну та законну фіксацію правочину.

На етапі вирішення проблеми класичний медіатор надає сторонам інформацію про переваги та недоліки різних варіантів вирішення конфлікту, і в деяких випадках може пропонувати власні думки щодо вирішення проблеми, якщо сторонам не вдалося знайти спільну думку. У нотаріуса клієнти прагнуть отримати професійну консультацію, а не шукати шляхів подолання конфлікту самостійно. Нотаріус повинен правильно усвідомити інтереси кожної сторони, проаналізувати ситуацію та передбачити всі можливі юридичні наслідки.

Медіація -це повноцінна процедура, яка вимагає витрат значної кількості часу та зусиль, тому ще не є автоматичною опцією при вчиненні нотаріальної дії. Бажання нотаріусів повноцінно проводити медіацію залежатиме від урегулювання цього питання на рівні закону та формування єдиної практики медіації в нотаріаті.

Нотаріальною палатою України (далі-НПУ) створено Центр медіації з метою координації нотаріусів, які проводитимуть медіацію, впровадження альтернативних способів вирішення спорів, додаткового закріплення за нотаріатом функції превентивного правосуддя. Президент НПУ Володимир Марченко вважає, що нотаріус при вчиненні нотаріальних дій виконує певні функції медіатора і характер професії нотаріуса узгоджується з концепцією медіації, а отримання сертифікату медіатора є важливим внеском у професійне майбутнє нотаріуса [4].

Професійна спільнота нотаріату вважає, що прийняття ЗУ «Про медіацію» та внесення змін до ЗУ «Про нотаріат» сприятиме встановленню чітких принципів процедури медіації та надасть процедурі медіації узгодженості. Компетентність у спілкуванні з клієнтами вміння бути об'єктивним та надійним посередником -це вагомий внесок кожного нотаріуса для підвищення авторитету професії.

Чинним ЗУ «Про нотаріат» не встановлено обов'язок нотаріуса брати участь у складанні договору, оскільки стверджується, що конфлікт який був між сторонами до здійснення правочину вирішений сторонами до його укладення і від нотаріуса очікується лише формальне посвідчення договору. Це призводить до того, що нотаріуси більше керуються буквою закону, залишаючи поза увагою таку фундаментальну цінність документів як безспірність. Часто буває, що формально документи відповідають законності, але проаналізувавши їх зміст можна знайти ознаки спору. Для нотаріату теж є актуальною колізія між буквою закону та його духом, де по справедливості слід обирати останнє. Законодавство постійно змінюється під впливом різних політико – правових груп, тому не може бути єдиним аргументом на користь вчинення або відмови у вчиненні нотаріальних дій. Тому керуючись лише положеннями чинних НПА, треба не забувати про заповіді, встановлені МСЛН та вихідні принципи діяльності нотаріату.

Справедливість та безспірність у вчиненні нотаріальних дій сприятиме підвищенню авторитету професії нотаріуса у сучасному українському суспільстві. ЗУ «Про нотаріат» довгий час не передбачав такої функції як медіація але зараз зроблено рішучі кроки у цьому напрямку результати яких можна буде передбачити при практичній реалізації ЗУ «Про медіацію» [5, с.4-7].

Вітчизняні стандарти нотаріальної діяльності необхідно доповнювати та розширювати відповідно до суспільних процесів і викликів сьогодення. У зв'язку із глобалізаційними світовими процесами, українські стандарти нотаріальної діяльності змінюються у бік відповідності міжнародним та європейським стандартам у контексті дотримання і захисту прав людини. Усі ці нові цінності повинні бути включеними до обов'язків нотаріуса, оскільки це професія яка швидко адаптується до глобальних змін і викликів [6, с. 35-36].

Отже, можна зробити висновок, що для того, щоб кожен нотаріус почував себе як

повноцінний учасник процесу медіації необхідно володіти спеціальними знаннями, що вимагає додаткової підготовки в галузі психології та веденні ділових переговорів. В Україні триває процес формування законодавчої бази, що регламентує основи медіації нотаріуса, але є поняття, які потребують уточнення, правової визначеності та узгодженості. Виконання нотаріусами примирювальних функцій сприятиме підвищенню превентивної діяльності нотаріату та зниженню спірності відносин учасників цивільного обігу. Україна знаходиться на шляху реформування систему нотаріату, тому актуальним є питання приведення нотаріату України до міжнародних стандартів з метою підвищення авторитету та престижу професії нотаріуса.

1. Белінська К.С. Перспективи розвитку нотаріату в Україні шляхом надання нотаріусам функцій медіатора. Мала енциклопедія нотаріуса. 2017. вип.93. с. 94-95.
2. Дякович М.М. Пропозиції щодо розвитку медіації в нотаріальній практиці. Часопис Київського університету права. 2018. вип. 4. с. 137-139.
3. Шекур'як Ю.А. Застосування правил класичної медіації в нотаріальній діяльності. Нотаріат України. 2019. вип. 32. с. 144-146.
4. Олійник О.В. Нотаріуси зможуть проводити медіацію. URL:<https://lexinform.com.ua>.
5. Бондарєва М.В. Медіативний аспект у нотаріальній діяльності з оформлення спадкових справ. Цивільне право і процес. 2019. вип.1. с. 4-7.
6. Невзорова І.В. Сутність деонтологічних засад діяльності нотаріуса. Науковий вісник південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2019. вип. 19. С. 35-36.

Роман ГОЛОБУТОВСЬКИЙ

доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук

Дар'я СЕРГА

здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МЕДІАЦІЯ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІ

Динамічний розвиток суспільних відносин, імплементація європейських правових традицій, карантинні обмеження, спричинені ускладненням епідеміологічної ситуації у державі, зокрема у сфері забезпечення принципу розумності строків у правосудді, мають наслідком актуалізацію альтернативних способів вирішення конфліктних ситуації за допомогою кваліфікованого посередника. Цей процес ґрунтується на залученні компетентної особи, яка допомагає учасникам мирним шляхом врегулювати, проаналізувати та ліквідувати спір, який виник між ними. Одним із найбільш розповсюджених способів є медіація.

Питаннями дослідження альтернативних способів та шляхів вирішення конфліктів займалися такі вітчизняні вчені та науковці, як І. Терещенко, О. Белінська, М. Дяковича, В. Бучко, С. Запари, А. Гаврилішин, Г. Гончарової, В. Комарова, С. Кулака, Д. Кушерев, В. Козирєва, Х. Бесемєра, Е. Борисова, Ю. Розман, А. Залара, С. Кузьменко, Т. Худякової, Т. Цувіної, Н. Турман, Ю. Притики, О. Євсєєва та ін.

Актуалізація медіації спричинена такими чинниками: легалізації даного виду діяльності та професії медіатора; сприяння підвищенню поінформованості населення про медіацію та формування довіри до цієї процедури завдяки правовій визначеності сутності процедури, ролі медіатора, прав та обов'язків її учасників тощо; формування взаємодії з органами з питань передання справ на медіацію та ін.

Сфера медіаційних послуг досить стрімко набирає обертів в Україні, тим самим

отримуючи ознаки окремої професії, яка має ознаки, відмінні від інших професій, що якоюсь мірою пов'язані із даною сферою діяльності. Зокрема, медіація має свій правовий компонент, що стає приводом для залучення спеціалістів юридичної сфери. Виходячи з цього, можна сказати, що кожен спеціаліст юридичної сфери діяльності має володіти навичками медіації задля підвищення ефективності своєї діяльності, комунікації з людьми та досягнення результату.

Медіація також торкається професійної діяльності судді. Як наразі прийнято вважати, суд – це завершальний етап вирішення конфлікту з винесенням законного рішення. Основним видом діяльності судді є здійснення правосуддя на основі верховенства права, забезпечення кожному право на справедливий суд та повагу до прав і свобод інших [5]. Хоча на законодавчому рівні не закріплено, що медіація є одним із видів діяльності судді, але деякі елементи самого процесу медіації мають право виконуватись суддями задля покращення рівня правосуддя.

Основна мета медіації – це процес знаходження, пошуку, вироблення рішення, що задовольнить б усіх учасників переговорів без винятків, а також що рішення є правильним. Отже, судова медіація ґрунтується на компромісах, за яких учасники конфлікту поступаються своїми позиціями.

Відповідно до частини 3 статті 124 Конституції України, у якій зазначається, що: «Законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору» [3]. Тобто, за цією частиною статті було передбачено уведення у сфери судочинства процесуальних інститутів урегулювання спору за участі судді.

Урегулювання спору за участі судді – процес, що проводиться суддею за особистою згодою учасників спору перед початком розгляду справи, передбачає вирішення спору мирним шляхом без участі суду [2]. Перевагами такого урегулювання є те, що спір достатньо швидко ліквідується на своїх первинних стадіях; кожен учасник конфлікту залишається задоволеним рішенням, яке вони добровільно та на власний розсуд прийняли; стосунки між учасниками конфлікту зберігаються на позитивній ноті.

Медіація – це не одне й те саме, що урегулювання спору за участі судді, але вони мають і спільні ознаки. Суддя, як професіонал, має володіти початковими навичками медіації [4]. Урегулювання спору за участі судді, що передбачене відповідними процесуальними кодексами, ґрунтується на таких засадах: рівність сторін – рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак (згідно з частиною 1 статті 9 Закону України «Про судоустрій і статус судді»); добровільність – мирне вирішення спору; конфіденційність – не розголошення суті справи та всіх її нюансів; неформальне ставлення – проведення врегулювання спору за участі судді у неформальній обстановці [1].

Отже, медіація – це вирішення конфлікту мирним шляхом, за участі особи «керівника» – медіатора. Даний процес орієнтується на інтереси та нужди учасників конфлікту. Процес медіації можливий на будь-якому етапі судового вирішення справи, за згодою обох учасників конфлікту. Мета діяльності медіатора – задоволення інтересів обох учасників конфлікту.

У професійній діяльності судді медіація має місце бути. Традиційне урегулювання спору за участю судді може бути удосконалене та стати більш перспективним завдяки офіційному введенню медіації до професійної діяльності судді, тим самим покращуючи рівень правосуддя в країні.

1. Медіація у професійній сфері юриста: підручник. URL : <https://www.legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2020/01/mediatsiya-u-profesijnij-diyalnosti-yurysta.pdf>.

2. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 року № 1402-VIII (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст.545. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

4. Судова медіація –challenge для України. URL : <https://radako.com.ua/news/sudova-mediatsiya-challenge-dlya-ukrayini>.

5. Як працює медіація та відновне правосуддя. URL : <https://www.prostir.ua/?library=yak-pratsyuje-mediatsiya-ta-vidnovne-pravosuddya>.

Яна МАРИЩЕНКО

курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів
стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

К. С. Мітусова

викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

СУЧАСНИЙ СТАН ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ В ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Почнемо з того, що медіацію слід розуміти як гнучку конфіденційну процедуру, в якій нейтральна сторона (медіатор) допомагає конфлікуючим сторонам дійти згоди про врегулювання спору шляхом переговорів.

Професійний медіатор, посередник, виконує низку важливих ролей протягом усього процесу медіації, зокрема, він є менеджером процесу, що забезпечує контроль та конфіденційність, а також створює відчуття прогресу та можливість досягнення позитивного результату. Посередник має бути так званим каталізатором вирішення проблеми, що завдяки своїм особистим якостям та професійним навичкам допомагає сторонам визначити найбільш підходящий для сторін результат.

Процес медіації широко визнаний у світовій практиці як ефективний засіб вирішення трудових спорів. Наприклад, у Канаді медіація є обов'язковою під час вирішення трудових суперечок, аніж вдаватися до будь-яких інших засобів захисту прав трудящих. У той самий час посередництво вперше виникло у виробничих відносинах у Канаді. У Сполучених Штатах через часті конфлікти між профспілками та роботодавцями фундамент для подальшого розвитку інституту посередництва було закладено у трудових відносинах, після чого уряд США запропонував, щоб Міністерство праці виступило як нейтральний медіатор для вирішення спорів [1].

На відміну від багатьох європейських країн, чинне трудове законодавство в Україні не регулює процес медіації як такої. У зв'язку з цим заслуговує на увагу те, що 16 листопада 2021 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про медіацію», згідно з яким медіація (арбітраж) є альтернативним методом добровільного вирішення спору, вирішення конфлікту шляхом переговорів між сторонами конфлікту за допомогою одного або кількох медіаторів (посередників), щоб сторони дійшли спільного рішення щодо врегулювання конфлікту (спору) або усунення збитків, заподіяних конфліктом (спором).

Загалом, погоджуємось із думкою М. Дараганової про те, що запровадження медіації в Україні при вирішенні трудових спорів уникло уваги вчених/юристів останнім часом. Окрім того, відсутність інформації про можливість врегулювання трудових спорів за допомогою процедур медіації частково сприяє затримці запровадження посередницького органу до національної системи трудового права.

Процес медіації сторін трудового договору в Україні поки що виявляється виключно в активній ролі суду на етапі підготовки та, по суті, є спробою уникнути дорогих і не завжди ефективних судових розглядів шляхом укладання мирової угоди.

Як показує практика, лише кілька справ щодо трудових спорів закінчуються схваленням судами мирових угод. Цю ситуацію можна пояснити тим фактом, що учасники, зокрема, у виробничій суперечці, які вирішили розпочати процес, переважно витрачають багато часу на підготовку та участь у процесі, бажаючи отримати рішення, що є обов'язковим для всіх, і таким чином остаточно врегулювати суперечку.

Важливо пам'ятати, що основна роль медіатора – допомогти опонентам розпочати переговори, а також створити та підтримувати атмосферу продуктивності та

позитивного фокусу. Завдання сторін суперечки – знайти конкретні шляхи вирішення конфлікту. Іншими словами, медіатор – це не арбітр, який вирішує, чи правий хтось, а лише мотивує сторони шукати прийнятний консенсус для всіх сторін [2, с. 74].

Медіатор обговорює узгоджену дату медіації зі сторонами. Перш ніж прийняти пропозицію в якості медіатора, медіатор зобов'язаний переконатися, що він має достатній професійний досвід і компетенцію для проведення медіації, і, на запит сторін, надати їм інформацію про його попередню діяльність та наявний професійний досвід.

Індивідуальні та колективні трудові суперечки відіграють важливу роль у юридичних суперечках. Посередництво – це ефективний спосіб захисту прав як працівника, так і роботодавця. Медіація може допомогти знайти відповідний та оптимальний баланс між інтересами працівника та роботодавця та уникнути репутаційних суперечок. У ділових відносинах важливо підтримувати «гарне ім'я» компанії, що гарантує конфіденційність посередництва.

Проблеми із запровадженням процесу медіації при вирішенні індивідуальних трудових спорів в Україні включають відсутність адекватної інформації про медіацію як засіб публічного вирішення цих спорів. Про існування цієї проблеми свідчить аналіз сучасних наукових та періодичних джерел, який показав, що в Україні немає інших інформаційних та рекламних матеріалів, окрім брошур із медіації, які видаються деякими неурядовими організаціями. Іноді проводяться заходи комунікативного характеру (семінари, зустрічі, конференції), присвячені питанням, пов'язаним із використанням медіації.

У висновках варто зазначити, що медіативний підхід до вирішення суперечок все ще сприймається в Україні як новаторський. Однак, зважаючи на підвищену увагу та активність науковців, влади у вивченні та впровадженні інституту медіації, є підстави сподіватися, що він незабаром буде повністю освоєний.

1. Войнаровская О. Медіація в трудових спорах. URL: http://jurliga.ligazakon.ua/blogs_article/338.htm.

2. Урусова Е. Внутрифирменные и трудовые споры. О медиации или как быстро разрешить конфликт без обращения в суд. 2-е издание. Львов: ЧП «Компания «Империал», 2015. С. 74.

Владислава МАСОХА
Владислав ТИШКОВ

курсанти Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

к.ю.н., доц. **С.В. Бабанін**

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Одним із методів вирішення конфліктних ситуацій, спрямованим на узгодження позицій сторін, є медіація. Для цього обов'язковим присутнім має бути незалежний посередник, тобто медіатор, який обирається спільно сторонами спору та який не тільки забезпечить неупереджений аналіз справи, а й забезпечить комунікацію між її сторонами. Метою цього процесу є не пошук винного однією зі сторін, а саме винайдення оптимального рішення для обох сторін. У медіацію включають інтереси людини, що можуть виходити за межі юридичного вирішення питань у суді.

Кожна особа, вчиняючи певні дії, керується власними бажаннями, мотивами та міркуваннями. До вчинення конкретно цих дій особу тягне саме своє бачення вірності

прийняття рішень у відповідній ситуації. Тому суперництво між двома особами можна назвати боротьбою між двома точками зору.

Самостійно прийти до вирішення питання в такій ситуації майже неможливо. Жодна зі сторін не бажатиме поступатися своїми інтересами та всіма способами вживатиме заходів для доказування правильності саме її думки. У такому випадку присутність незацікавленої особи забезпечить повний та всебічний розгляд справи. Саме на цьому і ґрунтується медіація [1].

Такий вид примирення поширений у країнах Європи. Однак Україна тривалий час не мала спеціального законодавства з відповідного питання, проте вона, принаймі, має основи для запровадження процедури медіації. Наприклад, статтями 45 та 46 Кримінального кодексу України передбачено звільнення від кримінальної відповідальності за умови дійового каяття винного або примирення сторін [2].

Медіацію можна описати, як повну протилежність судовому процесу. Звісно, вердикт виносить суддя, але сама процедура є формалізованою та йде кодифікованим шляхом. Цей процес встановлює свої правила, які узгоджені обома сторонами спору. Встановлення медіації, як один із шляхів розгляду справи та примирення сторін у судовій гілці влади, зменшить навантаження на суди. Проте, у такому випадку, не всі кримінально карані діяння можна буде вирішувати методом медіації. Наприклад, кримінальні правопорушення проти національної безпеки України слід вирішувати шляхом судового розгляду. Посягання на незалежність України, недоторканість її кордонів та державний лад не може вирішуватися на основі примирення держави та особи-посягача. У такому випадку лише суд зобов'язаний здійснювати розгляд відповідної справи та встановлювати покарання, пропорційне суспільно небезпечним діянням суб'єкта кримінального правопорушення. Головними принципами лишаються: конфіденційність, добровільність та неупередженість медіатора [3].

Якщо аналізувати розвиток медіації в Україні, то першим кроком до узаконення медіації було внесення законопроекту «Про медіацію» до Верховної Ради, але через політичні процеси його тривалий час не розглядали. Комітет із питань верховенства права та правосуддя виніс його на розгляд і 16 листопада 2021 року було прийнято Закон «Про медіацію». У документі закріплені на законодавчому рівні можливості проведення медіації. Також пропонується застосовувати медіацію в усіх конфліктах, що виникають. У законі визначено права та обов'язки медіаторів, їх статус та порядок проведення цієї процедури. Було внесено зміни до трьох кодексів та Закону України «Про судовий збір» [4].

Підсумовуючи, можна сказати, що медіація є альтернативним способом вирішення різних типів справ. У переліку таких є сімейні, трудові, адміністративні та інші спори, а також спори у кримінальних провадженнях під час укладання угод про примирення потерпілим, підозрюваним та обвинуваченим. Проте після прийняття закону медіаторам потрібно буде приступити до виконання своїх обов'язків. Стосовно питання, що вони є достатньо кваліфікованими, ми вважаємо, що на початку цього шляху потрібно створити умови для роз'яснювальної, просвітницької та освітньої роботи у сфері медіації.

1. Як працює медіація та відновне правосуддя. ООО ВГО КВУ. 1803. URL : <https://www.prostir.ua/?library=yak-pratsyuje-mediatsiya-ta-vidnovne-pravosuddya>.

2. Запровадження процедури медіації (примирення) у законодавстві України. Міністерство юстиції. URL : https://minjust.gov.ua/m/str_11347.

3. Перспективи розвитку медіації в Україні. Юридична Газета. 2014. URL : <https://yur-gazeta.com/publications/actual/perspektivi-rozvitku-mediaciyi-v-ukrayini.html>.

4. Закон «Про медіацію». Інформаційне управління Апарату Верховної Ради України. 2021. URL : <https://portal.rada.gov.ua/news/Novyny/216385.html>.

Євгенія МІНАКОВА
доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ У ВИРІШЕННІ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ В КОНТЕКСТІ КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Медіація як спосіб вирішення публічно-правових спорів у системі місцевого самоврядування актуалізується у зв'язку з проведенням децентралізації влади.

Реформа децентралізації детермінує потребу організації обмеженого державного нагляду за реалізацією власних (самоврядних) повноважень з метою забезпечення законності і верховенства права на основі принципів доцільності та домірності. При проведенні державного контролю органи державної влади мають дотримуватись певного формалізованого порядку, використовувати лише ті методи та способи, що передбачені законом. При реалізації державного контролю за реалізацією органами місцевого самоврядування делегованих повноважень доцільним є вживання заходів як переконання, так і примусу з метою відновлення законності і верховенства права. Під час реалізації державного нагляду за реалізацією власних повноважень органами місцевого самоврядування можливе застосування лише переконання та попередження. Публічно-правові спори між органами місцевого самоврядування і державними суб'єктами їх контролю мають повсюдний характер, але стосуються вони чітко визначеного законодавством кола питань.

Мета ж громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування є ширшою, ніж мета державного контролю у цій сфері, що зводиться до забезпечення законності та верховенства права. Вона включає в себе: 1) забезпечення законності та верховенства права у діяльності органів місцевого самоврядування, попередження вчинення правопорушень; 2) сприяння вирішенню органами місцевого самоврядування значущих для територіальної громади проблем і завдань; 3) підвищення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування; 4) захист і забезпечення прав і свобод людини; 5) створення умов для самореалізації органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства; 6) підвищення відповідальності органів місцевого самоврядування. Отож, правові конфлікти у процесі та за результатами громадського контролю виникають частіше і стосуються ширшого кола підстав і питань.

Реформа децентралізації влади призведе до додаткового обтяження органів судової влади розглядом справ щодо порушення чинного законодавства органами місцевого самоврядування, у зв'язку з відсутністю відповідальних органів виконавчої влади, які б контролювали муніципальну владу. Наразі суди є чи не єдиним дієвим суб'єктом обмеження свавілля муніципальних органів.

У проєкті закону «Про внесення змін до Закону України «Про місцеві державні адміністрації» та деяких інших законодавчих актів України щодо реформування територіальної організації виконавчої влади в Україні» від 30.10.2020 р. заходами з усунення порушень законодавства є: 1) вимога про усунення порушення; 2) звернення до суду. Вимога про усунення порушення передбачає звернення органу із забезпечення законності до відповідного органу чи посадової особи місцевого самоврядування з вимогою усунути порушення законодавства. Не усунення порушення органом місцевого самоврядування є підставою для звернення органу із забезпечення законності до суду з позовом про визнання відповідного акту незаконним та його скасування повністю або у певній частині [1]. Сама ідея звернення до суду з позовом про визнання акту органу місцевого самоврядування незаконним та його скасуванням повністю або у частині є виправданою. Але ефективність і своєчасність цієї форми реагування ускладнена.

Викликає питання і повноваження префекта призупиняти дію актів, які він вважає незаконними, з одночасним направленням їх до адміністративного суду. Рада Європи не радить вводити таких повноважень, оскільки без чітких законодавчих положень та моніторингу їхньої імплементації це створює суттєві ризики зловживань і обмежує

автономію органів місцевої влади. Рада Європи зазвичай рекомендує використовувати процедури, що передбачають менший ступінь втручання, як-от звернення до суду в рамках надзвичайної процедури, коли на час розгляду справи по суті призупиняється дія лише тих актів, можливі наслідки яких буде важко або неможливо змінити [2, с. 9]. Сьогодні суди перевантажені кількістю справ на одного суддю, у зв'язку зі зменшення числа суддів та прогресуючим навантаженням на суд. Якість правосуддя в цих умовах знижується, тому своєчасність прийняття рішень у справах про порушення закону органом місцевого самоврядування не гарантована. Враховуючи важливість своєчасної реалізації функції органів місцевого самоврядування, блокування їх рішень унаслідок затягування судового розгляду справи та прийняття остаточного рішення призведе до непередбачуваних наслідків для громад.

Розширення форм та підстав державного і громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування примножуватиме кількість звернень до суду за результатами його проведення. До цього національна судова система в повній мірі не готова.

Сьогодні все частіше обговорюється та застосовується практика альтернативного вирішення правових конфліктів без звернення до судових процедур. Популярності набуває медіація, що розглядається як один із альтернативних способів вирішення конфліктів. Хоча ця технологія більш притаманна для вирішення приватно-правових спорів, її потенціал свідчить про придатність медіації до імплементації у публічно-правову сферу.

Головна особливість медіаційних процедур – це прийнятність отриманого результату для всіх сторін конфлікту, тоді як судові процедури передбачають, як правило, сторону, що виграла, і сторону, що програла [3, с. 106]. Медіація – це один зі способів уникнути наростання конфлікту між органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у процесі контролю за здійсненням як делегованих, так і самоврядних повноважень останніми.

Під час медіації медіатор як нейтральна третя особа повинен бути незалежним від сторін медіації, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, інших фізичних і юридичних осіб [4]. Це актуалізує потребу підготовки незалежних, професійних медіаторів, а також зумовлює попит на відповідні послуги.

Вирішення конфліктів, які виникають із певною частотою під час виконання своїх обов'язків у державних службовців або посадових осіб місцевого самоврядування, актуалізують питання вдосконалення їх професійних компетентностей, зокрема і в частині побудови ефективних комунікацій, переговорів тощо [3, с. 107]. Але, проблеми впровадження альтернативного вирішення юридичних конфліктів у публічно-правову сферу не обмежуються лише непопулярністю медіації серед публічних службовців.

Проблемою запровадження інституту медіації в Україні є відсутність нормативно-правової бази щодо її регулювання та низький рівень обізнаності населення. Адміністративна медіація – це вид альтернативного врегулювання адміністративних суперечок, метод їх вирішення із залученням адміністративного медіатора (як правило, вищого керівника посадової особи, діяння якої оскаржуються), який допомагає улагодити публічний конфлікт – відновити порушені цінності приватної особи за умови дотримання публічного інтересу суспільства [5, с. 272].

Верховний Суд України у зауваженнях та пропозиціях до одного з проектів Закону України «Про медіацію» (реєстр. № 2425а-1 від 03.07.2013 р.) зазначає про неможливість застосування процедур медіації у сфері публічного владного управління, оскільки вільне волевиявлення суб'єкта владних повноважень, укладання ним угоди за наслідками процедур медіації не виключає випадків виходу при цьому уповноважених представників суб'єктів владних повноважень за межі законодавчо визначених приписів щодо повноважень, способу або процедур діяльності цього органу влади (її посадової особи), а отже, за певних обставин суперечитиме принципу законності. Також, наявність у цього суб'єкта рівних прав і обов'язків з іншою стороною переговорів щодо медіації заперечує сам владний статус суб'єкта владних повноважень, імперативність (загальнообов'язковість) його волевиявлення для об'єкта управління під час здійснення владних управлінських функцій на основі законодавства, у зв'язку з чим і виникають справи адміністративної юрисдикції [6]. Але, орган місцевого самоврядування не є об'єктом управління суб'єктів державного контролю та не знаходиться на нижчому рівні.

16 листопада 2021 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про медіацію» та направила на підпис Глави держави. Законопроект передбачає, що органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання можуть встановлювати додаткові

вимоги до медіаторів, яких вони залучають або послугами яких користуються, зокрема щодо наявності спеціальної підготовки, віку, освіти, практичного досвіду тощо. Отож, зі змісту цієї норми зрозуміло, що органи місцевого самоврядування мають право користуватися послугами медіаторів.

Незважаючи на існуючі проблеми врегулювання медіації, у Законах України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. та «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 р. доцільно передбачити альтернативне вирішення юридичних публічно-правових суперечок за наслідками державного контролю. При цьому, дія така норма може тільки після внесення змін і до чинного процесуального законодавства [7].

Аналізуючи доступні конфлікти в громадах, експерти помітили, що часто використовується підхід їх врегулювання – виявивши конфлікт, пропонується інтервенція (діалог чи медіація). Часто відповідальні особи органів місцевого самоврядування, громадські активісти, фасилітатори діалогів чи медіатори виїжджають на місце конфлікту і там починають працювати, паралельно проводячи зустрічі зі сторонами, медіації чи діалоги. При цьому конфліктологи користуються даними органів місцевого самоврядування, офіційними даними, через які отримують загальний опис конфліктних ситуацій чи напруги, або констатують її наявність у певних місцях чи територіях через відкриті джерела [8, с. 5]. Отож, медіація у діяльності місцевого самоврядування активно застосовується, але переважно неформально і у вирішенні конфліктів з громадськістю.

Медіація припиняється шляхом укладення сторонами медіації угоди за результатами медіації чи шляхом закінчення строку проведення медіації та/або дії договору про проведення медіації або ж у разі відмови хоча б однієї із сторін медіації або медіатора (медіаторів) від медіації та в інших випадках відповідно до правил проведення медіації [4]. Укладення такої угоди є виправданою у контексті громадського контролю, де її сторонами можуть виступати органи місцевого самоврядування та громадські організації.

Звернення суб'єкта контролю до суду з позовом про визнання акту органу місцевого самоврядування незаконним та його скасуванням повністю або у частині є виправданим, але ефективність цієї форми реагування ускладнена перевантаженістю судової системи. Якість правосуддя в цих умовах знижується, тому своєчасність прийняття рішень у справах про порушення закону органом місцевого самоврядування не гарантована. Медіація є одним зі способів уникнути наростання конфлікту між органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у процесі контролю за здійсненням як делегованих, так і самоврядних повноважень останніми. Незважаючи на існуючі проблеми врегулювання медіації, у Законах України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. та «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 р. доцільно передбачити альтернативне вирішення суперечок за наслідками державного контролю.

1. Про внесення змін до Закону України «Про місцеві державні адміністрації» та деяких інших законодавчих актів України щодо реформування територіальної організації виконавчої влади в Україні: Проект Закону від 30.10.2020. № 4298. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70293

2. Попередні коментарі до проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України», підготовлені Генеральним директором з питань демократії, Європейською комісією за демократію через право та Конгресом місцевих і регіональних рад від 20.02.2020. URL: <http://komsamovr.rada.gov.ua/uploads/documents/41772.pdf>

3. Мельниченко А. Ю. Радченко Імплементация інструментів медіації у практику публічного управління та адміністрування. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. № 2 (25). С. 104-110.

4. Коваленко І. Медіація в сучасному світі та перспективи її розвитку в Україні. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA014649.

5. Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. Адміністративне право України: підручник. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.

6. Богущька Л. П. Медіація у вирішенні публічно-правових спорів. URL: <https://ukrainepravo.com/scientific-thought/naukova-dumka/zaprovadzhennya-med-ats-yak-alternativnogo-shlyakhu-vir-shennya-publ-chno-pravovikh-spor-v/>

7. Проект Закону про медіацію № 3504 від 19.05.2020. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877

8. Робота з конфліктами в громадах у процесі децентралізації: методичний посібник / Київ: ОБСЄ, 2020. 65 с.

Люся МОЖЕЧУК

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін,
старший науковий співробітник
відділу організації наукової роботи
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор філософії

ІНСТИТУТ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У сучасних умовах розвитку суспільних відносин все більшої актуальності набуває питання застосування альтернативних способів позасудового вирішення конфліктів. І на сьогодні таким альтернативним способом вирішення спорів є медіація. Різні аспекти застосування медіації були в центрі дослідження таких науковців, як А. Арутюнян, Н. Гайдук, Н. Грень, Л. Герасіна, О. Белінська, Н. Бондаренко-Зелінська, Г. Єрьоменко, К. Канішева, Л. Момот, Т. Михайліна, Ю. Притика, Д. Проценко, Ю. Сліпченко, Г. Ульянова, В. Яковлев та ін.

Медіація в її сучасному розумінні стала розвиватися в другій половині ХХ столітті, передусім у країнах англосаксонського права – США, Австралії, Великобританії, – після чого почалося її стрімке поширення в Європі [4, с. 34]. Батьківщиною медіації вважають США, а саме Гарвардську школу, яка в 1970-1980-х рр. активно вивчала це явище [3, с. 129]. Перші спроби застосування медіації, як правило, мали місце лише при вирішенні спорів, що виникали у сфері родинних, сімейних стосунків. Згодом медіація отримала визнання і при вирішенні більш широкого кола спорів, починаючи від сімейних конфліктів і закінчуючи складними багатосторонніми конфліктами у комерційній та публічній сферах. Сьогодні медіацію треба розглядати і як нову предметну сферу, оскільки загальна тенденція до професіоналізації різних сфер, де наявне експертне знання, зумовила те, що медіація в ситуації конфлікту відділилася та позначилася як новий професійний напрям [2, с. 124].

Термін «медіація» має походження від латинського слова *mediatio* (посередництво). У соціальній психології медіацію розуміють як специфічну форму регулювання спірних питань, конфліктів, узгодження інтересів; технологію вирішення конфлікту за участю нейтральної третьої сторони; певний підхід до розв'язання конфлікту, в якому нейтральна третя сторона забезпечує структурований процес, щоб допомогти конфліктуючим сторонам прийти до взаємно прийняттого вирішення спірних питань [1]. Як зазначає О. А. Островська, перевага медіації полягає у тому, що вона не заглядає в минуле, а в режимі актуального часу допомагає кожній зі сторін конфлікту усвідомити свої інтереси і зробити так, щоб ці інтереси можна було поєднати [4, с. 35].

Серед специфічних особливостей процедури медіації науковці (О. Носирєва, К. Гафнер) виокремлюють такі:

1) існування соціальної потреби з об'єктивного (медіація є допоміжною для правосуддя системою та дозволяє розвантажити судову систему і забезпечити її ефективне функціонування) та суб'єктивного (учасники конфліктів зацікавлені у швидкому та ефективному їх вирішенні найбільш доступним способом) погляду;

2) наявність особливого культурного середовища – системи цінностей, етичних норм, зразків діяльності, і як наслідок, формування певної субкультури;

3) доступність необхідних ресурсів (матеріальних, фінансових, трудових, організаційних), а саме наявність та широка пропозиція послуг з урегулювання спорів/конфліктів за допомогою висококваліфікованих спеціалістів – медіаторів, які пройшли навчання та здійснюють свою діяльність одноособово чи під егідою спеціально створених організацій;

4) установки та зразки поведінки – чесність, добровільність, неупередженість, конфіденційність, протидія недобросовісним прийомам у переговорах, незалежність від іншої сторони процедури медіації;

5) утилітарні культурні риси у вигляді матеріального втілення соціального інституту – кімната для переговорів тощо;

б) ідеологія – позасудове вирішення протиріч сторін з виробленням взаємовигідного рішення, ефективні переговори тощо [2, с. 185].

В Україні законодавче закріплення впровадження процедури медіації пов'язане з ухваленням законопроекту «Про медіацію» від 19.05.2020 р., завданням якого є визначення правових основ надання послуг медіації на професійних засадах, поширення практики мирного вирішення спорів несудовими методами з метою розвантаження судів та забезпечення збалансованих взаємовідносин між інститутом медіації та судовою системою. Проте ухвалення вказаного нормативно-правового акта Верховною Радою України відбулося 16 листопада 2021 року. Відповідно до цього закону процедура медіації може бути застосована у будь-яких конфліктах, які виникають при цьому, фізичні та юридичні особи зможуть звернутись до медіатора як до звернення до суду, так і під час судового провадження або під час виконання рішення суду. Процедура медіації проводиться за взаємною згодою сторін з урахуванням принципів добровільності, конфіденційності, незалежності та нейтральності медіатора, неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації [5]. Головними категоріями медіації та одночасно її метою є справедливості та верховенство права. При цьому забезпечення справедливості у медіації важливо не тільки для сторін спору, а й для існування соціального та правового інституту медіації взагалі [2, с. 156]. Отже, запровадження такого правового інституту як медіація в Україні забезпечить розвиток правової системи нашої держави загалом.

Щодо медіаторів, то Закон України «Про медіацію» встановлює, що медіатором може бути фізична особа, яка пройшла базову підготовку медіатора в Україні або за кордоном. Базова підготовка медіаторів здійснюється за програмою обсягом (тривалістю) не менше ніж 90 годин навчання, у тому числі не менше ніж 45 годин практичного навчання. Медіатор не може: суміщати функцію медіатора з функцією іншого учасника медіації в конфлікті (спорі); надавати сторонам медіації консультації та рекомендації, якщо сторони не домовилися про інше; бути представником або захисником будь-якої із сторін у досудовому розслідуванні, судовому, третейському чи арбітражному провадженні у конфлікті (спорі), в якому він був медіатором.

Отже, підсумовуючи викладене, можна зробити висновок про те, що запровадження інституту медіації в Україні є альтернативним економічно-ефективним інструментом врегулювання спорів. Досліджуючи особливості медіації, треба виокремити такі її переваги: 1) швидкість урегулювання конфлікту; 2) вирішення спору на взаємовигідних умовах; 3) зменшення фінансових витрат; 4) конфіденційність процедури медіації.

1. Белінська О. В. Медіація – альтернативне вирішення спорів. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 1(5). С. 158–172.

2. Мазаракі Н. А. Теоретико-правові засади запровадження медіації в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2019. 484 с.

3. Островська О. А., Фінько О. Л. Медіація як альтернативний спосіб врегулювання конфліктів та консалтингова послуга. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 21. С. 34–38.

4. Пашкова К. І. Медіація в Україні та світі: генеза, правове регулювання та ефективність при вирішенні цивільних спорів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 129–132.

5. Рада ухвалила закон про медіацію. URL: <https://mind.ua/news/20233271-rada-uhvalila-zakon-pro-mediaciju>.

Вадим МОСТИПАН

курсант Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

канд. юрид. наук, доц. **О. О. Круглова**
доцент кафедри цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
підполковник поліції

**НЕОБХІДНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ
У ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО**

Ми живемо в суспільстві, де кожна хвилина коштує грошей, й у людей просто катастрофічна нестача цього ресурсу. Тому цей аспект стосується й судового врегулювання певних питань. На сьогодні в нашій державі спостерігається перевантаженість судів, що призводить до затримки у розгляді справи. Цей аспект стосується й цивільного судочинства. На нашу думку, в нашій державі просто необхідно впроваджувати систему медіації насамперед з метою спрощення системи розгляду певних проваджень.

Більш детально вивчаючи цей аспект, ми повинні розуміти, що медіація в нашій державі необхідна не лише з метою розвантаження судів, але й передусім вона покликана з метою надання особі певного права альтернативного вирішення свого спору. Також необхідно наголосити на відносній швидкості, а також на тому, що у цьому випадку особи, розглядаючи це провадження за допомогою медіації, зазнають найменшу шкоду для кожного.

Вивчаючи це питання, ми повинні звернути особливу увагу на той факт, що у сучасному законодавстві нашої держави відсутнє визначення поняття медіація. Саме тому доцільно звернути увагу на визначення, запропоноване таким науковцем, як В. П. Самохвалов. Він зазначає, що медіація – це процес, під час якого третьою стороною вирішується певна проблема шляхом взаємовигідної згоди [1].

Зважаючи на це, ми розуміємо, що на сучасному етапі виникає гостра необхідність тлумачення поняття медіація в законодавстві нашої країни, а також запровадження нормативно-правового акта, який би регулював це питання.

Також вивчаючи це питання, ми не можемо оминати увагою той факт, що на сучасному етапі необхідно впроваджувати законодавче закріплення процесу медіації. На сьогодні нарешті ухвалено проєкт Закону України «Про медіацію», необхідність якого гостро проглядається у сучасному суспільстві [2].

Вивчаючи це питання, ми просто не можемо оминати увагою такий аспект, що відповідно до статті 49 Цивільно-процесуального кодексу України сторони мають право укласти мирову угоду на будь-якому етапі судового процесу [3]. Це визначення, на нашу думку, є не зовсім доречним, оскільки у разі підписання мирової угоди доцільніше було б змінити формулювання на «будь-якому етапі розгляду провадження», адже, на нашу думку, доцільно застосовувати медіацію замість судового розгляду справи й тому було б доречніше зазначити право особи на мирову угоду на будь-якому етапі розгляду провадження.

Також ми повинні зауважити, що в законодавстві нашої країни не зазначено конкретного механізму застосування медіації на практиці, саме тому необхідно законодавчо закріпити цей аспект. Тому ми наголошуємо на необхідності законодавчого тлумачення, хто саме та за яких умов може бути медіатором, і яка процедура повинна передувати цьому варіанту вирішення спору.

Саме через це ми можемо зробити висновок, що на сьогодні необхідно запроваджувати якісні зміни до сучасного законодавства нашої держави. Також ми повинні наголосити на тому, що необхідно більш якісно освітити механізм застосування медіації на території нашої держави.

1. Самохвалов В. П. Медіація як інститут відносного й примирного правосуддя. *Перспективи застосування альтернативних способів вирішення спорів (ADR) в Україні* : матеріали II Львів. міжнар. форуму. Львів, 2009. С. 175–178.
2. Закон України Про медіацію : проект Закону від 19.05.2020 р. № 3504. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=3504&skl=10.
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#top>.

Михайло МУРАШКІН
професор кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор філософських наук, професор

МЕДІАЦІЯ І МОЖЛИВОСТІ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ «МОЗКОВОГО ШТУРМУ»

В медіації перед тим, як ухвалювати якоесь рішення, напрацьовується певний шар можливостей. Для можливостей часто використовується такий метод, як «мозковий штурм».

Через такий метод, як «мозковий штурм», можна висунути певні ідеї творчого характеру. В медіації ці ідеї дають поштовх для вирішення певних проблем.

Сутність метода «мозкового штурму» полягає в тому, що через цей метод стимулюється творче мислення. Творче мислення – це породження насамперед чогось нового. В медіації – це породження нових варіантів вирішення конфліктних ситуацій.

Особливості «мозкового штурму» полягають в тому, що в цих заходах беруть участь фахівці різних спеціальностей. Це дає змогу залучати інформацію із різних напрямів культури, із різних галузей практичного життя. Тут використовується інформація, яка не має прямих зв'язків, що важливо для творчого процесу.

Група людей, яка залучається для проведення «мозкового штурму», генерує ідеї з різних сфер знання. Таке можливо завдяки тому, що в «мозковому штурмі» беруть участь люди, які є фахівцями різних спеціальностей. Група людей як генераторів ідей при «мозковому штурмі» висловлюють велику кількість різноманітних ідей. Ідеї можуть бути якими завгодно. І тут неприпустима критика. Але є окрема група експертів, яка потім оцінює ці ідеї. Ця група аналізує ідеї щодо їх зачужості як ідей раціонально необхідних. Група знаходить ідеї необхідні для вирішення проблем конфліктних ситуацій. Цим і відкриваються можливості медіації.

При «мозковому штурмі» висувуються навіть самі безглузді ідеї, які записуються на магнітну стрічку. В процесі «мозкового штурму» ці ідеї не критикуються. Хоча можна проводити уточнення для більшого пояснення. В процесі «мозкового штурму» ідеї можуть комбінуватися. Це допускається. Але не допускається критика. Йде процес генерації ідей, серед яких можуть виникати ідеї, які вирішують певні проблеми.

Після проведення «мозкового штурму» всі висунуті ідеї ретельно вивчаються експертами, які є спеціалістами в певній галузі, можуть оцінити важливість тієї чи іншої ідеї. Для оцінки також залучають таблиці-критерії, які допомагають відібрати необхідні розумні ідеї, які можна використати в подальшому для вирішення проблемних ситуацій, ідеї, які значущі для впровадження і вирішення певних проблем.

«Мозковий штурм» відкриває можливості вирішувати суперечки і конфлікти, не звертаючись до формальної системи судочинства, тобто «мозковий штурм» відкриває можливості в медіаційному процесі.

Олена НАГОРНЮК-ДАНИЛЮК
аспірантка кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

**УГОДА ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ
В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ:
ДЕЯКІ МІРКУВАННЯ**

Закріплення в Кримінальному процесуальному кодексі (далі – КПК) України інституту визнання вини підозрюваним (обвинуваченим) стало істотною та доцільною частиною кримінального правосуддя, через необхідність диференціації кримінального судочинства. З того часу питання кримінального провадження на підставі угод про визнання винуватості активно обговорюються науковцями і практичними працівниками. Зокрема, від часу набрання чинності КПК України на розгляд судів направлено вже понад 7,6 тис. кримінальних проваджень з угодами про визнання винуватості. Це майже половина загальної кількості укладених на стадії досудового розслідування угод (з урахуванням угод про примирення між підозрюваним і потерпілим) [1, с. 12]. Сутність такої угоди полягає у визнанні провини та співпраці з органами розслідування з боку обвинуваченого, та, натомість, отримання ряду пільг, що стосуються покарання за вчинене кримінальне правопорушення. Таким чином, держава в особі уповноважених органів (суду та сторони обвинувачення), з одного боку, відмовляється від ідеї встановити об'єктивну істину у кримінальному провадженні, але, з іншого боку, досягає процесуальної економії часу та коштів на проведення судового розгляду у звичайному порядку, при цьому, все ж, розкриваючи кримінальне правопорушення.

У вітчизняній кримінально-процесуальній науці угоду про визнання винуватості у своїх працях досліджували такі науковці, як О. В. Безрядін, Г. П. Власова, Ю. М. Грошевий, О. А. Губська, Ю. М. Дьомін, І. М. Жаровська, О. П. Кучинська, М. І. Леоненко, М. І. Мельник, Д. М. Лобань, В. Т. Нор, Є. В. Повзик, Г. П. Серeda, І. А. Тітко, В. М. Тертишник, О. С. Ткачук, О. М. Толочко, М. І. Хавронюк, М. Є. Шумило та інші. Водночас, незважаючи на достатню наукову зацікавленість дослідників зазначеною проблематикою, багато питань продовжують мати суперечливий характер, є дискусійними, а отже, залишаються актуальними. Процедура укладення угоди про визнання винуватості повинна бути чітко прописана в законі, а також бути прозорою та зрозумілою, що, є гарантією дотримання прав та законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, а також ефективності цього інституту. Відповідно, потребують поглибленого аналізу питання про сутність та зміст цієї угоди, їх права та обов'язки, а також правові підстави та умови її укладення. У цьому дослідженні ми проаналізуємо поняття такої угоди, наводячи визначення, які пропонують науковці у своїх напрацюваннях, та висловимо власне бачення зазначеного питання.

Чинне законодавство не містить поняття угоди про визнання винуватості, лише в ч. 2 ст. 469 КПК України закріплено положення, що вона може бути укладена за ініціативою прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого. До того ж ініціатива може надходити від будь-якої з цих сторін. Отже, як наголошують О. В. Плахотнік та О. В. Чех, будь-яка зі сторін має право на так звану «оферту», тобто пропозицію укласти угоду, за наявності передбачених законом підстав [1, с. 13]. Також законодавцем, з метою недопущення зловживань сторонами та призначення відповідного посягання, обмежено випадки укладення угоди про визнання винуватості. Це заборона укласти угоду: 1) у провадженні, де є потерпілий; 2) щодо особливо тяжких злочинів; 3) з особою, звільненою після затримання, якщо їй не повідомлено про підозру протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання (ст. 278 КПК України). Варто погодитись з думкою деяких дослідників (С. М. Міщенко) щодо доцільності поширення цієї заборони також і на тяжкі злочини, адже ступінь їх суспільної небезпеки, а також передбачене законом покарання є факторами, що вимагають повноцінного судового розгляду із дослідженням всіх доказів [2, с. 214]. Згідно з п. 9 ч. 2 ст. 52 КПК України, у разі укладення такої угоди, обов'язковою є участь захисника, що забезпечується з моменту ініціювання укладення угоди про визнання винуватості [3].

Розглянемо, як тлумачиться вказане поняття в юридичній літературі.

У юридичній літературі термін «угода про визнання винуватості» визначається як

«юридично оформлена домовленість, за якою сторони обвинувачення та захисту доходять згоди щодо вирішення справи, включаючи певні пункти обвинувачення, за якими обвинувачений визнає себе винним» [4, с. 168]. Аналогічні визначення містять словники, енциклопедії та довідники.

Щодо наукових формулювань поняття угоди про визнання винуватості, то є різні підходи до її трактування. Зокрема, угода про визнання винуватості визначається науковцями як: 1) юридична домовленість (П. В. Пушкар); як процес досягнення угоди в кримінальному процесі (Г. П. Власова), як розроблення взаємоухваленого рішення, що підлягає затвердженню судом (Л. Д. Удалова), як погодження підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, з одного боку, та державного обвинувача – з іншого (В. І. Бояров).

На думку Н. В. Неледві, угода про визнання винуватості – це затверджений судом договір (домовленість, волевиявлення) двох сторін (прокурора та підозрюваного чи обвинуваченого), який спрямований на встановлення, зміну чи припинення юридичних прав та обов'язків підозрюваного чи обвинуваченого та виникнення зобов'язань прокурора пронагляд за його виконанням [6, с. 1009–1010]. Ю. М. Дрьомін трактує угоду про визнання винуватості як досягнутий у процесі домовленостей між стороною обвинувачення та стороною захисту компроміс на взаємовигідних умовах щодо вирішення кримінально-правового конфлікту [7, с.14]. Достатньо змістовно, на нашу думку, розкриває поняття угоди про визнання винуватості Р. В. Новак: це «добровільне волевиявлення підозрюваного або обвинуваченого та прокурора про співпрацю у викритті кримінального правопорушення, викладене у формі письмового документа, що містить відомості про обставини кримінального правопорушення, ступінь сприяння підозрюваного чи обвинуваченого органам досудового розслідування, характер і тяжкість підозри чи обвинувачення й умови узгодженої відповідальності підозрюваного або обвинуваченого тощо» [8, с. 31]. На переконання В. І. Боярова, угода про визнання винуватості – це є погодження підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, з одного боку, та державного обвинувача – з іншого, внаслідок чого обвинувачення за умов і обставин, визначених законом, в обмін на визнання підсудним своєї вини у вчиненні злочину та його згоду на спрощення процедури провадження справи у суді гарантує підсудному скорочення розміру покарання [5, с. 194].

Авторами науково-практичного коментаря КПК України визначено, що угода про визнання винуватості – це угода між прокурором і підозрюваним (обвинуваченим), в якій названі сторони узгоджують умови відповідальності підозрюваного або обвинуваченого залежно від його дій після початку кримінального провадження або після вручення письмового повідомлення про підозру щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення. Метою угоди є суб'єктивно бажаний результат, який повинен настати після її укладення та затвердження. Найважливішою ознакою угоди, на якій наголошують науковці, є її правомірний характер [9, с. 327–328].

О. В. Чех та О. В. Плахотнік виокремили узагальнені ознаки угоди як правового явища: 1) наявність сторін; 2) їх вільне волевиявлення; 3) свобода вибору змісту їх правовідносин, що обмежується лише законом [1, с. 13].

Отже, дослідники дещо по-різному визначають поняття угоди про визнання винуватості. Незважаючи на наукові розбіжності у виокремленні ознак указанного поняття, всі вони можуть бути зведені до того, що вона є проявом визнання своєї вини підозрюваним (обвинуваченим) та досягнення погодження (домовленості) з прокурором як представником держави щодо міри відповідальності та призначення покарання. Сутність такої угоди, зазначає М. М. Таус, полягає в досягненні компромісу між сторонами, предметом якого є обсяг пред'явленого обвинувачення та міра покарання за цим обвинуваченням [10]. Крім того, можна погодитися з А. С. Трекке, який стверджує, що «погодження», «процес...розроблення рішення», «процес досягнення угоди» – це підготовчі дії, наслідком яких може бути укладання угоди. Певні домовленості можуть бути й не досягнуті сторонами. Тому угода, пише науковець, це, насамперед, констатація досягнення певного консенсусу між прокурором і підозрюваним, обвинуваченим [11, с. 65].

Зважаючи на висловлені позиції науковців щодо розуміння вказаного поняття, можна виділити такі ознаки угоди про визнання винуватості: 1) це домовленість між сторонами кримінального провадження; 2) наявність спільного інтересу у пришвидшенні процесу розслідування кримінального правопорушення; 2) ініціатором укладення такої угоди є прокурор або підозрюваний чи обвинувачений); 3) укладення угоди має своїм наслідком – набуття суб'єктами певних прав та обов'язків; 4)

невиконання умов угоди тягне за собою її розірвання та можливе настання несприятливих наслідків для підозрюваного (обвинуваченого).

З урахуванням висловлених думок, сформулюємо власне визначення угоди про визнання винуватості: це укладена з дотриманням встановленого законом порядку письмова домовленість між прокурором та підозрюваним (обвинуваченим) про беззастережне визнання останнім своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення на взаємовигідних умовах, обумовлена погодженням всіх істотних обставин щодо встановлення об'єктивної істини в кримінальному провадженні.

1. Плахотнік О. В., Чех О. В. Угода про визнання винуватості: переваги і недоліки нового кримінально-процесуального інституту. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/11159/1/%D0%A3%D0%93%D0%9D%D0%90%D0%A2%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%86.pdf>.

2. Міщенко С. М. Принцип індивідуалізації покарання при укладенні угод про примирення та визнання винуватості. *Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність* : матеріали Міжнар. науково-практ. конф., 11–12 жовтня 2012 р. / Нац. ун-т «Юрид. акад. Укр. ім. Я. Мудрого»; Н.-д. ін-т вивчення проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса Нац. акад. правових наук Укр.; редкол.: В.Я. Тацій (гол. ред.), В.І. Борисов, А.П. Гетьман та ін. Харків : Право, 2012. С. 214–216.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

4. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998–2004. Т. 6: Т–Я. 2004. 768 с.

5. Бояров В. І. Питання застосування угоди про визнання вини в кримінальному судочинстві. *Вісник Запорізького національного університету* : зб. наук. статей. Серія : Юридичні науки. Запоріжжя, 2005. № 1. С. 193–195.

6. Неледва Н. В., Гловюк І. В. Угода про визнання винуватості: сучасний стан та перспективи вдосконалення. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 р.: ідеологія та практика правозастосування* : колективна монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 1148 с.

7. Дьомін Ю. М. Інститут угод у кримінальному провадженні: важливі аспекти правозастосування. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 4. С. 11–19.

8. Новак Р. В. Укладення угоди про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим у кримінальному провадженні. *Часопис Академії адвокатури України*. 2014. № 4. Т. 7. С. 30–36.

9. Блажівський Є. М., Грошевий Ю. М., Дьомін Ю. М. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків : Право, 2012. Т. 2. 664 с.

10. Таус М. М. Згода потерпілого на укладення угоди про визнання винуватості: окремі аспекти. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1. URL: <http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4627/1/23.pdf>.

11. Трекке А. С. Кримінальне провадження на підставі угоди про визнання винуватості. URL: <http://www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/dis-ilovepdf-compressed.pdf>.

Олег НАЛИВАЙКО
старший науковий співробітник
секретаріату Вченої ради
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Анна ЛЕЩЕНКО
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

СУДОВА МЕДІАЦІЯ ТА ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Під терміном «медіація» треба розуміти, що це конфіденційна форма вирішення спорів, що не має нічого спільного із судовим засіданням. Вона відбувається за участі нейтральної третьої сторони – медіатора, який допомагає сторонам врегулювати спір мирно, швидко та без тривалого судового розгляду. Медіатор допомагає сторонам визначити питання, через які між ними виникають певні непорозуміння, та розглянути різні шляхи вирішення спору. Самевін допомагає сторонам досягти домовленостей у конфіденційному форматі, але – і це надзвичайно важлива частина визначення – сам не вирішує питання. Для того щоб сторони домовилися про варіант врегулювання спору, медіатор може конфіденційно спілкуватися зі сторонами, часом навіть без присутності іншої сторони.

Проаналізувавши міжнародний досвід, можна зазначити, що судова медіація є звичним явищем не лише для країн Європейського союзу, а й для таких пострадянських держав, як Республіка Білорусь, Казахстан та деякі інші держави при цьому використовуються різні концепції судової медіації.

В Україні набув чинності Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», яким в Україні повністю оновлено процесуальне законодавство та впроваджено концепцію судової медіації, за якої вона повинна стати повноцінним елементом судових процедур, тобто однією зі стадій судового провадження. Такий концепт априорі суперечить сутності класичної моделі медіації та її автономної ролі у вирішенні спорів. Адже основною метою медіації є досягнення консенсусу [1]. Натомість судова медіація базується на компромісах, за яких сторони поступаються позиціями.

Судова медіація полягає саме в тому, що новий судовий процес спрямований на швидке та ефективно вирішення судових справ упродовж розумних строків. Одним із нововведень судового процесу є розширення та посилення ролі альтернативних способів вирішення спорів, зокрема врегулювання спору за участю судді.

Врегулювання спору за участю судді здійснюється судом виключно за згодою сторін, передбачає проведення спільних або закритих нарад до початку розгляду справи по суті та обмежується строком у тридцять днів з дня постановлення ухвали про його проведення. Проте необхідно вказати, що передбачений законом тридцятиденний строк для проведення процедури судової медіації в окремих випадках можна визнати недостатнім для врегулювання складних конфліктів, що потребують цілої низки корпоративних погоджень відповідно до внутрішніх процедур сторін судової справи [2]. Також процедура врегулювання спору за участю судді проводиться під час розгляду окремої судової справи, у зв'язку з чим її досить складно застосовувати у комплексних проектах, де є велика кількість пов'язаних між собою судових проваджень. Однак такі недоліки у загальній кількості судових справ, які розглядаються в Україні, не можна визнати визначальними.

Отже, ми бачимо, що судова медіація – це новий спосіб вирішення спорів, який базується на компромісах, за яких сторони поступаються позиціями. Ця форма є новинкою для нашої держави, але не досить швидко поширюється та входить в дію. Загалом судова медіація – це чудова альтернатива в напрямі майбутнього, адже удосконалений процес вирішення конфліктів у коротші строки та набагато ефективніше.

1. Колток О. Судова медіація. Нові можливості для сторін судового процесу. *Бюлетень Асоціації адвокатів України*. С. 22.

2. Судова медіація – challenge для України. URL: <https://radako.com.ua/news/sudova-mediaciya-challenge-dlya-ukrayini>.

Кирило НЕДРЯ

завідувач кафедри гуманітарних дисциплін
та психології поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат історичних наук

Катерина МІТЧЕНКО

старший викладач
кафедри гуманітарних дисциплін
та психології поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
капітан поліції

**МОЖЛИВОСТІ МЕДІАЦІЇ У ВИРІШЕННІ КОНФЛІКТІВ
«КЛЮЧОВИХ РОЛЕЙ» НА ПРИКЛАДІ ПАРИ «ДИТИНА – ПІДЛІТОК»:
ПОВЕДІНКА МЕДІАТОРА**

Теорія «ключових ролей» має коріння в концепції Еріка Берна, який розглядав особистість як сукупність особливих станів Его, що проявляються в специфічних станах свідомості і зразках поведінки.

Науковець виділяв три таких ролі:

1) «Батько» – стан, що копіює справжніх батьків чи інших авторитетних в дитинстві особистостей, відображає традиції, цінності, норми і правила; 2) «Дитина» – частина особистості, що збереглася від справжнього дитинства, що містить афективні комплекси, пов'язані з ранніми дитячими враженнями і переживаннями; 3) «Дорослий» – стан, що здійснює переробку інформації й імовірнісну її оцінку для ефективної взаємодії з навколишнім світом, що демонструє тверезість, незалежність і компетентність.

Однак, з погляду медіативних практик, більш доцільним є поділ на ключові ролі залежно від вікових меж та досвіду, набутого в них, який, неодмінно, має відображення у поведінці, створюючи своєрідні профайли. Тому доцільно виокремити такі ролі: «дитина», «підліток», «дорослий», «зріла людина».

Між чотирма описаними ролями є стійкі механізми взаємодії як у внутрішньому світі кожного з нас (індивідуальний психологічний профіль), так і в міжособистісній комунікації. Є певні закономірності, пов'язані з психологічним віком, що і створюють той чи інший стиль спілкування, ухвалення рішень, що запускають і управляють конфліктами між представниками різних ролей. У парі Дитина–Підліток лідерські функції належать останньому, ініціатива Дитини приймається і підтримується лише у випадку, якщо Підліток при цьому не має своїх варіантів поведінки, а це, очевидно, буває дуже рідко.

Дитина, зазвичай, буває зачарована активністю та виразністю екстравагантного Підлітка і згодна на його провідну роль, щедро живлячи свого партнера визнанням та дитячим захопленням. Той, зі свого боку, підтримує дещо зневажливі та зверхні відносини з «молодшим», відчуваючи його як свого шанувальника. Такий стиль взаємодії може тривати роками, будучи «майже непомітним», але, зрозуміло, із закладеною всередині конфліктністю.

До конфлікту, як правило, призводить протест чи образа Дитини на неуважність або ж маніпуляції Підлітка, претензії Підлітка на ресурси Дитини (час, сили, гроші, тіло). Часто конфлікт в цій парі виникає внаслідок необхідності відповідати на виклики зовнішнього середовища, до чого обидва психотипи мало готові. При цьому Дитина – не

готова, широко і повністю, розгублена, страждає, а Підліток – усвідомлює виклик, але примусовість ситуації його дратує. Прикладом може бути ситуація розлучення молодої (за фізіологічними мірками, можливо, вже і не такої молодої!) пари, коли йдеться про ухвалення рішень щодо дітей та майна.

У медіації, як варіант, ситуація молодого керівника-«підлітка» та підлеглого-«дитини», що звикла до колишніх стандартів роботи. Чоловік або співробітник дитячого психологічного віку зазвичай перебуває у відчай чи паніці, діючи спонтанно або за рекомендаціями авторитетних для нього людей. Позиція при цьому не стійка, оскільки своєї, глибоко продуманої та відчутної позиції у нього просто немає. Тут завжди багато страху, видно розгубленість та образа на ситуацію, партнера та життя загалом. Частина «раптово виниклої» відповідальності лякає і напруга не дає зосередитися на відповідному рішенні.

Дитячий психотип, у принципі, погано усвідомлює та ще гірше формулює власні потреби. Загалом його бажання полягає в тому, щоб все вирішилося саме собою і від нього нічого зайвого не потребувалося. Підліток при цьому часто перебуває в емоційній напрузі, роздратований і навіть розлючений самою ситуацією, оскільки все пішло шкереберть, ситуація виставляє його/її в не кращому світлі, а для цього психотипа нестерпною є необхідність виправдовуватися і «виглядати ідіотом». Спокійно висувати аргументи – не в стилі «підлітка», скоріше він демонструє власну непогрішність чи відстоює своє право на свободу чи виконання власних вимог під будь-яким, часто цілком емоційним приводом.

Якщо на стороні Підлітка в ситуації конфлікту є хоч одна перевага, ресурс чи можливість – він використовує його для психологічного тиску на сторони, що присутні в медіації, свідомо чи несвідомо. Наприклад, дасть зрозуміти, що партнер слабкий, дурний і не цікавий, змусить протилежний бік хвилюватися, лякаючи будь-якими різкими та неприйнятними варіантами рішень. Може блефувати або відпускати двозначні жарти, просто намагаючись вловити лінію поведінки співрозмовника та медіатора, щоб перевірити реакцію присутніх. У такій ситуації медіатору часто буває необхідно вдатися до відновлення «балансу сил». Для цього можна використовувати передусім індивідуальні зустрічі, де з роллю Дитини доведеться створити атмосферу прийняття та безпеки, на тлі якої вона тільки й зможе почати думати про предмет медіації. А Підлітку – дати висловитись, щоб він одержав необхідне йому почуття особистої винятковості. Як правило, з Дитиною доводиться деталізувати всі аспекти її ситуації, припрацьовуючи дрібниці.

Ви помітите, що сторона цього психологічного віку практично робить у вашій присутності відкриття про те, що насправді відбувається і які ресурси є в її розпорядженні. Дитина дивуватиметься, що «з цим» можна робити щось конкретне і цілком для неї безпечно, а ще і цікаве. Здивування, включення до аналізу потреб, прав і можливостей – є добрим показником те, що учасник Дитина готовий конструктивно включитися у процес.

Медіатора Дитина сприймає спочатку як сторонній авторитет, шанобливо і з деяким побоюванням. Після індивідуальних розмов страх поступово зникає, залишається орієнтація як на «вчителя». Це відбувається тому, що в основному, природна та зручна для Дитини в безпечному просторі роль – відкриватися новому та вчитися. Для неї з моменту зняття основних страхів – медіатор є гарантом безпеки процесу та вчителем-провідником у нову для неї реальність, де «буде щось цікаве».

У процесі медіації їй періодично необхідні підтвердження і сигнали, як вербальні, так і невербальні, про те, що все йде як треба, що вона правильно зрозуміла і добре освоює нову для неї роль «учасника медіації» і що все йде добре. На нейтральний тип поведінки медіатора, брак доброзичливих сигналів та репліки «виключно у справі» – Дитина може реагувати тривогою і навіть знову впасти у відчай, паніку чи замкнутість, якщо була схильна до цього раніше. Тому щодо дитячого психотипу потрібна велика увага до емоційної складової (відповідайте їй бажанню доброзичливої атмосфери – що б це не означало для клієнта) і також не варто забувати про параметр тілесно-матеріальних потреб (іноді вчасно запропонована склянка води або питання про самопочуття може підтримати цього клієнта надовго відновити втрачений ресурс для продовження роботи).

Індивідуальні бесіди з типом Підлітка також вимагають від медіатора емоційної витривалості, але спрямована вона повинна бути в основному на те, щоб клієнт встиг максимально виразити себе, продемонструвати свої почуття та «випустити пару» щодо ситуації та партнера. Стосовно себе особисто йому просто важливо, щоб ви «розуміли,

хто він такий», а це означає – хоча б одного разу прийшли в захват або принаймні здивувалися тому, що заявляє про себе ваш клієнт.

Інакше кажучи, психотип Підлітка буквально вимагає вашої емоційної залученості, атмосфери підйому та захоплення ним/нею. Зрозуміло, що дати все це у спільній зустрічі, у присутності більш «слабкої» сторони, ви як медіатор не можете – є ризик зруйнувати тендітну рівновагу. Тому використовуйте віддзеркалення в індивідуальних розмовах, підіть назустріч, використовуючи невербальні сигнали схвалення (кивки головою, посмішка, спрямований на співрозмовника трохи здивований погляд) – це частково заспокоює Підлітка, і ви зможете на хвилі довіри, що з'явилася, ще раз проговорити правила медіації. Медіатор при цьому сприймається як доросла ділова людина, яка вміє триматися на дистанції.

Вміння триматися на дистанції, зберігаючи емоційний контакт із клієнтом – важлива компетенція медіатора у цій ситуації. Уникайте під час спілкування з Підлітком небезпеки опинитися в ролі «партнера з дорослих ігор», прихильника клієнта. Підлітки створюють собі прихильників майже автоматично, можуть грати в захоплення та захоплення вами особисто, образу чи горде здивування тим, що ви не погоджуєтесь на відданість його позиціям, перевіряють силовий вплив (знайомства, гроші, захоплення, уподобання).

Цей тип іноді схильний «розгойдувати човен», навіть якщо це не в їхніх інтересах. У такому разі корисно буває повернути клієнта в індивідуальній чи спільній зустрічі до теми інтересів та ще раз запропонувати сторонам їх сформулювати, уточнити, деталізувати. Підліток сприймає роль медіатора як того, «хто захищає мої інтереси, хоч і з нейтральною міною». Вам, як медіатору, вдається тоді отримати право на нейтральність.

Надалі саме ця здатність медіатора бути нейтральним викликатиме особливу повагу у психотипа Підлітка і, можливо, він з власної волі стане брати з вас приклад для своєї поведінки, бажаючи здаватися нейтральним. Це також корисний елемент комунікації, особливо коли йде процес медіації у парі Дитина-Підліток. Ви як медіатор можете відчувати спочатку якусь гіпервідповідальність за процес у такій парі та одне з найважливіших завдань попередніх зустрічей, вступного слова, перших індивідуальних бесід – домогтися максимально можливого прийняття клієнтом відповідальності за ситуацію, власні ресурси та поведінку.

Тож медіація – невичерпний напрям, де фахівець є майже еквілібристом, що потребує врахування всіх можливих факторів ризику, під час проходження по канату конфлікту, де широта знань та навичок лише додаватиме впевненості рухам у напрямі до успіху та захоплених оплесків глядачів.

Микола НЕСПРАВА

професор кафедри міжнародних відносин
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор філософських наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ У СФЕРІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

На сьогодні медіація як альтернативний спосіб роботи з конфліктними ситуаціями застосовується у різних сферах та рівнях життя, зокрема політичній, економічній, соціальній, освітній. На міжнародному рівні вирішення конфліктів мирним шляхом має свою специфіку, що відображено у принципах міжнародного публічного права. У випадку суперечок країни для досягнення своїх цілей можуть використовувати встановлені способи врегулювання конфліктів без порушення прав та законів інших країн та світової спільноти. За термінологією медіації, країни, між якими виникла суперечка, називаються сторонами. У той час країна, яка допомагає сторонам досягти домовленостей, є третьою стороною.

За даними досліджень, переговори визначено найчастішим способом врегулювання конфліктів на ранніх етапах виникнення суперечки між країнами [1, с. 379]. У разі недосагнення домовленостей шляхом переговорів, країни можуть

долучитись до процедури медіації із залученням третьої сторони. У переговорах сторони спілкуються віч-на-віч, а у процедуру медіації долучається третя сторона – медіатор. У законі України про медіацію зазначено, що медіатор – незалежна, нейтральна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію і не має повноважень щодо ухвалення рішення по суті конфлікту (спору) [2, с. 1].

Правила, принципи та процедура проведення медіації в міжнародних конфліктах схожі на базову процедуру медіації. Медіатор та інші учасники медіації дотримуються принципів конфіденційності, добровільності, нейтральності, незалежності, неупередженості, самовизначеності та рівності сторін.

Одне із завдань медіатора – це проведення процедури та створення сторонам умов для конструктивного діалогу для винайдення найоптимальнішого рішення для обох сторін. Важливими аспектами, з якими працює медіатор, є психологічні особливості сторін, їх цілі, мотиви, емоційний стан. Третя сторона визначає позиції сторін, це вершина айсбергу, яку видно над водою, те, що сторони демонструють. Проте фокус уваги медіатора буде спрямовано на інтереси сторін, які можуть не проговорюватись, але бути причиною конфлікту.

Країни, між якими виник конфлікт, мають право звернутись до процедури медіації або одна сторона може запросити іншу до участі у процедурі. Ініціатором медіації між країнами може бути третя сторона. Коли країни погоджуються вести переговори у медіації, то, насамперед, вони це роблять добровільно та беруть відповідальність за мирне врегулювання конфлікту та надання необхідної інформації медіатору, яка за принципом конфіденційності не поширюється третім особам.

Угода в Осло – приклад врегулювання міжнародного конфлікту шляхом медіації. Угода в Осло – двосторонні закриті переговори в Осло між Ізраїлем в особі міністра закордонних справ Шимона Переса та Організацією звільнення Палестини (ООП) в особі Махмуда Аббаса за посередництва США з метою врегулювання ізраїльсько-палестинського конфлікту [3, с. 1].

13 вересня у 1993 році у Вашингтоні було підписано спільну Декларацію принципів. Цим документом передбачалося запровадження місцевого самоврядування у Секторі Газа та на Західному березі річки Йордан на період до 5 років, що мало призвести до постійного врегулювання.

Основна суть домовленостей в угоді була про те, що сили Ізраїлю будуть виведені з частин Сектору Газа та Західного Берега, а на звільнених ізраїльськими силами територіях буде створено Тимчасову Палестинську самоврядну адміністрацію.

Процес врегулювання суперечок на міжнародному рівні може мати довгостроковий характер. Ефективність медіації залежить від бажання та готовності сторін домовитись, а також від компетентності медіатора.

1. Медіація у професійній діяльності юриста / за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса «Екологія». 2019. 450 с.
2. Закон про медіацію. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/195902.html>
3. Соглашения в Осло. Eurinews. 28/09/2016.

Лідія НЕСТЕРЕНКО
асистентка кафедри публічного права
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича,
керівниця навчально-наукової лабораторії
медіації, переговорів та арбітражу
кафедри публічного права

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ ПІД ЧАС ВИРІШЕННЯ ЗЕМЕЛЬНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ

Земельні відносини займають значну та вагому частину відносин в нашому побуті. Зокрема ми це спостерігаємо зараз, коли в Україні інтенсивно наповнюється Державний земельний кадастр, активно формується відкритий ринок землі, реалізується

реформа місцевого самоврядування. Це веде до значних змін у земельних правовідносинах. Змінюється суб'єктний склад, повноваження органів влади, межі земельних ділянок та ін. Зрозуміло, що це не відбувається без певних неузгодженостей, конфліктів, спорів. Якщо в основу аналізу покласти предмет спору, то можна виділити три групи спорів: власне земельні спори; майнові спори, пов'язані із землею; спори щодо оскарження рішень і дій органів влади у сфері регулювання земельних відносин.

Визнаючи земельні юрисдикційні правовідносини складовою гарантії прав на землю, науковці вказують, що судовий захист земельних прав є найбільш кваліфікованим й універсальним способом захисту прав і свобод суб'єктів, хоча й містить певні недоліки. Досить часто в судових рішеннях ми можемо зустріти твердження, що судовий захист є основною формою захисту прав, інтересів та свобод фізичних та юридичних осіб, державних і суспільних інтересів. Категорія земельних спорів – не є винятком. Більше того, такі спори є одними із «найпопулярніших» у вітчизняних судах. Згідно зі статистичними даними Верховного Суду, за 2018–2020 роки приблизно 9 % касаційних скарг, що надійшли на розгляд Верховного Суду – це спори, що виникають із земельних правовідносин [5]. Зважаючи на особливості земельних спорів, вони можуть розглядатися за правилами адміністративного, господарського судочинства чи в судах загальної юрисдикції. Отже, відповідно до чинного законодавства, та з огляду на традиції, що склалися у нашій державі, коли виникає земельний спір – особи обирають адміністративний чи судовий порядок захисту своїх прав. Очікуючи, що хтось сторонній допоможе та вирішить спір. Проте, аналізуючи судову статистику та практику, наприклад, у межових земельних спорах, ми можемо погодитися, що суд це *універсальний* спосіб захисту права, але чи *ефективний*?

Особливо гостро стоїть питання виконання рішень органів місцевого самоврядування та судів. Така ситуація складається, на нашу думку, внаслідок того, що під час юрисдикційних процедур діє принцип «win-lose», де одна із сторін конфлікту залишається незадоволеною, а отже – незважаючи на юридичне врегулювання спору, соціальний конфлікт, фактично, залишається невирішеним або вирішеним не до кінця. Часто це пов'язано з тим, що земельні спори виникають між родичами, сусідами, колегами, а це означає, що в цих правових відносинах велике значення відіграють стосунки, особистісні зв'язки, також не останню роль відіграють емоції. Тобто те важливе, що додає миру майбутнім відносинам, не може врегулювати суд своїм рішенням.

Дієвим альтернативним механізмом, зважаючи на досвід закордонних країн, для вирішення земельних спорів є процедура медіації як один із способів неюрисдикційних (альтернативних) способів вирішення спорів, що заснований на принципі «win-win». Полягає у тому, щоб завдяки наданню можливості сторонам конфлікту сформулювати й висловити власні позиції та озвучити інтереси, розробити спільне рішення – вихід з конфліктної ситуації, який влаштує обох сторін. Аналізуючи досвід східної демократичної республіки Конго, колектив авторів зробив висновок, що «медіація – це певний процес, який по суті є поєднанням дій, рішень і здобутків, які можуть вплинути на індивідуальний, громадський, соціальний і навіть інституційний рівень». Дуже важливо для суспільства прийняти медіацію як процес примирення між сторонами для кращого порозуміння та знаходження консенсусу щодо землі та інших природних ресурсів, які пов'язані з землею (ліс, узбережжя, сільськогосподарські культури), це допоможе запобігти інцидентам надалі [7].

З огляду на це, цінною є думка П. Пацурківського та Р. Гаврилук про те, що укоріненість правової природи медіації у бутєвих властивостях людини дає достатні підстави для висновку про те, що медіація зі світоглядних і методологічних позицій антропосоціокультурного підходу є людським правом. У зв'язку з цим на регулювання суспільних відносин із приводу медіації повною мірою повинні поширюватися Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод разом із додатковими протоколами до неї, ст. 3 Конституції України та рішення Європейського суду з прав людини [6].

Правове регулювання медіації на міжнародному рівні має тривалу історію, зокрема, в окремих галузях правовідносин. Так, Директива 2008/52/ЄС визначає медіацію як структурований процес, незалежно від його назви або посилання на нього, за допомогою якого дві або більше сторін спору намагаються самостійно, на добровільній основі, досягти згоди для вирішення спору за підтримки медіатора. Цей

процес може бути ініційований самими сторонами або у результаті пропозиції чи розпорядження суду [2]. Проаналізуємо, що говорять норми чинного українського законодавства про застосування медіації для вирішення земельних спорів.

Відповідно до положень ст. 158 Земельного кодексу України земельні спори вирішуються судами, органами місцевого самоврядування. Чинний Земельний кодекс України не визначає всі можливі види земельних спорів, проте чітко визначає органи, які вирішують земельні спори, та на вирішення яких спорів вони мають виключне право. Згідно з п. 2. згадуваної нами ст. 158 Земельного кодексу України «Виключно судом вирішуються земельні спори з приводу володіння, користування і розпорядження земельними ділянками, що перебувають у власності громадян і юридичних осіб, а також спори щодо розмежування територій сіл, селищ, міст, районів та областей; п. 3. Органи місцевого самоврядування вирішують земельні спори у межах території територіальних громад щодо меж земельних ділянок, що перебувають у власності і користуванні громадян, обмежень у використанні земель та земельних сервітутів, додержання громадянами правил добросусідства, а також спори щодо розмежування меж районів у містах» [3].

Зважаючи на вищевикладене, перше, що спадає на думку – це те, що чинне земельне законодавство визначає обмежене коло органів, за допомогою яких можна вирішити спір і не дає можливості звернутись до системи альтернативних способів вирішення спорів (медіації в тому числі).

Проте звернемося до Конституції України: ч. 5 ст. 55 КУ визначає: «Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань»; ст. 124 говорить, що юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи. Законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору [1]. Якщо проаналізувати положення статей ГПК України, ЦПК України, КАС України, то ми знайдемо положення, про неможливість допиту як свідка особи, стосовно відомостей, які стали відомі їй у зв'язку з наданням послуги посередництва (медіації) під час проведення позасудового врегулювання спору. Крім того, нормами цих актів передбачена можливість укладення мирової угоди на будь-якій стадії судового провадження, що саме собою передбачає можливість сторін домовитися щодо поступків стосовно предмету позову, а отже – опосередковано дає певне підґрунтя для застосування процедури медіації. Отже, якщо виходити з принципу «все, що прямо не заборонено – дозволено», можна зробити висновок, що медіація є природним правом людини, що сприяє вирішенню земельних спорів.

Розглянемо, що змінюється у сфері правового регулювання у зв'язку з ухваленням 16 листопада 2021 року законопроекту «Про медіацію».

В розділі IV «Прикінцеві та перехідні положення» пропонується доповнити Земельний кодекс України ст. 158¹. «Врегулювання земельних спорів шляхом медіації». Згідно положень даної статті сторони земельних спорів мають право звертатися до медіації за допомогою у врегулюванні. При цьому враховуючи *особливості* передбачені земельним кодексом [4].

Якщо аналізувати цю норму, то варто звернути увагу на вказівку про «врахування особливостей, передбачених цим Кодексом». Такими особливостями можуть бути норми, що впливають на медіабельність земельних спорів. Земельний спір, для того, щоб стати предметом медіації має відповідати певним критеріям, бути таким «що може бути вирішений за допомогою медіації», тобто «медіабельним». Безспірними критеріями є: а) наявності достатніх повноважень учасників медіації для укладення медіаційної угоди (а отже вирішення спору); б) відсутні імперативні приписи щодо юрисдикційного порядку вирішення певного конкретного спору або ж відсутня пряма заборона проведення медіації з відповідного питання.

Саме наведені вище критерії, на нашу думку, становлять правову основу для застосування медіації у земельних спорах. Однак варто уточнити, що наявність правової основи для вирішення земельного спору в порядку медіації не є тотожною «медіабельності» такого спору, оскільки остання містить у собі й інші об'єктивні (наприклад – спір, що вирішується не має зачіпати права третіх осіб) та суб'єктивні критерії (бажання сторін вирішити спір). Щодо критерію наявності достатніх повноважень учасників медіації для вирішення земельного спору – вважаємо, що,

оскільки будь-який земельний спір виникає в межах земельних правовідносин, що врегульовані законом та підзаконними нормативно-правовими актами, то такими критеріями для органів місцевого самоврядування є надані їм повноваження, а для громадян та юридичних осіб – їх права.

Згідно з ч. 2 ст. 158¹ передбачає, що суди та органи місцевого самоврядування «сприяють примиренню сторін земельного спору» [4]. На нашу думку, це означає, що дані органи, які законом уповноважені вирішувати земельні спори повинні ознайомлювати сторін спору, які до них звернулися про можливість вирішення їхнього спору за допомогою процедури медіації. А далі вже сторони обиратимуть, який саме спосіб захисту своїх прав використати.

Ч. 3 ст. 158¹ «договор про проведення медіації та угода за результатами медіації у земельних спорах укладаються в письмовій формі» [4]. Під час аналізу положення даної частини виникає побоювання стосовно диспозитивності даної норми в частині регулювання надання послуг медіації. Чи завжди в земельних спорах важлива домовленість саме в письмовій формі? На це питання відповідь надасть практика.

Частина 4 ст. 158¹ дає чітку відповідь на питання, що буде, якщо сторони не виконають домовленість за результатами медіації? «У разі невиконання чи неналежного виконання угоди за результатами медіації сторони медіації мають право звернутися для розгляду земельного спору до органів, що вирішують земельні спори» [4].

Отже, можна зробити висновок, що на сьогодні в Україні достатньо правових підстав для застосування процедури медіації під час вирішення земельних спорів. У разі звернення до медіації потрібно враховувати наявність повноважень сторін на вирішення спору та відсутність імперативних вказівок на обов'язкове юрисдикційне вирішення спору або ж прямої заборони проведення медіації в певних випадках.

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

2. Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах : Директива 2008/52/ЄС Європейського парламенту та Ради від 21 травня 2008 р. URL: <https://ukrmediation.com.ua/images/DOCS/Model-documents/mediation-directive-ukr.pdf>.

3. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III, в ред. від 26.11.2021 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14/stru#Stru>.

4. Про медіацію. Текст закону України підписаний Головою Верховної Ради України та направлений на підпис Президенту України. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3504&skl=10.

5. Верховний Суд у цифрах і фактах за 2020 рік. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Zvit_2020.pdf.

6. Пацурківський П. С., Гаврилюк Р. О. Людське право на медіацію. *Право України*. 2020. № 7. С. 212–229.

7. Sietchiping Remy, Oumar Sylla, Christol Paluku Mastaki. Guide to land mediation: based on the experience in the eastern democratic republic of the congo. Copyright © United Nations Human Settlements Programme. (UN-Habitat), 2013. URL: <https://landportal.org/node/29903>.

Марина НОВІКОВА

викладач кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У світі внаслідок стрімкого розвитку науки, техніки, нанотехнологій змінюється світогляд людини. Крім того, змінюються і життєві пріоритети: духовні цінності поступаються своїм місцем матеріальним. Темп життя стає стрімким, а середовище агресивним. Звичайно, при цьому велика ймовірність розвитку конфліктних ситуацій. Для швидкого, економічного та продуктивного вирішення конфліктних ситуацій, особливо в умовах карантинних обмежень, спричинених COVID-19, коли судові органи перевантажені, набувають актуальності альтернативні способи врегулювання

конфліктних ситуацій, зокрема медіації.

Дослідження різних аспектів медіативної процедури здійснювали такі вчені, як: О. Кірдан, Л. Романадзе, І. Єфремова, О. Городецький, Т. Подковенко, Д. Кушерець, В. Козирєва, Х. Бесемєра, Е. Борисова, Ю. Розман, А. Залара, С. Кузьменко, Т. Худякова, Т. Цувіна, Н. Турман, Ю. Притика та ін.

Досліджуючи правову природу медіації, варто зазначити, що медіатора ототожнюють з суддею чи арбітром, але головним завданням для медіатора є залишатися незалежним. До його компетенції під час проведення процедури медіації не входить дослідження доказів, встановлення фактів, винесення рішення, яке підлягало б примусовому виконанню. Деякі наковці ототожнюють медіатора з посередником, тому посередник не має права диктувати умови угоди або примушувати конфліктуючі сторони до того чи іншого рішення [4]. Медіатор на свій власний розсуд має право вирішувати питання структури медіації, окремих процедур проведення медіації. Це та необхідна свобода, яка реально забезпечуватиме порозуміння між сторонами. У медіації важливо мати можливість висловити свою позицію та бути почутим. Тільки такий шлях досягнення порозуміння.

Медіацію як суспільний феномен та особливий вид діяльності людини доволі складно відтворити в межах короткої дефініції. Спроби формулювання єдиної загальноприйнятної та методологічно правильної дефініції пов'язані з деякими труднощами. Найперше, пов'язані вони з великою кількістю видів медіації залежно від сфер її застосування та медіаційних технологій проведення, а також очікуваних результатів, цілей та функцій, які медіація повинна виконувати [3, с. 19]. Окрім того, проблеми під час відповіді на питання, чим є медіація, також зумовлюються визначенням ролі медіатора, а особливо, якою повинна бути його участь у досягненні згоди, можливості проведення медіації в суді або безпосередньо під час судового процесу тощо.

Медіацію розглядають як спеціальну форму вирішення спорів, що ґрунтується на діяльності третьої особи, яка є нейтральною та безсторонньою щодо сторін та предмета їх спору, основні завдання якої полягають: – сприянні досягненню порозуміння, яке є взаємоприйнятним та враховує інтереси та потреби обох сторін; – формуванні позитивних взаємовідносин та підстав співпраці між сторонами спору, а також сприяння у самопізнанні, самовдосконаленні і так званому внутрішньому моральному зростанню [1, с. 42]. Як бачимо, здебільшого медіацію визначено як неформальний метод вирішення спорів, що ґрунтується на засаді довіри, в якому нейтральна та безстороння третя особа допомагає сторонам у взаємній комунікації, визначенні інтересів та основних дискусійних, спірних питань, а також у знаходженні спільного взаємоприйнятного рішення на основі порозуміння. Відповідно таке трактування медіації визначає одразу її чотири основоположні елементи.

Медіатор є завжди особою нейтральною та безсторонньою; медіація ґрунтується на довірі; сторони, а не медіатор ухвалюють остаточне рішення щодо наявного спору; а роль медіатора полягає у допомозі сторонам у досягненні порозуміння. Саме тому варто наголосити, що медіатор контролює процес, а не результат. На відміну від суддів, медіатор не має юрисдикційних повноважень. У жодному випадку він не є уповноваженим до прийняття якогось остаточного рішення чи висловлювання своєї позиції, думки у конкретній ситуації.

Мета медіації полягає у досягненні порозуміння, тобто таких домовленостей, які будуть прийнятні для усіх сторін спору. Звичайно, ідеалом є знаходження такого розв'язання, яке відображає та оптимально узгоджує їх інтереси в розумінні того, що кожна з сторін щось отримує і нічого істотно не втрачає [2, с. 43]. Однак медіація не завжди мусить бути пов'язана з детальним узгодженням усіх фактичних та правових обставин справи. Медіатор не проводить формалізованого процесу, не викликає свідків та експертів, а його метою не є встановлення правди – ні об'єктивної, ні процесуальної.

Отже, медіація має переваги, а саме: економія часу, економія фінансових ресурсів, неофіційність процедури, конфіденційність та збереження репутації та сталість рішень. Медіація може використовуватись у діяльності адвоката, але на нашу думку, адвокат вирішуючи спори та конфлікти через медіацію у своїй діяльності не повинен надавати психологічні або юридичні послуги, оскільки медіація працює з предметом спору, змістовною частиною – проблемою та інтересами учасників спорів та конфліктів, а також причин конфлікту, емоційного (душевного, морального) стану його учасників та роботою із цими емоціями, тобто поєднує в собі ці два аспекти, кожен адвокат повинен

дотримуватись чіткої структури процедури проведення медіації, орієнтуватись на інтереси сторін, забезпечити розуміння між сторонами, при цьому бути незалежним, нейтральним та неупередженим медіатором.

1. KaliszA., Zienkiewicz A. Mediacja sądowa i pozasądowa. Zarys wykładu. Warszawa Wolters Kluwer Polska. 2014. 344 s.
2. Колеснікова М. В., Шаповалова А. О. Актуальність впровадження інституту медіації в законодавстві України. *Правові горизонти/Legal horizons*. 2017. С. 41–46.
3. Подковенко Т. Медіація як спосіб альтернативного розв'язання конфліктів: генеза та інституційні засади. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 1 (9). С. 17–22.
4. Подковенко Т. О. Правова природа медіації. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід* : матеріали III Міжнар. науково-практ. конф. (м. Тернопіль, 20–21 квітня 2021 року). URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/28613/1/59.PDF>

Вікторія САВІЩЕНКО

директор Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук,
кандидат педагогічних наук, доцент

Каріна ГАВУРСЬКА

здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ МЕДІАЦІЇ: МОЖЛИВІСТЬ
ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ У НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО**

Найбільш поширеним на міжнародному рівні серед альтернативних способів врегулювання спорів є інститут медіації. Ефективність медіації доводиться на практиці в тих країнах, в яких вона впроваджена. У зв'язку із тим, що інститут посередництва на цей час в Україні знаходиться на етапі формування і впровадження, вивчення міжнародного досвіду та законодавства інституту медіації є актуальним на сьогодні.

Принцип вирішення міжнародних спорів мирним шляхом є одним з базових принципів міжнародного права. Закріплений в п. 3 ст. 2 Статуту ООН [1], він зобов'язує держави вирішувати виникаючі спори мирними засобами вирішення міжнародних спорів. Такий обов'язок існує для того, щоб не наражати жителів конфліктуючих держав, а також світове співтовариство на небезпеку. Тому держави намагаються використовувати ефективні механізми мирного вирішення спорів, незалежно від ступеня їх участі в конфлікті: чи є вони його сторонами, або є третіми особами. Одним з поширених способів вирішення конфлікту є ведення переговорів між державами. Зазвичай саме переговори є першою стадією в процесі врегулювання виниклих розбіжностей. Якщо переговори виявляються неефективними зовсім або недостатньо ефективними, то сторони спору можуть використовувати альтернативні способи, а саме медіацію або посередництво. Загалом термін «mediation» в перекладі означає «посередництво». Однак між цими двома значеннями необхідно провести дефініцію [1].

Термін «mediation» має на увазі під собою таку ситуацію, де в суперечку між сторонами допомагає вирішувати посередник, але головна його мета – це налагодження діалогу між сторонами, що сперечаються. посередництво (conciliation), це та ж сама медіація, тільки посередник більшою мірою бере участь у вирішенні спору, наприклад, пропонує варіанти угоди для сторін, а не обмежується зведенням конфлікту до мирних переговорів, як медіатор. Проведення процедури медіації на міжнародному рівні мало чим відрізняється від медіації всередині правової системи держав. Медіатор зосереджується не на конфлікті, як такому, а більше на тому, щоб виробити у сторін

конструктивне ставлення до можливості проведення переговорів. Медіатор також може запропонувати сторонам, що сперечаються, замість пошуку винних укласти компромісну угоду, яка б влаштувала обидві сторони. В даному випадку процедуру, під час проведення якої третя особа запитує у сторін будь-яке рішення про врегулювання конфлікту, треба вважати більше посередництвом (*conciliation*), ніж медіацією (*mediation*) [2, с. 345].

Медіатором у міжнародних спорах можуть бути держави, міжнародні організації, а також фізичні особи. Досить часто як медіатори бувають Генеральний секретар ООН або його регіональні представники, оскільки запобігання конфліктів і їх вирішення мирним шляхом є метою ООН. Неурядові міжнародні організації також часто бувають в ролі медіаторів.

Зокрема, Міжнародний Комітет Червоного Хреста бере активну участь у збройних конфліктах і надає гуманітарну допомогу людям, які постраждали під час збройного конфлікту. Як вже було сказано вище, держави, які не є сторонами спору, можуть бути зацікавлені в мирному вирішенні спору і тому вони нерідко пропонують свою кандидатуру медіатора. Подібний статус дозволить державі-медіатору зробити вирішальний вплив на результат конфлікту.

Наприклад, під час конфлікту між Аргентиною і Великобританією щодо Фолклендських островів США добровільно запропонувало свої послуги з проведення медіативних процедур і надання «добрих справ». Для США втручання було необхідно, оскільки і Аргентина, і Великобританія були членами блоку НАТО, і ніяк не можна було допустити військового конфлікту між союзниками [3, с. 233]. В цьому прикладі простежується роль медіатора, спрямована на недопущення загрози безпеці світовій спільноті.

Медіація не є єдиною можливістю мирного врегулювання спору. У разі відмови сторін від процедури медіації, Статут ООН передбачає й інші варіанти вирішення спорів: переговори, консультації сторін, обстеження, добрі послуги, міжнародний арбітраж і судовий розгляд.

Отже, ефективність медіації залежить від намірів сторін спору і їх готовності піти на взаємні поступки, щоб вирішити конфлікт мирно і запобігти його загостренню. Крім того, відіграє роль і сам медіатор: його статус і авторитет здатні надати вирішальний вплив на сторони. Медіатор може і повинен переконувати, що подальша ескалація конфлікту призведе до більших збитків, ніж мирне вирішення його в цей момент.

1. Статут Організації Об'єднаних Націй. Міжнародний документ від 26.06.1945. URL: <https://www.un.org/ru/charter-united-nations/index.html>

2. Ясиновський І. Г. Переваги і недоліки медіації при вирішенні правових конфліктів. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 2. С. 344–347.

3. Forsythe D. P. Humanitarian mediation by the International Committee of the Red Cross. *International Mediation in Theory and Practice*. ed. by S. Touval, W. Zartman. Boulder, Colo. WestviewPress, 1985. S. 233–250.

Лілія ОЛІЙНИК

медіаторка, адвокатка,
аспірантка Державної установи
«Інститут економіко-правових досліджень
імені В. К. Макутова НАН України»

МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ВРЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИХ СПОРІВ ЩОДО СТЯГНЕННЯ КОМПЕНСАЦІЇ ЗА ЗАВДАНУ МОРАЛЬНУ ШКОДУ (ОКРЕМІ АСПЕКТИ)

Сьогодні медіація є поширеним способом альтернативного вирішення спорів у системах права різних держав світу. Відносини, пов'язані з проведенням медіації та реалізацією досягнутих в її процесі домовленостей, потребують нормативного врегулювання, зважаючи на значущість як самої процедури, так і її результатів [1, с. 285], що зумовлює створення законодавчими органами систем національного законодавства, що регулюють медіаційні процедури, розуміння, практичне застосування інструментів медіації.

16 листопада 2021 року Верховна Рада України ухвалила закон України «Про медіацію», що підтверджує задекларований раніше шлях нашої держави до ратифікації та імплементації Сінгапурської Конвенції про медіацію (на час підготовки цієї роботи текст закону підписано Головою Верховної Ради України, направлено на підпис Президенту України, офіційний текст не оприлюднено).

Хоча треба справедливо зауважити, що власне поняття медіації не є новим для України, як і медіаційні процедури не перший рік використовуються на практиці як альтернативний спосіб вирішення спорів, в тому числі й господарських. Оцінюючи стан розвитку медіації в Україні до ухвалення відповідного закону, Н. Крестовська, Л. Романадзе та Т. Барабаш зазначали, що медіація в Україні здійснюється без правового забезпечення, медіатори віртуозно використовують обмежені можливості вирішення спорів в рамках чинного законодавства [2]. Одним із принципів медіації та очевидною перевагою порівняно із судовими процедурами є принцип конфіденційності, який частково розкривається законодавцем у статті 6 Закону України «Про медіацію». Зокрема, згідно із зазначеною нормою медіатор та інші учасники медіації, а також суб'єкт, що забезпечує проведення медіації, не мають права розголошувати конфіденційну інформацію, якщо інше не встановлено законом або якщо всі сторони медіації не домовилися у письмовій формі про інше. Для цілей цього Закону конфіденційною інформацією вважається вся інформація, яка стала відома під час підготовки до медіації та проведення медіації, зокрема про пропозицію та готовність сторін конфлікту (спору) до участі у медіації, факти та обставини, висловлені судження та пропозиції сторін медіації щодо врегулювання конфлікту (спору), зміст угоди за результатами медіації [3].

Конфіденційність процедури медіації також декларується надавачами послуги медіації. Такі обставини дещо ускладнюють отримання статистичної інформації про питання, які ставали предметом медіаційних процедур. За твердженням авторів підручника «Медіація для юристів» під час дослідження сфер застосування бізнес-медіації треба зауважити, що неможливо виділити окремі види комерційних спорів, які не можуть бути врегульовані за допомогою медіації [1, 337].

За змістом норм згаданого вище Закону України «Про медіацію», зокрема статті третьої, дія цього Закону поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) [3].

Водночас в національній судовій практиці значну частку спорів становлять спори за участю суб'єктів господарювання про матеріальне відшкодування завданої моральної (нематеріальної) шкоди. При цьому під нематеріальними втратами суб'єкта господарювання розуміється приниження ділової репутації, посягання на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, розголошенням комерційної таємниці, дії, спрямовані на зниження престижу чи підірив довіри до її діяльності, що відповідає визначенню змісту моральної шкоди суб'єктів господарювання, даному у постанові Пленуму Верховного Суду України № 4 від 31.03.1995 р. «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» (пункт третій постанови) [4].

Аналіз же прецедентної практики Європейського суду з прав людини (надалі у тексті – ЄСПЛ) свідчить про значно ширше, порівняно з національною судовою практикою, смислове наповнення безпосередньо змісту інституту моральної шкоди суб'єктів господарювання, серед елементів якого можуть бути поряд із репутацією компанії, невпевненість у плануванні прийняття рішень, зрив в управлінні компанією, тривожність і незручності, заподіяні членам управлінської команди чи колективу. Наприклад, при вирішенні справи «ТОВ «Полімерконтейнер» проти України» (заява № 23620/05, остаточне рішення ухвалене 24 лютого 2017 року) ЄСПЛ наголосив, що відповідно до своєї практики він може присудити виплату грошової компенсації комерційній компанії за нанесення останній моральної шкоди, та визначив такі аспекти отриманої суб'єктом господарювання моральної шкоди: репутація компанії, невизначеність у плануванні, порушення в управлінні компанією (для якого характерним є відсутність точного методу розрахунку наслідків) і, нарешті, хоча і меншою мірою, занепокоєння та незручності, спричинені керівництву [5].

Заради справедливості треба зауважити, що зустрічаються поодинокі рішення національних господарських судів у справах про відшкодування моральної шкоди суб'єктам господарювання, де орган правосуддя, згадуючи рішення ЄСПЛ у справі компанії «Комінгерсол С. А. проти Португалії» від 06 квітня 2000 року, бере до уваги під час вирішення справи не лише репутацію компанії, а й невизначеність у плануванні рішень, перешкоди в управлінні компанією (для яких немає чіткого методу підрахунку) та, нарешті, занепокоєння й незручності, заподіяні членам керівництва компанії, хоч і мотивація рішення є дещо опосередкованою. Зокрема, у справі № 910/6336/19 Північний апеляційний господарський суд зазначає, що шкода діловій репутації виразилась у втраті довіри до позивача з боку клієнтів, що спричинило відтік грошових коштів; також репутація позивача залежить від суспільної оцінки, яка створюється в тому числі інформаційними ресурсами; негативна інформація про позивача безпосередньо впливає на фінансову стабільність. Позитивна репутація позивача дає йому переваги в разі конкуренції, сприяє стабільному попиту на послуги та збільшенню прибутку, натомість завдання шкоди репутації (може) призвести/призвело до зниження попиту на послуги позивача, збитки, відмови партнерів співпрацювати, відмови клієнтів від користування послугами і, зрештою, припинення діяльності (вказана постанова скасована Верховним Судом 25 червня 2020 року, справа направлена на новий розгляд до суду першої інстанції, де 12 серпня 2021 року в задоволенні позову відмовлено повністю) [6].

Звернення суб'єктів господарювання у ситуаціях спорів щодо відшкодування моральної шкоди до медіації, як альтернативної процедури врегулювання такого спору, може стати ефективним варіантом, де значення та сенсове наповнення предмета медіації (моральна шкода суб'єкта господарювання) може стати безпосередньо предметом обговорення й не обмежуватиметься лише репутаційними втратами. В такому випадку, наприклад, навіть ділова репутація може мати ширший зміст, зважаючи на її соціальний контекст.

Звісно, тематика наявності чи відсутності факту завдання моральної шкоди суб'єкту господарювання в процесі медіації потенційно вимагатиме встановлення чітких об'єктивних критеріїв та прояснення значення використовуваних термінів, що особливо важливо, зважаючи на велику кількість оціночних понять у досліджуваній тематиці. Варто зазначити, що з'ясування виду конфлікту (конфлікт цінностей, інтересів чи стилів) також сприятиме розумінню переліку термінів чи понять, розуміння яких необхідно прояснити, як і допоможе зрозуміти необхідність залучення інших сторін конфлікту (якщо такі наявні) та перспективи його врегулювання в цілому.

На противагу судовому розгляду справ про стягнення моральної шкоди на користь суб'єктів господарювання, де справедливість є часто недосяжною метою, у процесі медіації так званий критерій *just satisfaction*, що використовується для визначення розміру відшкодування у практиці ЄСПЛ, може стати відповідною точкою вирішення конфліктної ситуації.

Модерна множинність правовідносин, що виникають усередині структури суб'єкта господарювання, які можуть зазнавати негативних змін внаслідок дії певних обставин (наприклад, правопорушень), та різноманіття правовідносин, у які вступають суб'єкти господарювання між собою, свідчить про необхідність побудови культури цивілізованого діалогу, зокрема шляхом застосування медіації, що сприятиме ефективному вирішенню спорів щодо матеріального відшкодування завданої моральної шкоди суб'єктам господарювання.

1. Білик Т., Гаврилюк Р., Городиський І. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.

2. Крестовська Н., Романадзе Л., Барабаш Т. Медіація в Україні: нюанси законодавчого врегулювання: URL: <http://mediation.ua/wp-content/uploads/2017/03/stattya-Mediatsiya-v-Ukrayini-nyuansi-zakonodavchogo-vregulyuvannya.pdf>.

3. Про медіацію : Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX (текст підписаний Головою Верховної Ради України 22.11.2021). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.

4. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95#Text>.

5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «ТОВ «Полімерконтейнер» проти України» від 24 листопада 2016 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c04/print.

6. Постанова Північного апеляційного господарського суду від 19 лютого 2020 року, справа № 910/6336/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88238410>.

Олена ОРЛОВА

доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВО НА МЕДІАЦІЮ: ПРАВОВИЙ ДИСКУРС

Емпатія виникає в момент розмови однієї людської істоти з іншою. Не можна зрозуміти співбесідника, якщо не ототожниш себе з ним. Якщо ми спробуємо з'ясувати, звідки виникає ця здатність діяти і відчувати, неначе ви зовсім інша людина, ми виявимо, що така здатність пояснюється існуванням вродженого почуття спільності. Зрозуміло, це – космічне почуття, відбиток нашого зв'язку з усією світобудовою, яка втілена в кожному із нас; це – невід'ємна риса належності до людського роду.

/Альфред Адлер/

Конфліктні ситуації виникають постійно. Але на сьогодні в українському суспільстві, а також загалом у світі, враховуючи інтенсивність змін суспільних відносин та способів їх врегулювання, є потреба у новому перспективному напрямі вирішення спорів як у публічно-правовій, так і в приватно-правовій сферах. Збільшується кількість скарг, за якими звертаються до національних та європейський механізмів захисту. Усе це призводить до значних фінансових та часових витрат.

Традиційним способом розв'язання різноманітних питань був і залишається суд. Проте на сьогодні є альтернатива, якою є медіація.

Як зазначає О. Г. Середа, сьогодні є велика необхідність впровадження примирних процедур, позасудових та досудових способів урегулювання спорів, які дозволять знизити навантаження на судову систему взагалі та суддів зокрема і, як наслідок цього, заощадити бюджетні ресурси та підвищити якість здійснення правосуддя [1, с. 39].

Н. Мазаракі вказує, що одним із перспективних напрямів розвитку системи альтернативних методів вирішення спорів є медіація – процедура, у якій медіатор систематично сприяє комунікації між сторонами конфлікту або спору для досягнення взаємоприйнятної розв'язання конфлікту або вирішення спору [2, с. 93–94].

У літературі наявні різні думки щодо походження поняття «медіація»: від латинського «mediatio» – здійснювати посередництво, або «mediare» – бути посередником; від грецького «medos» – нейтральний, незалежний від сторони. Отже, медіація (від лат. mediare – бути посередником) – це переговори сторін за участю третьої особи – медіатора, який, здійснюючи загальне керівництво процедурою, допомагає сторонам налагодити комунікацію між собою та самостійно досягти максимально ефективних домовленостей зі спірних питань, однак не має повноважень на вирішення спору [3].

За кордоном медіація виникла як результат усвідомленої суспільством необхідності, а не за ініціативою суддів чи осіб, які бажають заробляти на посередництві. Відсутність спеціального законодавства про медіацію не є перешкодою для її розвитку. Таке законодавство почало виникати пізніше, як результат узагальнення реального і, насамперед, свого, а не чужого досвіду [4, с. 160].

У 2014 р. Україна підписала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом. Згідно з першою статтею цієї Угоди Україна взяла на себе додаткові зобов'язання щодо забезпечення верховенства права і належного доступу до правосуддя. Ці зобов'язання містять як розширення доступу до судових, так і позасудових методів врегулювання конфліктів та замирення соціального середовища на засадах творчого застосування інноваційного європейського досвіду у цій сфері.

Першим документом Ради Європи у сфері медіації стали Рекомендації № R (98) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 616 засіданні заступників міністрів 21 січня 1998 року, що врегульовували особливості застосування медіації у сімейних

спорах [5]. Пізніше Рада Європи видала Рекомендацію Ради Європи № R(99) 9 від 15 вересня 1999 р. про медіацію у кримінальних справах [6], Рекомендацію Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 808 засіданні заступників міністрів 18 вересня 2002 року [7], Рекомендацію CM/Rec (2018) 8 Комітету міністрів державам-членам стосовно відновного правосуддя у кримінальних справах (Ухвалено Комітетом міністрів 3 жовтня 2018 року на 1326-му засіданні заступників міністрів) [8] тощо.

Заслуговує на увагу Резолюція ООН від 24 липня 2002 р. «Про основні принципи програми відновного правосуддя у кримінальних справах» [9].

Значним кроком у питанні регулювання медіації стало прийняття 16 листопада 2021 року Закону України «Про медіацію».

Спільним для всіх них є тлумачення права на медіацію як можливості фізичних та юридичних осіб на альтернативне судовому методу вирішення спорів у європейських суспільствах.

Зокрема, під час внесення змін до Конституції України у 2016 р. вітчизняний конституцієдавець змінив положення статті 124 Конституції України у її редакції від 1996 р. про те, що «юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі», на нове положення: «Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи. Законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору» [10]. Однак це не змінює правової природи медіації – вона продовжує залишатися правом, а не обов'язком кожного індивіда, має добровільний характер.

Визначальним є те, що медіація може застосовуватися в будь-яких спорах, у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у кримінальних процесах і справах про адміністративні правопорушення.

Отже, медіація є новим перспективним способом врегулювання конфліктів як у публічно-правовій, так і в приватноправовій сфері. А право на медіацію – можливістю фізичних та юридичних осіб на альтернативне судовому методу вирішення спорів.

1. Серeda O. Г. Медіація (посередництво) як альтернативний спосіб вирішення трудового спору. *Право та інновації*. 2017. № 2 (18). С. 38–45.

2. Мазаракі Н. Медіація в Україні: проблеми теорії та практики. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 1. С. 92–100.

3. Білик Т., Гаврилюк Р., Городиський І. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.

4. Белінська О. В. Медіація – альтернативне вирішення спорів. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 1 (5). С. 158–173.

5. Рекомендація № R (98) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 616 засіданні заступників міністрів 21 січня 1998 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_98_1_1998_01_21.pdf

6. Про медіацію у кримінальних справах : Рекомендація Ради Європи № R(99) 9 від 15 вересня 1999 р. *Відновне правосуддя в Україні*. Щоквартальний бюлетень. 2005. Спецвип. С. 53–56. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_828#Text

7. Рекомендація Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 808 засіданні заступників міністрів 18 вересня 2002 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2002_10_2002_09_18_1.pdf

8. Рекомендація CM/Rec (2018) 8 Комітету міністрів державам-членам стосовно відновного правосуддя у кримінальних справах (Ухвалено Комітетом міністрів 3 жовтня 2018 року на 1326-му засіданні заступників міністрів). URL : <http://ipcg.org.ua/upload/Recommendation-CM-Rec20188-UKR-upd.pdf>

9. Про основні принципи програми відновного правосуддя у кримінальних справах : Резолюція ООН від 24 липня 2002 р. URL: http://www.commonground.org.ua/dld/RJU_bulletin/RJU_Vol.1-2.content_ukr.html

10. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.

Лариса ПАНЧЕНКО

викладач кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОНЛАЙН-МЕДІАЦІЇ

Наслідки COVID-19 зумовили потребу в плануванні та веденні процедури онлайн медіації, які в науковій літературі мало досліджено.

У зв'язку із обмеження в доступі громадян в суди внаслідок карантину, виникла потреба у використанні позасудових способів врегулювання конфліктів шляхом онлайн медіації, яка є особливо актуальною в умовах подовження карантинних заходів та зарекомендувала себе як успішний інструмент в роботі суду онлайн.

На сьогодні для вирішення онлайн-спорів українськими медіаторами використовується досвід колег США та Австралії, які мають багаторічний досвід роботи в телефонному та онлайн режимі [1].

До переваг онлайн-медіації належить гнучкість процедури, відсутність територіальних обмежень, значна економія часу та кошів учасників медіаторської процедури вирішення спорів.

Медіація – це не лише процес вирішення спорів, а й ефективна комунікація, яка дозволяє знайти результат, який всі сторони приймають та вважають справедливим для себе.

Онлайн-медіація – це якісні зміни в українському суспільстві.

До основних принципів медіації належать: гнучкість процедури, конфіденційність, добровільність участі сторін та їх правомочність, незалежність та неупередженість медіатора.

Якщо порівнювати судові спори з процесом медіації, то маємо низку переваг, як от: в суді питання вирішується шляхом подання судового позову, а під час медіації складається домовленість про участь. У судовому порядку відбувається змагальний процес, тоді як медіація проходить на паритетних засадах.

У судовому порядку повідомлення учасників відбувається через суд. В процесі підготовки до онлайн-медіації на прохання однієї зі сторін медіатор може зв'язатись з іншою стороною.

Можливі труднощі в процедурі онлайн-медіації можуть виникнути через складність вмовити протилежну сторону розпочати процедуру.

Водночас ступінь контролю за вирішенням онлайн-спору надзвичайно велика. І хоча тривалість процедур може бути різною, всі можливі варіанти заздалегідь оцінюються сторонами та контролюються медіатором. Добровільність участі налаштовує на якнайшвидше вирішення спору. Безпосередньо в самому судовому процесі існує ряд пов'язаних з цим недоліків: багато часу витрачається на призначення справи до розгляду. Протилежна сторона може не з'явитися до суду, – через що судові засідання відкладаються. І хоча процедура переговорів регулюється Кодексом етики медіатора та Правилами медіації на відміну від суду, де відбувається регулювання за допомогою процесуального законодавства, саме через можливість сторін впливати на процес переговорів ступінь контролю залишається високий. У процесі медіації є значною роль медіатора, який забезпечує співпрацю та робить ефективний внесок у переговори, як нейтральна сторона. Правове оформлення результатів медіації здійснюється за допомогою медіатора або залученого юриста. В судовому ж процесі відбувається забезпечення змагальності процесу під час здійснення захисту. До ризиків відносимо можливість відсутності згоди в процесі медіації та непередбачуваний результат згідно судового рішення, що можливо ускладнить виконання рішення суду. Водночас за результатами спору в процесі онлайн-медіації досягається згода, укладається домовленість та має місце договір, тоді як у суді ухвалюється рішення, яке задовольняє лише одну зі сторін [2].

До 2021 року в Україні не було врегульовано питання врегулювання порядку процедури медіації.

21 листопада 2021 року Верховна рада ухвалила проєкт закону про медіацію, який

направлено на підпис Президенту.

Законом визначаються :

- основні засади та принципи проведення медіації;
- вимоги до порядку медіації як позасудової процедури;
- підготовка медіатора та його статус.

При цьому звернено увагу, що медіація може бути проведена як до звернення до суду, зокрема третейського, або міжнародного комерційного арбітражу, так і під час досудового розслідування та під час виконання рішення суду. Також зазначено, що перебіг медіації не впливає на перебіг позовної давності.

Проектом визначено, що медіація може застосовуватись в будь-яких спорах із сімейних питань, щодо вирішення господарських питань, трудових, цивільних, також у кримінальному провадженні.

Законодавчо визначено принципи медіації:

- добровільність;
- конфіденційність;
- нейтральність;
- незалежність.

Процедура підготовки медіатора становить не менш 90 годин навчання та її зможуть здійснювати заклади освіти відповідно до законодавчих вимог. До програми навчання медіації включається підготовка правового врегулювання спорів, способи ведення переговорів та етика медіатора. Також планується створення реєстрів медіаторів різноманітними організаціями, органами державної влади та місцевого самоврядування [1].

Європейська правова система заохочує сторони використовувати належні правові процедури для вирішення спору, крім того, законодавство ЄС містить норми про медіацію.

10 червня 2020 року було затверджено Декларацію «Вивчені уроки і виклики, з якими стикнулася судова влада протягом і після пандемії COVID-19», в якій серед іншого вказано на доступ до правосуддя альтернативними способами, такими як онлайн-сервіси або вебсайти суду та інші засоби комунікації.

Серед інших прийнято Регламент (ЄС) No 524/2013 Європейського парламенту та Ради від 21 травня 2013 р. Про онлайн вирішення спорів щодо споживчих спорів та внесення змін до Регламенту (ЄС) No 2006/2004 та Директиви 2009/22/ЄС та Директиву No 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах [3, с. 149].

Серед поширених платформ для проведення медіації з 1998 року є переговорна платформа CyberSettle, що використовує сліпий переговорний процес для врегулювання страхових та комерційних спорів. Сторони надають конфіденційну інформацію, яка буде розкриватися лише тоді, коли обидві пропозиції відповідають певним стандартам, що закріплені Сторонами.

Необхідно звернути увагу, що встановлення інтернет-протоколів посередництва дозволить судам зосередитись на справах поза межами медіації та будуть розглядатися більш ефективно, що допоможе вирішувати нагальні питання більш ретельно.

В період від 12 березня до 12 травня 2020 року на YouTube каналах «Судова влада України» та «Вищий антикорупційний суд» загалом було трансльовано 174 судові засідання у 39 судах України, що говорить про ефективність таких засідань у судовому порядку та під час проведення процедури загалом.

В українських реаліях найбільш реальні платформи для використання Skype, Zoom, FaceTime, GoToMeeting, телефон та/або електронну пошту тощо.

Отже, онлайн-медіація – це процес віртуального вирішення спорів, що сприятиме розширенню доступу до правосуддя.

1. Проект закону про медіацію № 3504 від 19.05.2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877

2. Романадзе Л. Д. Онлайн медіація між суб'єктами господарювання: додаткові виклики для сторін та медіатора. С. 282–284.

3. Розумна М. Актуальні проблеми та перспективи розвитку альтернативних способів урегулювання спорів в Україні: онлайн-медіація та посередництво. Інформаційне право. 2020. № 9. С. 147–152.

Анастасія ПЛАХУТІНА
аспірантка кафедри
цивільного права
та процесу факультету № 6
Харківського національного
університету внутрішніх справ

КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНУ ПРО МЕДІАЦІЮ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Досить довгий час медіації, як альтернативному (позасудовому) способу вирішення правових спорів та конфліктів, не було присвячено окремого законодавчого акта, який би відображав принципи, стандарти, особливості та порядок застосування цієї процедури в Україні. Нарешті 16.11.2021 року Верховна Рада України в другому читанні ухвалила Закон України «Про медіацію» (урядовий законопроект № 3504 від 19.05.2020 року (далі – Закон Про медіацію) [1]. Однак ухвалення цього Закону повністю не вирішує всіх проблем, пов'язаних з ефективним застосуванням медіативних процедур.

Перше. Згідно із прикінцевими та перехідними положеннями Закону Про медіацію медіативні процедури мають інтегруватися в судове провадження. Отже, після набуття цим нормативно-правовим актом чинності, якщо сторони спору погодяться вирішити конфлікт шляхом застосування медіації, суд зобов'язаний буде зупинити провадження та надати сторонам можливість провести медіативні процедури. Це може спричинити ситуацію, коли недобросовісна сторона, зловживаючи своїми процесуальними правами, набуває можливості затягувати розгляд справи шляхом застосування доволі довготривалих медіативних процедур (провадження у справі може зупинитися на період до дев'яносто днів, починаючи з дня постановлення судом ухвали про зупинення провадження). Щодо цього виникає питання про обґрунтованість законодавчого закріплення названого вище періоду проведення медіативних процедур.

Друге. Зі змісту Закону Про медіацію не зрозуміло, яким чином буде здійснюватись реєстр медіаторів? Буде це один реєстр на всю країну (наприклад, як Єдиний реєстр адвокатів України або як Єдиний реєстр нотаріусів), чи у кожного об'єднання медіаторів та суб'єктів, що забезпечують проведення медіації, будуть окремі реєстри медіаторів? Це питання потребує додаткового опрацювання.

Третє. Стосовно законодавчого визначення учасників медіації. В п. 10 ч. 1 ст. 1 Закону наводиться визначення поняття «учасники медіації» та досить нечітко окреслюється коло таких учасників. Водночас у зазначеній нормі (чи в інших положеннях) відсутні права та обов'язки учасників медіації. Натомість Закон описує права та обов'язки медіатора та сторін медіації. Цей прорахунок законодавця має принципове значення, а тому також підлягає усуненню найближчим часом.

Четверте. Треба також звернути увагу на те, що у ч. 1 ст. 1 Закону Про медіацію наводяться категорії «договір про проведення медіації», «медіаційна угода», «угода за результатами медіації», але в подальших положеннях цього Закону змістовно розкриваються лише договір про проведення медіації та угода за результатами медіації, що також є серйозним законодавчим упущенням. Медіаційна угода вимагає свого змістовного розкриття.

П'яте. Стосовно принципів. Закон Про медіацію визначає такі принципи, як добровільність, конфіденційність, нейтральність, незалежність та неупередженість медіатора, а також принцип самовизначеності та рівності прав сторін медіації. Цей перелік, на наше переконання, є неповним. Відповідно до Рекомендації № R(99)19 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах, медіація у кримінальних справах має бути доступним заходом, вона має бути допустимою на будь-якій стадії правосуддя [3]. Відповідно до Рекомендації Комісії Європейських співтовариств 98/257/ЄС «Про принципи, які застосовуються до органів, відповідальних за позасудове врегулювання спорів про захист прав споживачів» від 30.03.1998 р. позасудові процедури у цих спорах мають відповідати принципу прозорості, оскільки відсутність прозорості може негативно вплинути на права сторін та викликати побоювання щодо процедур позасудового врегулювання спорів про захист прав споживачів; такі процедури мають бути спрощені

порівняно із судовими: відсутність високих зборів, довготермінових та обтяжливих процедур; має бути забезпечена особиста присутність та визначена мова, якою ведеться процедура; має бути забезпечено принцип змагальності, коли всі заінтересовані сторони представляють свої погляди та заслуховують аргументи та факти, висунуті іншою стороною, та висновки експертів; забезпечено принципи ефективності (доступ до процедури, її безкоштовність або помірність витрат, нетривалість вирішення спору); свободи; законності, представництва [4].

У цьому дослідженні вказано на основні слабкі місця Закону України «Про медіацію», які потребують вирішення для відповідності його положень міжнародним стандартам і, що важливіше, підвищення ефективності застосування цього довгоочікуваного нормативно-правового акта. Легалізація інституту «медіація» породжує сподівання на більшу структурованість форм та способів захисту прав (інтересів) учасників правовідносин. Невпинне підвищення правових гарантій захисту прав, інтересів, свобод громадян чи інших суб'єктів є ознакою цивілізованості будь-якого суспільства.

1. Про медіацію : Закон України від 16 листопада 2021 року № 3504. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.

2. Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради з певних аспектів медіації у цивільних та комерційних справах URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a95#Text.

3. Рекомендації № R(99)19 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_828#Text.

4. Рекомендації Комісії Європейських співтовариств 98/257/ЄС «Про принципи, які застосовуються до органів, відповідальних за позасудове врегулювання спорів про захист прав споживачів» від 30.03.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_981#Text.

Оксана ПОКЛОНСЬКА
старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ У СІМЕЙНИХ СПОРАХ

Права та свободи людини визнаються основними цінностями в суспільстві та з урахуванням глобалізаційних процесів у світі потребують постійного удосконалення, спрямованого на їх забезпечення.

У цьому випадку не є винятком і сімейні правовідносини. Тож з появою інституту медіації, вирішення конфліктів, які виникають між подружжям, можливе не лише через звернення до суду, адвоката, а й через сімейного медіатора.

Сімейна медіація — це процес, у якому незалежна третя сторона (медіатор) допомагає сімейним парам, що перебувають на стадії розірвання шлюбу, поліпшити між ними взаємодію, ухвалити вигідні та усвідомлені для кожного з них рішення щодо питань, пов'язаних із розлученням, дітьми, майном. Сімейна медіація може застосовуватися як досудовий або позасудовий спосіб вирішення спору, а також під час судового розгляду справи та вже на етапі виконання судового рішення [2, с. 248].

А медіатор — це нейтральна особа, яка пройшла навчання, щоб допомогти людям комунікувати таким чином, щоб сторони могли почути та бути почутими, краще зрозуміти свої проблеми та домовитися. Досить важливим є те, що посередник не займає позиції жодної зі сторін та не виносить судження про сторони або їхні проблеми. А головною функцією медіатора є управління процесом для сторін так, щоб вони могли говорити, він має допомагати їм краще зрозуміти проблеми та знайти рішення, яке відповідає їхнім потребам [1].

Треба зазначити, що інститут сімейної медіації не є новелою в суспільстві, адже він вперше з'явився ще наприкінці 1960-х років в США, а потім і в країнах Західної Європи [3, с. 48]. У Німеччині у 2012 році набув чинності закон про медіацію (Mediationsgesetz), який став першим законодавчим актом, що регулює послуги медіації

в Німеччині. А у Франції законодавчо закріплені вимоги до підготовки сімейних медіаторів були Постановою № 2003-1166 ще 2 грудня 2003 року та Постановою міністерства соціальних справ 12 лютого 2004 року, де було запроваджено державний диплом сімейного медіатора [2, с. 252].

Що ж до України, то медіація стала розвиватися з середини 2000-х років. Наприкінці 2015 р. у Верховній Раді України було зареєстровано кілька проєктів Закону «Про медіацію». Проєкт № 3665, який навіть пройшов перше читання, проте 28.02.2019 р. був відхилений та знятий з розгляду. Потім у Верховній Раді 05.07.2019 р. був зареєстрований новий проєкт Закону № 10425 «Про діяльність у сфері медіації». Але 29.08.2019 р. проєкт було відкликано. На цей час у Верховній Раді України було зареєстровано проєкт Закону «Про медіацію» № 3504 від 19.05.2020, який пройшов перше читання [3, с. 48].

Отже, на сьогодні в Україні ще триває процес законотворення стосовно медіації, в основі якого проєкт Закону України «Про медіацію» від 2020 року. Треба зазначити, що з ухваленням цього законопроекту буде визначено правові засади та порядок проведення медіації в країні.

Треба зазначити, що інститут медіації відіграє важливу роль при врегулюванні конфліктних ситуацій. Зокрема, у сферу сімейного медіатора юридичної практики входить вирішення спорів при розлученні подружжя, суперечок про спадщину, конфліктів з органами соціального захисту, а також проблем, пов'язаних з усиновленням, адаптацією прийомних дітей тощо.

Однією з особливостей сімейної медіації є те, що не тільки подружжя може брати в ньому участь, але й діти. Пряме консультування дітей проводиться сертифікованим сімейним медіатором з роботи з дітьми за обоюсторонньої згоди батьків. Форми участі дітей у сімейній медіації: пряме консультування дітей, яке проводиться сімейним медіатором за відсутності батьків, коли дитина не хоче або не може сказати про свої бажання та потреби в їх присутності (для роботи з маленькими дітьми доцільно використовувати спеціальні проєктні методики, щоб зрозуміти мову дитини); безпосередня участь дитини в сімейній медіації. В цьому випадку медіатор працює з дитиною в присутності батьків. Цей спосіб роботи може допомогти усвідомити батькам переживання своєї дитини і самим почути те, що є найважливішим і найтривожнішим питанням для дитини; участь дитини в сімейній медіації як сторони конфлікту. Така форма участі дитини має місце в конфліктах поколінь (батьки–діти). У роботі сімейного медіатора використовується екограма для опису «екології» сім'ї в перехідний період [3, с. 49–50].

Треба зазначити, що відповідно до шкали Холмса і Рахе «Топ-10 найбільш стресових життєвих подій», справи, пов'язані з сімейними конфліктами (зокрема, розлученнями), знаходяться на другому місці в рейтингу найбільш стресових подій у житті людини. Сімейні спори щодо розлучення та поділу майна, визначення місця проживання дитини тощо, завжди дуже емоційні та конфліктні. Причини конфліктів різні і навіть мають приховані складові. Якщо медіатор зуміє розгледіти ці складові, то це будуть ті обставини, які можливо буде використати для мирного врегулювання спору. Адже від самих сторін конфлікту залежить прийняття рішення, що оптимально відповідає їхнім інтересам, й одним із завдань медіатора є спрямування сторін до пошуку такого рішення. Це істотно розмежує медіацію від судового порядку розгляду справи [3, с. 50].

Зважаючи на вище викладене, можна викоремити переваги інституту медіації під час врегулювання спорів, що виникають із сімейних правовідносин. Зокрема це: переговори відбуваються за допомогою стороннього посередника; дозволяє сторонам брати відповідальність за своє життя і розробляти плани на майбутнє, щоб було добре для себе і для дітей; допомагає сторонам обмінюватися думками та інформацією; допомагає зменшити конфлікт і ворожнечу між сторонами; заохочує до співпраці та довіри; дозволяє сторонам висловити свої почуття, пов'язані з припиненням шлюбу; принцип «thinking outside the box» – збільшення потенціалу варіантів рішень, які можуть виходити за межі засобів правового захисту; збереження сімейних стосунків; взаємоприйнятне рішення дозволяє обом сторонам бути переможцями та поважати один одного тощо [1].

Це зазначено переваги для учасників, між якими потрібно врегулювати спір, але постає питання, чи є переваги у такому випадку для адвокатів. Вважаємо, що так, адже адвокати матимуть клієнтів, які будуть більше задоволені досвідом розробки власного

рішення. Зі свого боку, задоволені клієнти більше цінують послуги адвоката і поширюють цю інформацію. Це приводить до зростання кількості клієнтів, які будуть звертатися за послугою такого ж рівня [1].

Отже, інститут сімейної медіації, за умови його розвитку та поширеному практичному застосуванню, буде відігравати важливу роль під час вирішення конфліктів та дасть змогу суб'єтам сімейних правовідносин врегулювати непорозуміння навіть без звернення до суду чи на будь-якому етапі судового розгляду, адже містить велику кількість переваг як для подружжя та їх дітей, так і адвокатів та судової системи загалом.

1. Потьомкіна Ю. Медіація у сімейних спорах: шлях до примирення, порозуміння та врегулювання. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo/mediaciya-u-simeynih-sporah-shlyah-do-primirennya-porozuminnya-ta-vregulyuvannya.html>.

2. Чеховська І., Божук І. Перспективи розвитку інституту сімейної медіації в Україні. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2021. № 2(94). С. 246–258.

3. Явор А. О. Закономірності розвитку сімейної медіації в зарубіжних країнах та в Україні. Аналітично-порівняльне правознавство. 2021. № 1. С. 47–53.

Олександр ПОНОМАРЕНКО

курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

канд. юрид. наук, доц. **О. О. Круглова**
доцент кафедри цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
підполковник поліції

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ В ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС НА ПРИКЛАДІ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ

У сучасному суспільстві виникає безліч цивільних спорів, що призводить до завантаженості судів загальної юрисдикції, а отже, постає питання про необхідність впровадження інших способів вирішення цих проблем, і одним з таких рішень може стати медіація в цивільному процесі.

Відтак ми повинні зауважити, що медіація являє собою низку певних процедур, які спрямовані на вирішення певної проблеми, при цьому завдаючи найменшу шкоду сторонам. Необхідно наголосити на тому, що медіація значно виграє у судового розгляду, насамперед тривалістю та доступністю. Ці переваги передусім пов'язані з тим, що судовий розгляд справи є досить тривалою процедурою.

Вивчаючи сучасне українське законодавство, ми повинні зауважити, що законодавець зазначає нам у статті 207 Цивільно-процесуального кодексу України про можливість сторонам самостійно врегулювати спір підписавши мирову угоду [1]. Цей аспект значною мірою спрощує судочинство, проте ми повинні розуміти, що для нашої держави він не розповсюджений.

Для порівняння ми пропонуємо звернути увагу на законодавства США, якому ще до початку XXI століття існувала не лише законодавча база, але й були створені організації, які допомагали вирішувати цивільні спори. Також вже існувала певна модель регулювання даного питання. Вже тоді в усіх штатах були запровадженні програми, котрі передбачали певний перелік моделей для медіації починаючи від добровільної й завершуючи обов'язковою. Також необхідно наголосити, що в США з 2003 року функціонує закон «Про медіацію» [2]. Для порівняння в нашій державі ці відносини врегулюванні статтею ЦПК та повинно відповідати Закону України «Про виконавче провадження» [3]. Тому доцільно було б розглянути досвід США та

виокремити окремий нормативно-правовий акт котрий б регулював аспекти медіації в Україні.

Також ми можемо звернути увагу на законодавство Англії щодо цього питання. На сьогодні послуги медіації в Англії та Уельсі надаються медіаторами через професійні організації або самостійно. Судова медіація у Великобританії існує в добровільній формі: за наявності певних факторів, судді рекомендують сторонам звернутися до медіації, але при цьому вони не мають права нав'язувати медіацію сторонам, які вирішують спір у судовому порядку. За безпідставну відмову від медіації на сторону, яка відмовилась від участі в примирних процедурах, накладається штраф [4].

Говорячи про межуючу з нами державу Польщу, ми повинні наголосити, що система медіації врегульовано дуже чітко, навіть закон про медіацію в неї був прийнятий до ЦПК, ще у 2005 році [5]. Цей акт свідчить про те, що необхідно впроваджувати зміни до нашого законодавства, адже цей аспект врегульовано у більшості країн світу на високому рівні й тому необхідність впровадження окремого нормативно-правового акта дуже гостро постає для сучасного суспільства.

Тож все вказане вище може свідчити лише про те, що сучасне законодавство нашої держави в цьому аспекті значно відстає, а отже, необхідно впроваджувати зміни до цивільно-процесуального законодавства з метою поліпшення його функціонування. Насамперед, ми пропонуємо створити окремий нормативно-правовий акт, який би регламентував медіацію в Україні. Також ми пропонуємо створити організації, які б надавали послуги медіаторів з метою розвантаження судів загальної юрисдикції.

Тобто ми можемо зробити висновок, що на сучасному етапі в Україні є нагальна потреба впровадження системи медіації в цивільний процес. Для кращого його впровадження ми рекомендуємо звернути особливу увагу на закордонний досвід під час впровадження цього аспекту у законодавстві нашої держави. Також необхідно наголосити, що впровадження цієї системи значно спростить цивільне судочинство та розвантажить суди.

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV, поточна редакція 05.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.

2. Carrie Menkel-Meadow, Mothers and Fathers of Invention : The Intellectual Founders of ADR, 16 Ohio St. J. on Disp. Resol. 1 (2000).

3. Про виконавче провадження : Закон України від 02.02.2016 р. № 1404-VIII, поточна редакція 06.10.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>.

4. Civil mediation council. URL: <http://www.civilmediation.org>.

5. Kodeks postępowania cywilnego. Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19640430296>.

Станіслав ПОПКО

курсант Навчально-наукового інституту
права підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

д-р юрид. наук, проф. **Р. В. Миронюк**
професор кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ НАЛЕЖНОЇ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ У ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРАХ

В умовах постійного реформування системи правосуддя з метою вдосконалення процесу судочинства та поліпшення механізмів доступу громадян до інструментів захисту прав актуальним залишається запровадження медіації – альтернативного

способу вирішення спорів. Впровадження медіації у публічно-правових спорах потребує виваженого системного підходу, який дасть змогу охопити всі важливі аспекти процедури та сприятиме її належному функціонуванню.

Ухвалений законопроект «Про медіацію» № 3504 [1] тлумачить медіацію як добровільну, позасудову, конфіденційну, структуровану процедуру, під час якої сторони за допомогою медіатора намагаються врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Сфера застосування медіації поширюється на адміністративні правовідносини, тоді як реалізація цього напрямку розвитку альтернативних способів вирішення спорів залишається проблемним питанням.

З огляду на неефективність інституту врегулювання спору за участю судді в адміністративному процесі суддя О. О. Осіпова вважає, що досудове врегулювання спорів за участю судді повністю не придатне для вирішення спорів з надання адміністративних послуг, що пояснюється соціально-правовою природою адміністративних спорів. Автор визнає, що є сенс у використанні послуг професійних медіаторів у деяких складних спорах (наприклад, про скасування нормативних актів), однак це не призведе до зменшення витрат на вирішення спорів, зважаючи на платність послуг медіатора [2]. Натомість М. І. Смокович та О. М. Нечитайло вважають медіацію актуальним та доречним досвідом для вирішення адміністративних способів, тоді як суд повинен бути крайнім заходом вирішення конфлікту. Суддівське товариство підтримує впровадження такого інституту досудового врегулювання спорів. У перспективі це надасть змогу розвантажити суди, зменшивши навантаження на суддів, та збільшити ймовірність виконання рішень, дасть змогу заощадити час і гроші громадян та кошти державного бюджету [3, с. 47].

Як справедливо зазначає Р. Л. Юхтенко, адміністративна процедура врегулювання спору, яка виходить з публічно-правових відносин, у досудовому порядку – це публічно-правове явище, яке становить сукупність послідовних, цілеспрямованих дій, здійснюваних зацікавленими у вирішенні спору учасниками (суб'єктами) у досудовому порядку щодо подолання спору, нівелювання негативних наслідків існування конфлікту між сторонами у найбільш оперативний та прийнятний для сторін спосіб, які завершуються прийняттям індивідуального акта, що закріплює рішення як результат вчинення таких дій [4, с. 188]. Медіація є елементом системи способів альтернативного досудового вирішення спорів, хоча сфера її використання виходить за рамки досудового врегулювання спорів. Тому таке визначення адміністративної процедури вирішення спору в досудовому порядку безпосередньо визначає ознаки медіації як різновиду таких процедур.

Результати багаторічної роботи над її впровадженням до вітчизняної правової системи залишаються недостатніми для чіткого визначення процесуальних особливостей медіації у публічно-правових спорах та її місця в адміністративному процесі. На нашу думку, ці процеси ускладнюються одним із фундаментальних принципів медіації – структурованості та гнучкості. Структурованість процесу медіації означає, що медіатор повинен будувати процес переговорів у чіткій послідовності, адже існують певні етапи медіації, завдяки яким можна досягти бажаного результату у вирішенні спору. На відміну від судового процесу, медіація відрізняється гнучкістю, тобто передбачає довільний та довірливий характер процесу. Гнучкість сприяє взаєморозумінню сторін, прийняттю інтересів та потреб кожної сторони [5, с. 57]. Тому належна адміністративна процедура медіації в публічно-правових спорах не може обмежуватися надмірно категоричними приписами.

Важливу роль також відіграє характер спору як об'єкт процедури медіації. Зокрема, виникаючи із відносин нерівного становища сторін, адміністративний спір розвивається між рівноправними суб'єктами, оскільки владний вплив відсутній. У такому спорі орган управління реалізує не владні повноваження, а такі самі права і обов'язки щодо формулювання, обґрунтування та доведення своїх вимог і заперечень, які надані іншій стороні – громадянину. Н. В. Боженко наголошує на тому, що концептуальні установки правової держави закладають в основу спору рівність влади, суспільства та громадянина, зокрема правову рівність перед законом та судом [6, с. 70]. Особлива природа спору не виключає його придатності для вирішення в медіативному порядку, що підтверджується міжнародним досвідом. Зокрема, деякі концептуальні засади надає Рекомендація Рес (2001)9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами і

приватними сторонами. Такими засадами є такі положення: медіатори можуть пропонувати органу влади анулювати акт, відкликати його або вносити до нього зміни з огляду на доцільність або законність; медіація може застосовуватися до судового розгляду та під час судового провадження, визначатися обов'язковою попередньою умовою судового розгляду, призначатися за рекомендацією судді; використання медіації має приводити до зупинення або переривання перебігу строків давності, встановлених для судового процесу [7].

Законопроект про медіацію передбачає доповнення певних статей Кодексу адміністративного судочинства України. Наприклад, передбачено зупинення провадження у справі на час проведення медіації, однак не більше тридцяти днів з дня постановлення судом відповідної ухвали. О. Г. Юшкевич вважає, що процесуальне законодавство потребує суттєвих доповнень. Автор пропонує додати окрему статтю щодо вирішення справ про адміністративні правопорушення із застосуванням медіації, де буде визначено право кожного учасника адміністративного провадження брати участь у процедурі медіації [8, с. 295].

В Україні триває розробка законодавства про адміністративну процедуру, який має на меті зменшення кількості спорів та позовів до адміністративних судів. Ст. 18 законопроекту «Про адміністративну процедуру» № 3475 від 14 травня 2020 р. передбачає право особи на оскарження рішень, дій чи бездіяльності адміністративного органу в порядку адміністративного оскарження відповідно визначеного цим законом та / або до суду [9]. Як адміністративна процедура, так і медіація мають спільну мету – вдосконалення засобів захисту прав і свобод громадян та розвантаження судової системи. Тому ці інститути повинні взаємодоповнювати, а не виключати один одного. Медіація може розвиватися як альтернатива або наступний етап вирішення спору після адміністративного оскарження. Ефективною закордонною практикою є створення спеціального незалежного адміністративного органу з медіації для вирішення суперечок у сфері публічно-правових відносин.

1. Про медіацію : проект Закону України від 19.05.2020 р. № 3504. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.

2. Осіпова О. О. Досудове врегулювання спорів з надання адміністративних послуг. *Актуальна юриспруденція* : Міжнародна науково-практ. конф., 29 квіт. Юридичні науково-практичні Інтернетконференції, 2020. URL: https://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_jalendar&view=articles&year=2020&month=5&day=6.

3. Проект КАСУ – «за» та «проти». *Юридична Газета*. 2017. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/proektkasu--za-ta-proti.html>.

4. Юхтенко Л. Р. Адміністративно-правові засади вирішення спорів, що впливають з публічно-правових відносин, у досудовому порядку : дис. ... д-ра філософ. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2020. 221 с.

5. Можайкіна О. С. Поняття та зміст основних принципів медіації в цивільно-правових відносинах. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 55–58.

6. Боженко Н. В. Поняття та ознаки адміністративно-правового спору. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1 (1). С. 69–71.

7. Рекомендація Rec (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами – приватними особами (ухвалена Комітетом Міністрів 5 вересня 2001 р. на 762-ому засіданні заступників міністрів). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2001_9_2001_09_05.pdf.

8. Юшкевич О. Г. Медіація як спосіб врегулювання конфлікту в Кодексі України про адміністративні правопорушення. *Транспортна безпека: правові та організаційні аспекти* : матеріали XV Міжнародної науково-практ. конф., 13 листоп. Кривий Ріг, 2020. С. 293–295.

9. Про адміністративну процедуру : проект Закону України від 14.05.2020 р. № 3475. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68834.

Каміль ПРИМАКОВ

доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

Діана РУКІНА

здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІСТЬ ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ Під ЧАС ВИРІШЕННЯ ТРУДОВИХ КОНФЛІКТІВ

Трудові відносини – це взаємодія між працівником та роботодавцем, які підпорядковуються нормам трудового права, при взаємодії чого виникають правові відносини. Безперечно, у цих відносинах, як і в будь-яких інших, періодично відбуваються конфлікти, проте їх наслідки можуть бути доволі масштабними, якщо на початкових етапах їх не закінчити.

Чинне законодавство в Україні закріплює вирішення трудових конфліктів двома методами: КТС – комісія з приводу вирішення трудових спорів й у судовому порядку. Проте, дедалі актуальним стає питання використання більш модернізованих методів розгляду та вирішення трудових конфліктів. Одним з таких є медіація, адже міжнародний досвід демонструє перспективність запровадження цієї процедури за умови вирішенні трудових спорів.

Медіація – це поняття, яке характеризується введенням незалежного третього обличчя (медіатора). Законом України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)», розглядається законопроект про медіацію. Відповідно до цього закону статтею 10, передбачається діяльність медіатора – особи, яка фокусується на інтересах сторін та способах їх задоволення, що призводить до вирішення конфлікту[1].

Медіація, як такий процес, який розуміється нашими сучасниками, бере початок свого розвитку ще з другої половини ХХ століття. До країн на території яких це поняття зародилось, відносять: Австралію, Великобританію та США. На своїх початкових етапах, медіацію розглядали за умови вирішення сімейних спорів. Згодом суспільство усвідомило, що цей метод є дієвим, тому вони перенесли його на інші види конфліктів: від найдрібніших до вирішення конфліктів у публічних та комерційних сферах, які об'єднували велику кількість учасників [2, с. 39].

Щодо основних умов за яких залучались медіаторами під час вирішенні трудових спорів, то до них можна віднести: прийняття участі у вирішенні конфліктів на добровільній основі; при розгляді поставлених питань бути справедливим та нейтральним стосовно сторін що конфлікують; всебічний огляд та розв'язання проблеми; збереження конфіденційності [3, с. 345-347].

Основним завданням медіатора є не вирішення самого конфлікту, а виключно забезпечення таких умов, за яких сторони приходять до узгодження конфліктної ситуації самостійно. Водночас робота медіатора забезпечує врегулювання конфлікту цивілізованими та гуманними засобами.

Ще однією перевагою актуальності запровадження медіації є її своєчасність та швидкість у вирішенні конфліктних ситуацій, адже на рівні судового розгляду трудових спорів, це доволі часто затягується на 1–2 роки, тому це може призвести до неабияких збитків. Відповідно, медіацію ще й зможе заощадити кошти, які будуть витрачені при вирішенні цієї ситуації на судовому рівні [3, с. 346].

Цікаво те, що на території України діє Український центр медіації (УЦМ). Це угруповання було сформоване при Києво-Могилянській Бізнес Школі, головна мета створення якого було започаткування інституту для розвитку альтернативних способів вирішення спорів в Україні, шляхом навчання та удосконалення компетентностей

медіаторів. До послуг центру включають: консультацію від незалежних медіаторів, надання послуг з медіації та проведення тренінгів з навчання медіації [4].

Але, незважаючи на вище вказані переваги, запровадження медіації на території нашої країни має недоліки, зокрема можна виокремити низький рівень обізнаності громадян в існуванні такого методу, а також відсутність відповідних законів та нормативно-правових актів, адже поки що є тільки проект.

Ми вважаємо, що для України підвищення рівня використання цього методу може тільки стимулювати поліпшення ситуації у сфері вирішення трудових конфліктів. Оскільки медіація у трудових спорах зможе удосконалити конструктивізм контакту між сторонами, тобто ще й зможе забезпечити взаємовигідні відносини, що у результаті збереже цілісність колективу і дружню атмосферу, що дасть змогу підвищити продуктивність працівників.

Отже, запровадження такої процедури вирішення трудових спорів, як медіація, є досить дієвим та корисним. Підтвердженням цього є переваги її використання, а саме: швидкість вирішення проблем, різноманітність методів її застосування, економічність та інші. Щодо України, то запровадження, і як наслідок, дієвість цього методу має забезпечитись та врегулюватись на законодавчому рівні.

1. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 34. Ст. 227.

2. Серета О. Г. Медіація (посередництво) як альтернативний спосіб вирішення трудового спору. *Право та інновації*. 2017. № 2. С. 38–45.

3. Білик Т., Гаврилюк Р., Городиський І. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.

4. Український Центр Медіації: інтернет-портал. URL: <https://ukrmediation.com.ua/ua/pro-tsentr/misii-i-zadachi-tsentru>.

Дмитро ПРИПУТЕНЬ

професор кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

Тетяна САФОНОВА

здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МЕДІАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ

Аналізуючи законодавство України, можна звернути увагу на те, що універсальною та основоположною потребою сучасного суспільства у межах різних правових систем є забезпечення справедливості та згоди. Одним із практичних напрямів досягнення примирення та згоди під час вирішення різноманітних конфліктів (спорів) є процедура медіації [1, с. 743].

Проект Закону України «Про медіацію» визначає її також як альтернативний (позасудовий) метод вирішення спорів, за допомогою якого дві або більше сторони спору в межах структурованого процесу намагаються самостійно, на добровільній основі досягти згоди для вирішення їх спору за допомогою медіатора. Медіація може бути проведена у разі виникнення конфлікту/спору як до звернення до суду (третейського суду), так і під час або після судового чи третейського провадження (в тому числі на стадії виконання судового рішення) [2, с. 131].

Одним із головних завдань медіації є налагодження діалогу, сприяння ефективній комунікації між учасниками, створення умов для їх співпраці з метою пошуку

взаємовигідного рішення. Крім того, вона покликана не тільки забезпечити вирішення спору, а й усунути причини їх конфлікту. Отже, ризик виникнення суперечок у майбутньому знижується, а сторони мають можливість продовжити співпрацю [3, с. 57–58].

Основною метою є вирішення спору та укладення угоди між сторонами таким чином, щоб максимально врахувати інтереси кожної зі сторін [4, с. 13].

На відміну від В. Корякіна, Г. Єршоменко у своїй роботі зазначає, що перевагами медіативної форми врегулювання спору є:

1. Конфіденційність. Мається на увазі, що все, що відбувається в процесі проведення, будь-яка інформація, документи, записи, звіти є конфіденційним і не підлягають розголошенню. Посередник не має права розкривати іншій стороні або іншій особі інформацію, здобуту від сторони під час приватної зустрічі, без згоди на те сторони, яка надала таку інформацію.

2. Економія часу та коштів. Вирішення спорів шляхом медіації не є довготривалим і є заощадливим, бо процес чітко контролюється медіатором. Отже, кількість робочого часу, витрачена на вирішення спору, і вартість послуг, пов'язаних з обслуговуванням процесу вирішення, значно нижчі, ніж у разі застосування судової процедури.

3. Виграшне рішення для обох сторін. Успішною буде вважатися та медіація, в якій рішення задовольняє обидві сторони, що є основною метою. Під час цього процесу немає переможця і переможеного [3, с. 58].

4. Добровільність. На усіх етапах проведення процесу, сторони беруть участь на основі добровільності. Самовизначення – фундаментальний принцип медіації, який вимагає, аби процес спирався на здатність сторін досягти добровільного, взаємоприйнятного рішення.

5. Незалежність медіатора. Кожна сторона має право самостійно обрати з переліку незалежних медіаторів посередника. Щоб не виникало обставин, які можуть призвести до конфлікту інтересів, призначений медіатор зобов'язаний повідомити про неупередженість медіатора. Посередник повинен вислухати думку кожної сторони і при цьому не має права висловлювати власної думки щодо сутності конфлікту. Медіація побудована на основі принципу безсторонності медіатора.

6. Гнучкість процедури. За ініціативою будь-кого із учасників і у будь-який час може бути перервана медіація. Склад учасників (юристи, родичі, повноважні представники тощо) визначається самостійно кожною зі сторін. Сторони самі вирішують, за яких умов вони будуть укладати угоду чи припинити медіацію [3, с. 58].

Проте для того щоб медіаційний процес пройшов успішно, необхідно чітко слугувати етапам, а саме:

Етап 1. Підготовка до медіації.

Перший етап включає в себе ознайомлення учасників зі всіма вимогами медіації. Медіатор обговорює процес зі сторонами конфлікту, пояснює їм що таке медіація, яка роль медіатора у врегулюванні, ознайомлює їх з принципами процедури. Якщо учасники згодні з вимогами, які їм висуває медіатор, то він може розпочинати підготовку до самої медіації. На цьому етапі формується довіра та своя певна структура регулювання. Ця стадія закладає основу взаємин і робить процес зрозумілим і прийнятним для учасників [1, с. 744].

Етап 2. Вступна частина медіації (вступне слово медіатора).

На цьому етапі медіатор знайомить учасників з самою процедурою та її принципами, обговорює зі сторонами правила, відповідає на запитання сторін. Перш ніж перейти безпосередньо до обговорення змісту конфліктної ситуації, необхідно переконатися, що сторони розуміють суть процедури, її принципи та погодилися дотримуватися правил та брати участь у медіації. Для цього медіатор запитує учасників, чи зрозуміли вони все, що він сказав, і чи є в них запитання щодо спільної зустрічі. Якщо в учасників виникають запитання, медіатор знову пояснює незрозумілі моменти, якщо ні – пропонує сторонам підписати угоду про участь у медіації [1, с. 744].

Етап 3. Аналіз фактів та виявлення проблеми.

Цей етап починається з прохання медіатора розповісти про конфліктну ситуацію, описати її та пояснити, що сталося. Завдання цього етапу – дати сторонам можливість висловитися. Для ухвалення рішення всі учасники повинні мати однаковий обсяг інформації та добре розуміти стан справ. Адже щоб вирішити конфлікт, потрібно спочатку добре знати його причини та суть. Завдання посередника на цьому етапі

полягає у виявленні всіх існуючих проблем, оскільки більшість конфліктів, як відомо, є складними. Учасники вирішують, чи хочуть вони досягти згоди щодо всіх заявлених проблем чи лише щодо деяких, а також визначають порядок їх розгляду та принципове рішення продовжити чи закрити роботу [1, с. 744].

Етап 4. Вирішення проблеми.

Завданням цього етапу є визначення проблем, які потребують першочергового вирішення. Сторонам надається можливість висунути можливі варіанти вирішення конфлікту, обговорення цих варіантів з медіатором і ухвалення остаточного рішення. Дуже важливий внесок медіатора саме на цій стадії, оскільки він обговорює зі сторонами відповідність пропозицій сторін за певними критеріями: прогнозування розвитку подій після ухвалення даного рішення; можливі обставини і проблеми, які можуть виникнути внаслідок цього; наслідки(економічні, політичні, соціальні), що виникнуть під час ухвалення рішення; витрати, а також правові норми, які сприятимуть виконанню цього рішення, або навпаки, перешкоджатимуть йому; також медіатор має спрямувати сторони на пошук можливих інших пропозицій, які будуть кращі за попередні, та допомагає їм краще сформулювати свої думки і пропозиції. Медіатор повинен пропонувати свої рішення лише після того, як висловляться всі учасники. Тон пропозицій повинен бути таким, щоб не створювалося враження тиску посередника чи його симпатії до однієї зі сторін. За відсутності конструктивних пропозицій є сенс попросити учасників подумати про них ще раз вдома або під час перерв [1, с. 744].

Етап 5. Укладення та підписання договору.

На відміну від судового процесу, медіація має неформальний характер. Але для ефективного вирішення конфлікту і позитивних наслідків між сторонами має бути досягнуто згоди. Договір чітко визначає шляхи вирішення спору, встановлює права та обов'язки всіх учасників. Медіатор організовує складання плану, уточнює формулювання та фіксує ухвалені рішення. У розробці договору насамперед зосереджено увагу на тих пунктах, які необхідно реалізувати в першу чергу, які є обов'язковими. Це готує ґрунт для переходу до наступних, більш проблемних питань. Часто сторони погоджуються з пунктами по суті, але їх не влаштовують слова, зафіксовані в документі, тому медіатор повинен звернути особливу увагу на те, щоб угода була прийнятною і відповідала стилістичному аспекту [1, с. 744].

Отже, медіація є поширеним методом вирішення конфліктів за кордоном, який закріплено на законодавчому рівні. Це зумовлено тим, що медіація має багато переваг, це прямий спосіб запобігти судового втручання і зберегти взаємовідносини між сторонами спору. Проте, незважаючи на всі переваги, в Україні відсутнє законодавче визначення медіації як і правове регулювання цієї процедури загалом. Ухвалення Закону України «Про медіацію» може відіграти важливу роль у розвитку цієї процедури в Україні. Адже на законодавчому рівні буде закріплено основні поняття, що стосуються медіації і принципи, на підставі яких вона проводиться, вимоги до медіатора та його спеціальна підготовка, права і обов'язки медіаторів, реєстр медіаторів, а також відповідальність медіатора за порушення вимог закону або ж зобов'язання за договором проведення медіації, процедура проведення медіації тощо.

1. Приходько В. Ю. Медіація як альтернативний метод вирішення конфліктів та її перспективи в Україні. *Молодий вчений*. 2018. № 4(2). С. 743–746.

2. Можайкіна О. Медіація у виконавчому провадженні. *Evropskýpolitický a právnídiskurz*. 2018. Sv. 5. Vyd. 1. С. 131–136.

3. Новосад А. С., Сойка Ю. Ю., Семенкова Н. І. Проблематика медіації як альтернативної форми врегулювання спору за участю судді чи адвоката. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія : Юридичні науки. 2019. Т. 30(69). № 2. С. 56–60.

4. Подковенко Т. О. Медіація як один з альтернативних способів вирішення спорів та її вплив на правову культуру суспільства. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Вип. 1. С. 11–16.

Кирило СТЕПАНЕНКО
доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

МЕДІАЦІЯ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Протягом багатьох століть людство стикалося з конфліктними ситуаціями, які потребували свого вирішення. Одним із можливих способів управління конфліктами та їх завершення є медіація як процедура, спрямована на вирішення суперечок конструктивним шляхом. У суперечці сторони досить часто не можуть зрозуміти справжню причину конфлікту, почути думку іншої людини, а також знайти правильний вихід із ситуації. Тому для вирішення конфлікту є доцільність залучити третю сторону, яка надає можливість висловити емоції та встановити контакт між учасниками суперечки.

Сучасне розуміння медіації почало формуватися у другій половині ХХ століття в країнах англосаксонського права – США, Австралії, Великобританії. Сам термін «медіація» вперше з'являється у 1947 році у назві американського федерального центру з врегулювання конфліктів між роботодавцями та профспілками («Federal Mediation and Conciliation Service»). Згодом медіація отримала визнання під час вирішення широкого спектра конфліктів і спорів починаючи від конфліктів у місцевих громадах і закінчуючи складними багатосторонніми конфліктами в комерційній та публічній сферах [1].

У широкому розумінні медіація – це процес переговорів, у якому медіатор-посередник є організатором і керує переговорами таким чином, щоб сторони дійшли до найбільш вигідної реалістичної та такої, що задовольняє інтереси обох сторін, угоди, в результаті виконання якої сторони врегулюють конфлікт між собою. О. Белінська вважає медіацію добровільним та конфіденційним способом вирішення конфліктної ситуації, де медіатор у ході структурованої процедури допомагає учасникам конфлікту вступити в прямі перемовини для вироблення спільного рішення щодо проблеми [2]. При цьому фокус зосереджено на інтересах сторін, а не на правових позиціях та договірних правах. У разі медіації конфліктуючі сторони самі знаходять рішення [3].

Реалії початку ХХІ століття показали збільшення конфліктних ситуацій в університетах, виникла потреба у залученні до освітнього процесу процедур медіації, що сприяють запобіганню та вирішенню конфліктів. Зазвичай медіацію застосовують як інструмент вирішення спорів у різних правових відносинах – трудових, адміністративних, цивільних тощо, однак, якщо брати до уваги більш широкий контекст цього інституту, то медіація у сфері вищої освіти виявляється перспективним об'єктом аналізу.

Медіація є досить новою практикою у сфері вищої освіти. В сучасній Україні у закладах вищої освіти, на жаль, не до кінця сформовано адекватну педагогічну позицію щодо управління конфліктами в освітньому процесі. Між тим, медіація у сфері вищої освіти передбачає виконання низки важливих завдань, серед яких: 1) усвідомлення природи протиріч та конфліктів між студентами та між студентами і викладацьким складом; 2) розвиток конструктивного ставлення до студентських конфліктів; 3) опанування навичками неконфліктного спілкування у важких життєвих ситуаціях; 4) вміння аналізувати виникаючі проблемні ситуації; 5) вміння прогнозувати можливі наслідки розвитку конфліктів між студентами та між студентами і викладацьким складом; 6) вміння конструктивно регулювати протиріччя та конфлікти у студентській групі; 7) усунення негативних наслідків конфліктів між студентами та між студентами і викладацьким складом та інші.

Зважаючи на поставлені завдання, особливої уваги з погляду правового та організаційного підходу до їх вирішення особливої ваги набуває суб'єкт медіації у сфері вищої освіти. Однією з основних складових професіоналізму педагога вищої школи є конфліктологічна компетентність. Для вибудовування конструктивної комунікації кожен викладач повинен мати навички медіативної діяльності. Викладач закладу вищої освіти,

як і будь-який спеціаліст у своїй справі, повинен мати достатній рівень знань та здатність правильно застосовувати їх залежно від ситуації. Медіатор, виконуючи роль третьої, нейтральної сторони, підводить конфліктуючі сторони до пошуку правильного рішення, задовольняє їх. Викладацький склад повинен вміти правильно застосовувати ці знання та вміння у профілактиці або вирішенні спорів.

Важливим у розвитку медіації у сфері вищої освіти є студентське самоврядування, що включає групи студентів, які об'єднані для навчання процедурі медіації та медіативного підходу для подальшого застосування отриманих знань та умінь під час вирішення спорів, попередження та вирішення конфліктів, а також для поширення отриманих знань, умінь та досвіду серед студентів. Роль викладачів при цьому є координуючою, особливо коли конфлікт складний, або коли було насильство, правопорушення. Студентське самоврядування у напрямку медіації ефективно формує у тих, хто навчається, навички позитивного спілкування, конструктивної поведінки в ситуаціях конфлікту; сприяє соціалізації здобувачів вищої освіти, здійснює реальну профілактику порушень норм права, створює умови для реалізації відновлювального підходу в освітній організації.

Отже, медіація, будучи спеціальним видом діяльності, повинна бути присутня і у сфері вищої освіти. Розвиток і поширення цієї технології в закладах вищої освіти України веде до зменшення ризиків виникнення конфліктів в освітянському середовищі, і навіть правильного та розумного їх вирішенню. Створення служб медіації в закладах вищої освіти, залучення до цього процесу органів студентського самоврядування допоможе сформувати міцну базу для розвитку освіти в Україні загалом.

1. Кохан Г. Чи потрібна медіація Україні? *Юридичний радник*. 2014. № 2(74). URL: <http://yurradnik.com.ua/stati/d1-87-d0-b8-d0-bf-d0-be-d1-82-d1-80-d1-96-d0-b1-d0-bd-d0-b0-d0-bc-d0-b5-d0-b4-d1-96-d0-b0-d1-86-d1-96-d1-8f-d1-83-d0-ba-d1-80-d0-b0-d1-97-d0-bd-d1-96/>

2. Белінська О. В. Медіація – альтернативне вирішення спорів. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 1(5). С. 158–172. URL: http://vru.gov.ua/Docs/visnik05_12.pdf

3. Єрьоменко Г. Перспективи розвитку медіації в Україні. URL: <http://ukrmediation.com.ua/files/content/Perspectivyvy.pdf>

Наталія ПРОТОПОПОВА

старший викладач кафедри
аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МЕДІАЦІЯ В ПОВЕДІНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Поведінкова економіка – це сфера досліджень, в межах якої аналізуються стратегії поведінки та ухвалення рішень у людей, включно з впливом особливих когнітивних, психологічних, соціальних та емоційних факторів. Зазвичай дослідники вивчають образ дій споживачів за допомогою різних методик в галузі як психології, так і економічної теорії.

Один із механізмів, за якими люди ухвалюють поспішні висновки, Даніель Канеман, основоположник поведінкової економіки і теж Нобелівський лауреат, назвав ефектом ореолу (або, мовою психологів, «перебільшеною емоційною когерентністю»). Це когнітивне спотворення, в якому на загальне враження чогось впливає сприйняття окремих випадків.

Враховуючи багатоаспектність визначень медіації (посередництва), які наявні в дослідницьких роботах, виділимо кілька підходів до визначення цього поняття. В. Ф. Яковлев, Х. Ціллесен, Г. Хесль дотримуються підходу, згідно з яким в основі визначення медіації лежить діяльність посередника (медіатора) щодо врегулювання спору.

В. Ф. Яковлев вважає, що «медіація – це діяльність фахівця з врегулювання спору у межах переговорів сторін, що сперечаються, з метою укладання між ними мирової угоди» [5].

Х. Ціллесен визначає медіацію як «соціальний інструмент, який може

використовуватися в будь-яких конфліктах інтересів між кількома конфліктуючими сторонами». Дослідник надає великого значення використанню на практиці навчених медіації нейтральних фахівців із залагодження суперечок [6].

Отже, у наведеному підході до визначення медіації (посередництва) акцент приділяється діяльності самого посередника, а також наголошується на його значущості при вирішенні спору між сторонами. Але, цей підхід має недолік: у тіні залишаються самі конфліктуючі сторони. Водночас саме сторони конфлікту ініціюють процес посередництва, ухвалюють рішення внаслідок переговорів, підписують досягнуту взаємоприйнятну угоду. Посередник жодних рішень не ухвалює.

Американські дослідники підкреслюють, що медіація – багатоступінчастий процес вирішення конфлікту самими сторонами, який застосовується у конфліктах між двома особами, групами, а також у політичних протистояннях.

Таким чином, медіація (посередництво) є процесом, в ході якого сторони конфлікту за сприяння нейтрального посередника визначають проблеми, виявляють шляхи їх вирішення, проводять аналіз варіантів завершення конфлікту, вибирають кращий варіант вирішення спору, який би відповідав інтересам обох сторін.

Важливим моментом у визначенні сутності медіації (посередництва) є те, що сторони конфлікту, звертаючись до посередника, розраховують на встановлення певного психологічного контакту між собою, зняття емоційного напруження в переговорах і сподіваються знайти те бажане рішення, яке дозволить їм вирішити конфлікт, що виник.

При цьому за результатами процедури сторони можуть укласти угоду як в усній, так і в письмовій формі, але у безпосередньої участі нейтральна сторона не бере. Це роблять самі сторони.

Цікавою є позиція дослідника О. М. Іванової, відповідно до якої медіація є методом, де сторони керують і володіють як самим процесом, так і його результатом [1].

Виділимо ознаки, що характеризують медіацію (посередництво):

1. Як посередник може бути лише нейтральна особа, яка не є учасником конфлікту.

2. Активність сторін, що сперечаються (у питаннях вибору нейтрального посередника, визначенні кола проблем, виявленні шляхів їх вирішення, обговоренні аргументів і доводів один одного, виробленні взаємоприйнятної рішення).

3. Посередництво (медіація) передбачає пошук взаємоприйнятної рішення, тому як посередник, та й кожна зі сторін вправі пропонувати свої варіанти врегулювання спору.

4. Медіатор створює конструктивну та спокійну обстановку на переговорах, спрямовуючи та пом'якшуючи дискусію. Ця ознака медіації є однією із ключових, оскільки вона відображає суть медіації і ту роль, яку відіграє медіатор у переговорах, які проводяться за його участю. Оскільки базис медіації становить саме переговорний процес, під час якого сторони, що конфліктують, приходять до вироблення компромісної позиції, головне завдання медіатора зводиться до того, щоб організувати саму процедуру обговорення, орієнтуючи опонентів на співпрацю та досягнення певного позитивного результату.

5. Процедура медіації може бути припинена на будь-якому етапі і в будь-який момент з ініціативи сторін, що сперечаються. Вони завжди можуть відмовитися від медіації та звернутися до судових органів, якщо медіація не дає того результату, на який вони розраховували.

Деякі вчені справедливо зазначають, що медіація – це інший рівень не лише правової культури, а й культури взагалі. Якщо мати медіативні послуги у державі, то можна вирішити багато суперечок у досудовому порядку. Посередництво є ефективним лише тоді, коли сторони дійсно бажають врегулювати конфлікт.

Неформальність та гнучкість процедури посередництва передбачає не суворе застосування права з метою винесення юридично бездоганного рішення, а пошук та укладання сторонами угоди, що відповідає їх інтересам. Тому центр тяжкості розв'язання конфліктів за допомогою посередництва знаходиться в економічній, а не правовій площині. Роблячи медіацію частиною культури вирішення комерційних спорів, ми сприяємо підвищенню рівня відповідальності підприємців та створюємо умови для вдосконалення ділової етики, що будуватиметься на здоровій конкуренції, партнерських відносинах та співробітництві.

Крім того, в кризових умовах медіація дозволить максимально швидко і, що

найважливіше, ґрунтовно підготуватися до судового розгляду, тверезо оцінити позиції, усвідомити реальні інтереси, скоротити час судових слухань та фінансові витрати на ведення процесу [1].

На практиці застосування цієї процедури дозволяє сторонам зберегти ділові відносини та продовжити взаємодію, що є найбільш цінним у період кризи, коли втрачається довіра партнерів один до одного.

Окремо необхідно звернути увагу на врегулювання за допомогою медіації внутрішньокорпоративних суперечок, що дозволяє сторонам вирішити конфлікт, не завдаючи непоправної шкоди репутації компанії. Медіація в Україні на рівні правового регулювання та юридичної практики поки що не виділена як особливий спосіб, що має характерні риси врегулювання конфліктів і суперечок. Юристи-практики, аналізуючи ту чи іншу господарську ситуацію, розглядають передусім традиційні способи вирішення юридичних конфліктів.

Проте не можна заперечувати, що у багатьох випадках ділової практики медіація вигідніша, ніж традиційний судовий процес.

Отже, запровадження інституту медіації у поведінковій економіці необхідне, але воно має бути забезпечене відповідним правовим регулюванням.

1. Фішер Р., У. Юрі. Шлях до згоди чи переговори без поразки. М., 1992. С. 160.

2. Дена, Д. Подолання розбіжностей: як поліпшити взаємовідносини на роботі та вдома / Д. Дена. СПб., 1994. С. 35.

3. Зайцев, А.І., Н.В. Кузнецов, Т.А. Савельєва. Недержавні процедури врегулювання правових спорів. Саратов, 2000. С. 34.

4. Дена Д. Подолання розбіжностей: як покращити взаємовідносини на роботі та вдома. Д. Дена. СПб., 1994. С. 35.

5. Яковлев В. Ф. Закон вільного примирення. *Медіація право*. 2006. № 1. С. 123.

6. Цілессен Х. Команда на злітній смузї. *Медіація право*. 2006. № 1. С. 234.

Ганна РАЗУМОВА

професор кафедри аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
доктор економічних наук, доцент

Олена ОСКОМА

доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент

Аліса КОЛЕСНИК

здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ У БІЗНЕС-ПРОЦЕСАХ

На сьогодні медіація є популярним методом вирішення конфліктних ситуацій, що виникають доволі часто у процесі здійснення підприємницької діяльності. Медіація – це форма альтернативного вирішення спорів, відмінного, зокрема, від судового. Тобто це такий метод вирішення конфліктних ситуацій, що виключає процес судового їх розгляду. Актуальність та важливість медіації підтверджується тим фактом, що нещодавно було ухвалено Закон України «Про медіацію». Закон визначає правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту

(спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою. Цей поширюється на суспільні відносини, що пов'язані з проведенням медіації. Метою цього є запобігання виникненню конфліктних ситуацій у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктних ситуацій. Дія закону стосується різних сфер та відносин, зокрема, – господарських, цивільних, трудових, адміністративних, сімейних [1].

Для того щоб в повному обсязі розкрити сутність медіації, насамперед необхідно визначитись з альтернативними способами вирішення спорів, таких як судовий розгляд, арбітраж і переговори.

Судовий процес серед цих методів є головним. Серед його основних недоліків треба зазначити значні витрати часу та фінансових ресурсів на його здійснення. Адже вирішення судових спорів може тривати місяцями або роками, а вартість судових послуг коштує дорого, до того ж залучені сторони не мають контролю над процесом й, відповідно, над результатом.

Одним з методів вирішення конфліктних ситуацій є також арбітраж – це «вирішення спорів між двома сторонами неупередженою третьою стороною» [2]. Цей метод також має свої переваги та недоліки. Серед недоліків, як і попередньому методі, можна зазначити високу вартість. В процесі розгляду справи у арбітражному суді стягуються арбітражний збір, реєстраційний збір та додаткові витрати арбітражного провадження, а також певний відсоток від суми позову. Перевагами цього методу є конфіденційність, швидкість (у порівнянні зі звичайними судами) та вільний вибір суддів.

Посередництво та переговори є менш формальними та менш витратними підходами до вирішення конфліктів. Посередництво – це втручання в переговори або конфлікт прийнятої третьої сторони з обмеженими повноваженнями ухвалювати рішення або без них, але яка допомагає сторонам добровільно досягти взаємоприйняттого врегулювання [2].

Нарешті, є переговори, які є найпоширенішим і елементарним методом вирішення конфлікту. Переговори, як правило, відбуваються без допомоги експертів, і вони не потребують жодних витрат. Час, витрачений на вирішення проблеми, є найкоротшим, і сторони мають абсолютний контроль над процесом та результатом.

Важливість медіації полягає в тому, що вона дозволяє сторонам у суперечці зібратися разом і знайти рішення, що задовольняло б усіх учасників процесу. Обидві сторони повинні погодитися на процес медіації, відразу ж маючи на увазі, що вони відкриті для переговорів і для досягнення угоди. Витрати за такого методу є найменшими, а процедура, як правило, коротка і лише з кількома формальностями. Сторони мають абсолютний контроль над результатом.

До переваг медіації треба віднести можливість сторін контролювати власну долю у конкретній ситуації та знайти рішення відповідно до свого бачення та розуміння конфлікту. Медіацію можна використовувати майже в усіх суперечках, коли обидві сторони готові сісти за стіл і обговорити свої бажання та потреби з третьою стороною, яка допомагає, підтримує та керує розвитком процесу пошуку оптимального рішення конфлікту.

Як правило, медіація складається з трьох етапів – до медіації, під час медіації та після медіації. До медіації – це період, коли сторони підійшли до того моменту, коли їм потрібна стороння особа, яка б допомогла їм вирішити спір, конфліктну ситуацію [3].

Після медіації може бути як позитивний, так і негативний результат.

Тим не менш, посередництво не є швидким рішенням або гарантією того, що конфлікт буде вирішено, і для досягнення успіху необхідно дотримуватися правильних процесів. Процедура медіації, хоча і коротша, ніж інші, більш офіційні процедури, все одно може бути емоційно обтяжливою. Під час медіації сторонам рекомендується слухати один одного, залишатися максимально чесними та відкритими для зворотного зв'язку. Суперечки стосуються того, як люди їх переживають, як проявляють себе у конфліктних, спірних ситуаціях, а не лише суті проблеми.

Хоча результат медіації залежить від залучених сторін, вона дозволяє всім учасникам процесу взяти під контроль власну ситуацію. Це дозволяє їм бути активно залученими у власну долю та прийняти рішення. Незважаючи на те, що посередництво є ефективною відправною точкою, воно не може вирішити ситуації, які потребують допомоги третьої сторони для прийняття рішення, від їхнього імені. У разі потреби віддати контроль над вирішенням конфліктної ситуації третій неупередженій стороні,

сторонам варто розглянути судовий процес.

Отже, можна зробити висновок, що медіація – це чудова платформа для початку та спроби вирішувати суперечки як у бізнес-процесах, так і в особистих відносинах. Це безпечний простір з об'єктивною третьою стороною, яка допомагає, направляє та підтримує сторони у вирішенні їх ситуації, пошуку оптимального для всіх рішення. Загалом українське суспільство дозріло до врегулювання цієї сфери.

Проте в Україні також досить поширеною є думка, що медіаційна угода не буде виконуватися. На думку певних осіб, рішення суду з мокрою печаткою надійніше за будь-які домовленості. Така думка є цілком зрозумілою та виправданою в умовах сьогодення.

Ухвалення закону про медіацію важливе з двох причин: дозволяє створити дієвий механізм для вирішення конфліктних ситуацій, а також надання фізичним та юридичним особам розуміння та певної гарантії щодо використання цієї процедури.

1. Прийнято Закон «Про медіацію». URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/216385.html>.

2. Волковицька Н. О. Медіація: альтернативний чи ефективний спосіб вирішення спорів. URL: <http://www.yurgazeta.com/publications/practice/inshe/mediaciya-alternativniy-chiefektivniysposib-virishennya-sporiv.html>.

3. Белінська О. В. Медіація – альтернативне вирішення спорів. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 1 (5). С. 158–172. URL: http://vru.gov.ua/Docs/visnik05_12.pdf

4. Потьомкіна Ю. Секрети медіації. URL: <http://yurgazeta.com/publications/practice/inshe/sekreti-mediaciyi.html>.

Андрій РИБАЛКІН

доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Андрій ЛАЗАРЯН

здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МЕДІАЦІЯ В ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА: ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Сьогодні особливої актуальності набуває питання медіації. Медіація – окремий метод врегулювання суперечок, за якого конфлікт між двома особами вирішує окрема особа. Медіатор – це нейтральна сторона, яка намагається вирішити конфлікт між конфліктуєчими сторонами. Медіатор спілкується окремо з двома підопічними сторонами та допомагає знайти найбільш вигідне для обох сторін вирішення проблеми. У багатьох випадках, якщо люди можуть вирішити проблему шляхом обговорення і переговорів (без участі третьої особи або медіатора), вони досягнуть набагато кращого та швидкого результату, ніж при протистоянні або судовому розгляді цієї ситуації. Проте в більшості випадків проблему не вдається вирішити без участі третьої особи. Сильні емоції, ворожість, тактика протистояння та нерівність соціального становища можуть стати перепонами на шляху до конструктивних переговорів.

У зв'язку з тим, що третя особа (медіатор) дуже сильно допомагає вирішенню конфлікту, використовували її постійно. Внаслідок чого й виникла професія адвоката. Медіація в професії адвоката відіграє дуже важливу роль. У сучасному розумінні медіатор – особа, яка відповідає вимогам, встановленим законом та медіаційним застереженням (угодою про медіацію), яка має статус медіатора відповідно до закону і яку сторони спору обрали для проведення медіації.

Щодо участі в процесі медіації адвоката, то вона відрізняється певними

особливостями у зв'язку з тим, що у адвоката є професійні знання в області юриспруденції. Зокрема, до таких особливостей відносять такі: особлива предметна сфера діяльності адвоката, пов'язана з глибоким всебічним аналізом протиріч і відносин у конфліктах різних предметних категорій; особлива роль адвоката як незалежного та неупередженого посередника, який сприяє сторонам пошуку взаємоприйнятних та взаємовигідних умов припинення спору; особлива процедура, яка називається медіацією, в рамках якої може здійснюватися адвокатської діяльності, а також місце адвоката – медіатора в даній процедурі [1]. Тобто адвокат реалізує медіаційну функцію шляхом надання правової допомоги обом сторонам конфлікту. Адвокат обов'язково мусить опиратися на власні думки та рішення. Для того щоб прийняти правильну позицію та вибрати правильну сторону, яка збігається з правовими нормами та думками медіатора (адвоката), він (адвокат) мусить мати значні знання у різних галузях.

Також однією з особливостей медіації є те, що адвокат-медіатор повинен дотримуватися вимог. Тобто сучасна відрізняється тим, що крім особистих принципів та вимог є правила та закони, які медіатор (адвокат) повинен дотримуватися. Отже, медіатор-адвокат, який є третьою особою, повинен бути непередбаченим та вирішувати конфлікт справедливо, спираючись насамперед, на закон та правосуддя. Можна сказати, що ця функція медіатора полягає у такому:

- Оцінювач конфліктів. У цій ролі медіатор повинен зважено і ретельно вивчити все, що стосується учасників конфлікту, зібрати інформацію про всіх її учасників.
- Активний слухач. У цій ролі медіатор повинен все уважно вислухати для того, щоб уяснити як змістовну, так і емоційну складові конфлікту.
- Неупереджений організатор процесу. Тобто людина у ролі медіатора-адвоката повинна задавати тон процесу переговорів; допомагати сторонам у досягненні процедурних угод між сторонами конфлікту та створювати умови для правильного проведення бесіди.
- Бути генератором альтернативних пропозицій. Тобто завжди знаходити вигідний вихід для всіх сторін конфлікту.
- Служити помічником у виробленні сторонами остаточних домовленостей. Тобто вирішити всі конфлікти так, щоб всі сторони були задоволені.
- Навчати сторони правилам ведення партнерських переговорів. Тобто основною задачею медіатора є створення правильних умов для відносин на рівні поваги. Зокрема, завдяки медіації для адвокатів відкривається такі можливості в їх професійній діяльності.

По-перше, оволодіння навичками медіатора підвищує рівень професійної майстерності адвоката. До основних інструментів медіатора належать тільки перефразування, резюмування, активного слухання та постановки питань. За допомогою цих технік медіатору вдається налагодити комунікацію, зняти емоційне напруження, а також з'ясувати інтереси та потреби сторін конфлікту. Ці ж інструменти є корисними і для адвоката, який щодня бере участь у різноманітних переговорах та зустрічах (з клієнтами, судьями, процесуальними опонентами, колегами тощо), захищає та представляє інтереси своїх клієнтів, які зазвичай озвучують адвокату свою позицію.

По-друге, медіація відкриває новий напрям у професійній діяльності адвоката – супровід клієнта в процедурі медіації. Під час медіації адвокатська допомога потрібна для вирішення багатьох питань – укладення договору про проведення медіації, оцінка законності та реалістичності реалізації досягнутих сторонами домовленостей, укладення угоди за результатами медіації, підготовка на базі угоди за результатами медіації мирової чи інших процесуальних документів (за наявності відкритого судового провадження).

Відповідно до ст. 8 Правил адвокатської етики адвокат має сприяти позасудовому врегулюванню спорів між клієнтом та іншими особами [2]. Медіація є єдиним з можливих та досить ефективних шляхів позасудового врегулювання спорів. Варто інформувати клієнтів про таку можливість та пропонувати їм супровід в процедурі медіації.

По-третє, адвокат сам може виконувати функцію медіатора. Водночас виникає надважливе питання можливостей суміщення адвокатом своєї професійної адвокатської діяльності з медіаційною. Відповідь на це питання набуває особливого значення з урахуванням того, що законодавство, яким має бути врегульовано основні засади здійснення медіаційної діяльності в Україні, ще формується, проте практика її введення вже активно ведеться.

Отже, незважаючи на стрімкий розвиток медіації як на законодавчому так і на науковому рівні, варто звернути увагу, що участь адвоката у даній процедурі володіє певними особливостями на які необхідно звернути увагу при її впровадженні та практичній реалізації[3].

1. Городецкий О. Адвокат-медіатор: коли виникає конфлікт інтересів. *Юридична газета online*. № 9. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodniy-arbitrazh>.

2. Правила адвокатської етики від 09.06.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0003418-12#Text>.

3. Подковенко Т. О. Правова природа медіації. Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід : матеріали III Міжнародної науково-практ. конф. URL : <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/28613/1/59.PDF>.

Ілля РУБАН

курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

д-р юрид. наук, проф. **Р. В. Миронюк**
професор кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МЕДІАЦІЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

Медіація – добровільна та конфіденційна процедура позасудового врегулювання спору (конфлікту). Медіація вже давно визнана одним із найважливіших елементів громадянського суспільства. На сьогодні сфера застосування медіації стає дедалі ширшою, проте в Україні її роль незаслужено принижуються.

Аналізуючи використання процедури посередництва для врегулювання суперечок в адміністративних справах, німецькі фахівці медіації роблять висновок про те, що для проведення процедури посередництва підходять адміністративні суперечки з такими характеристиками: якщо між сторонами можливе продовження взаємовідносин, наприклад, між власниками сусідніх земельних учасників; наявність проблем комунікації учасників конфлікту; якщо адміністративний орган має свободу вибору як альтернативи санкцій; якщо обставини конфлікту не підлягають розголошенню [1].

У межах процедури посередництва не можуть бути врегульовані конфлікти, що характеризуються такими ознаками: правопорушення може спричинити кримінальне покарання; мета судового процесу спрямована виключно на вирішення будь-якої правової проблеми; конфлікт можна вирішити лише шляхом процедури доказування.

Медіацію з адміністративних справ, зокрема щодо податкових спорів щодо застосованих раніше процедур. Результатом урегулювання спорів за такою категорією справ у 80 відсотків випадків знайдено взаємоприйнятне рішення. Тобто сторони дійшли згоди, і справу не потрібно було передавати до суду. Опитування сторін щодо ставлення до медіації показують, що приблизно 90 відсотків опитаних громадян говорять про те, що в подібних випадках воліли б знову пройти цю процедуру, а не звертатися до суду. Те саме визнають 67 відсотків податкових інспекторів. Додатковим аргументом на користь медіації є той факт, що послуга, яку пропонує податкова служба з медіації для суб'єктів, є безкоштовною та її фінансує бюджет [2].

Наприклад, в Україні склалося дві протилежні позиції. Прибічники однієї з них – позиції, що відкидає можливість використання примирних процедур у адміністративних справах, дотримуються думки, що у суперечці угоди з державними органами неможливі через специфіку адміністративних відносин сторін.

Значення також має правовий інструментарій примусу державних органів, поставлений ним законодавством для реалізації їхньої компетенції. У цілому нині

державні органи виступають у суспільних інтересах чи інтересах держави. Дотримання громадських інтересів не дозволяє допускати будь-якого компромісу з приватними інтересами. Зобов'язання публічного характеру безперечно та зміна умов їх виконання щодо окремої особи може розцінюватися як нерівність, що породжує, зобов'язаних осіб.

Процедура медіації не сприймається як єдиний, підпорядкований принципам тій чи іншій галузі права інститут, а є систему різних видів медіації: адміністративної медіації, комерційної медіації, трудової медіації, сімейної медіації, для яких повинні існувати та повинні бути розроблені власні принципи регулювання.

У світовій практиці існують кілька форм та способів проведення медіації та посередництва. Закон про медіацію передбачає лише найпростішу форму альтернативного врегулювання спорів [3].

Фахівці, які займаються проблемами медіації, на сьогодні виділяють такі види процедури медіації:

приватна модель, яка не може реалізовуватись у діяльності юрисдикційних органів, та інтегрована медіація як спеціальна процедура та форма діяльності юрисдикційних органів (судів, нотаріату, судових) приставів-виконавців), спрямована на примирення сторін у межах юридичного процесу. Крім того, фахівці говорять про необхідність існування комерційної медіації, судової медіації, обов'язкової медіації та інших видів медіації. Можна також виділити добровільну (договірну) медіацію та обов'язкову медіацію, професійну та непрофесійну медіацію.

1. Шинкар Т. І. Медіація – європейський досвід і потреба часу. *Правові, соціально-психологічні та інформаційні процеси державотворення в контексті євроінтеграції* : зб. матеріалів науково-прак. конф. Львів, 2016. С. 49–50.

2. Шинкар Т. І. Медіація – шлях до примирення. *Тенденції розвитку адміністративного права в Україні* : зб. тез Всеукраїнської науково-прак. конф. (м. Львів, 27 квітня 2017 р. : у 2-х ч. / відп. за вип. Н. П. Бортник. Київ : ПП «Комп'ютерний дизайн», 2017. Ч. 2. С. 122–127.

3. Шинкар Т. І. Зарубіжний досвід правового забезпечення медіації та можливість його використання в Україні. *Наше право*. 2016. № 2. С. 54–58.

Вікторія САВІЩЕНКО

директор Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук,
кандидат педагогічних наук, доцент

Олександра ЯЦЕЧКО

здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ У СІМ'Ї

Конфлікти – дуже поширене явище у родинах. Вони виникають через зіткнення протилежних поглядів. Конфлікти бувають дуже різні за походженням та змістом, тому іноді самостійно їх узгодити просто не можливо. Саме у таких ситуаціях доречно використовувати такий метод, як медіація.

Для того щоб краще зрозуміти сутність проблеми, потрібно зазначити сутність терміна «медіація». Медіація розглядається у наступних значеннях: як посередництво як метод діалектичного вирішення суперечностей між одиничним і загальним, людиною і природою, індивідом і суспільством, суб'єктом і об'єктом; посередництво, мирний спосіб вирішення суперечок за сприяння третьої сторони, яка безпосередньо не бере участі у суперечці [4]. Тобто сімейна медіація – це спосіб вирішення конфліктів у родині, за допомогою третьої сторони – медіатора, який є незацікавленою стороною та головною метою якого є знайдення рішень, які будуть захищати інтереси всіх сторін, цей процес

здійснюється за допомогою переговорів. Також медіатор насамперед повинен бути професійним фахівцем. Якщо члени сім'ї не можуть вирішити свої конфлікти самостійно, то на допомогу прийде медіація. Вона буде менш болісною ніж, наприклад, звернення до судових органів. Навідміну від суду, медіація враховує людський фактор, психологічні аспекти та є більш лояльним методом вирішення конфліктів.

Медіація в сімейній сфері спрямована на те, щоб допомогти батькам та іншим членам сім'ї дійти згоди стосовно важливих для них питань і розробити моделі їхньої подальшої взаємодії з дітьми. Основне завдання – допомогти сім'ї під час розлучення або в інших конфліктних ситуаціях адаптуватись до змін, які відбуваються на кількох рівнях одночасно: на емоційному, економічному, психологічному і соціальному [1].

Одним з перспективних напрямів розвитку системи альтернативних методів вирішення спорів медіація – процедура, під час якої посередник систематично сприяє комунікації між сторонами конфлікту або спору досягти взаємоприйняттого рішення конфлікту або спору. Крім того, посередник діє на принципах нейтральності і конфіденційності по суті. На відміну від суду, який суворо регулюється, формалізований і цілеспрямований по суті позову, медіація дозволяє гнучко підходити до вирішення спорів, беручи до уваги всі аспекти спірної ситуації, незалежно від їхнього юридичного значення. Тому посередництво називають альтернативним методом вирішення спорів.

Тобто перед початком переговорів медіатор має детально дослідити причини конфліктів, оскільки однакових випадків не буває. Причинами виникнення сімейних розбіжностей можуть бути: обмеження свободи одного з членів іншим; безробіття одного з представників родини; авторитарний тип стосунків; відсутність житла; наявність матеріальних проблем; надмірна трудова зайнятість членів родини тощо.

Цей перелік невичерпний, саме тому сімейний медіатор має бути дуже уважним та дослуховуватися до кожної сторони, що виражає свої емоції щодо ситуації, яка склалася у сім'ї. Але медіатор може допомогти не в усіх цих конфліктах, бо деякі з них можна вирішити лише за допомогою суду.

Посередник може допомогти у таких конфліктних ситуаціях: розірвання шлюбу; конфлікти щодо встановлення шлюбу; конфлікти щодо місця проживання чи прописки дітей; конфлікти між дітьми й батьками; конфлікти щодо розподілу майна під час розірвання шлюбу; конфлікти щодо не сплатення аліментів одним з батьків; конфлікти щодо встановлення батьківства; питання навчання дитини.

Важливо наголосити, що медіатор не є суддею, представником чи адвокатом жодної зі сторін; не оцінює сторони та їх роль у конфлікті; не шукає винних; не засуджує жодну зі сторін; не ухвалює рішення щодо суті конфлікту; не дає порад щодо можливих варіантів вирішення конфлікту [3].

Сімейна медіація не є універсальним способом врегулювання конфліктів, і не завжди є можливою або доречною. Наприклад, у випадках, коли одна сторона нарко- або алкозалежна, є недієздатною. Хочемо наголосити, що проведення сімейної медіації можливе як окремо від інших видів вирішення спорів, так і паралельно з ними [2].

Сама процедура медіації проходить структуровано. Спочатку медіатор спілкується з обома сторонами та визначає чи хочуть вони бути залученими до цього процесу, чи готові вони йти на поступки та домовлятися. Якщо посередник отримує чітку позитивну відповідь, то він починає налагоджувати спілкування між сторонами. Після цього збираються переговори, деконфлікуючі члени родини можуть спілкуватися один з одним не безпосередньо, а через медіаторів. Сама процедура сімейної медіації включає приблизно декілька спільних зустрічей. Цей формат роботи допомагає сторонам конфлікту усвідомити те, що відбувається та прийняти ситуацію.

Отже, медіація є дуже гарним методом вирішення сімейних конфліктів. Бо це процес, який надає сторонам можливість знайти рішення, яке задовольняє їх інтереси; він чесний і відкритий для учасників, а у виграші залишаються обидві сторони, якщо вони відверті і щирі, якщо відповідають за свої рішення.

1. Блог львівського центру медіації. Ірина Демоненко, медіатор, коуч. URL: <http://aphd.ua/simeina-mediatsiia/>

2. Ліга медіаторів України. URL: <http://limu.org.ua/projects/koli-korisna-simeina-miediatsiia>

3. Правова допомога: врегулювання сімейних та спадкових спорів. URL: <https://omr.gov.ua/ua/news/217810/?print>

4. Словник із соціальної роботи. URL : <https://slovnnyk.me/dict/socialwork/%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>.

Єгор САВЧУК

викладач відділення
первинної професійної підготовки,
спеціалізації та підвищення кваліфікації
Навчально-наукового інституту заочного
навчання та підвищення кваліфікації
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ В ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ

Правові спори та конфлікти є невід'ємною частиною життя суспільства. І завдання держави – створення умов для вирішення спорів та захист охоронюваних законом прав та інтересів громадян. Вітчизняний та міжнародний досвід свідчить, що запровадження альтернативних методів врегулювання спорів поряд із системою правосуддя є найефективнішою передумовою вирішення правових конфліктів та спорів. Більше того, на сьогодні система правосуддя в Україні має низку істотних недоліків: велика завантаженість судів, тривалість і складність судового процесу, значні судові витрати, недостатня розвиненість механізмів змагальності та рівності сторін у процесі, гласність судового розгляду, що призводить до розголошення конфіденційної інформації, брак загальноприйнятних критеріїв справедливості.

Одним із перспективних напрямів розвитку системи альтернативних методів вирішення спорів є медіація – процедура, у якій медіатор систематично сприяє комунікації між сторонами конфлікту або спору для досягнення взаємоприйняттого розв'язання конфлікту або вирішення спору. До того ж медіатор діє на засадах нейтральності та конфіденційності щодо суті спору.

Однак в Україні впровадження медіації здійснюється надто повільними темпами, в порівнянні із іншими державами, колишніми союзними республіками, зокрема Росією, Білоруссю, Грузією. Цьому заважає низка причин, серед яких ми можемо виділити такі:

1. Низька правова культура населення. Без правової культури неможливе здійснення правової реформи, забезпечення нормальної життєдіяльності суспільства, особистості [1, с. 306]. Саме завдяки вдосконаленню правової культури повинен відбуватися певний прогрес у суспільстві. Складовими цього прогресу є створення та охорона правових цінностей, що забезпечують безконфліктне існування суспільства. Тому в цьому аспекті важливим є розвиток інституту медіації.

2. Низький рівень довіри до цієї послуги. Неготовність широких верств населення сприймати медіацію як альтернативу державному судочинству викликана насамперед відсутністю об'єктивної інформації про можливості та переваги медіації. Однак ламання стереотипів є вкрай важливим для сприйняття нетрадиційних, нестандартних підходів до вирішення соціальних конфліктів. Вбачають, що така позиція є цілком слушною і щодо запровадження інституту медіації [2, с. 112].

3. Недостатня поінформованість суспільства в цілому, і громадян зокрема, про медіацію, її переваги як альтернативного судовому розгляду. Досі єдиним способом одержання інформації для широкої публіки є газети й телебачення. У судах немає інформаційно-довідкових відділів або бюро з питань медіації, відповідальних за надання інформації широкій публіці. Окрім брошур про медіацію, випущених деякими неурядовими організаціями, інших інформаційно-рекламних матеріалів (плакатів, рекламних листків, різних звітів, інформаційних бюлетенів, відео) не існує [3, с. 52].

4. Позиції сторін, які не бажають іти на компроміс. Медіація, одним із базових принципів якої є добровільність виконання учасниками примирної угоди, розрахована на свідомих та добросовісних учасників врегулювання конфлікту, які психологічно готові до компромісу. Основними критеріями при цьому мають бути вміння особи домовлятися, налагоджувати взаємини з іншими особами, комунікабельність. На жаль, в Україні досі панує метод силового вирішення питань. Очевидно, що вся справа в менталітеті наших громадян. Дуже багато хто вважає, що сісти за стіл переговорів – означає показати свою слабкість, втратити обличчя перед партнером [4, с. 32].

5. Специфіка національного правосуддя. Відповідно до Конституції України юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Ще одним недоліком є відсутність в Україні стабільності у розвитку судової системи, оскільки на даний момент вона потребує певного вдосконалення. Досвід переважної

більшості розвинутих країн довів, що перша система призначена саме для допомоги державній судовій системі. Отже, за відсутності стабільності першої не буде й стабільність другої [5].

6. Низький рівень співпраці з міжнародними організаціями. Міжнародна співпраця дуже важлива для обміну досвідом, а також для забезпечення можливості порівняти розвиток інституту медіації в різних країнах. В Україні вона поступово формується і проявляється, на жаль, лише в поодиноких проєктах. Так, розвиток медіації в Україні в останнє десятиріччя отримував незначну, порівняно із, Росією, підтримку з боку міжнародних організацій [6].

7. Відсутність належної фінансової підтримки. Надзвичайно важливо для країни на ранній стадії розвитку медіації надавати достатні державні кошти для схем державного посередництва. Як ми бачимо, держава не виявляє зацікавленості у впровадженні медіації в Україні, оскільки не сприяє поширенню розпочатих міжнародних програм – як тільки припиняється спонсорське фінансування, проєкт закривається.

8. Складність вибору медіатора як високопрофесійної особи. В Україні існує проблема недостатнього забезпечення кількості професійних медіаторів, які б могли надавати послуги клієнту на якісному рівні. На жаль, в нашій державі склалася така ситуація, в якій медіацією займалися в основному психологи, соціологи, соціальні працівники, які проходили спеціальні навчальні курси з конфліктології. Для юристів – це відносно нова площина діяльності. Підготовка професійного корпусу медіаторів має стати обов'язком держави, адже розвиток приватної медіації зможе знизити рівень завантаженості судової системи.

9. Відсутність спеціалізованого законодавства. Треба зазначити, що на цьому етапі впровадження медіації в Україні відбувається процес створення спеціалізованого законодавства у сфері медіації. До цього процесу долучилися і представники громадського руху, який об'єднався у 2013 році у Національну асоціацію медіаторів. Громадські представники займаються правотворчою діяльністю, розробляючи та просуваючи у Верховну Раду України законопроекти з питань, які здійснюють правове регулювання медіації та стандартів етики у сфері медіації. У Верховній Раді України в останні роки було зареєстровано декілька проєктів Закону про медіацію, наприклад під ред. С. Ківалова, В. Бондика, під ред. Я. Федорчука, а також під ред. С. Ківалова, В. Развадовського. Законодавство про медіацію має насамперед інформаційну функцію, є каталізатором попиту на ці послуги. По суті законодавство про медіацію створює суспільні відносини у сфері надання послуг медіації населенню [7, с. 230].

Медіація на шляху свого розвитку в Україні зіштовхнулася із низкою перешкод морально-етичного, психологічного, економічного та законодавчого характеру, вирішення та врегулювання яких потребує певних зусиль як з боку суспільства та громадських організацій, так і з боку держави. Виділені нами проблеми, а саме низька правова культура населення; недостатній рівень довіри до даної послуги; недостатня поінформованість суспільства в цілому, і громадян зокрема, про медіацію, її переваги як альтернативного судовому розгляду; позиції сторін, які не бажають йти на компроміс; специфіка національного правосуддя; складність вибору медіатора – як високопрофесійної особи; низький рівень співпраці з міжнародними організаціями; відсутність належної фінансової підтримки; переважно громадські засади розвитку медіації та незначна підтримка держави; відсутність спеціалізованого законодавства – є взаємопов'язаними, тому їх вирішення потребує комплексного підходу.

1. Кравчук М. В. Теорія держави і права (опорні конспекти) : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.; 3-тє вид., змін. й допов. Київ : Алерта, 2014. 608 с.

2. Геселев О. Зміна пануючого право розуміння як обов'язкова умова впровадження відновного правосуддя в Україні (філософськоправовий аспект). *Право України*. 2010. № 3. С. 106–114.

3. Алеш Загар. Кампанія з інформування громадськості про медіацію в Україні. *Відновне правосуддя в Україні*. 2008. № 4. С. 49–92.

4. Подковенко Т. О. Медіація як один з альтернативних способів розв'язання конфліктів. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2009. Вип. 45. С. 31–38.

5. Бережна І. Сумна доля альтернативних методів вирішення спорів в Україні. URL: <http://blog.liga.net/user/berezhnaya/article/2073.aspx>

6. Кисельова Т. Роль міжнародних донорів та місцевих НУО в розвитку медіації в Україні. URL: http://ukrmediation.com.ua/ua/useful_information/articles/?pid=1134

7. Кисельова Т. Правове регулювання відносин із надання послуг медіації у зарубіжних країнах. *Право України*. 2011. № 11–12. С. 225–236.

Андрій САМОТУГА
доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

МУНІЦИПАЛЬНА МЕДІАЦІЯ: ДОСВІД ФРАНЦІЇ

Реалізація положень Конституції щодо визнання і гарантування в Україні місцевого самоврядування значно активізувалося у зв'язку із започаткованими останніми роками процесами децентралізації публічного управління. Зазначені заходи, відповідно також до конституційних положень щодо зовнішньополітичного курсу держави на євроатлантичну інтеграцію, передбачають передачу місцевого самоврядуванню значного обсягу як організаційних, так і матеріально-фінансових ресурсів та можливість їх самостійно формувати, що має на меті вирішення саме на місцевому рівні більшості питань життєдіяльності громад та їхніх мешканців. Децентралізація, з одного боку, покладаючи на органи та посадових осіб місцевого самоврядування значний обсяг повноважень, підкріплених збільшеними обсягами фінансування, вимагає від них, з іншого боку, відповідальності. Неналежне виконання ними своїх функцій, незаконні дії та бездіяльність мають бути припинятися як в адміністративному, так і в судовому порядку.

Відповідно до Конституції України, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України; кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [1]. Орган місцевого самоврядування може бути відповідачем у судах загальної юрисдикції; органи та посадові особи місцевого самоврядування мають право звертатися до суду щодо визнання незаконними актів місцевих органів виконавчої влади, інших органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, які обмежують права територіальних громад, повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування; акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування з мотивів їхньої невідповідності Конституції або законам України визнаються незаконними в судовому порядку; спори про поновлення порушених прав юридичних і фізичних осіб, що виникають в результаті рішень, дій чи бездіяльності органів або посадових осіб місцевого самоврядування, вирішуються в судовому порядку [2].

Завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень, до яких, зокрема законом віднесено й орган місцевого самоврядування, його посадову чи службову особу [3].

Отже, викладене свідчить, з одного боку, про значну роль суду у вирішенні публічно-правових спорів, стороною яких є органи та посадові особи місцевого самоврядування, з іншого – про навантаження на суд, яке постійно зростає у зв'язку з активізованою децентралізацією. Звідси, з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі адміністративних, українським законодавцем розпочато процес унормування інституту медіації [4], який, як вважаємо, безумовно, має поширюватись і на сферу місцевого самоврядування. Зважаючи на те, що практика реалізації законодавства про медіацію в Україні, в т. ч. стосовно місцевого самоврядування, поки що відсутня, вважаємо за необхідне висвітлити в цій публікації певний зарубіжний досвід.

Європейською державою, яка за багатьма політико-правовими характеристиками найбільше була б порівнювана з Україною, вважаємо Францію, що підтверджується такими спільними ознаками: парламентсько-президентська республіка, дуалізм виконавчої влади, унітарний тип територіального устрою і, що важливо за тематикою публікації, організація місцевого управління, в основу якого покладено теорію муніципального дуалізму – здійснення місцевого управління як місцевими органами чи

посадовими особами виконавчої влади, так і органами чи посадовими особами місцевого самоврядування з чітко визначеними та розмежованими законом повноваженнями, або ж їхні повноваження часто переплітаються, що знайшло свій вияв у їх поділі на «власні» («самоврядні») та «делеговані». Отже, зважаючи на суттєві успіхи Франції у проведенні муніципальних реформ на початку 1980-х рр. [5, с. 88-89], також вартими нашої уваги є деякі напрацювання у сфері медіації стосовно діяльності місцевого самоврядування, хоча вони були започатковані на кілька десятиліть пізніше тих реформ.

Так, посаду медіатора міста Париж – столиці Франції та одного з найбільших мегаполісів ЄС (після Берліна, Мадрида та Риму) було запроваджено у 2008 р. Ця інституція визначається як «незалежний орган, відповідальний за покращення своїми діями відносин громадян з муніципальною владою Парижа. Він активно втручається в спори між містянами та муніципальними службами, намагаючись запропонувати найбільш прийнятний, консенсусний варіант для мирного вирішення конфліктів.

Місія медіатора полягає в наданні допомоги будь-якому клієнтові, який вступає в спір з будь-якою муніципальною службою, департаментом мерії або розпорядником міської власності. Втім звернення до медіатора відбувається за певною процедурою, тобто після того, як початкове звернення особи вже було подане до відповідної служби, але відповідь її не задовольнила. Поступово використання медіації стає звичною справою. За останні п'ять років кількість опрацьованих звернень зросла майже на 60 %. Хоча це не означає, що спорів з адміністрацією стало більше, а скоріше те, що парижани стали більш спонтанно обирати таке рішення, замість того щоб, як раніше, звертатися до суду. При чому послуги з медіації є для всіх безоплатними [6].

На сьогодні, як його ще називають «міський омбудсмен», ним є призначений на цю посаду мером Парижа 2014 р. Ерік Ферран. За його словами, подібні позитивні зрушення стали можливі завдяки комунікаційним зусиллям, спрямованим на популяризацію столичної медіації. Зокрема, одними із нововведень чинного медіатора Парижа є заміна ним конфіденційного річного звіту на інформаційний додаток-булетень до міської газети накладом 100 тис. примірників, а його інформаційні повідомлення тепер транслюються всіма місцевими електронними ЗМІ. Просування медіації тепер є складовою критерієм сертифікації муніципальних послуг, а отже, міські служби краще співпрацюють у вирішенні спорів [7].

Подібна новація не обмежилася столицею. У 2013 р. було створено Асоціацію медіаторів територіальних громад (АМСТ, від фр. – Association des Médiateurs des Collectivités Territoriales) з ініціативи Клер Бріссе, дитячого омбудсмена, а потім – медіатора міста й департаменту Парижа у 2008-2014 рр. АМСТ об'єднує щільну мережу різноманітних медіаторів на місцевому рівні. Президентом АМСТ 23 жовтня 2020 р. обрано Крістіан Лейрі, медіатора департаменту Шарант-Марітім, змінивши Ерве Карре, медіатора департаменту Луари, якою, зокрема, було розроблено Статут АМСТ, а також за її сприяння видано Білу книгу з медіації в межах програми Collectif Médiation («Місцева медіація»). Нею організовано перший міжнародний конгрес медіаторів в м. Анже в лютому 2020 року, який зібрав 650 учасників, 90 доповідачів і представників 22 нацменшин. За її твердженням, таким чином було зміцнено статус місцевих медіаторів завдяки зусиллям щодо реалізації відповідної норми стосовно місцевої медіації в межах закону № 2019-1461 від 27 грудня 2019 року.

АМСТ переслідує такі цілі, визначені в її статуті:

- 1) сприяння інституційному посередництву з місцевою владою;
- 2) розвиток обміну досвідом між членами АМСТ загалом, сприяння поширенню та розвитку практики медіації;
- 3) професіоналізація надання адміністративних послуг членам місцевих громад;
- 4) налагодження активного партнерства з іншими посередницькими структурами [8].

Статтею 81 Закону від 28 грудня 2019 року визначено: щороку місцевий медіатор надає дорадчому органу територіальної громади чи громадській установі з питань міжмуніципального співробітництва із власним податковим органом, який його призначив, та омбудсмену звіт про свою діяльність, складений відповідно до принципу конфіденційності медіації. Звіт має містити пропозиції, спрямовані на покращення функціонування місцевого органу влади чи громадської установи міжмуніципального співробітництва із власною податковою системою». Без шкоди для існуючих механізмів медіаторства, муніципалітети, департаменти, регіони та громадські установи міжмуніципального співробітництва із власним оподаткуванням можуть за рішенням

дорадчого органу створювати посаду територіального медіатора з урахуванням положень цієї статті.

За період з 1 квітня 2018 р. по 31 березня 2021 р. омбудсмен отримав понад 1,7 тис. звернень про обов'язкову попередню медіацію. Щодо більш як 1,5 тис. запитів процес фактично було ініційовано представниками омбудсмена, а 243 справи було закрито після розгляду щодо їх прийнятності з різних причин. Серед осіб, які не отримали задовільної відповіді наприкінці медіації, понад 200 осіб потім не зверталися до адміністративного суду [9].

Проаналізувавши основні правові позиції функціонування медіації на рівні місцевого місцевого самоврядування Франції, зазначимо, що українська модель влади на місцях, хоча певною мірою й тяжіє до французької, але має досить значні недоліки, подолання яких обов'язково визначить новий рівень діяльності органів місцевого самоврядування в Україні загалом та формування, виконання положень й подальший розвиток законодавства про медіацію, зокрема.

1. Конституція України : прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2015. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.
4. Про медіацію : проект Закону України від 19.05.2020 р. № 3504 (в редакції до другого читання 10.09.2021). URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.
5. Ткачук А. Децентралізація, що зміцнює державу: особливості місцевого самоврядування у Французькій Республіці. *Місьцеве самоврядування*. 1997. № 1–2. С. 84–89.
6. Le Médiateur de Paris. URL : <https://www.paris.fr/pages/le-mediateur-de-paris-2687#:~:text=Nom%20en%202014%20par%20la,pour%20tout%20B7e%20B7s>.
7. La médiation a un rôle social essentiel. URL : <https://mediation.paris.fr/mediation/le-mediateur.html>.
8. L'association des médiateurs des collectivités territoriales. URL : <https://www.amct-mediation.fr/>.
9. Observatoire du Défenseur des droits Recours à la médiation préalable obligatoire : étude auprès des réclamants juin 2021 (Mardi 8 Juin 2021). URL : <https://www.defenseurdesdroits.fr/fr/rapports/2021/06/observatoire-du-defenseur-des-droits-recours-a-la-mediation-prealable-obligatoire>.

Ріпсіме САРОЯН

слухач магістратури
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

канд. юрид. наук, доц. **М. П. Юніна**
доцент кафедри цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АНАЛІЗ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕДУРИ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ

Процес медіації передбачає залучення посередника (медіатора), який надає допомогу учасникам конфлікту налагодити комунікаційний процес, аналізувати ситуацію конфлікту, щоб самі сторони могли обрати оптимальний варіант вирішення задоволення інтересів і потреб обох сторін конфлікту.

Ефективність процедури медіації визнана Європейським Співтовариством, яке рекомендує її застосування як основний метод альтернативного вирішення спорів на досудовому етапі та під час судового розгляду, що відображено у підписаній Україною Угоді про асоціацію України з Європейським Союзом та Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами.

Отже, відповідно до статті 1 цієї Угоди Україна і ЄС мусять посилити співпрацю

в галузі правосуддя, свободи та безпеки, задля забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і свобод. Країни Євросоюзу погодилися, що для забезпечення правосуддя та кращого доступу до правосуддя повинні включати доступ до судових, та позасудових методів врегулювання спорів [1].

Окремі проблеми правового регулювання медіації досліджувалися у роботах таких дослідників, як Т. Кисельова, Я. Любченко, Г. Огречук, С. Фурса. При цьому актуальним є питання гармонізації українського законодавства з європейським, особливо запровадження альтернативних шляхів урегулювання спорів.

Медіація використовує інноваційну технологію переговорів, яка спрямована на ухвалення творчих рішень між сторонами та не обмежується лише їх правовими та іншими позиціями, щоб максимально задовольнити реальні потреби та інтереси всіх учасників.

В Україні проблема забезпечення правосуддя є нагальною у зв'язку із завантаженою судовою системою, яка через різні причини не справляється з великою кількістю конфліктів. При цьому процес гармонізації українського законодавства та європейського законодавства потребує того, щоб національна правова система відповідала стандартам Євросоюзу. У міжнародній практиці широко поширюється практика застосування альтернативних інструментів урегулювання конфліктів (ABC) чи Alternative Dispute Resolution (ADR).

У Директиві «Про деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних справах» 2008\52\ЕС Євросоюзом було зарекомендовано запровадити та закріпити медіацію як одну з основних методик альтернативного вирішення спорів на досудовому етапі та протягом судового оскарження [2].

Насамперед треба вказати, що медіація (відновне правосуддя) поширена у багатьох країнах уже більше 25 років, особливо вона розвинена в Європі (Австрії, Бельгії, Великій Британії, Норвегії, Німеччині, Фінляндії, тощо), США, Австралії, Новій Зеландії та інших країнах.

Медіація як альтернативний спосіб врегулювання конфліктів все більше поширюється у всіх країнах світу, зокрема в Україні.

На сьогодні процедуру медіації в Україні не регламентовано законодавчо, що суттєво ускладнює її практичне застосування.

В Україні на етапі законодавчої роботи перебуває впровадження законодавства про медіацію. 15 липня 2020 року проект Закону «Про медіацію» № 3504, який внесено Кабінетом Міністрів України, Верховна Рада в першому читанні прийняла за основу [3]. Цей проект встановлює основні засади процедури медіації та форми її організації.

Законопроект допоможе розвитку медіаційної процедури в Україні. При цьому наслідком ухвалення цього законопроекту буде поліпшення ефективності роботи судової влади внаслідок їх істотного розвантаження, удосконалення правового механізму захисту прав людини та правових інтересів, а також введення чинного українського законодавства у відповідність міжнародним стандартам [1].

До того ж зазначимо про наявність Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації), що встановлений наказом Міністерства соціальної політики України від 17.08.2016 р. № 892.

Також поняття «медіація» можна зустріти в багатьох нормативних актах, наприклад: Господарський процесуальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, Кодекс адміністративного судочинства України в редакції від 03.10.2017 р. № 2147-VIII; Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011 р. № 3460-VI; Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 р. № 2671-VIII; Закон України «Про концесію» від 03.10.2019 р. № 155-IX; Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 р. № 2404-VI; Указ Президента України «Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» від 10.05.2006 р. тощо.

Зазначимо також, що зараз, хоч і немає спеціального закону, Україні можна похвалитися досвідом медіації, що підтверджує високу ефективність використання цього інституту у вирішенні конфліктних ситуацій. Отже, з 2003 року активно проводяться експерименти у судах (зокрема, у містах Києві, Харкові, Івано-Франківську, Автономній Республіці Крим та інших). Також в Україні діє низка регіональних груп медіації, об'єднаних в Асоціацію Груп Медіації України та Український Центр Порозуміння, який активно займається впровадженням програми примирення постраждалих та

правопорушників, а також просвітницькою діяльністю у цій сфері.

Отже, медіація призначена для того, щоб допомогти правосуддю, і містить всі можливості процесуального та матеріального характеру. Безперечно, медіація – сучасний правовий засіб вирішення соціального конфлікту. Усвідомивши, що закон не потрібен для медіації, саме прийняття спеціального закону може стати тим необхідним поштовхом для її популяризації.

Застосування медіації можливе у багатьох випадках, і це важливо для розуміння необхідності законодавчого врегулювання такої діяльності. Найбільш ефективним, і треба з цим погодитися, можливе застосування медіації у суперечках, конфліктах, що передбачають відшкодування матеріальних та моральної шкоди постраждалим. Медіація – ефективний засіб для вирішення цивільних, господарських спорів щодо виконання зобов'язань, штрафів.

Ухвалення закону про медіацію, звісно, позитивно вплине на розвиток медіаційного інституту України.

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про медіацію» URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GI02276A?an=25>.

2. Про деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних справах. Directive 2008/52/EC. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a95.

3. Про медіацію : проект Закону від 19 травня 2020 року № 3504. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.

4. Шеремет А. Законодавче регулювання медіації в Україні: аналіз проекту Закону України «Про медіацію». URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/11/9.pdf>.

Вікторія СЕНЬКО

викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРИНЦИПУ КОНФІДЕНЦІЙНОСТІ У ВИПАДКАХ ДОМАГАННЯ ДИТИНИ ДЛЯ СЕКСУАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ

Захист прав та законних інтересів дітей, у тому числі від сексуальної експлуатації та сексуальних зловживань, є одним із центральних напрямів державної політики будь-якої держави. За ступенем поширеності та масштабів суспільної небезпеки злочини, пов'язані з сексуальною експлуатацією та сексуальними зловживаннями щодо дітей, можна поставити в один ряд із найсерйознішими загрозами безпеці не лише окремих країн, а й усієї світової спільноти. Підвищена суспільна небезпека цієї групи діянь у тому, що їх вчинення згубно впливає на моральний, психічний і психологічний розвиток дитини.

Домагання до дитини для сексуальних цілей – кримінальне правопорушення, про нульову толерантність до якого завжди говорить українська влада. Однак саме розслідування таких справ можна провести так, що замість здобуття справедливості воно перетвориться на тортури для дитини та всієї родини.

Медіація – це позасудовий спосіб врегулювання спору (розроблений у 1960-ті та 1970-ті роки в США) між сторонами за участю третьої неупередженої, незацікавленої у цьому конфлікті особи – медіатора. Найчастіше люди хочуть знайти спільне вирішення проблеми, але не можуть зробити це самостійно. У таких випадках застосування медіації є найбільш ефективним способом.

Медіатор не є арбітром, представником будь-якої сторони спору або посередником між сторонами, не має права ухвалювати рішення щодо суперечки. Він лише сприяє врегулюванню спору, допомагає сторонам спору в ході дискусії виявити їх справжні інтереси та потреби, знайти рішення, що задовольняє всіх учасників конфлікту. У цьому полягає основне завдання медіатора.

У вирішенні цього питання медіації може належати визначальна роль. Ця процедура має такі позитивні сторони: конфіденційність, добровільний характер вступу до процесу врегулювання; однакове ставлення та неупередженість медіатора,

рівноправність сторін, а також висновок медіативної угоди, що має обов'язковий характер виконання. Частина причин виникнення домагання до дитини може бути виявлена медіатором на початковому етапі роботи, оскільки медіатор стосовно учасників процесу має у своєму розпорядженні достатні навички для оперативного аналізу отриманої інформації. Але теза про те, що про факти домагання дитини для сексуальних цілей необхідно негайно повідомляти правоохоронним органам, суперечить одному з основоположних принципів медіації – конфіденційності. Він гарантує кожній зі сторін, що погодилися на такий спосіб вирішення конфлікту, що все сказане залишиться таємницею.

Грунтовне вивчення доктринальних положень не допомогло сформувати єдину правильну модель поведінки медіатора. Науковці наводять безліч аргументів на користь як дотримання принципу конфіденційності, так і негайного повідомлення правоохоронців про факт домагання над дитиною для сексуальних цілей.

Нещодавно було ухвалено Закон України «Про медіацію» № 3504 від 19.05.2020 р., в якому це питання ніяк не вирішено. В ч. 2 ст. 6 є лише згадка про можливість розкриття медіатором отриманої конфіденційної інформації іншій стороні конфлікту, лише за згодою сторони, яка надала таку інформацію. Отож можна засвідчити, що новий та передовий закон «Про медіацію», як його анонсують нардепи, не дає відповіді на досліджуване питання [1].

У Державному стандарті соціальної послуги посередництва (медіації), який на сьогодні є істотним нормативно-правовим актом у сфері медіації, визначив: соціальна послуга в частині проведення медіації не застосовується між потерпілим та особою, яка вчинила правопорушення або злочин, у випадках насильства в сім'ї, торгівлі людьми, жорстокого поводження з дітьми. Таким чином, народні депутати пропонують «соломонове рішення» для вирішення проблеми [2].

Що робити в такій ситуації і як повідомлення правоохоронним органам про факт насильства співвідноситься з принципом конфіденційності? Відповідь на це нелегке запитання спробуємо знайти в нормативних актах інших держав та міжнародних організацій.

У п. 30 рекомендації № R(99) Комітету міністрів Ради Європи державам-членам, які зацікавлені в організації медіації в кримінальних справах, зазначено, що, попри на узгоджений принцип конфіденційності, інформація про можливу небезпеку злочинів, про яку може стати відомо під час зустрічі, передається відповідним зацікавленим особам чи органам [3].

Зокрема, законодавець Молдови у ч. 5 ст. 6 закону «Про медіацію» визначив, що медіатор не зобов'язаний дотримуватися конфіденційності інформації, що стала йому відома, якщо її викриття спрямоване на захист вищих інтересів дитини або на попередження та/або запобігання злочину. Також він має сповістити про цю інформацію компетентним органам. Тобто охорона інтересів та прав дитини вважається вищою цінністю.

Подібної позиції дотримуються й законодавчі органи Європейського Союзу – Європейський парламент та Рада ЄС. Вона знайшла втілення в ст. 7 директиви №2008/52/ЄС про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах. Документ визначає, що принцип конфіденційності медіації не є абсолютним у випадках, коли це потрібно для громадського порядку, передусім для забезпечення захисту першочергових інтересів дітей, або для попередження будь-якому посягання на фізичну чи психологічну безпеку людини [4].

Наведені правові позиції дають право підтвердити, що концепт конфіденційності медіації не є абсолютним. У цьому разі медіатор має право сповістити про факт домагання над дитиною, який став йому відомий під час процедури.

Проте, за результатами дослідження, це питання потрібно вирішити на законодавчому рівні. Тому що, на думку більшості спеціалістів, медіація між сторонами, які в ролі нападника і жертви насильства, практично неефективна. Саме тому необхідно розробити модель поведінки медіатора, яка максимально сприяла б захисту прав та інтересів дитини, що стала жертвою сексуального насильства.

1. Про медіацію : проект Закону України від 19.05.2020 р. № 3504. Дата оновлення: 16.11.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.

2. Державний стандарт соціальної послуги посередництва (медіації) URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16>.

3. Рекомендація NR (99) Комітету міністрів Ради Європи державам – членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_828.

4. Директива № 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a95.

Світлана СЕРГЄЄВА
Віце-президент
Української Академії Медіації,
національний експерт Проекту
Європейського Союзу «Pravo-Justice»

ІНФОРМАЦІЙНО-ОЦІНОЧНІ ЗУСТРІЧІ З МЕДІАТОРОМ: В ЯКИХ КАТЕГОРІЯХ СПОРІВ ДОЦІЛЬНО ЗАПРОВАДИТИ ЇХ ОБОВ'ЯЗКОВІСТЬ?

1. Командою експертів Проекту ЄС «Право-Justice» було здійснено дослідження щодо застосування медіації у цивільних та господарських спорах. Актуальність цього дослідження зумовлена прийняттям Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України № 231/2021. Як один з напрямів та заходів поліпшення доступу до правосуддя Стратегія закріпила встановлення для окремих, визначених законом категорій справ обов'язкового досудового порядку врегулювання спорів з використанням медіації та інших практик.

Багато держав йдуть шляхом закріплення певної обов'язковості щодо отримання сторонами спору інформації про медіацію, тобто запроваджують обов'язкові зустрічі з питань медіації, які передують судовому розгляду.

Європейська комісія ефективності правосуддя (надалі-СЕРЕJ) у 2019 р. в Європейському довіднику із законодавства про медіацію (European Handbook for Mediation Lawmaking) виділила два підходи до питання ініціації медіації: вона може бути розпочата як добровільно (та мати форму: або медіаційного застереження, або ініціювання однією або обома сторонами, або рекомендації посадової особи), так і шляхом обов'язкового направлення на спробу медіації [1, с. 19–22].

Обов'язкова перша зустріч з медіатором не є порушенням фундаментального принципу медіації – добровільності. Обов'язковим є лише перший контакт з медіатором під час якого відбувається обмін інформацією, при цьому у сторін зберігається право відмовитися від участі в медіації.

В Україні на цей час є тільки добровільна форма ініціації медіації.

2. Як один з наступних кроків після ухвалення в Україні закону про медіацію рекомендовано запровадження *обов'язкових інформаційно-оціночних зустрічей з медіатором по окремих категоріях спорів* (далі – ІОЗМ) як обов'язковий стимулюючий захід щодо отримання інформації про медіацію.

Конституція України у ст. 124 допускає можливість запровадження обов'язкового досудового порядку врегулювання спору у випадках, визначених законом.

Під час ІОЗМ сторони спору отримують повну інформацію про процедуру та має відбуватися оцінка спору на медіабельність (допустимість/доцільність проведення медіації).

Вимога відвідати ІОЗМ не є порушенням принципу ефективного судового захисту (ст. 6 та ст. 13 Європейської конвенції з прав людини) за умови дотримання критеріїв, наведених у рішеннях Court of Justice of European Union (C-317/08 to C-320/08 Alassini and Others and the judgement of 14 June 2017 in case C-75/16 Menini and Rampanelli v. Banco Popolare Società Cooperativa) [1, с. 56].

Проведення ІОЗМ, як передумови початку процедури медіації, на практиці є поширеним в Україні. Питання полягає саме у наданні обов'язковості таким зустрічам по певних категоріях спорів, як передумови звернення до суду з відповідним позовом.

Запровадження ІОЗМ має відбуватися поступово та збалансовано. На даному етапі важливо визначити категорії цивільних та господарських спорів, у яких запровадження обов'язкових ІОЗМ є найбільш доцільним.

Такі категорії умовно поділені експертами на категорії першого етапу запровадження та категорії другого етапу запровадження.

I етап запровадження:

а) цивільні спори, що виникають із сімейних відносин. Кількість спорів за цією категорією є однією з найбільших у цивільній юрисдикції. Сімейні спори (особливо щодо дітей) є найбільш емоційно чутливими та руйнуючими. Врегулювання шляхом медіації таких спорів дозволяє уникнути психологічного травмування дитини, максимально врахувати її інтереси та зберегти нормальні стосунки між батьками. ІОЗМ дозволить отримати інформацію щодо наявності альтернативи для врегулювання спору з витрачанням менших ресурсів.

За результатами аналізу досвіду примирення (у тому числі, шляхом медіації) у сімейних спорах та кращих європейських практик, рекомендується запровадження обов'язкових ІОЗМ щодо наступних категорій спорів: поділ майна подружжя; про стягнення аліментів; про визначення місця проживання дитини; про встановлення порядку участі батьків у вихованні та спілкуванні з дитиною; про надання дозволу на виїзд неповнолітньої дитини за межі України.

При цьому законодавцем обов'язково мають бути передбачені винятки щодо можливості звернутися до суду без відвідування ІОЗМ, наприклад, у випадках домашнього насильства;

б) господарські спори, що виникають із корпоративних відносин. Ця категорія спорів є особливою, адже виникають вони між партнерами, які у минулому домовились щодо спільного бізнесу. Наявність спору серед засновників бізнесу має негативний вплив на сам бізнес та може призвести не тільки до зниження прибутку, але й до повного його руйнування у майбутньому. Поширенням інформації про наявність внутрішніх проблем можуть скористатися конкуренти. Саме тому конфіденційна процедура медіації є більш безпечною для репутації та реальною альтернативою судовому розгляду. Більшість представників бізнесу не поінформовані про існування медіації та одразу йдуть до суду. Запровадження у цій категорії спорів ІОЗМ перед зверненням до суду, є гарним способом формування культури позасудового вирішення корпоративних спорів.

Рекомендується запровадження обов'язкових ІОЗМ щодо таких категорій корпоративних спорів: про оскарження рішень загальних зборів учасників товариств, органів управління; про визнання недійсними установчих документів, внесення змін до них; пов'язані з діяльністю органів управління товариства; пов'язані з правами на акції, частку у статутному капіталі; про визнання недійсними господарських договорів, пов'язаних з реалізацією корпоративних прав;

в) цивільні та господарські спори, що виникають із правочинів, зокрема договорів. Вказана категорія спорів є найбільшою за кількістю позовних заяв, що надходять до суду, як у цивільній, так і у господарській юрисдикціях.

Особливістю цієї категорії спорів є те, що сторони спору, раніше були партнерами, які домовлялись щодо взаємоприйнятних істотних умов договору (правочину).

Більшість договорів містить положення про те, що у разі виникнення спору сторони докладатимуть зусиль для його вирішення шляхом переговорів, а у разі неможливості примирення звернуться до суду. Проте під час конфлікту важко сісти за стіл переговорів. Також у процесуальному законодавстві відсутня норма, яка б дозволяла суду залишити позов без розгляду, у разі невиконання домовленості щодо спроби врегулювати спір мирним шляхом. На практиці майже неможливо перевірити чи намагались сторони вирішити спір шляхом переговорів до подання позову.

Включення в договори положення про медіацію, та у майбутньому участь медіатора у разі виникнення необхідності, підвищить шанси на досягнення згоди між сторонами. Водночас, у разі звернення до суду, буде можливість підтвердити факт спроби вирішити спір шляхом медіації (участь в ІОЗМ).

Отже, включення медіаційного застереження у договори (або укладення медіаційної угоди) має стати загальноприйнятою практикою.

Вбачається доцільним внести зміни до ГПК України та ЦПК України та передбачити наявність такої підстави для залишення позову без розгляду, як укладення між сторонами медіаційної угоди та наявності заперечень відповідача проти вирішення спору в суді.

Наявність медіаційної угоди зобов'язує сторони відвідати ІОЗМ, але не зобов'язує

до участі в медіації. Такі зміни є найбільш оптимальним кроком до надання обов'язковості ІОЗМ, адже сторони попередньо самостійно про це домовились. Суд лише перевіряє наявність такої домовленості та у випадку її недотримання залишає позов без розгляду;

г) інші категорії цивільних та господарських спорів за рекомендацією судді. Пропонується наділити суддів господарської та цивільної юрисдикції повноваженням на власний розсуд (якщо вважатимуть за доцільне) рекомендувати сторонам судового провадження відвідати ІОЗМ з можливістю оголошення перерви у підготовчому засіданні.

Така пропозиція базується на результатах вивчення досвіду європейських країн, опитуванні та обговореннях з суддями. Судді як професіонали, які постійно працюють з різноманітними спорами, здатні оцінити шанси на вирішення спору мирним шляхом з урахуванням сутності спору, обставин справи та особистісних характеристик сторін спору. На данному етапі не вбачається обґрунтованим обмежувати суддів визначенням переліку категорій, в яких може бути надана така рекомендація, адже вона не носить обов'язкового характеру для сторін. Суддя просто створить сприятливі умови для примирення.

II етап запровадження:

Цей етап характеризуватиметься розширенням кола категорій спорів, за якими участь в ІОЗМ буде передумовою звернення до суду. Пропонується, що перелік таких категорій спорів базуватиметься на аналізі досвіду I етапу запровадження, зокрема на даних щодо результатів рекомендації судів сторонам відвідати ІОЗМ.

Потрібно буде визначити, чи доцільно розширювати перелік категорій за якими ІОЗМ є обов'язковими, або більш ефективним буде трансформування рекомендації судді відвідати ІОЗМ на зобов'язання сторін відвідати ІОЗМ.

Відповідно до рекомендації СЕРЕЖ [1, с. 55-58] пропонується на другому етапі не обмежуватися стадією підготовчого засідання та надати повноваження судді направити сторони на ІОЗМ на всіх стадіях судового процесу. Це відповідатиме таким положенням процесуального законодавства, як право сторін укласти мирову угоду на будь-якій стадії судового процесу та сприяння суддею примиренню сторін під час розгляду справи по суті.

У разі наділення суддів правом направляти на обов'язкові ІОЗМ, в процесуальному законодавстві має бути визначений вичерпний перелік таких категорій спорів.

На другому етапі доцільно вести мову про розширення запровадження обов'язкових ІОЗМ такими категоріями спорів:

Цивільна юрисдикція:

спори, що виникають із відносин спадкування; спори, що виникають із трудових правовідносин; спори, що виникають із житлових відносин; спори щодо прав інтелектуальної власності; спори про захист немайнових прав фізичних осіб; спори про недоговірні зобов'язання (зокрема щодо відшкодування шкоди; спори, пов'язані із застосуванням Закону України «Про захист прав споживачів».

Господарська юрисдикція:

спори щодо захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності; спори щодо захисту ділової репутації; спори щодо недоговірних зобов'язань (зокрема про відшкодування шкоди).

1. European Handbook for Mediation Lawmaking, adopted at the 32th plenary meeting of the СЕРЕЖ (2019)9.URL: <https://rm.coe.int/cepej-2019-9-en-handbook/1680951928>.

Наталія СИДОРЕНКО

доцент кафедри
управління та адміністрування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат наук з державного
управління, доцент

Ярославна ЛЄБЄДЄВА

старший викладач кафедри
управління та адміністрування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ МОДЕЛЕЙ МЕДІАЦІЙ У РОЗВИНУТИХ КРАЇНАХ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Медіація є відносно новим і не до кінця удосконаленим інститутом врегулювання спорів в Україні. Незважаючи на те, що у 2020 році у Верховній Раді України було зареєстровано проект закону «Про медіацію» № 3504, який пройшов перше читання та в якому передбачалося, зокрема: проведення медіації як до початку, так і під час судового розгляду або виконання рішення суду; застосування процедури медіації в будь-яких конфліктах (спорах), які виникають із цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних правовідносин, а також у кримінальних провадженнях під час укладення угод про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим та в інших сферах суспільних відносин; проведення медіації за взаємною згодою сторін; можливість набуття статусу медіатора будь-якою фізичною особою, яка має вищу освіту та пройшла базову підготовку у сфері медіації в Україні або за її межами [1]. Друге читання цей проект станом на кінець 2021 року так і не пройшов та все ще очікує на доопрацювання та розгляд.

Також проблематика застосування такої погоджувальної процедури є актуальною та жваво обговорюваною і серед науковців та практиків. Практика показує, що на сьогодні звернення до медіації в нашій країні відбувається досить рідко. Пов'язано це з тим, що багато суб'єктів цивільного обігу не обізнані про таку альтернативну можливість вирішення спорів, а деякі просто дотримуються традиційних способів їх врегулювання. Однак унікальність цього інституту проявляється у швидкому та ефективному вирішенні конфлікту, що виник, а як наслідок – виключення затягування процесу розгляду спору. Для самих сторін це може стати найкращим способом зберегти добрі відносини та продовжити співпрацю, тоді як судові рішення, винесене на користь конкретної сторони, може негативно позначитися на взаєминах позивача та відповідача.

«Під медіацією слід розуміти процедуру врегулювання конфлікту самими сторонами, але за допомогою (сприяння) третьої нейтральної особи. У основі даного способу лежать переговори, призначені забезпечити вигреш обох сторін» [2, с. 18]. Медіатор, як неупереджена особа, допомагає сторонам знайти найбільш прийнятний для конкретної ситуації спосіб вирішення конфлікту, який би задовольняв інтереси обох сторін. При цьому він не може ухвалювати остаточне рішення і радити сторонам будь-який кращий спосіб вирішення конфлікту.

Медіація належить до універсальних способів альтернативного вирішення суперечок, яка динамічно розвивається та використовується у всьому світі. У закордонній практиці виділяють різні моделі медіації, що відрізняються процедурою розгляду, відображають різноманітні теорії, види та стратегії. Залежно від ролі медіатора у процедурі медіації закордонні дослідники виділяють чотири моделі медіації [3, с. 209] (рис. 1).

У наведеній «моделі рятівника» медіатор не має спеціальних професійних знань та навичок, але допомагає вирішити незначні, переважно побутові конфлікти; при моделі, у якій медіатор відіграє роль посередника і є третьою стороною у суперечці, він створює атмосферу конструктивного співробітництва та піклується про коректне

ставлення сторін одна до одної, сприяє реалістичній оцінці ситуації сторонами, ухваленню адекватного рішення; у третій моделі, медіатор для вирішення конфлікту може використати будь-які засоби та методи, у тому числі й маніпулювати сторонами; в останній моделі, медіатор є організатором вирішення конфлікту. Це найпоширеніша сучасна модель медіації.

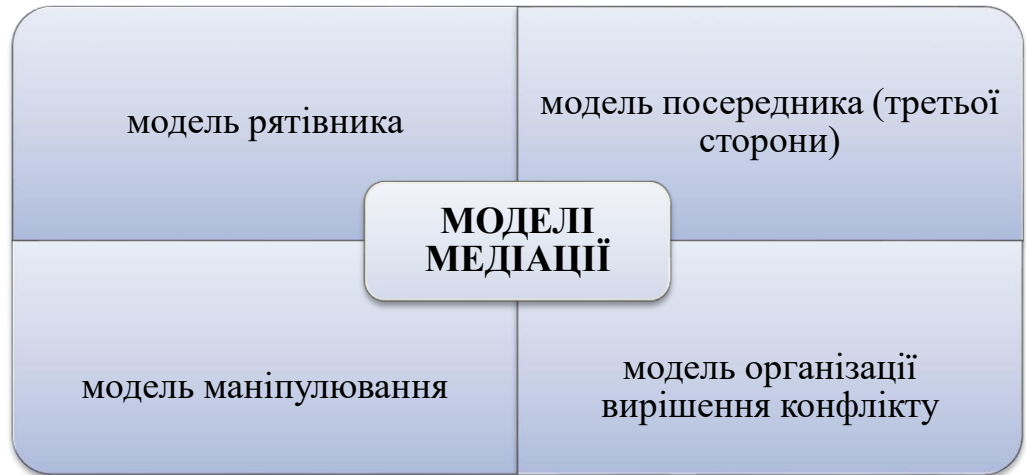

Рис. 1 Сучасні моделі медіації в закордонних країнах [3]

Залежно від кількості медіаторів, які беруть участь у процедурі примирення, можна виділити модель одного медіатора та колективну медіацію [4, с. 88]. Оскільки медіація є непростю процедурою, то спільне посередництво має безліч переваг лише в тому випадку, якщо всі медіатори професійно сумісні та знають, як працювати разом, оскільки так вони доповнюють один одного, мають можливість розподілити між собою завдання, виробити стратегію вирішення спору разом, а також порівняти своє сприйняття інформації, наданою сторонами.

Модель одного посередника, на нашу думку, є більш ефективною порівняно з попередньою у тому випадку, якщо медіатори не знайомі один з одним. У розвинених країнах по-різному вирішується питання про статус медіатора. Австрія одна з небагатьох країн, де професію медіатора внесено до номенклатури професій, а законом врегульовано питання щодо підготовки медіаторів. Відповідно, медіатором може бути особа, яка досягла 28 років, має професійну кваліфікацію, заслуговує на довіру та застрахувала свою цивільно-правову відповідальність [5].

На відміну від австрійського законодавства, Цивільний процесуальний кодекс Польщі встановлює мінімальні вимоги до медіаторів. Відповідно до ст. 1832 § 1 Цивільного процесуального кодексу, медіатором може бути будь-яка фізична особа, яка має повну громадянську правоздатність і користується всіма цивільними правами. При цьому медіатором може бути не тільки особа, внесена до списку медіаторів, а й індивідуально призначена у конкретній справі [6]. Тобто сторони на власний розсуд можуть наділити повноваженнями будь-якого медіатора, вказавши це у договорі.

Залежно від того, хто є в ролі медіатора, можна виділити такі моделі медіації:

1. Судова медіація. У деяких країнах медіація розглядається як частина судочинства, тому вона проводиться суддею, який має відповідну підготовку, навички та не відповідає за винесення рішення по справі. Зокрема, суд вправі із своєї ініціативи припинити посередництво, якщо виявляться ознаки порушення належного здійснення цієї процедури. Угода, якої досягли сторони під час медіації, стверджується судом. Залежно від суб'єкта, що в ролі посередника, судова медіація може проводитись суддями та безпосередньо посередниками, медіаторами. У Канаді в Апеляційному суді Квебеку медіацію мають право проводити судді. При цьому сторони мають право вибору – звернутися до приватного медіатора, який бере участь у програмі судової медіації, або до судді-медіатора [7, с. 225].

2. Адвокатська медіація. Відповідно, у ролі медіатора є особа, яка має право займатися адвокатською діяльністю. Проте вчені стверджують, що адвокат, який є представником однієї зі сторін, вже не може здійснювати процедуру примирення,

оскільки тут виникає конфлікт інтересів. Наприклад, в Італії асоціації адвокатів вправі створювати свої організації з надання послуг медіації. Більше того, організації внесені до реєстру, в якому можуть пропонувати послуги медіації в режимі онлайн [7, с. 228].

3. Нотаріальна медіація. У ролі посередника є нотаріус, який допомагає сторонам досягти згоди та належним чином оформити домовленість. Такий різновид медіації є не дуже популярним.

4. Професійна медіація. В більшості країн існують спільноти медіаторів, діяльність яких регулюється внутрішніми актами. У США діють державні та приватні служби медіації. Ми вважаємо, що саме ця модель медіації є найбільш ефективною і могла б бути введена й до вітчизняного законодавства. Це пояснюється тим, що особа, яка пройшла спеціальну підготовку у напрямку медіації, має більше шансів позитивно вирішити конфлікт з максимальною користю для сторін.

Отже, можна підсумувати, що розвинені країни швидко просуваються вперед у розвитку досліджень та навчання у сфері способів альтернативного врегулювання спорів. Зрештою, це призведе до впровадження та ефективного застосування медіативних процедур у вирішенні широкого діапазону конфліктів та неоднозначних ситуацій. Але незважаючи на деяку недовіру до медіації в сучасних українських реаліях, досвід закордонних країн показує, що медіація може успішно застосовуватися у вирішенні суперечностей та конфліктів у різноманітних галузях права.

1. Про медіацію : законопроект № 3504 від 19.05.2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.

2. Любченко Я. Альтернативні способи вирішення правових спорів: теоретико-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2018. с.18.

3. Adrian, L. The role of court-connected mediation and judicial settlement efforts in the preparatory stage. In: Ervo, L., Nylund, A. A comparative study of Nordic and former communist countries. Springer, Cham. 2016. S. 209–231.

4. Menkel-Meadow C. Mediation and its applications for good decision making and dispute resolution (Honorary doctorate in human sciences). KU Leuven. Acta Falconis. Intersentia. Cambridge. 2016. S. 88.

5. Федеральний закон Австрії від 2003 року «Про медіацію у цивільних справах». Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich. Teil I. 6. Juni 2003. № 29/2003.

6. Закон Польщі від 28.06.2005 р. «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу Польщі та деякі інші закони». Dz.U. 2005. № 172. poz. 1438.

7. Ervasti K. T. Past, Present and Future of Mediation in Nordic Countries. In A. Nylund, K. Ervasti & L. Adrian (eds). Nordic Mediation Research. 2018. S. 225–245.

Олександра СКОК

доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

Таїсія ШЕВЧЕНКО

старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ

16 листопада 2021 року Верховною Радою України було ухвалено загалом Закон України «Про медіацію», який створено за для реалізації мети закріплення на законодавчому рівні можливості проведення процедури медіації, яка полягатиме у добровільному позасудовому врегулюванні конфлікту (спору), шляхом переговорів між його сторонами, за допомогою медіатора. Застосовувати цей Закон можна буде для врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з

підозрюваним (обвинуваченим) [1].

До переваг впровадження інституту медіації в Україні можна віднести такі: заощадження ресурсів, завдяки медіації, що витрачаються на судовий розгляд справ, апеляції та касації; зменшення навантаження на суддів; скорочення термінів розгляду спірних питань, порівняно із судовим розглядом; користь для громадян дійти порозуміння не звертаючись до суду за допомогою неупередженої, незацікавленої особи (медіатора) і, як наслідок – позитивне вирішення конфлікту; відсутність потреби додаткових фінансових витрат на впровадження інституту медіації в Україні.

У багатьох європейських країнах активно використовують інститут медіації, як дієвий засіб розвантаження судової системи, що є актуальним на сьогодні і для України. Медіація, цілком, може значно розвантажити суди. Крім того, громадяни, завдяки медіації, можуть вирішувати спори набагато швидше та більш якісно.

Так, наприклад «... У Словенії вже досить давно пацієнт може вибрати собі медичного медіатора, також це популярно в США. На базі окремих лікарень також працюють фахівці з примирення та посередництва». Крім того, у Словенії за обрання медіації як методу вирішення спору сторонам можуть нараховуватись податкові кредити. Країни Європи мають різні системи розвитку і роботи медіації. В Англії і Уельсі, перед судовим розглядом справи, між сторонами обов'язково має пройти хоча б одна зустріч з медіатором. У Туреччині на базі шести судів за підтримки Міністерства юстиції працюють медіатори в окремій категорії справ. Однак неможливо, скопіювавши якусь систему та запровадивши її в себе, очікувати на стовідсотковий успішний результат [2].

Першим документом Ради Європи у сфері медіації стали рекомендації від 1998 року, які врегульовували особливості застосування медіації у сімейних спорах. У 1999 році Рада Європи видала рекомендації щодо медіації у кримінальних справах з метою примирення правопорушників та потерпілих там, де це є можливим. Також, 21 травня 2008 року, у Страсбурзі, було прийнято Директиву 2008/52/ЄС Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу, метою якої є спрощення доступу до методів альтернативного врегулювання спорів і сприяння їх мирному вирішенню через стимулювання використання медіації та забезпечення збалансованих взаємовідносин між медіацією й судовим провадженням [3].

Зазначені Рекомендації направлені на активне застосування інституту медіації у кримінальних справах. Комітет Міністрів на підставі статті 15 (b) Статуту Ради Європи, зазначаючи зміни, що відбулися в державах-членах у застосуванні медіації в кримінальних справах як гнучкого, комплексного варіанта вирішення проблем на основі активної участі сторін, що доповнює традиційний кримінальний процес. Рекомендаціями Ради Європи встановлені керівні засади, які поширюються на будь-яку процедуру, що дає можливість потерпілому і правопорушникові, в разі їхньої добровільної згоди, звертатися до нейтральної третьої сторони (медіатора), за допомогою якої вони братимуть активну участь у вирішенні питань, що виникли у зв'язку із вчиненням злочиним.

Основні принципи медіації, згідно з Рекомендаціями Ради Європи, полягають у тому, що: по-перше, медіація у кримінальних справах має відбуватися лише за добровільною згодою сторін, а сторони, при цьому, мають бути в змозі відкликати свою згоду на будь-якому етапі проведення медіації; по-друге, обговорюване в процесі медіації є конфіденційним і не може бути використане надалі без згоди сторін; по-третє, медіація у кримінальних справах має бути загальнодоступною послугою; по-четверте, медіація у кримінальних справах має бути можливою на будь-якій стадії кримінального судочинства; по-п'яте, в системі кримінального правосуддя служби медіації мають користуватися достатньою самостійністю [4].

Треба звернути увагу на те, що, в Україні одним із кроків реалізації інституту медіації у кримінальній процесуальній сфері є ухвалення спільного наказу Міністерства юстиції України та Генеральної прокуратури України ще в 2019 році, спрямованого на запровадження пілотного 276-го вста «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення» та Порядку його реалізації [5]. Зокрема, відповідно до п. 2 зазначеного Порядку, медіація полягає у добровільній, позасудовій процедурі, під час якої неповнолітній, який є підозрюваним у вчиненні кримінального правопорушення, та потерпілий за допомогою посередника намагаються врегулювати конфлікт шляхом укладення угоди про застосування Програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення. З

урахуванням положень Кримінального процесуального кодексу України, а саме ч. 1 ст. 42, «підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276–279 КПК України, повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок 277е встановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень» [6]. Програма відновлення для неповнолітніх підозрюваних є умовною, що передбачає : по-перше, наявність потерпілої сторони; по-друге, неповнолітня особа вперше вчинила кримінальне правопорушення, у виді кримінального проступку або нетяжкого злочину; по-третє, неповнолітній повинен визнати факт вчинення ним кримінального правопорушення; по-четверте, неповнолітній та потерпілий повинні надати згоду на участь у Програмі відновлення. Як посередник між неповнолітнім, який є підозрюваним у вчиненні кримінального правопорушення та потерпілим може бути адвокат, включений до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу та який пройшов навчання з реалізації зазначеної Програми.

Отже, можемо зазначити, що запровадження медіації в Україні дасть змогу вирішити проблемні питання економії ресурсів на витрати судового розгляду, прискорення вирішення спірних питань та розвантаження судової системи. Однак навіть з ухваленням Закону «Про медіацію» не означає, що цей напрям одразу почне «працювати», оскільки одним із принципів медіації є – добровільність сторін. Передусім, після набуття чинності Закону «Про медіацію», його необхідно популяризувати серед населення та підготувати медіаторів. Окрім того, важливими моментами є запровадження закордонного досвіду ефективної практики використання медіації, внесення змін до національних нормативно-правових актів, зокрема до Кримінального процесуального кодексу України та неухильне дотримання принципів медіації. На нашу думку, тільки за таких умов можливе успішне впровадження медіації у правозастосовну практику України.

1. Про медіацію : проект Закону України від 19 травня 2020 року № 3504. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.

2. Медіація: міжнародний досвід та українські реалії. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/mediaciya-mizhnarodniy-dosvid-ta-ukrayinski-realiyi-.html>.

3. Директива № 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах від 21 травня 2008 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a95#Text.

4. Рекомендація N R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах від 15 вересня 1999 року № R (99) 19. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_828#Text.

5. Про реалізацію пілотного проєкту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення» : наказ Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України від 21 січня 2019 року № 172/5/10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-19#Text>.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Ганна СЛАСТНІКОВА

аспірант кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**МЕДІАЦІЯ ЯК ФОРМА ДОСУДОВОГО ВИРІШЕННЯ СПОРІВ
ЩОДО ПРИМУСОВОГО ВІДЧУЖЕННЯ МАЙНА
ДЛЯ СУСПІЛЬНИХ ПОТРЕБ ЧИ З МОТИВІВ
СУСПІЛЬНОЇ НЕОБХІДНОСТІ**

Правові відносини, що виникають стосовно відчуження земельних ділянок, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності, урегульовані відповідним Законом України «Про відчуження земельних

ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» (далі – Закон про відчуження), яким у статті 15 закріплено положення, відповідно до якого, у разі неотримання згоди власника земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, на викуп цих об'єктів для суспільних потреб, зазначені об'єкти можуть бути примусово відчужені у державну чи комунальну власність за рішенням суду [1]. Ця категорія справ є однією з невеликої кількості адміністративних справ, підставою для розгляду якої є позов не фізичної особи чи юридичної особи до суб'єкта владних повноважень, а навпаки, суб'єктом подання позову є саме суб'єкт владних повноважень. Кількість розглянутих апеляційними адміністративними судами даної категорії справ у 2020 році становила 159 справ, що у порівнянні з понад 4 тис.справ, розглянутих апеляційною інстанцією є невеликою [2]. Однак з урахуванням резонансності цих справ, складності їх розгляду, викликаній по суті порушенням хоть і в судовому порядку основного із найбільш охоронюваних прав громадян – права власності та вагомістю результатів їх вирішення для розвитку громад дана категорія справ та процесуальний порядок судового їх провадження викликає неабиякий науковий інтерес та має прикладне значення з огляду на можливість визначення вад такого провадження та висловлення науково обгрунтованих пропозицій щодо його удосконалення.

Однак судове вирішення будь-яких публічно-правових спорів в адміністративних судах є останнім етапом врегулювання спірних правовідносин, що виникають з приводу примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності, у разі неможливості вирішення даного спору у позасудовому порядку, зокрема в порядку процедури медіації.

Правовою основою здійснення процедури медіації в адміністративних справах сподіваємось стане Закон «Про медіацію», який прийнято за основу в першому читанні ВРУ 16 листопада 2021 року (далі – проект Закону) [3]. Цей проект Закону визначає правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою. Його дія поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним. Правнича спільнота та сторони адміністративно-правового спору чекаю на остаточне запровадження цієї процедури, що значно знизить кількість публічно-правових спорів, спрямованих на судовий їх розгляд.

Нижче наведемо окремі положення щодо можливості досудового та судового врегулювання спірних правовідносин, що виникають стосовно примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності в порядку медіації.

Відповідно до проекту Закону фізичні та юридичні особи зможуть звернутись до медіатора для проведення медіації як до звернення до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу, так і під час судового, третейського чи арбітражного провадження або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу.

Медіація має проводитись за взаємною згодою сторін медіації відповідно до принципів добровільності; конфіденційності; незалежності та нейтральності, неупередженості медіатора; самовизначення та рівності прав сторін медіації. Сторони спору матимуть можливість скористатись послугами професійного медіатора для його вирішення. Набути статус медіатора зможе будь-яка фізична особа, яка має вищу освіту та пройшла базову підготовку у сфері медіації в Україні або за її межами. Підготовка у сфері медіації становитиме не менше ніж 90 годин навчання медіатора, у тому числі 45 годин практичного навчання, та включатиме теоретичні знання та практичні навички щодо принципів, порядку та методик проведення медіації, правового регулювання медіації, етики медіатора, ведення переговорів та врегулювання конфліктів (спорів). Підготовку у сфері медіації здійснюватимуть заклади освіти, а також організації, що забезпечують проведення медіації, об'єднання медіаторів, суб'єкти господарювання будь-якої форми власності та організаційно-правової форми, що мають право надавати послуги у сфері медіації або організувати їх надання відповідно до законодавства.

Реєстри медіаторів зможуть вести об'єднання медіаторів, організації, що забезпечують проведення медіації, а також органи державної влади та органи місцевого самоврядування, які залучають медіаторів або послугами яких користуються.

Також проектом Закону пропонується визначити права та обов'язки медіатора та сторін медіації, порядок проведення медіації, а також вимоги до договору про медіацію та до угоди про врегулювання конфлікту (спору) за результатами медіації.

Крім того, прикінцевими та перехідними положеннями проекту пропонується внести зміни, зокрема до Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) [4], якими пропонується, що під час підготовчого засідання суд з'ясує, чи бажають сторони провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації, право суду оголосити перерву у підготовчому засіданні у разі якщо сторони прийняли рішення провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації, право суду зупинити провадження у справі у разі звернення обох сторін з клопотанням про зупинення провадження у справі у зв'язку з проведенням медіації, строк такого зупинення та можливість зупинити провадження у справі на стадії її розгляду по суті. Водночас проектом передбачити, що у разі успішного проведення медіації щодо спору, який є предметом розгляду суду, відповідній стороні судового провадження судом буде повернуто 60 % сплаченого судового збору.

Для належного урегулювання процедури врегулювання публічно-правового спору за участі медіатора КАСУ має бути доповнено окремою главою «Глава 4-1. Врегулювання спору за участю медіатора», в якій за прикладом правового регулювання Глави 4 КАСУ «Врегулювання спору за участю судді» може бути урегульовано процедуру вирішення спору за допомогою медіатора. Але в цій главі повинна бути вписана лише процедура участі медіатора в судовому процесі, коли відкрито провадження в суді. Процедура позасудового (досудове) медіаторства має бути вписана не в КАСУ, а в договорі про проведення медіації.

Перед початком медіації медіатор або суб'єкт, що забезпечує проведення медіації, здійснює підготовчі заходи із сторонами наявного або можливого конфлікту (спору), разом або окремо, для з'ясування можливості проведення медіації з метою запобігання виникненню або врегулювання конфлікту (спору), зокрема зустрічі, збирання та обмін інформацією, документами, необхідними для прийняття рішення сторонами конфлікту (спору) та рішення медіатора про участь в медіації, а також інші заходи, узгоджені між сторонами конфлікту (спору) та медіатором або суб'єктом, що забезпечує проведення медіації.

Медіація проводиться медіатором (медіаторами) з дотриманням вимог закону, договору про проведення медіації, правил проведення медіації та норм професійної етики медіатора. Медіація припиняється: 1) укладенням сторонами медіації угоди за результатами медіації; 2) із закінченням строку проведення медіації та/або дії договору про проведення медіації; 3) у разі відмови хоча б однієї із сторін медіації або медіатора (медіаторів) від участі в медіації; 4) у разі визнання сторони медіації або медіатора (медіаторів) недієздатною особою або особою, цивільна дієздатність якої обмежена; 5) у разі смерті фізичної особи, яка є стороною медіації, або ліквідації юридичної особи, яка є стороною медіації; 6) в інших випадках відповідно до договору про проведення медіації та правил проведення медіації.

Сторони медіації зобов'язані: дотримуватися вимог цього Закону, договору про проведення медіації та правил проведення медіації; виконувати угоду за результатами медіації в порядку і строки, встановлені такою угодою; виконувати інші обов'язки, визначені законом.

У договорі про проведення медіації зазначаються: відомості про медіатора (медіаторів), сторони медіації, а також про суб'єкта, що забезпечує проведення медіації (за наявності); строки та місце проведення медіації; мова (мови) проведення медіації; предмет конфлікту (спору); права та обов'язки учасників медіації; умови та порядок оплати послуг медіатора (медіаторів) та відшкодування витрат на здійснення підготовки до медіації та її проведення; умови конфіденційності інформації та наслідки її розголошення учасниками медіації; відповідальність медіатора (медіаторів) та сторін медіації за порушення умов договору про проведення медіації; порядок та підстави припинення медіації. Сторони медіації та медіатор (медіатори) можуть визначати й інші умови договору про проведення медіації.

В угоді за результатами медіації зазначаються: дата і місце укладення угоди;

відомості про сторони медіації та їх представників; медіатор (медіатори), суб'єкт, що забезпечує проведення медіації (за наявності), реквізити договору про проведення медіації та/або правил проведення медіації; узгоджені сторонами медіації зобов'язання, способи та строки їх виконання, а також наслідки їх невиконання або неналежного виконання; інші умови, визначені сторонами медіації.

В угоді за результатами медіації сторони медіації можуть вийти за межі предмета конфлікту (спору), зазначеного в договорі про проведення медіації, або за межі предмета позову (заяви), якщо медіація проводиться під час досудового розслідування, судового, третейського, арбітражного провадження або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу. Угода за результатами медіації не повинна містити положень, що порушують права та інтереси інших осіб, інтереси держави або суспільні інтереси [3].

1. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності : Закон України від 17 листопада 2009 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 1. Ст. 2.

2. Звіт апеляційних адміністративних судів про розгляд судових справ за 2020 рік (Форма № 2 аас), *Судова статистика*. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/IV_kvartal_20

3. Проект Закону про медіацію № 3504 від 19.05.2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877

4. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (з наступними змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36, 37. Ст. 446.

Денис СМІРНОВ

курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Ірина ЛАНТУХ

старший викладач
кафедри теорії та історії держави та права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕДІАЦІЇ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Одним із фундаментальних принципів громадянського суспільства, правової держави є доступність правосуддя, а одним із ключових елементів системи відправлення правосуддя є неформальне врегулювання конфліктів і його необхідно максимально широко використовувати для того, щоб не проводити судових розглядів, яких можна уникнути. Для зниження обсягу справ та поліпшення ефективності роботи судової системи в цілому, ми вважаємо за необхідне активніше впроваджувати в практику медіативні процедури, які ефективно зарекомендували себе в закордонному та міжнародному праві.

У зарубіжній практиці широко застосовується термін «альтернативне вирішення юридичних суперечок», під яким розуміється досудове та позасудове врегулювання соціальних та правових конфліктів посередницькими методами: третейський суд, переговори, *collaborativelaw* (термін, що не має українського аналога, що означає при процедурі спільного виробітку шлюбу) та медіація.

Процедура медіації – спосіб врегулювання суперечок за сприяння медіатора на основі добровільної згоди сторін для досягнення ними взаємоприйняттого рішення.

Міжнародний інститут медіації (IMI) – єдина міжнародна організація, яка займається розробкою глобальних професійних стандартів для медіаторів, адвокатів та інших залучених до колаборативних процесів переговорів та вирішення спорів. Цілі IMI:

сприяння та просування застосування медіації у міжнародному масштабі; створення інфраструктури задля забезпечення якості, зокрема сертифікації, серед медіаторів; створення можливостей на навчання медіаторів; надання громадськості незалежної інформації про медіацію; виконання провідної ролі у питаннях політики, пов'язаних з медіацією; встановлення контактів та надання підтримки медіативним організаціям такого профілю; підтримка об'єднань у сфері міжнародної медіації та APC.

ЮНСІТРАЛ (United Nations Commission on International Trade Law) – організація, заснована генеральною асамблеєю ООН у 1966 р. З метою усунення відмінностей між законодавствами різних країн у сфері міжнародної торгівлі та інвестиційної діяльності, яка широко використовує для усунення перешкод, пов'язаних з міжнародною торгівлею та інвестиційною діяльністю медіативні процедури [1, с. 47].

Європейська асоціація суддів на підтримку медіації (GEMME), заснована в 2003 р., об'єднала суддів держав-членів Європейського союзу та держав-членів Європейської асоціації вільної торгівлі, включаючи Швейцарію, Ліхтенштейн, Норвегію та Ісландію, які використовують судову медіацію як альтернативний метод. Метою асоціації є підтримання та покращення існуючої медіативної практики в державах-членах ЄС; обмін інформацією та досвідом у галузі альтернативних способів вирішення спорів між зазначеними країнами; залучення фахівців та громадян до посередництва, а також сприяння суддям, які займаються підтримкою медіації.

IAM – міжнародна академія медіаторів, заснована у 1988 р. у Канаді, головною метою своєї діяльності вважає підготовку затребуваних міжнародних комерційних медіаторів.

Успішно діють у сфері медіації EMNI – Європейська мережа медіативних ініціатив та Лондонський міжнародний арбітражний суд.

Механізм медіації довів свою ефективність і на сьогодні отримав оформлення у міжнародному праві. У міжнародному праві медіація законодавчо закріплена у Типовому законі про міжнародні комерційні примирливі процедури (Model Law on International Commercial Conciliation), який став підставою для прийняття 2 червня 2004 р. у Брюсселі Європейського кодексу правил поведінки для медіаторів, рекомендованої для держав ЄС («European Code of Conduct for Mediators»). Європейський Союз активно займається уніфікацією правових норм, що регламентують порядок вирішення конфліктів у вигляді медіації [2, с. 245].

В цей час практично у всіх державах англосаксонського та романо-німецького права діють національні нормативні акти, що регулюють процедуру медіації. Отже, ми бачимо, що медіація як альтернативний спосіб вирішення конфліктів у сучасних умовах є нагальною необхідністю та ефективним механізмом вирішення спорів, дієвим способом їх своєчасного попередження. Закордонна практика показує, що медіація ефективна лише в тому випадку, якщо обидві сторони зацікавлені у вирішенні конфлікту. Рішення припинити суперечку на певних умовах тут ухвалюють самі сторони, медіатор таким повноваженням не наділений, його основним завданням є зберегти чи забезпечити між конфліктуючими порозуміння, привести їх до єдиної думки. Головними перевагами медіації, на нашу думку, є можливість знизити навантаження на судові органи, заощадити фінанси, час та емоційні сили учасників спору, знайти конструктивне рішення, яке відповідає реальному стану речей.

1. Подковенко Т. О. Медіація: міжнародно-правові стандарти. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 4. С. 47–54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2017_4_10.

2. Аракелян Р. Ф. Сучасні міжнародно-правові моделі кримінальної процесуальної медіації. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 1. С. 240–244. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2015_1_58.

Даяна СОЛОШИК
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
канд. юрид. наук, доц. **О. В. Сіренко**
доцент кафедри
кримінального процесу та криміналістики
Державного податкового університету

МІСЦЕ МЕДІАЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ

Глобальним викликом сьогодення та бажанням кожної людини у світі є доступ до справедливості та правосуддя. «Ми бачимо світ, в якому забезпечено всезагальну повагу до прав людини та людської гідності, верховенство права, справедливість, рівність і недискримінацію; повагу до расового, етнічного та культурного різноманіття; рівні можливості, що дають змогу повною мірою розкрити людський потенціал та сприяють процвітанню всього людства. Світ, який здійснює інвестиції у своїх дітей і в якому кожна дитина росте, не знаючи, що таке насильство та експлуатація. Світ, у якому кожна жінка та кожна дівчина користуються повною гендерною рівністю і в якому усунені всі юридичні, соціальні та економічні перешкоди на шляху розширення їхніх прав та можливостей. Справедливий, рівноправний, толерантний, відкритий та вільний від соціальних бар'єрів світ, в якому задовільняються потреби найбільш уразливих груп населення» – зазначається в Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 р.» від 25 вересня 2015 р. [1].

Альтернативні методи вирішення спорів, зокрема медіація як складова частина забезпечення доступу до правосуддя повинні бути відповідними до сукупності критеріїв, дотримання яких буде забезпечувати можливість сторін вирішити спір, при чому таким чином, щоб обидві сторони залишились задоволеними.

Такі науковці, як Т. Білик, Р. Денисова, В. Землянська, Ю. Ремескова, Л. Романадзе, Н. Крестовська, Т. Кисельова, Н. Мазаракі, Л. Махова та низка інших присвятили свої наукові праці дослідженню проблем становлення та застосування медіації в Україні.

Сучасний етап розвитку суспільних відносин, їх складність та багатоманітність зумовлюють необхідність удосконалення механізмів захисту прав суб'єктів правовідносин як з погляду способів захисту прав, так і з погляду форм і процедур її здійснення.

Принцип доступності правосуддя традиційно вважається як забезпечена законом можливість безперешкодно звернутися до суду за захистом своїх прав і отримати правовий захист.

Загальноприйняті способи вирішення спорів у системі правосуддя передбачають, що одна сторона виграє, а інша – програє, тим самим спричинить розвиток конфлікту та/або припинення відносин між учасниками спору. Ця та інші проблеми, зокрема, перенавантаженість судової системи, призводять до необхідності впровадження альтернативних судових процедур, які будуть регулювати правові спори.

Суд у правовій державі є незалежним органом здійснення правосуддя, а суддя – фахівець із високими моральними стандартами поведінки. Закріплення принципу самостійності судової влади на законодавчому рівні має важливе методологічне значення. Як справедливо зазначає щодо цього В. І. Анішина, самостійність судової влади, як принцип, має соціальну цінність, оскільки дозволяє правосуддю здійснюватись в особливому правовому режимі, спрямованому на захист прав і свобод людини і громадянина. На думку вченої, необхідність такого захисту зумовлює потребу конституційно-правового закріплення самостійності судової влади [2, с. 78].

Однак практичні реалії вказують на те, що судова влада в державі не є повністю самостійною і перебуває в залежності від політичних та економічних чинників.

Латентність корупційних злочинів у судах є досить суттєвою. Судову владу можна сміливо визнавати серед найбільш корупційних сфер в Україні. Отож, медіація позбавляє рішення будь-якого виду «підводних течій», усуває можливість корупції, оскільки рішення ухвалюється в процесі діалогу самими сторонами та за допомогою незалежного медіатора.

Важливим та перспективним альтернативним способом врегулювання конфліктів є медіація.

Н. Грень у своєму дослідженні присудової медіації зауважує, що медіація має найвищий ступінь справедливого рішення, оскільки ухвалене рішення вважається прийнятним самими учасниками конфлікту [3, с. 94], а також медіація є проявом найвищої свободи, яка, за В. Нерсесянцом, можлива «лише там, де люди не тільки адресати чинного права, але одночасно і співучасники в його створенні, його творці і захисники». Дослідниця Н. Грень вважає, що присудова медіація є самостійним видом медіації, який інтегрований в судову систему країни, в якому сторони мають право на будь-якій стадії судового розгляду перервати процес і звернутися до процедури медіації, а на суд покладається обов'язок запропонувати сторонам використовувати її в разі медіабельності спору, в подальшому затвердити результати як встановлення юридично значущого акту двосторонньої поведінки, що має обов'язкову силу для них. Крім того, авторка доводить, що саме присудова медіація є однією з ефективних процедур, яку необхідно налагодити у світлі забезпечення права людини на справедливий суд та яка може стати одним з основних принципів зміни політики судової влади у світлі євроінтеграційних процесів [3, с. 192].

Можна констатувати, що концепція інтеграції медіації в судову систему останнім часом все більше набуває актуальності. Завдання інтеграції медіації в судову систему полягає в тому, щоб надати громадянам можливість вибору найбільш доцільного механізму врегулювання конкретного спору із широкого кола різноманітних механізмів. Це мотивуватиме громадян та сприятиме підвищенню особистої відповідальності за вирішення їх спорів. Коли до медіації починають ставитися лише як до інструменту, що дозволяє позбутися судових справ (своєрідна «катапульта»), її сутність стає викривленою.

У серпні 2019 року Україна підписала в Сінгапурі Конвенцію ООН щодо медіації, яка спрямована на те, аби в майбутньому транскордонні комерційні спори частіше вирішували за допомогою посередництва (медіації) та шляхом укладання мирових угод [4]. Підписання Сінгапурської Конвенції Україною піднімає авторитет та рівень довіри до процесу медіації, як альтернативного засобу врегулювання конфліктів та з позитивного боку впливає на імідж країни на міжнародному рівні, а також на розвиток міжнародної торгівлі та бізнесу в Україні.

Отже, одним із основних прав кожної людини є право на справедливий суд. На сьогодні реалізація такого права вимагає нових підходів та методологічних прийомів. Найбільш дієвим способом є перетворення розбіжностей у пошук рішення. Саме присудова медіація являє собою процедуру, що у переважній більшості випадків може стати привілеюючою при виборі способу вирішення спору.

Наголосимо, що присудова медіація – це потрібний інститут для законодавства України, який має певні переваги перед традиційним судочинством та сприяє впровадженню справедливого, зручного, швидкого способу вирішення спорів, сприяє доступу до правосуддя та підвищенню рівня довіри до судової системи. Становлення інституту присудової медіації є закономірним результатом розвитку процесуального законодавства та запровадження процедури медіації в правовій системі України.

1. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 р. : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН. URL: <http://sdg.org.ua/ua/resources-2/344-2030-2015>

2. Кисельова Т. Інтеграція медіації в судову систему України : програмний документ. Київ, 2017. 28 с.

3. Грень Н. М. Реалізація права людини на справедливий суд шляхом процедури присудової медіації: теоретико-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2016. 250 с.

4. Sussman E. (2018) The Singapore Convention. Promoting the Enforcement and Recognition of International Mediated Settlement Agreements. ICC Dispute. URL: <https://sussmanadr.com/wp-content/uploads/2018/12/ICC-Singapore-ConventionSussman-10-2018-2.pdf>.

Катерина СПВАК

Олена САКІВСЬКА

слухачі магістратури факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

канд. юрид. наук, доц. **М. П. Юніна**
доцент кафедри цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ В МЕЖАХ ВИРІШЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ

У сучасному приватному праві як на міжнародному, так і національному рівні відбувається інтенсивне реформування деяких інститутів. Це пов'язано із перебудовою базових правових концепцій, впливом розвитку інформаційних технологій і значного прискорення темпу життя. Безумовно, ці дефініції видаються різнобіжними, однак вони є одними із більшості причин деструктування права, зміни розуміння засобів і способів правового впливу або альтернативного вирішення спорів [1].

Відновне правосуддя на території України сьогодні відбувається досить повільно, що можна пояснити ксенофобним характером сприйняття модерного способу врегулювання спорів у приватно-правовій сфері [2]. Тому впровадження медіації на території України здійснюється на основі низки чинників, а також альтернативні способи вирішення спорів, до яких належить і медіація, досі впроваджуються у сучасну правову систему поетапно. Медіація як спосіб вирішення цивільно-правових спорів на тлі традиційного судового порядку їх вирішення є ефективним, успішним і оперативним шляхом вирішення будь-якого спору [1]. Крім того, варто зауважити, що правова система України рухається в напрямі інтеграції з правом Європейського Союзу, саме тому впровадження альтернатив на протигагу судового порядку є надзвичайно актуальним.

У процесі розвитку і становлення цього інституту законодавець звертається до міжнародних стандартів, тому що на європейському рівні розроблено значну кількість нормативно-правових актів, які хоча і мають рекомендаційний характер, однак формують типову модель інституту відновного правосуддя, яке може бути прийнятним для кожного національного законодавства. До таких документів-рекомендацій треба віднести Рекомендацію № R(99) 19 «Про посередництво в кримінальних справах» від 15 вересня 1999 року, яка належить до базових актів Ради Європи реалізації програм альтернативного вирішення спорів, а також Основне положення Рішення Ради Європейського Союзу від 15 березня 2001 року «Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві (2001/220/JHA)», в якому міститься інформація про розвиток і впровадження програм медіації національними правовими системами [2; 4].

Безумовно, за всіма показниками і характеристиками медіацію треба репрезентувати як технологію альтернативного врегулювання спорів. Вона за своєю правовою природою є взірцем компромісного вирішення спорів або суцільного задоволення інтересів сторін. Треба звернути увагу, що медіація має досить ергономічний функціонал діяльності, який полягає у тому, що посередник взаємодіє не з протилежними категоричними позиціями, а із сторонами, які прагнуть задовольнити власні інтереси шляхом порозуміння. Про це свідчить факт звернення до медіатора, а значить відкритість до переговорів та пошуку ідеального варіанту вирішення спору [5, с. 36].

Термін «медіація» походить від латинського слова *mediatio*, яке в буквальному перекладі означає «посередництво» [6, с. 610]. За своєю сутністю правовий інститут медіації цілком точно відповідає етимологічному походженню його назви, тому що медіація – це процес переговорів між двома сторонами за допомогою посередника, яким

є незалежний, нейтральний і об'єктивний медіатор. Він надає учасникам переговорів кваліфіковану допомогу, аналізуючи ситуацію як із правового, так і психологічного, соціально-побутового погляду. Завдяки цьому аналізу сторони спору мають можливість самостійно обрати один із варіантів вирішення конфліктної ситуації, який відповідає інтересам обох сторін, заощадивши часовий, фінансовий та моральний ресурси. Посередник не ухвалює рішення щодо вирішення конфлікту, адже до його повноважень належить сприяння у досягненні згоди, оформленні її документально у формі медіаційної угоди. Таким чином правова природа медіації полягає у вирішенні спору без участі судді сприяє ліквідації конфлікту і пошуку найбільш прийняттого рішення для обох сторін, пошуку компромісу у ситуації конфлікту [7, с. 348–349].

Можливість вирішення спору у позасудовому порядку за всіма критеріями є значно простішою і швидшою, ніж строки судового розгляду, що характеризуються тривалістю і великою кількістю процесуальних документів, які мають бути складені на певному етапі судового провадження. Однак поряд із значною кількістю переваг існують проблеми впровадження альтернативних вирішення спорів в Україні, зокрема медіації. До основних проблем, які є чинниками повільного розвитку інституту медіації в Україні, треба віднести такі:

– фінансова недоступність послуги певною мірою для деяких верств населення. Надання послуг з медіації мають певні умови щодо оплати прийому медіатора. Відповідно до інформації, викладеної на офіційному сайті Українського Центру Медіації, оплата послуг нараховується погодинно. Попередня телефонна консультація, яка проводиться для прийняття рішення щодо вступу в процес медіації. Надалі базова платна консультація для спорів між фізичними особами, пов'язаних з підприємницькою діяльністю або юридичними особами коштує від 100 доларів за годину, а для спорів між фізичними особами, не пов'язаними з підприємницькою діяльністю – від 1000 гривень за годину, однак існує також певна диференціація для фізичних осіб в залежності від правової сфери, у якій вони виникають. Саме тому сума також може дещо незначно відрізнятись [8]. Оплата за послуги медіатора дійсно є вище середнього показника, особливо, якщо існує ризик «нульового» результату за умови категоричності протилежної сторони, однак через низьку правову культуру більшість населення зважає на значну суму процедури медіації, не звертаючи уваги на витрати у судовому процесі, який триватиме значно довше;

– низький рівень правової культури населення. Громадянському суспільству притаманні цінності, які характеризуються безконфліктним вирішенням суперечок. В основі медіації закладено цей спосіб вирішення проблемних питань, які виникають між двома і більше сторонами. Навіть мінімальна суперечка сприймається її учасниками як конфлікт і автоматично під цим розуміють звернення до суду;

– низький рівень довіри до цієї послуги, що може бути зумовлено недостатньою поінформованістю населення про переваги медіації як різновиду альтернативного вирішення спорів. Ця проблема активного впровадження медіації в Україні є чинником повільного прийняття інституту медіації у сучасну правову систему. О. Геселев у межах власного дослідження зазначає, що основою всіх існуючих сумнівів щодо обґрунтованості та правомірності функціонування відновного правосуддя є загальні глобальні питання ставлення до права як феномена та соціального явища тощо [9, с. 112];

– переконаність сторони у категоричності позиції іншої, що свідчить про відсутність перспектив у разі звернення до медіації, саме тому сторони звертаються до суду як традиційного способу вирішення спорів. Це зазвичай відбувається через нерозуміння методик діяльності медіатора та способів вирішення тієї чи іншої ситуації;

– відсутність законодавства, що регламентує порядок здійснення процедури медіації. Сьогодні в Україні немає жодного нормативно-правового акта, який регулює суспільні відносини, що виникають у сфері медіації. Ця ситуація створює додаткові перешкоди в активному зверненні до медіації. У Верховній Раді України є проект Закону «Про медіацію» від 29.12.2015 р. № 3665-1, внесений С. В. Ківаловим, однак після розгляду цей законопроект так і не ухвалено [10].

Отже, незважаючи на велику кількість переваг медіації як досить ефективного вирішення цивільно-правових спорів, залишається низка проблем, що заважають його впровадженню у діяльність сучасної правової системи. У цьому дослідженні висвітлено основні проблеми, однак українські науковці виокремлюють набагато більшу кількість детермінант проблемного впровадження інституту медіації.

1. Жмудь В. Запровадження процедури медіації (примирення) у законодавстві України. *Юстиніан*. 2007. № 11. URL: <http://www.minjust.gov.ua/11347>).
2. Ситюк В. Медіація та правові перспективи її розвитку в Україні. *Національна Асоціація Адвокатів України*: офіційний вебсайт. URL: <https://radako.com.ua/news/mediacija-ta-pravovi-perspektivi-yiyi-rozvitku-v-ukrayini>.
3. Рекомендація № R(99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам Ради, які зацікавлені в організації медіації в кримінальних справах від 15 вересня 1999 року : міжнародний нормативно-правовий акт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_828#Text.
4. Основоположне рішення Ради Європейського Союзу від 15 березня 2001 року «Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві (2001/220/JHA) : міжнародний нормативно-правовий акт. URL: https://issuu.com/uicc/docs/16_fr_decision_ukr.
5. Подковенко Т. О. Медіація як один з альтернативних способів розв'язання конфліктів. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2009. Вип. 45. С. 31–38.
6. *Юридична енциклопедія* : в 6 т. / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : «Українська енциклопедія» М. П. Бажана, 1998–2004. Т. 3: К-М. 2001. 792 с.
7. Супрун Г. Б. Поняття та значення запровадження інституту медіації в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції* 2017. № 6. Т. 4. С. 348–351.
8. Вартість послуг. *Український Центр Медіації*: офіційний вебсайт. URL: <https://www.ukrmediation.com.ua/ua/vrehuliuvannia-sporiv/posluhy-z-mediatsii/vartist-posluh>.
9. Геселев О. Зміна пануючого праворозуміння як обов'язкова умова впровадження відновного правосуддя в Україні (філософсько-правовий аспект). *Право України*. 2010. № 3. С. 106–114.
10. Про медіацію : проект Закону України від 29.12.2015 р. № 3665-1. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH2TT1AA.html.

Кирило СТЕПАНЕНКО

доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Поліна ЗІНОВ'ЄВА

здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЦЕДУРИ МЕДІАЦІЇ

Медіація – це процес вирішення конфлікту, за якого нейтральна сторона, медіатор, допомагає укласти добровільну угоду між сторонами, а також полегшує спілкування між суб'єктами конфлікту, щоб вони могли дійти власної згоди. Медіація є найбільш поширеною технологією вирішення конфлікту.

Медіація бере свій початок ще у стародавніх часах. Вона існувала у Стародавньому Китаї, Стародавній Греції, також в деяких арабських країнах, але тоді медіація мала назву посередництва. Щоб вирішити конфлікт, люди обирали посередниками авторитетних людей, часто ними могли бути світські володарі, церковні служителі або особи, які були закріплені на високій посаді. Прикладом у стародавні часи є посередництво Кіра (засновник Перської монархії) між халдеями (гірським народом) та вірменами, які ніяк не могли дійти до згоди та постійно воювали; цю подію описав Ксенофонт у книзі «Кіропедія». Кір спочатку сприяв поразці одного з народів, а потім запропонував послам з Халдею та вірменському Царю, за угодою халдеї могли обробляти землю на зазначених угодах у вірменів, а вірмени орендуватимуть землю у халдеїв для випасу худоби [1]. Вони погодилися на цю угоду. І саме це призвело до вигідного взаємозв'язку між народами.

Також згадка про медіацію, або ж, як кажуть мусульмани, васата, є у Корані. Там

було вказано: «Якщо ви боїтеся розриву між обома (подружжям), то пошліть суддю із його сім'ї і суддю з її сім'ї; якщо вони побажають примирення, то Аллах допоможе їм», при чому васат був започаткований ще за часів Муххамеда. Вже пізніше посередниками у внутрішніх та міжнародних конфліктах були: папи, папські легати, імператори, а також єпископи, тим часом, як посередниками у сім'яхнайчастіше були священники. Але появлення медіації такою, яка вона є сьогодні, відбулося в під час «великої депресії» в США у 1930-х роках.

У більшості країн медіація дуже поширена процедура, оскільки вона полегшує роботу судів, а також сприяє більш швидкому вирішенню конфліктів. Можна сказати, що у медіації є ще багато корисних функцій та якостейтаких, як: швидкість вирішення конфлікту; економічність, бо при процедурі медіація платити потрібно тільки медіатору, коли під час судового процесу потрібно витратитися на судовий збір, послуги адвоката також ще за деякі послуги; також суб'єкти конфлікту самі доходять до спільної угоди [2]. До цього списку можна додати те, що по заключенню угоди в виграші будуть обидві сторони, а не одна з сторін, як у суді. Варто зауважити, що в медіації працює принцип конфіденційності, тобто усе що відбувається під час процедури не розголошується і вся інформація залишається відомою тільки її учасникам.

Але, як і у всьому у світі, у медіації є певні недоліки. По-перше, медіацію недоцільно використовувати у деяких випадках. Одними з цих випадків можуть бути тиск або погрози учасників конфлікту, зловживанняалкоголем чи наркотичними речовинами, також недоцільно використовувати процедуру між учасниками домашнього насильства (в цьому випадку потрібно звертатися до суду) [3]. Якщо ж у суб'єкта процедури спостерігаються розумова відсталість та психічні розлади варто звертатися до відповідних закладів та вирішувати проблему безпосередньо з представником даної особи.

Також однією з проблем використання медіації є те, що в Україні медіація не дуже поширена процедура, яка не використовується активно. Це відбувається через те, що український народ не освідчений з цього питання, та для подальшого розвитку медіації варто впроваджувати нові законопроекти щодо медіації, а також рекламувати її, як альтернативу судовому процесу. Такі дії повинні зменшити кількість звернень до судів, та полегшити діяльність судової системи.

На сьогодні актуальною залишається проблема робочих місць, бо ці питання ще не врегульовані законодавством. Якщо брати представників від держави, та їхня робота повинна бути безоплатна. Також є варіант наймання приватних медіаторів, але тут варто звертати увагу на рівень кваліфікації та документ, який її підтверджує. Останнім варіантом вибору професійного медіатора – суддя або людина, яка працює в правоохоронних органах та має відповідну освіту. На нашу думку, це найкращий варіант, оскільки діяльність судді як медіатора не буде суперечити вимогам щодо несумісності професії судді, бо процедура може виконуватись у робочий час судді.

Отже, процедура медіації є хорошою альтернативою використання суддів у деяких випадках. Звісно, є певні недоліки, але ми впевнені, що в Україні під впливом часу медіація почне поширюватися більш швидко, ніж зараз, та досягне такого рівня розвитку, як в США або ж Німеччині. Але варто якнайчастіше проводити активне інформування народу, щоб позбавитися від незнання народом інформації про цю процедуру, а також від скептичного ставлення більшості інформованої громадськості.

1. Гірник А. М. Основи конфліктології. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/514-osnovi-konfliktolog-grnik-am.html>

2. Добриніна Г. А. Чи можна вирішити спір, не звертаючись до суду? *Справочник економіста*. 2018. № 6. С. 35–38.

3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII (зі змінами та допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.

Максим ЯРОШЕНКО
здобувач вищої освіти
юридичного інституту
Київського національного економічного
університету ім. Вадима Гетьмана

Науковий керівник:
д-р юрид. наук, проф. **І. М. Козьяков**
Київський національний економічний
університет ім. Вадима Гетьмана

РЕФОРМА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ З ПОЗИЦІЇ КОПЕНГАГЕНСЬКОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ ВИСОКОГО РІВНЯ 2018 РОКУ

Історія розвитку Європейського суду з прав людини налічує вже майже сімдесят років. Сьогодні однією з невирішених проблем діяльності Суду є надзвичайно велика кількість індивідуальних заяв в порядку ст. 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Протягом 2016–2020 років середньорічна кількість належних заяв до суду становить 48 605 заяв [6, с.4]; станом на 31.12.2021 р. в Суді перед передачею на розгляді знаходиться 70 150 заяв [7, с. 1]. Така кількість заяв ускладнює роботу Суду та позбавляє його можливості ухвалити рішення в розумні строки.

З огляду на актуальність цієї проблеми в 2010 році в межах Ради Європи ініційовано новий етап еволюції суду, що проходить під егідою «конференцій високого рівня». Наразі останньою є Копенгагенська конференція високого рівня, що була проведена 12–13 квітня 2018 року та Копенгагенська декларація, прийнята за її результатами.

Проблемам реформування Європейського суду з прав людини присвятили дослідження Н. Р. Aust, J. P. Costa, J. Christoffersen, Н. Fenwick, L. R. Glas, J. Hartmann, М. А. Kostopoulou, М. R. Madsen, А. А. Matic, R. Spano, L. А. Sicilianos, D. L. Shelton та інші. Однак проблеми, які пов'язані з новелами Копенгагенської конференції та декларації, її впливом на подальшу діяльність Суду, залишаються малодослідженими як в європейській, так і в українській правовій доктрині.

Передусім Копенгагенська конференція високого рівня (12–13 квітня 2018 року) є логічним продовженням та частиною загального вектору розвитку та вдосконалення конвенційної системи захисту прав людини, який започаткували Інтерлакенська (2010), Ізмірська (2011), Брайтонська (2012) та Брюссельська (2015) конференції високого рівня. Про це прямо вказується в пункті 3, 4, відповідно до яких «Процес реформ [започаткований в Інтерлакені] є позитивним кроком, який викликав значні зміни в системі Конвенції» [1, с.1]. Як зазначив Голова Європейського суду з прав людини, Гвідо Раймонді, Копенгагенська конференція та Декларація, щонайперше, має характер політичний, а вже після, практичний [5, с. 1].

Копенгагенська декларація традиційно складається з преамбули, інтегрованої в текст заключного акту та дев'яти розділів, які висвітлюють основні виклики та напрямки розвитку Суду: «Спільна відповідальність», «Виклик перевантаження справами», «Відбір та обрання суддів», «Європейський нагляд» [1].

У межах Конференції та Декларації основний наголос зроблений на концепції «спільної відповідальності» та аспекті ефективного впровадження на національному рівні. Це означає необхідність забезпечення можливості особистості захищати свої права саме перед національною владою, що має бути виражено через наявність відповідного законодавства, превентивних та компенсуючих заходів. Ця ідея була підкреслена Жаном Костою ще в меморандумі, присвяченому Інтерлакенській конференції [3, с. 62].

У цьому аспекті нововведеннями Копенгагенської Декларації стали положення щодо необхідності відповіді на наявні системні або структурні проблеми саме шляхом вдосконалення національного законодавства; щодо заохочення створення правозахисних організацій відповідно до Паризьких принципів [1, с. 2–3].

Не менш важливим визначено питання щодо необхідності закономірного

поглиблення застосування принципу субсидіарності та доктрини про межі розсуду, що закріплено в пунктах 4, 31 Копенгагенської декларації. Зокрема, завдяки прийняттю цієї Декларації, став можливим фактичний вихід на новий рівень у застосуванні цих принципів в «збалансованій та обережній манері» саме на практиці [2, с. 128].

Вважаємо за необхідне акцентувати на положеннях п. 39 Декларації, де рекомендується забезпечення своєчасного повідомлення про майбутні справи, які зачіпають принципіальні аспекти, які могли б викликати принципові питання; та забезпечення того, щоб ці питання були доступні сторонам вже на початковому етапі і були сформульовані у такий спосіб, щоб чітко і цілеспрямовано висвітлювати питання справи [1, с. 5]. Як зазначають окремі науковці, Комітет по правам людини рекомендував відповідні зміни ще у 2010 році, однак Суд фактично не використовує їх й до сьогодні [4, с. 142].

Питання, пов'язані з кваліфікацією, відбором суддів Європейського суду з прав людини підіймаються також в пунктах 55–62 Декларації. Не зважаючи на їх близькість до положень Брайтонської декларації (2012), вносяться й нові практичні пропозиції. Зокрема, Конференція закликає Парламентську Асамблею Ради Європи відмовитися розглядати списки кандидатів до того часу, коли Консультативна група не отримає повної можливості висловити свою думку і якщо Консультативна група висловила негативну думку, надати цьому відповідне значення [1, с. 7].

У приписах заключної частини Декларації наголошується на необхідності: приєднання Європейського Союзу до Конвенції; співробітництва держав-членів, Комітету міністрів, Парламентської асамблеї Ради Європи; та ратифікації Протоколів № 15, 16, наслідки яких «можуть бути помітними лише в довгостроковій перспективі» [1, с. 8].

Резюмуючи проведені дослідження, варто вказати, що Копенгагенська конференція 2018 р. вкотре наголосила на проблемі перевантаженості Суду справами, питаннях реалізації принципу субсидіарності та доктрини про межі розсуду, а також проблемі виконання рішень. У Копенгагенській декларації продовжено традиції попередніх конференцій високого рівня та не міститься нових пропозицій, які б радикально змінили підходи до організації діяльності Суду, щоб мінімізувати виклики, з якими він стикається сьогодні. Таке положення наштовхує на думку про фактичне вичерпання наявного формату «політичних» конференцій та необхідність їх перетворення на більш практичні, такі, які в рішеннях містимуть реальні заходи щодо підвищення ефективності діяльності Європейського суду з прав людини.

1. Copenhagen Declaration. 13th of April 2018. / [Електронний ресурс] URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Copenhagen_Declaration_ENG.pdf.

2. Helmut Philipp Aust, Esra Demir-Gürsel. The European Court of Human Rights: Current Challenges in Historical Perspective. Edward Elgar Publishing – UK. 2021. 296 s.

3. Andrej Auersperger Matic. Just Words: The effectiveness of Civil Justice in European Human Rights Jurisprudence. Cambridge University Press – UK. 2020. 310 s.

4. Lize R. Glas. From Interlaken to Copenhagen: What Has Become of the Proposals Aiming to Reform the Functioning of the European Court of Human Rights? / Human Rights Law Review. 2020. V 20. S. 121–151.

5. Speech by Mr Guido Raimondi, President of the European Court of Human Rights. Copenhagen, 11 – 13 April 2018. / [Електронний ресурс] URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Speech_20180412_Raimondi_Copenhagen_ENG.pdf.

6. The European court of human rights in facts & figures 2020. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Facts_Figures_2020_ENG.pdf.

7. European court of human rights statistics 2021 (compared to the same period 2020). URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_annual_2021_ENG.pdf.

Ганна СТЕПАНОВА

доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Юлія СУХОМЛИН

доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

МЕДІАЦІЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПЕРШІ КРОКИ

Україна перебуває на етапі здійснення певних реформаційних процесів у різних сферах законодавства, серед яких і кримінальне процесуальне. Одним з найактуальніших на сьогодні є запровадження інституту відновного правосуддя, імплементацію якого було закріплено шляхом ухвалення 16 листопада поточного року Закону України «Про медіацію». Цей Закон визначає не тільки правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), а й самі принципи медіації та статус медіатора, вимоги до його підготовки, а також інші питання, пов'язані з цією процедурою. Таким чином законодавцем здійснюється гуманізація законодавства шляхом впровадження стандартів правосуддя, дружнього до дитини та звернення норм у бік інтересів громадянина.

Не зважаючи на те, що сьогодні Україна знаходиться лише на етапі формування вітчизняної моделі відновного правосуддя, можна з впевненістю зауважити, що необхідність запровадження інституту примирення (медіації) у сучасній системі права підтримується широким колом фахівців. Така підтримка не є безпідставною, насамперед вона ґрунтується на позитивних результатах практики застосування інституту примирення у багатьох країнах, що свідчить про його ефективність. До того ж це відповідає загальній концепції щодо гармонізації національного законодавства з законодавством Європейського Союзу, адже, питанню примирних процедур присвячена ціла низка рекомендацій і рішень Ради Європи, зокрема, Рекомендації № R (99) 19 «Про посередництво в кримінальних справах» від 15 вересня 1999 року, яка є одним з основних документів Ради Європи щодо реалізації програм відновного правосуддя та Основного положення Ради Європейського союзу від 15 березня 2001 року «Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві» (2001/220/JHA), що наголошують на необхідності розвитку та впровадження програм відновного правосуддя в національній системі права.

Однією з процедур відновного правосуддя є медіація у кримінальних провадженнях, під якою розуміють процес, який веде медіатор за участю з одного боку потерпілого, а з іншого особи підозрюваного, обвинуваченого з метою досягнення між ними згоди на примирення стосовно спору (конфлікту) шляхом вироблення рішення, прийняттого для всіх сторін (відновного результату). Відновний результат – це угода, досягнута у ході відновного процесу, який передбачає реалізацію заходів, що охоплюють компенсації/відшкодування, реституцію/відновлення первинних прав і роботи на користь громади, що має на меті задоволення індивідуальних та колективних потреб і відповідальності сторін, а також досягнення реінтеграції потерпілого і правопорушника [2, с. 5].

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) (ст. 468, 469, 471, 473–476) розкриває деякі аспекти інституту медіації. Зокрема, ч. 1 ст. 468 КПК України у кримінальному провадженні може бути укладена угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим. Участь медіатора умовно передбачена ч. 1 ст. 469 КПК України, у якій зазначено, що домовленості стосовно угоди про примирення можуть проводитися самостійно потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, захисником та представником або за допомогою іншої особи, погодженої сторонами кримінального провадження (крім слідчого, прокурора або судді) [4]. Такою іншою особою і є посередник (медіатор), який допомагає знайти компроміс і особливий спільний інтерес для подальшого вирішення конфлікту, а отже, відновлення

попереднього становища та, насамперед, справедливості для потерпілого.

У 2019 році було ухвалено спільний наказ Міністерства юстиції України та Генеральної прокуратури України (№ 172/5/10 від 21.01.2019 р.) про реалізацію пілотного проєкту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення». Цей пілотний проєкт з відновного правосуддя запроваджувався в Донецькій, Одеській, Львівській, Луганській, Миколаївській та Харківській областях. У 2020 році до реалізації даної Програми долучилися й інші області України [3].

Згідно з вище зазначеним наказом, медіацією у кримінальних провадженнях є добровільна, позасудова процедура, під час якої неповнолітній, який є підозрюваним у вчиненні кримінального правопорушення, та потерпілий за допомогою посередника (медіатора) намагаються врегулювати конфлікт шляхом укладення угоди про застосування Програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення.

Умови застосування процедури медіації у кримінальних провадженнях у межах Програми відновлення для неповнолітніх є:

— наявність потерпілої сторони – фізичної особи, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридичної особи, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди;

— вчинення неповнолітнім вперше кримінального проступку або нетяжкого злочину;

— визнання неповнолітнім факту вчинення кримінального правопорушення;

— згода неповнолітнього і потерпілого на участь [6].

Варто зазначити, що необхідність застосування медіації у кримінальному процесі зумовлюється результативністю цієї процедури, яка виявляється в усвідомленні підозрюваним, обвинуваченим своєї винуватості та виникненні у нього бажання виправити проблемну ситуацію, яку він створив для себе і потерпілої особи [5].

У Програмі відновного правосуддя з 2019 по 2021 роки взяли участь 240 дітей, які перебували в конфлікті з законом та наразі понад 200 дітей вже успішно пройшли передбачену процедуру щодо застосування заходів розвитку особистості, корекції поведінки та ресоціалізації [3].

Підґрунтям для застосування процедури медіації в кримінальному судочинстві України є поява у КПК України положень щодо можливості укладення угоди про примирення сторін між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим. Рамкове рішення Європейського Союзу «Статус потерпілого у кримінальному судочинстві» від 15 березня 2001 р. містить таке визначення: «медіація у кримінальних справах – це процес пошуку до або під час кримінального процесу взаємоприйняттого рішення між потерпілим та правопорушником за посередництвом компетентної особи – медіатора».

Метою початкового етапу медіації є не вирішення конфлікту як такого, а розуміння сторонами того, що відбувається й позицій одна одної. Далі продовжується обговорення деталей, ризиків та перспектив справи. Сторони розуміють, що пропонують одна одній прийнятні варіанти вирішення конфлікту, при цьому медіатор є стороною нейтральною й не може нав'язувати свою думку. Сторони самі повинні досягти компромісу й прийти до спільного вирішення їхнього конфлікту.

Необхідно розуміти, що медіація не може гарантувати абсолютного виправлення правопорушника і усвідомлення ним своєї протиправної поведінки. Тому необхідно зазначити, що медіація не повинна стати предметом зловживань з боку злочинців, які недобросовісно вважатимуть її способом ухилення від законного покарання.

Кримінальний процесуальний порядок процедури медіації заснований на двох взаємопов'язаних елементах: конфіденційності й неупередженості. Конфіденційність є вимогою про неприпустимість розголошення та витоку інформації, одержаної сторонами процесу медіації під час зустрічей. Так, у Рекомендації Ради Європи № 19 зазначається, що дискусії в процесі медіації мають конфіденційний характер та не підлягають використанню в майбутньому, таке використання можливе лише за згодою сторін. Але таке положення викликає запитання щодо меж інформації, яка підлягає доведенню до відома суду у разі досягнення згоди між сторонами.

Що ж до принципу неупередженості, то медіація в кримінальних провадженнях потребує обов'язкового встановлення та оцінки вчиненого діяння. Тут роль медіатора є

особливо важливою, адже він має забезпечити такі умови проведення процедури примирення, за яких відбувається одночасне встановлення вини особи та досягнення згоди щодо вирішення конфліктної ситуації [1].

Процедурі медіації притаманні деякі особливості, обумовлені колом учасників та їх специфічним процесуальним статусом, який на сьогодні залишається невизначеним у КПК України. Також питання є і до статусу органу, який буде здійснювати процедуру медіації, не визначено правового статусу медіатора, контроль за якістю наданих послуг та подібних вимог.

Підсумовуючи, хочемо зазначити, що інститут медіації для українського законодавства є новим, законодавство перебуває на етапі формування, а КПК України містить передумови для ефективного запровадження цього інституту у кримінальний процес. Кодекс повинен містити положення, які б були основою діяльності медіатора для визначення його поведінки. Чітке встановлення загальних стандартів поведінки медіатора та визначення норм, яким повинен відповідати останній, є запорукою здійснення процесу медіації належним чином та підвищення публічної довіри до медіації як ефективного засобу вирішення спорів. Впровадження цього інституту дозволить уникнути додаткових фінансових витрат сторін, а також витрат держави, розвантажити судову систему.

1. Аракелян Р. Ф. Впровадження інституту медіації в кримінальне процесуальне законодавство України – дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Вищий навчальний заклад «Національна академія управління»; Університет державної фіскальної служби України. Ірпінь, 2019.

2. Відновне правосуддя – шлях до безпечної громади / БО «Український центр порозуміння». 2011. 23 с.

3. Запровадження процедури медіації (примирення) у законодавстві України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_11347

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

5. Назарук О., Онишук А. Медіаційна процедура у кримінальному процесі. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2016. № 2. Ч. 2. С. 74–80. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/10-2016/02/nazaruk.pdf>

6. Чи існує медіація у кримінальних справах в Україні? URL: <https://law.chnu.edu.ua/mediatsiia-u-kryminalnykh-spravakh-v-ukraini/>

Дмитро СТЕПКО

викладач відділення

первинної професійної підготовки,

спеціалізації та підвищення кваліфікації

Навчально-наукового інституту заочного

навчання та підвищення кваліфікації

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ПРИСУТНІСТЬ ПОЛІЦІЇ ЯК ЗАСІБ МЕДІАЦІЇ

Присутність поліції є одним з видів впливу на громадян під час надання поліцейських послуг. Згідно із Законом України «Про Національну поліцію» поліція здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень. Передусім це здійснюється через присутність поліцейських в однострої.

Поліцейський захід – це дія або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень. Присутність поліцейського допомагає не обмежуючи права і свободи людини здійснювати превентивну та профілактичну діяльність та виконання повноважень.

Під час проведення превентивних поліцейських заходів поліція зобов'язана повідомити особі про причини застосування до неї превентивних заходів, а також

довести до її відома нормативно-правові акти, на підставі яких застосовуються такі заходи. Це забезпечує законність та неупередженість, а також підвищує рівень довіри до поліцейських.

Присутність поліції під час масових заходів, патрулювання вулиць, популяризація поліції у соціальних мережах дозволяє попередити, не допустити і дуже часто припинити правопорушення чи злочини. Також це відбувається завдяки тому, що поліція забезпечує безперервне та цілодобове виконання своїх завдань.

Важливу роль у присутності поліцейського відіграє самопрезентація та зовнішній вигляд. Однострій має бути чистим, ретельно припасованим та застебнутим.

Принцип присутності сил – це невербальний та не фізичний вплив, який повинен здійснювати поліцейський на підозрюваного для утримання його під контролем. Даний принцип може позитивно впливати на вирішення ситуації без застосування фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї. Він містить такі фактори:

- професіональний вигляд у формі (позиція/осанка);
- контроль голосу (висота/інтонація);
- поведінка (щодо підозрюваного);
- комунікативні здібності;
- рівень впевненості (знання та орієнтація в ситуації, законодавстві).

Знання та орієнтація в законодавстві, як складова присутності сили, є невід’ємною частиною позитивного вирішення конфлікту. Навіть якщо взяти такий превентивний захід, як опитування особи, то перед проведенням опитування особи поліцейський роз’яснює їй підстави та мету застосування поліцейського заходу, якщо це не перешкодить виконанню поліцією повноважень, покладених на неї Законом. Те ж саме стосується і зупинення транспортного засобу. Поліцейський зобов’язаний поінформувати водія про конкретну причину зупинення ним транспортного засобу з детальним описом підстави зупинки.

Зважаючи на викладене, можемо зазначити, що за допомогою невербального спілкування, професійного вигляду та комунікативним здібностям можна вирішити більшість конфліктів, де було необхідне втручання поліції. Це приводить до підвищення рівня довіри до поліції, швидшому вирішенню конфліктів, а також заощадження часу перебування поліцейських на викликах.

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

3. Про затвердження Правил носіння однострою поліцейських : наказ МВС України від 19.08.2017 р. № 718 (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1122-17>).

Олександр ТАЛДИКІН

доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

МЕДІАЦІЯ І ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Останнім часом медіація, як позасудовий метод, добровільна, структурована процедура, що ставить на меті врегулювання будь-яких конфліктів та спорів, привертає неабияку увагу як альтернативний шлях запобігання та вирішення конфліктних ситуацій, пов’язаних з неправомірною поведінкою суб’єктів правовідносин. Участь медіатора, як третьої неупередженої особи, яка не ухвалює рішень, а лише сприяє сторонам врегулювати спірну ситуацію, відкриває принципово новий шлях реалізації механізму угод про примирення конфліктуючих сторін. Шлях, де замість судових процесів, конфліктуючи сторони, за допомогою третьої особи, яка має необхідну кваліфікацію, самостійно вирішують свою долю, є активними гравцями в ухваленні остаточних рішень щодо відновлення порушених прав, відшкодуванні завданих збитків, створюючи тим

самим юридичний обов'язок виконувати умови досягнутих домовленостей.

Актуальність медіації пояснюють різними причинами: велика завантаженість судів; тривалість судових проваджень; економія часу та ресурсів правозастосовних суб'єктів; збереження та нормалізація відносин між конфліктуючими сторонами різного рівня комунікації; створення умов, що дозволяють сторонам переглянути варіанти вирішення конфліктної ситуації та інші.

16 листопада 2021 року Верховна Рада України у другому читанні прийняла Закон «Про медіацію» [1]. Безумовно, що цій події передувала низка підзаконних нормативно-правових актів, зокрема: накази Міністерства соціальної політики «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації)» [2], «Про затвердження Змін до Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації)» [3]; Розпорядження Президента України «Про уповноваження П. Петренка на підписання Конвенції Організації Об'єднаних Націй про міжнародні угоди про врегулювання спорів за результатами медіації» [4]; Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання послуг посередництва (медіації) адвокатами, включеними до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу» [5]; Постанова Верховної Ради України «Про прийняття за основу проекту Закону України про медіацію» [6].

Не можна не відмітити активну роботу в цьому напрямі й на міжнародному рівні. В цьому аспекті заслуговують на увагу: Рекомендація N R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах [7], а також Директива Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах [8].

Аналіз наведених вище нормативно-правових актів та міжнародних документів свідчить про активне просування медіаційних процесів в українському суспільстві та неабияку зацікавленість міжнародних партнерів у запровадженні медіації в правовому просторі України.

Водночас під час використання медіації, як певної низки дій, що ініційовані сторонами для вирішення існуючих конфліктів за допомогою третьої особи, медіатора, можуть, на нашу думку, мати деякі проблемні питання, питання реалізації принципів та функцій юридичної відповідальності, що особливо гостро постають при скоєнні суспільно-небезпечних діянь.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про медіацію» сфера його дії поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі... й у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) [1].

Низку актуальних питань, пов'язаних із аналізом медіації в кримінальному процесі України, порушує Наталія Турман. Зокрема, вона наголошує на необхідності вдосконалення кримінального законодавства в зазначеній сфері та акцентує на процесуальних моментах, що стосуються ефективної участі медіатора у здійсненні кримінальних проваджень [9], [10]. Торкаючись питань реалізації принципу рівноправності сторін у процесі медіації, вона припускає можливість, коли: «одна зі сторін є «сильною», а інша – «слабкою». Відповідно, медіатор прагне змінити співвідношення сил на більш збалансоване, що є передумовою конструктивних переговорів. Найчастіше це робиться шляхом надання «слабшій» стороні дрібних переваг» [10, с. 277].

Водночас реалії нашого життя дають всі підстави припускати та прогнозувати й можливість ризику порушення принципу рівноправності сторін, можливість тиску на незговірливу сторону, як з участю медіатора, так й при його нейтральній позиції. Р. В. Новак висловлює думку, що закриття кримінального провадження внаслідок примирення між потерпілим та обвинуваченим може мати негативні наслідки для всього суспільства. Він прогнозує появу випадків незаконного тиску на потерпілого, можливість вчинення щодо нього нових суспільно небезпечних діянь із метою примусу його до згоди на «примирення» [11, с. 150].

В Рекомендації N R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах, окремо наголошується:

– важливість розвинення почуття відповідальності у злочинця;

– надання злочинцю змоги для виправлення, яке призведе до його реінтеграції та реабілітації;

– медіація може підвищити у свідомості людей роль людини та спільноти у запобіганні злочинам та різного роду конфліктам, відкриваючи можливості для нових, більш конструктивних та менш репресивних вирішень тієї чи іншої справи [7].

Забезпечення основних засад медіації, яка, відповідно до прийнятого закону, повинна проводитись на принципах: добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації, само собою може розглядатись через низку питань, вирішення яких потребує уваги, особливо коли мова йде про факт скоєння правопорушення у вигляді суспільно-небезпечного діяння.

Враховуючи той факт, що кримінальним правопорушенням є суспільно небезпечне винне діяння, скоєння якого може мати наслідками негативний вплив на велику кількість суспільних зв'язків між людьми, або ставить під загрозу нормальне функціонування суспільства, або взагалі завдає невідновлюваних збитків суспільству і людині, чи є доцільним розглядати медіацію, як альтернативу притягнення до юридичної відповідальності? Чи можемо ми, визнаючи суспільну небезпеку кримінального правопорушення, його вище вказані наслідки дозволити одній особі – потерпілому самостійно вирішувати долю підозрюваного чи обвинуваченого?

Чи не уникає злочинець більшої частини тих, передбачених санкцією норми права несприятливих наслідків, які виражаються у юридичному обов'язку зазнати ним втрат особистого, матеріального чи організаційного характеру?

Чи не порушуються деякі фундаментальні принципи юридичної в процесі медіації? Зокрема, принцип невідворотності юридичної відповідальності в аспекті неминучості її настання. Принцип справедливості юридичної відповідальності в аспекті схвалення та підтримки її як міри державно-владного впливу з боку населення, інших інститутів громадянського суспільства тощо.

Говорячи про функції юридичної відповідальності, зазначимо, що де факто в аспекті медіації ми маємо тенденцію до підміни штрафної каральної функції юридичної відповідальності, яка дотепер вважалась доречною за кримінальні правопорушення, на правовідновлюючу (компенсаційну). Безумовно, що це пояснюється спірною, на нашу думку, тезою, що: «потерпілі більше зацікавлені у відшкодуванні збитків, вибаченнях, бесідах, розмовах з підозрюваним, ніж у вироках» [12, с. 11].

Аналізуючи сформульовані питання, треба пам'ятати, що особа, яка скоїла суспільно небезпечне діяння, посягнула на безпеку суспільства в цілому, отже, її юридична відповідальність, як міра державно-владного впливу, повинна бути підтримана інститутами громадянського суспільства, населенням в цілому.

1. Прийнято Закон «Про медіацію». *Інформаційне управління Апарату Верховної Ради України*. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/216385.html>.

2. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації) : наказ Міністерства соціальної політики від 17.08.2016 № 892. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16#Text>.

3. Про затвердження Змін до Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації). Наказ Міністерства соціальної політики від 07.08.2017 № 1266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1099-17#Text>.

4. Про уповноваження П. Петренка на підписання Конвенції Організації Об'єднаних Націй про міжнародні угоди про врегулювання спорів за результатами медіації. Розпорядження Президента України від 25 липня 2019 року № 239/2019-рп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/239/2019-%D1%80%D0%BF#Text>.

5. Деякі питання надання послуг посередництва (медіації) адвокатами, включеними до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 червня 2020 р. № 445. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/445-2020-%D0%BF#Text>.

6. Про прийняття за основу проекту Закону України про медіацію. Постанова Верховної Ради України від 15 липня 2020 року № 796-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-20#Text>.

7. Рекомендація N R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам - членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах від 15.09.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_828#Text.

8. Директива № 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах від 21.05.2008. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a95#Text.

9. Турман Н. Процесуальний статус та роль медiatorів при укладанні угод у кримінальному впровадженні. *Підприємництво, господарство і право*, 2016. № 4. С.113–117.

10. Турман Н. Медіація в Кримінальному процесі: шляхи удосконалення чинного законодавства. *Підприємництво, господарство і право*, 2017. № 3. С. 276–280.

11. Новак Р. В. Кримінальне провадження на підставі угод в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 19.00.09 / Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2015. 214 с.

12. Берг Маан Б., Ван Пі Р., Сергєєва А., Сергєєва С., Романадзе Л., Родченко В. Гар-Аналіз впровадження інституту медіації в Україні. 2020. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/5f5/f7d/2a9/5f5f7d2a9b5cb356474501.pdf>

Ірина ТИЩЕНКОВА

доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Дар'я АРТЕМЕНКО

здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ В УКРАЇНІ

Будь-які зміни в процесі судової реформи передбачають не лише вдосконалення судів, а й ефективне вирішення юридичних конфліктів – судових процесів. Згідно з оглядом даних про стан правосуддя у 2018 році в місцевих загальних та окружних адміністративних судах розглянуто 199,3 тис. адміністративних справ. Така кількість спорів з державою загалом ускладнює процес справедливого, законного рішення, оскільки навантаження на судову владу є непропорційним її можливостям. Одним із позасудових способів захисту порушених прав є медіація. Медіатор має бути незалежною третьою стороною (особою) щодо сторін спору, яка жодним чином не зацікавлена у вирішенні конфлікту на їхню користь, але сприяє вирішенню спору шляхом пошуку найкращого рішення, яке задовольняє обидві сторони. Тож навіть за наявності законодавчих імперативів та судової практики вирішення таких ситуацій, медіатор, не відступаючи від закону, займається вирішенням конфлікту на користь обох сторін.

Як зазначає Фрідріх-Йоахім Мемель, голова Адміністративного суду Гамбурга: «Медіація – це добровільний процес переговорів, який може бути перерваний у будь-який момент, коли сторони приймають власні рішення та впливають на результат. Медіація має три особливості: по-перше, переговори веде третя особа зі спеціальною підготовкою – медіатор. По-друге, процес медіації має особливу структуру, яка відкриває можливість пошуку взаємовигідного рішення. І по-третє, на відміну від традиційного судового розгляду, медіація не обмежується предметом спору».

Впровадження медіації в українське законодавство пов'язано з необхідністю вирішення спорів альтернативним способом. Сутність медіації – проектувати спрощений, менший витратний і менш конфліктний процес у процедурах вирішення спорів.

Публічні спори, які вирішуються в порядку адміністративного судочинства, часто називають немедійними, тобто такими, які не можуть бути вирішені шляхом медіації. По-перше, це пов'язано з особливостями суб'єктивного складу адміністративно-процесуальних правовідносин, а саме з тим, що однією зі сторін завжди є орган державного управління. Проте аналіз законодавства та практики за кордоном показує, що медіація в адміністративних справах не тільки можлива, але й дійсно ефективна. Успішне впровадження медіації в українському адміністративному судочинстві залежить від здатності вчених і законодавців вирішити низку теоретичних і практичних

проблем. У цій роботі висвітлено найактуальніші проблеми проведення медіації в адміністративному судочинстві.

Однією з найгостріших проблем є реалізація принципів медіації, таких як волонтерство та ініціатива. Однією з договірних сторін, як правило, є державний орган, тому треба мати на увазі, що можливості посадових осіб реалізовувати свої повноваження часто обмежені. Це пов'язано з тим, що в Конституції України є положення про те, що органи державної влади та їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, визначені Конституцією та законами України. Проте відповідно до статті 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість дій держави. Встановлення та захист прав і свобод людини є основним обов'язком держави [2]. Український «Закон про державну службу» визначає такі принципи державної служби, як служіння українському народу, гуманізм і соціальна справедливість, а також пріоритет прав людини і громадянина [3]. Такі ж принципи передбачено Законом України «Про службу в органах місцевого самоврядування» [4]. Аналізуючи ці принципи, можна констатувати, що досягнення компромісу між органом державного управління та громадянином є одним із пріоритетів держави та місцевого самоврядування. Щодо ініціативи, як одного з принципів медіації, то, мабуть, буде важко дочекатися позасудового врегулювання спору від органу державної влади, але він повинен прийняти таку пропозицію, якщо вона подана громадськістю.

Друга проблема – це питання оплати праці посередника. Знову ж таки, оскільки одна із сторін є органом державної влади, що діє від імені держави або місцевого самоврядування, фінансування винагороди медіатора має передбачатися у державному або територіальному бюджеті, що обмежує вибір сторонами медіатора, оскільки його винагорода повинна бути забезпечена та не повинна бути занадто великою. Для вирішення цієї проблеми необхідно з'ясувати, в якій формі буде здійснюватися діяльність медіатора. Є три варіанти:

1. Медіатор як представник громадської організації. Хоча така діяльність буде безкоштовною, цю можливість не варто сприймати всерйоз, оскільки це буде переважно грантова діяльність, і в цьому випадку систематична та професійна діяльність медіаторів може бути піддана сумніву.

2. Другий варіант – приватні посередники. Однак це також не найкращий спосіб проведення медіації в адміністративному судочинстві, оскільки органи державної влади не можуть витратити державні кошти на послуги приватних медіаторів.

3. Третій варіант, який наразі є єдиним прийнятним для запровадження медіації в адміністративному судочинстві: медіація, як діяльності окремих представників судової влади (це може бути суддя чи інший працівник суду, який спеціалізується на медіації).

Така діяльність не потребує додаткового фінансування та не суперечить положенням Закону України «Про статус суддів та судоустрій», в якому зазначено, що «судді не можуть обіймати інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім науково-педагогічної та креативної». Подібна практика існує в Республіці Польща. Медіацію в адміністративних справах проводить суддя або інший службовець суду, який спеціалізується на медіації. У деяких судах існує окремий відділ, співробітники якого розглядають справи за допомогою медіації.

Третя проблема полягає в тому, що не всі адміністративні справи, які підсудні адміністративним судам за статтею 17 КАС України можуть бути застосовані до альтернативного вирішення спорів. Такими категоріями справ є спори між суб'єктами щодо виконання ними своїх управлінських обов'язків, у тому числі делегованих повноважень, передбачених ч. 3 ст. 17 КАС України, а також спори щодо правовідносин, пов'язаних із правом голосу, повноваження або процес референдуму. Неможливість медіації в таких категоріях справ є об'єктивним фактом, враховуючи характер відносин між сторонами спору. Натомість спори між фізичними та юридичними особами, зазначеними у ч. 1 ст. 17 КАС України з суб'єктом повноважень на оскарження її рішень, дій чи бездіяльності, зазначених у ч. 2 ст. 17 КАС України можна вважати опосередкованою. Щодо прийняття громадян на державну службу, їх переведення, звільнення з державної служби, а також передбачених ч.4 ст.17 Спорів КАС України за заявою суб'єкта у випадках, передбачених законом [5].

Ще однією проблемою запровадження медіації в адміністративному судочинстві є відсутність належного законодавства. Зараз розробляється проект закону про «медіацію»

[6], який не включає адміністративні питання до сфери його дії. Проте запровадження медіації в адміністративному судочинстві як діяльності окремих представників судової влади не суперечить положенням КАС України. Медіація у такий спосіб може бути здійснена таким чином: відповідно до статті 111 КПК України суддя в попередньому судовому засіданні роз'яснює сторонам можливість мирного врегулювання спору. Якщо сторони домовляться про медіацію, суд передає матеріали іншому судді-медіатору або іншому працівнику суду, який спеціалізується на медіації. У разі успіху сторони досягнуть згоди, справа буде повернута судді, який порушив провадження в адміністративній справі, за результатами чого він ухвалить рішення про зупинення провадження у справі. Це рішення встановлює умови примирення, якого сторони досягнуть у процесі медіації. Залежно від рішення сторін та умов укладеного ними договору суддя також може призначити зупинення провадження у справі у зв'язку з відмовою позивача від адміністративного позову або визнанням відповідачем адміністративного позову недійсним. У разі незгоди сторін справа повертається на розгляд судді, який порушив адміністративне провадження, і продовжується розгляд справи в порядку, встановленому КАС України. Тому поступове впровадження медіації у сфері адміністративної юстиції можливе без зміни законодавства України.

Незважаючи на проблеми, які існують під час проведення медіації в адміністративному судочинстві, створення такого інституту відіграватиме важливу роль у розвитку правової культури крвіни, сприятиме розслабленню системи адміністративних судів в Україні та сприятиме мирному врегулюванню спорів та публічним суперечкам.

Сьогодні Україна, як і багато інших країн, виявляє прагнення переглянути сутність та мету адміністративного процесу, зокрема шляхом введення в структуру адміністративної процедури медіації. Як показує практика, підходи до примирення, які пропонуються за кордоном, можуть бути дуже різними. Проте не можна сказати, що вітчизняне законодавство вибрало найбільш оптимальну модель для такої процедури.

1. Prawo o o postepowaniu przed sadami administracyjnymi. Komentarz. Wydanie 2. Lexis Nexis Warszawa. 2006.

2. Конституція України. UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>.

3. Про державну службу : Закон України від 16 грудня 1993. UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3723-12#Text>.

4. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 7 червня 2001 р. UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text>.

5. Про статус суддів та судоустрій : Закон України від 06 червня 2016р. UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-12#Text>.

6. Кодекс адміністративного судочинства України. UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.

7. Проект Закону України «Про медіацію». UPL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.

Наталія ТКАЧЕНКО

доцент кафедри аналітичної
економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент

Ілля ТКАЧЕНКО

директор ТОВ «СДД Альянс»,
кандидат економічних наук

МЕДІАЦІЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ, АЛЬТЕРНАТИВИ

Медіація в Україні може отримати поширення, коли набуде чинності 299т.299нопроект № 3504 «Про медіацію» [1]. На цей час тривають дискусії фахівців щодо доцільності, необхідності та перспективності введення практики медіації в діяльність щодо позасудової та добровільної, конфіденційної та структурованої процедури запобігання виникненню або врегулювання конфліктів (спорів) шляхом переговорів [2–5]. Законопроект визначає правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою.

Основними, на нашу думку, проблемами є визначені у висновку Головного юридичного управління Апарату Верховної Ради до 299т.299ноп Закону України «Про медіацію» № 3504, можуть стати такі:

1. Термін «медіатор» та «медіація» надаються без врахування визначення цих термінів у статті 3 Директиви 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради. У 299т.299нопроекті відсутня структура процедури медіації, не виділено основні етапи та цілі етапів медіації.

2. Термін «299т.299нопроект угода» прописана лише в 299т. 1, а саме надане наступне визначення «299т.299нопроект угода – письмова угода учасників правовідносин про спосіб врегулювання всіх або певних конфліктів (спорів), які виникли або можуть виникнути між ними, шляхом проведення медіації. Медіаційна угода може укладатися у формі медіаційного застереження в договорі або у формі окремої угоди» та в подальшому це визначення не використовується. Мета введення цього поняття є незрозумілою, оскільки в подальшому він не застосовується.

3. Виглядає небезпечною спроба регулювання процедури медіації нормативно-правовими актами без уточнення предмета регулювання нормативно-правових актів чи зазначення сфери, якої вони стосуються.

4. Відсутній опис особливостей проведення медіації в окремих категоріях конфліктів (спорів) з урахування специфіки спорів у кримінальних, цивільних, митних, податкових та адміністративних спорах. Оскільки кожен із цих спорів має певну специфіку, то законотворець має це врахувати та прописати у Законі.

5. У 299т.299нопроекті відсутній опис стадій медіації та прав медіатора.

6. Відсутнім є також аспект розголошення отриманої конфіденційної в процедурі медіації.

7. Фактично не надана увага щодо використання портативних 299т.299нопроекту299х пристроїв, а також здійснення фото-, кіно-, відео- та звукозаписів.

8. Відсутні положення, які стосуються варіантів фіксування результатів медіації та згоди сторін конфлікту, положення щодо виконання угоди за результатами медіації та строків такого виконання.

9. Не визначено принципи та положення кодексу професійної етики медіатора, неузгоджені положення 299т.299нопроекту, що стосуються ведення реєстрів медіатора із нормами Закону України «Про інформацію», «Про захист персональних даних» та «Про доступ до публічної інформації», а найголовнішим, на нашу думку, є певні протиріччя із положеннями Закону України «Про нотаріат».

10. Невизначеність положень 299т.299нопроекту щодо ведення реєстрів

медіаторів із нормами Закону України «Про інформацію», «Про захист персональних даних» та «Про доступ до публічної інформації», а також принципи визначення базових навиків медіатора та проведення сесій медіаторів викликає певну занепокоєність.

Альтернатив медіації як конфіденційної форми вирішення спорів за участі нейтральної третьої сторони (медіатора) під час дотримання визначених у 300т.. 4 проекту принципів медіації, а саме: добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації фактично не існує. Просування цього виду вирішення спорів та конфліктів є перспективним напрямом для України.

1. Проект Закону про медіацію № 3504 від 19.05.2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877

2. Любченко Я. П. Альтернативні способи вирішення правових спорів: теоретико-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2018.

3. Мазаракі Н. А. Теоретико-правові засади запровадження медіації в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2019. 42 с.

4. Притика Ю. Д. Зміст та класифікація принципів медіації. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 10. С. 86–92.

5. Кармаза О. О. Інститут медіації: основні концепції розвитку. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 24–28.

Тетяна ТРЕНЬ

курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук

К. Р. Резворович

завідувач кафедри

цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

МЕДІАЦІЯ ЯК МЕТОД ВРЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ

Згідно із ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України цивільне судочинство спрямоване на здійснення справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [4]. Зі змісту цієї норми випливає, що для забезпечення ефективної охорони прав повинна бути впроваджена така процесуальна процедура провадження у справах, яка не лише здійснюватиметься на вказаних засадах, а й надаватиме можливість досягти вирішення правового питання, яке є предметом судового розгляду.

Аналіз практики інших країн свідчить про те, що в багатьох із них закріпились такі механізми вирішення спору: третейський суд, арбітраж, переговори та медіація. Провідною метою імплементації таких механізмів є, перш за все, надання особі змоги самостійно обирати спосіб ліквідації спору та скорочення рівня завантаженості національних судів. На сьогодні все більшої ваги набувають засоби саморегулювання суспільних відносин. Підвищення ініціативності та відповідальності суб'єктів цивільного обороту надає можливість державі делегувати частину своїх повноважень в окремих галузях інститутам громадянського суспільства, таким як медіації. Принагідно зазначити, що до сьогодні у Верховній Раді України вже було зареєстровано кілька проектів Закону «Про медіацію», проте вони не мали наслідком прийняття закону. Важливою подією поточного року стало прийняття Закону України «Про медіацію» № 3504 від 16.11.2021 р. [3]. Безперечно, ця подія стала суттєвим кроком до закріплення на

законодавчому рівні можливості проведення процедури медіації.

Вважаємо за необхідне зазначити, що медіація – це процес переговорів, який здійснюється за допомогою незалежного нейтрального кваліфікованого посередника – медіатора. Останній надає сторонам спору допомогу в аналізі конфліктної ситуації таким чином, щоб вони мали можливість на власний розсуд обрати такий спосіб врегулювання спору, який враховуватиме інтереси обох сторін. Треба зацентувати й на тому, що посередник безпосередньо не ухвалює рішення щодо вирішення конфлікту, а лише надає допомогу сторонам у досягненні компромісу.

Наприклад, у Великобританії просуванням медіації та підготовкою медіаторів займаються декілька організацій, серед яких лідерами є саме Британський центр ефективного вирішення спорів та Центр арбітражу та медіації. У Польщі цю функцію виконує Польський Центр Медіації. Вважаємо за необхідне запровадження і в нашій країні спеціалізованих організацій, які займатимуться імплементацією інституту медіації в українське законодавство.

Ключове місце в процесі медіації займає медіатор. Медіатор є незалежною, нейтральною, неупередженою фізичною особою, яка проводить медіацію та не уповноважений на прийняття рішення по суті спору [3]. Сутність роботи медіатора полягає в допомозі сторонам знайти оптимальний варіант вирішення справи з умовою задоволення інтересів обох сторін шляхом прийняття сторонами взаємовигідного рішення для обох сторін і у випадку успішного завершення справи – документального оформлення такої процедури (медіаційної угоди). Зважаючи на останнє, цікавим досвідом для України стало б впровадження спеціалізованих навчань, тренінгів для медіаторів, де вони могли б навчитися тактиці ведення таких переговорів.

Не можна не звернути увагу на деякі недоліки інституту медіації. До них, зокрема, належить відсутність визначення у Законі кінцевого строку медіації. Це, на нашу думку, може призвести до того, що медіація буде застосовуватися як засіб для свідомого затягування врегулювання спору. Крім того, слушним видається зауваження про те, що для надання ширшого доступу до інформації про медіаторів доречним стало б запровадження єдиного реєстру медіаторів як загальної інформаційної системи, яка міститиме дані про всіх медіаторів [1]. Також результативним було б відокремлення основних соціальних послуг посередництва та медіації в Законі України «Про соціальні послуги» для того, аби спростити доступ вразливих груп населення до соціальної послуги медіації та забезпечити дієве, економне використання ресурсів держави та громад, а також надати можливість залишення позову без розгляду за заявою позивача на будь-якій стадії судового провадження, а не тільки до початку розгляду справи по суті [2].

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що медіація є однією із примірних процедур, які спрямовані на ліквідацію конфлікту. Для медіації, порівняно із судовою процедурою, не є характерною довга тривалість судових процесів, які відтермінують захист права, часто неможливість особи повною мірою відстоювати своє право, корумпованість судової системи. Однак медіація як інноваційний і нехарактерний для України правовий інститут поки не набула поширення серед української спільноти. У зв'язку з цим постає необхідність впровадження його в цивільний процес нашої країни.

1. Висновок Головного науково-експертного управління від 10.06.2020 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877

2. Висновок комітету від 01.07.2020 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877

3. Про медіацію : Закон України від 16 листопада 2021 р. № 3504. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/207521_zakon-pro-medatsyu-priynyato-osnovn-polozhennya

4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

Мирослав ТРЕЦОВ
професор кафедри
управління та адміністрування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор наук з державного управління

ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНА МОДЕЛЬ БЮДЖЕТНОГО ФЕДЕРАЛІЗМУ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ МІЖ ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

У науковій сфері виділяють дві основні моделі бюджетного федералізму – децентралізовану, яка представлена в США, Канаді, Великій Британії, Австралії та Японії, і кооперативну, що дістала поширення у ФРН, Австрії, Швейцарії, Данії, Норвегії, Швеції та Фінляндії.

Головними характеристиками децентралізованої моделі бюджетного федералізму є:

– пріоритетна відповідальність центрального уряду за макроекономічну стабілізацію та перерозподіл національного доходу, а регіональної та територіальної влади – переважно за надання публічних послуг громадянам, що не виключає продукування частини з них на центральному рівні;

– високий рівень організаційної і законодавчої самостійності та фінансової незалежності місцевого самоврядування, що уособлюється в невторчання центрального уряду в бюджетний процес територій, відсутності політики виправлення горизонтальних дисбалансів місцевих бюджетів та допомоги у покритті їх дефіцитів, а також персональної відповідальності місцевого самоврядування щодо запозичень;

– мінімізація перерозподільних процесів у бюджетно-податковій сфері та надання кожному рівню влади дохідної бази відповідно до видаткових повноважень. При цьому центральне бюджетно-податкове законодавство превалює над регіональним бюджетним законодавством, чим забезпечується пріоритетність державних інтересів над інтересами територій;

– використання правила «один податок – один бюджет», що забезпечує «неперехрещення» податків, та навіть наявність окремих федеральних і місцевих податкових служб. Податки, які зараховуються до доходів центрального бюджету – податок на прибуток юридичних осіб та прибутковий податок з громадян, митні платежі та акцизи. Дохідна ж частина місцевих бюджетів складається з майнових податків (в тому числі податку на землю) та податків на товари і послуги. Крім того регіональним і місцевим органам влади в багатьох випадках надається право запроваджувати будь-які податки та обов'язкові платежі, які не впливають на порушення міжрегіональної і зовнішньої торгівлі держави.

Головним позитивним аспектом децентралізованої моделі бюджетного федералізму вважаємо стимулювання територій до саморозвитку, подолання настроїв «утриманців» з боку територій-реципієнтів та сепаратистських настроїв територій-донорів, надання більших можливостей місцевим політичним і бізнес-елітам довести свою ефективність, а громадянам – визначити пріоритети місцевого розвитку. Водночас зростають ризики порушення цілісності держав, які використовують модель бюджетного федералізму, внаслідок посилення позицій регіональних лідерів та природного бажання економічно розвинених територій до мінімізації контролю з боку державних органів влади і реквізиції доходів для підтримки інших територій. Вплив державних органів влади на органи місцевого самоврядування може мати як конструктивний, так і деструктивний характер. Однак посилення їх влади спричинить негативний ефект на розвиток країни в цілому та стимулюватиме конфлікт між центром і територіями.

Типовий приклад практичного втілення децентралізованої конкурентної моделі бюджетного федералізму – бюджетна система США. Це трирівнева система, яка включає федеральний бюджет, бюджети 50 штатів та понад 80 тисяч місцевих бюджетів (муніципалітетів, графств, об'єднань міст, шкільних та спеціальних округів). Також вона включає довірчі фонди. Сфери відповідальності федерального уряду, урядів штатів та муніципальних органів управління чітко відокремлені. Кожен рівень влади самостійно формує та затверджує бюджет і проводить незалежну податкову і боргову політику.

Штати і муніципалітети не несуть відповідальності за борги федерального уряду і навпаки. Бюджети штатів не є складниками федерального бюджету, а бюджети муніципалітетів – бюджетів штатів. При цьому федеральне законодавство є пріоритетним, оскільки є гарантом захисту національних інтересів [1]. Види податків, податкові ставки та обсяги обов'язкових платежів розподіляються між рівнями бюджетної системи так, щоб забезпечити виконання владних повноважень та не створити надмірного податкового навантаження на громадян. Рівні податків закріплені за місцевими бюджетами, дохідна частина яких переважно формується за рахунок власних надходжень. Право встановлювати податки надано не лише федеральному уряду, а й урядам штатів та органам місцевого самоврядування. Федеральний уряд не ставить за мету вирівнювання фінансових можливостей територій з нижчим за середній податковим потенціалом, натомість може надавати цільову фінансову допомогу [2, с. 110]. До видатків федерального бюджету віднесено ті, які мають загальнодержавне значення – видатки на оборону, міжнародну діяльність, утримання державного апарату, управління державним боргом, фінансову підтримку пріоритетних галузей економіки. На рівні штатів та муніципалітетів забезпечується надання публічних послуг, утримання місцевого господарства та адміністративні видатки органів регіональної і місцевої влади.

Федеральні податки єдині і обов'язкові для всіх мешканців, а от податки штатів і муніципалітетів значно відрізняються залежно від пріоритетів визначених на місцевому рівні. Це набуває важливості в умовах децентралізації влади. У дохідній частині федерального бюджету превалюють прямі податки, бюджетів штатів – непрямі, муніципалітетів – прямі та податки на власність. При цьому федеральні податки стягуються за прогресивною фіскальною шкалою, що перекладає навантаження щодо фінансування загальнодержавних потреб на заможні верстви населення та успішні бізнес-структури. Для податків, які зараховуються до дохідної частини бюджетів штатів та місцевих бюджетів, характерною є або «плюска» (фіксована) ставка оподаткування, або регресивна, що сприяє рівномірному розподілу податкового навантаження.

Найбільшими за обсягами податками, які зараховуються до федерального бюджету, є прибутковий податок з громадян та податок на прибуток юридичних осіб. Одним з головних джерел наповнення дохідної частини бюджетів штатів є податок з продажу, дохідної частини місцевих бюджетів – податок на нерухомість, податок з продажу, прибутковий податок з громадян, місцевий податок на прибуток юридичних осіб та різноманітні місцеві збори і інші надходження. Проте муніципалітети не є абсолютно вільними у виборі власної податкової політики, оскільки дозвіл на стягнення тих чи інших податків надає уряд штатів.

Фактично розподіл податкових джерел та широкі права штатів і муніципалітетів у бюджетно-податковій сфері є як механізмом вирівнювання вертикального податкового дисбалансу, так і стимулювання розвитку територій і врахування потреб членів територіальної громади. Для реалізації загальнодержавних пріоритетів та реалізації федеральної політики розвитку регіонів і територій створена система федеральних цільових програм, фінансування яких проводиться за рахунок цільових трансфертів на умовах зустрічного фінансування, коли допомога виділяється з бюджету вищого рівня влади лише за умови співфінансування з нижчим рівнем влади. Цей механізм застосовується при виділенні близько половини загального обсягу фінансової допомоги. У США діє понад 500 програм, які покривають понад 20 % потреб штатів і муніципалітетів у видатках та спрямовуються насамперед на фінансування адресної соціальної допомоги [3, с. 18, 23].

У моделі міжбюджетних трансфертів превалюють два типи цільових грантів (в українській практиці – субвенції) – «блок-карти» та «категорійні гранти». «Блок-карти» використовуються для фінансування декількох видаткових статей при встановленні обмежень щодо перерозподілу коштів між цими статтями. Вони спрямовуються на фінансування видатків на соціальне забезпечення, охорону здоров'я та інші видатки соціального характеру. «Категорійні гранти» спрямовуються на фінансування чітко визначених програм. У США застосовуються всі види спеціальних грантів: проектні, формульні, проектні формульні, гранти з відкритим фінансуванням, особливі гранти. Задля обмеження збільшення видатків федерального бюджету більшість грантів має характер закритого фінансування із визначеним максимумом видатків.

Як висновок констатуємо, що децентралізована модель бюджетного федералізму є не лише технологією стимулювання, а й альтернативним примусом органів публічної

влади всіх рівнів до злагоджених дій щодо досягнення бажаного рівня розвитку економіки за можливості формування альтернативних конкурентних моделей розвитку територій та наявності унікальної системи відносин між державними органами влади і органами місцевого самоврядування за вертикаллю та горизонталлю. При цьому розвиток регіонів можливий як за допомогою стратегії вирішення конфліктів і пошуку компромісів, так і за допомогою дії руйнівних конкурентних стратегій на місцевому рівні.

1. Macrofederalism and local finance: ed. by A. Shah, Washington, 2008. 362 s.
2. Срождинова З. Х. Межбюджетные отношения : учеб. пособ. Ташкент : InfoCOM.UZ, 2010. 140 с.
3. Shah A. Rethinking Fiscal Federalism. Federations. 2007. № 6 (1). S. 9 – 25.

Надія ФІСУНЕНКО

доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ В МЕНЕДЖМЕНТІ

Організаційна робота всередині колективу не роздільна від діяльності по підготовці, прийняттю та реалізації управлінських рішень. Навпаки, одне рішення впливає на інше, перше є передумовою другого. Тому конфлікти в організаційних відносинах пов'язаних безпосередньо з управлінськими рішеннями є повсякденним життям. Проте діяльність з реалізації управлінських рішень специфічна, тому дані конфлікти вимагають особливого дослідження. Гострі конфліктні ситуації, що виникають в процесі прийняття рішень, а також в ході їх реалізації, обумовлені діалектикою цілей і засобів, а також цілей і результатів.

Мета і реалізація управлінського рішення вимагає налагодженої систематичності інформації, що забезпечує прямий і зворотній зв'язок між статусними ланками організації, між її членами, керівниками і підлеглими. Неповнота, суперечливість інформаційних потоків, а тим більше відсутність потрібної інформації для виконавців, продукують велику кількість варіантів розуміння або нерозуміння розв'язуваних проблем, чуток, інтерпретацій фактів, аргументів на користь того чи іншого суб'єкту, мотивації дій керівництва і виконавців. Тільки вчасна і точна інформація дозволить будь-якій ланці організації сформулювати своє місце і роль в розробці рішення і звільнитися від надуманих конфліктів з іншими ланками.

Відкрита (по можливості) інформація про хід підготовки і прийняття рішення дасть можливість краще зрозуміти цілісність цього процесу. Як наголошують практики, в повній мірі, зробити це неможливо – рішення, особливо великі, зумовлюються великою кількістю факторів, що включають об'єктивні тлумачення інтересів суспільства, об'єктивне розуміння інформації: неоднозначність гри різних груп тиску, прагнення людини, яка приймає рішення, забезпечити собі умовну перевагу, бажанням досягти перемоги над партнером силою ідеї, фізичним станом, або, навпаки, схильністю відповідальної особи до сумнівів, натиском з боку його оточення.

Сам аналіз процесу і методів прийняття рішень, документів і аргументів «за» і «проти» представляє найважливіший елемент інформації для членів організації і громадськості, що знімає неконструктивні конфлікти або сприяє їх перетворенню в конструктивні [25, с. 43].

Як стверджують в свої дослідженнях науковці Insam A., Lichtenauer B., Poirier A. C., Sochart C. «конфліктність або безконфліктність, характер і гострота конфліктності, узгодженість або її відсутність в разі виникнення конфліктних ситуацій при прийнятті та реалізації рішень у величезній мірі залежить від якостей лідера, відповідального за цей найважливіший процес. Адже мова йде про вибір і реалізації такого проекту дій, який би забезпечив єдність колективу, позитивну кооперацію в процесі досягнення очікуваного загального результату. Мистецтво керівництва включає здатність приймати рішення

швидко і професійно, користуватися владою переконливо і в прийнятних для всіх формах. У життєдіяльності організації постійно виникають і долаються численні одномоментні зіткнення в спілкуванні людей. Зрозуміло, не всі з них підпадають під визначення «конфлікт» і вимагають відповідної реакції з боку керівництва. Наявність конфлікту оцінюється по властивим для конфліктної ситуації проявам, властивим йому ознакам» [79].

Типовим конфліктом, пов'язаним з необхідними змінами, а значить і ситуацією незгоди, є конфлікт між консерваторами і новаторами. Він закономірний, бо нове ініціюється завжди окремими членами організації, чи лідером чи рядовими членами. Первинна форма прояву такого конфлікту – незгода з застарілими елементами в структурі чи діяльності організації. Спочатку момент незгоди фіксується в приватних дискусіях окремих осіб; потім це стає позицією ряду індивідів, які об'єднуються в групу. Предмет незгоди розширюється, включаючи в себе дії більшості колективу, який підтримує старе і пов'язані з ним форми організації управлінських відносин. Незгода переростає в протиборотство новаторів з консерваторами; ймовірність того чи іншого результату залежить від здатності організації, її керівництва до конструктивних дій у відповідності зі сформованою ситуацією [80].

Поглиблення незгоди породжує напруженість в колективі організації – форму прояву більш високого етапу виникаючого конфлікту. Напруженість як момент дезорганізації, пов'язана з необхідними змінами, виступає в позитивному і негативному відображенні. Позитивний аспект виявляє себе, зокрема, в незадоволеності станом справ в організації, заведеним порядком, стилем керівництва, гострій критиці методів і результатів діяльності організації в цілому або її окремих підрозділів, що виражають усвідомлення необхідності відновлення діяльності організації і одночасно неможливості це зробити при даному її стані.

В своїх дослідженнях М. Цюрупа наголошує, що «напруженість конфліктів стимулює перехід до реорганізації цільової групи з урахуванням нової ситуації і може бути охарактеризована як конструктивна. Негативна форма напруженості виявляється в великій кількості обличч, включаючи в кінцевому рахунку девальвацію норм і цінностей, на яких будується дана організація, її дезінтеграцію і формування дисфункціонального, кризового стану. Негативна напруженість підриває устрій управлінської влади, її авторитет; діяльність менеджерів втрачає цілеспрямованість; дезорганізація не зникає, а поглиблюється. На перший план виходить не конструктивна мотиваційна поведінка керівництва і колективу, а прагнення як-небудь вижити, зберегтися в ім'я своїх приватних інтересів. Кінцевий підсумок негативної напруженості – агонія організації» [67, с. 273].

Конфронтація членів організації – невід'ємний елемент напруженості на високому рівні її розвитку і форма прояву внутрішнього конфлікту. Вона набуває різноманітні види, в тому числі – жорсткої конкуренції на ґрунті кар'єрних прагнень службовців, дискусій, націлених на розгром опозиційних поглядів і їх носіїв, боротьби за вплив на центр адміністративної влади і за певні привілеї. В конфронтаційній поведінці використовуються різноманітні засоби і методи, доступні менеджерам: від організації групових протестів до цькування «йдуть не в ногу» з усіма, від конструктивних виступів і практичних дій до чвар і підсиджування одних іншими, до покарань і звільнень конфліктантів [80].

Найбільшу небезпеку для позитивної діяльності організації представляє конфронтація, яка веде до розколу організації, що пов'язано з кристалізацією приватних інтересів і підміною ними загальних. В умовах напруженості і конфронтації позитивні форми конфліктного поведінки можуть переходити в негативні. На перший план виходить практика застосування негативних санкцій; наростає протилежність формальних і неформальних відносин, у структуру нормальних ділових, службових відносин проникає підозрілість, взаємне нерозуміння; порушується ділове спілкування. Більшою мірою подібні явища множаться в конфліктних ситуаціях, що виникають з причин виключно суб'єктивного порядку.

Професійні медіатори визнають, що медіація як метод роботи з організаційними конфліктами часто не знаходить очікуваної підтримки, а навпаки зустрічає опір в організаціях. Джерела опору, це психологічні та організаційні бар'єри при використанні медіації в організаціях. Опір з боку роботодавців викликаний тим, що вони, перш за все, очікують завершення конфлікту для зменшення грошових витрат, тоді як серйозна

медіація передбачає обговорення чинників що викликають конфлікт. Керівнику складно зрозуміти, що таке обговорення здатне принести відчутну вигоду в майбутньому.

Існують також організаційні бар'єри, які полягають в тому, що медіація порушує сформований баланс влади, тобто відносини статусу між керівником і працівником, норми організаційної культури, усталені організаційні конфігурації конфлікту [54].

На думку Е. Рунессон, все вищевикладене пояснює, чому роботодавці в порівнянні з медіацією більш пріоритетним методом вважають самостійне неформальне обговорення конфліктного інциденту, як тільки він стався. Навіть ті роботодавці, які коли-небудь мали досвід використання медіації, вважають за краще спиратися при роботі з конфліктом на інші форми роботи: багато хто з них використовують для роботи з конфліктними ситуаціями підготовлених HR менеджерів; а решта тренують лінійних менеджерів для роботи з конфліктами [54].

Підсумовуючи вище викладене, можна сказати що, медіація – це процес, в якому нейтральна третя сторона (медіатор) допомагає врегулювати конфлікт, сприяючи створенню добровільної угоди між конфліктуючими сторонами. Медіатор в свою чергу полегшує процес спілкування між сторонами, розуміючи позиції і інтереси сторін, фокусує сторони на їх інтересах і шукає продуктивне вирішення проблеми, надаючи можливість сторонам прийти до свого власного рішення своїми силами, застосовуючи різні техніки.

Таким чином, щоб медіація стала дієвим і ефективним елементом корпоративного управління компанії, необхідно: прийняти політику, що передбачає оцінку кожного спору на предмет його медіабельності, вимагати від менеджерів докладати максимальних зусиль для вирішення спорів за допомогою переговорів або медіації, без продовження можливої подачі позову в суд; включити застереження про медіацію у всі контракти, а саме – передбачити, що перш ніж звертатися до суду, учасники спору повинні спробувати вирішити конфлікт за допомогою медіації; регулярно навчати співробітників навичкам медіації або проведення переговорів на основі інтересів, а не позицій.

Владислава УЧУСКІНА

курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор

Р. В. Миронюк

професор кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕДІАЦІЇ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Сучасний етап у суспільному розвитку характеризується ускладненням суспільних відносин, що тягне збільшення правових суперечок, у яких беруть участь громадяни та юридичних осіб. Традиційне дозвільне вирішення спорів призводить до значних втрат сторонами сил, часу та коштів, а підсумкове судове рішення, як правило, не влаштовує мінімум одну зі сторін спору, що зумовлює труднощі під час її виконання. Наявні проблеми вимагають нові правові можливості для вирішення спорів. У цьому найбільш цінним виходом є процедура примирення сторін чи процедура медіації.

Термін «медіація» походить від латинського прикметника «medius» – займає середину між двома поглядами або сторонами, що пропонує середній шлях, що тримається нейтрально, об'єктивно. Концепція медіації пропонує, що сторони конфлікту звертаються за сприянням у вирішенні спору до допомоги нейтрального медіатора, який

з використанням мирних процедур та спеціально адаптованих технік допомагає сторонам самостійно знайти рішення конфлікту. [1, с. 45]. Тут саме сторони за допомогою медіатора виробляють «власне» вирішення конфлікту, а не приймають його з боку від третьої особи. У світовій юридичній практиці одним із актуальних засобів попередження та вирішення правових конфліктів стають медіативні процедури, медіація.

З 2010 року у Верховній Раді України було зареєстровано понад 10 законопроектів щодо медіації, проте жодного так і не було ухвалено. Лише проект Закону № 3504 «Про медіацію», розроблений Міністерством юстиції у співпраці із спільнотою медіаторів, було зареєстровано у Парламенті та 15 липня 2020 року прийнято у першому читанні [2, с. 208]. Цим проектом встановлюються правові засади та порядок проведення медіації в Україні.

Основними принципами медіації є: добровільність, конфіденційність, співпраця та рівноправність сторін, неупередженість та незалежність медіатора. Під час медіації медіатор як нейтральна третя особа має бути незалежною від сторін медіації, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, інших фізичних та юридичних осіб.

Медіатор використовує широкий спектр методів, щоб направити процес у конструктивному напрямку та допомогти сторонам знайти своє оптимальне рішення. Медіатор сприяє тому, що він керує взаємодією між сторонами та сприяє відкритому спілкуванню. Медіація також має оціночний характер, оскільки медіатор аналізує питання та відповідні норми («перевірка реальності»), одночасно утримуючись від надання рекомендацій сторонам (наприклад, «Ви маєте зробити...»). Медіація починається з моменту укладання сторонами медіації договору проведення медіації. В якому мають бути зазначені відомості про предмет спору, медіатор, процедуру медіації, порядку витрат на медіацію, її строках [3, с. 345]. Порядок проведення процедури медіації встановлюється відповідною угодою. Якщо немає письмового договору про проведення медіації, то вважається, що медіація починається з моменту, коли сторони вчинили дії, необхідні для початку медіації. А припиняється шляхом укладання сторонами угоди за результатами медіації або шляхом закінчення терміну проведення та/або дії договору про проведення медіації або у разі відмови хоча б однієї зі сторін або медіатора (медіаторів) від медіації та в інших випадках відповідно до правил проведення [3, с. 346].

На сьогодні всі говорять про малу поінформованість про медіацію, проте не погоджуюся з таким твердженням, бо зараз важко знайти юриста, який після ухвалення у 2017 році Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інші законодавчі акти» не знає про медіацію, проте не заперечуватиму цей факт щодо інших верств населення. На сьогодні є лише законопроект № 3504, ухвалений у першому читанні. Відсутність закону, який би чітко встановлював процедуру та вимоги до медіації, значно сповільнює розвиток такого виду вирішення спорів. І все ж, незважаючи на повільний розвиток медіації, цей напрям розвивається, і залишається лише питанням часу, коли в Україні медіація стане більш популярним способом вирішення конфлікту, ніж судовий розгляд.

1. Боженко Н. В. Впровадження медіації в адміністративних судах України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 2. Ч. 1. С. 45–48.

2. Токарева К. С. Етапи впровадження медіації в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 2 (23). Т. 4. С. 208–212.

3. Шинкар Т. І. Принципи адміністративного судочинства як основні вимоги справедливого розгляду і вирішення адміністративних справ. Митна справа. 2012. № 1(79). Ч. 2. Кн. 1. С. 345–350.

Світлана ХАМІНІЧ
професор кафедри аналітичної
економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор економічних наук, професор

Олександр ХАМІНІЧ
декан механіко-математичного
факультету Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара,
кандидат фізико-математичних наук, доцент

УПРАВЛІННЯ ЯК КОМУНІКАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС МЕДІАЦІЇ

Демократизація суспільного життя, вплив глобалізаційних процесів на соціально-економічну складову держави, поширення інформаційних ресурсів, впровадження інноваційних технологій та нормативно-правове регулювання вимагає сучасних методів, прийомів та підходів до врегулювання або недопущення конфліктів. Саме медіація – є тим чинником, що сприяє ефективному прийняттю грамотних управлінських рішень у будь-якій сфері національного господарства.

Розглядаючи управління як комунікаційний процес медіації, доцільно звернутися до етимології цих категорій.

Великий тлумачний словник сучасної української мови трактує категорію «управління» як спрямована дія, спрямована діяльність кого-небудь, чого-небудь, бути на чолі когось, чогось, керувати [1, с. 1511]. Розрізняють такі види управління:

– ситуаційне управління – ухвалення стратегічних рішень в міру виявлення стратегічних проблем;

– цільове управління – метод управлінської діяльності, оснований на виділенні найбільш важливих у цей період завдань, на здійснення яких спрямовуються головні зусилля керуючої організації [1, с. 1511].

Для узгодження та визначення необхідного рівня ефективності діяльності доцільно застосовувати медіацію.

Медіація – міжнародне посередництво, мирний спосіб вирішення міжнародних конфліктів за допомогою держави, яка не бере участі у конфлікті [1, с. 655].

Для сьогоднішнього, коли глобалізаційні виклики суттєво впливають на будь-які процеси правовідносин в соціально-економічній, трудовій, цивільній та інших сферах, ці принципи можна розглядати як дієвий механізм, який можна застосовувати не тільки на міжнародному рівні, а й на національному, регіональному, господарському та особистому.

Медіація зводиться до однієї з універсальних процедур посередництва. Посередник, як управлінець, спрямовує сторони на вирішення проблеми найкращим чином відповідно інтересам обох сторін. Але застосування принципів рівноправності, добросовісності, добровільності та конфіденційності – є обов'язковими.

Дійсно багато залежить від складу і змісту конфліктної ситуації, а також тієї позиції, яку займають сторони. Звісно, ще ніхто не запропонував кращого варіанту вирішення конфлікту, ніж досягнення домовленості між сторонами найчастіше шляхом примирення.

Комунікаційна політика при проведенні переговорів у даному разі повинна бути найрезультативнішою та професійно впровадженою, використовуючи основні складові управління:

– планування й прогнозування ведення переговорів;
– організація переговорного процесу;
– мотивація сторін, що беруть участь у переговорному процесі;
– контроль (досягнення консенсусу, домовленостей між сторонами або мети переговорів).

Важливий крок до примирення відіграє ефективне використання та впровадження кожної з функцій менеджменту, але особливу увагу треба приділити мотиваційному аспекту цього процесу, мотивації сторін.

Мотивація базується на інтересах або потребах сторін. Економічний інтерес є породженням і соціальним проявом потреби. Потреби – це категорія, яка відображає ставлення людей до умов їх життєдіяльності, це щось необхідне для розвитку людини як особистості [2, с.77].

Для розуміння та подальшого використання у переговорному процесі мотиваційного аспекту найчастіше використовують піраміду потреб – піраміду Маслоу. Вона відображає ряд потреб особистості, які відіграють неабияку роль в мотивації людини. Піраміда Маслоу має важливе значення в навчанні медіації при обґрунтуванні вирішення суперечливих та конфліктних ситуацій.

Потреби поділяють за різними рівнями так (від нижчого до вищого):

- фізіологічні;
- безпеки;
- належність та кохання;
- необхідність у повазі;
- необхідність у самореалізації;
- пізнавальні потреби;
- естетичні потреби.

Визначення необхідних та найбільш значущих потреб для мотивації людини сприяють скорішому та результативнішому вирішенню конфліктів.

Отже, впровадження управлінських напрямів комунікації у медіаційному процесі сприяє ефективному вирішенню поставлених завдань. Доцільним є вивчення інноваційних методів управління у напрямі комунікаційної політики під час вирішення конфліктних ситуацій з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей учасників цього процесу.

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

2. Основи економічної теорії : навч. посіб. / за заг. ред. П. В. Круша, В. І. Депутат, С. О. Тульчинської. Київ : Каравела, 2008. 448 с.

Ольга ХАХУЦЯК

професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

АЛГОРИТМ ЗАСТОСУВАННЯ ПЛОТНОГО ПРОЄКТУ «ПРОГРАМА ВІДНОВЛЕННЯ ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ, ЯКІ Є ПІДОЗРЮВАНИМИ У ВЧИНЕННІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ»

У світлі ухвалення Закону України «Про медіацію», яким визначено правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою, назріває потреба подальшого доповнення та внесення змін у чинне процесуальне законодавство.

У теорії та практиці термін «відновне правосуддя» часто асоціюється з терміном «медіація у кримінальних справах». Відповідно до Рекомендації CM/Rec(2018)8 Комітету Міністрів державам-членам щодо відновного правосуддя у кримінальних справах, прийнятою Комітетом Міністрів Ради Європи від 03 жовтня 2018 р., «відновне правосуддя» означає будь-який процес, який дозволяє особам, яким було завдано шкоди злочином, та особам, які несуть відповідальність за цю шкоду, у випадку їх добровільної згоди, активно брати участь у вирішенні питань, що виникають у зв'язку зі скоєнням правопорушення, за допомогою незацікавленої третьої сторони, яка має спеціальну підготовку. Залежно від країни, в якій використовується такий шлях вирішення спорів, і способу його адміністрування, відновне правосуддя може називатися медіацією між потерпілим та правопорушником, медіацією у кримінальних провадженнях, відновлювальними конференціями, сімейними груповими конференціями, колами призначення покарань або миротворчими колами. Тож медіація у кримінальних

провадження є мирною формою закінчення спору, інструментом відновного правосуддя.

Реалізація пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення» була започаткована ще в січні 2019 року, в шести пілотних областях, на базі системи центрів надання безоплатної правової допомоги, а вже в квітні 2020 року поширилася на всю територію країни. Метою цієї програми є раннє виведення неповнолітніх, які вперше вчинили кримінальний проступок або нетяжкий злочин, із кримінального процесу з обов'язковим ужиттям узгоджених заходів для їх ресоціалізації та запобігання вчиненню повторних кримінальних правопорушень.

Станом на 1 жовтня поточного року 158 неповнолітніх звільнені від кримінальної відповідальності або кримінальні провадження щодо них закриті. Стосовно 50 неповнолітніх осіб кримінальні провадження перебувають на розгляді суду.

Загалом за період дії Програми відновного правосуддя в 2019–2021 роках у ній взяли участь 240 неповнолітніх осіб, з них понад 200 дітей вже успішно подолали передбачені угодами заходи з розвитку особистості, корекції поведінки та ресоціалізації [1].

Саме отриманий досвід впровадження Програми відновного правосуддя став поштовхом та підґрунтям внесення змін у законодавство з метою ефективного та гуманного забезпечення інтересів дитини як повноправного члена суспільства. Наприкінці жовтня до порядку денного Комітету з питань правової політики Верховної Ради України внесено проект Закону про юстицію, дружню про дитину (5617), а минулого тижня попередньо схвалено.

З метою реалізації Програми відновного правосуддя для неповнолітніх залучено 118 адвокатів як посередників, які пройшли навчання з проведення процедури медіації у кримінальному процесі, також було залучено понад 200 організацій у сфері освіти, соціальної та психологічної допомоги.

У разі, якщо обставини кримінального провадження відповідають умовам застосування Програми відновлення для неповнолітніх, здійснюється така процедура:

- прокурор інформує сторони про можливість реалізації Програми на наслідки участі. Тобто прокурор і є основним ініціатором даної процедури;

- сторони заповнюють заяву про участь у Програмі;

- протягом одного робочого дня після заповнення заяви прокурор передає інформацію щодо правової кваліфікації кримінального правопорушення, із зазначенням статті Кримінального кодексу України, дати закінчення досудового розслідування у кримінальному провадженні до регіонального центру надання безоплатної правової допомоги;

- регіональний центр протягом одного робочого дня після отримання заяви та інформації від прокурора ухвалює рішення про застосування Програми та видає відповідне доручення для проведення медіації посереднику (медіатору) та організовує зустріч між ним і сторонами;

- посередник (медіатор) роз'яснює процедуру, можливі наслідки та проводить медіацію між неповнолітнім та потерпілим, за результатом якої може бути укладення угоди або відмови в її укладенні;

- не пізніше наступного робочого дня після укладення угоди, посередник (медіатор) передає її до регіональному центру або повідомляє про відмову в її укладенні;

- після виконання угоди регіональний центр готує інформацію щодо результатів участі неповнолітнього та надсилає її прокурору;

- прокурор: долучає угоду до кримінального провадження, в разі якщо досудове розслідування не закінчене), або роз'яснює неповнолітній особі та його представнику право укласти угоду самостійно у відповідному судовому засіданні, в разі якщо досудового розслідування вже закінчене в порядку Кримінального процесуального кодексу України;

- прокурор протягом 7 робочих днів повідомляє регіональний центр про рішення у кримінальному провадженні, прийняте відповідно до ч. 2 ст. 283 Кримінального процесуального кодексу України;

- прокурор протягом 10 робочих днів з моменту набрання судовим рішенням у кримінальному провадженні щодо неповнолітнього законної сили, надає його копію та детальний опис про перебіг досудового розслідування та судового розгляду до Департаменту захисту інтересів дітей та протидії насильству Офісу Генерального прокурора [2].

Отже, одразу після повідомлення про підозру прокурор повинен роз'яснити неповнолітньому правопорушнику, що результати його участі в Програмі будуть враховані під час ухвалення рішення щодо наявності підстав звільнення від кримінальної відповідальності відповідно до ст. 45, 46 (у разі вчинення неповнолітнім вперше кримінального проступку або необережного нетяжкого злочину), ст. 48 Кримінального кодексу України або закриття кримінального провадження на підставі ч. 4 ст. 56, пункту 7 ч. 1 ст. 284 КПК України, а в разі вчинення кримінального проступку або необережного нетяжкого злочину – можливість призначення покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або навіть звільнення від покарання.

Прокурор має поінформувати неповнолітнього, його законного представника та потерпілого, за наявності його законного представника про можливість реалізації Програми шляхом залучення посередника (медіатора) центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги та укладення угоди про застосування Програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення.

Доречно буде зазначити, що медіатором, відповідно до Закону є незалежний посередник, який допомагає сторонам спору у його вирішенні шляхом медіації. Наразі, посередником, який залучається до Програми відновлення для неповнолітніх є адвокат, включений до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, пройшов відповідне навчання на тему «Базові навички медіатора у кримінальних справах» з метою владнання спору за участю неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення.

У регіонах держави практичною залишається проблема браку спеціалістів (психологів, працівників соціальних служб), яких можна було залучити до участі у медіаційних програмах, що створює перепони на шляху вдалої реалізації європейських стандартів правосуддя, дружнього до дитини та ресоціалізації неповнолітніх порушників.

Отже, Програму можна застосувати за наявності чотирьох основних умов: наявність потерпілої сторони, вчинення проступку або нетяжкого злочину особою вперше, визнання неповнолітнім скоєного, а також згода його та потерпілого на участь у проєкті, під час якого проводиться низка заходів з ресоціалізації неповнолітнього, запобігання вчиненню нових правопорушень та відшкодування заподіяної шкоди.

Пілотний проєкт відновного правосуддя для неповнолітніх – це програма, яка наявна не тільки на папері, а – реально працює та змінює життя. Адже з неповнолітніми порушниками наразі займаються професійні адвокати-медіатори та психологи. Вони вивчають психологічний портрет правопорушника та знаходять підхід до неповнолітнього для того, щоб після проведеної роботи й участі в програмі неповнолітній дійсно усвідомив протиправність своєї поведінки та навчився нести відповідальність за власні вчинки.

1. Запровадження процедури медіації (примирення) у законодавстві України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_11347.

2. Відновне правосуддя: 158 неповнолітніх отримали шанс виправити помилку. 13.10.2021. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/vidnovne-pravosuddya-158-nepovnolitnih-otrimali-shans-vipraviti-pomilku>.

Катерина ХМЕЛЕНКО
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
О. М. Шумейко
старший викладач
кафедри психології та педагогіки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МЕДІАЦІЯ ЯК ЗАСІБ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ У ВІДНОВНОМУ ПРАВОСУДДІ СТОСОВНО НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ

Питання ресоціалізації неповнолітніх правопорушників зараз розглядається у контексті розвитку альтернативних позбавленню волі форм покарання за програмою відновного правосуддя. Це зумовлено тим, що позбавлення волі ізолює дитину від суспільства, однак не завжди впливає на переосмислення нею своїх протиправних дій і в майбутньому недопущення подібних, навпаки, через те, що психіка дитини не сформована повністю, може виникнути дезадаптація та десоціалізація підозрюваного або засудженого, що загрожує скоєнню правопорушення повторно. Сучасним засобом ресоціалізації є медіація, яка активно впроваджується Організацією Об'єднаних Націй. Варто провести дослідження практики застосування такого методу виправлення неповнолітніх правопорушників у декількох державах-членах ООН, наприклад, в Україні та США.

Україна – європейська держава. Тут розвиток кримінального процесу, де учасниками є діти, почався із ратифікацією Конвенції ООН про права дитини у 1991 році. Наразі в Україні реформується система ювенальної юстиції, у законопроекті № 5617 є запропонований перелік інституцій, які її складатимуть, серед них правоохоронні органи, пробаційна та пенітенціарна служби, центри соціально-психологічної реабілітації дітей та інші суб'єкти надання правового й соціального захисту. Завданням «юстиції, дружньої до дитини» є захист прав та свобод неповнолітніх під час здійснення заходів превентивної діяльності, під час розслідування, судового процесу, реалізації судового рішення. Окрім ювенальної юстиції в цілому, реформуються і окремі її частини. Після реформування пенітенціарної та пробаційної систем, планується поділ ресоціалізації на два типи: пенітенціарна та пробаційна, тобто одна з цілей пенітенціарної реформи – забезпечити соціальне зцілення людини після відбуття покарання (захід пенітенціарної пробації), а якщо говорити про пробацію, то з 2019 року в Україні почалося впровадження відновного правосуддя для неповнолітніх на основі пілотного проєкту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення». Відновне правосуддя передбачає проходження неповнолітнім процедури медіації – примирення правопорушника із потерпілим, за посередництва представника (адвоката-медіатора) із Центру безоплатної вторинної правової допомоги. Якщо неповнолітній відшкодує шкоду і примириться з потерпілим, успішно пройде етап ресоціалізації – має шанс бути звільненим від кримінальної відповідальності [1]. Перейдемо до визначення поняття: згідно із ст. 6 Кримінально-виконавчого кодексу України, ресоціалізація – свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства; повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві [2]. Насамперед ресоціалізація передбачає позитивний вплив на свідомість правопорушника, тобто робота із психологічними особливостями, психокорекція. Саме тому процедура медіації в межах програми відновлення для неповнолітніх застосовується до тих, хто скоїв кримінальний проступок або нетяжкий злочин та визнав свою вину. З погляду психології та права, вина – це психічне ставлення особи до вчиненої дії чи

бездіяльності та її наслідків. Звісно, якщо вина відсутня, то немає і самого правопорушення. Зазначимо, що медіація можлива, якщо і підозрюваний, і потерпілий згодні брати участь у цій процедурі. Ефективність такого засобу ресоціалізації полягає у тому, що неповнолітній правопорушник має самостійно докласти зусиль, аби відшкодувати шкоду та примиритися із потерпілим. Підозрюваний має бути самовмотивованим для цього, у разі якщо він сам не може вмотивувати себе, з ним мають працювати психологи та педагоги. Медіація передбачає усвідомлення та опрацювання ситуації за допомогою бесіди (одна з психологічних технік), під час проведення якої встановлюються ціннісні орієнтири правопорушника та потерпілого, посередник використовує рефлексію для правильного спрямування бесіди задля недопущення порушення прав та свобод обох сторін. Такий формат є ефективним для подолання проблеми. Також психологи, задіяні у процесі ресоціалізації у контексті відновного правосуддя, проводять індивідуальну психокорекцію із неповнолітнім з метою його виправлення. Спеціалісти у галузі психології мають визначити психологічні детермінанти делінквентної поведінки дитини, а ними можуть бути: статеві особливості, ситуація внутрішньо-сімейного розвитку, рівень самооцінки, акцентуації характеру тощо, та спрямувати свою увагу на їх опрацювання [3]. Пілотною програмою відновного правосуддя передбачається, що у разі вирішення конфлікту підозрюваним та потерпілим, правопорушник може бути звільнений від кримінальної відповідальності. Однак все ще залишається багато питань стосовно особливостей психологічної підготовки правопорушника та потерпілого до проведення медіації як заходу пробації в Україні.

США – держава в Північній Америці, де медіація як захід ресоціалізації неповнолітніх правопорушників виник 50 років тому. Представництво Сполучених Штатів допомагало Україні розробляти програму відновного правосуддя. Тут медіація в межах ювенальної юстиції має декілька функцій: є формою досудового врегулювання конфлікту, є методом пробації та засобом ресоціалізації, її метою є проходження підозрюваним програми відновного правосуддя (Restorative Justice), а результатом – відшкодування неповнолітнім завданої шкоди через особисте спілкування з потерпілим, вибачення, громадські роботи та відновлення необхідних втрат [4]. Під час проходження процедури правопорушник має навчитися співпереживанню потерпілим, розвинути свої моральні якості та отримати навички щодо самостійного вирішення конфлікту. Медіація в США ґрунтується на таких обов'язкових принципах відновного правосуддя: 1) спокійне суспільне життя: якщо скоюється правопорушення, тобто виникає суспільний конфлікт, він має бути вирішений так, щоб спокій суспільного життя було відновлено та збережено; 2) повага: усі люди заслуговують на повагу до себе, тому правопорушнику та потерпілому пропонується взяти участь у вирішенні конфлікту, вони мають можливість вплинути на результати ресоціалізації (конкретно медіації); 3) солідарність: підозрюваний та потерпілий у кінці медіації мають дійти згоди, так, як і в Україні, в США під час процедури ресоціалізації вони обговорюють свої ціннісні орієнтири. Окремо неповнолітній правопорушник займається самовихованням і виправленням (або покращенням) свого ставлення до зовнішнього середовища, робить висновки стосовно свого соціально-небезпечного діяння на основі бесіди із потерпілим; 4) відповідальність: цей принцип відображає рівень самовиховання правопорушника, адже результатом медіації у відновному правосудді має стати саме прояв активної відповідальності особи, тобто підсудний сам має захотіти відшкодувати завдану шкоду та примиритися з постраждалим. Примус у медіації не призводить до ресоціалізації неповнолітнього, а тільки впливає на розвиток появи та розвиток його психологічних проблем. Тому так само, як і в Україні, в Сполучених Штатах Америки однією з умов проведення медіації у рамках відновного правосуддя є бажання самого правопорушника взяти участь у процедурі.

Провівши дослідження практики застосування медіації як засобу ресоціалізації неповнолітніх правопорушників в Україні та США, можемо встановити, що Україна тільки стала на шлях розвитку цієї процедури у контексті відновного правосуддя. Така форма медіації передбачає усвідомлення правопорушником свого вчинку, опрацювання ситуації разом із потерпілим, що у результаті має призвести до вирішення конфлікту, зміни морального ставлення правопорушника до зовнішнього світу. Ці процеси базуються на психологічних особливостях осіб, тому у ресоціалізації задіяні не тільки адвокати-медіатори (посередники), а ще й психологи.

1. Відновне правосуддя – новий підхід реагування на злочин, вчинений неповнолітніми URL: <https://minjust.gov.ua/m/vidnovne-pravosuddya-noviy-pidhid-reaguvannya-na-zlochyn-vchineniy-nerovnolitnimi>.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України від 08.08.2021 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>.
3. Лук'янц І. І. Психологічні детермінанти конфліктності особистоті в підлітків : кваліфікаційна робота. Київ, 2020. 109 с.
4. Juvenile Mediation. URL: <https://www.onestepfurther.com/juvenile-mediation-1>.

Ольга ЧЕПІК-ТРЕГУБЕНКО

доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

Дар'я СКАРГА

здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ

Якісні перетворення у характері правових відносин зокрема та суспільного життя загалом вимагають відповідних структурних перетворень у законодавстві та системі судоустрою, при цьому однією з помітних тенденцій суспільного розвитку є пошук нових, ефективних способів вирішення спорів, передусім правових.

Сьогодні в Україні активно розвиваються нові для правової системи України інститути примирення, які за своїм змістом являють собою елементи правової культури, забезпечення прав громадян на справедливий судовий розгляд, передбачений Конституцією України та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, обумовлюють і формують такі інститути альтернативного вирішення спорів як арбітраж та медіація. При цьому медіація являє собою альтернативний спосіб вирішення спорів, що, з одного боку, відображає високий рівень розвитку правової культури суспільства, а з іншого – дозволяє сторонам обирати найефективніший і прийнятний для них варіант спору на основі фундаментальних принципів права, які відображають визначні цінності суспільного розвитку, такі як добросовісність, розумність, справедливість, що є одночасно з цим основою для реалізації принципу верховенства права в Україні.

Поняття медіації походить від грецького терміну «medos», що означає нейтральний, незалежний. З латині термін «mediatio» перекладається як посередництво, а «mediare» – бути посередником у спорі. В англійській мові присутнє поняття «mediation», що в залежності від контексту трактується як посередництво, клопотання чи заступництво. М. Дякович зазначає, що саме слово «медіація» походить від латинської мови. Латинське поняття *medius* – займати середину між двома точками зору або сторонами, пропонувати середній шлях, триматися нейтрально, незалежно. Така характеристика певною мірою відсилає до сучасного розуміння медіації, в якій процес примирення застосовується для вирішення з допомогою третьої особи – медіатора [1, с. 137].

Щодо витоків медіації як філософсько-правового інституту зародження альтернативного способу вирішення конфлікту (спору), то тут варто згадати вислів відомого представника філософських вчень Діогена Лоретського, який вважав, що: «діалогом є розмова, котра складається із запитань і відповідей про предмет філософський або державний та зберігає правильність виведених характеристик та опорядження мови». Саме з цього моменту і в цей період, як стверджує Г. Огренчук,

треба розпочати відлік зародження сучасної медіації, оскільки налагодження конструктивного діалогу між сторонами спору і є основною метою діяльності медіатора [2, с. 42]. Значну роль у впровадженні процедур примирення, але дещо в іншому аспекті, зіграла і філософія християнства. Проповідуючи неприйнятність будь-яких суперечок і конфліктів, вона наполягала на принципі, за яким треба жити не формою, а істиною. Такий підхід цілком відповідає засадам медіації, яка передбачає, що вирішення спору має відбуватися, виходячи, насамперед, з інтересів сторін, а вже потім – норм права [2, с. 42]. Прямо вказують на необхідність примирення й інші християнські тексти. Зокрема, Євангеліє від Матфея (гл. 5, 25) містить припис швидше мирися із суперником, «аби той не віддав тебе судді, а суддя б не віддав тебе слугі, і не кинули тебе б до в'язниці».

Сьогодні ж у світі є досить поширеним та застосовуваним поняття «медіація», яке тлумачать як альтернативний спосіб врегулювання спорів. Ключовою відмінністю медіації від інших альтернативних методів вирішення спору є залучення до вирішення спору третьої сторони – медіатора, який здійснює керівництво над процедурою медіації та допомагає сторонам спору налагодити процес комунікації.

Українська правова система немає конкретного законодавчого закріплення поняття медіації. На даний час у Верховній Раді України розглядається проект Закону України «Про медіацію». У Проекті пропонується розуміння медіації розуміється як «добровільна, позасудова, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів» [3]. Медіація є полісистемним явищем і розглядається вченими у його різних аспектах – філософському, психологічному, комунікативному, правовому та інших. Саме про інтегративність медіації зазначали вчені і вказували, що зміст цього поняття охоплюється не лише правом, а й іншими науками: психологією, конфліктологією, політологією тощо.

Офіційні визначення медіації містяться в міжнародних правових актах, що покликані організувати й сприяти здійсненню медіації. Зокрема, в Рекомендації Res (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи щодо медіації в цивільних справах від 18 жовтня 2002 року, поняття медіація вживається у значенні «процесу врегулювання спорів, у межах якого сторони з допомогою одного чи кількох медіаторів проводять переговори щодо спірних питань з метою досягти домовленості».

Отже, сутність медіації як найбільш популярного способу альтернативного вирішення спорів досліджується не лише з погляду права. Зміст цього поняття є значно ширшим, тому його розглядають з позицій психології, конфліктології, політології тощо. Здійснений аналіз наукових поглядів щодо змісту та особливостей медіації дає змогу визначити її як альтернативний спосіб вирішення конфлікту (спору) спору, де сторони конфлікту (спору) на основі добровільного волевиявлення використовують допомогу нейтральної, неупередженої та незалежної третьої особи – медіатора, який, маючи спеціальні знання, навички та досвід, спрямовує сторін до спільного оптимального вирішення спору, дотримуючись вимог законодавства.

1. Дякович М. М. Пропозиції щодо розвитку медіації в нотаріальній практиці нотаріусів України. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 4. С. 137–140. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2014_4_33.

2. Огречук Г. О. Правове регулювання застосування медіації при вирішенні цивільно-правових спорів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2016. 213 с.

3. Проект Закону України «Про медіацію»: Проект Закону від 19.05.2020 р. № 3504. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.

Анатолій ЧЕРНЕНКО
доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

МЕДІАЦІЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Ще не так давно кримінальний процес в нашому суспільстві мав в основному каральний характер, але сучасний його стан поступово набирає риси європейського без домінування каральної суті. Однією з ознак такого кримінального процесу є наявність в ньому різних реакцій на вчинений злочин. Саме на такі ознаки кримінального провадження й вказує Л. М. Лобойко: «У світі існує 2 кримінально-політичні концепції реакції на кримінальні правопорушення:

1) класична концепція, згідно з якою держава переслідує в публічному порядку (в загальносуспільних інтересах) всіх осіб, які порушили закон про кримінальну відповідальність, з призначенням їм за рішенням суду кримінального покарання;

2) «альтернативна» концепція, сутність якої полягає у повній відмові держави від офіційного кримінального переслідування із застосуванням певних альтернатив або у зменшенні кримінального покарання.

Альтернативи кримінальному переслідуванню – це такі форми реакції на злочин, які пов'язані з відмовою держави від класичного кримінального переслідування (в процесуальному сенсі) і покарання (в матеріально-правовому сенсі). Однією з таких альтернатив є звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням його з потерпілим (ст. 46 КК; § 2 гл. 24 КПК)» [1, с. 326–327].

Звісно, альтернатива кримінальному переслідуванню допускається не по всіх злочинах і це по суті й є цивілізованою ознакою, рисою європейського кримінального процесу. Сучасний кримінальний процес України відповідає таким характеристикам, бо передбачає альтернативу кримінальному переслідуванню через укладання угод. Певна річ, альтернативна реакція на кримінальне правопорушення явище для нашої держави нове, тому потребує глибокого вивчення. Цей вид кримінального провадження дістав назву «Медіація». Медіація (англ. mediation — посередництво) — вид альтернативного врегулювання суперечок, метод вирішення суперечок із залученням посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації і проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб вони самі змогли обрати той варіант рішення, який би задовольняв інтереси і потреби усіх учасників конфлікту. На відміну від формального судового чи господарського процесу, під час медіації сторони доходять згоди самі – медіатор не ухвалює рішення за них [2]. Як бачимо із визначення, медіація суттєво відрізняється від звичайного кримінального провадження через кримінальне переслідування у публічному порядку, тому потребує відповідного законодавчого забезпечення, а ще й бажано мати й спеціального підготовленого до такої діяльності суб'єкта.

Говорячи про законодавче забезпечення, треба звернути увагу, що Конституція України передбачає такий вид діяльності. У абзаці 3 ст. 124 Конституції України зазначається: «Законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору» [3]. Аналізуючи цю норму, треба звернути увагу, що в ній не вказано, конкретно який спір може бути урегульований у досудовому порядку, а отже, ця норма поширюється на всі види спорів, у тому числі й кримінальні (між державою чи потерпілим, одного боку та правопорушником – з іншого боку). Водночас треба наголосити, що реалізація цієї норми у галузевому (кримінальному процесуальному) законодавстві відкладалася певний час. У Верховній Раді України з грудня 2019 року розглядався проект Закону України «Про медіацію» [4]. Дещо пізніше, а саме з червня 2020 року питання медіації у кримінальному провадженні регламентувалися постановою Кабінету Міністрів України від 3 червня 2020 р. № 445 «Деякі питання надання послуг посередництва (медіації) адвокатами, включеними до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу» [5]. Як бачимо, цим нормативно-правовим

актом було вирішено одразу два питання: регламентовано медіацію у сфері кримінального провадження та визначено медіатора, яким став адвокат. І ось у медіапросторі поширено інформацію про те, що «16 листопада 2021 року Верховна Рада України ухвалила закон «Про медіацію», згідно з яким громадяни зможуть вирішити свої суперечки, не звертаючись до суду.

Замість судів багатьма спірними питаннями тепер займатимуться медіатори. Закон запроваджує та регулює статус медіатора, а також стимули для громадян, щоб вони не йшли з будь-якими суперечками до суду, перевантажуючи їх, а могли дійти розуміння та вирішити свої питання завдяки неупередженій особі, якою і буде медіатор. Про це повідомляє Міністерство юстиції України, яке є автором законопроекту.

Медіатор зможе займатися врегулюванням будь-яких конфліктів та суперечок, у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з обвинуваченим.

Як зазначають у міністерстві, ухвалений закон дозволить знизити навантаження на суди, а також сприятиме ефективному поширенню в суспільстві культури мирного врегулювання спорів, скоротити терміни розгляду справ та зменшити витрати сторін на правову допомогу та судовий процес загалом» [6].

«Верховна Рада України 16.11.2021 року ухвалила ЗУ Про медіацію. Цей документ закріплює на законодавчому рівні можливості проведення процедури медіації. Вона полягає у добровільному позасудовому врегулюванні конфлікту шляхом переговорів між його сторонами, за допомогою медіатора.

У пояснювальній записці до закону йдеться, що практика медіації поширена у світі та дозволяє обирати досудові і позасудові способи для вирішення спорів зі збереженням можливості звертатись до суду для їх вирішення.

Тепер процедуру медіації в Україні зможуть застосовувати у будь-яких спорах, які виникають, зокрема, з цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних правовідносин, а також у кримінальних провадженнях під час підписання угод про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим та в інших сферах суспільних відносин.

Медіатором може стати будь-яка фізична особа, яка має вищу освіту та пройшла базовий курс підготовки в Україні або за кордоном» [7].

Знайти цей Закон на сайті Верховної Ради України поки що не можливо, але з публікацій про нього видно, що медіатором у кримінальному процесі може бути «фізична особа, яка має вищу освіту та пройшла базовий курс підготовки в Україні або за кордоном». У проекті Закону України «Про медіацію» міститься аналогічна норма: «Медіатором може бути фізична особа, яка має вищу освіту та пройшла базову підготовку у сфері медіації в Україні або за її межами (ст. 9 цього проекту)» [4]. Із наведених цитат видно, що проєкт Закону України «Про медіацію» й було прийнято як Закон, який в цілому можна оцінити позитивно, але є й певні проблеми.

Позитивно оцінюємо тому, що він дає шанс сторонам конфлікту вирішити спір по суті й примиритися, жити мирно без злоби та не виношувати рішення про помсту. Водночас сама судова процедура або рішення суду, у певних випадках, не вирішують конфлікти чи спори, а у деяких випадках переводять їх на вищий рівень і учасники спору беруться за зброю. Так, як це сталося у Києві у день ухвалення Закону України «Про медіацію». За словами кореспондентів: «Постраждалий чоловік був на суді, а після виходу з будівлі його обстріляли» [8].

Саме тому, якщо Закон дає можливість вирішити спір і повернути сторони спору до миру між собою, цей Закон треба оцінювати позитивно, все це цілком справедливо стосується й Закону України «Про медіацію», але як і більшість всього у цьому світі не є бездоганим, так і не є бездоганим і названий Закон. Не можемо його вважати бездоганим тому, що медіатор не може бути безкоштовним, а звідси, якщо він запрошується однією із сторін, то чи буде він до кінця об'єктивним, чи не буде він відпрацьовувати гроші сторони, яка його найняла? Закон цього не вирішує. Питання є й до вартості його послуг. Професіонал не може братися за роботу, яка є низькооплачуваною, а якщо його роботу оцінити сповна, то чи буде така послуга доступною для більшості громадян? Ми проти оплати праці медіатора за кошти державного бюджету. На нашу думку, кошти державного бюджету треба спрямовувати на освіту, бо освічена людина не схильна до конфліктів. Кошти державного бюджету

потрібні й для створення нових робочих місць, на модернізацію існуючих виробництв, які дадуть людям можливість отримувати гідну заробітну плату за свій труд та гідно жити. Багата, або самодостатня людина менш схильна до правопорушень та конфліктів. Кошти державного бюджету треба також спрямовувати на забезпечення правоохоронної діяльності, здатної попереджати правопорушення, а вчинені злочини швидко та повно розкривати і об'єктивно розслідувати. У названому Законі й це питання не вирішено.

Законом передбачається створення об'єднання медіаторів та організації, що забезпечують проведення медіації. Це що ще одна адвокатура? На нашу думку, це ще одна організація, яка зацікавлена у збільшенні між сторонами (людьми) спорів у державі, бо за відсутності спорів, вони будуть не потрібні.

Зрозуміло, Закон України «Про медіацію» треба дочекатися в офіційній редакції, проаналізувати і продовжувати роботу над його удосконаленням, бо він є позитивним і потрібним.

1. Лобойко Л. М. Кримінальний процес : підручник. Київ : Істина. 2014. 432 с.
2. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>.
3. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
4. Проект Закону України від 28.12.2019 № 2706 «Про медіацію». URL : <https://ips.ligazakon.net/document/II01110A?an=379>.
5. Деякі питання надання послуг посередництва (медіації) адвокатами, включеними до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 червня 2020 р. № 445. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/445-2020-%D0%BF#Text>.
6. В Україні узаконили медіаторов URL: <https://dozor.com.ua/news/society/1230115.html>.
7. Рада ухвалила законопроект про медіацію. Що він передбачає. URL: <https://babel.ua/news/72914-rada-uhvalila-zakonoprojekt-pro-mediaciju-shcho-vin-peredbachaye>.
8. Стрельба у суда в Києве: в каком состоянии раненый. URL: <https://kiev.segodnya.ua/kyev/kaccidents/strelba-u-suda-v-kyeve-v-kakom-sostoyanii-ranenyu-1585272.html>.

Ірина ШИЛО

Сергій ЧУЧКО

викладачі кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МОЖЛИВІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ У ВИПАДКУ ВЧИНЕННЯ ШАХРАЙСТВА

На сьогодні йде стрімкий розвиток інноваційних технологій і впровадження їх у всі сфери життєдіяльності, які торкнулися й глобальної мережі «Інтернет», без якої її користувачі не уявляють існування.

Останні десятиріччя відбувається стрімкий зріст правопорушень, вчинених через мережу «Інтернет», за допомогою якої можна здійснити операції побутового й комерційного призначення та придбати товар, не залишаючи місця проживання. Для більшості населення така форма «віртуальної» торгівлі стала зручною й істотно зекономила час, особливо у період пандемії, коли низка торгівельних мереж змушені були переходити на дистанційний режим здійснення угод купівлі-продажу товарів і послуг. Проте форми цивільних правовідносин в Інтернеті наразі є не досить врегульованими, що тягне за собою значну кількість порушень, зокрема й у сфері торгівлі товарами та послугами. Чимало цивільно-правових угод укладається через обман і зловживання довірою, що не лише порушує встановлений порядок їх здійснення, а і завдає шкоди майновим інтересам громадян [1].

Частина перша ст. 190 Кримінального кодексу України визначає, що «шахрайством є заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою». Кваліфікуючою ознакою шахрайства є його вчинення у великих розмірах, або шляхом незаконних операцій з використанням електронно-

обчислювальної техніки [2].

За даними Генеральної прокуратури України, у 2015 р. до ЄРДР внесено 45 653 факти шахрайств, повідомлення про підозру у 9 514 провадженнях; 2016 р. – 45 764, повідомлення про підозру у 7 844 провадженнях; 2017 р. – 36 650, повідомлення про підозру у 10 147 випадках, у 2018 р. – 33 136, повідомлення про підозру у 8 645 випадках; у 2019 р. – 32 156, повідомлення про підозру у 8 184 випадках; у 2020 р. – 26 595, повідомлення про підозру у 8 633 випадках; за перші 5 місяців 2021 р. – 13 947, тоді як повідомлення про підозру лише у 4 321 випадку. Серед них кількість шахрайств, пов'язаних із купівлею-продажем товарів через мережу «Інтернет», становить приблизно 7 % [1].

Цим питанням займалися такі відомі вчені: Л. І. Аркуша, В. П. Бахін, В. Д. Берназ, Р. С. Белкін, О. О. Вакулик, А. Ф. Волобуєв, В. В. Дараган, В. Г. Дрозд, М. М. Єфімов, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, О. Н. Колесніченко, В. О. Коновалова, В. С. Кузьмічов, В. К. Лисиченко, В. Г. Лукашевич, Є. Д. Лук'янчиков, Г. А. Матусовський, В. О. Образцов, О. В. Одерій, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, О. В. Пчеліна, М. В. Салтєвський, М. О. Селіванов, Р. Л. Степанюк, В. В. Тищенко, Л. Д. Удалова, К. О. Чаплинський, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітько та ін. [1].

Відповідно до проекту Закону «Про медіацію» від 19 травня 2020 року (Закон ухвалено 16 листопада 2021 року та наразі направлено на підпис Президенту України), під «медіацією слід розуміти добровільну, позасудову, конфіденційну, структуровану процедуру, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів». Відповідно медіатором є «незалежна, нейтральна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію і не має повноважень щодо прийняття рішення по суті конфлікту (спору)» [1]. Стаття 2 цього Закону передбачає можливість застосування медіації у кримінальних провадженнях під час укладання угод про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим та в інших сферах суспільних відносин.

Ідея появи інституту медіації в Україні, на нашу думку, є позитивною, адже головною перевагою під час врегулювання спорів, які виникають між сторонами, буде економія часу на розгляд справи, наприклад, вирішення спорів у судовому порядку іноді може тривати роками. Також введення цього інституту значною мірою розвантажить судову систему, тому що вирішення конфліктів у досудовому порядку приведе до зменшення кількості справ, що надходять до суду. До того ж ч. 1 ст. 190 КК України належить до категорії кримінального проступку, а отже, не несе в собі значної суспільної небезпеки, тому вирішення такого виду конфлікту можливе за допомогою медіації.

1. Чучко С. В. Розслідування шахрайства при купівлі-продажу товарів через мережу інтернет : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро, 2021. 276 с.

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14>.

3. Про медіацію : проект Закону від 19 травня 2020 року № 3504-IX. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.

Даяна СОЛОШИК
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент
С. В. Дяченко
доцент кафедри цивільного права та процесу
Державного податкового університету

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Традиційно за захистом порушених прав та інтересів, вирішення цивільних та інших спорів звертаються до суду. Судова форма захисту залишається основною. Проте все частіше зустрічаються інші механізми вирішення спору, серед яких третейський суд, переговори та медіація. Такі механізми впроваджуються насамперед для того, щоб особа могла самостійно обрати, яким чином прийти до вирішення спору, а також це дасть можливість розвантажити судові органи.

Медіація являє собою одну із найбільш поширених способів примирення, проте в Україні цей правовий інститут ще новий та не набув широкого поширення.

У зв'язку з цим дослідження такого поняття, як медіація, є актуальним та стало предметом наукових праць багатьох як закордонних, так і вітчизняних науковців. Серед них можемо виділити: С. Бондаренко-Зелінська, Г. Запара, Н. Гончарова, В. Мотиль, М. Дякович, В. Землянська, В. Комаров, Д. Т. Подковенко.

Процес переговорів, який реалізується шляхом залучення нейтрального кваліфікованого посередника (медіатора) називається медіацією. Роль медіатора полягає в допомозі сторонам конфлікту проаналізувати конфліктну ситуацію та знайти шляхи її вирішення, при чому будуть задоволені інтереси обох сторін.

Ефективність медіації визнана європейським співтовариством і саме тому полягає у зобов'язанні держав-членів ЄС впровадити нормативні акти, які необхідні для виконання положень Директиви Європарламенту «Про деякі аспекти медіації в цивільних і господарських спорах» від 21.05.2008 року. Для ілюстрації переваг медіації можна привести декілька цифр: в США 95 % справ, що були направлені на медіацію не дійшли до судового розгляду; в Німеччині 90 % медіацій завершуються мировою угодою (для Нижньої Саксонії такий показник дорівнює 97 %); у Великобританії показник результативності медіації становить 90–95 %; загальноєвропейський показник результативності медіації – 40-80 % [1].

Т. А. Цувіна здійснює розподіл медіації на присудову (судову) та досудову. Присудова медіація (court-related mediation, court-annexed mediation) – один із видів медіації, що проводиться після звернення особи до суду та інтегрована у цивільне судочинство, на відміну від досудової медіації, що проводиться без звернення до суду. На сьогоднішній аналіз закордонної літератури дозволяє говорити про декілька моделей присудової медіації, що склалися у світі, залежно від того, хто виконує функції медіатора при проведенні присудової медіаційної процедури. Зокрема, можна виділити такі моделі:

1) зовнішня присудова медіація (external court-annexed mediation) (або «зближена» медіація чи приватна медіація в рамках судового процесу) – різновид присудової медіації, за якої суддя передає справу на розгляд медіатору, що обраний сторонами та не є суддею або іншим працівником суду, а займається наданням медіаційних послуг приватно та зареєстрований як медіатор;

2) внутрішня присудова медіація (internal court-annexed mediation) або інтегрована медіація – різновид присудової медіації, що проводиться ніби «всередині» суду, його працівниками або судьями-медіаторами, яка поділяється на два різновиди залежно від того, хто є медіатором: а) проведення медіації іншим суддею суду, де розглядається справа, який не входить до складу суду, що розглядає зазначену справу; б) проведення медіації працівниками суду, що не є судьями, наприклад, працівниками апарату суду, помічниками суддів тощо, або спеціальними медіаторами, які працюють у центрі

медіації, що знаходиться при суді [2, с. 196–197].

Першим кроком на шляху розвитку цього інституту в Україні став законопроект № 7481 «Про медіацію», внесений до Верховної Ради України народним депутатом України О. І. Тищенком. Відповідно до проекту медіація визначається як позасудова процедура врегулювання конфліктів за взаємною згодою сторін конфлікту (медіації) та за участю посередника (медіатора) [3].

Згодом Федорчук Ярослав Петрович ініціював ще один закон «Про медіацію» від 26.06.2013 р., проте його було відкликано.

16.11.2021 р. було ухвалено Закон України «Про медіацію», яким визначаються правові засади та порядок проведення медіації як способу врегулювання конфлікту, причому уникаючи судової тяганини. Також у законі містяться принципи медіації, статус медіатора та інші положення, які безпосередньо пов'язані із здійсненням процесу медіації.

Впровадженню медіації в цивільний процес України стояли на заваді низка причин, а саме: низька правова культура населення, без підняття якої неможливо провести реформу щодо введення того чи іншого правового інституту; низький рівень довіри до даної послуги, який пов'язується з недостатньою поінформованістю суспільства щодо переваг медіації, як альтернативного способу вирішення спору; прагнення однієї зі сторін задовольнити лише свої інтереси, не бажаючи йти на компроміс; усталена позиція суспільства, що звернення до суду – єдиний спосіб вирішення спору; відсутність правового підґрунтя та фінансового забезпечення, адже будь які реформи потребують значних затрат [4, с. 261–264].

Зважаючи на позитивні сторони такого альтернативного способу вирішення правових спорів, як медіація, а також задовільні результати практики застосування інституту примирення в багатьох закордонних країнах, потребу наближення національного законодавства до європейських стандартів, дуже необхідним є зосередження зусиль держави, наукової спільноти, українських і міжнародних експертів на впровадженні, ефективному розвитку й посиленні можливостей медіації. Н. Грень у своєму дослідженні присудової медіації зауважує, що медіація має найвищий ступінь справедливого рішення, оскільки ухвалене рішення вважається прийнятним самими учасниками конфлікту [5, с. 94], а також медіація є проявом найвищої свободи. Саме тому інститут медіації є досить перспективним, оскільки забезпечить можливість врегулювання цивільно-правових спорів таким чином, щоб обидві сторони змогли задовольнити свої інтереси. І не менш важливим позитивним моментом при цьому є те, що, користуючись таким способом альтернативного врегулювання конфлікту, навантаження на судову систему буде зменшеним.

Отже, розвиток та запровадження інституту медіації в цивільному процесі України є важливим етапом. Оскільки такий спосіб врегулювання конфлікту є досить перспективним та має сильний потенціал, можна вирішити деякі проблеми, які наявні в цивільному процесі. Для ефективного практичного застосування медіації необхідно надати відповідні роз'яснення до проблемних питань з подальшим їх закріпленням у нормативних актах щодо регламентації процедури укладення угоди за допомогою медіатора. Медіація спрямована на гуманізацію правосуддя та дотримання прав і законних інтересів учасників цивільного процесу.

1. Передумови впровадження медіації в Україні. URL : <http://ukrmediation.com.ua/files//Kildyushkina.pdf>

2. Цувіна Т. А. Впровадження інституту присудової медіації як перспективний напрямок реформування цивільного процесуального законодавства України. *Україна на шляху до Європи : реформа цивільного процесуального законодавства* : зб. наукових пр. 2017. С. 195–200.

3. Про медіацію : Проект Закону № 7481. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF5RT00I.html

4. Ясиновський І. Г. Проблеми впровадження та проведення медіації в Україні. *Актуальні проблеми політики*. 2015. № 55. С. 260–267???

5. Грень Н. М. Реалізація права людини на справедливий суд шляхом процедури присудової медіації: теоретико-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2016. 250 с.

Уляна ШЕМЕТ
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент
М. Г. Поліщук
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЩОДО ПИТАННЯ ІНТЕГРАЦІЇ СІМЕЙНОЇ МЕДІАЦІЇ В СУДОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

Розширення способів альтернативного врегулювання спорів, необхідність швидкого та ефективного вирішення сімейно-правових конфліктів актуалізує проблематику впровадження інституту медіації та посередництва. З огляду на претензії щодо довготривалості судових розглядів, нездатності судової системи через владний характер вирішення конкретного сімейного спору сприяти налагодженню взаємовідносин між сторонами конфлікту, медіацію вважають більш ефективною, ніж звернення до суду. Як показує світовий досвід, медіація у цивільному процесі здатна вирішити юридичні конфлікти на основі примирення сторін через посередника, який не є представником публічної влади, не виконує функцій судді та не ухвалює остаточного рішення. Однак на вітчизняних наукових теренах залишається дискусійним питання впровадження медіації в національну систему захисту. З одного боку, медіацію розглядають як виключно автономний спосіб вирішення юридичних спорів, який має існувати паралельно з судовим процесом. З іншого боку, мова йде про судову медіацію як невід'ємну частину або стадію процесуальної процедури.

В Україні означеним колом питань займалися такі вчені, як: Л. Андрієвська, Н. Бондаренко-Зелінська, Г. Гаро, А. Дутко, С. Дяченко, С. Йосипенко, І. Ковальчук, Т. Кисельова, Ю. Притика, О. Спектор, Н. Стефанишин, І. Чеховська та інші.

Використання медіації під час врегулювання сімейних конфліктів має достатньо напрацьований досвід у багатьох країнах (зокрема, в Австралії, Австрії, Бельгії, Великій Британії, Іспанії, Італії, Канаді, Франції та США), де зародження та подальше застосування примирливих процедур відбувалося у сфері врегулювання міжособистих конфліктів (спори про спадкування, конфлікти, пов'язані із розірванням шлюбу тощо). В Україні ж початковий розвиток соціально-правового явища посередництва пов'язаний з врегулюванням економічних конфліктів. Підґрунтям для інституціоналізації практики медіації в Україні стали масштабні промислові страйки, які охопили Донецьку та Луганську області на початку 1990-х рр.

Лише згодом медіацію почали розглядати як ефективний спосіб вирішення сімейних спорів, наголошуючи на необхідності зміцнення сім'ї як соціального інституту, гармонізації сімейних відносин, збереженню шлюбу, захисту сімейних прав.

Визначення можливостей і способів впровадження посередництва в національну систему захисту прав і свобод людини, встановлення взаємозв'язку з цивільним процесом є надзвичайно актуальним та важливим з погляду практичного значення. На переконання С. Дяченко, з погляду науки цивільного процесуального права найбільш проблематичною є судова медіація, оскільки запровадження цієї моделі обов'язково призведе до необхідності узгодження її з нормами цивільного судочинства [1, с. 119]. Оскільки принципи організації медіації (здійснюється на основі абсолютної добровільності, конфіденційності, порядок проведення цієї процедури самостійно визначається сторонами медіації) не відповідають принципам цивільного процесуального права (цивільне судочинство підпорядковується вимогам процесуальної форми з властивою імперативністю, змістовною визначеністю, послідовністю та

документальним оформленням процесуальних дій), це стає ключовим аргументом з боку вчених, які категорично заперечують можливість розглядати медіацію невід'ємною частиною національного цивільного процесу.

Однак у Канаді та Німеччині медіація є частиною судочинства: її проводять судді, які пройшли спеціальну підготовку, мають відповідні навички та не відповідають за винесення рішення по справі. Більш того, першу серйозну спробу ініціювати медіацію в судовій системі України було здійснено завдяки двом проектам, проведеним Європейською Комісією та Радою Європи: «Процедура відбору та призначення суддів, їх підготовки, притягнення до дисциплінарної відповідальності, розподілу справ та альтернативного розв'язання спорів» у 2006–2007 рр. та «Прозорість та ефективність системи правосуддя в Україні» у 2008–2011 рр. У межах пілотних проектів із судової медіації було розроблено та використано в судах Донецька, Одеси, Києва, Волинської області різні моделі добровільної судової медіації, зокрема: добровільна медіація за участю зовнішніх медіаторів (модель 1) та добровільна медіація за участю судді-медіатора (модель 2). Особливий інтерес становить саме модель 2, за якою судді проходять серйозну підготовку з фасилітаційної медіації, основаної на інтересах, та можуть бути як медіатори, при цьому чітко розділяючи функції судді та медіатора. Якщо суддя вирішує, що справу можна вирішити через медіацію, він/вона (за обов'язковою згодою сторін) передає її іншому судді-медіатору цього ж суду. Після проведення медіації в спеціальному приміщенні, незалежно від укладеної чи ні мирової угоди, сторони повертаються до судді-доповідача. Тобто справа проходить процедуру медіації і вирішення по суті у двох різних суддів.

Серед переваг обов'язкової судової медіації можна назвати такі: а) швидке зменшення кількості справ, які розглядаються за повною процедурою; б) скорочення загальної тривалості розгляду справ; в) простіше контролювати якість підготовки медіаторів та самої процедури медіації; г) гарантування правової допомоги та вільного доступу до послуг медіації малозабезпечених верств населення.

Обов'язкові моделі передбачають спробу застосування медіації сторонами незалежно від їхнього бажання (але не обов'язок прийти до остаточного вирішення спору). У нашому суспільстві будь-яка обов'язкова вимога сприймається як бюрократична формальність, а в даному випадку ще як перепона на шляху до суду. Вочевидь, сторони просто проігнорують перші інформаційні засідання з медіації. Це призведе до низького рівня досягнення домовленостей. До того ж вимагає додаткових витрат з державного бюджету.

Маємо констатувати: у зв'язку зі специфічністю, нестабільністю судової системи, їй не вистачило системної зацікавленості щодо підвищення своєї ефективності шляхом запровадження медіації. Орієнтованою на реформи сьогодні досі залишається лише спільнота медіаторів. На державному рівні зацікавленість в медіації вибіркова, декларативна і здебільшого зростає через мотиваційні механізми міжнародної спільноти.

Отже, в Україні впровадження ідеї обов'язкової судової медіації не на часі. Більш доцільною є поступова інтеграція добровільної судової медіації. Так громадяни підвищать ступінь особистої відповідальності та отримають можливість обрати дієвий механізм врегулювання конкретного спору. Як з'ясувалося, інтеграція медіації до судової системи має стати невід'ємною частиною більш ширшої стратегії розвитку медіації в Україні, завданнями якої є створення законодавчої бази, ухвалення закону про медіацію, внесення змін до процесуальних кодексів, розширення питань взаємовідносин медіаторів із судами, популяризацію медіації серед широких верств населення, підвищення правової культури.

1. Дяченко С. В., Колокольна Н. С. Запровадження медіації для вирішення сімейних спорів у цивільному судочинстві України: судова практика. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. Вип. 2. С. 118–121. URL: http://lsej.org.ua/2_2020/32.pdf.

Анатолій ЧЕРНЕНКО

доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Анатолій ШИЯН

старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРО МЕДІАЦІЮ ТА МЕДІАТОРА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Сучасний кримінальний процес України порівняно з кримінальним процесом радянської доби має суттєві відмінності. Говорячи про такі відмінності, треба зазначити, що радянський кримінальний процес по своїй суті був в основному каральним, що пов'язувалося з його призначенням – бути зрядом класової боротьби. Сучасний же кримінальний процес більше спрямований на забезпечення прав його учасників. Окрім того, радянський кримінальний процес, на нашу думку, передбачав перевагу у правах та можливостях сторони обвинувачення над стороною захисту, а інші учасники кримінального провадження, на нашу думку, були другорядними, увага на яких зверталася тільки у контексті прав обвинувачення. Більшість процесуалістів сучасний кримінальний процес оцінюють як такий, що поступово набирає риси європейського правосуддя з концентрацією уваги на рівності прав всіх учасників кримінального процесу, наявності у ньому змагальності на всіх його стадіях. Така оцінка національного кримінального процесу пов'язана з наявністю у ньому багатьох по своїй суті європейських ознак, а не лише рівності прав всіх учасників кримінального процесу та наявності у ньому змагальності на всіх його стадіях. Поряд з цими ознаками, така оцінка певним чином пов'язана і з наявністю в ньому різних реакцій держави на вчинений злочин. Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) поряд з кримінальним переслідуванням передбачає й інше, як зазначає Л. М. Лобойко, альтернативну форму реакції на вчинений злочин через укладання угод [1, с. 326–327]. Норми глави 35 КПК «Кримінальне провадження на підставі угод», що розміщені у ст. 468-476 КПК, утворюють по суті новий для національного кримінального процесу інститут, котрий і є альтернативою кримінального переслідування. Новим він є тому, що такого інституту не знав кримінальний процес радянської доби, у той час, коли кримінальний процес європейських країн та країн розвинутої демократії передбачає його наявність. А чи важливий і корисний цей інститут для нашого суспільства? Відповідаючи на це питання, треба зрозуміти, а які позитивні можливості він дає. Чинний КПК передбачає можливість укладання двох видів угод: 1) угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим; та 2) угода між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості (ст. 468 КПК) [2]. Другий вид угоди – угоду між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості можна оцінити позитивно, бо вона слугує підвищенню ефективності кримінального провадження і це, на нашу думку, не потребує додаткових роз'яснень, особливо у контексті обраної нами теми. А ось перший вид угоди – угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим безпосередньо пов'язаний з нашою темою, тому й потребує певного роз'яснення. Одразу наголосимо та тому, що ми і цей вид угод у кримінальному провадженні оцінюємо виключно позитивно і далі наведемо наші аргументи такої оцінки. Про те, думаємо, можливі й інші оцінки такого виду угоди і у зв'язку з цим хотілось би висловити вдячність організаторам цієї науково-практичної конференції за можливість висловити наші думки та почути думки й оцінки інших учасників конференції, їх аргументи щодо різних оцінок як позитивних, так і негативних. Наявність полярних думок, їх наукова обґрунтованість та дискусія між авторами таких думок – це те, що й зветься наукою.

Саме у таких умовах й можливе вирішення спірних питань та знаходження дійсно правильного рішення щодо суспільних проблем.

Щодо угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим. Сама назва угоди вже є аргументом на користь її позитивної оцінки, бо примирення між цими учасниками кримінального процесу є бажаним результатом для підозрюваного (обвинуваченого) і потерпілого. Підозрюваний чи обвинувачений мають можливість примиритися з потерпілим, компенсувати йому втрати, що пов'язані з вчиненням злочину і сподіватися у зв'язку з примиренням на пом'якшення свого покарання. Потерпілий, у разі примирення з підозрюваним, може розраховувати на швидке погашення його збитків, що спричиненні злочином чи кримінальним правопорушенням. Л. М. Лобойко, на нашу думку, дуже лаконічно і водночас змістовно охарактеризував цей вид угоди: «Ця угода забезпечує якнайшвидше і повне відновлення прав потерпілого за рахунок дій обвинуваченого» [1, с. 331]. Як бачимо, зацікавленість у примиренні є в обох сторін спору (потерпілого та підозрюваного), але примирення не завжди досягається, а бувають випадки, коли сторони зустрічаються з метою примирення, а зустріч закінчується ще більшим загостренням конфлікту чи спору і після такої зустрічі не те, що примирення не можливе, а можливе вчинення самосуду чи вчинення іншого злочину. Певна річ, що досягнути примиритися сторонам спору на багато простіше через залучення до переговорів незацікавленого у спорі посередника, але цей посередник має бути підготовленим до налагодження переговорів та укладання угоди і діяти в межах законодавства. І ось тому наявність можливості укладення угоди, що передбачена законодавством, є позитивним моментом і дає підстави позитивної оцінки такого законодавства, що ми спостерігаємо у чинному КПК, який містить норми щодо регламентації угод у кримінальному провадженні. Водночас чинний КПК, хоч і передбачає можливість вирішення кримінального спору через укладання угоди про примирення та передбачає можливість залучення посередника (медіатора), але не регламентує саму процедуру його залучення та деякі інші важливі моменти. Треба також відмітити, що законодавець бачить цю проблему і з метою її вирішення було розроблено проєкт Закону України «Про медіацію» [3], який у Верховній Раді України розглядався з грудня 2019 року. Правда нещодавно у засобах масової інформації з'явилося повідомлення про ухвалення цього Закону Верховною Радою України [4; 5], але на сайті Верховної Ради України його віднайти ще не можливо. У відсутності спеціального Закону з червня 2020 року питання медіації у кримінальному провадженні регламентувалися постановою Кабінету Міністрів України від 3 червня 2020 р. № 445 «Деякі питання надання послуг посередництва (медіації) адвокатами, включеними до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу» [6]. Цим нормативно-правовим актом було вирішено одразу два питання: регламентовано медіацію у сфері кримінального провадження та визначено медіатора, яким став адвокат. На нашу думку, адвокат не є ефективним посередником у таких перемовинах, бо він не має спеціальної підготовки медіатора та й заангажований на захисті і до кінця не є незацікавленим. Щоб не образити адвокатів, треба визнати, що у певних випадках вони були ефективними та й свою роль заміни професійного медіатора вони виконали. Не маючи змоги проаналізувати Закон України «Про медіацію», обмежимося аналізом публікацій про нього та проєкту Закону України «Про медіацію». Із публікацій видно, що медіатором у кримінальному процесі згідно із Законом України «Про медіацію» може бути «фізична особа, яка має **вищу освіту** та пройшла базовий курс підготовки в Україні або за кордоном» [4, 5]. У проєкті Закону України «Про медіацію» міститься аналогічна норма: «Медіатором може бути фізична особа, яка має **вищу освіту** та пройшла базову підготовку у сфері медіації в Україні або за її межами (ст. 9 цього проєкту)» [3]. Як бачимо, законодавець змінив свою думку та відмовився від ідеї залучати адвоката у ролі медіатора. Замість адвоката законодавець пропонує залучити іншу особу. Ми погоджуємося з таким рішенням законодавця, але нас турбує питання, яку саме вищу освіту повинен мати медіатор і яку базову підготовку він повинен пройти? У проєкті Закону по суті зазначено, що медіатор повинен мати будь-яку вищу освіту. На нашу думку, така норма не є досконалою, бо робить можливим стати медіатором, до прикладу, й адвоката чи особу позбавлену адвокатського статусу або хіміка чи інженера. Такий підхід є поспішним і може мати негативні наслідки. На нашу думку, медіатор повинен бути психологом, причому не вчорашній студент, а досвідчений психолог. Тут треба зазначити, що в Україні психологів готують мало, а ще

менше можливостей їх працевлаштування. Знаємо, що психологи працюють в школах, але їх досвід спілкування з дітьми для укладання угоди буде не потрібний, навіть якщо злочин був вчинений неповнолітнім чи потерпілим є неповнолітнім, бо замість них угоду будуть укладати батьки. Для посередника під час укладання угоди необхідний досвід психолога, котрий постійно займається наданням послуг людям постраждалим від злочину чи щось подібне. Звісно, таких фахівців не так і багато, але вони є і проходження підготовки з законодавства про угоди для них є необхідною умовою ефективної роботи медіатором. Законом передбачається створення об'єднання медіаторів та організації, що забезпечують проведення медіації. Якщо такі об'єднання створять саме психологи та будуть їх використовувати для підвищення кваліфікації тощо, то це, на нашу думку, те, що потрібно для якісної роботи. Вони зможуть професійно розглядати скарги на колег, проводити їх реєстрацію, перепідготовку тощо. Такі об'єднання медіаторів, на нашу думку, будуть не заміні у сільській місцевості, де під час конфліктів все населення села може бути поділено на два табори – ті, які підтримують потерпілого і ті, які підтримують підозрюваного. Вирішення якого конфлікту у селі через укладання угоди про примирення це запорука миру у селі. Але у селах віднайти професійного психолога та ще й створити їх об'єднання це завдання важко вирішити, а у більшості випадків це зробити просто не можливо, тому сільську місцевість повинні обслуговувати області об'єднання медіаторів, надсилаючи в села найдосвідченіших своїх представників.

На завершення треба сказати, що Закон України «Про медіацію» є необхідним, він по суті впроваджує у національне законодавство європейські ознаки та цінності й безумовно стане корисним у кримінальному провадженні. У зв'язку з тим, що медіація є явищем новим для нашого суспільства, вона (медіація) повинна стати предметом наукових досліджень.

1. Лобойко Л. М. Кримінальний процес : підручник. Київ : Істина. 2014–432 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9-10. № 11-12. № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n387>
3. Про медіацію : Проект Закону України від 28.12.2019 р. № 2706. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/II01110A?an=379>
4. В Україні узаконили медіаторів URL: <https://dozor.com.ua/news/society/1230115.html>
5. Рада ухвалила законопроект про медіацію. Що він передбачає. URL: <https://babel.ua/news/72914-rada-uhvalila-zakonoprojekt-pro-mediaciju-shcho-vin-peredbachayе>
6. Деякі питання надання послуг посередництва (медіації) адвокатами, включеними до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 червня 2020 р. № 445. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/445-2020-%D0%BF#Text>

Світлана ШАЛГУНОВА
професор кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

МЕДІАЦІЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ЗА І ПРОТИ

В Україні прийнято за основу 326-ї статті закону «Про медіацію» [1], призначений законодавчо закріпити проведення процедури медіації, як однієї із форм вирішення та врегулювання конфліктів та спорів у різних сферах соціального життя.

Синонімом іноземного терміна «медіація» є посередництво в українській мові. В більшості тлумачних словників медіація визначається як: дипломатичний термін, що походить від лат. *Mediatio* – посередництво, означає посередництво в спорі між людьми, державами і т.ін. [2]; право, посередництво, сприяння третьої сторони в мирному вирішенні спорів, переважно в міжнародних відносинах [3]. Цікавим є визначення медіації як розвинутої логічної клітинки мислення, сенсоутворення, відтворювальної діяльності, соціальних відносин, ...перетворюється в пануючу логіку одночасно з

утвердженням ліберальної цивілізації, яка сама є результатом медіації [4].

Сучасні автори визначають медіацію уже в більш широкому розумінні, і вбачають в ній альтернативний засіб врегулювання суперечок, що повинен вирішувати спори та конфлікти поза існуючою системою судочинства [5] і наполягають на її суттєвих перевагах як відновної процедури, у тому числі в кримінальному судочинстві [6].

Зокрема, Т. Сидоришина вважає, що медіація має багато переваг порівняно із загальним судовим порядком вирішення «кримінально-правових конфліктів» [6]. Однак одразу ж виникає питання: а що автор розуміє під використаним терміном «кримінально-правовий конфлікт»? «Кримінально-правовим конфліктом» є умисне вбивство з особливою жорстокістю, організація масових заворушень з людськими жертвами, наруга над місцями поховання, розбійний напад із застосуванням насильства, небезпечного для життя та здоров'я потерпілої особи, крадіжка із проникненням у житло, рейдерське захоплення підприємства, доведення до банкрутства?

Чинний Кримінальний кодекс України передбачає низку обставин, що дозволяють звільнити особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, від кримінальної відповідальності, у тому числі у зв'язку із примиренням винного з потерпілим, і в чинному кримінальному процесуальному законодавстві ця процедура процесуального оформлення відповідних документів чітко прописана. На підставі положень чинного КК України, і зокрема, статті 46, передбачено можливість звільнення від кримінальної відповідальності особи, «яка вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усунула заповідяну шкоду» [7].

Але ні в кримінальному, ні в кримінально-процесуальному законодавстві немає такого поняття, як «кримінально-правовий конфлікт», хоча в теорії права йому приділено незначну увагу. І чи можна взагалі використовувати зазначений термін щодо злочинів? Так, ми уже маємо підміну поняття «злочин» на «кримінальне правопорушення» (327ре. 11), «кримінальний проступок», «злочин середньої тяжкості» на «нетяжкий злочин» (327ре. 12) [7], що суттєво знизило ступінь сприйняття населенням небезпечності та шкідливості діянь, заборонених чинним КК України. В подальшому це призведе до того, що і кримінальні проступки і нетяжкі злочини перейдуть в розряд діянь, що не просто можуть, а повинні будуть вирішуватися так званним «мирним» шляхом, з проведенням примирення (читай – медіації).

Також ніхто не знімає з порядку денного питання: як матері або батькові навіть і 18-річних дівчини чи хлопця, які були зґвалтовані в процесі вчинення нетяжкого злочину (327ре. 152 ч. 1 КК України), примиритися зі злочинцем; або з примушуванням їх повнолітньої дитини до стерилізації без добровільної згоди потерпілої особи, у тому числі, якщо наслідком таких дій настали смерть потерпілої особи чи інші тяжкі наслідки (327ре. 134 ч. 4 і 5 КК України – нетяжкий злочин) [7].

Це лише частина варіантів, що можуть виникати в юридичній практиці. При цьому прибічники медіації у кримінальному судочинстві не акцентують на категоріях справ, по яких пропонується застосовувати процедуру медіації. Можливо, хтось вважає, що це «згущення кольорів», і не все так страшно. Однак можна згадати, з чого починалася гуманізація кримінального законодавства. Міжнародне співтовариство намагалося переконати українського законодавця та правоохоронців у тому, що заборона вживання наркотиків не повинна тягти за собою кримінальну відповідальність, тому що наркоман – це не злочинець, а хвора людина, і ми повинні співчувати їй, лікувати, допомагати звільнитися від залежності. А що отримали натомість, – легалізацію частини наркотиків та метадонову терапію, результатом якої стає загибель наркозалежних на фоні збагачення іноземних фармацевтичних компаній, які виробляють такі «ліки». Але про це уже ніхто не говорить, це стало нецікаво. Аналогічна ситуація зі злочинами у сфері службової діяльності (при виключенні кримінальної відповідальності за перевищення влади або службових повноважень для службових осіб, за винятком правоохоронців; підміна поняття «хабар» на «незаконну винагороду»), злочинами у сфері господарської діяльності, військовими злочинами та іншими.

Повертаючись до медіації, необхідно зазначити, що Олександр Олійник, Директор Директорату правосуддя та кримінальної юстиції Міністерства юстиції України, кандидат юридичних наук і заслужений юрист України як один із фактів необхідності запровадження медіації в судочинстві називає кадровий дефіцит суддів [8]. Так,

можливо, в господарському судочинстві чи під час вирішення трудових спорів це і можна, і дозволить розвантажити суди і прискорити процедуру їх розгляду, де не йдеться про особисту безпеку, здоров'я, життя, особисту волю людини, але для вирішення таких спорів є 328 ретейські суди, комісія з трудових спорів, профспілки. Не зовсім зрозуміла логіка запровадження процедури медіації в тих сферах, де уже є чітка система вирішення спорів (не конфліктів, а спорів), і вона працює. Але чи правомірно і логічно називати спорами чи конфліктами порушення норм кримінального закону? Посягання на найбільш важливі суспільні відносини, цінності, добробут особи, держави і суспільства переводити в розряд спору чи конфлікту – абсурдно, це суперечить меті існування кримінального закону, логіці криміналізації. А призначення кримінального покарання за невіршений мирним шляхом конфлікт чи спор – це такий самий абсурд.

Огляди Державної судової адміністрації про стан здійснення правосуддя в Україні [9] демонструють, що дефіцит суддів не так суттєво впливає на систему судочинства, і система правосуддя працює, справи розглядаються, по них виносяться відповідні рішення. Аналіз строків розгляду справ в господарських судах показує що і 10–20 років тому аналогічні справи розглядалися роками. Причинами тривалих строків розгляду та перегляду рішень судів були не погана якість системи правосуддя чи дефіцит суддів, а велика кількість нормативних актів, положення яких необхідно враховувати при прийнятті рішень, про що судді знають.

Питання запровадження медіації, на нашу думку, в іншому: як прискорити процедуру, оскільки для приватного бізнесу «час – це гроші», а в умовах «дикого капіталізму», який склався на цей час в нашій країні, домовитися про вирішення спору на свою користь для будь-якого капіталіста (олігарха) стає головним питанням. Непоодинокі випадки затримання на одержанні незаконних винагород (хабарів) суддів різних рівнів, чиновників, які ухвалюють рішення у виділенні земельних ділянок під будівництво, навіть працівників Національного антикорупційного бюро України [10].

Тому необхідно частково погодитися з вітчизняним адвокатом І. Коваленко, що головним під час запровадження процедури посередництва для вирішення спорів та конфліктів все ж є економія часу, засобів і сил, та економія грошових коштів [11]. Хоча питання економії коштів сумнівне. Для підготовки медіаторів держава витратить значні кошти, якщо не перекладе їх на плечі приватних структур, а потім виникне питання запровадження процедури їх ліцензування, акредитації, їх оподаткування – так і сформується новий вид діяльності, що дозволить отримувати прибутки до державного бюджету. Хоча, зважаючи на те, що підготовку медіаторів будуть проводити закордонні фахівці за рахунок іноземних коштів, і медіатори будуть приватними особами, а не державними службовцями, то економія відчутна.

Однак залишиться низка питань, пов'язаних з оцінкою ефективності уже наявних структур, які на цей час розглядають правові спори між різними суб'єктами в різних галузях права; для чого нам система правосуддя, яка не здатна виконувати свої функції (реформована за іноземними вимогами та зразками); для чого наявна система кваліфікаційного відбору фахівців на посаду судді (яка, до речі, теж побудована за іноземними зразками); чи не призведе закрита форма розгляду спорів до їх вирішення поза межами чинного законодавства, з порушенням прав та свобод сторони спору, яка менш платоспроможна і багато інших.

Отже, запровадження медіації – питання вже вирішене, залишається лише визначити змістовні характеристики та особливості.

1. Проект Закону України «Про медіацію» № 3504 від 16.11.2021 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877

2. Большой толковый словарь русского языка. - 1-е изд-е: СПб.: Норинт С. А. Кузнецов. 1998. URL: <http://www.endic.ru/kuzhecov/Mediacija-9615.html>;

3. Ушаков. Толковый словарь русского языка Ушакова. 2012. URL: <https://slovar.cc/rus/ushakov/411251.html>.

4. Основные термины, используемые в книге А. С. Ахиезера «Критика исторического опыта». 2012. URL: <https://slovar.cc/ist/ahiezer/2284161.html>

5. Як працює медіація та відновне правосуддя. Громадський простір. URL: <https://www.prostir.ua/?library=yak-pratsyuje-mediatsiya-ta-vidnovne-pravosuddya>

6. Сидоришина Т. Медіація – нова фішка комунікації. *Юридична газета онлайн*. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/insh/mediacija--nova-fishka-komunikaciyi.html>

7. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

8. Олійник О. Медіація в Україні: Per aspera ad delectate. Цикл статей про найбільш значимі розробки від Директора Директорату правосуддя та кримінальної юстиції Міністерства юстиції України. 3 серпня 2021. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/205338_medatsya-v-ukran-per-aspera-ad-delectat

9. Огляд даних про стан здійснення правосуддя у 2020 році. *Судова влада України*. 16 с. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ogl_2020

10. Затримано групу осіб, які вимагали хабар за працевлаштування в НАБУ. *Національне антикорупційне бюро України*. URL: <https://nabu.gov.ua/novyny/zatrymano-grupu-osib-yaki-vumagaly-habar-za-pracevlashtuvannya-v-nabu>

11. Коваленко І. Медіація у сучасному світі та перспективи її розвитку в Україні. *Юрист & Закон*. URL: https://uz.ligazakon.ua/magazine_article/EA014649

Леся ШАПОВАЛ

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

РОЛЬ «МЕДІАЦІЇ» ДЛЯ СТОРІН КОНФЛІКТУ

На сьогодні за допомогою чинного законодавства вживаються всі необхідні дії, спрямовані на поліпшення вирішення конфліктів, які можуть виникати між сторонами. Для досягнення цієї мети надано більшої автономії конфліктуючим сторонам та зроблено акцент на їх інтересах.

Наприклад, відповідно до чинного законодавства, а саме ст. 201 Цивільно-процесуального кодексу України (далі – ЦПК) сторони можуть врегулювати спір, який між ними виник за участю судді. Цією статтею передбачено, що «врегулювання спору за участю судді проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті. Проведення врегулювання спору за участю судді не допускається у разі, якщо у справу вступила третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору» [1].

16 листопада 2021 року було ухвалено Верховною Радою України Закон України «Про медіацію». Цей Закон визначає правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою [2].

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про медіацію», «медіація може бути проведена до звернення до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу або під час досудового розслідування, судового, третейського, арбітражного провадження, або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу... Медіація не проводиться у конфліктах (спорах), що впливають чи можуть вплинути на права і законні інтереси третіх осіб, які не є учасниками цієї медіації».

Таким чином, бачимо, що існує два варіанти врегулювання спору, який може виникати між сторонами. Один з них стосується врегулювання спору за участю судді. Другий стосується розширення можливостей позасудового врегулювання спору за допомогою медіатора як представника вільної професії.

Далі зупинимось на ролі медіатора у врегулюванні спору, який виник між сторонами. Для цього з'ясуємо, яких переваг набувають сторони завдяки новій процедурі.

По-перше, нова процедура містить менше бюрократії. Дуже часто можна чути скарги про те, що процедури у сфері юстиції надто забюрократизовані з погляду організації і займають багато часу. На жаль, це нерідко відповідає дійсності. Тому багато потенційних учасників справ відмовляються від звернення до суду. На противагу цьому, процедура медіації не підкорена обов'язку дотримання суворих формальних передумов. На передньому плані значно ширша автономія. Ця автономія стосується питань «Чи» та «Як» з погляду організації процедури. Її форму та зміст визначають самі сторони за допомогою медіатора. Через це медіація стає особливо привабливою.

По-друге, немає жодних обмежень з погляду предмета спору та осіб з урахуванням конфлікту.

В цивільному процесі предмет спору визначають позовні вимоги та виступи сторін в суді. Медіація, яка спрямована на врівноваження інтересів, має більший потенціал для врегулювання конфлікту. Наприклад:

– можуть бути залучені супутні проблеми (спір стосовно неповернення суми позичених коштів на підставі договору позики. Які перешкоди цьому заважають? Як по-іншому можна виконати це договірне зобов'язання? А якщо між цими сторонами є й інший укладений договір, який не виконується однією з цих сторін? Все це має бути врегульовано);

– можуть бути з'ясовані проблеми, які виявлять справжню причину спору (під час виникнення спору між співвласниками підприємства стосовно розміру отримання прибутку кожним з них від діяльності їх підприємства, може також бути вирішено питання забезпечення прав дітей цих співвласників внаслідок спадкування цього підприємства).

До того ж відповідно до ч. 1 ст. 18 Закону України «Про медіацію» «сторони медіації мають право за взаємною згодою залучати до медіації інших учасників». А при врегулюванні спору за участю судді, відповідно до ч. 1 ст. 203 ЦПК, наради проводяться лише за участю всіх сторін і їх представників.

Отже, вбачається, що в межах медіації можуть бути залучені й інші особи, навіть такі, які лише опосередковано зацікавлені в провадженні або зачеплені цим провадженням. Наприклад, спір виник між двома або трьома співвласниками одного підприємства. Кожен співвласник наполягає на своїх правах щодо розподілу прибутку цього підприємства. Прибуток цього підприємства згідно договору має визначатись в залежності від обсягу співучасті кожного співвласника в діяльності підприємства. Але цим підприємством фактично керують не самі співвласники, а їх чоловіки (дружини), які призначені директорами, але вони не знаходять між собою порозуміння. Отже, ці чоловіки (дружини) співвласників можуть бути залучені до розгляду спірного питання, оскільки вони краще за все обізнані з прибутками і економічними можливостями цього підприємства.

Врегулювати спір за допомогою судді чи медіатора – це справа довіри. Фактор довіри відіграє в цьому випадку значущу роль.

Суд уособлює собою владу. Влада та зловживання владою не так вже й далеко віддалені одна від іншого. Зловживання владою може мати прояв у багатьох варіантах – наприклад, внаслідок браку нейтральності та незалежності суддів або внаслідок зверхнього поводження чи бездіяльності апарату суддів. Якщо бракує довіри до суду, то страждає реалізація прав або ж вона навіть повністю буде заблокована. Це провокує заклик до пошуку альтернатив для вирішення конфліктів.

Однак медіатор також живе за рахунок довіри, яку йому демонструють сторони. І про це не можна не згадати у цьому контексті.

Отже, варто зазначити, що на сьогодні є можливість обирати особу, до якої є більше довіри у врегулюванні спору, який виник між сторонами. Це означає, що, якщо суди будуть користуватися довірою населення, то довіра буде поширюватися також і на суддю, який буде врегулювати спір, що виник. А якщо довіри до суду буде не достатньо, то особи зможуть скористатися послугами медіатора, який, на їхню думку, є більш незалежним і який немає особистого інтересу у вирішенні спору.

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

2. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.

Сергій ШЕВЧЕНКО

завідувач кафедри
управління та адміністрування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор наук з державного управління,
професор, заслужений працівник освіти України

Анна МУНЬКО

доцент кафедри
управління та адміністрування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат наук з державного управління

**ДІАЛОГ ТА МЕДІАЦІЯ В СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ
КВАЛІФІКАЦІЇ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ**

Українська школа урядування є закладом післядипломної освіти, що належить до сфери управління Національного агентства України з питань державної служби [4]. Основним завданням діяльності цього закладу освіти є забезпечення умов для підвищення рівня професійної компетентності публічних службовців (державних службовців, голів місцевих адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування, працівників органів державної влади та місцевого самоврядування). Передбачається, що Українська школа урядування визначає та формує тренди щодо професійного навчання та підвищення кваліфікації публічних службовців.

Навчальні програми підвищення кваліфікації публічних службовців є різноспрямованими за тематикою, а їх тривалість – від двох днів до десяти тижнів. Питання діалогу та медіації посіли чільне місце в системі навчальних програм Української школи урядування. Зокрема, для публічних службовців розроблено та впроваджено кілька програм, які спрямовані на різні категорії посад в органах влади, зокрема:

- «Навички медіації та діалогу для потреб державної служби (для голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників)» [1];
- «Навички медіації та діалогу для потреб державної служби (для державних службовців категорії «А» та для голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників)» [2];
- «Навички медіації та діалогу для потреб публічної служби державних службовців підкатегорії Б3 категорії «Б» та «В» (в тому числі вперше призначених на державну службу) (відповідно до наказу НАДС від 21.01.2021 р. № 10-21)» [3].

Основною метою вказаних навчальних програм є підвищення спроможності державних службовців щодо застосування такого інструменту як діалог та можливостями його застосування для підвищення власної ефективності публічних службовців, а також застосування базових інструментів та технік управління конфліктами, фасилітації та медіації, зокрема, сформувати в учасників розуміння можливостей їх застосування як всередині певної організації, так і з зовнішніми групами зацікавлених осіб (стейкхолдерами).

За результатами навчання передбачається набуття трьох базових професійних компетентностей, як:

- комунікація та взаємодія;
- управління ефективністю та розвиток людських ресурсів;
- досягнення результатів.

Навчальні програми включають як обов'язкові, так і вибіркові тематичні модулі. При цьому за вибірковими модулями можна отримати 0,47 кредиту ЄКТС із загального обсягу, що становить 2 кредити ЄКТС.

Для обов'язкового вивчення передбачені модулі за такими тематичними напрямами: основи побудови діалогу на публічній службі; інструменти роботи із

конфліктами на публічній службі; інструменти медіації та діалогу для ефективної взаємодії всередині публічної служби; використання діалогових підходів у публічних громадських обговореннях. Навички діалогу для потреб публічної служби та навички медіації для потреб публічної служби – вибіркова частина навчальних програм.

Після підвищення кваліфікації на вищезазначеними навчальними програмами публічні службовці повинні знати: теорії конфліктів та медіації; класифікації конфліктів та різні способи аналізу конфлікту; інструменти роботи із конфліктами на публічній службі; інструменти медіації та діалогу для ефективної взаємодії всередині публічної служби; інклюзивні та гендерні аспекти в побудові діалогу; принципи побудови діалогу в публічних громадських обговореннях визначати заінтересовані і впливові сторони та розбудовувати партнерські відносини.

Навчальний процес за програмами орієнтований на розвиток здатності чути та сприймати думки та погляди інших учасників діалогу. Відповідно, публічні службовці повинні бути спрямованими на відкрите ухвалення рішення, яке є найбільш прийнятним для всіх учасників діалогу, зокрема, враховує озвучені ними інтереси та потреби, а також на досягнення спільних цілей та врахування інтересів усіх учасників, об'єктивне обговорення проблемних питань; орієнтуватися на представлення різних поглядів та думок на предмет обговорення, на запобігання та припинення конфліктної ситуації, обирати оптимальні стратегії вирішення конфлікту.

Серед основних вмінь у сфері діалогу та медіації, які формуються за результатами підвищення кваліфікації визначаються такі: готувати взаємовигідні варіанти співпраці та вирішення питання; керувати своїми емоціями, розуміти емоції учасників; активно слухати; працювати із запитаннями; застосовувати перефраз, рефремінг, резюмування.

Важливо сформувати у публічних службовців здатність брати відповідальність за керування процесом діалогу як одним із способів ухвалення якісного та ефективного управлінського рішення.

1. Навички медіації та діалогу для потреб державної служби (для голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників) : Загальна професійна (сертифікатна) програма. URL: <https://cutt.ly/aTpf3EC>

2. Навички медіації та діалогу для потреб державної служби (для державних службовців категорії «А» та для голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників) : Загальна професійна (сертифікатна) програма. URL: <https://usg.org.ua/events/zagalna-profesijna-sertyfikatna-programa-pidvyshhennya-navychky-mediaczii-ta-dialogu-dlya-potreb-derzhavnoyi-sluzhby-dlya-derzhavnyh-sluzhbovciv-kategoriyi-a>

3. Навички медіації та діалогу для потреб публічної служби державних службовців підкатегорії Б3 категорії «Б» та «В» (в тому числі вперше призначених на державну службу) (відповідно до наказу НАДС від 21.01.2021 р. № 10-21) : Загальна професійна (сертифікатна) програма. URL: <https://cutt.ly/ETphrQA>

4. Положення про Українську школу урядування : наказ Національного агентства України з питань державної служби від 12.02.2019 р. № 29-19. URL: <https://next.usg.org.ua/wp-content/uploads/2020/06/pologenia-usg-2020.pdf>

Олексій ШЕВЯКОВ

професор кафедри
фінансів та економічної безпеки
Дніпровського державного
університету науки і технологій,
доктор психологічних наук, професор

Фрол БИЧКО

Валерія БОРОВСЬКИХ

Діана ГЛОВА

здобувачі вищої освіти
Дніпровського державного
університету науки і технологій

МЕДІАЦІЯ В ГАЛУЗІ ЕКОНОМІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ: ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ

У всьому світі медіація є однією з найпопулярніших форм урегулювання економічних конфліктів. Медіація (від лат. mediation – посередництво) – це приватне та конфіденційне використання посередників для виходу з конфліктної ситуації. Вона дає можливість уникнути втрати часу в судових розглядах та додаткових і непередбачуваних матеріальних витрат.

Медіація – це процес, в якому нейтральна третя сторона, медіатор, допомагає вирішити конфлікт, сприяючи виробленню добровільної угоди між конфліктуючими сторонами. Медіатор полегшує процес спілкування між сторонами, допомагає глибше зрозуміти їхні позиції та інтереси, шукає ефективні шляхи вирішення проблеми, надаючи можливість сторонам дійти власної згоди.

У стародавні часи правосуддя було швидким, непередбачуваним і суб'єктивним. Людям, які потребували ділового вирішення справ, не подобалося ризикувати під час ухвалення рішень, тому ними створювалися свої власні системи, такі як торгові палати. Це дозволяло підприємцям тих часів залагоджувати конфліктні ситуації без убивств і непередбачуваних рішень суддів і присяжних. Так виник прообраз сучасних арбітражних судів.

Його перевага полягала в тому, що результат був більш передбачений і рішення було остаточним. Недоліком була абсолютна перемога або абсолютна поразка через те, що обидві сторони зобов'язані були підкоритися результату, незалежно від того, згодні вони з ним чи ні. Найчастіше арбітражне рішення завершувало не лише конфлікт, а й відносини між його сторонами. Чимало змінилося з тих часів. Деякі речі стали набагато кращими, більш швидкими та більш дешевими. На превеликий жаль, це не стосується вітчизняного судочинства. Розгляд справи в судах став набагато довшим і дорожчим. Тому в багатьох розвинених країнах відродився стародавній метод медіації.

У багатьох випадках, якщо люди можуть вирішити проблему шляхом обговорення і переговорів, вони досягнуть швидшого і кращого результату, ніж під час протистояння або судового розгляду. Проте здебільшого їм цього не вдається зробити без допомоги когось третього. Сильні емоції, ворожість, тактика протистояння та нерівність соціального положення можуть стати перепонами на шляху до конструктивних переговорів.

Як стверджує конфліктолог О. В. Корнелюк, статистика розвинених країн показує, що 83–85 % усіх конфліктів з використанням медіаторів успішні [1, с. 80]. Навіть якщо бажаного результату не досягнуто, то залучення медіаторів сприяє порозумінню між сторонами та позитивно впливає на сприйняття дії протилежної сторони в судовому процесі.

Принципами медіації є:

1. Неупередженість. Медіатор має виконувати свою роботу об'єктивно і чесно. Він повинен проводити медіацію тільки тих справ, в яких він може залишатися неупередженим і справедливим. Ідея неупередженості є центральною в процесі медіації. У будь-який час, якщо медіатор не здатен проводити процес безпристрасно, він зобов'язаний припинити медіацію.

Медіатор повинен уникати такої поведінки, яка давала б привід відчутти упередженість щодо певної сторони. Якість процесу медіації підвищується, коли у сторін є впевненість у безсторонності медіатора. Коли медіатор призначається судом або іншою інституцією, то ця організація повинна докласти максимум зусиль щодо забезпечення безсторонності послуг медіатора.

Медіатор повинен остерігатися упередженості або упереджень, заснованих на особистих характеристиках сторін, їх соціального походження або поведінки на медіації. Зворотною стороною безсторонності є відсутність зацікавленості в конфлікті. Медіатор повинен виявити наявні або потенційні власні інтереси в конфлікті. Після цього він повинен відмовитися від медіації або ж отримати згоду сторін на проведення медіації. Якщо всі сторони погодяться на медіацію після того, як були поінформовані, медіатор може продовжити медіацію. Проте якщо інтерес у конфлікті породжує деякі сумніви в об'єктивності процесу, медіатор має відмовитися від процесу.

2. Конфіденційність. Медіатор повинен забезпечити очікування сторін щодо конфіденційності, яка залежить від обставин медіації та будь-якої угоди, до якої прийдуть сторони. Медіатор не повинен розголошувати процес і результати медіації, якщо на це немає дозволу всіх сторін або якщо цього не вимагає закон.

Оскільки гарантія конфіденційності є важливою для сторін, медіатор повинен обговорити її з конфліктуючими сторонами. Якщо медіатор проводить приватні засідання із сторонами, зміст таких засідань, з погляду конфіденційності, має бути обговорений з усіма сторонами заздалегідь. З метою захисту цілісності процесу медіації медіатор повинен уникати передачі кому-небудь інформації про поведінку сторін під час процесу медіації, якості проходження справи або пропоновані рішення. Якщо сторони домовилися, що вся або частина інформації, виявленої під час процесу медіації, є конфіденційною, то така угода сторін має бути для медіатора обов'язковою.

Конфіденційність не може тлумачитися як обмеження або заборона на моніторинг, наукові дослідження або оцінку програм медіації відповідними людьми. За відповідних обставин науковцям може бути дозволений доступ до статистичних даних і, з дозволу сторін, до зареєстрованих справ, на присутність під час самого процесу медіації та на інтерв'ю з учасниками медіації.

3. Добровільність. Процедура медіації є суто добровільною. Ніхто не може примусити сторони скористатися медіацією або хоча б спробувати це зробити. Медіація – це добровільний процес, заснований на прагненні сторін досягти чесної та справедливої угоди.

Добровільність проявляється в тому, що:

- жодну сторону не можна примусити до участі в медіації;
- кожен учасник може вийти з процесу медіації на будь-якому етапі;
- згода з результатом процесу медіації є також суто добровільною;
- сторони самі контролюють процес і результати медіації;
- послуги медіатора протягом усієї процедури приймаються обома сторонами добровільно.

Медіатором може бути хто завгодно, проте є групи людей, які через їхній статус належать до офіційних медіаторів:

- міждержавні організації (ООН);
- державні правові інститути (арбітражний суд, прокуратура);
- державні спеціалізовані комісії (наприклад, щодо врегулювання конфліктів);
- представники правоохоронних органів (дільничний інспектор у побутових конфліктах);
- керівники щодо своїх підлеглих;
- громадські організації (профспілки);
- професійні медіатори-конфліктологи.

До неофіційних медіаторів, до яких можна звернутися за допомогою завдяки їхній освіті або великому життєвому досвіду, можна віднести:

- представників релігійних організацій;
- професійних психологів;
- соціальних педагогів;
- юристів.

У ролі спонтанних медіаторів можуть бути свідки конфліктів, ваші друзі та

родичі, неформальні лідери та колеги по роботі. Проте у цьому випадку не йдеться про професійну допомогу.

Медіація необхідна в таких випадках:

1. Коли потрібно прийти до того чи іншого рішення внаслідок переговорів і зафіксувати його документально.
2. Коли між сторонами є домовленості, які вони не можуть або не бажають розкривати третім особам (а тим паче в суді) і хочуть зберегти конфіденційність.
3. Коли роздратування та емоції конфліктуючих сторін перешкоджають ефективному спілкуванню сторін.
4. Коли сторони обмежені часовими межами й економлять кошти.
5. Коли сторони хочуть залишатися в партнерських або дружніх відносинах.

Медіація дозволяє сторонам вийти з тупикової ситуації, продемонструвати високий рівень культури спілкування сторін, тоді як після судового розгляду зазвичай усе закінчується розривом відносин чи іншими неприємними наслідками.

Отже, медіація – це процес урегулювання економічного конфлікту між двома конфліктуючими сторонами за участю третьої нейтральної сторони. Будучи альтернативою судовій процедурі й іншим силовим способам розвитку подій, медіація має низку переваг, найголовнішою з яких є те, що вирішення конфлікту досягається шляхом ухвалення сторонами рішення на добровільній і рівноправній основі, що однаково влаштовує зацікавлені сторони.

1. Корнелюк О. В. Щодо питання про медіацію як альтернативний спосіб вирішення конфліктів в економічній сфері. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 5. Т. 2. С. 78–81.

Олексій ШЕВЯКОВ

професор кафедри
фінансів та економічної безпеки
Дніпровського державного
університету науки і технологій,
доктор психологічних наук, професор

Анжеліка ВЕЧІРСЬКА

Антон ГРЕБЕНЮК
Ірина НАЗАРЕНКО
здобувачі вищої освіти
Дніпровського державного
університету науки і технологій

ВРЕГУЛЮВАННЯ МІЖСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ У СИЛОВИХ СТРУКТУРАХ: МОЖЛИВОСТІ МЕДІАЦІЇ

Однією з найактуальніших соціальних проблем сучасності стало поширення агресії та насильства у суспільстві, у тому числі у силових структурах. Конфлікти виникають найчастіше через невміння спілкуватися, небажання зважати на потреби інших людей, надмірну агресивність. Велику частину свого життя військовослужбовці проводять у колективі. Тут вони не лише одержують основи знань, а й спілкуються і взаємодіють з однолітками і наставниками. І одним з основних чинників, що впливають на ставлення до навчання, є психологічна атмосфера у групі. Вона залежить від взаєморозуміння, співпраці, від гнучкості поведінки військовослужбовця та відсутності в нього відкритих агресивних тенденцій [1, с. 81].

Прагнення жити за своїми ідеалами часто-густо призводить до зіткнення поглядів та створює конфліктні ситуації. Це ускладнює і без того важкий внутрішній стан військовослужбовця в період діяльності у силовій структурі. У деяких військовослужбовців спостерігається вияв неадекватної самооцінки й завищеного рівня домагань, критичне ставлення до слів і вчинків інших. Це погіршує взаємини з наставниками та ровесниками, провокує вияви негативізму, грубу й самовпевнену поведінку, конфлікти.

Всі дослідники психології силових структур визнають, що велике значення має

спілкування, особливо з однолітками. Стосунки з товаришами перебувають у центрі життя, багато в чому визначають решту аспектів поведінки і діяльності. Л. І. Божович зазначає: «Основою для об'єднання найчастіше є спільна діяльність або, навпаки, привабливість занять та інтереси здебільшого визначаються можливістю широкого спілкування». Для військовослужбовця важливо не просто бути разом з ровесниками, а посідати серед них становище, що задовольнятиме його. Для деяких це намагання може виражатися через бажання посісти в групі позицію лідера, для інших – бути визнаним, улюбленим товаришем або непорушним авторитетом в якійсь справі, але в будь-якому разі є головним мотивом поведінки. Як свідчать дослідження, саме невміння, неможливість досягти такого становища найчастіше є причиною недисциплінованості, правопорушень, супроводжується підвищеною конформністю, емоційними порушеннями. Військовослужбовці болісно реагують на кожен факт, що шкодить їхньому престижу в очах товаришів.

Негативні почуття, які виникають, можуть компенсуватися позитивними почуттями під час спілкування з іншими людьми. Але якщо у військовослужбовця не буде можливості для компенсаторного спілкування, може виникнути психогенна дезадаптація. Задовольняюче медіаційне спілкування з однолітками є одним з найкращих засобів корекції поведінки.

Отже, проблема конфліктності, як і необхідність навчання військовослужбовців правилам конструктивної взаємодії та вмінню володіти своїми емоціями, є однією з актуальних проблем сучасності.

Об'єкт дослідження – конфліктна поведінка військовослужбовців у міжособистісних стосунках.

Предмет дослідження – особливості прояву конфліктності особистості військовослужбовця у міжособистісних стосунках та її вплив на психологічний клімат в колективі.

Мета – дослідити вплив рівня конфліктності військовослужбовця на психологічний клімат в колективі, виявити можливості психокорекції поведінки підлітків та гуманізації міжособистісних стосунків у групі засобами медіації.

Завдання дослідження:

- 1) проаналізувати наукову літературу з проблеми виникнення конфліктної поведінки;
- 2) вивчити особливості міжособистісних стосунків у колективі військовослужбовців;
- 3) вивчити особливості впливу конфліктності особистості на психологічний клімат у колективі військовослужбовців;
- 4) розробити програму діяльності практичного психолога для усунення проявів загальної конфліктності у військовослужбовців засобами медіації.

Гіпотеза – конфліктна поведінка, як наслідок формування та розвитку певних особистісних якостей може суттєво впливати на взаємодію та мікроклімат у групах військовослужбовців силових структур. В практичній роботі психолога можна створити систему корекції конфліктної поведінки військовослужбовців за допомогою спеціально розроблених комплексів медіаційних методів.

Практичне значення. Отримані внаслідок виконання дослідження дані щодо особливостей прояву конфліктності особистості військовослужбовців у міжособистісних стосунках у колективі дозволять розробити систему психокорекційної та психопрофілактичної роботи для усунення проявів конфліктної поведінки у силових структурах.

Теоретична новизна. Новизна полягає у дослідженні впливу конфліктної поведінки на систему взаємодії військовослужбовців силових структур.

База дослідження. Дослідження проводилося у декількох військових частинах м. Дніпра. Було досліджено 80 військовослужбовців силових структур. Дослідження проводилося за допомогою таких методів та методик:

1. Анкета «Експрес-діагностика стійкості до конфліктних ситуацій».
2. Рівень загальної конфліктності досліджувався за допомогою 4 апробованих методик, які фіксують виразність якостей, властивостей та станів, що свідчать про підвищену конфліктність особистості.
 - 2.1. «Дослідження темпераменту у підлітків» Г. Айзенка.
 - 2.2. «Діагностика стану агресії у підлітків» Баса–Даркі.

2.3. «Шкала тривожності» Дж. Тейлор.

2.4. Діагностика МОС Т. Лірі.

3. Методика «Клімат», модифікований варіант методики Б. Д. Паригіна.

4. Спостереження.

5. Медіаційна бесіда.

Перед початком роботи поставлено завдання дослідження, які були виконані: проаналізовано наукову літературу з питань виникнення конфліктної поведінки; були вивчені особливості міжособистісних стосунків у колективі військовослужбовців; емпіричним шляхом були досліджені особливості впливу конфліктності особистості на психологічний клімат в колективі; була розроблена медіаційна програма для усунення проявів конфліктності.

Гіпотеза роботи підтвердилася, дійсно конфліктна поведінка, як наслідок формування та розвитку певних особистісних якостей може суттєво впливати на взаємодію та мікроклімат в силових структурах. У практичній роботі психолога можливо створити систему корекції конфліктної поведінки за допомогою спеціально розроблених комплексів медіаційних методів.

На основі вивчення особливостей міжособистісних стосунків у колективі військовослужбовців ми бачимо, що дружба – найважливіше надбання в силовій структурі. Вирішити конфлікти між однолітками можливо в разі створення таких об'єктивних умов в колективі, коли кожний буде відчувати необхідність розвивати в собі якості хорошого товариша.

Також експериментальним шляхом та під час використання методів математичної статистики була підтверджена гіпотеза дослідження. Використовуючи коефіцієнт рангової кореляції Спірмена, були отримані результати: $p = 0,91$ (показник кореляції між конфліктністю військовослужбовців та психологічним кліматом у колективі).

На підставі спостережень та експериментального дослідження в процесі дослідження можна зробити висновки:

– конфліктність дійсно відіграє велику роль у міжособистісних стосунках в силових структурах. Військовослужбовці, яким притаманні конфліктні риси, навіть якщо і намагаються вести себе іншим чином, однаково не можуть не вступати в конфліктні взаємовідносини з однолітками. Їхнє постійне прагнення домінувати, підкоряти собі інших не дозволяє органічно спілкуватися з товаришами;

– конфліктна поведінка суттєво впливає на психологічний клімат у колективі. Військовослужбовці, які намагаються за допомогою конфліктної поведінки самоствердитися чи привернути до себе увагу, отримують протилежний результат: однолітки їх ігнорують, не бажають з ними спілкуватися;

– велике значення мають виховні та профілактичні заходи, де військовослужбовці мають змогу обмінятися один з одним досвідом і знаннями з вирішення конфліктних ситуацій засобами медіації, ефективних прийомів медіації, форм та моделей спілкування в конфлікті.

1. Корнесюк М. В. Щодо питання про медіацію як альтернативний спосіб вирішення конфліктів в силових структурах. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 6. Т. 1. С. 80–84.

Катерина ШЕНДАКОВА
викладач циклу спеціальних дисциплін
відділення первинної професійної підготовки,
спеціалізації та підвищення кваліфікації
Навчально-наукового інституту
заочного навчання та підвищення кваліфікації
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

РОЛЬ МЕДІАЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ У ПРОФІЛАКТИЦІ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД ДІТЕЙ

Інститут медіації досить поширений засіб вирішення суперечностей у закордонних країнах. Єдиним державним органом в Україні, який вирішує спір – це суд, на відміну від США, Франції, Швейцарії, Німеччини та інших країн, альтернативного законодавчо визначеного механізму врегулювання спорів не було [1]. Ухвалений Верховною Радою Закон України «Про медіацію» повинен врегулювати сферу будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) [2].

На стадії розгляду проекту Закону «Про медіацію» науковцями визначено позитивні риси медіації:

- 1) врегулювання конфліктної ситуації у дружній або нейтральній обстановці;
- 2) присутність нейтральної сторони, яка не виносить жодних рішень, а лише за допомогою певних медіаційних технологій створює для конфліктуючих сторін умови для задоволення їх інтересів та пошуку взаємопорозуміння;
- 3) створення умов для безперешкодного вільного висловлювання усіх учасників конфліктної ситуації;
- 4) добровільний характер участі;
- 5) зменшення часу, який витрачається на врегулювання конфліктної ситуації та, як наслідок, фінансових витрат; забезпечення значного морального задоволення учасників програми медіації (конфліктуючих сторін): потерпілого та правопорушника [3].

Запровадження медіації досить нова практика в діяльності органів ювенальної превенції, яка покликана поліпшити комунікацію із школярами, мета якої – недопущення поширення конфліктів у шкільному середовищі.

Програма медіації вже доволі широко використовується працівниками поліції ювенальної превенції в Донецькій, Харківській, Київській, Чернігівській, Вінницькій, Одеській, Волинській областях [3].

Відповідно до Навчально-методичного посібника «Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації за принципом «рівний-рівному/рівна-рівній» та вирішення конфліктів мирним шляхом у закладах освіти» основні причини конфліктів між школярами виникають через: агресивну поведінку, порушення дисципліни на уроках, боротьба за авторитет, лідерство серед однокласників, проблеми взаємостосунків [4]. Зазвичай самотійно вирішити конфлікт дітям складно, їм необхідна допомога нейтральної сторони, яка навчить самотійно вирішувати конфлікти шляхом медіації, отримуючи допомогу та практичні знання.

Запровадження адміністративної відповідальності за приховування фактів булінгу (ст. 173-4 КУпАП) [5] не дозволяє вчителям мирно врегулювати конфлікт між учасниками освітнього процесу та вимагає залучати органи поліції. З метою виконання завдання, в частині запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень [6], органи ювенальної превенції проводять загально-профілактичну роботу у вигляді лекцій, презентацій про недопущення вчинення адміністративних та кримінальних правопорушень, спілкування на зборах із батьками, відвідування сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах. Працівник ювенальної превенції в ролі медіатора допомагає вирішувати конфлікт між дітьми на ранніх стадіях, пояснює учасникам конфлікту, яка настає відповідальність за порушення норм законодавства. У підсумку, діти повинні усвідомити негативні наслідки своєї поведінки, яка шкодить

особі, яку скривдили, та в майбутньому сформувати соціально правильну поведінку.

Дуже важливо застосовувати інститут медіації в діяльності органів ювенальної превенції, що дозволить сформувати безпечне середовище серед дітей, вирішувати конфлікт на стадії виникнення.

Отже, запровадження інституту медіації в українське законодавство є новою практикою для нашої держави, що дасть змогу громадянам врегулювати суперечності сторін, не звертаючись до суду. Медіація в діяльності органів ювенальної превенції допоможе вирішити конфліктні питання, залучити дітей до вирішення суперечностей самостійно, дозволить знизити рівень злочинності серед дітей, підвищить рівень довіри до поліції, що є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів поліції [7].

1. Кармаза О. Інститут медіації. Основні концепції розвитку *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 24–28.

2. Про медіацію : Закон України від 16 листопада 2021 р. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/216385.html>.

3. Беспалова О. Особливості впровадження медіації в діяльність органів поліції щодо профілактики випадків насильства у дитячому середовищі. *Науковий Вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 2. С. 21–25.

4. Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації за принципом «рівний-рівному/рівна-рівній» та вирішення конфліктів мирним шляхом у закладах освіти. Київ : ФОП Нічого С. О. 2018. 174 с.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) : Закон України від 18 грудня 2018 р. № 2657-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#n8>.

6. Інструкція з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України : затв. наказом МВС України від 19.12.2017 р. № 1044. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text>.

7. Про поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

Ірина ШИЛО

аспірант кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук

О. С. Скок

доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ У РАЗІ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ

Чинний Кримінальний кодекс України в 339є.12 одним із видів кримінального правопорушення визначає кримінальний проступок. Поява цієї категорії у законодавчій класифікації кримінальних правопорушень пов'язана з ухваленням Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень». Положення зазначеного Закону щодо регламентації кримінальних проступків були реалізовані з 1 липня 2020 року, з дня набрання чинності цим Законом [1]. Докорінні зміни законодавчої класифікації суспільно небезпечних діянь суттєво вплинули на можливість реалізації кримінальної відповідальності відносно осіб, які вчинили кримінальні проступки.

На законодавчому рівні неодноразово обговорювалися питання, пов'язані із місцем кримінального проступку у національній системі кримінально караних діянь. Насамперед, це пов'язано з тим, що ще з 2012 року Кримінальним процесуальним

кодексом України було закріплено спрощену процедуру розслідування кримінальних проступків. Після чого були законодавчі ініціативи 2012, 2014, 2015 та 2018 років, із якими пов'язані варіації співіснування проступків поряд зі злочинами. Теорія та практика застосування кримінального і кримінального 340е соціалізації законодавства, дискусії серед науковців, міжнародний досвід в цій частині – все це стало підґрунтям для підготовки а, згодом, ухвалення вищезгаданого Закону 2018 року, який і визначив місце кримінального проступку у національному законодавстві.

Відповідно до змісту ч. 2 ст. 12 Кримінального кодексу України «кримінальним проступком є передбачене КК України діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у вигляді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі» [2]. За ступенем тяжкості кримінальні проступки є найменш тяжкою категорією, порівняно зі злочинами, що знаходить свій прояв у неможливості застосування покарання у виді позбавлення волі до осіб, які їх вчинили.

Останнім часом активно обговорюються питання, пов'язані із реалізацією медіації в Україні. Чи можливо це, якщо особа вчинила діяння, яке наприклад, належить до категорії кримінальних проступків, яких КК України налічує чимало?

У 2020 році народними депутатами України, ініціаторами 340е соціалізаці, на розгляд Верховної Ради України було подано 340е соц Закону «Про медіацію», який під медіацією визначив добровільну, позасудову, конфіденційну, структуровану процедуру, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагатимуться врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. При цьому сфера застосування такої медіації можлива у будь-яких конфліктах (спорах), які виникають у цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних правовідносинах, а також кримінальних провадженнях під час укладання угод про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим та в інших сферах суспільних відносин [3].

Зазначений 340е соціалізаці 16 листопада 2021 року ухвалено, а 23 листопада 2021 року було направлено на підпис Президенту України.

Можливість застосування медіації також передбачено пілотним 340е соціалізаці «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення». Зокрема, п. 2 Порядку реалізації цього пілотного 340е соціалізаці передбачає, що «медіація – добровільна, позасудова процедура, під час якої неповнолітній, який є підозрюваним у вчиненні кримінального правопорушення, та потерпілий за допомогою посередника намагаються врегулювати конфлікт шляхом укладення угоди про застосування Програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення». Особливу увагу привертає можливість застосування такого відновлення саме до неповнолітніх, які вчинили кримінальні проступки та нетяжкі злочини. Зокрема, вчинення неповнолітнім вперше кримінального проступку або нетяжкого злочину є однією з умов застосування Програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення. Поряд із цим наявність потерпілої сторони, якою є «... фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди», – також є обов'язковою умовою застосування Програми. Окрім того, необхідним є визнання неповнолітнім факту вчинення кримінального правопорушення та згода неповнолітнього і потерпілого на участь у Програмі. Програма відновлення, зважаючи на положення п. 3, спрямована на досягнення такої мети: по-перше, організація ефективної комунікації між неповнолітніми, які вчинили кримінальне правопорушення та потерпілими від них для забезпечення відшкодування заподіяної шкоди; по-друге, «максимально раннього виведення неповнолітніх правопорушників із кримінального процесу з обов'язковим ужиттям узгоджених заходів для їх 340е соціалізації та запобігання повторним кримінальним правопорушенням» [4].

Отже, на нашу думку, кримінальний проступок є тим кримінальним правопорушенням, що не становить значної суспільної небезпеки, порівняно з іншими, кримінально караними діяннями. Зважаючи на це, інститут медіації може стати одним із способів врегулювання конфлікту між особою, яка вчинила кримінальний проступок та потерпілою особою. За допомогою третьої сторони, медіатора, є реальна можливість швидкого врегулювання конфлікту між сторонами з дотриманням всіх, передбачених законами України, прав та свобод людини.

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#top>.

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14>.

3. Про медіацію : Проект Закону України від 19 травня 2020 року № 3504. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.

4. Про реалізацію пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення» : наказ Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України від 21 січня 2019 року № 172/5/10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-19#Text>.

Анатолій ШИЯН
старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ: ДЕЯКІ ПИТАННЯ

Медіація (*англ. mediation* – посередництво) – вид альтернативного врегулювання суперечок, метод вирішення суперечок із залученням посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації і проаналізувати конфліктну ситуації таким чином, щоб вони самі змогли обрати той варіант рішення, який би задовольняв інтереси і потреби всіх учасників конфлікту [1].

Сучасна міжнародна і європейська концепція захисту прав людини тяжіють до тенденції відмови від виключно каральної реакції на злочин, яка не може належним чином забезпечити як права осіб, які його вчинили, так і потерпілих. Тому світова, зокрема європейська спільнота, давно почала закріплювати новий підхід до кримінального процесу, який реалізується саме через концепцію відновного правосуддя. За останні кілька десяти років було ухвалено низку міжнародних нормативно-правових актів щодо застосування відновного правосуддя. Зокрема, Рамкове рішення Ради Європейського Союзу «Про положення жертв у кримінальному судочинстві», ухвалене 2001 року, зобов'язує всі держави ЄС поширювати медіацію в кримінальних справах та забезпечувати ухвалення до розгляду будь-які угоди між жертвою та правопорушником, досягнуті в процесі медіації; Резолюція Ради з соціальних та економічних питань ООН, ухвалена 2002 року, рекомендує всім державам розробляти та впроваджувати програми відновного правосуддя у національне кримінальне судочинство [2].

Слідуючи світовим та європейським практикам, український законодавець запровадив відновне правосуддя в кримінальне судочинство правом укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим. Порядок укладення та затвердження цієї угоди регламентується положеннями ст. 468–469, 471, 473–476 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) [3]. У цьому взаємозв'язку потрібно погодитися з позицією багатьох правників про те, що медіація у кримінальних справах дає змогу вирішити конфлікт внаслідок активного залучення обох сторін, забезпечує швидше реальне відшкодування шкоди потерпілому, трансформує боротьбу між сторонами у суспільну діяльність із вирішення їх проблем, допомагає правопорушнику усвідомити свою відповідальність за скоєний злочин, зменшує кількість повторних правопорушень [4, с. 186].

16 листопада 2021 року Верховною Радою України ухвалено Закон України «Про медіацію» (№ 3504), який визначає правові засади та порядок проведення медіації (процедури позасудового врегулювання). 22.11.2021 року Закон підписано головою ВРУ Р. Стефанчуком і наступного дня відправлено на підпис Президенту України [5]. Як зазначає Р. Стефанчук, це надзвичайно важливий документ, що дозволить вирішити свої суперечки, не звертаючись до суду. Законом запроваджується та врегульовується статус медіатора – незалежної та неупередженої особи, за допомогою якої сторони можуть

врегулювати конфлікт чи спір шляхом переговорів. У вииграші всі. Адже впаде градус конфліктності в суспільстві. Навантаження на суди буде знижено, витрати бізнесу й держави на судочинство – зменшено, а тривалість розгляду спорів і конфліктів – скорочено. Менше конфліктів – більше компромісів [6]. Зважаючи на відгуки багатьох інших високопосадовців стосовно ухваленого закону, можна сміливо стверджувати, що він буде підписаний Президентом України найближчим часом і набере чинності.

Аналіз змісту цього закону вказує на неузгодженість деяких його положень чинним нормам КПК, які регламентують укладення угоди про примирення. Відповідно до ст. 1 Закону від 16.11.2021 року медіація – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів (п. 4); сторони медіації – фізичні, юридичні особи або групи осіб, які звернулися до медіатора (медіаторів) чи суб'єкта, що забезпечує проведення медіації, з метою запобігання виникненню або врегулювання конфлікту (спору) між ними шляхом проведення медіації та уклали договір про проведення медіації (п. 7); учасники медіації – медіатор (медіатори), сторони медіації, їхні представники, законні представники, захисники, перекладач, експерт та інші особи, визначені за домовленістю сторін медіації (п. 10).

Зважаючи на викладене, є всі підстави стверджувати, що відповідно до Закону від 16.11.2021 року обов'язковим учасником укладення угоди про примирення має бути медіатор – фізична особа, яка пройшла базову підготовку медіатора в Україні або за кордоном (ч. 1 ст. 9), після проходження базової та/або спеціалізованої підготовки та підтвердження набутих компетентностей отримала відповідний сертифікат (ч. 4 ст. 10), а також особа, яка до набрання чинності цим Законом пройшла навчання базовим навичкам медіатора (медіації) обсягом не менше 48 годин, що підтверджується відповідним сертифікатом (п. 2 розділу IV «Прикінцеві та перехідні положення»). Але при цьому потрібно мати на увазі, що ч. 1 ст. 469 КПК визначається інше правило, а саме – домовленості стосовно угоди можуть проводитися самостійно потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, захисником і представником або за допомогою іншої особи, погодженої сторонами кримінального провадження (крім слідчого, прокурора або судді). Отже, можна констатувати, що згадані вище положення Закону від 16.11.2021 року не узгоджуються з тими, що передбачені ч. 1 ст. 469 КПК; крім того, вони обмежують права потерпілого, підозрюваного чи обвинуваченого на вільний вибір осіб, які можуть брати участь у домовленостях стосовно угоди про примирення.

Видається, що зазначені неузгодженості між положеннями Закону України від 16.11.2021 року і нормами КПК, які регулюють питання укладення угоди про примирення, можна вирішити шляхом внесення змін до ч. 1 ст. 469 КПК, виклавши її в такій редакції: «Угода про примирення може бути укладена за ініціативою потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого. Домовленості стосовно угоди про примирення можуть проводитися самостійно потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, захисником і представником або за допомогою особи-медіатора, погодженої сторонами кримінального провадження (крім слідчого, прокурора або судді)» [7, с. 116].

1. Медіація – Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>

2. Відновне правосуддя – новий підхід реагування на злочин, вчинений неповнолітніми. URL: <https://minjust.gov.ua/m/vidnovne-pravosuddya-noviy-pidhid-reaguvannya-na-zlochyn-vchineniy-nerovnolitnimi>

3. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

4. Літвінов В. І., Сачко О. В. Угоди у кримінальному судочинстві. *Право і суспільство*. 2016. № 6. С. 184–190.

5. Про медіацію : Закон України № 3504 від 16.11.2021 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877

6. Руслан Стефанчук підписав Закон «Про медіацію». URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyna/216783.html>

7. Турман Н. Процесуальний статус та роль медіаторів при укладенні угод у кримінальному провадженні. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 4. С. 113–117. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/04/22.pdf>

Юлія ШМАЛЕНКО

доцент кафедри соціології
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
кандидат політичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ В НІМЕЧЧИНІ

Сьогодні, коли інститут медіації в Україні нарешті отримав законодавче регулювання, актуальним стає питання потенційних можливостей просування медіації в нашій країні та обговорення перспектив підготовки кваліфікованих медіаторів. Отримання кваліфікації медіатора відрізняється залежно від країни, де медіація застосовується. Спеціалістів різних країн об'єднує успішне проходження навчання медіації. Здається можливим запозичити досвід інших країн, проаналізувавши їхню практику становлення інституту медіації.

Великий інтерес становить Німеччина, де активно підтримується розвиток медіації в різних сферах. Німеччина стала однією з перших Європейських країн, що почали адаптацію інституту медіації. У Німеччині, як і в Україні, становлення медіації починалося з практики, експериментальних майданчиків, і після аналізу накопиченого матеріалу відбувалося правове регулювання з боку держави.

Інтеграція медіаційної практики Німеччини відбувалася в 1980-х рр. XX століття, коли проходив процес становлення та розвитку медіації як способу альтернативного вирішення спорів. Ініціатива застосування медіації в німецьке суспільство виникла в 1977 у сфері юридичної соціології. Поклав початок зростання інтересу до медіації в Німеччині виступ президента Конституційного Суду ФРН в 1979 році в межах конгресу суддів, який був спрямований на підтримку ідеї використання альтернативних способів вирішення конфліктів. У 1992 р. було засновано першу організацію з підготовки та проведення сімейної медіації – Bundesarbeitsgemeinschaft für Familienmediation (BAFM) [1]. Тоді ж були затверджені основні вимоги до організації та проведення процедури медіації. У 1992 р. було ухвалено закон про допомогу неповнолітнім, який передбачав примирливі процедури для врегулювання сімейних конфліктів за участю посередників органів опіки над неповнолітніми. У травні 1998 р. Німецькою асоціацією адвокатів було організовано Спілку медіаторів, яка згодом була реформована у Німецьку організацію медіаторів (DGM) [2].

У 1999 р. було ухвалено закон про обов'язкові примирливі процедури, що передбачало проведення обов'язкової примирної процедури з майнових спорів, що не перевищує 750 євро, і щодо спорів між сусідами.

Юридичне закріплення медіація в Німеччині отримала 12 січня 2011 року, коли був опублікований підготовлений урядом проєкт закону «Про підтримку медіації та інших процедур в судовому врегулюванні конфліктів». Після цього було надано можливість усім зацікавленим особам висловити свої зауваження, потім документ було відправлено на обговорення та доопрацювання в комісіях Бундестагу. Закон набув чинності 26 липня 2012 року [3].

Впровадження інституту медіації починалося з інформаційного ознайомлення населення з можливостями медіації щодо врегулювання конфліктів в окремих галузях життя, таких як сімейні, трудові конфлікти, суперечки між сусідами тощо. Згодом застосування медіації стало актуальним у сфері економічних відносин. Поступово створювалися центри та організації, що займалися медіацією, з'являлися наукові дослідження у цій галузі, зростала кількість установ, що надавали тренінгові програми з навчання медіації.

Сучасний інститут медіації в Німеччині характеризується наявним складом практикуючих медіаторів, діяльністю освітніх центрів та активним інформуванням потенційних клієнтів про існування даної процедури.

Найпопулярнішою галуззю в Німеччині є сімейна медіація. У кожному суб'єкті Німеччини є центри медіації, які займаються вирішенням конфліктів у сім'ї. Величезна кількість конфліктів надходить з Кімнат по правах дитини і кризових центрів. Далі йде адміністративна медіація, що передбачає врегулювання конфліктів між державними

структурами і суспільством. Наприклад, на міському рівні всі конфлікти, пов'язані з будівництвом, проходять через медіацію. Центром комерційної медіації є північ Німеччини. Комерційна медіація займається вирішенням спорів у бізнесі та підприємницькій сфері, а також навчанням майбутніх фахівців.

Медіація в школах практикується вже давно, що дозволяє дітям знайомитися з процедурою альтернативного вирішення конфліктів ще в ранньому віці. Учні набувають навичок грамотної комунікації та технології вирішення конфліктів з найбільшою вигодою.

У Німеччині практикується медіація в церквах. Церква, як важливий соціальний інститут, за наявності суперечностей її прихожан відправляє їх на процедуру медіації. Важливо зазначити, що витрати в такому випадку бере на себе церква.

Медіація – це праця, яка повинна бути оплачена. Багато медіаторів у Німеччині прийшли до наступної форми роботи зі сторонами: 30 хвилин медіатор працює безкоштовно, за цей час, як правило, відбувається ознайомлення сторін з принципами, правилами та суттю медіації. Далі сторони вирішують, чи будуть вони продовжувати роботу. Вартість медіативних послуг у Німеччині становить в середньому 200 євро на годину, ціна може коливатися від 150 до 400 євро. Сторони можуть домовитися, чи будуть вони платити рівні ступені або ж розділити витрати в різних пропорціях.

Медіація отримала своє визнання в освітній сфері. Практично на всіх юридичних факультетах в Німеччині ведеться курс медіації, починаючи з рівня бакалаврату. У більшості німецьких шкіл права запроваджено постійний курс медіації, тобто кожен, хто випускається з юридичного факультету, проходить курс медіації.

У Німеччині медіатори не є фахівцями, які підлягають національній регуляції, тому система підготовки кваліфікаційних медіаторів дуже різниться. На цей час відзначається розвиток акредитації медіаторів та стандартів для фахівців у різних галузях. Ці стандарти розробляються організаціями, що займаються медіацією. Діяльність медіатора у Німеччині регулюють такі документи: Закон Німеччини «Про підтримку медіації та інших процедур позасудового врегулювання конфліктів» від 26 липня 2012 р., Директива 2008/52/ЄС «Про деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних справах» від 21 травня 2008 року [4], Європейський кодекс поведінки медіаторів, Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи та документи Організації економічного співробітництва та розвитку. Сертифікованим медіатором вважається особа, яка пройшла навчання медіатора, що відповідає вимогам § 5 та § 6 Закону Німеччини від 26 липня 2012 р. «Про підтримку медіації та інших форм позасудового врегулювання конфліктів». Медіатор гарантує під свою особисту відповідальність за допомогою проходження відповідного навчання та регулярного підвищення кваліфікації, що він володіє теоретичними знаннями та практичним досвідом для того, щоб із компетентністю провести сторони через процедуру медіації. Відповідне навчання медіатора повинно містити: 1) знання про основи медіації, її процедуру та рамкові умови; 2) техніки переговорів й комунікації; 3) знання конфлікту; 4) знання про право медіації, так само як і про роль права в медіації; 5) практичні вправи, ігри та супервізію [3].

Отже, діяльність медіаторів Німеччини залежить від великої кількості факторів. Вона багатоступінчаста, оскільки регулюється за допомогою місцевого законодавства, кодексу організації, яку медіатор представляє, Європейського кодексу поведінки для медіаторів, якщо медіатором було ухвалено рішення дотримуватися цих положень, федеральним законом і документами, що регламентують медіативну діяльність на всій території Європейського Союзу.

Обов'язкових вимог щодо сертифікації, атестації, рівня освіти, наявності судимості чи виду діяльності медіаторів Закон про медіацію у Німеччині не визначає. Організації, які навчають медіаторів та видають відповідні сертифікати, також здійснюють свою діяльність на сьогодні у вільній формі, оскільки нормативних вимог щодо сертифікації медіаторів у Німеччині поки що немає.

1. Bundesarbeitsgemeinschaft für Familienmediation (BAFM). URL: <https://www.bafm-mediation.de>
2. Deutsche Gesellschaft für Mediation (DGM) <https://www.dgmediation.de>
3. Gesetz der Bundesrepublik Deutschland vom 26. Juli 2012 «Zur Unterstützung von Mediation und anderen Formen der außergerichtlichen Streitbeilegung».
4. Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters.

Tamara SHUBENOK

Dozent des Stuhls für Sozial- und
Humanitäre Wissenschaften
Dnipropetrovsker staatliche Universität
für innere Angelegenheiten

MEDIATION IM LERNEN DER FREMDSPRACHEN

Die meisten europäischen Länder sind in die Europäische Union vereinigt. Die Europäer haben sich in die EU geeint, um für Frieden und Wohlstand einzusetzen, und die vielen verschiedenen Kulturen, Traditionen und Sprachen in Europa eine Bereicherung für den Kontinent darzustellen. Das Motto der Europäischen Union ist „In Vielfalt geeignet“. Die Forderung der modernen Europäischen Gesellschaft nimmt noch mehr Sprachigkeit und Interkulturalität ständig zu. Die sprachliche Tätigkeit spielt im alltäglichen Funktionieren in unseren globalisierten Welt sehr wichtige Rolle.

„Was an einem geistigen Wesen mitteilbar ist, ist seine Sprache, über die Sprache überhaupt und über die Sprache der Menschen.“ (Walter Benjamin). Mediation oder Sprachmittlung. Ist das nicht dasselbe wie Übersetzen? Ist das nicht etwas, das schon immer existierte. Die Sprachmittlung unterscheidet sich vom herkömmlichen Übersetzen im Fremdsprachenunterricht und der Erwerb dieser Kompetenz für die transnationale Verständigung ist wichtig. Sowohl in alltäglichen als auch in beruflichen Situationen ist Sprachmittlung von hoher Bedeutung. Interkulturelle Begegnungssituationen, z.B. als Tourist oder im Berufsleben, erfordern es Informationen von einer Sprache in die andere zu übertragen. Auch durch den globalen Zugriff auf Informationen durch das Internet gewinnt Sprachmittlung an Bedeutung, da dieser nur für diejenigen realisierbar ist, die fremdsprachige Informationen in ihre Muttersprache übertragen können. Aus diesem Grund stellt die Technik der Sprachmittlung eine wichtige Voraussetzung für ein erfolgreiches Studium und Berufsleben dar. Um diese Techniken und Strategien zu erwerben, selbst als Linguist zu handeln oder aber zu verstehen, wenn Kommunikationspartner diese Aufgabe für sie übernehmen, ist zu einer wichtigen Aufgabe des Fremdsprachenunterrichts geworden. Diese Aufgabe spiegelt sich auch in neueren weniger zahlreichen, methodischen Rücksichtnahmen wider. Das bedeutet nicht den Übergang zu der Grammatik-Übersetzungsmethode. Vielmehr soll die Sprachmittlung in den kommunikativen Unterricht mit einbezogen und mit dem interkulturellen und kommunikativen Ansatz verbunden werden.

Bezüglich der Funktion der Übersetzung unterscheidet man zwischen zwei Verwendungsweisen: einerseits wird die Übersetzung als ein methodisches Mittel zur Festigung, Erweiterung und Prüfung sprachlicher Fertigkeiten angewendet, andererseits gilt sie als eine eigene Fertigkeit.

Warum gebrauchen wir Übersetzung im Deutschunterricht? Die Antwort vielleicht besteht darin, dass Studierende beim Erlernen einer Fremdsprache in ihrem Wissensbereich danach streben, neue Informationen mit den bereits vorhandenen zu verbinden. Der Gebrauch der Muttersprache oder einer anderen Sprache kann man auch nicht ausschließen.

Die Übersetzung bleibt ein wichtiges Mittel als Übungs- und Überprüfungsform der lexikalischen und grammatischen Kenntnisse. Die Übersetzung gilt als ein interdisziplinäres Mittel, das zum Erwerb verschiedener Kenntnisse aus anderen Disziplinen wie Landeskunde, Linguistik, Literatur beiträgt.

Aber die Gefahr im sehr häufigen Gebrauch der Übersetzung besteht in Reduzierung des Übersetzungsunterrichts auf Verwendung und Üben von Grammatik und Wortschatz.

Man muss den Studierenden erklären, dass sie die Funktion, Inhalt und Form der Muttersprache und die entsprechende Äquivalenten der Fremdsprache finden und analysieren können. Sie müssen verstehen, dass keine Wort-zu-Wort Übertragungen passen, weil verschiedene Sprachsysteme und Denkperspektiven aus unterschiedlichen kulturellen Kontexten nicht zusammenfallen.

Zum Motivation der Studierenden zum besseren Sprachenstudium wäre es gut die Texten und Themen auswählen, die sie interessieren, oder die ihnen im Berufsleben begegnen können.

Als Beispiel des Unterrichts ist die folgende „Sprachmittlung“ Situation.

- 1) Ukrainischer Student ohne Deutschkenntnisse sucht ein WG-Zimmer in

Berlin. Er bittet einen Kommilitonen, ihm bei der Wohnungssuche zu helfen.

1. Student (deutscher Vermieter) (Aufgabenstellung dennoch Deutsch, damitrer auch „Spracharbeit“ leisten muss)

2. Student = Sprachmittler (hilft den Beiden)

3. Student = ukrainischer Student (spricht ein bisschen Deutsch)

1) Beispielfragen des Studenten an den Vermieter: Wie teuer? -Wie groß? - Mitbewohner? -Welche Nebenkosten? -Bad mit WC, Dusche und Badewanne? -Haustiere? - Privatparkplatz? -Garten oder Terrasse?

2) Beispiel „Sprachmittlung“ . Beispielfragen des Vermieters an den Studenten: -Von wann bis wann? -Haustiere? -Dauergäste? -Student? Erstsemester? -Raucher? ...

Beim Verfassen solchen Dialogen ist die mündliche Sprachmittlung nicht nur auf hohem Sprachniveau möglich.

Das Ziel ist es, die Grundsätze aufzuzeigen, die Lehrer befolgen müssen, damit Sprachvermittlung im Verstehen der Gegenwart im Unterricht eingesetzt werden kann. Es beinhaltet auch den Transfer von Fähigkeiten und Strategien, die bei den Studierenden entwickelt werden müssen, damit Sprachvermittlung nicht nur als Lernziel, sondern auch in realen Kommunikationssituationen funktionieren kann.

Олександр ШУМЕЙКО

старший викладач кафедри

психології та педагогіки

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ МЕДІАЦІЇ

З ухваленням Закону України «Про медіацію» стало очевидним, що великий інтерес до здійснення прикладних аспектів медіації виявляється не лише з боку правників, але й з боку психологів, педагогів та представників інших гуманітарних професій. Треба зазначити, що в психологічному розумінні, на відміну від психотерапії чи психологічного консультування, в медіації не відбувається прояснення відносин між партнерами, медіатор підтримує сторони в пошуку угод або у виробленні рішень, опрацьовуючи конкретні теми, питання, проблеми. Далеко не для всіх психологів це є очевидним. Розрізняючи психологію та медіацію, мова йде не про зміну відносин, а про конкретну ситуацію, яку необхідно привести до вирішення, до підписання угоди, досягнення якої забезпечується активними внесками конфліктуючих сторін із метою усунення «гострих кутів» протистояння [3, с. 21]. Сучасна медіація – це не подолання душевного розладу чи відновлення порушеного міжособистісного спілкування, не коригування, не розвиток і не подолання кризи у відносинах, а лише чітке опрацювання конкретного змісту конфлікту, наприклад: Хто записаний в поземельній книзі? Чи купує сім'я нову квартиру? Чи переїжджає сім'я з професійних міркувань чоловіка або дружини в іншу країну? Чи здійснюються плани одного з партнерів? – тощо. І в цьому випадку, звичайно ж, змінюється динаміка відносин. Однак темами, що опрацьовуються в медіації, є конкретні предмети суперечностей. Медіатори не виконують функцію адвокатів. Вони не дають юридичних порад і не представляють жодну зі сторін у суді. Вони не підтримують сторони і під час обговорення юридично важливих аспектів справи. Прихильність до будь-якої однієї сторони (партії) неприпустима. «Всепартійність» медіатора означає належність, прихильність інтересам усіх партій, щодо всіх учасників конфлікту. Проте – обов'язкова їх критичність, вони з'ясовують: чи можна буде виконати ухвалені рішення в повсякденному житті? Наскільки воно відповідає юридичним, процесуально-правовим, етичним нормам і є суспільно прийнятним? Від суддів очікують ухвалення рішення або вироку. Вони наділені авторитарною владою ухвалювати рішення; вирокі виносяться «від імені народу». Судді ведуть процес і приходять до результату в чітко встановленому порядку. Отримані у процесі розгляду й надані обґрунтування (свідчення фахівців, висловлювання свідків тощо) потрібні суддям, а не представникам сторін. Адвокати, використовуючи

юридичну аргументацію відповідно до норм судочинства, просувають інтереси однієї зі сторін, свого клієнта, але не працюють активно над пошуком рішення. У медіації учасники самостійно виробляють і ухвалюють рішення, домовляються про врегулювання конфлікту, можуть також впливати на процедуру медіації та робити все можливе, щоб у повному обсязі втілити інтереси сторін, зберегти особисті думки. Крім того, в медіації є можливість звернутися до тем і питань, які спочатку не були порушені. Це, ймовірно, не зовсім ясно сформульовані, не до кінця усвідомлені, тобто такі, що більш глибоко лежать – так звані теми внутрішнього змісту конфлікту [3, с. 76]. Вони не завжди з правового погляду потрібні в судових розглядах, але саме в них може бути особиста зацікавленість учасників конфлікту. Внутрішній зміст та інтереси стають у медіації більш виразними та ясними. Отже, угоди починають набувати форми конкретних дій. Саме тому в медіації більше шансів знайти взаєморозуміння конфліктуючими сторонами, а отже, і більше шансів усунути причини й мінімізувати негативні наслідки конфлікту.

Порівнюючи медіацію з третейським судом, очевидне таке: третейський суддя часто пропонує угоду, яка або приймається, або відхиляється учасниками конфлікту. У медіації рішення виробляють і ухвалюють зацікавлені сторони (медіатор відповідає лише за процедуру). Причому рішення перевіряються на реалістичність їх виконання та практичні наслідки не лише учасниками медіації. Всі, на кому може відбитися результат домовленостей, беруть участь в експертизі таких рішень. Звідси – вага рішення в медіації стає набагато більшою. Завжди корисно залучити до вирішення конфлікту незалежну третю особу.

Яке рішення виконується? Багато хто уявляє собі рішення конфлікту, як результат тривалого обдумування і навіть консультацій. Одностороння директива (пред'явлення рішення як керівництва до дії) передбачає, що одна зі сторін повинна поступитися своїми інтересами й підкоритися, хоча учасник поки не готовий навіть розглядати це рішення, оскільки багато аспектів просто ще не обговорювалися. Партнерство означає, що обидві сторони не тільки виконують домовленості, але й разом їх розробляють. Цей процес відбувається не завжди безпроблемно [3, с. 121]. Існують відмінності між людьми, і їх чимало: темп мислення, уявлення про спосіб досягнення мети, культурні відмінності – в конфлікті все це загострюється. Для вирішення конфлікту потрібен координатор. Ще однією причиною, чому краще залучити професійного медіатора під час вирішення конфліктів, є така особливість: той, кому приділяється увага, чиї інтереси реалізуються, враховуються – глибше ідентифікується з рішенням, а отже, надійнішим стає зобов'язання щодо виконання домовленостей. У конфлікті протиборчі сторони перестають бачити необхідність прийти до угоди і втрачають конструктивність. Готовність поступитися, сприйняти потреби іншого, визнати і врахувати його наміри та побажання – все це вимагає емоційної стійкості, певної дистанції і впевненості, що його власна позиція не буде ущемлена. Тому простіше, якщо хтось третій, людина з боку, не залучена до розгляду, допоможе сторонам дотримуватися основних правил поведінки один із одним, буде керувати спілкуванням та усувати перешкоди й бар'єри. Залучення медіатора допомагає учасникам відстоювати свої інтереси й не звертати уваги на процес. Медіатори допомагають виявити непорозуміння та обговорити їх, зупинити ескалацію конфлікту й направити конфлікт до вирішення, знизити напруженість ситуації. Вони повертають учасників до предмета й теми конфлікту, не дають відхилитися в сторону. Діючи таким чином, ніхто не відчує себе переможеним. Досвід проведення медіації показує, що вдале вирішення конфлікту не залишає неприємного «присмаку», оскільки воно ґрунтується на взаємній повазі та відбувається відкрито [3, с. 154]. У швидко рухомому, постійно мінливому суспільстві, з такими ж швидко мінливими формами життя, де спільність існування стає все більш інтенсивною, таке вміння вирішувати конфлікт з повагою до сторін та відкритістю має неоціненне значення. Залишається сподіватися, що затребувана людьми медіація стане дуже важливою підтримкою у вирішенні суперечностей між ними, зміцнюючи якість співіснування або допоможе розлучитися парам, групам, спільнотам, які не влаштовують та не підходять одне одному.

Як висновки треба зазначити, що медіація як така має яскраво виражене соціально-психологічне підґрунтя, «червоною ниткою» проходить через такі категорії соціальної психології, як комунікативний процес, міжособистісне спілкування, настанови та експектації сторін у суперечці тощо. Саме тому є підстави цілком

закономірно вважати, що до успішного впровадження процесу медіації в Україні мають бути обов'язково залучені науковці та практичні фахівці із соціальної психології.

1. Озерський І. В. Актуальні проблеми медіації в юрисдикційному процесі України : навч. посіб. Николаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. 248 с.
2. Урусова О. Г. Психологічні особливості проведення медіаційної процедури. *Вектори психології – 2016* : матер. Міжнар. молодіжної науково-практичної конференції (м. Харків, 27 квітня 2016 р.). Харків, 2016. С. 141–143.
3. Tony Whatling. *Mediation Skills and Strategies : practical guide* – London & Philadelphia, 2012. 171 s.

Уляна ШЕМЕТ
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
А. Г. Шиян
старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ТА ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ НА ПІДСТАВІ УГОД ПРО ПРИМИРЕННЯ

Актуальність наукових досліджень інституту угод у кримінальному провадженні зумовлена гуманізацією та демократизацією кримінально-правових норм, тенденцією до розширення використання процедур відновного (реституційного) правосуддя, головною метою якого є створення примирливих умов як для потерпілого, так і підозрюваного чи обвинуваченого.

Роль інституту угод у кримінальному процесуальному праві України, а також проблеми укладення угоди про примирення в кримінальному провадженні досліджували такі вітчизняні науковці, як І. Басиста, М. Вільгушинський, В. Гвоздецький, М. Карпенко, А. Ляш, Н. Неледва, Р. Новак, О. Перепадя, Г. Саєнко, М. Сіроткіна, В. Стефанюк, Н. Турман, Л. Удалова, Є. Шаблін, В. Шкелебей, А. Яценко та ін.

З огляду на необхідність узгодження норм кримінального процесуального законодавства України з європейськими стандартами, зокрема в частині пріоритетності охорони, захисту, відновлення прав особи та законних інтересів у кримінальному провадженні, особливої уваги потребують ті положення Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), які визначають договірні засади врегулювання відносин між учасниками кримінального провадження. До того ж окремі проблеми правозастосування, які виникають під час реалізації відповідних положень КПК України щодо угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим, змушують окреслювати питання про необхідність вдосконалення зазначеного інституту, виявлення суперечливих моментів практичної реалізації.

Згідно з КПК України в межах кримінального провадження сторони мають право укладати два види угод – про примирення і про визнання винуватості [1].

Зважаючи на відсутність чіткого визначення законодавством загального поняття угоди про примирення, вітчизняними науковцями запропоновано різноманітні ідеї щодо подолання цієї прогалини. Зокрема, Н. Турман пропонує визначити її як добровільну угоду, яка укладається між потерпілим, підозрюваним чи обвинуваченим за ініціативою цих осіб, змістом якої є перелік дій обвинуваченої особи, спрямованих на найшвидше і повне відновлення прав потерпілого [2, с. 275]. Тобто вона не може бути односторонньою, оскільки саме за попередньою взаємною згодою сторони

домовляються про мирне вирішення конфлікту. Отже, така угода постає важливим інструментом узгодження та забезпечення балансу інтересів учасників кримінально-правового конфлікту.

Порядок укладення угоди про примирення в кримінальних провадженнях науковцями умовно поділяється на 4 етапи: 1) етап ініціювання, на якому присутні лише учасники кримінального провадження (потерпілий, підозрюваний або обвинувачений); 2) етап підготовки та укладення, який охоплює сукупність дій сторін угоди, а також дій інших осіб, які можуть брати участь у примирних процедурах; 3) етап затвердження судом; 4) етап виконання (наслідками невиконання угоди визначено право потерпілого чи прокурора звернутися до відповідного суду з клопотанням про скасування вироку, а також визначена законодавством відповідальність) [3, с. 58].

Аналіз законодавчих норм дає змогу з'ясувати конкретні вимоги до процесуального порядку, який має місце лише за умови наявного повідомлення про підозру та добровільного, двостороннього досягнення згоди на примирення. Коло осіб, яким надається право ініціювати (ними не можуть бути представники обох сторін, адвокати, прокурори, слідчі та ін. особи) та брати участь у проведенні домовленостей (слідчий, прокурор, суд (суддя) такого права не мають) є обмеженим. Суттєвою ознакою угоди про примирення є те, що вона може укладатися в разі вчинення кримінальних проступків, нетяжких злочинів, а також під час здійснення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. Письмовий зміст угоди обов'язково повинен містити основні елементи, які визначені чинним законодавством.

Проте унормування процесуального порядку здійснення кримінальних проваджень на підставі угод про примирення викликає у вітчизняних науковців багато питань теоретичного та практичного характеру, зокрема: а) залишається законодавчо не врегульованим питання щодо дотримання принципу презумпції невинуватості особи під час домовленостей про примирення й укладення угоди, адже ще до моменту винесення обвинувального вироку особа визнає себе винуватою та зобов'язується відшкодувати шкоду [4, с. 12–13]; б) відсутність закріпленого в КПК України учасника кримінального провадження із власним процесуальним статусом (медіатора) [5, с. 11]; в) відсутність у кримінальному процесуальному законодавстві встановленого строку, який надається сторонам на проведення домовленостей та складання й узгодження тексту [6, с. 254]; г) необхідність вдосконалення ч. 8 ст. 474 КПК України у зв'язку з виникненням питання відновлення права осіб про повторне укладення угоди, якщо судом відмовлено в затвердженні угоди про примирення внаслідок смерті потерпілого, яка не пов'язана з вчиненням кримінальних правопорушень, а також визначення підстав такої можливості [7, с. 213].

Отже, введення інституту кримінального провадження на підставі угод до національного законодавства та його практична реалізація є альтернативним способом вирішення кримінально-правового конфлікту між його учасниками, що свідчить про втілення ідеї відновного правосуддя, прагнення держави у своїй кримінальній політиці відійти від суто каральної реакції на вчинене кримінальне правопорушення. До того ж здійснення цього особливого порядку кримінального провадження спрямоване на зменшення навантаження судової системи загалом, спрощення загальної процедури кримінального провадження, пришвидшення досудового розслідування в діяльності слідчих підрозділів, розширює дію таких засад кримінального провадження, як диспозитивність і змагальність сторін.

Однак для повноцінної реалізації інституту угод наявна необхідність вирішення окремих проблемних питань (вони згадувалися вище), які стосуються недосконалості самих процесуальних норм, що регламентують порядок укладення угод у кримінальному провадженні, а також судової практики здійснення кримінального провадження на підставі угод. Окрім того, особливої наукової уваги потребує питання відмови судом у затвердженні цієї угоди, необхідності визначення підстав для цього.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

2. Турман Н. Поняття та значення угоди про примирення у кримінальному процесі України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12. С. 273–277.

3. Давиденко С. В., Боковикова Є. О. Угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим: проблеми вдосконалення правового регулювання. *Форум права*. 2018. № 2. С. 56–65.

4. Гвоздецький В. Д., Ляш А. О. Угода про примирення у кримінальному провадженні: деякі питання правового регулювання та практичного вирішення. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Право. 2020. № 1 (21). С. 1–24.
5. Басиста І. В. Практичні проблеми укладення угод про примирення у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 11–19.
6. Литвинчук О. І. Особливості кримінальних проваджень на підставі угод. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2018. Вип. 2 (82). С. 249–257.
7. Неледва Н. В. Деякі проблеми відмови судом у затвердженні угоди про примирення в кримінальному процесі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2014. № 9–1. С. 212–214.

Олександр ЯНЧЕНКО

курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор

Р. В. Миронюк

професор кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МЕДІАЦІЯ В ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРАХ ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ

Медіація – поняття для українського права відносно нове, тому варто дослідити його. Але ми вирішили звузити напрям нашого дослідження і дослідимо це поняття в господарських спорах.

Також варто додати, що хоча поняття відносно і нове, але його застосування є дедалі частішою практикою в сучасному суспільстві, до того ж в господарських справах. Тому актуальністю дослідження є вивчення цього прогресивного методу, який є менш фінансовозатратним та таким, що не потребує багато часу.

Насамперед ми дамо визначення самому поняттю «медіація». У Директиві 2008/52/ЄС Європейського парламенту та ради від 21 травня 2008 р. «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах» зазначена така дефініція:

Медіація – це структурований процес, незалежно від його назви або посилання на нього, за допомогою якого дві або більше сторін спору намагаються самостійно, на добровільній основі, досягти згоди для вирішення спору за підтримки медіатора [1, с. 5].

У господарському процесі це поняття трактують, як альтернативний спосіб вирішення господарського спору, що являє собою структуровану процедуру, яка здійснюється за допомогою медіатора (незалежного, нейтрального та кваліфікованого посередника), який допомагає сторонам самостійно, на добровільній основі, досягти згоди для вирішення спору, що відповідатиме інтересам кожної зі сторін конфлікту [2, с. 4].

Щодо медіації в господарському процесі, то А. Гаврилишин та Т. Симоненко визначають її як альтернативний спосіб вирішення господарського спору, що являє собою структуровану процедуру, яка здійснюється за допомогою незалежного, нейтрального та кваліфікованого посередника – медіатора, який допомагає сторонам самостійно, на добровільній основі, досягти згоди для вирішення спору, що відповідатиме інтересам кожної зі сторін конфлікту [3, с. 2].

Щоб застосувати процедуру медіації, потрібно дотримуватись певних умов, а саме:

– наявність спору;

– незалежне бажання кожної сторони спору про його вирішення шляхом медіації.

Медіація в господарському процесі має певні ознаки. Перша ознака – ця процедура є повністю конфіденційною та добровільною. По-друге, допомогу у вирішенні цього спору сторонам надає незалежний посередник – медіатор. Він

організовує процес переговорів для узгодження інтересів сторін. По-третє, сторони мають самостійно ухвалити рішення в результаті медіації.

Наступним пунктом нашого дослідження стане процес медіації, а саме етапи, кількість яких налічується 5.

Перший етап має назву підготовчого етапу. Він є одним із найважливіших, бо під час цього налагоджується контакт двох сторін та організовується простір для проведення медіації.

Медіатор (посередник) попередньо розмовляє з кожним учасником індивідуально. Такий діалог проводиться з метою:

- проінформувати учасників про процедуру медіації, роль медіатора і учасників в ній та отримати згоду на участь у медіації;
- пояснити принципи і правила медіації та отримати згоду сторін дотримуватися цих правил;
- упевнитися, що час, призначений для зустрічі, зручний для всіх;
- відповісти на питання учасників конфлікту.

Другий етап є вступною частиною медіації, а саме вступним словом медіатора, який знайомить сторони з процедурою, її принципами, правилами та відповідає на питання учасників спору.

Третій етап полягає в тому, аби вислухати розповіді сторін, а саме індивідуальне бачення кожної сторони на ситуацію (конфлікт), що виникла. Завдання цього етапу – надати сторонам можливість висловитися стосовно конфліктної ситуації і їх ставлення до неї. Важливо, перш ніж перейти до вирішення конфлікту, детально визначити і узгодити між сторонами суть проблеми та ключові моменти, що потребують вирішення. Якщо цей етап буде пропущено або не буде сформульовано основних питань для обговорення, є ризик, що подальший процес переговорів затягнеться у часі або, у гіршому випадку, конфлікт не матиме перспективи бути врегульованим.

Четвертий етап є етапом вирішення проблеми. Завдання цього етапу — визначити шляхи вирішення проблеми та знайти варіант, який задовольнить обидві сторони конфлікту.

П'ятий етап є фінальним етапом у вирішенні спору. В процесі цього етапу підписуються документи, які закріплюють досягнуте протягом попереднього етапу порозуміння [4].

Як висновок до вищесказаного, можна зазначити, що медіація – це структурований процес, незалежно від його назви або посилання на нього, за допомогою якого дві або більше сторін спору намагаються самостійно, на добровільній основі, досягти згоди для вирішення спору за підтримки медіатора. Він має 5 етапів та свої ознаки. Також можна додати, що сучасна практика дедалі частіше застосовує цю процедуру.

1. Директива 2008/52/ЄС Європейського парламенту та ради від 21 травня 2008 р. «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах». URL: <https://ukrmediation.com.ua/images/DOCS/Model-documents/mediation-directive-ukr.pdf>.

2. Залізняк В. А. Медіація у вирішенні господарських спорів. URL: https://kneu.edu.ua/userfiles/24_11_2015/2017/19_pdf.pdf.

3. Вікторчук М. В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення господарських спорів в Україні. URL: <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/513/461>.

4. Медіація. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F#cite_note-1.

Наукове видання

МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ВИРІШЕННЯ
ПРИВАТНО- ТА ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної
конференції

*(30 листопада 2021 року, Дніпропетровський
державний університет внутрішніх справ)*

Редактори, оригінал-макет –
С. В. Коваленко-Марченкова, А.В. Самотуга
Редактори: *О. М. Врублевська, Н. В. Леонова*

Підп. до друку 27.04.2022. Формат 70x100/16. Друк – трафаретний (RISO), цифровий.
Папір офісний. Гарнітура – Times. Ум.-друк. арк. 27,4. Обл.-вид. арк. 29,3.
Тираж – 50 прим. Зам. № 04/22-зб

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, rvv_vonr@dduvs.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6054 від 28.02.2018